

Proceedings of the International
Congress on Cyprus Studies
Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları
Kongresi Bildirileri

IX

24-25 April / Nisan 2014

M E R

CYPRE

<i>League de France et d'Angleterre a 30 au Degré</i>
<i>League d'Hollande a 18 au Degré</i>
<i>League d'Espagne a 9 au Degré</i>

Editor / Edited by
Naciye DORATLI

**9. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları
Kongresi Bildirileri**

**Proceedings of the 9th International
Congress on Cyprus Studies**

24-25 Nisan / April 2014

Editör / Edited by
Naciye Doratlı

Doğu Akdeniz Üniversitesi Yayınları
Eastern Mediterranean University Publications
2015

ISBN: 978-975-8401-98-7

Sunuş

Tarih boyunca birçok uygarlığın idaresi ve etkisinde kalarak, üzerindeki yaşamın her alanında bu uygarlıkların izlerini taşıyan ve kendi özgün kimliğini oluşturan Kıbrıs adası, Doğu Akdeniz'deki stratejik konumu, biriktirdiği tüm zenginlikler, ve çatışmalarla dolu yakın tarihi ile, arkeolojiden sanata, halk biliminden siyasete, turizmden spora kadar çok geniş bir yelpazede araştırmalara konu olacak bir potansiyele sahiptir. Kıbrıs'la ilgili her konuda akademik araştırmaları teşvik ve himaye etmek amacıyla, kurulduğu 1995 yılından bu yana pek çok etkinlik düzenlemekte olan Kıbrıs Araştırmaları Merkezi'nin her iki yılda bir düzenli ve başarılı bir biçimde gerçekleştirmekte olduğu *Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi* serisinin, 24-25 Nisan 2014 tarihlerinde gerçekleştirilen dokuzuncusunda, genelde Kıbrıs, özelde Kuzey Kıbrıs'la ilgili olarak sunulmuş olan bildirilerin yer aldığı bu kitapla yeni ve değerli bir kaynak daha yaratmış olmanın mutluluğunu yaşıyoruz.

Kitapta yer alan 24 bildirinin 20'si Türkçe, 4'ü ise İngilizce dilinde yazılmıştır. Bildiriler yayına hazırlanırken gerek yazım gerekse biçim açısından, gerektiği zamanlarda yazarının da görüş ve onayı alınarak, titizlikle incelenmiş; olabildiğince hatadan arındırılmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte, bildirilerde yer alan tüm görüş, düşünce ve savların sorumluluğu yazarlarına ait olup, Doğu Akdeniz Üniversitesi'ni ya da Kıbrıs Araştırmaları Merkezi'ni bağlamamaktadır.

Kitabın ortaya çıkmasında katkı koyan başta bildiri sahipleri olmak üzere, hakem değerlendirmesi yapan değerli meslektaşlarıma içten teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca kitabımızın kapak çalışmasını yapan Erhan Yavuz'a, kitabın her aşamasındaki titiz düzeltmeleri için DAÜ-KAM sekreteri Nihal Sakarya ve Ayşen Dağlı'ya, DAÜ Rektörlüğü ile Basımevi çalışanlarına destek ve emekleri için teşekkür ederim.

Prof. Dr. Naciye Dorathlı
Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Başkanı

Preface

As being a homeland of many different cultures and ruled by different conquerors, the Island of Cyprus still preserves the traces of these cultures, which carved out its unique identity. With its strategic location in the East Mediterranean Sea, accumulated prosperity and the recent history with full of conflicts, Cyprus has a great potential for research in a wide range of areas, including but not restricted to archaeology, art, folklore, politics, tourism, sport etc. Center for Cyprus Studies, which has been established in 1995 with the main goal to encourage and sponsor academic research on every topic related to Cyprus, organizes *International Congress on Cyprus Studies* regularly every two year with great success. As the Center of Cyprus Studies, we are very pleased to present the Proceedings of ninth Congress, which was realized on April 24-25, 2014 and was set up as an international event to bring together academics and other researchers, to share their researches, concepts on Cyprus in general and North Cyprus in particular.

In this Book of Proceedings there are 24 papers (20 of which in Turkish and 4 in English). In the process of editing, all papers have been carefully checked to free them from any typographical and format errors, in collaboration with authors. However, we stress that all ideas, views and hypotheses in the papers are the sole responsibility of the authors and they do not reflect the ideas and views of the Eastern Mediterranean University or Center of Cyprus Studies.

I extend my sincere thanks to all authors for their valuable input to this publication, as well as our dear colleagues who gave a strong support throughout the reviewing process, the Rector of Eastern Mediterranean University and the staff of EMU Printing Office. Additionally, my special thanks go to Erhan Yavuz for cover design. Above all, I would like to express my heartfelt thanks to Nihal Sakarya, the Secretary of the Center of Cyprus Studies for her invaluable effort for this book's design and Ayşen Dağlı for her help during the editing process.

Prof. Dr. Naciye Doratlı
Director, Center of Cyprus Studies

İçindekiler / Table of Contents

Sunuş / Preface	iii-iv
İçindekiler / Table of Contents	v-vii
Kıbrıs Masallarında Geçen Kültürel Değerlerin İzleri Atiye NAZLI	1-13
TBMM Zabıt Ceridelerinde Zürih ve Londra Antlaşmaları Aydın BEDEN	15-46
Kıbrıs'ta Askerlikten Muafiyet Vergisi (Bedel-i Askeri) Cemil ÇELİK	47-68
İngiliz Döneminde Kıbrıs'ta Tenassur (Hristiyanlaştırma) Hakkında Bir Rapor Diren ÇAKILCI	69-77
The Effects of Isolation on the Turkish Republic of Northern Cyprus M. Emre GÖRGÜLÜ	79-93
Meis (Megisti), Karaada (Rho) ve Fener Adası (Hypsili)'nın Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sorununa Muhtemel Etkileri Gökhan AK	95-110
Kıbrıs'taki Egemen İngiliz Üsleri ve Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sorunundaki Yerleri Ulvi KESER - Gökhan AK	111-127
Karpaz Bölgesi İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Karpaz Milli Parkına (Karpaz Özel Çevre Koruma Bölgesine) Yönelik Tutumları Gülizar EROĞLU - Şerife GÜNDÜZ	129-152
Osmanlı Döneminde Kıbrıs Saray Vergisi Güven DİNÇ	153-164

XVIII. Yüzyıl Kıbrıs'ında İngiltere Konsolosluk Tercümanları Hakan YAZAR	165-177
Türkiye'nin Kıbrıs Politikasını Belirleyen Olaylar (1923-1960 Yılları Arası) Hasan CİCİOĞLU - Turgay Bülent GÖKTÜRK	179-199
The Effect of Cultural Background on Housing Exterior Space Identity of three villages in Northern Cyprus: Bahçeli, Karaman, Lapta Melek ERÇAKICA - Mukaddes FASLI	201-223
XX. Yüzyıl Başlarında Kıbrıs'ta Türk Düğünlerinin Maliyeti Üzerine Bir Değerlendirme Meral DEMİRYÜREK	225-231
Kıbrıs Gazilerinden Anılar Mustafa BAKAN	233-238
Culture as a Tool for Urban Branding- Redeveloping an Historical District as a Cultural Focal Point <i>Case: Girne- Historical District Behind the Harbour (Liman arkası)</i> Müge RIZA	239-246
The Use of Media in Disowning A Family Member and in Dissolving A Business Partnership Nurten KARA	247-253
1960'tan Günümüze Kıbrıs'ta Ortaklıkçı Demokrasi Pınar Erkem GÜLBOY	255-264
Acculturation in English Preparatory School (EPS), Eastern Mediterranean University Salih GÜRİSOY	265-277
Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Toprak Erozyonu Risk Değerlendirmesi Sibel KUTOĞLU	279-304
Kıbrıs'ta Türk Mukavemet Teşkilâtı'nda (TMT) Uygulanan Propaganda Usulleri ve Özellikleri Soyalp TAMÇELİK	305-340

**Kıbrıs'ta Öğrenim Gören Öğretmen Adaylarının
Engelli Bireylere Bakış Açısı Nasıldır?**

F. Sülen ŞAHİN KIRALP - Ülkü P. ABİDOĞLU 341-352

**Kıbrıs Rum Halk Biliminde Masalda ve Dilde
Türk Kültür Öğeleri**

Şevket ÖZNUR - Mahmut İSLAMOĞLU 353-376

**Okul Öncesi Öğretmenliği ile Rehberlik ve Psikolojik
Danışmanlık Bölümlerinde Öğrenim Gören Öğrencilerin
Sosyal Uyum Becerilerinin Karşılaştırmalı Olarak
Değerlendirilmesi: KKTC Örneği**

Tuba HİM - Handan GENÇGEL 377-385

**Uluslararası Güvenlik Stratejileri Bağlamında
Doğu Akdeniz ve Kıbrıs Adasında Askeri Oluşumlar ve
Yarına Yansımaları**

Ulvi KESER 387-412

Kıbrıs Masallarında Geçen Kültürel Değerlerin İzleri

Atiye NAZLI*

Giriş

Halk edebiyatının en önemli nesir türlerinden birisi masallardır. XIX. yüzyılın başlarından itibaren önceleri Avrupa’da sonra bütün dünyada önemli bir yer edinen masallar, XX. yüzyıl boyunca derlenmiş, yazıya aktarılmış ve üzerinde birçok akademik çalışma yapılmıştır.

Grimm Kardeşlerle başlatılan bu çalışmanın öncesinde A. Galland’ın Binbir Gece Masalları’nı yayınlaması ve Aisopos, La Fontaine’nin yeniden canlanmasını sağlamıştır. Biz de, XX. yüzyıl başlarında Ziya Gökalp’ın halk anlatmalarına karşı olan ilgisi ve öncesinden yazılan veya anlatılan bu türlerin yeniden derlenmesi, devamında bilim olarak incelenmesiyle önemli bir yer edinmiştir. Ancak yine de masallar günümüzde farklı kesimlerce çocuklar için oluşturulan anlatmalar şeklinde düşünülmektedir. Elbette kültür aktarımında çocukların önemli bir rolü vardır ve olmalıdır da... Fakat sadece çocuklar için değil yetişkinler için anlatılan masalların varlığı, özellikleri ve etkileri de incelenmelidir.

Masal türünü, bugün yüzlerce farklı tanımla ifade edebiliriz.

“Kahramanlarından bazıları hayvanlar ve tabiatüstü varlıklar olan, olayları masal ülkesinde cereyan eden, hayal mahsulü olduğu halde dinleyicileri inandırabilen bir sözlü anlatım türüdür. (Sakaoğlu 2002: 4)

Pertev Naili Boratav, *Zaman Zaman İçinde* (2007, Ankara) adlı eserinde masalın kendine has bir tarzı olduğunu, her kesimden insanların var olduğu ancak adların yerine padişah, tüccar, köse, vb. zamanını kesin vermeyerek evvel zaman içinde gibi ifadeler kullanılarak, gidilmesi zor ülkelerde yaşanılmış gibi gösterilen halk anlatmaları olarak özelliklerini belirtmektedir. (Boratav 2007: 15-16)

Bir başka tanımında Boratav; bilinmeyen bir zamanda; kahramanlarının belirli kişi veya zümre adları vermeden geneli kapsayan (iyilerin dünya güzeli olması, kötülerin kambur veya köse olması), olağanüstü varlıkların bulunduğu, kendi içinde bir mantık sistemi olan nesirle söylenmiş, teması sistematigi olan bir anlatı türü olarak tanımlamaktadır (Boratav 1958: 14-15).

Bir kahramanın hayatı etrafında meydana gelen, olağanüstü olaylarla anlatımı olan, zaman ve mekân sınırlaması olan halk anlatmalarıdır. Aynı zamanda masallar, ait olduğu milletin kültürel değerlerini yansıtan ve sonraki nesillere aktaran, anlatıldığı bölgenin dil özelliklerini koruyan içinde var olan metaforlar

*Yrd. Doç. Dr., Hitit Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

ile ait olduğu milletin tarihine ışık tutmaktadır. Hatta kimi zaman Kıbrıs masallarında görüleceği üzere dini motiflerin de gizlendiği bir sığınak bir bellek olmaktadır.

Hemen her masal, kimi zaman bir destanın ya da efsanenin motiflerini taşımakta anlatılan coğrafyanın şekil özellikleri de dikkate alınmışçasına anlatıcısı tarafından yeniden kurgulanmaktadır. Oğuz Kağan Destanını Anadolu ve Türk milletinin yaşadığı bütün bölgelerde farklı eş metinlerini ya da masallaşmış şekillerini görmemiz mümkündür. Aynı şekilde Dede Korkut Hikâyeleri için de geçerlidir. Bugün Çin Seddi'nden Viyana önlerine kadar geniş bir alanda Zümrüdü Anka masalını görebilmekteyiz.

Yukarıda adı geçen anlatmalar, ortak geçmiş, kültürü ve millet olma bilincini gelecek nesillere aktarmaktadır. Halk edebiyatının anlatma türlerinden olan destan ve efsanelerde millî olma özelliği vardır, fakat genellikle masallar için bu özelliğin olmadığı belirtilmektedir. Ancak işlediğimiz masalların verdiği mesajların evrensel olmasının dışında aktarılma tarzı tamamen millî özellikler taşımaktadır.

Çalışmamızda ele alacağımız temel konu, masalların kültürel değerleri saklama, aktarma ve yaşatma özelliği üzerine olacaktır.

Masallarda genel olarak kültür aktarımı insani değerler, erdemlilik, doğruluk, vatan ve millet sevgisi, adalet, yiğitlik, mertlik, savaççı ruh ya da simgesel olarak devlet kuşu, en küçük kardeş, sayı motifi olarak üç beş, yedi ve pir olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak, gidilen ülkeler masal ülkesi olarak adlandırılan Hint, Çinimaçın, Yemen vb., zaman olarak bilinmeyen zaman ve yenilen yiyeceklerin yemeklerin adı da en güzel yemekler tatlılar vb. adlarla geçmektedir. Kıbrıs masallarında bu özelliklerden farklı olarak gidilen yerlere Amerika, zaman olarak bir, iki beş on saat kavramı eklenmiş, yemek adları olarak ise Kıbrıs'a ait yemekler masallara eklenmiştir.

Kıbrıs masalları üzerine çok farklı çalışmalar yapılmıştır. Oğuz Yorgancıoğlu'nun 'Kıbrıs Türk Folkloru' (2000), Mustafa Gökçeoğlu'nun 'Cihanşah' (1997), 'Masal Ağacı' (2000) Mahmut İslamoğlu ve Şevket Öznur'un birlikte hazırladıkları 'Karşılaştırmalı Kıbrıs Türk ve Rum Masalları' (2007) ve birçok eser, makale ve bildiri konusu olarak ele alınmıştır. Ayrıca Kıbrıs masallarıyla ilgili olarak *Millî Folklor* dergisinin 97. sayısında yer alan makale yer almaktadır.

Sempozyumun düzenlendiği yer olan Kıbrıs masallarından hareketle masalların kültürel aktarım özelliği metinler üzerinde ele alınacaktır. İncelediğimiz eserler arasında ilk olarak yapılan ve çalışmamızda temel eser olarak belirlediğimiz, *Kıbrıs Masalları* adıyla 1983 yılında Prof. Dr. Saim Sakaoğlu tarafından hazırlanmıştır. Sakaoğlu'nun bu çalışması Kültür ve Turizm Bakanlığı yayınları arasında yer almaktadır. İçindekiler kısmında bir tekerleme, yirmi masal metni ve sonsöz bölümü bulunan eser, 167 sayfadan oluşmaktadır.

Sakaoğlu, eserin hazırlanmasında çeşitli üniversitelerin edebiyat bölümlerinde hazırlanmış olan lisans tezlerindeki (derleme yapılmış) masal metinlerinin alındığını belirtmektedir. Ayrıca masal metinlerinde yer alan, kalıp ifadelerin, motiflerin ve ağız özelliklerinin korunduğunu da ifade etmektedir. (Sakaoğlu 1983: 164-167)

Asıl konumuza geçmeden önce masal adlarını sırasıyla vereceğim ve her bir masal için tespit ettiğimiz Kıbrıs Türklerine ait kültürel değerler verecektir.

1. Kara Böcü
2. Dudu ile Kumru
3. Bakla Ağacı
4. Hak Yerini Buldu
5. Emanetçi
6. İnsanoğlu Nankördür
7. Cehennemden Gelen Adam
8. Tembel Çocuk
9. Değirmencik
10. Padişah Oğlu ile Çoban Kızı
11. Gençlikte mi İhtiyarlıkta mı?
12. Mersinler Güzeli
13. Hıyarcı Güzeli
14. Hızır ile Üç Kardeş
15. Muradına Nail Olmayan Dilber
16. Avcının Oğlu
17. Zümrüdü Halka Kuşu
18. Cevahir Ağacı
19. Ağlayan Nar ile Gülen Ayva
20. Ebeden Ölmez

Kara Böcü masalı, Boratav'ın 'Az Gittik Uz Gittik' adlı eserinde B.kböceği masalı olarak geçmektedir. Masal aynı motiflerle başlamakta, ancak Kıbrıs varyantının sonunda böcek unutulmakta ve sıçanın yükselmesi anlatılmaktadır. Bu masalda geçen tekerlemeler hemen hemen aynıdır.

Boratav'da; "Bürümcekle Bürce kadın, Tirincekle Tirce kadın, nereye gidiyorsun, Mercan kadın (s. 23)

Sakaoğlu'nda; "Sürüncekten sürünce kadın, bürüncekte bürünce kadın, saç uzun Hatice kadın, al duvaklı gelin hanım." (s. 9)

İki masalda yer alan bu kalıp ifadelerde muhtemelen Kıbrıs'ta Hatice adı daha yaygın olarak kullanılmaktadır.

Masallarda farklı olarak Boratav'da pirinç pilavı, baklava geçerken, Kıbrıs'a ait metinde bitta (pide) ve zerde (tatlı) adları geçmektedir.

Dudu ile Kumru masalı, bu masalda akıllı kız motifi yer almaktadır. Kızın anne ve babası saf ya da akılları kıt'tır. Anadolu varyantlarında ise bu karakterlerin yerine anne baba değil, iki kardeş almaktadır.

Bakla Ağacı masalı, bu anlatma Grimm Kardeşler masalında yer alan "Sihirli Fasülye" ile benzerlik göstermektedir, ancak, tarafımızdan Konya ili Ilgın ilçesinde derlenen "Çarşambadır Çarşamba, Perşembedir Perşembe" masalı ile hem konu hem de motif yönünden benzerlik göstermektedir. Aynı zamanda Naki Tezel'in 'Türk Masalları' adlı eserinde "Çifte Kambur" masalı ile de motif yönünden benzemektedir. Grimm Kardeşler masalı ile benzemesi sadece, baklanın ekilmesi ve gökyüzüne kadar büyümesi şeklindedir.

Hak Yerini Bulsun masalı, daha çok efsane türüne yakın bir masal metnidir. Bu masalda geçen meslek adlarında biri oldukça ilginçtir.

Çalıcı; oduncu olarak değil, ormandan getirdiği çalıları satarak hayatını devam ettiren kimse için söylenildiğini tahmin ediyoruz.

Emanetçi masalı, yine bu anlatma da kısya şeklindedir. Kuyumcuya emanet ettiği parayı almak isteyen fakir bir adama yardım eden kadının hikâyesidir.

İnsanoğlu Nankördür masalı aynı adla Boratav'ın 'Zaman Zaman İçinde' adlı eserinde aynı adla geçmektedir. Yılan, eşek, inek, tilki ve insanoğlunu konu alan bu masal, daha çok Binbir Gece Masalları'nda geçen anlatmalarla benzerlik göstermektedir.

Cehennemden Gelen Adam masalı, Anadolu sahasında pek görülmeyen "aptal kadın" motifine örnek bir anlatmadır. Boratav'ın Az Gittik Uz Gittik eserinde *Culfa Kadınları* masalında benzer bir örnek vardır. Ancak, bu masalda geçen kadınların sayısı Boratav'a göre oldukça fazladır. Türk masallarında pek sık görülmeyen bir motiftir.

Tembel Çocuk masalı, Türk masallarında genelde akıllı oğlan ya da Keloğlan tiplmesiyle karşımıza çıkmaktadır. Kıbrıs varyantında bir pekmezci den istediği pekmezin üzerine konan 40 sineği öldürmesi sonucu anlatılır. Sahte kahramandır, ancak masalın sonunda gerçek kahraman olarak adlandırılır.

Bu masalda geçen pekmez Anadolu varyantında geçmemektedir. Ayrıca pekmezin neden yapıldığı ile ilgili herhangi bir bilgi de verilmemektedir.

Kıbrıs masallarında en ilgi çekici olan Thompson Kataloğuna göre asıl masallara örnek olan Değirmencik adlı masaldır. Bu masalda Kıbrıs Türklerine ait birçok kültürel değer bulunmaktadır. Masalın konusu şöyledir:

İki kardeş vardır, biri zengin diğeri fakir, fakir olan kardeş bayram öncesi kardeşinden bir oğlak istemektedir ve ağabeyi zengin olan, "Ver yesin

şeytanlar”, bu ifadenin üzerine fakir kardeşe yardım eden ihtiyar, şeytanların yerini söyler ve öğütlerde bulunur. Öğütleri dinleyen fakir kardeş zengin olur ve ağabeyi de kardeşi kıskanır. Sonuçta fakir kardeş de olan değirmeni alır ve fakir kardeşe her şeyini verir ve ülkesini terk eder.

Masalda geçen zengin kardeş ile fakir kardeşler, Ali Baba ve Kırk Haramiler masalını anımsatmaktadır. Ancak Kıbrıs masalında 40 harami yer almamakla birlikte zengin kardeşin açgözlülüğü görülmektedir.

Bu masalın Kıbrıs kültürü ile verdiği örnekleri şu şekilde sıralamamız mümkündür:

Bayram; dini bir bayram söz konusudur ve Kurban Bayramından söz edilmektedir. Bu bayramda ise oğlak kurban edilmektedir. İfade “oğlak boğazlamak” şeklinde geçmektedir. “boğazla-” eylemi genellikle destanlara geçen bir anlatımdır. Kıbrıs’ta da kurban etme eylemi boğazlama şeklinde ifade edilmektedir. Yine bir başka husus, koç, koyun vb. hayvan değil Kıbrıs’ta en çok yetiştirilen oğlak ön plandadır.

Diğer bir özelliği Anadolu’da masalarda “şeytan” yerine “periler” veya “devler” kavramı geçmektedir. Bu anlatıcıdan kaynaklandığı gibi farklı kültürün etkisi de olabileceği ihtimalinin göstergesidir. Binbir Gece Masalları’nda “şeytan” kavramı geçmektedir.

Yolda karşılaştığı kişi, Türk masallarında önemli bir yeri olan yardıma ihtiyacı olan kahramana; ihtiyar, pır, Hızır gelmekte ve öğüt vermektedir. Hızır; fakir kardeşten şeytanların düğününde oğlağı boğazlamasını derisini yüzmesini ister ve onların ikram edeceği içkiyi içmemesini tembihler. Bunun karşılığında “Dile bizden ne dilerse...” ifadesinin sonucunda fakir kardeş, kanaatimize göre Anadolu’da olduğu gibi Kıbrıs için de önemli bir yere sahip olan değirmeni istemektedir. Anadolu ve Türk dünyasında bu olaylar Keloğlan’ın başında geçmekte ve kimi zaman sofrta veya tokmak adını almaktadır. Üstelik Kıbrıs masalında geçen “değirmencik” kavramı buğday öğütmez, sıcak çörekler, kıyafetler, altınlar vb. istenilen her şeyi verebilmektedir.

Değirmencik”ten ilk istenilen şeyler, bugün Anadolu, Kıbrıs ve Türk dünyasında özellikle bayram ve şölenlerde yapılan hazırlıklara güzel bir örnektir.

Bayram hazırlıkları olarak evler temizlenir, öncesinde sıcak çörekler yapılır, bayram sabahı güzel ve yeni elbiseler giyilir ve bayram namazına gidilir.

Masallarımızın birçoğunda dini bir bayramdan söz edilmez ve bayram hazırlıklarının yapılışı ile ilgili bilgiler pek yer almamaktadır. Bu masal değerler açısından oldukça önemli bir konuma sahiptir.

Zengin olan ağabey “değirmencik”i almak için tüm malını mülkünü ve bankadaki parasını küçük kardeşe vererek, Amerika’ya gitmek üzere gemiye biner.

Masalımızda yer alan bu iki kelime, geçmiş ile yaşanan zamanı değerlendirmesi açısından oldukça önemlidir. ‘Banka’ ve ‘Amerika’ (ABD) masallarımızda yer almaya başlamıştır. Kanaatime göre masal anlatıcısı kendi

hayatından veya çevresinde olan olaylar sonucunda zenginlik ifadesine “hanlar hamamlar” kavramı yerine “bankada para”, masal ülkesi olarak adlandırdığımız “Yemen, Çinimaçın ve İstanbul” yerine Amerika’yı uzak ulaşılmaz görmektedir.

Masalımızın sonu, efsane özelliği göstererek bitmektedir. Ağabeyin kaptanın tuz almak için geri dönmesi yerine “değirmencik” ile alabileceğini söylemesi ve geminin batması ile bugün bile Akdeniz’in sularının tuzlu olmasını açıklayarak bitmektedir.

Masalların genel özelliği kötülerin cezalandırılmasıdır. Kötüler, kahramanlarımızı masal boyunca zor durumlarda bırakır, bencildir, ihanet eder. Ancak bu masalda zengin ağabey (kötü karakter olmasına karşın) malını mülkünü vermesi ve yalnızca masalın başında kötü söz söylemesi dışında bir zararı yoktur. Ancak satır aralarına bakılacak olursa, ülkesini terk etmektedir ve hangi dönemde terk ettiği anlatıcının yaşadığı dönemle ilgili olabilir. Ayrıca geri dönmemesine gitmesi de anlatıcımız tarafından olabildiğince kötü bir davranış olarak düşünülmekte ve ölümlerle cezalandırılmaktadır.

Padişah Oğlu İle Çoban Kızı masalında akıllı kız motifi yer almaktadır. Şehzadenin evleneceği kızın akıllı olması az sözle çok anlam ifade etmesini bilmesi vurgulanmaktadır, ayrıca halk bilimi açısından geçiş dönemleri olarak adlandırdığımız düğün merasiminde kız isteme olayına göndermede bulunmaktadır.

Gençlikte mi İhtiyarlıkta mı masalı, Anadolu’nun Erzurum, Konya, Kars, Elazığ vb. illerinde anlatılmaktadır. Anadolu ile Kıbrıs masalının farklı yönü, Hasan (Memed) Ağa’nın karısına göz koyan kişi, Anadolu’da yanında çalıştığı ağanın arkadaşı iken Kıbrıs varyantında padişaktır. Ayrıca Anadolu varyantında “Devlet Kuşu” motifi yer alırken Kıbrıs varyantında bu motif kaybolmuştur. Sebebi kanaatimizde anlatıcıdan kaynaklanmaktadır. Belki de Kıbrıs varyantında anlatıldığı şeklinde dinlenmiştir.

Mersinler Güzeli masalının Anadolu’da farklı varyantları bulunmaktadır. Tüylüce, Ütelek (Gümüşhane Masalları Saim Sakaoğlu, Az Gittik Uz Gittik Pertev Naili Boratav), motif sıralaması da birbirleriyle uygunluk göstermektedir. Kıbrıs masalında görülen kültürel değerlerine göre incelediğimizde; şehzade iyi bir eğitim almıştır ve evlenme çağına gelmiştir.

Bu masalda ve bazı diğer masalarda geçen şu uygulama bugün Kıbrıs Türkleri arasında yaşamakta mıdır bilinmez ama Anadolu’da farklı şekildeki uygulamaları görülmektedir. Ayrıca Dede Korkut Hikâyelerinden Bamsı Beyrek Boyu’nda Beyrek 15 yaşında iken beşik kertmesi olan Banı Çiçek’i görmek üzere yollara düşer. Masalımızda da şehzade bir aylığına saraydan uzaklaşır ve kısmetini aramaya gider. Anadolu’daki şekli ise erkek annelerinin bir ay boyunca kız araması şeklinde devam etmektedir. Şehzadenin yatmadan önce başucuna

şerbet koyulması hem Anadolu hem de Kıbrıs varyantında görülmektedir. Bu masalda sabah kahvaltı yaparlar ifadesiyle masalarda ilk kez bir öğün adı geçmektedir. Genellikle yemek yediler şekli yer almaktadır. Yolda avlanırlar. Bu söylem benzer masalarda geçmektedir, ancak bu masalı farklı kılan, kahramanın yolda keklik avlamasıdır ve nasıl bir işlem uyguladıkları sırasıyla verilmektedir: “İlk önce tüylerini yoldular, ızgara ettiler, yediler içtiler,” ifadelerinden sonra Kıbrıs’ta önemli olduğunu düşündüğümüz “kahve içerler” ifadesi yer almaktadır. Anadolu’da yemeklerden sonra genellikle çay içilmesine karşın Kıbrıs’ta kahve içilmesi muhtemelen kültürel değerlerden birisidir.

Gece yapılan şerbetlerin ezildikten sonra yapıldığı belirtilmekte ancak neden yapıldığı ile ilgili bir bilgi verilmemektedir. Bu olay üç kez tekrar eder ve Mersin Güzeli’ni şehzade yakalar, şehzadenin gitme vakti gelince gömleğinin içini gül yaprağı ile doldurur. Kız da onun peşinden derviş kılığında gitmektedir. Şehzadenin düğününde derviş kılığından hep yanında bulunur.

Masalın sonu Anadolu varyantından farklı şekilde Mersin Güzeli, şehzade ve evleneceği kız kendisini Mersin Güzelinin saçıyla asarlar, ancak burada diğer önemli bir motif, genelde kuşların konuşulması duyulur ve kuş tüyü sayesinde hayata döndürülürken bu masalda fare kuyruğu ile hayata geri dönmektedirler. Bunun sebebi kanaatimize göre masalın anlatıldığı bölgede farelerin çok fazla olmasıdır. Bu masalın diğer biz özelliği, kötü karakterlerin olmamasıdır, sonu ise halk hikâyesi özelliği gösterir şekilde bitirilmesidir.

Hıyarcı masalı, masalın adı Anadolu ve Türk dünyasında limon, nohut, vb. adlarla geçmekte iken Kıbrıs’ta hıyar (salatalık) adını almaktadır. Masalın giriş bölümünde yer alan dua ile evlat sahibi olma motifi destan ve halk hikâyelerinde de görülen bir motiftir. Aynı zamanda çocuğun büyüyüp yaşlı bir kadının testi, kabını kırması Anadolu’da Bamsı Beyrek hikâyesinin masallaşmış şekli olarak kabul edilen Akkavak Kızı’nın sevdasına düşmesi bu masalda Hıyarcı Güzelinin derdine düşme şeklinde kendini göstermektedir.

Hıyarcı kıza ulaşabilmek için bir ihtiyar yardım eder ve üç renk hıyardan söz edilmektedir. Sarı, beyaz, yeşil renklerinin anlamı, üç sayısının özelliği karşımıza çıkmaktadır, devamında ise Anadolu masallarında Üç Turunçlar adıyla bilinmektedir. Motif ve olay örgüsü birebir örtüşmektedir.

Masalın sonunda geçen bitiş formeli Anadolu ve Türk dünyası masallarının sonunda farklı bitmektedir. “kırk katır mı kır satır mı” formeli “at mı istersin kılıç mı” şekline dönüşmüştür. “Kırk katır mı kırk satır mı” formelinin hangisi seçilirse seçilsin ceza bulunmakta iken bu masalda geçen “at mı istersin kılıç mı” ifadesinde sadece kılıç istenirse ceza bulunmaktadır. Kanaatimize göre Kıbrıs halkı kötülerin cezalandırılmamasını kabullenmiştir.

Hızır ile Üç Kardeş masalı, çalışmamızın belki de en önemli anlatmasıdır. Çünkü ilk okuduğumuz andan itibaren masalların içinde barındırdığı kültürel değerlerin ne kadar önemli olduğunun ipuçlarını vermektedir.

Konu olarak babaları öldükten sonra üç kardeşe miras kalan incir ağacı ve bir pir, derviş ya da Hızır, bugün de varlığını çeşitli şekillerde sürdüren millî değerlerimizin başında gelmektedir. Hızır, destan, halk hikâyeleri, efsane ve masallarımızda kahramanımızın en zor zamanında ortaya çıkar, yardım eder veya kahramanlarımızı bazı olaylarla denemeye tabi tutmaktadır.

Bu masalda karşımıza çıkan Hızır, üç kardeşin yanına gelir ve efsane oluşturacak şekilde aç olduğunu söyler ve yemek ister. Üç kardeş sırasıyla Hızır'a yardım ederler, kendi hakkı olan kısımdan ikram ederler. Hızır, üç kardeşe hayatlarını bir anda değiştirecek isteklerini sorar. Üç kardeşin istekleri çalışmamızda önemli bir konuma sahiptir. Kardeşlerin istekleri Kıbrıs kültürü ile yakından ilgilidir.

Birinci kardeş Hızır'dan; üç kuyu ister, kuyular; masallarda genellikle bal, yağ ve şerbet olarak bilinirken, Kıbrıs'ın tarih boyunca önemli değeri olan bağlar ve yapılan içkiler üzerinedir. Anlatıcı, şarap, kanyak, zivaniya (saf alkol) kuyuları istemektedir.

İkinci kardeş, mandıra, koyun, kuzu olan süt ürünlerinin yapılacağı bir yer istemektedir. Buradan çıkarabileceğimiz sonuç, Kıbrıs'ta süt ürünlerinin özellikle küçükbaş hayvanlardan elde edildiği üzerinedir.

Üçüncü kardeş, zengin bir ağanın kızıyla evlenmek istemektedir. İki kardeşin istekleri hemen yerine getirilir, üçüncü kardeşin isteği için biraz daha uğraşmak gereklidir. Bu kısımda halk biliminin geçiş dönemlerinden düğün adetleri örnekleri bulmamız mümkündür. Kıbrıs geleneklerine göre eğer kız henüz nişanlanmamışsa bir başkası da kızı isteyebilmektedir. Hızır'ın getirdiği üçüncü kardeş bu durumdadır. Kız, nişanlanmadığı için ve iki taliplisi olduğundan bugün Anadolu'da Manisa ilimizde yapılan kız isteme olayında görülen bir geleneği bu masalda görebilmekteyiz. Anlatmada birer üzüm çekirdeği alınır ve toprağa dikilir, hangi gencin diktiği tohum daha önce filizlenirse kız ona verilmektedir. Manisa ilimizde kız istenildiğinde kız evi, bu olayın hayırlı olup olmadığını bir tohum genellikle bakla veya arpa ekerek eğer filizlenirse hayırlı değilse hayırsız olarak yorumlamaktadır.

Üç kardeşin isteği de olduktan sonra Hızır belirli bir süre ortalarda yoktur. Aradan geçen zamandan sonra o, yeniden gelir ve üç kardeşten içinde buldukları ve kendisi tarafından sağlanan zenginlikten bir pay ister. Birinci kardeşten hastalığına iyi geleceğini düşündüğü bir bardak şarap istemektedir. Ancak büyük kardeş vermez. Bu bölümde yer alan Hızır'ın şarap içmek istemesi, dinî öğretilere ters düşmesine karşın, Kıbrıs'ın coğrafi ve gelir kaynakları açısından şarabın masala yerleştirilmesi masallarda belirlediğimiz kültürel değerlere örnektir.

İkinci kardeşe giden Hızır, yine hasta olduğunu ve bir bardak sütün kendisine iyi geleceğini belirtmektedir, aldığı cevap aynıdır. Süt verilmez. İki kardeşe de bedduada bulunan Hızır, üçüncü kardeşe gider.

Hasta olduğunu belirtir, üçüncü kardeş eşiyile birlikte Hızır'ı içeri alır, yedirir içirir, onun istekleri bir türlü bitmez. O, üçüncü kardeşin 3 yaşındaki oğlunun kesilmesini patatesli fırın kebabı yapılmasını ister. Üçüncü kardeş hiç düşünmeden oğlunu keser ve patatesli fırın kebabı yapar. Yemek piştiğinde fırından kokular gelmeye başlar ancak fırının kapağı açıldığından çocuk Kur'an okumaktadır. Bu masalda geçen yemek yemek adı Kıbrıs mutfak kültürüne ait bir yemektir. Anadolu'da bilinen fırın kebabı ile Kıbrıs'ta yapılan patatesli fırın kebabı Türk mutfağı açısından önemlidir. Kıbrıs halkının yemek kültürü hakkında bilgi vermektedir.

Kıbrıs'a ait yöresel bir yemek olan patatesli fırın kebabı tahminimize göre oğlak eti ve patates ile fırında yapılmaktadır. Aşağıda Kıbrıs mutfağında yapılan adı geçen kebab için tarif verilmektedir.

Kuzu Fırın Kebabı (Kleftiko) –Hırsız kebabı Tarihi

10 kişilik Malzemeler

4 kg kemikli parçalara ayrılmış Kuzu veya oğlak eti

2 kg taze Kıbrıs patates'i

1 kg Kuru soğan

5 adet defne yaprağı

2 kg piyaz doğranmış domates

1 kg yeşil biber

yeterince tuz

2 litre iyi su

Yapılışı

Kebab fırınına kebab, hazırlanmadan 2 saat önceden odun ile yakınız ve korlanmaya bırakınız.

Taş Kebab Fırını yoksa;elektrikli fırında da 120 derecede yapabilirsiniz

Parçalara ayrılmış kuzu veya oğlak etlerinizi yeterince tuz ile ovarak fırın tepsisine diziniz.

Patatesleri soyarak yıkayıp ikiye diklemesine kesin ve fırın tepsisine dizdiğiniz etlerin aralarına yerleştiriniz. Soğanları ve domatesleri piyaz doğrayarak etlerin üzerine serpiştiriniz.

Defne yapraklarını da üzerine atarak iyi suyu üzerinde gezdirip tepsi kapağını kapatarak, fırına sürünüz, fırın kapağını kapatarak yaklaşık 6-7 saat ağır ateşte pişiriniz.

Mücendra pilavı ile servis ediniz

Aynı yöntemle tavuk fırın kebabını da yapabilirsiniz. Pişme süresi ağır ateşte 3 saattir.

İlknur Hallaç

Kazancı Haber- Kıbrıs Temsilcisi

http://kazancihaber.com/haber_detay.asp?haberID=1194 erişim tarihi:
14.04.2014, 15.19

Masalımızda aynı zamanda dini bir motif olan kurban etme Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İsmail'i kurban etmesine de telmihte bulunmaktadır.

Bir başka masalımız *Muradına Nail Olmayan Dilber* adını taşımaktadır. Anadolu'da çok yaygın olarak bilinen bu anlatmanın Kıbrıs varyantındaki farkı, masalımızdaki kahramanımıza kazandırılan özelliklerin periler tarafından verilmiş olmasıdır. Anlatıcımızdan kaynaklandığını tahmin ettiğimiz köyden şehire (Lefkoşa) çalışmaya gitme, yaşanan dönemde sosyolojik bir olguya değinmektedir.

Avcının Oğlu masalı tüm Türk dünyasında ortak varyantlarının olduğu destan masal geçiş örneğini verebileceğimiz bir anlatmadır. Babasının aslanlar tarafından öldürüldüğünü öğrenen çocuk, babasının intikamını almak için dağa gider. Aslanı görür ve “boğazlar” derisini yüzer. Anadolu varyantında padişahın kahramanımızdan istediği fildişi bir saray iken Kıbrıs varyantında aslan dışından saray istemektedir. Kahramanımız aslanları avlamak için su içtikleri havuza şarap dökerek aslanların dişlerini alabilmektedir. İkinci şartı dünya güzeline getirmesidir. Diğer varyantlarında uzun ayaklı iken bu masalda yerini tilkiye bırakmıştır. Aynı görevi yerine getirmektedir.

Ayrıca bu masalda geçen;

Hanay; barınma yeri

Herse; yemek adı

Herse yirmi kazan yapılmaktadır, bunların dışında yirmi torba buğday yirmi torba kaya tuzu adları geçmektedir. Aşağıda “herse” yapımının tarifi yer almaktadır.

Herse

Herse bir düğün yemeğidir. Ve Kıbrıs'ta köy düğünlerine gidenlerin çoğu herse yemek için giderler. Yapılışı şöyledir.

Düğünün, ikinci günü düğün sahibinin maddi gücüne göre değişen miktarda buğday alınır. Teknelere konur ve üzeri beyaz veya kırmızı örtü ile örtülür. Davul zurna eşliğinde köy değirmenine getirilir. Buğday ıslatıldıktan sonra değirmene dökülüp öğütülür. Daha doğrusu ezilir, çünkü ıslatıldığı için sadece kabuğu çıkar. Bu haldeyken yine teknelere konur ve davul zurna ile düğün evine götürülür. Orada yaşlı kadınlar tarafından efselenir yani kabuğu buğdaydan ayrılır. Sonra kazanlara konarak, su ilave edilip ocağa vurulur. Aynı anda koyun veya keçi kesilerek et parçalar halinde doğranıp kazana atılır. Düğün yemekçisi herseyi, kontrolde tutar. Suyu bittikçe ilave eder. Herse kazanı ateşe ekseriyetle

öğleden sonraları konur. Pişmesi en az on saat sürer. O zaman özenle çırpılır. Ancak ertesi gün yenir veya ikram edilir. Çünkü etle buğdayın birbirinden ayrılmayacak kadar pişip karışması gerekir. Bu haliyle de özenir ve lezzetli olur daha fazla. Tadı yiyenlerin damağında kalır.

Oğuz M. Yorgancıoğlu "Kıbrıs Türk Folkloru" (2000) Kitabı <http://www.kibrisabakis.com/tag/kibris-herse-nasil-yapilir-erisim-tarihi-14.04.2014>, 15.51

Türk dünyasında ortak olan bir başka masalımız **Zümrüdü Anka** adını taşımaktadır. Kıbrıs Türk masallarında adı **Zümrüt Halka Kuşu** olarak geçmektedir. Diğer masalarda geçen dini motifler bu masalda da kendini göstermektedir. Kahramanımız Kur'an okumaktadır. Atasözü değerinde olan "kuş uçmaz kervan geçmez" ifadesi masalımızda "yılan bağırını sürmez, kuş geçmez" şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Anadolu varyantında koyun bu masalda koç olarak görülmektedir. Yine bu anlatmaya özgü olarak kurban kavramı yerine "tayın" şeklinde kendini göstermektedir. Türk Dil Kurumunun Sözlüğüne göre tayın kelimesinin anlamı:

tayın:

a. 1. ask. Asker azığı; 2. Asker ekmeği. 3. Savaş veya seferberlik dönemlerinde vatandaşlara karneyle dağıtılan ekmek:

tayın: Sincap.

Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.534be2d0e03fb2.30394639 e.t. 14.04.2014, 16.34

Bu masalımızda geçen diğer önemli bir özellik kızın sevdiği ya da hayatını kurtaran delikanlıyı başına elma atarak belirlemesidir ki elma halk bilimi açısından oldukça önemli bir motiftir.

Önceki masalarda geçen oğlak boğazlama yine geçmektedir ve Türk dünyasında ortak olan bir başka motif yer almaktadır. Keloğlan ya da Keçel oğlan... Ceviz, fındık badem kabuğunun içine sığacak gelinliklerin yanında bir kasa da kanyak istemektedir.

Cevahir Ağacı masalı, Anadolu'da Melikşah, Binbir Gece Masallarında ise Cihanşah ya da Hasan Basri veya Canşah masalı olarak geçmektedir. Motifler yönünden ortak olan bu anlatmamızın sonunda efsane özelliği göstermektedir. Kahramanımız ve peri kızı eşi, öldükten sonra birinin üzerinde gül diğerinin üzerinde günnasır ağacı biter. Bu ikisi büyüünce birbirlerine gökyüzünde kavuşur ifadesi masalın mutlu sonla bitmesini sağlamaktadır.

Bir başka masalımız, *Ağlayan Nar ile Gülen Ayva* adını taşımaktadır. Bu anlatmamızda Anadolu başta olmak üzere Türk dünyasında bilinen ortak bir masaldır. Yer adları devler, istekler genel adlarla ifade edilmiştir.

*Ebeden Ölmez masalı*nın Anadolu varyantları farklı adlarla anlatılmaktadır. Bu masalımızda geçen kültürel değerlerin özellikleri şu şekildedir.

Peksimet kavramı yer almaktadır. Kazan kazan yemek vardır ancak adları geçmemektedir. Anlatmada geçen Pelit Dağı yer adı olarak ve din farklılığı görülen bir masaldır. Papaz, Hristiyan kızı Hristalya adıyla geçmektedir. Yaban domuzu ki masallarımızda domuz kavramı geçmez bu masalda geçen domuz yine “Ebeden Ölmez”in canının saklı olduğu yaratıktır. Ayrıca Ali Arslan adı geçmektedir. Yaban domuzuyla gürüşmektedir, papaz ile kızı da Ali Arslan’a yardım etmektedir. Masalın devamında ise efsane motiflerine örnek bir motif olarak taş kesilme karşımıza çıkmaktadır. Ali Arslan’ın özelliği hayvanların özellikle de kuşların dilinden anlamasıdır. Bu masalımızda hem dini simgeler, hem millî simgeler, hem de mitolojik simgeler ön plandadır.

Çalışmamızda ele aldığımız masallarda Kıbrıs Türk kültürü hakkında, özellikle yemek kültürü açısından önemli bilgiler vermektedir. Ayrıca genel olarak masallarda görülmeyen dini motifler Kıbrıs masallarında gözlemlenmektedir.

Bu özellikler göstermektedir ki masallar uzun kış geceleri hoş vakit geçirmek için anlatılan söylence olmalarının dışında nesilden nesile aktarılan kültürel

değerler için önemli bir köşe taşlarıdır. İncelediğimiz masalların bu özellikleri ait olduğu milletin kültürel kodlarını gelecek nesillere aktaran bir yönü de bulunmaktadır.

Bildirimizde ele aldığımız masalların kültürel değerleri yansıtmaları yapılan diğer çalışmalara bir basamak olması en büyük temennimizdir.

Kaynaklar

Boratav, Pertev Naili (1958; 2007), *Zaman Zaman İçinde*, Ankara, İmge Yay.

Boratav, Pertev Naili (1969; 2007), *Az Gittik Uz Gittik*, Ankara, İmge Yay.

Sakaoğlu, Saim (1973; 2002), *Gümüşhane Masalları Metin Toplama ve Tahlil*, Ankara, Akçağ Yay.

Sakaoğlu, Saim (1983), *Kıbrıs Türk Masalları*, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.

Tezel, Naki (1971; 2009), *Türk Masalları*, İstanbul, Bilge Kültür Sanat Yay.

http://kazancihaber.com/haber_detay.asp?haberID=1194 erişim tarihi: 14.04.2014 15.19

<http://www.kibrisabakis.com/tag/kibris-herse-nasil-yapilir> erişim tarihi 14.04.2014, 15.51

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.534be2d0e03fb2.30394639 e.t. 14.04.2014, 16.34

TBMM Zabıt Ceridelerinde Zürih ve Londra Antlaşmaları

Aydın BEDEN*

Giriş

II. Dünya Savaşı'ndan sonra tüm dünyada meydana gelen gelişmeler, dönemin Türk dış politikasını belirleyen en önemli etkenler olmuştur. Dış politikadaki temel amaçları, ülke çıkarlarını Soğuk Savaş koşullarına uyarlamak ve Sovyet yayılmacılığına karşı Batı ittifakı içinde güvenliğini sağlamak olan Türk hükümetleri, bu nedenle İngiltere ve Yunanistan ile Kıbrıs yüzünden sorun yaşamak istememiş hatta zaman zaman Kıbrıs lehine ortaya çıkan gösteri ve kampanyaları dizginlemeye çalışmıştır. Ancak 1948 yılından itibaren Kıbrıs ile ilgilenmeye başlayan Türkiye, bu tarihten sonra da zorunlu kalmadıkça meseleyi fazla kurcalamamaya gayret etmiştir. 14 Mayıs 1950'de iktidara gelen Demokrat Parti de yine benzer bir politika izleme yoluna gitmiştir¹.

Batı bloku üyeliğini ve İngiltere ile olan ilişkilerini her şeyin üstünde tutan Türk hükümetlerinin Kıbrıs konusunda takınmış olduğu bu tutum, Yunanistan'ı büyük oranda cesaretlendirdiğinden, vakit kaybetmeksizin harekete geçerek 16 Ağustos 1954'te Kıbrıs meselesini Birleşmiş Milletler (BM)'e götürmüş² ve "*Kıbrıs halkı*" adına "*self-determinasyon*" ilkesinin uygulanmasını talep etmiştir³. Böylece, Kıbrıs meselesi artık uluslararası bir sorun haline gelmiştir.

Nihai hedefi enosis olan ve amacını gerçekleştirme yolunda önemli bir avantaj elde etmek için konuyu BM'e götüren Yunanistan'ın bu hamlesine karşı İngiltere de, elini güçlendirmek için Türkiye'yi meselenin içine çekmeye çalışmıştır⁴. Bunda özellikle, ada Rumlarının 1 Nisan 1955'ten itibaren EOKA teşkilatı nezdinde başlattıkları tedhiş hareketleri ile terörist saldırılarının etkili olduğu söylenebilir⁵.

Sonuçta, 29 Ağustos - 7 Eylül 1955 tarihleri arasında, Londra'da, Kıbrıs'ın geleceğinin görüldüğü ve soruna çözüm arandığı üçlü bir konferans düzenlendi. Görüşmeler sonunda, İngiliz Dışişleri Bakanı Harold Macmillan, Kıbrıs için yeni bir anayasa hazırlanması ve kendi kendisini yönetmesini sağlayacak bu anayasa ile Kıbrıs'a bağımsızlık verilmesini önerdi. Ancak Türkiye ve Yunanistan teklifi reddetti. Dolayısıyla Londra Konferansı, çözüm yönünde somut bir sonuç alınmadan dağıldı⁶. Lakin 1955 Londra Konferansı'nın, Kıbrıs'ın Türkiye için milli bir mesele durumuna gelmesine ve "*Kıbrıs Türk'tür*" sloganının tüm yurttan benimsenmesine milat teşkil ettiği söylenebilir⁷. Bu çerçevede, Türkiye'nin resmen soruna dahil olması ve konuyla ilgili politika üretmeye başlaması bu konferansla birlikte başlamıştır.

* Yrd. Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

Diğer taraftan Londra Konferansı'nın son günlerinde, Türkiye'de, "6-7 Eylül Olayları" adıyla bilinen bazı istenmeyen üzücü olaylar yaşanmıştır. Nitekim, Kıbrıs meselesi nedeniyle gergin olan Türk kamuoyu, 6 Eylül'de, Selanik'teki Atatürk'ün evi ile aynı bahçe içerisindeki Türk Konsolosluğu'na bomba konulduğu haberini alınca büyük bir infial yarattı. İstanbul ve İzmir başta olmak üzere bir çok yerde özellikle Rumlar başta olmak üzere azınlıklara ait mallar ile kurum ve kuruluşlar tahrip edildi⁸.

Üst üste yaşanan bu iki gelişme, Türkiye'nin Kıbrıs politikasında değişikliğe gitmesine sebep oldu. Türkiye, şimdiye kadar sürekli olarak adanın mevcut statüsünün korunması gerektiğini, yani adanın İngiltere'de kalmasını, aksi takdirde eski sahibi olan Türkiye'ye iade edilmesi gerektiğini savunuyordu⁹. Ancak Londra Konferansı'ndan sonra, Aralık 1956'dan itibaren, bilhassa İngiliz Sömürgeler Bakanı Lennox Boyd'un 19 Aralık'ta Avam Kamarası'ndaki "*İngiliz Hükümeti, Kıbrıs'taki gibi gayet karışık bir ahali için self-determination hakkının tabiki için muhtelif hal çareleri arasına, Adanın taksimi hususunun da ithal edilmesi gerektiğini kabul etmektedir*" beyanatının ardından, Kıbrıs adasının Türk ve Rum tarafı olarak ikiye taksim edilmesi biçimindeki "*Taksim Planı*"nı izlemeye başlamış ve bu politika Türk kamuoyu tarafından da yoğun bir şekilde desteklenmiştir¹⁰.

Soruna çözüm bulmak adına 1957 yılı ortalarında bu kez ABD desteği ile NATO çerçevesinde üçlü görüşmelere başlanmıştır. Yeni formül, Kıbrıs'ta İngiltere'ye üs verileceğinin garantiye alınması koşuluyla "*Bağımsız Kıbrıs Devleti*"nin kurulması önerisiydi. Ancak Türkiye taksim planında ısrarcı davranarak öneriyi reddetti¹¹. Yine, 1958 yılı başlarında, ülke güvenliği açısından büyük endişe yaşayan Türkiye'ye zaman zaman taksimden vazgeçmesi karşılığında Kıbrıs'ta üs verilebileceği de dile getirilmeye başlandı¹². Tekliflere TBMM'nin 16 Haziran 1958'de ittifakla aldığı, "*Türkiye'nin taksimden başka bir çözümü kabul edemeyeceği*" yönündeki kararı doğrultusunda cevap veren Türkiye, böylelikle Kıbrıs konusunda izleyeceği milli politikayı da belirlemiş oldu. Türk milleti adına TBMM tarafından alınan bu karar daha sonra tüm dünya parlamentolarına bildirilmiştir. Kararda; Türkiye'nin, kendi ulusal menfaatleri ile 120 bin Türk'ün hayat ve bekasını yakından ilgilendiren Kıbrıs meselesi mevzuunda şimdiye kadar son derece ağırbaşlı ve uzlaşmacı bir tutum izlediği belirtilmiş ve ilk defa Yunanlılar tarafından ortaya atılan taksim fikrinin de büyük bir fedakarlıkla kabul edildiği vurgulanmıştır. Ardından da, "*... meselenin nihai bir hal şekline bir an evvel bağlanması ... için ... taksimi vakit geçirmeden kabul etmek icabetmektedir. Adadaki iki cemaatin yekdiğerine karşı hissettikleri itimsizlik ve düşmanlık bu cemaatlerin artık bir arada yaşamalarına ve bir idare altında işbirliği yapmalarına imkân vermemektedir. Adaya sulh ve sükûnun iadesi için, bu iki cemaati fiilen ve hukuken birbirinden ayırmak ve husus ile istikbal ve mukadderat bakımından derin bir endişe içinde bulunan Türk cemaatine, hiçbir zaman ve hiçbir suretle onun yaşama hakkına ve hürriyetine*

kasdetmiş olan Rum cemaatinin tahakkümü altında bırakılmıyacağı hususunda teminat vermek lâzımdır.

Binaenaleyh adanın sulh ve sükûn ve refahını temin ...için, nihai bir hal şekli olarak, ancak taksimi kabul ve tatbik mevkiine koymak zaruridir.” Denilmekteydi¹³.

Ancak özellikle İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’den gelen baskılar¹⁴, tüm direncine karşın Türkiye’nin taksim politikasından da feragat etmesine sebep olduğundan üçüncü bir görüşü benimsemesine yol açtı. Buna göre Türkiye, Taksim Planı’ndan bütünüyle vazgeçmediğini ancak İngiltere’nin “*Ortaklık Planı*” adıyla öne sürdüğü yeni teklifi de görüşülüp tartışılmaya değer bulunduğunu söyleyerek, Kıbrıs meselesinde önemli bir dönüm noktası olan Londra ve Zürih Antlaşmaları’nı doğuracak gelişmelerin yaşanmasını sağladı¹⁵.

İngiltere Başbakanı Harold Macmillan ortaya attığı için “*I.Macmillan Planı*” adıyla bilinen ve ilk kez 19 Haziran’da resmen açıklanan öneriye göre; Kıbrıs’taki iki toplum ile Türkiye ve Yunanistan’ın görüşleri doğrultusunda yeni bir anayasa yapılacaktır. Yeni anayasanın dayanacağı temel kaideler şöyleydi;

1- İki toplumun ayrı ayrı Temsilciler Meclisi olacak ve bu yasama organları kendi toplumlarını ilgilendiren konularda son karar verici yetkiye sahip olacaklar,

2- Başkanlığını İngiliz valinin yapacağı, Türk ve Yunan hükümetlerinin birer resmi temsilcisi ile 4 Rum ve 2 Türk üyeden oluşacak bir Konsey kurulacak,

3- Dışişleri, savunma ve iç güvenlik konularında tek yetkili vali olacak ancak Türkiye ve Yunanistan’ın temsilcilerine danışacak,

4- Türkiye ve Yunanistan’ın temsilcileri, ayrımcı olduğunu düşündükleri yasalarla ilgili olarak tarafsız hakemliğe başvurabileceklerdir. Yine plana göre, adanın statüsü 7 yıl değiştirilmeyecektir, yani İngiliz egemenliği sürecektir. 7 yılın sonunda ise nihai statünün belirlenmesi için müzakereler yapılacaktır¹⁶.

I. Macmillan Planı, 19 Haziran’dan son halinin verildiği 15 Ağustos gününe kadar üç önemli değişiklik geçirmiştir. Böylelikle “*II.Macmillan Planı*” veya “*Ortaklık Planı*” adını almıştır. Son haline 15 Ağustos 1958’te ulaştığı için aynı zamanda bu tasarıya “*15 Ağustos Planı*” da denilmektedir. Değişikliklerin ilki; İngiliz valinin yanında birer Türk ve Yunan hükümeti resmi temsilcisinin bulunacağı ilkesi kaldırılmış, yerine valinin yanında bulunmayan, sadece uzaktan birer “*gözlemci*” olan temsilci bulundurulması esası kabul edilmiştir. Diğeri; adadaki Türklere ve Rumlara, İngiliz vatandaşlığı da tanındığı halde, plandan, bu çifte tabiiyet ilkesinin çıkartılmış olmasıdır. Türk toplumu lehine yapılan tek değişiklik ise, üçüncüsü olup “*ayrı belediyeler*”in kurulması kararının alınmasıdır¹⁷.

“*Ortaklık Planı*”, enosisin gerçekleşmesine imkan tanımadığı ve İngiltere’nin 19 Aralık 1956 tarihli taksim beyanını devam ettirdiği için Türkiye tarafından kabul edildi¹⁸. Buna karşın Yunanistan, I. ve II.Macmillan Planı’nı şiddetle geri çevirdi. Hatta Yunanistan, planının uygulanmaması için 15 Eylül 1958 ve 25

Kasım 1958 tarihlerinde iki defa BM başvurdu. Ancak BM'nin, 5 Aralık 1958'de Türkiye'nin rızası olmadan Kıbrıs'ın geleceği ile ilgili bir karar alınamayacağı yönünde karar vermesi, Yunanistan'ı çaresiz masaya oturtmak zorunda bıraktı¹⁹.

Aslında her iki tarafı da masaya oturmaya iten esas itici güç ABD idi. Türkiye ile Yunanistan arasındaki gerilim, NATO'nun güneydoğu kanadının zayıflamasına sebep oluyor, bu ise SSCB'nin bölgedeki etkinliğini artırmasına yol açıyordu. Bu yüzden ABD, bağımsızlık formülünü bir kez daha masaya getirmiş ve tarafları ikna girişimlerine başlamıştır. ABD'nin bu çabaları sonuç vermiş olacak ki, Aralık 1958'deki NATO toplantısında taraflar enosis ve taksim tezlerini terk ettiklerini açıkladılar²⁰. Böylelikle Türk Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ile Yunan Dışişleri Bakanı Evangelos Averoff, önce Paris'te NATO Daimi Delegeliği bürosunda 16 Ocak 1959'da bir araya gelerek bazı görüşmelerde bulundu²¹, ardından 20 Ocak 1959'da İsviçre'nin Zürih kentindeki toplantılarda Zürih ve Londra Antlaşmaları'nın taslakları hazırlandı. 5 Şubat 1959'da ise Türkiye Başbakanı Adnan Menderes ile Yunanistan Başbakanı Constantin Karamanlis arasında altı gün sürecek olan Zürih toplantıları başladı. Nihayet 11 Şubat 1959'da, bağımsız bir "*Kıbrıs Cumhuriyeti*" kurulmasına karar verilerek, bu bağımsız devlet içinde "*Kıbrıs Türk Toplumunu*"nun hürriyet ve yaşama haklarını garanti altına alan anayasa esasları ile, diğer bağlı antlaşmalar tespit edildi²². Buna göre, Zürih'te;

- 1- Centilmenlik Antlaşması,
- 2- Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Temel Yapısına İlişkin Antlaşma,
- 3- İttifak Antlaşması belirlenmiş, Garanti Antlaşması da parafe edilmiştir²³.

Tüm bu antlaşma metinlerinin İngiltere ve Kıbrıs'taki iki toplumun temsilcileri tarafından da imzalanması gerekiyordu. Bu sebeple, aynı gün yapılan ortak açıklamadan ardından taraflar Londra'ya geçerek İngiliz yetkililere aralarında uzlaşlıklarını hususları bildirdiler. Durumdan memnun olan ve zorluk çıkarmayan İngilizler sadece adadan üs istemiş ve bu istekleri kabul edilmiştir. Türkiye, İngiltere ve Yunanistan Başbakanları ile Dışişleri Bakanları düzeyinde yapılan II. Londra Konferansı sonucunda ise İngiltere Başbakanı Harold Macmillan, Yunanistan Başbakanı Constantin Karamanlis, Türkiye Başbakanı Adnan Menderes, Kıbrıs Rumları adına Başpiskopos Makarios ve Kıbrıs Türkleri adına da Dr. Fazıl Küçük 19 Şubat 1959'da "*Londra Antlaşması*"nı imzalamışlardır²⁴.

Londra'da imzalanan belgeler şöyledir;

- 1- Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşuna İlişkin *Temel Antlaşma*,
- 2- İngiltere, Yunanistan, Türkiye ile Kıbrıs Cumhuriyeti Arasında *Garanti Antlaşması*,
- 3- Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan ve Türkiye Arasında *İttifak Antlaşması*,
- 4- İngiltere Hükümeti'nin bu belgeleri üslere ilişkin bazı esaslar eklenmesi koşuluyla kabul ettiğine dair 17 Şubat 1959 tarihli Bildirisi,
- 5- Yunan ve Türk Dışişleri Bakanlarının İngiliz Hükümet Bildirisini Kabul Ettiklerine İlişkin Bildirileri,

6- Makarios'un Londra'da İmzalanan Belgeleri Kabul Ettiğine İlişkin Bildirisi,

7- Dr. Fazıl Küçük'ün Londra'da İmzalanan Belgeleri Kabul Ettiğine İlişkin Bildirisi,

8- Kıbrıs Anayasası ile ilgili belgelerin yürürlüğe konması için alınacak Geçici Önlemlerle İlgili Sözleşme²⁵. Tüm bu belgelerin birleşmesi neticesinde ortaya çıkan antlaşmalar bütününe de “Zürih ve Londra Antlaşmaları” ismi verilmektedir.

TBMM'de yoğun tartışmalara neden olan Zürih ve Londra Antlaşmaları, Kıbrıs'ta; Türkiye, İngiltere ve Yunanistan'ın garantörlüğünde bağımsız bir “Kıbrıs Cumhuriyeti” kurulmasını öngörüyordu. Kıbrıs Cumhuriyeti'nde Cumhurbaşkanı Rum, yardımcısı Türk olacaktı ve 5 yılda bir ada halkı tarafından seçilecekti. Cumhurbaşkanı ile yardımcısı Bakanlar Kurulu kararları ile Meclis'ten geçen yasaları veto etme yetkisine sahipti. Aynı zamanda 10 bakandan 7'sinin Rum, 3'ünün Türk olmasına ve 50 kişilik Temsilciler Meclisi üyelerinin %70'inin Rumlardan (35), %30'unun Türklerden (15) seçilmesine karar verilmişti. Resmi dil Rumca ve Türkçe olup, kendine ait bir bayrağı olacaktı. Her toplumun ayrı bir Cemaat Meclisi de bulunacaktı²⁶. İdari yapısı ana hatlarıyla bu şekilde belirlenen Kıbrıs Cumhuriyeti'nde İngiltere, Yunanistan ve Türkiye her türlü anlaşma için “*en çok ayrıcalıklı devletler*” olarak kabul edilmişti. Yunanistan ve Türkiye “*kendi toplumlarına*” eğitim, kültür ve benzeri alanlarda her türlü yardımı yapabileceklerdi. Büyük şehirlerde de ayrı belediyeler teşkil edilecekti²⁷.

Garanti Antlaşması'na göre; Kıbrıs Cumhuriyeti herhangi bir devlet ile tamamen veya kısmen herhangi bir siyasi veya iktisadi birliğe katılmamayı taahhüt etmekteydi. Bu itibarla Kıbrıs, herhangi bir devletle birleşmeyi veya adanın taksimini doğrudan veya dolaylı olarak teşvik edecek her nevi hareketi yasak ilan etmektedir. Türkiye, Yunanistan ve İngiltere de Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını, toprak bütünlüğünü ve güvenliğini garanti etmiştir. Belirtilen maddelere uyulmaması halinde ise Türkiye, Yunanistan ve İngiltere düzeni sağlamak üzere birbirleriyle dayanışma halinde olacak; ortak veya anlaşarak hareket olasılığı bulunmadığı takdirde garanti veren üç devletten her biri bu antlaşmalarla kurulan düzeni tekrar sağlamak için tek başına harekete geçme hakkına sahip olacaktır.

İttifak Antlaşması'nda ise; tarafların ortak savunma konusunda işbirliği yapacağı; Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığına veya toprak bütünlüğüne karşı doğrudan veya dolaylı saldırılara karşı ortak hareket edilip, karşı konulacağı; bu amaçlarla Kıbrıs'ta “*Üçlü Karargah*” kurulup, bu karargahta 950 Yunan ve 650 Türk askerinin bulunacağı belirtilmiştir.²⁸

Zürih ve Londra Antlaşmaları'nın TBMM'ye Yansması

19 Şubat 1959 tarihli Zürih ve Londra Antlaşmaları, ilk kez, imzalanmasından 3 gün sonra 22 Şubat'taki bütçe görüşmeleri sırasında TBMM gündemine gelmiş, 28 Şubat ve 2 Mart tarihlerindeki oturumlarda da ele alınarak incelenmiştir. Nihayet 4 Mart 1959 tarihindeki yoğun tartişmaların ardından da karara bağlanarak, sonuçlanmıştır.

22 Şubat 1959 tarihli TBMM Genel Kurulu'nda söz alan Manisa Milletvekili Yusuf Hikmet Bayur, 1959 yılı bütçe görüşmeleri nedeniyle yaptığı konuşmada, ülkenin iç ve dış politikası hakkında çeşitli değerlendirmelerde bulunmuş, Kıbrıs meselesi dolayısıyla yürütülen dış politikada söz konusu antlaşmaların imzalanmasıyla olduğa önemli bir başarı sağlandığını söylemiştir. Atatürk döneminden bu yana M ntro Boğazlar Sözleşmesi, Hatay'ın anavatana ilhaki gibi Türk dış politikasında elde edilen başarılarla bir yenisinin daha ilave edildiğini söyleyen Bayur, Kıbrıs konusunda Türkiye'ye hiçbir söz hakkı vermeyen Lozan Barış Antlaşması'nın Türkiye'nin lehine olacak şekilde değiştirildiğine vurgu yapmıřtır²⁹.

Anlaşılacağı  zere Bayur, antlaşmaların imzalanmasını, Türkiye'nin dış politikada sergilediğı bir başarı değil başarıların devamı olarak değerlendirmiştir. Böylelikle gelişmeleri, gerek tarihi ve coğrafi gerekse etnik ve sosyo-kültürel açılardan çok önemli bağların bulunduğu ancak zamanla kopmak zorunda kalınan Osmanlı Devleti'nden kalma hinterlandtaki hak ve itibar kayıplarının Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu andan itibaren tekrar kazanılmaya başlandığı, şeklinde yorumladığı da söylenbilir.

28 Şubat 1959 tarihli TBMM Genel oturumunda ise Dışişleri Bakanlığı Bütçesi görüşülmeye başlanmış ve konu ile ilgili Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Meclis'e geniş bir izahat vermiştir. Konuşmasının değişik bölümlerinde Kıbrıs konusuna değinen Dışişleri Bakanı Zorlu, Zürih ve Londra Antlaşmaları'na özellikle ayrı bir parantez açmıştır. Türkiye için hayati bir önem taşıyan Kıbrıs meselesinin, iktidar-muhalefet birlikte hareket edilerek hayırlı bir neticeye kavuşturulduğunu söyleyen Zorlu, bu sonuca ulaşabilmek ve Türkiye'nin menfaatlerini layıkıyla koruyabilmek için kendilerine;

1- Kıbrıs'ın hiçbir zaman diğer yabancı bir devlete ilhak edilmemesi,

2- Kıbrıs'taki Türklerin gelişmesine engel olacak ve onları azınlık statüsüne düşürecek tutumlardan kaçınılması,

3- Türkiye'nin güvenliği açısından adanın korunması ve bu çerçevede müdafaasında Türkiye'nin de yer alması, gibi üç temel düstur edindiklerini ve dış politikalarını buna göre şekillendirdiklerini ifade etmiştir. Yine adada İngiliz üslerinin bulunmasının da Türkiye'nin menfaatlerine uygun d şeeği biçimindeki düşüncelerini sözlerine ilave ederek bu yönde hareket edildiğini bildirmiştir. Ardından şimdiye kadar Kıbrıs konusunda Türkiye'nin izlemiş olduğu politikayı tarihsel evrelere ayırarak açıklamış ve sözü Zürih ve Londra Antlaşmaları'na getirmiřtir³⁰.

Kıbrıs meselesinin çözümünde en önemli unsurun her iki tarafın da adilane bir şekilde kendi iddia ve taleplerinin karşı tarafın haklı iddia ve talepleri ile orta noktada birleştirilip birbirini çevrelemesi suretiyle bulunmasına bağlı olduğunu ve gelinen şu raddede de bunun sağlandığını belirten Zorlu, Zürih ve Londra Antlaşmaları'nda bir galip veya mağlubun olmadığını, ancak haklı iddiaların galebe çaldığını ve galibin yalnız ve yalnız anlaşma ve uzlaşma zihniyeti olduğunu bildirmiştir. Ayrıca Türkiye ile Yunanistan'ın bu antlaşmayı imzalamakla medeniyet aleminde iyi niyetli milletlerin en çetin sorunlarda bile barış yoluyla anlaşmaya varabileceklerini ispat ettiğini belirtmiştir.³¹

Zürih'te parafe edilen antlaşmaların Türkiye ile Yunanistan arasındaki dostluğu takviye edip, adadaki Türklerin hakları ile Türkiye'nin adadaki menfaatlerini koruyacağı konusunda kesin bir dil kullanan Zorlu, antlaşmaların Yunanistan ile İngiltere'yi de tatmin edici bir mahiyette olduğunu dile getirmiştir. Dışişleri Bakanı Zorlu, konuşmasının bundaki bölümünde, Zürih'te parafe edilen;

1-Kıbrıs Devleti'nin Kuruluşuna Müteallik Antlaşma,

2- Garanti Antlaşması,

3- İttifak Antlaşması, hakkında ve içerdikleri maddeler konusunda tafsilatlı bilgiler vermiştir³².

Antlaşmaların maddelerini açıkladıktan sonra önemine değinen Bakan, en başta bu antlaşmalar ile Türkiye'nin adadaki menfaatleri kadar, Kıbrıs'ta yaşayan Türklerin de haklarının teminat altına alınmış olduğunu söylemiştir. Gerçekten de yeni kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti, değil Yunanistan'la, başka hiçbir devletle birleşmeyeceği gibi, bu husus Kıbrıs Devleti'nin Anayasası'nda da belirtilecektir. Kıbrıs Devleti, Anayasası'na aykırı olarak Yunanistan'la birleşmek isterse, Türkiye bu duruma istediği anda ve istediği şekilde müdahale edebilecektir. Yine antlaşmaların bir başka boyutuna değinen Zorlu, antlaşma hükümlerine göre, Kıbrıs Devleti'nin Türkiye aleyhinde olabilecek siyasi faaliyetlere girişmesine de set çekildiğini ifade etmiştir. Zira, Kıbrıs Meclisi veya Hükümeti, Türkiye'nin menfaatlerine aykırı bir karar aldığı takdirde, Türk olan cumhurbaşkanı yardımcısı böyle bir kararı her zaman veto edebilecek, yani hükümsüz bırakabilecekti³³.

Adadaki Türklerin haklarına da değinen Dışişleri Bakanı, Kıbrıs'taki Türklerin haklarının kesinlikle teminat altına alındığını, yeni kurulacak Kıbrıs Cumhuriyeti'nde Türklerin bir azınlık değil, bilakis adanın idaresinde Rumlarla eşit şartlara ve aynı haklara sahip bir toplum olarak yer alacaklarını açıklamış ve tüm bunların antlaşmalara göre ne şekilde tesis edileceğini ayrıntılarıyla ortaya koymuştur³⁴.

İzahatlarının ardından Kıbrıs meselesinin Türklerin menfaat ve haklarına en uygun şekilde halledildiğini belirterek sözlerini tamamlayan Zorlu, Türk toplumunun azınlık gibi değil, eşit haklara sahip, federasyondan da ileri bir iş birliği içinde yaşayacağını ve adanın dış politikası ile milli savunması gibi

önemli konularda elde ettiği haklarla anavatanın da menfaatlerini koruma imkanına sahip olacaklarını vurgulamıştır. Ayrıca, kendi kendilerini idare edebileceklerini, milli varlığını, din, dil, anane ve örflerini istediği şekilde koruyabileceklerini ifade etmiştir³⁵.

Dışişleri Bakanı Zorlu, Zürih Antlaşması'na ilişkin Meclis'teki bu açıklamalarının akabinde, yaşanan siyasi gelişmeleri özetleyerek Londra Antlaşması sürecini anlatmaya başlamıştır. Buna göre; Türk ve Yunan Hükümeti temsilcileri, Zürih'teki antlaşmalar üzerinde mutabakata varır varmaz, İngiltere ile müzakere etmek üzere Londra'ya gitmişlerdir. Londra'da İngiltere Dışişleri Bakanı Selwin Lloyd ile yapılan toplantılara Kıbrıs Türk ve Yunan cemaatlerinin temsilcileri de davet edilmiştir. Buradaki müzakerelerin neticesinde 19 Şubat 1959'da İngiltere, Türkiye, Yunanistan Başbakan ve Dışişleri Bakanları, Kıbrıs'ın Türk ve Rum temsilcileri tarafından antlaşma imzalanmıştır. Böylelikle İngiltere, Zürih'te Türkiye ve Yunanistan arasında yapılmış olan antlaşmaları kabul etmiş ve ada üzerindeki hakimiyetinden ada halkı lehine feragat etmiştir. Buna mukabil Türkiye ile Yunanistan da İngiltere'nin Kıbrıs'taki askeri üsleri için talep ettiği hükümlerlik haklarını tanımış oluyordular. Kıbrıs temsilcileri ise hem Zürih Antlaşması'nın hem de İngilizlerin üsler hakkındaki taleplerini kabul etmişlerdir³⁶.

Zorlu son olarak, antlaşmaya taraf olan her kesimin memnun kaldığı ve gerek Türkiye ile Yunanistan arasındaki dostluk ve iş birliği gerekse adadaki Türklerin hak ve menfaatleri bakımından büyük bir muvaffakiyet teşkil eden Kıbrıs Antlaşmaları'nın, yani Zürih ve Londra Antlaşmaları'nın, TBMM'nin de onayına mazhar olacağına emin olduğunu belirterek sözlerine son vermiştir³⁷.

Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun vermiş olduğu geniş izahat, Kıbrıs Antlaşmaları konusunda Meclis'teki muhalefet-iktidar tüm milletvekillerini aydınlatmaya yöneliktir. Şimdiye kadar Meclis'e yönelik doğrudan böyle bir girişimde bulunulmadığından, Zorlu'nun beyanatlarının konuyla ilgili Meclis'teki ilk genel bilgilendirme olduğu söylenebilir.

Zaten Zorlu'ya karşı gösterilen ilk tepki de bu yönde olmuştur. CHP Meclis Grubu adına Kasım Gülek, Kıbrıs meselesi konusunda yapılan bu açıklamanın çok geç yapılmış bir bilgilendirme olduğunu, muhalefetin olduğu kadar iktidar partisi milletvekillerinin de konu hakkındaki gelişmeleri ancak gazete ve radyodan takip edebildiklerini, oysa dış politika gibi önemli bir alanda hükümetin mutlaka Meclis'i, dolayısıyla milleti zamanında bilgilendirmesi gerektiğini ifade ederek sert tepki göstermiştir³⁸. Gülek'in eleştirilerinde haksız olduğunu söyleyen Zorlu, antlaşmaların imzalaması için Londra'da bulunduğu sırada Anadolu Ajansı'na gerekli beyanatları vererek Türkiye'deki kamuoyunu bilgilendirdiğini, TBMM'ye ise ancak bugün izahat verme fırsatını bulabildiğini belirtmiştir³⁹. Oysa Meclis'teki bu açıklamasıyla Zorlu, aslında Kasım Gülek'i haklı çıkarır bir beyanat vermiş oldu. Nitekim Anadolu Ajansı ile yapılan

bilgilendirme Meclis'teki milletvekilleri ile Türk kamuoyu tarafından ancak gazete ve radyo vasıtasıyla öğrenilebilmiştir.

Kasım Gülek'in doğrudan Kıbrıs meselesine ilişkin CHP adına sarf ettiği görüşler ise iki noktada ağırlık kazanmaktadır. Bunlardan ilki, meselenin halli için muhalefet olarak iktidara destek olunduğu ve NATO içinde bir anlaşmazlık olarak sürüp giden bu konunun barış yoluyla çözümlenmesi neticesinde Kıbrıs ve Doğu Akdeniz'e barış geldiği yönündedir. Yine Yunanistan ile olan ilişkilerin tekrar dostluk havasında gelişme imkanı bulacağından sevinçle karşılanmıştır⁴⁰. Bu bağlamda muhalefet elde edilen sonucu “*şimdilik*” olumlu karşılamıştır.

“*Şimdilik*” olmasının nedeni, Zorlu ile Gülek'in konuşmalarında dikkat çeken ufak bir ayrıntıdan kaynaklanmaktadır. Şöyle ki, muhalefet gerçekten de Kıbrıs meselesinin çözümü konusunda iktidara destek vermiştir. Ancak muhalefetin verdiği destek, “*Taksim Planı*”na uygun bir çözümün gerçekleşmesi içindi. TBMM'nin, 16 Haziran 1958 tarihinde “*Taksim Planı*”nın ulusal bir karar olarak kabul edilmesi ve bunun milli bir siyaset olarak izlenmesi konusunda ittifakla aldığı karar bunun en temel göstergesidir. Lakin söz konusu kararın alınmasından sonra hükümet, politika değişikliğine gittiğinden ortaya çıkan sonuç, alınan TBMM kararından oldukça farklıdır. Yani Zorlu'nun, meselenin iktidar-muhalefet el ele verilerek çözümlendiği yönündeki açıklamaları, esasında pek gerçeği yansıtmamaktadır. Zaten Meclis'in ilerleyen günlerdeki tartışmalarında da bu ufak ayrıntı daha da netlik kazanacağından, muhalefet bulunan yeni formülü ve ortaya çıkan Zürih ve Londra Antlaşmaları'nı sürekli tenkit edecek ve öne sürdükleri eksikliklerin derhal giderilmesi halinde ancak kabul edebileceklerini söyleyeceklerdir. Şimdilik muhalefet, meselenin halledilmiş olmasını sadece Yunanistan ile ilişkilerde, Doğu Akdeniz ve NATO çerçevesinde yaşanan sorunları giderdiği için memnuniyet verici bulmuştur. Öte yandan Kıbrıs ve Türkiye'nin güvenliği, enosis, Kıbrıs Türklerinin durumu konularında hala endişe taşımaktadır.

Zaten muhalefet sözcüsü Gülek de, Türkiye'nin bu antlaşmaları yapabilmek adına gereğinden fazla fedakarlık yaptığını öne sürerek iktidara karşı gerçek eleştirilerini yöneltmeye başlamıştır. Ayrıca antlaşma maddelerinin çok karışık bir mekanizma içerdiğinden, gerçek hayata uyarlanmasında çeşitli güçlüklerle karşılaşılacağı endişesi taşıdıklarını dile getirmiştir⁴¹.

Meclis'teki bu tartışmada, muhalefete cevap Demokrat Parti Meclis Grubu adına Basri Aktaş'tan gelmiştir. Aktaş, dış politikanın çeşitli alanlarına temas ettikten sonra Kıbrıs konusuna değinerek, partisi adına antlaşmaların imzalanmasından duyulan memnuniyeti ifade etmiştir. Aktaş'a göre; sorunun ortaya çıktığı günden bu yana Demokrat Parti;

1. Adanın stratejik durumu sebebiyle Türkiye'nin emniyeti,
2. Ada'daki 120 bin Türk'ün emniyet ve huzur içinde yaşamalarını temin etmek, hususlarında kesin bir tavır takınmış, bu prensipleri başarı ile savunup Londra Konferansı'nda da bu şartları tahakkuk ettirmiş ve olumlu bir

netice alınmasını sağlamıştır. Adada kalacak olan Türk askeri ise 120 bin Kıbrıslı Türk'ün, Türkiye'nin ve barışın bekçisi olacaktır. Diğer hususların da incelenmesiyle birlikte;

1. Adadaki toplumların kendilerine has olan mevcudiyetlerinin kabul edildiği,
2. Adada ikili bir idarenin kurulduğu,
3. Bu ikili idarenin bütün kamu hizmetlerine şamil olacağı,
4. Adaya komünizmin girmeyeceği,
5. Adanın statüsünün garanti edildiği,
6. Türkiye'nin müdahale hakkı elde ettiği, gibi önemli sonuçlara ulaşılmıştır. Tüm bu sebeplerden ötürü antlaşmalar Türk toplumu ile Türkiye'nin menfaatlerine tamamen uygun düşmektedir⁴².

Aktaş'ın, antlaşmaları tasvip eder nitelikteki bu konuşmasında göze çarpan en önemli hususlardan biri, söz konusu antlaşmalar sayesinde Kıbrıs'a artık "komünizm" in girmeyeceği teşhisidir. Bu ise, ülke güvenliği ve rejim açısından Türkiye'de komünizmin bir tehdit olarak algılanmaya devam ettiğini göstermektedir. Gerek 6-7 Eylül Olayları'nın müsebbibi olarak komünistlerin görülmesi, gerekse Kıbrıs'ta tesis edilecek bu statü ile komünizm tehlikesinin bertaraf edileceğinin düşünülmesi bunun en bariz örneğidir. Dolayısıyla iktidardaki Türk devlet adamlarının, Sovyetler Birliği'nin Türkiye ve Kıbrıs'ta komünist nüfuzunu kuvvetlendireceği veya bunlar üzerinden Ortadoğu'ya sızabileceği endişesini taşıması, elde edilen sonuçtan memnun olmalarını sağlayacak bir etki yaratmıştır, denilebilir. Bu bağlamda Sovyet korkusunun Kıbrıs sorununun mevcut çözümüne dolaylı bir etki yaptığı, yani Türkiye'nin dış politikasını bir başka devletten gelebilecek tehlikeye göre belirlediği düşünülebilir.

Konu ile ilgili ayrıca iktidar ve muhalefet milletvekillerinden Nazlı Tlabar (İstanbul), Osman Kapanı (İzmir), Bülent Ecevit (Ankara) ve Fatin Rüştü Zorlu gerek partileri gerekse kendi kanaatleri çerçevesinde çeşitli konuşmalar yapmışlardır⁴³.

Bunlar içerisinde özellikle Nazlı Tlabar ile Bülent Ecevit'in yapmış oldukları konuşmalar dikkat çekicidir. Aslında her iki milletvekili de CHP Sözcüsü Kasım Gülek'in "Türkiye'nin bu antlaşmaları yapabilmek adına gereğinden fazla fedakarlık yaptığı" yönündeki eleştirileri üzerine birbirine zıt iki sav ile Meclis'e hitap etmişlerdir.

Nazlı Tlabar, "Merak ediyorum, acaba bu fedakarlık hissesini ne yolda ödedik?" sorusunu sorduktan sonra, Meclis'te bugün muhalefet eden milletvekillerinin bir süre önce I.Macmillan Planı'nı kabul etmeye hazır oldukları yönündeki kanaatlerini hatırlatmış ve sonra I.Macmillan Planı'nın, Londra ve Zürih Antlaşmaları'nın Kıbrıslı Türklere ve Türkiye'ye sağladığı pek çok avantajdan mahrum olduğunu söylemiştir. Tlabar'a göre; şu andaki antlaşmalar I.Macmillan Planı'ndan çok daha ileri düzeyde garantiler

içermektedir. Her şeyden önce Türkiye'nin veya Kıbrıs Türklerinin menfaatlerine zarar verici durumlarda müdahale hakkı elde edilmiş, adada asker bulundurma hakkına sahip olunmuş, ayrı belediyelerin oluşturulmasını sağlayan hükümler ile enosis engel olacak maddeler konulmuştur. Sonuçta, tüm bu avantajların yer almadığı bir antlaşma kabul edilebilir görülürken şimdi bu avantajlara sahip bir antlaşmanın “*fedakârlık*” şeklinde nitelendirilmesi iyi niyet göstergesi değildir, diyerek muhalefetin görüşlerine karşı çıkmıştır.⁴⁴

Diğer taraftan Bülent Ecevit de fedakarlık konusuna tıpkı Nazlı Tıbar gibi bazı hatırlatmalarda bulunarak açıklık getirmeye çalışmıştır. Üç dört yıl önce, “*Kıbrıs anavatan parçasıdır*” prensibini benimseyen hükümetin, böylesi bir teşvik ile meydanlarda “*Ya taksim ya ölüm*” sloganlarının atılmasına müsaade ettiğini, hatta tam üç ay önce Türk Dışişleri Bakanı'nın BM'de, Kıbrıs'a bağımsızlık verilmesinin imkansız olduğunu söylediğini belirtmiştir. Ecevit, fedakarlığın işte tam bu noktalarda söz konusu olduğunu, hükümetin verdiği sözleri tutmadığını, ayrıca gelinen noktaya bakıldığında iktidarın Kıbrıs politikasında ne kadar kararsız ve istikrarsız bir tutum izlediğini ileri sürmüştür. Ayrıca hükümetin bir emrivaki şeklinde bu sonucu kendilerine tebliğ ettiğini bildiren Ecevit, istenilen sonuç bu ise yıllar önce de aynı sonuçların alınabileceğini ifade etmiştir. Böylelikle, ne 6-7 Eylül Olayları'nın ne de Kıbrıs'ta kanlı sürtüşmelerin yaşanacağını vurgulamıştır⁴⁵. Buradaki “*yıllar önce*”den kasıt, I. Macmillan Planı'dır. Planın, Zürih ve Londra Antlaşmaları'ndan çok daha avantajlı bir netice vaat ettiğini, çünkü terazinin bir kefesine bütün Türkiye'nin ağırlığını koyduğunu söyleyen Ecevit, bundan dolayı söz konusu planın öyle şiddetle reddedilemeyeceğini ifade etmiştir⁴⁶. Ecevit'in ileri sürdüğü tezler bir noktada haklı görülebilir. Çünkü Türkiye'ye zaman zaman Kıbrıs'a bağımsızlık verilmesi suretiyle çözüme ulaşılabileceği teklifleri yapılmıştı. Eğer ki Türkiye, bu öneriler ilk dile getirildiğinde dikkate alıp uzlaşma yoluna gitseydi, belki de yapılan müzakereler sonucunda aynı sonuçları içerecek bir antlaşma çok daha evvelden imzalanabilirdi. Ancak burada belirtmek gerekir ki, Türkiye nasıl her defasında bu teklifleri reddettiyse, Yunanistan da aynı şekilde tekliflere sıcak bakmamaktaydı. Kısacası, bağımsızlık formülünün ilk gündeme geldiği dönemlerde somut bir neticenin elde edilebilmesi mümkün görünmekle birlikte sadece Türkiye'nin tavrı ile sonuçlanacak bir süreç değildi.

Öte yandan, muhalefetin sürekli olarak I. Macmillan Planı'nı iktidarın önüne sürmesi başta Dışişleri Bakanı Fatih Rüştü Zorlu olmak üzere iktidar milletvekillerinin tepkisine yol açmıştı. Öyle ki bir kez daha Meclis kürsüsüne çıkan Zorlu; Kıbrıs Türklerinin geçmişe nazaran şu an elde ettiği hakları ana hatlarıyla açıkladıktan sonra Meclis'e ve muhalefete I. Macmillan Planı'nın temel esaslarını anlatmıştır. Bu plan çerçevesinde sağlanacak bir çözüm sonucunda; Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin Kıbrıs'ta müşavir düzeyinde temsil edileceğini, ada idaresinde vali maiyetinde Rum çoğunluklu bir konseyin

kurulacağını ve bu durum Türklerin azınlık halinde yönetilmesine sebep olacağını vurgulamıştır. Bu ise Kıbrıs'ın Rumlara teslim edilmesi anlamına gelecekti. Ancak bugünkü antlaşmalarla böylesi bir durum söz konusu değildi, yani azınlık durumu gibi bir statü kesinlikle mevzubahis olamayacağı gibi aksine dışişlerinde, savunmada, polis ve jandarma kuvvetlerinde, adanın yönetimindeki konseyde, Türkler eşit haklarla karar verici bir konumda yer alacaklardır. Yine Türk cumhurbaşkanı yardımcısının görev ve yetkileri ile veto hakkı ve son olarak Türkiye'nin garantörlük hakları gibi hususlar Meclis'e hatırlatılarak, geçmiş ile bugün arasında bir kıyaslama yapılmıştır. Üstelik sayısal verilerle de bu görüşünü destekleyen Zorlu, 50 kişilik Kıbrıs Meclisi'nde, 15 kişi ile %30 oranında temsil edilecek Türklerin, bu durumda dahi eğer ki Türklerin %16'sının "hayır" demesi üzerine kanun tasarılarının geçemeyeceğini ifade etmiştir. Böylelikle Kıbrıslı Türklerin, her ne kadar azınlık gibi görünseler de aslında yönetimde tam yetkili olduklarını ifade etmiştir⁴⁷.

Muhalefetin, "Kıbrıs'ın bağımsız olamayacağı" biçimindeki fikir ve beyanatlardan neden vazgeçildiği ve "Taksim" kararından niçin dönüldüğü soruları ise, diplomaside alınan bir kararın hayat bulması için bazen diğer yollara set çekilmesi gerektiği ifade edilerek yanıtlanmaya çalışılmıştır. Türkiye'nin en başta Kıbrıs'ın İngiltere'de kalması gerektiği tezini savunduğunu, bunun dışındaki bağımsızlık formülünün adanın Yunanistan'a bağlanması anlamına geleceği için kabul edilemeyeceğinin ifade edildiği açıklanmıştır. Bununla birlikte adadaki her iki toplum eşit statüde kurucu halk kabul edilip, enosis başta olmak üzere herhangi bir devlete bağlanmayacağına dair kesin teminatların alınmasından sonra ancak bu formül düşünölmeye başlanmıştır. Taksim politikasının terk edilmesinin nedeni de hedef tutulan amaçlara bağlanmaktadır. Esas hedef; Türklerin azınlık konumuna düşmemesi, Türkiye ile Kıbrıs Türklerinin hak ve menfaatlerinin korunması olup, bu hedeflere Kıbrıs Antlaşmaları ile ulaşıldığı, yani, adadaki Türk cemaatine egemenlik ve efendilik temin edildiği için taksim politikasından vazgeçilmiştir. Oysa, aynı amaçların gerçekleştirilmesi için taksime gidilmiş olsaydı, Yunanistan ile yıllarca sürecek bir mücadele başlatılmış olacaktı⁴⁸. Bu suretle izlenen politikayı ve gelinen neticeyi savunan Dışişleri Bakanı, Kıbrıs meselesi konusunda kendisine ve hükümetine karşı yöneltilen eleştirilerin yersiz olduğunu ve meselenin bugün için hiçbir surette I. Macmillan Planı veya taksim politikası ile kıyas götürmeyecek derecede Türkiye ile Kıbrıs Türklerinin menfaatlerine uygun çözümlendiğini açıklamıştır.

Anlaşılabacağı üzere, muhalefet ile iktidar arasındaki tartışmalarda muhalefetin aslında belli noktalarda iktidarı suçladığı görölmektedir. Bunlar; Zürih ve Londra Antlaşmaları'na ilişkin Meclis'e zamanında bilgi verilip aydınlatılmadığı, Türkiye'nin gereğinden fazla fedakarlık yaptığı, antlaşma maddelerinin pratikte uygulanabilirliğinin bulunmadığı, I. Macmillan Planı'nın Londra ve Zürih

Antlaşmaları'na göre çok daha avantajlı olduğu ve Menderes Hükümeti'nin Kıbrıs meselesinde neden politika değişikliğine gittiği başlıklarında toplanabilir.

Hükümet cephesi ise, ilk olarak, Dışişleri Bakanı Zorlu'nun Anadolu Ajansı'na yaptığı açıklama ile kamuoyunu bilgilendirdiği, antlaşmaların imzalanmasından sonra ise derhal Meclis gündemine getirildiğini ileri sürerek haksız bir ithamda bulunulduğunu söylemekteydi. Adeta ortak bir dilin kullanıldığı “*fedakarlık*” mevzusunda ise, ne eksik ne de fazla “*taviz*” verildiği, uzlaşmanın üç taraflı olarak sağlandığı belirtilerek, gereğinden fazla fedakarlık yapıldığı suçlamaları kesin bir dille reddedilmiştir. Diğer taraftan, antlaşmaların, hem Kıbrıslı Türkler hem de Türkiye'nin menfaatleri doğrultusunda hazırlanmasından ötürü bu kadar ayrıntılı ve girift olduğu, bununla birlikte antlaşmaların gerçek hayatta uygulanabilirliğinin Kıbrıs'taki iki toplum ile garantör devletlerin iyi niyetine bağlı olup, bu tesis edilebilirse antlaşmaların en güzel şekilde işleyebileceği, bu çerçevede de herhangi bir pürüz çıkmayacağı savunulmuştur. I. Macmillan Planı'nın üstünlüğü tezi ise Zürih ve Londra Antlaşmaları'nın getirileri karşısında Macmillan Planı'nın eksiklikleri gösterilmek suretiyle hükümet tarafından çürütülmeye çalışılmıştır. Politika değişikliği mevzusunda ise esas olan “*amaç*” olduğu için bu amaca farklı yollardan gidilebileceği şeklinde bir açıklama getirilmeye çalışılmıştır.

Sonuç olarak, muhalefet ile iktidar arasındaki tartışmaların önemli bir bölümü için, muhalefetin olması gereken üzerinde durduğu, iktidarın ise olanı en uygun şekilde Türkiye ile Kıbrıs Türklerinin menfaatleri odağına çekmeye çalıştığı şeklinde yorumlanabilir. Zaten Zorlu'nun demeçlerinde de, özellikle “*fedakarlık*” konusunda, eğer bir fedakarlık yapıldıysa o da adanın tamamının alınamaması noktasında yapıldığı yönündedir, ki adanın tamamının tek bir tarafa bağlanması da mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla burada Yunanistan da aynı fedakarlıkta bulunmuştur ve diploması karşılıklı taviz vermekse her iki taraf da kendi bütüncül amaçlarından vazgeçmiş demektir.

28 Şubat 1959 tarihli bu tartışmaların ardından, aynı gün Meclis Başkanlığı'na bazı tavriler verilmiştir. Bu tavrilerden bir tanesi Menderes Hükümeti'nin Kıbrıs konusunda izlediği politika ve elde edilen neticelerin TBMM tarafından tasvip edilip edilmediğinin karara bağlanmasını isteyen öneridir. Yapılan oylamada tavriler kabul edilmiştir.⁴⁹

Ancak tavrilerin milletvekilleri tarafından tam anlaşılmadığı ileri sürülerek bir kez daha okunmasına karar verilmiş, ardından bazı milletvekilleri söz alarak konuya ilişkin beyanatta bulunmak istemişlerdir. İlk söz alan Malatya Milletvekili Nüvit Yetkin, bu tavrilerin çok erken Meclis gündemine getirildiğini, zira Meclis'in bütçe görüşmeleri yaptığını, Kıbrıs meselesi konusunda hükümetin izlemiş olduğu politikanın çok daha geniş bir sürede tetkik edilerek, incelenip tartışılması ve tasvip edilmesine ilişkin oylamanın ondan sonra yapılması gerektiğini bildirmiştir. Üstelik, metni ellerinde olmayan bir antlaşma nedeniyle hükümetin izlemiş olduğu politikayı, sadece radyo ve Dışişleri

Bakan'ının verdiği izahatlardan dinledikleri kadarıyla değerlendirmenin mümkün olmayacağını, CHP'nin grup olarak buna karşı olduğunu söylemiştir⁵⁰.

Böylelikle başlayan yeni tartışmada iktidar, söz konusu tavrın Zürih ve Londra Antlaşmaları'nın tasdiki anlamına gelmediğini, yalnızca hükümetin Kıbrıs politikası konusunda doğru yolda olup olmadığına ilişkin Meclis'ten onay almak istemesi biçiminde bir tavrı olduğunu ileri sürmüştür. Muhalefet ise tam tersine bu tavrın onaylanması halinde, hükümete Kıbrıs politikasında doğru yolda oldukları ve aynen çalışmalarına devam etmeleri gerektiği izlenimi vereceğini, kısacası Zürih ve Londra Antlaşmaları'nın tasdik edilmesinden başka bir anlam taşımayacağını belirtmişlerdir. Yapılan tartışmaların bu şekilde uzaması üzerine Meclis Başkanlığı, Kıbrıs'a ilişkin tavrı 2 Mart 1959 Pazartesi günü tekrar gündeme almak üzere oylamaya sunmamıştır⁵¹.

"*Kıbrıs ihtilâfî mevzuunda Londra'da imzalanan Anlaşmalarda Hükümetin takibettiği politikanın Büyük Millet Meclisinin tasvibine sunulduğu ve bu hususa ait dokümanların birlikte gönderildiğine dair Başvekâlet tezkeresi (3/375)*" adıyla 2 Mart 1959'da TBMM'ne sevk edilen hükümet tezkeresi, daha önce verilmiş olan üç tavrı ile birlikte değerlendirilmek üzere Meclis'te ele alınmaya başlanmıştır⁵².

Görüldüğü üzere, verilen tavrı ve tavrılar antlaşmaların Meclis tarafından tasdik edilmesi anlamına gelmemektedir. Bununla birlikte hükümetin vermiş olduğu tavrı ile "*Esbabı Mucibe*" başlığı altında sunulan gerekçe ve ona bağlı belgeler oldukça önemlidir. Keza, Meclis ancak böylelikle konuya ilişkin mevcut gelişmelerin tamamından haberdar olabilmektedir.

Hükümet, vermiş olduğu tavrının gerekçe kısmında ilk olarak; Türkiye'nin Kıbrıs konusunda izlediği politikanın olmazsa olmazlarını -daha önce Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun belirttiği gibi- üç madde ile açıklamıştır. Ardından, Zürih ve Londra görüşmelerinin bu esaslar üzerinden yapıldığı ve hazırlanan antlaşmaların bunlara dayandırıldığı belirtilerek, Türkiye, Yunanistan, İngiltere Hükümetleri ile Kıbrıs'taki iki toplumun temsilcileri tarafından imzalanan metinlerin, bağımsız Kıbrıs Devleti'nin Anayasası'nın esaslarını oluşturduğu, Kıbrıs'ın uluslararası statüsünü ve Türkiye, Yunanistan ve İngiltere ile olan münasebetlerini düzenlediği ifade edilmiştir. Bu metinler ise şöyle sıralanmıştır;

1. Müstakbel Kıbrıs Devleti Anayasası'nın esasları,
2. Kıbrıs Cumhuriyeti ile Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında Garanti Antlaşması,
3. Kıbrıs Cumhuriyeti, Türkiye ve Yunanistan arasında İttifak Antlaşması,
4. İngiltere Hükümeti'nin, adadaki üslerinin ve menfaatlerinin korunmasına müteallik olarak yaptığı beyanat,

5. Türkiye ve Yunanistan'ın adadaki İngiliz üsleri üzerinde İngiltere'nin hakimiyetini kabul ettiklerine dair, Garanti Antlaşması'na dercedilecek munzam madde,
6. Türk ve Yunan Hükümetlerinin, İngiltere'nin adadaki üs ve menfaatleri hakkında vaki beyanatını kabul ettiklerini mutazammın olarak Türkiye ve Yunanistan Hariciye vekilleri tarafından yapılan beyanat,
7. Rum cemaati temsilcisinin Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında Kıbrıs meselesinin nihai hal şekli hakkında varılan mutabakatı kabul ettiğini mutazammın beyanatı,
8. Türk cemaati temsilcisinin Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında Kıbrıs meselesinin nihai hal şekli hakkında varılan mutabakatı kabul ettiğini mutazammın beyanatı,
9. Anayasanın hazırlanması, idarenin Kıbrıs Cumhuriyetine intikali ve Londra Konferansı mukarreratını tatbik mevkiine koymaya matuf nihai anlaşmaların ihzarı maksadıyla alınacak tedbirler.

Tezkerenin ilerleyen bölümlerinde, belirtilen hedeflerin söz konusu belge ve anlaşmalarla tahakkuk ettirildiği, Türk-Yunan dostluk ve işbirliğinin yeniden, hatta daha kuvvetli bir şekilde tesis edildiği, NATO'nun Doğu Akdeniz savunmasını zayıflatan önemli bir sorunun da böylelikle halledildiği bildirilmiştir⁵³.

Neticede, tüm dünyanın büyük bir memnuniyetle karşıladığı bu uzlaşma formülünün somut belgeleri ile ilgili görüş ve önerilerin alınması ve bu doğrultuda mevcut hükümetin izlemiş olduğu Kıbrıs politikasının tasvip edilmediğinin tespiti için tezkere ve diğer üç takrir Meclis'e arz edilmiştir.

Konu ile ilgili ilk fikir beyan eden kişi CHP'li Kasım Gülek olmuştur. Tezkerede bildirilen Kıbrıs Antlaşmaları hakkındaki belgelerin daha yeni kendilerine ulaştırıldığından yakınan Gülek, milli bir dava olan Kıbrıs meselesinin ülke menfaatlerine uygun bir şekilde çözümlenmesi için bu belgeleri layıkıyla inceleyip, üzerinde düşünmek amacıyla kendilerine zaman verilmesini istemiştir. Bu sebeple de zaten müzakerelerin 4 Mart Çarşamba günü yapılması için Meclis'e bir takrir vermişlerdir⁵⁴. Görülüyor ki, Gülek'in öncelikli tespit ve eleştirileri, konunun içeriğinden çok uygulanan yöntem, usule ilişkindir. Konunun hassasiyetine binaen üzerinde düşünülerek parti grubu olarak ortak bir tavır ve tutum belirlenmesinin, fevri ve aceleci hareketler neticesinde alınacak sonuçlardan çok daha faydalı olacağı düşüncesindedir.

Gülek'in arzusu, Meclis'in genel kanaati gibi düşünülebilir. Nitekim Kırşehir Milletvekili Osman Bölükbaşı da benzer bir beyanatta bulunarak Kasım Gülek'e destek vermiş, Dışişleri Bakanı Zorlu ise kendilerince bunda bir mahzur olmadığını belirterek teklife sıcak baktıklarını göstermişlerdir. Bunun üzerine konu, 4 Mart 1959 Çarşamba günü görüşülmek üzere bir kez daha tehir edilmiştir⁵⁵.

“Kıbrıs mevzuunda Hükümetin takibettiği politikanın tasvibi hakkında Başvekalet tezkeresi(3/375)” adıyla 4 Mart’ta bir kez daha Meclis gündemine gelen tezkeresi⁵⁶, yine çok sert tartışmalara neden olmuştur.

4 Mart tarihli oturumda ilk ve belki de en önemli konuşmacı CHP Genel Başkanı Malatya Milletvekili İsmet İnönü idi. CHP Meclis Grubu adına söz alan İnönü, iki gün önce kendilerine verilen vesikaları incelediklerini ve hükümetin, şimdye kadar izlemiş olduğu “Ada’nın İngiltere’de kalması gerektiği” ve “Taksim Planı” şeklindeki iki tezi terk ederek yeni bir politika oluşturduğunu, ellerindeki sonuç belgelerinin de bu minvalde hazırlandığını ifade ederek açıklamalarına başlamıştır. Kısa bir süre önce “Kıbrıs’taki Türk menfaatleri ve Kıbrıs cemaatlerinin bir arada yaşama imkânının kalmaması sebebiyle Kıbrıs Adasının, Türkiye ve Yunanistan arasında taksiminden başka çare yoktur” beyanatlarının yine hükümet üyeleri tarafından dile getirildiğini, aynı zamanda Taksim Planı’nın 16 Haziran 1958’de Türk Hükümeti’nin son fedakarlığı olarak TBMM’de kesin karara bağlandığını, hatta milletin benimsemesi için her şeyin yapıldığını hatırlatarak, iki durum arasındaki çelişkiyi ortaya koymaya çalışmıştır. Ayrıca hükümetin böylesi önemli bir konuda Meclis’te görüşülüp danışılmadan kendiliğinden politika değişikliğine gitmesini tepkiyle karşılamıştır⁵⁷.

Buna karşın İnönü, şartların zorluğundan, her yönüyle mükemmel bir çözümün bulunabilmesinin imkansızlığından ve önüne geçilemeyecek veya değiştirilemeyecek nitelikte hükümeti anlaşılmaya sevk eden sebeplerden ötürü Menderes Hükümeti’ni anladıklarını, tüm bu sebeplerle de Kıbrıs’ın mecburi bağımsızlığı esasına dayanan yeni formülü, bazı şartlar altında kabul edebileceklerini bildirmiştir. Bunlardan ilki; Türkiye her nasıl kat’i olarak taksim tezinden vazgeçtiyse Yunanistan da aynı şekilde enosisden kesin olarak vazgeçecektir. Zira; öngörülen antlaşmalarla taksim tezi hukuken olduğu gibi fiilen de terk ve men edilmiştir. Oysa, aynı hususlar enosis için geçerli midir? Kıbrıs Anayasası’nın 21 ve 22. maddeleri ile Dörtlü Antlaşma (Garanti Antlaşması)’nın, hatta özellikle de bu antlaşmanın 3. maddesinin görünürde enosisle engel olduğunu, ancak buna gerçek mahiyette bir set çekemediğini iddia etmiştir. Şöyle ki, Kıbrıs’ta oluşturulacak yeni düzen aleyhine gerçekleştirilecek bir enosis girişimine karşı, taraflar derhal istişare edecekler ve ortak hareket edeceklerdir. Lakin müşterek bir hareket tarzı mümkün olmazsa, her biri eski düzeni yeniden tesis için haklarını mahfuz tutacaktır. Şimdi, böylesi bir durumda Yunanistan’ın Türkiye ile beraber hareket etmesi beklenemez. İngiltere, müdahale için kesin bir taahhütte bulunmamıştır. Dolayısıyla İngiltere, anayasa ihlal edilse bile müdahale etmeyebilir. Bu takdirde Türkiye’nin yalnız başına hareket etmesi gerekecektir. Öte yandan böyle bir senaryonun hayat bulduğu dönemde, Kıbrıs Cumhuriyeti Birleşmiş Milletler (BM)’e üye bulunacaktır. Dolayısıyla sorun, BM ve bilhassa Güvenlik Konseyi’nin gündemine gelecektir. Bu vaziyette Türkiye, eğer süratle hakkını kullanarak müdahale ederse, bu

antlaşmalarla Kıbrıs'ta oluşturulan düzeni tekrar tesis edebilir. Ancak Türkiye, bunu yapamaz da konu BM Güvenlik Konseyi'ne giderse, o takdirde çok farklı sonuçlar ortaya çıkabilir. Bu sebeple, herhangi bir enosis hareketini bu antlaşma hukuken bertaraf etmiş görünse de, fiilen bertaraf etmemektedir. Halbuki, taksim tezi, hukuken olduğu gibi, fiilen de bertaraf edilmiştir. Yani belgelerde Kıbrıs'ın bir gün emrivaki ile Yunanistan'a katılmasına engel olacak yeterli müeyyide bulunmamaktadır. Bu noktada hükümetin müzakerecileri, Türkiye'nin amaçlarını gerçekleştirmede eksik kalmışlardır ve bu eksikliği derhal gidermeleri gereklidir⁵⁸.

İnönü, belgelerdeki açığın kapatılabilmesi için bir de öneri sunmaktadır. İnönü'ye göre; Dörtlü Antlaşma ile İngiltere'nin, anayasa ihlaline karşı mutlaka ortak müdahale taahhüdüne girmesi sağlanmalıdır. Bu antlaşmada İngiltere'nin kesin taahhüdünün olmaması, mütecevizi teşvik edecektir. İngiltere'den böyle bir taahhüdü istemek de mümkündür. Çünkü İngiltere, ihlal halinde "isterse" müdahale etmek hakkını zaten kabul etmiştir. Sadece bu isteğin "mecburi" hale dönüştürülmesi gerekmektedir⁵⁹. Böylelikle herhangi bir enosis hareketi durumunda, Yunanistan'ın ortak müdahaleye yanaşmaması ihtimaline karşı, Türkiye yalnız kalmayacak İngiltere ile birlikte hareket ederek adadaki statükoyu eski haline getirip aynen devam ettirebilecektir. Yunanistan ise ortak müdahaleye karşı, herhangi bir fiili veya hukuki müeyyideye gidemeyecektir.

Görüldüğü üzere İnönü, söz konusu antlaşmalar ile anayasanın, Türkiye'nin hem hukuken hem de fiilen kesin olarak önünü tıkadığını, Yunanistan içince bunun pek böyle olmadığını, resmi kayıtlarda enonisten söz edilemezken fiiliyatta bunun bir oldu-bitti ile BM gündemine taşınıp, oradan enosis'e uygun bir kararın çıkması suretiyle hedefine ulaşabileceğini ileri sürmüştür.

Nitekim İnönü, tarihi bir diplomasi dersi verir niteliğinde, antlaşmalarda hüsnüniyet aranmaması, her türlü ihtimalin düşünülerek hareket edilmesi gerektiğinden bahisle, Yunanistan'a bağlanma kapısını fiilen açık bırakmakta olan Dörtlü Antlaşma'nın eksikliği tamamlanmadıkça bunu kabul edemeyeceklerini bildirmiştir⁶⁰.

İnönü'nün üzerinde durduğu ikinci husus, Anayasa'nın uygulanabilirliği meselesidir. Anayasa maddeleri o kadar "muğlak" ve karışık hazırlanmıştır ki, ancak adadaki her iki toplumda da birlikte yaşamaktan başka çare kalmadığına tüm kalpleriyle inandıkları takdirde bu anayasa sorunsuz uygulanabilir⁶¹.

Bir başka önemli konu ise, Türkiye'nin adadaki Türk cemaatine iktisadi anlamda her çeşit yardım yapabileceği hususunun belgelerde açık ve net bir şekilde yer almamış olmasıdır. Keza İnönü, anayasanın 24. maddesinde Kıbrıs Türklerine eğitim, kültür, spor ve hayır müesseselerine yardım yapılabilmesi hükmü yer alsa da bunun yeterli olmadığını belirtmiştir. Dışişleri Bakanı Zorlu'nun istenildiği kadar mali ve iktisadi yardım yapabileceği yolundaki teminatının önemli olduğunu, fakat şifahi teminatın zamanla unutulacağını, yerine konulacak yazılı hükümlerin ise kalıcı olacağını bildiren İnönü, ileride bir

güçlüğe mahal bırakmamak ve bugünde geniş bir huzur sağlamak için, mutlak iktisadi yardım hükmünün açık ve daha geniş bir şekilde kayıt altına alınması gerektiğini söylemiştir⁶².

Zorlu'ya göre ise, nihai hedeflere ulaşmanın farklı yolları olabilirdi. Zorlu, İnönü'nün Kıbrıs konusunda izlenen politika değişikliğinden duyduğu rahatsızlığı bu şekilde gidermeye çalışmıştı. Diğerlerinden daha önemli olan enosis mevzuunda ise, İnönü'nün, belgelerdeki maddeleri duruma ve koşullara göre farklı değerlendirdiğine dikkat çekmiş, çekincelerini oluşturan ve taksim planını bütünüyle ortadan kaldırırken enonise yol açtığını iddia ettiği anayasa maddelerinin aslında aynı maddeler olduğunu söylemiştir. Bu suretle İnönü'nün beyanatlarında çelişkiler bulunduğu dile getirilmiştir. Anayasa mucibince hem taksim, hem de enosisin aynı kesinlikte reddedildiği belirtilirken, Garanti Antlaşması'nın da aynı maddeyi teminat altına aldığı, her iki ihlal durumunda da teminat veren devletlerin benzer şekilde hareket edecekleri karara bağlanmıştır. Böylelikle teminat enosis için yoksa, taksim için de olmayacaktır. Yine konuyla ilgili BM'nin devreye girmesi mevzusunda da, yapılan antlaşmalar BM'ye kayıt ve tescil ettirileceği için Türkiye'nin haklarına bir hanel getirmeyeceği ileri sürülmüştür⁶³.

İngiltere'den kesin bir taahhüt alınması gerektiği yönündeki teklif ise hükümet tarafından lüzumsuz bir öneri olarak değerlendirilmiştir. İngiltere'nin zaten yeterince sorumluluk altına girdiği ve gerekli taahhütlerde bulunduğu, daha fazla teminat istenilemeyeceği, ayrıca Türkiye'nin gerekirse tek başına veya ortaklaşa müdahale hakkını elde ettiği için bir başka devletin desteğine ihtiyacı olmadığı savunusu, bunun temel gerekçesi olarak öne sürülmüştür⁶⁴.

Aynı anlayışla İnönü'nün iktisadi yardım konusundaki çekincelerini de tahlil eden Dışişleri Bakanı Zorlu; Kıbrıs Anayasası'nda hayır cemiyetlerine, içtimai cemiyetlere, mekteplere, irfan ocaklarına, spor cemiyetlerine her iki devletin de yardım edebileceği hükmünün yer aldığını, dünyanın hiçbir bağımsız devletinin anayasasında böyle bir hükmün bulunamayacağını ifade etmiş, akabinde de yardım bahsinin anayasada daha ayrıntılı bir şekilde yer alamayacağını dile getirmiştir. Zaten bu maddenin iktisadi yardımları da kapsadığını belirten Zorlu, istenilen yardımların istenildiği kadar yapılabileceğine teminat vermiştir⁶⁵.

Tartışmaya katılan bir diğer isim Muğla Milletvekili Zeyyat Mandalıncı'dır. Demokrat Parti Meclis Grubu adına kürsüye gelen Mandalıncı, Kıbrıs meselesinde izlenen hükümet politikasının, sorunların savaşla değil barışçıl yollarla çözümlenmesi gerektiği düşüncesine dayandığını belirterek, aslında iktidarın temel düsturunu ortaya koymuştur. Kendine özel şartları bulunan Kıbrıs meselesinin bütün hususiyetlerini kapsayıcı bir çözüm olarak hazırlanan antlaşmaların, ancak bu düşünceyle ortaya konulabileceğini vurgulayan Mandalıncı, iyi niyetlere karşı her daim suinietlerin belirebileceğini ve bu tür suinietlerin en mükemmel antlaşmaları dahi zedeleyebileceğini ifade etmiştir.

Eğer ki böylesi bir durumla karşılaşılsa o takdirde diğer taraf da kendi politikasını revize edebilecektir⁶⁶.

Mandalinci'nin sözlerine bu şekilde başlaması, onun, diplomasinin çeşitli değişken etkenlerden oluştuğu, mutlak kalıcı bir diplomatik hamlenin olamayacağı düşüncesine dayanmaktadır. Böylelikle, satranç oyununda sergilenen bir hamleye karşı, karşı tarafın da hamlesini ayarlayabileceği, hiçbir diplomatik manevranın kesin ve mutlak olamayacağı, diplomasinin, değişkenlerin aktör olduğu bir satranç oyunu olduğu vurgulanmak istenmiştir. Buna göre; Türkiye, tüm iyi niyetiyle ortaya bir uzlaşma tasarısı koymuştur, bu tasarının hayat bulması tarafların aynı iyi niyeti göstermesine bağlıdır. Türkiye'nin bu yapıcı tavrına karşı taraflardan bir diğerinin suistimali söz konusu olursa o takdirde Türkiye de pekala politikasını değiştirebilecektir.

Mandalinci konuşmasının devamında, yapılan antlaşmaların, her hangi bir suistimale karşı Türkiye'ye hamle yapma yetkisi, yani kendi politikasını yenileyip uygulayabilme şansı verdiğini açıklamıştır. Bu çerçevede, İngiltere, meselenin başından beri hedef tuttuğu belli amaçların dışına çıkmamakla iyi niyetini göstermiş, Yunanistan ise her ne kadar Türkiye ile zaman zaman sert sürtüşmeleri olsa da Türk dostluğuna büyük önem vermiş, aynı şekilde Türk Hükümeti de büyük bir ağırbaşlılık ve iyi niyetle meseleyi çözmeye çalışmıştır. Hükümet, bu ağır başlı tutumuyla, gerek kendi menfaat ve çıkarlarını gerekse Kıbrıs Türklerinin haklarını büyük ustalıklı savunmuştur. Şöyle ki, ilk etapta Kıbrıs'ın bağımsızlığı formülü, eğer ki gerçekleşirse bunun Yunanistan'a bağlanmak veya Yunanistan tarafından ilhak anlamına geleceği için Türkiye'nin ulusal güvenliğini zafiyete uğratacağından kesinlikle kabul edilemezdi. Taksim planının hayata geçirilmesine bu yüzden çalışılmıştı. Ancak bugün gelinen noktada, adadaki Türklerin haklarının garanti altına alınması, adada Türk askerinin bulunması ve enosise yol açacak her türlü mekanizmanın etkisiz kılınması gibi teminatlar elde edildiğinden söz konusu endişeler giderilmiştir. Bu noktada açıklamalarını, İnönü'nün beyanlarına atfen yaptığını belirten Madalinci, tıpkı Zorlu gibi, belgelerdeki aynı maddelerin tek taraflı değerlendirilemeyeceğini, değerlendirildiği takdirde elbette, üzerlerinde çeşit çeşit fikirler yürütülebileceğini, bunun ise süreci çıkmaza sokup asla çözüme kavuşturmayacağını dile getirmiştir. Son olarak, meselenin her üç devletin de menfaatlerinin korunması suretiyle neticelenip, ortak bir zafer kazanıldığı, bu zaferin hüsünüyet, akliselim ve bilhassa diplomasi zaferi olduğu değerlendirilmesinde bulunmuştur⁶⁷.

CHP milletvekilleri, zaman zaman tersini yapmış olsalar da, geçmişteki hataların veya politika değişikliklerinin üzerinde durulmasının bir netice getirmeyeceği kanısındadırlar. Onlar için asıl önemli olan bugünkü gelişmeleri iyi tahlil etmektir. Bu fikirle bir kez daha kürsüye geldiğini söyleyen Kasım Gülek, bu defa, Zürih ve Londra Antlaşmaları'nın bazı eksiklikleri üzerinde durmuş ve eksikliklerin bir an önce giderilmesini istemiştir. En temel endişe ise

İnönü'nün beyanatlarında belirttiği başlıca husus olup enosisttir. Gülek, bu tehlikenin boyutunu Girit Bunalımı'nı örnek vererek göstermek istemiştir. Tıpkı bugün Kıbrıs'ta uygulanmak istenilen idarenin bir benzerinin Girit'te oluşturulduğunu ancak otonomi verilen Girit'te kısa bir süre sonra terör olaylarının başladığını ve neticede Yunanistan'a bağlanarak Osmanlı Devleti'nden ayrıldığını hatırlatan Gülek, aynı akıbetin Kıbrıs için de söz konusu olmaması için uğraşıldığını ifade etmiştir⁶⁸. Dolayısıyla, antlaşmalarda her ne kadar bunun önüne geçecek maddeler yer alsada asıl önemli olan fiili set çekilmiş olmasıdır. Bu bağlamda CHP'nin antlaşma maddelerinin gerçek hayata tam anlamıyla uyarlanacağı konusunda tereddütleri vardır. Dışişleri Bakanı'nın yaptığı açıklamalar çerçevesinde, böylesi istenmeyen bir durum hasıl olursa, o takdirde kuvvet yoluyla müdahale yapılabileceği hususu ise, 650 kişilik bir askeri kuvvetin buna yeterli gelmeyeceği şeklinde açıklanmış ve çözüm önerisi bir kez daha tekrarlanmıştır. Yani, adada üsleri bulunan ve her türlü askeri imkana sahip olacak olan İngiltere'nin kesin müdahale edeceğine dair teminat alınmalıdır⁶⁹. Kısacası Gülek, İnönü'nün daha önce söylemiş olduğu çözüm önerisini bir kez daha ısrarla Meclis'te dile getirmiştir.

Gülek'in değindiği ikinci konu, yine İnönü'nün ortaya attığı iktisadi yardım mevzusudur. Yine misaller vererek konuya açıklık getirmeye çalışmıştır. Adadaki Türklerin iktisadi durumu Rumlara nazaran çok kötüdür, bu yüzden anayasa ve antlaşmalara kesinlikle her türlü yardımın yapılabileceğine dair maddeler konulmalıdır. Nedeni, çoğunluğu oluşturan Rumların anayasadaki bazı maddeleri değiştirebilme ihtimalidir. Bu noktada Zorlu'nun dediği gibi Türk Cumhurbaşkanı'nın veto yetkisi vardır, ancak ya çoğunlukta olan Rumlar hem kendileri hem de Türkler açısından faydalı görülen yardım maddesini kaldırmak isterse? Karar, tek taraflı yani sadece Türklere yönelik olmayıp, her iki toplumu da ilgilendirdiğinden Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı veto yetkisini kullanamayabilir. Dolayısıyla Rumlar, nispeten zengin oldukları için Türklere karşı avantaj elde etmiş olacaktırlar. Hatta Gülek, teorisini biraz daha ileri götürerek, zengin Rumların, böylelikle iktisadi kaynakları kuruyan Türklerin topraklarını satın almak suretiyle adaya hakim olabileceklerini iddia etmiştir. Nitekim Kıbrıs'ta toprağın % 40'ı Türklere aittir ve Türkiye'nin elini güçlendiren en önemli kozlardan biri de budur. Ancak fakirleşen Türkler topraklarını satarsa o zaman Kıbrıs Türkleri gibi Türkiye'nin de haklı olduğu bir kulvarda durum tersine dönmüş olacaktır. Bu yüzden Kıbrıs Türklerine, iktisadi kalkınmalarını sağlayacak yardımlar yapılmalı, bunun için de her şeyden önce ilgili antlaşma ve metinlere kesinlikle açık yardım maddeleri konulmalıdır⁷⁰.

Hükümetin dikkatinin çekildiği bir başka husus "*Göçmen*" meselesidir. Daha önce hiçbir milletvekilinin değinmediği bu mesele Gülek için hayati bir önem arz etmektedir. Gülek, antlaşma metinlerinde göçmenlerle ilgili hiçbir madde bulunmadığına değinerek, Kıbrıs Hükümeti ile Meclisi'nin, her yıl Kıbrıs'a belli miktar göçmen, mesela her sene 10 bin Türk ve 10 bin Yunanlı göçmeni kabul

edeceğine dair eşit şartlar öngören bir kanun çıkarabileceğini, bunun ise veto edilemeyeceğini ileri sürmüştür. Çünkü fark gözetici bir uygulama değildir. Ancak böylesi bir durum, Yunanistan'dan binlerce kişinin Kıbrıs'a göç ederek Rum nüfusu arttırabileceği anlamına gelmektedir. Oysa Türkiye, göçmen veren değil göçmen alan bir ülkedir, Türkiye'nin yurt dışına insan göndermek gibi bir teamülü yoktur, bu yüzden Kıbrıs'a her yıl 10.000 Türk göçmen göndermek mümkün olmayacaktır. Buna karşın Yunanistan, göç almaz, verir. Böylesi bir durumda %70'e %30 biçiminde ayarlanan temsil durumunun, zamanla Rumlar lehine değiştirilmesi istenebilir. Bu konuya ilişkin de derhal bir çözüm bulunmalı ve ilgili antlaşmalara kaydedilmelidir⁷¹.

Son olarak Kıbrıs'ın NATO'ya üye olmasının öngörüldüğüne değinilmiş ancak, ellerindeki belgelerde böyle bir maddenin bulunmadığı, sadece "*Kıbrıs'ın NATO'ya veya Türkiye ve Yunanistan'ın beraberce dahil olduğu teşekkül ve ittifaklara girmesi kararı veto edilemez.*" hükmünün yer aldığı belirtilmiştir. Kıbrıs'ın NATO'ya girmesinin gerçekten de Türkiye için olumlu bir gelişme olacağına değinen Gülek, buna karşın Makarios'un vermiş olduğu beyanatlara dayanarak Rum tarafının böylesi bir planının bulunmadığını bildirmiştir. Yine bir ihtimal olmak üzere, "*Yunanistan NATO'dan çekilirse bunun sonuçları neler olur?, Türk Hükümeti'nin buna karşı da bir öngörüsü var mıdır?*" sorularını soran Gülek, muhalefetin çekincelerinden doğan sorularını arttırmaktadır. Eğer ileride Kıbrıs'ta dünya siyasetinden kopuk bir parti iktidara gelirse, o zaman Kıbrıs'ın durumu, Kıbrıs Türklerinin durumu ne olur? Kıbrıs konusunda yapılmış antlaşmalar son derece müşkül bir duruma düşmez mi? Bu bağlamda Gülek, en azından antlaşma metinlerine veya anayasaya "*hürriyetle, hürriyet mefhumuyla kabili telif olmayan partilerin Anayasa Mahkemesince kapatılması*"nı sağlayacak bir maddenin konulmasının tüm bu soruları etkisiz kılacağını söylemekten de geri kalmamıştır⁷².

Kıbrıs Türklerinin vatandaşlığı konusu da Gülek'in gündeminde. Antlaşmalara göre, Kıbrıslı Türkler, Kıbrıs vatandaşı olacaklar, aynı zamanda Büyük Britanya Milletler Topluluğu'na bağlılık imtiyazlarını da muhafaza edebileceklerdir. Ancak muhalefet, hala gerçekleşmesi mümkün olan bir öneri olarak, adadaki Türklerin Türk tabiiyetinde, Rumların Yunan tabiiyetinde olmaları gerektiği tezini ortaya atmış ve I.Macmillan Planı'nda bunun yer aldığını bildirmiştir⁷³.

Gülek'in üzerinde durduğu son hususlar ise şöyle açıklanabilir; Birincisi, "*Hakimler Şurası*" meselesidir. Hakimler Şurası'nın biri Türk, ikisi Rum ve iki oy hakkı ile bir tarafsız üyesi vardır. Yine Anayasa Mahkemesi'nin de biri Türk, biri Rum, biri tarafsız olmak üzere üç üyesi bulunmaktadır. Bu kadar önemli yetkileri olan Hakimlik Şurası'nda Türklere Rumlarla eşitlik temin edilmelidir. İkinci mesele ise Kıbrıs'taki Devlet Radyosu meselesidir. Keza radyoda, Rumlara da Türklere de hak tanınacağını belirtilmesi gerektiğini ifade etmiştir⁷⁴.

İktidar adına eleştirilere cevap veren Dışişleri Bakanı Zorlu, Gülek'in beyanatlarının İnönü'nün endişeleri ile aynı paralelde olduğunu söyledikten sonra, ilk önce, bir kez daha enosis mevzuundaki endişeleri gidermeye çalışmıştır. Bu vesileyle, her ne kadar İngiltere'nin kesin taahhüdü istense de, aynı içerikte ikinci bir maddenin tekrardan başka bir anlam taşımayacağı belirtilmiştir. İngiltere söz konusu teminatı vermişti ve eğer sözünü tutmaz da ihlal karşısında akde sadıkane hareket etmezse, ilave bir hüküm koyarak taahhüdünü tekrarlatmakla yeni bir teminatın elde edilemeyeceği dile getirilmiştir⁷⁵.

İktisadi yardım konusuna ilişkin verilen beyanatta ise; muhalefetin iktidarı haksız yere eleştirdiği ve hemen hemen bütün alanlarda yardım imkanının elde edildiği vurgulanmıştır. Sosyal cemiyetlere, hastanelere, hayır cemiyetlerine, fakirlere yardım olanağının bulunduğu, bunun dışında muhalefetin söylediği iktisadi yardımın neyi kapsadığının anlaşılmasında zorluk çekildiği ifade edilmiştir. Antlaşmaya göre, Türk milleti en ziyade müsaadeye mazhar millet muamelesine tabi tutulacak, yani, ikamet hakları, şirket kurmak, banka kurmak gibi hususlarda öncelikli olunacaktır. Bunların aleyhinde bir karar alındığı takdirde Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın vetosu gündeme gelebilecektir. Yine Türkiye'nin Kıbrıs'ta bir banka açabileceği, hatta İş Bankası'nın bir şube açtığı, Ziraat Bankası'nın da şube açma imkanının bulunduğu dile getirilerek, tüm bunların Demokrat Parti'nin ileri görüşlülüğü sayesinde gerçekleştiği ve yardım konusundaki tereddütlerin de bu sayede çözüme kavuşturulduğu beyan edilmiştir⁷⁶.

Kıbrıs'a yapılacak göçlerle Rum nüfusunun arttırılabileceği konusundaki endişeleri yersiz bulduğunu açıklayan iktidar, en başta, muhacir alımı konusunda bir kanun teklifi söz konusu olduğunda yine Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı'nın veto etmek suretiyle engelleyebileceğini açıklamıştır. Bunun dışında, bugünkü şartlar altında Kıbrıs'a göç etme eyleminin zaten mümkün olmayacağı, çünkü bırakın Kıbrıs'a Rum göçünü, Kıbrıs'taki Rumların ağırlıklı olarak İngiltere ve ABD'ye göç ettiği belirtilerek, fiili durumun, görüldüğü üzere, tüm bu endişeleri kendiliğinden bertaraf ettiği dile getirilmiştir⁷⁷.

Anayasa maddelerinin fazlasıyla karışık olup, gerçek hayatta uygulanmasında sıkıntılar yaşanacağı konusundaki eleştirilere de değinen Hükümet temsilcisi, anayasanın oldukça komplike olduğunu kabul etmiş, fakat Kıbrıs Türklerinin haklarının korunması için son derecede teferruatlı hükümlere ihtiyaç duyulduğunu ve hakların ancak bu şekilde garanti altına alınabildiğini söyleyerek, yöneltelen eleştirileri cevaplamaya çalışmıştır⁷⁸.

Zorlu, öncelikle muhalefetin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, kurulmasına müteakip NATO'ya üye olacağı konusunda bir yanlış anlaşılma olduğunu, zira, bağımsızlığının ardından Kıbrıs'ın, isterse NATO üyesi olabileceğini, istemezse böyle bir zorlamanın bulunmadığını açıklamıştır. Kıbrıs; Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin müttefiki olduğu sürece NATO'ya üyeliğinin Türkiye açısından

önemli olmadığını, bununla birlikte üye olursa da büyük bir memnuniyet duyulacağını ifade eden Zorlu, bu bir eksiklikler diyerek hükümete suçlamalarda bulunmanın yerinde bir davranış olmadığını bildirmiştir⁷⁹.

Zorlu'nun konuşmasının ardından kürsüye çıkan ve kısa bir konuşma yapan Basri Aktaş ise genel anlamıyla hükümetin Kıbrıs meselesinin çözümü hususunda takip ettiği siyaseti ve aldığı neticeleri tasvip ettiklerini belirtmiştir.⁸⁰

Buna karşın muhalefetten Necati İlder, hükümete yüklenerek, antlaşmalardaki özellikle adanın iç ve dış tehditlere karşı savunulması hususundaki garantilerin yetersiz olduğunu öne sürmüştür. Garanti veren müttefiklerden Yunanistan'ın yalnız veya İngiltere ile birlikte hareket ederek enosisi gerçekleştirmek için bir teşebbüse geçmesi durumunda, Kıbrıs'taki 950 Yunan, 650 Türk, toplamda 1600 kişilik ordunun hiçbir surette bu görevi ifa edemeyeceğini söyleyerek de iddiasını devam ettirmiştir. Hatta, çeşitli senaryolarla gerek bu askeri varlığını gerekse antlaşmalardaki güvenliğe ilişkin maddelerin fiiliyatta ne derece yetersiz kalabileceğini göstermeye çalışmıştır. Sonuçta ise, bu eksikliklerin giderilebilmesi için birlikte de düşünülebilecek olan iki farklı çözüm seçeneği sunmuştur. Bunlardan ilki İnönü'nün ileri sürdüğü kesinlikle İngiltere'den garanti alınması gerektiğine ilişkin tefliktir. Diğer, tıpkı İngiltere gibi Yunanistan ile Türkiye'ye de adada birer üs verilmesi gerektiğidir. Zira, ada üzerinde, gerek Anadolu'nun stratejik bakımdan emniyeti, gerek ada halkının haklarının muhafazası, gerekse orada devamlı şekilde zuhur edecek sorunların Türk-Yunan dostluğunu bozmaması için bunun şart olduğunu ileri sürmüştür⁸¹.

Anlaşılabileceği üzere, gerek şahsı adına konuşan Kasım Gülek, gerekse Sivas Mebusu Necati İlder'in konuşmaları, muhalefet partisi lideri İnönü'nün ortaya atmış olduğu hususlarla aynı paraleldedir. Yani muhalefet, aynı konulardaki endişelerini farklı ağızlardan dile getirmiştir. Bunların en başında, enosisin kesin olarak engellenemediği, buna karşın taksimin bütünüyle ortadan kaldırıldığı yönündeki endişeler yer almaktadır.

İktidar da aslında bu yöndeki savlara, hep aynı tarzda cevap vermiştir. Hem enosisi hem de taksimi garantiye bağlayan hükmün aynı ve tek madde olduğu, birisi için garanti veren hükmün diğerinin önünü açamayacağı, onu da kesin surette engellediği yönündeki açıklamalardır.

Tüm bu müzakerelerin ortaya koyduğu genel sonuç ise, aynı maddeyi iktidar ile muhalefetin farklı yorumladıkları yönündedir. Şöyle ki, muhalefet ve iktidar, Türkiye'nin bundan sonra hiçbir surette taksim politikasına yönelmeyeceği konusunda emindirler. Çünkü hiçbir milletvekili bu antlaşmalardaki hangi açıktan yararlanılarak taksim düşüncesinin tekrar hayata geçirilebileceğini düşünmemektedir. Söz konusu antlaşmada taksimin kesin olarak engellediği söyleminin altında yatan esas düşünce aslında budur. Türkiye'nin böyle bir politikası olmayacağından tüm milletvekilleri emin olduğu için bu madde kesin olarak taksimi engellemektedir, iddiasında bulunmaktadır. Oysa Yunanistan'ın aynı şekilde davranacağı konusunda muhalefet ve iktidar farklı düşünmektedir.

Muhalefet, şimdi olmazsa dahi gelecekte Yunanistan'ın enosisi tamamen gündeminden çıkardığından emin değildir, zaten bu yüzden de özellikle geçmişten örnekler sergilemek suretiyle mevcut endişelerini ve bunların giderileceğine dair garantileri almak istemektedirler. İktidar ise Yunanistan'dan da en az kendileri gibi emin olduklarını ve bir daha enosisi gündeme getirmeyeceklerini iddia etmektedir. Dolayısıyla bu durum tamamen, kendisinden emin olup, karşısındakinden şüphe etmekle ilgilidir.

Aynı oturumda iktidar milletvekillerinden Bahadır Dülger, konuya uluslararası teşkilatlar bağlamında yaklaşmıştır. Dülger'e göre, Kıbrıs meselesinin bu şekilde halli, neticeleri itibarıyla büyük avantajlar sağlamıştır. Nitekim Kıbrıs meselesinin bir sorun olarak devam ettiği dönemde Türk-Yunan ilişkilerinde önemli pürüzler yaşanmış, NATO zedelenmiş, Balkan ittifakı zarar görmüştür. Ancak meselenin barışçıl yollarla çözülmesi, NATO çerçevesinde Türkiye-Yunanistan işbirliğini sağlayıp, NATO'nun güney cephesinde yaşanan sıkıntıları bertaraf edeceğinden ve Balkan Paketi'ni tekrar işler hale sokacağından Türkiye'nin menfaatlerine uygun sonuçlar doğuracaktır⁸². Hatta Ankara Milletvekili Hıfzı Oğuz Bekata'nın ifade ettiği şekliyle, yalnız Türkiye'yi değil, zaman zaman dünya kamuoyunu da rahatsız eden Kıbrıs meselesinin çözümü Birleşmiş Milletler'i de rahatlatacak ve Türkiye'ye sempati duyan milletlerin memnuniyetini sağlayacaktır⁸³.

Enosis konusundaki kaygılarını bir kenara bıraktığımızda, İnönü hariç, şimdiye kadar doğrudan doğruya kimsenin temas etmediği bir noktaya değinen Hıfzı Oğuz Bekata, söz konusu antlaşmaları yapmakla, gerek Dışişleri Bakanı Zorlu'nun gerekse Menderes Hükümeti'nin TBMM'nin yetki alanına girmek suretiyle hadlerini aştığı iddiasında bulunmuştur. Bekata, amacının taksim tezini tartışmak olmadığını, ancak bu tezin bırakılıp da eldeki neticeye razı olunamayacağını söylemiştir. Sebebini ise, taksim tezinin Meclis kararıyla alındığı, oysa hükümetin Meclis tarafından alınan bir kararı terk edip kendi politikası çerçevesinde sorunu bambaşka bir yöntemle çözmek istemesinin kabul edilemeyeceği, bunun TBMM'nin otoritesinin ve egemenlik haklarının çiğnenmesi anlamına geleceği, şeklinde açıklamıştır. Buna göre; Menderes Hükümeti, "*Taksim Planı*"nı Meclis gündemine getirmiştir ve TBMM oy birliği ile bu tezi devlet politikası olarak kabul etmiştir. Sonra plan, millete mal edilmiş, "*Ya taksim ya ölüm!*" denilmiş, ardından da Türk milletinin son kararı olarak Türk radyosundan dünyaya ilan edilmiştir. Hatta TBMM'den de son feragat haddi ve son fedakarlık hududu olarak dünya parlamentolarına resmen bildirilmiştir. Bu noktada Bekata, Menderes Hükümeti'nin, milletin hükümranlık haklarına sahip yegane teşekkül olan TBMM'nin 16 Haziran 1958 günü milli anlayışın güzel bir ifadesi olarak, ittifakla kabul edip, Türk milleti namına bütün dünya parlamentolarına bildirdiği bu kararı çiğneyerek, kendi politikaları çerçevesinde yeni çözüm ürettiklerini ileri sürmüştür. Söz konusu hatanın tek bir şekilde düzeltilebileceğini, onun da, hükümetin TBMM'ye gelerek durumu arz

edip, Meclis'in yeni bir prensip kararı alması istenilecek ve ancak ondan sonra hükümet politikası değiştirilebilecektir. Bunun dışında, hükümetin yetkilerini aşarak, TBMM'nin kararına rağmen, aykırı tasarruflarda bulunamayacağını, TBMM'nin emrivakilerle karşı karşıya bırakılmasına asla rıza gösterilemeyeceğini belirtmiştir. Bu hareketin, prensip itibariyle Anayasaya aykırı olduğunu da söyleyen Bekata, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun salahiyetlerini aştığını ve TBMM'nin kendisine verdiği yetki sınırının üstüne çıktığını, taksim fikrine nazaran çok daha geri bir antlaşmaya imza koyduğunu iddia etmiştir⁸⁴.

Bekata'nın şahsi ithamına cevap vermek için kürsüye gelen Zorlu; politika değişikliği kararının mesuliyetinin öncelikle Başbakan'a ait olduğunu, dolayısıyla kendisinin şahsen itham edilemeyeceğini belirtmiş ve Bekata'nın beyanatlarının basit birer taktikten ibaret olduğunu söylemiştir. TBMM'nin iradesi dışında bir yol izlendiği konusundaki suçlamalara ise, şu an için hükümetin yeni politikası doğrultusunda belirli bir mesuliyet yüklenerek Meclis'in tasvip veya reddine müracaat ettiklerini, yani Bekata'nın, yapıldığını iddia ettiği hatanın düzeltilmesi için öne sürdüğü teklifi, aslında şu anda hükümetin yaptığını belirtmiştir.

Dolayısıyla TBMM'nin mutlak hakimiyetine karşı herhangi bir hareket söz konusu olmadığı gibi, aksine gereği yapılarak Meclis'ten tekrar onay istenmektedir⁸⁵. Yine Balıkesir Milletvekili Haluk Timurtaş da, ortada bir emrivaki veya ivedi bir durumun mevcut olmadığını söyleyerek, Zorlu'ya destek vermiştir⁸⁶.

4 Mart 1959 tarihli TBMM genel oturumunda Zürih ve Londra Antlaşmaları ile ekleri konusunda yapılan müzakerelerde son söz alan kişi Burdur Milletvekili Fethi Çelikbaş olmuştur. Çelikbaş, şimdiye kadar muhalefet milletvekillerinin öne sürdüğü eksiklik, hata ve önerileri toplu bir şekilde bir kez daha dile getirmiş ve çok büyük farklar olmamakla birlikte ufak nüanslarla değişiklikler gösteren uzun bir konuşma yapmıştır⁸⁷.

Fethi Çelikbaş'ın konuşmasının ardından TBMM Başkanı Refik Koraltan, müzakerelerin yeterli olduğuna ilişkin Meclis Başkanlığı'na verilen takrirlerin okunması gerektiğini bildirmiştir. Bu çerçevede, Kıbrıs konusunda hükümetin takip ettiği politikanın tüm yönleriyle aydınlatıldığı ve söz alan milletvekillerinin aynı hususları tekrar ettikleri gerekçesiyle müzakerelerin kifayetini arz eden üç takrir okunmuştur⁸⁸.

Sivas Milletvekili Turhan Feyzioğlu ise kifayet aleyhinde bir konuşma yaparak; antlaşmaların Yunan Parlamentosu'nda 4 gün süreyle müzakere edildiğini, buna karşın TBMM'deki 4 saatlik bir müzakerenin asla yeterli gelmeyeceğini belirtmiştir. Ayrıca, bu müzakerelerde bir siyasi parti başkanı da dahil, söz isteyen bir çok milletvekilinin henüz kürsüye çıkma fırsatı bulamadığından yakınmıştır. Yine, meselenin tam anlamıyla aydınlanmamış son

derece ehemmiyetli noktaları da bulunduğunu dile getiren Feyzioglu, milletvekillerinden kifayet aleyhinde oy kullanılmasını istemiştir⁸⁹.

Meclis Başkanı Koraltan, Feyzioglu'nun konuşmasının ardından, müzakerelerin yeterli olup olmadığına ilişkin oylama yapmış ve 161 oyla müzakereler yeterli bulunmuştur⁹⁰.

Müzakerelerin bittiğini gösteren oylama sonrasında, Meclis Başkanlığı'na bu kez iki tavrın verildiği görülmektedir. İlki, Kıbrıs meselesi konusunda Londra'da imzalanan antlaşmalarda, hükümetin takip ettiği politikanın tasvip edilip edilmediğinin karara bağlanmasını isteyen tavrıdır. Diğer Malatya Milletvekili İsmet İnönü tarafından verilmiş olup, 19 Şubat 1959 tarihli antlaşmaların bazı noktalarında tadil yapılmasını teklif etmektedir. Bu tavrı göre; TBMM tarafından meselenin tatmin edici bir şekilde halledilmesi için;

1. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ileride Yunanistan'a katılması veya Türk cemaatine tanınan hakların zamanla kısıtlanması ihtimaline karşı daha etkili hukuki garantilerin alınması ve fiili teminat sağlanması;

2. Türk cemaatinin iktisadi bakımdan Rum cemaatine nazaran geri bir durumda kalmasını önlemek için Türkiye'ye imkanlar sağlanması, hususlarındaki eksiklik ve yetersizliklerin yetki ve müeyyidelerle tamamlanması istenmektedir. İnönü, bu hususların gerçekleştirilmesi lüzumunun karar altına alınmak üzere oya sunulmasını arz ve teklif etmiştir⁹¹.

İnönü, tavrını verdikten sonra her ne kadar Meclis kürsüsüne çıkıp, tavrının kabul edilmesini isteyen bir konuşma yapmış olsa da Meclis Başkanı Koraltan, tavrın genel itibarıyla temenni mahiyetinde olduğunu, bu itibarla oylamaya sunmayacağını bildirmiştir⁹².

Ardından Koraltan, Yozgat Milletvekili Atıf Benderlioğlu ile arkadaşlarının vermiş olduğu, Londra'da imzalanan antlaşmalarda hükümetin takip ettiği politikanın tasvip edilmesine ilişkin tavrını açık oylamaya sunmuştur. 487 kişinin katıldığı oylamada, 138 milletvekili red oyu verirken, 347 milletvekili evet oyu vermek suretiyle hükümetin Kıbrıs politikasını tasvip ettiğini ortaya koymuştur. Oylamada 2 milletvekili de çekimser kalmıştır⁹³.

Böylece TBMM, hükümetin, Londra'da imzaladığı antlaşmalar konusunda izlediği siyaseti, dolayısıyla bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti çözümünü, 347 oyla onaylayıp, kabul etmiştir.

Oylama sonrasında Meclis kürsüsüne çıkan Dışişleri Bakanı Fatih Rüşti Zorlu, hükümetine ve izlenen siyasete duyulan güvenden dolayı hükümeti namına Meclis'e teşekkür etmiştir. Antlaşmaların memleket ve millet için hayırlı olmasını temenni eden Zorlu, bağımsız Kıbrıs'ın daima refah ve saadet içinde yaşamasını, Türk-Yunan dostluğu için güzel bir örnek olarak daimi kalması temennisinde bulunmuştur⁹⁴.

Böylece hükümet, TBMM'den aldığı onay üzerine, Kıbrıs politikasına Zürih ve Londra Antlaşmaları doğrultusunda devam etmiştir. Bu doğrultuda tüm çalışmaların tamamlanmasının ardından Kıbrıs'ın bağımsızlığını belirleyen son

antlaşma 7 Temmuz 1960'da Lefkoşe'de imzalanmıştır. Bağımsız “Kıbrıs Cumhuriyeti” ise 16 Ağustos 1960 tarihinde resmen ilan edilmiştir⁹⁵.

Sonuç

Türkiye, Yunanistan ve İngiltere ile Kıbrıs'taki iki toplumun temsilcileri arasında Kıbrıs Meselesi'ne çözüm bulmak adına yapılan görüşmeler, pek çok önerinin ele alınıp incelenmesi nedeniyle uzun soluklu bir süreç halini almış ve nihayet Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasını öngören çözüm formülünün II.Londra Konferansı'nda kabul edilmesi sonucunda bir uzlaşmaya varılmıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasını öngören belgeler ise 19 Şubat 1959 tarihinde Zürih ve Londra Antlaşmaları adıyla imzalanmıştır.

İlk kez Yusuf Hikmet Bayur'un 22 Şubat 1959 tarihli TBMM oturumunda söz alarak Zürih ve Londra Antlaşmaları hakkında kısa bir değerlendirme yapmasının dışında söz konusu antlaşmalar, Meclis'in 28 Şubat ve 4 Mart tarihli oturumlarında gerçek mahiyetiyle ele alınıp tartışılmıştır. Bilhassa 2 Mart tarihli oturumda Meclis'teki tüm milletvekillerine incelenmek üzere antlaşmaların tüm nüshalarının verilmesi, 4 Mart'taki tartışmaların daha somut ve gerçekçi yaşanmasını sağlamıştır.

Nitekim antlaşmaları en ufak ayrıntısına kadar inceleyip değerlendiren muhalefet, Zürih ve Londra Antlaşmaları'nın Türkiye ile Kıbrıs Türkleri açısından birçok zafiyetler içerdiğini belirtmiştir. En temel endişe kaynağı ise hiç şüphesiz enosis olmuştur. Antlaşmaların, taksimin önünü her yönüyle tıkamasına karşın enosis'e açık kapı bıraktığını iddia eden muhalefet, sadece bu yönüyle dahi antlaşmaların kesinlikle kabul edilemeyeceğini savunmuştur. Diğer taraftan; Türkiye'nin bu antlaşmaları yapabilmek uğruna gereğinden fazla taviz verdiği, İngiltere'nin yeterince desteğinin alınmadığı, gerek Kıbrıs'ın gerekse Türkiye'nin güvenliğini sekteye uğratabilecek tehditlere karşı alınabilecek kapsamlı tedbirlere yer verilmediği, Anayasanın uygulanabilir olmadığı, Kıbrıs Türklerinin haklarını bütünüyle garanti altına alınmadığı, mesela yardım yapabilme imkanlarının kısıtlı olduğu gibi daha bir çok husus yine muhalefetin eleştirileri arasında yer almıştır.

Diğer taraftan iktidarın söz konusu eleştiri ve çekincelere cevap vermeye çalışması, Meclis'teki iktidar-muhalefet tartışmalarını fiiliyatta farklı bir boyuta taşımıştır. Meclis, hükümetin Kıbrıs politikanın tasvip edilip edilmediğinin belirlenmesi konusunda bir karar almaya çalışırken, tartışmalar Zürih ve Londra Antlaşmaları'nın değerlendirildiği, yani bu antlaşmaların kabul edilip edilmeyeceğinin ele alındığı bir içerik kazanmıştır. Bu nedenle, yapılan oylama sonucunda hükümetin Kıbrıs politikasının tasvip edilmesi, esasında Zürih ve Londra Antlaşmaları'nın onaylanması şeklinde algılanmıştır.

Kısacası, her ne kadar TBMM'deki tartışmalar ve oylama, hükümetin Kıbrıs meselesinde izlemiş olduğu politikayı ve bu doğrultuda Zürih ve Londra Antlaşmaları'nda izlediği siyaseti tasvip mahiyetinde olsa da, aslında

antlaşmaların onaylanması anlamına gelmiştir. Çünkü hükümet, bundan sonraki siyasetine sürekli bu antlaşmalar istikametinde yön verecek ve bu doğrultuda yaklaşık bir buçuk yıl sonra Kıbrıs Cumhuriyeti'nin resmen kurulmasını sağlayacak olan düzenlemeler tamamlanacaktır.

Tüm bu eleştiriler ve eksikliklere rağmen Zürih ve Londra Antlaşmaları, Lozan Barış Antlaşması ile Kıbrıs üzerinde kaybettiği bütün haklarının en azından bir kısmını Türkiye'ye geri kazandırdığı, Garanti Antlaşması ile de Kıbrıs üzerinde söz sahibi yaptığı ve yaptırım gücü olduğunu hukuki kurallara göre belgelediği için oldukça önemlidir. Yine diğer antlaşmalarla birlikte özellikle Garanti Antlaşması, Kıbrıs üzerindeki Türkiye'nin taksim, İngiltere'nin hükümlerlik ve Yunanistan'ın enosis iddialarını ortadan kaldırması ve Kıbrıs'taki Türk ve Rumların güvenliğini teminat altına alması, bir bütün içinde kısmen bağımsız kendilerine özgü ayrı bir yönetim öngörmesi açısından büyük önem arz etmektedir. Böylece Kıbrıslı Türkler, her ne kadar taksimden vazgeçmiş olsalar da enosisi engellemeleri, Bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ortak kurucu üyesi olmaları, hatta Türkiye'nin garantörlüğünü kazanmaları bakımından uzun bir süredir yaşadıkları hak mahrumiyetlerini tekrar elde etmiş oldular.

Bu yönleriyle TBMM'nin büyük çoğunluğunun takdirini kazanan ve onayını alan Zürih ve Londra Antlaşmaları, bilhassa içeriğindeki anayasa düzenlemelerinin gerçek hayatta uygulanabilirliğinin kuşku uyandırması, Kıbrıs'ın eski sahibi Türkiye'ye iade edilmesi seçeneği bir kenara, taksim planını dahi ortadan kaldırması ve son olarak hükümetin izlediğin politikadan millete ve Meclis'e zamanında bilgi vermemesi gibi nedenlerden ötürü de eleştirilmiştir.

Notlar

- ¹ Meltem Onurkan Samani, “Kıbrıslı Türkler Açısından Türkiye’nin Kıbrıs Sorunu’na Müdahil Olma Süreci ve Önemi”, **Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi 13-17 Kasım 2000**, (Yay.Haz. İsmail Bozkurt), C.1, DAÜ Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yay., s.453-454; Mustafa Albayrak, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2004, s.427-428.
- ² Fahir H. Armaoğlu, “1955 Yılında Kıbrıs Meselesinde Türk Hükümeti ve Türk Kamu Oyu”, **Ankara Üniv. SBF Dergisi**, C.14, Sa.2, 1959, s.61.
- ³ Melek Fırat, “Yunanistan’la İlişkiler”, **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, (C.I 1919-1980), (Edit. Baskın Oran), İletişim Yay., İstanbul, 2008, s.598; Samani, *a.g.m.*, s.454-455.
- ⁴ Armaoğlu, *a.g.m.*, s.67; Samani, *a.g.m.*, s.455.
- ⁵ Albayrak, **a.g.e.**, s.430.
- ⁶ Ahmet Aydoğdu, **Kıbrıs Sorunu Çözüm Arayışları “Annan Planı ve Referandum Süreci”**, Asil Yayın Dağıtım Ltd.Şti., Ankara, 2005, s.24-25; Fırat, *a.g.m.*, s.602.
- ⁷ Samani, *a.g.m.*, s.456.
- ⁸ Sedar Sakin, Sabit Dokuyan, **Kıbrıs ve 6-7 Eylül Olayları (Menderes ve Zorlu’nun Tarihi Sınanı)**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2013, s.72 vd.
- ⁹ Albayrak, **a.g.e.**, s.429, 432-433.
- ¹⁰ Fahir Armaoğlu, “Amerikan Belgelerinde Kıbrıs Sorunu (1958-1959)”, **Belleten**, C.LX, Sa.229, Aralık, 1996, s.2; Mustafa Ekincikli, **Türk Dış Siyaseti (İnönü-Bayar Dönemleri)**, Berikan Yayınları, Ankara, 2010, s.303-305; Albayrak, **a.g.e.**, s.444-449.
- ¹¹ Fırat, *a.g.m.*, s.605.
- ¹² Armaoğlu, “Amerikan Belgelerinde Kıbrıs...”, s.2, 6-9.
- ¹³ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 11, Cilt:4, İçtima 1, İnikat 81, Celse 3, 16 Haziran 1958, TBMM Matbaası, Ankara, 1958, s.497.
- ¹⁴ Armaoğlu, “Amerikan Belgelerinde Kıbrıs...”, s.4-9,13-16.18; Ekincikli, **a.g.e.**, s.309.
- ¹⁵ Esra Sarıkoyuncu Değerli, “Demokrat Parti Döneminde Türkiye’nin Kıbrıs Politikası (1950-1960)”, **Gazi Akademik Bakış**, C.6, Sa.11, Kış 2012, s.96-97; Ekincikli, **a.g.e.**, s.309-310.
- ¹⁶ Ahmet C. Gazioğlu, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959) Enosisine Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik**, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), Ankara, 1998, s.400-401; Fırat, *a.g.m.*, s.605.
- ¹⁷ Armaoğlu, “Amerikan Belgelerinde Kıbrıs...”, s.10-11, 21-22; Aydoğdu, **a.g.e.**, s.31.
- ¹⁸ Değerli, *a.g.m.*, s.96; Ekincikli, **a.g.e.**, s. 309-310; Albayrak, **a.g.e.**, s.456.
- ¹⁹ Değerli, *a.g.m.*, s.97.
- ²⁰ Fırat, *a.g.m.*, s.607.
- ²¹ Ekincikli, **a.g.e.**, s.312.
- ²² Fuat Aksu, **Türk-Yunan İlişkileri**, Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi (SAEMK) Araştırma Projeleri Dizisi, Ankara, 2001,s.46; Albayrak, **a.g.e.**, s.457.
- ²³ Fırat, *a.g.m.*, s.608.
- ²⁴ Değerli, *a.g.m.*, s.97; Ekincikli, **a.g.e.**, s. 313-314; Hüseyin Bağcı, **Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası**, İmge Kitabevi, Ankara, 1990, s.121.
- ²⁵ Aydoğdu, **a.g.e.**, s.36-37; Fırat, *a.g.m.*, s.610.
- ²⁶ Aydoğdu, **a.g.e.**, s.40-41; Değerli, *a.g.m.*, s.97-98; Sabahattin İsmail, **150 Soruda Kıbrıs Sorunu**, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 1998, s.52.

²⁷ Sabahattin İsmail, **Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü ve Unutulan Yıllar (1964-1974)**, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yay., 1992, s.28.

²⁸ **A.g.e.**, s.28-30; Aydoğdu, **a.g.e.**, s.40-41.

²⁹ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 11, Cilt 7, İçtima 2, İnikat 42, Celse 1, 22 Şubat 1959, TBMM Matbaası, Ankara, 1959, s.437.

³⁰ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 11, Cilt 7, İçtima 2, İnikat 48, Celse 1, 28 Şubat 1959, TBMM Matbaası, Ankara, 1959, s.1350.

³¹ **A.g.e.**, s.1350.

³² **A.g.e.**, s.1351.

³³ **A.g.e.**, s.1352.

³⁴ **A.g.e.**, s.1352-1354.

³⁵ **A.g.e.**, s.1354.

³⁶ **A.g.e.**, s.1354-1355.

³⁷ **A.g.e.**, s.1356.

³⁸ **A.g.e.**, s.1356-1357.

³⁹ **A.g.e.**, s.1414.

⁴⁰ **A.g.e.**, s.1367.

⁴¹ **A.g.e.**, s.1367.

⁴² **A.g.e.**, s.1371.

⁴³ **A.g.e.**, s.1372-1375.

⁴⁴ **A.g.e.**, s.1372-1373.

⁴⁵ **A.g.e.**, s.1375-1376.

⁴⁶ **A.g.e.**, s.1376.

⁴⁷ **A.g.e.**, s.1377-1378.

⁴⁸ **A.g.e.**, s.1378-1379.

⁴⁹ **A.g.e.**, s.1392.

⁵⁰ **A.g.e.**, s.1414-1415.

⁵¹ **A.g.e.**, s.1415-1418.

⁵² **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 11, Cilt 8, İçtima 2, İnikat 49, Celse 1, 2 Mart 1959, TBMM Matbaası, Ankara, 1959, s.9.

⁵³ **A.g.e.**, s.9-10.

⁵⁴ **A.g.e.**, s.11.

⁵⁵ **A.g.e.**, s.11.

⁵⁶ **TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 11, Cilt 8, İçtima 2, İnikat 50, Celse 1, 4 Mart 1959, TBMM Matbaası, Ankara, 1959, s.21.

⁵⁷ **A.g.e.**, s.22.

⁵⁸ **A.g.e.**, s.22-23.

⁵⁹ **A.g.e.**, s.24.

⁶⁰ **A.g.e.**, s.24.

⁶¹ **A.g.e.**, s.24.

⁶² **A.g.e.**, s.24.

⁶³ **A.g.e.**, s.24-25.

⁶⁴ **A.g.e.**, s.25.

⁶⁵ **A.g.e.**, s.26.

⁶⁶ **A.g.e.**, s.27.

⁶⁷ **A.g.e.**, s.27-28.

⁶⁸ **A.g.e.**, s.29.

- ⁶⁹ A.g.e., s.30.
⁷⁰ A.g.e., s.30.
⁷¹ A.g.e., s.31.
⁷² A.g.e., s.31.
⁷³ A.g.e., s.31-32.
⁷⁴ A.g.e., s.32.
⁷⁵ A.g.e., s.32.
⁷⁶ A.g.e., s.33.
⁷⁷ A.g.e., s.33.
⁷⁸ A.g.e., s.34.
⁷⁹ A.g.e., s.34.
⁸⁰ A.g.e., s.35.
⁸¹ A.g.e., s.36-38.
⁸² A.g.e., s.40.
⁸³ A.g.e., s.40.
⁸⁴ A.g.e., s.41-43.
⁸⁵ A.g.e., s.44.
⁸⁶ A.g.e., s.44.
⁸⁷ A.g.e., s.46-50.
⁸⁸ A.g.e., s.50-51.
⁸⁹ A.g.e., s.51.
⁹⁰ A.g.e., s.51.
⁹¹ A.g.e., s.51-52.
⁹² A.g.e., s.54.
⁹³ A.g.e., s.54-59.
⁹⁴ A.g.e., s.54.
⁹⁵ Bağcı, a.g.e., s.122.

Kaynakça

- AKSU Fuat, **Türk-Yunan İlişkileri**, Stratejik Araştırma ve Etüdler Milli Komitesi (SAEMK) Araştırma Projeleri Dizisi, Ankara, 2001.
- ALBAYRAK Mustafa, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2004.
- ARMAOĞLU Fahir H., “1955 Yılında Kıbrıs Meselesinde Türk Hükümeti ve Türk Kamu Oyu”, **Ankara Üniv. SBF Dergisi**, C.14, Sa.2, 1959, s.57-86.
- ARMAOĞLU Fahir, “Amerikan Belgelerinde Kıbrıs Sorunu (1958-1959)”, **Belleten**, C.LX, Sa.229, Aralık, 1996, s.1-34.
- AYDOĞDU Ahmet, **Kıbrıs Sorunu Çözüm Arayışları “Annan Planı ve Referandum Süreci”**, Asil Yayın Dağıtım Ltd.Şti., Ankara, 2005.
- BAĞCI Hüseyin, **Demokrat Parti Dönemi Dış Politikası**, İmge Kitabevi, Ankara, 1990.
- DEĞERLİ Esra Sarıkoyuncu, “Demokrat Parti Döneminde Türkiye'nin Kıbrıs Politikası (1950-1960)”, **Gazi Akademik Bakış**, C.6, Sa.11, Kış 2012, s.85-101.
- EKİNCİKLİ Mustafa, **Türk Dış Siyaseti (İnönü-Bayar Dönemleri)**, Berikan Yayınları, Ankara, 2010.

- FIRAT Melek, “Yunanistan’la İlişkiler”, **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, (C.I 1919-1980), (Edit. Baskın Oran), İletişim Yay., İstanbul, 2008, s.576-614.
- GAZİOĞLU Ahmet C., **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs III (1951-1959) Enosisine Karşı Taksim ve Eşit Egemenlik**, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), Ankara, 1998.
- İSMAİL Sabahattin, **150 Soruda Kıbrıs Sorunu**, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 1998.
- İSMAİL Sabahattin, **Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Doğuşu-Çöküşü ve Unutulan Yıllar (1964-1974)**, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yay., 1992.
- SAKİN Sedar, DOKUYAN Sabit, **Kıbrıs ve 6-7 Eylül Olayları (Menderes ve Zorlu’nun Tarihi Sınavı)**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2013.
- SAMANİ Meltem Onurkan, “Kıbrıslı Türkler Açısından Türkiye’nin Kıbrıs Sorunu’na Müdahil Olma Süreci ve Önemi”, **Üçüncü Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi 13-17 Kasım 2000**, (Yay.Haz. İsmail Bozkurt), C.1, DAÜ Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yay., s.452-467.
- TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 11, Cilt 7, İçtima 2, İnikat 42, Celse 1, 22 Şubat 1959, TBMM Matbaası, Ankara, 1959.
- TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 11, Cilt 7, İçtima 2, İnikat 48, Celse 1, 28 Şubat 1959, TBMM Matbaası, Ankara, 1959.
- TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 11, Cilt 8, İçtima 2, İnikat 49, Celse 1, 2 Mart 1959, TBMM Matbaası, Ankara, 1959.
- TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 11, Cilt 8, İçtima 2, İnikat 50, Celse 1, 4 Mart 1959, TBMM Matbaası, Ankara, 1959.
- TBMM Zabıt Ceridesi**, Devre 11, Cilt:4, İçtima 1, İnikat 81, Celse 3, 16 Haziran 1958, TBMM Matbaası, Ankara, 1958.

Kıbrıs'ta Askerlikten Muafiyet Vergisi (Bedel-i Askeri)

Cemil ÇELİK*

Giriş

Geleneksel Osmanlı sisteminde sadece Müslümanlar silah altına alınmış ve gayrimüslimler ise cizye adı verilen baş vergisi vererek askerlik görevinden muaf tutulmuştur. Osmanlı Devleti'nde gayrimüslim nüfustan belirli koşulları sağlayan kişilerden, kişi başına alınan vergi cizye¹ olarak adlandırılmıştır.² Tanzimat Fermanı'nın ilanından önce cizye mükellefin gelir durumuna göre tahsil edilmektedir.³ Bu vergi 14-75 yaşları arasında, eli silah tutabilecek erkeklerden alınırken, din adamları, yoksullar ve İstanbul ile kutsal yerlerde oturanlardan alınmazdı.⁴

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile bütün tebaanın kanun önünde eşitliği öngörülmüştür. Ferman ile yeni haklar yanında yeni mükellefiyetlerde gündeme gelmiştir.⁵ Tanzimat Fermanında askerlik görevi ile ilgili olarak;

*"...eğerce muhafaza-i vatan için asker vermek ehalinin farıza-i zimmeti ise de şimdiye kadar câri olduğu vechile bir memleketin adet-i nüfus-ı mevcûdesine bakılmayarak kiminden rütbe-i tahammülünden ziyâde ve kiminden noksan asker istenilmek hem nizâmsızlığı ve hem ziraât ve ticâret mevâadd-ı nafiâsının ihlâlini mucib olduğu misillü..."*⁶ denilerek vatanın muhafazası için asker vermenin ahalinin bütün kesimlerinin sorumluluğunda olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca o güne kadar bu alandaki uygulamaların düzensizliğe sebep olduğu, ziraat ve ticaretin gelişmesine zarar verdiği dile getirilmiştir. Bu madde doğrultusunda dini inancına bakılmaksızın bütün Osmanlı tebaası vatan savunmasından sorumlu tutulmaktadır.⁷ Fakat yüzyıllardır askerlik yapmamış ve silah taşımamış olan Hıristiyanlar ise bu yeni gelişmelere rağmen askerlik görevi yapmak istememişlerdir.⁸

Tanzimat Fermanı'nın ilanından önce de Osmanlı Devletinde yaşayan bütün gayrimüslimleri kapsaması da belirli bölgelerdeki gayrimüslimler, donanmada istihdam edilmekteydi.⁹ 1843 yılında özerk Hıristiyan eyaletler haricinde tüm ülkede geçerli olmak üzere dini ayırım yapılmaksızın askerlik mecburiyeti getirilmiş fakat Müslüman olmayan ahaliden asker toplanamamıştır.¹⁰

1847 yılında Rumlar deniz kuvvetlerinde göreve çağırıldılar. Donanma ve tersanede istihdam edilecek 3.000 bahriye askerinin 1.156'sının Hıristiyanlardan oluşturulması gerektiği hesaplandı. Hıristiyan bahriyelilerin 116'sının da Kıbrıs'tan temin edilmesi kararlaştırıldı.¹¹ Bu yeni uygulama genel olarak

* Yrd.Doç.Dr., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

Hıristiyanlar arasında hoşnutsuzluk meydana getirdi. Tepkilerin bir sebebi de asker alımı sırasında görevlilerin bir kısmının reayaya uygun olmayan bir şekilde kaba ve sert davranmasıydı. Bu tip uygulamalar çeşitli sorunlara yol açmış ve asker alımı genel olarak başarısızlıkla sonuçlanmıştır.¹²

Hıristiyan tebaanın askere alınması ile ilgili en önemli gelişme ise Kırım Savaşı'nın olduğu dönemde gerçekleşmiştir. Bu dönemde devletin asker ihtiyacı büyük oranda artmış, redifler askere çağırılmıştır.¹³ Savaş sırasında Hıristiyan cemaatler ise yönetime müracaat ederek, devlete her türlü desteği vereceklerini bildirmişlerdir. Ermenilerin bir kısmı Osmanlı ordusunda görev almak için müracaatta bulunmuşlar ancak bu teklif ihtiyaç olmadığı gerekçesiyle kabul edilmemiştir. Savaşın başlangıcında Babıâli, Hıristiyanlardan asker almamasına rağmen Rusların ilerlemesi sonucunda Müslüman ve Hıristiyanlar arasında isteğe bakılmaksızın asker toplanmaya başlanmıştır. Ancak toplanan bu askerlerden önemli bir kısmı kötü beslenme, hastalık gibi uygun olmayan şartlar altında buldukları için birliklerinden firar etmişti.¹⁴

Kırım Savaşı devam ederken Fransa'nın tavsiyesi üzerine Babıâli tarafından müttefiklere güven vermek amacıyla; haracın kaldırılacağı, gayrimüslimlerin orduya ve çeşitli idari görevlere alınacağı kararı yabancı büyükelçiliklere bildirilmiştir.¹⁵ Bu doğrultuda Takvim-i Vekâyi'de yayımlanan bir kanunla Müslüman ve gayrimüslim olmak üzere bütün Osmanlı tebaasının askerlik vazifesini yapacaklarına duyurulmuştur. O güne kadar sadece Müslümanların askerliğe alındıkları hatırlatılmış ve gayrimüslimlerin de bu görevde istihdam edileceği gündeme gelmiştir. Fakat o güne kadar gayrimüslimler askere alınmadıkları için bu konuda tecrübesiz ve nüfus olarak Müslümanlara göre daha az olmaları yüzünden ordunun küçük bir bölümünde istihdam edilecektir. Ayrıca yayınlanan kanunla gayrimüslimlerden alınan cizyeye ek olarak "*iane-i askeriye*" isimli bir vergi toplanacağı bildirilmiştir. Bu verginin hesaplanmasında ise şöyle bir yol izlenecektir; askeri masraflar için gerekli bedel nüfusa göre oranlanacak bu giderin gayrimüslimlere karşılık gelen bölümü tespit edilecektir. Gayrimüslimlerden fiili olarak askerlik yapanların vergisi belirlenen vergiden düşülerek geri kalan kısmı yükümlü olan erkek gayrimüslim nüfustan tahsil edilecektir. Böylelikle Müslümanların yükü hafiflerken, o güne kadar askerlik şerefinden mahrum gayrimüslimlerde bu görevle müşerref olacaklar ve askeri yükümlülük açısından bütün Osmanlı tebaası arasında adalet tesis edilecektir. Ancak buradaki amaçlardan biri de Kırım Savaşı devam ederken ortaya çıkan asker açığının bir kısmının gayrimüslimlerden sağlanmasıdır.¹⁶ Ama sonuç istenildiği gibi olmamış, özellikle Rumeli'deki Ortodoksların aşırı tepkisi üzerine yeni kanunda düzenlemeye gidilmek zorunda kalınmıştır. Yapılan düzenleme ile sınır halkı askerlikten muaf tutulmuş, askere alınacak gayrimüslimlerin sayısı 15.000'den 7.000'e düşürülmüş ve daha sonra ise 7.000 kişinin de askere alınmasından vazgeçilmiştir.¹⁷

18 Şubat 1856'da Islahat Fermanı'nın ilanı ile gayrimüslimlere vatandaşlık hukuku açısından Müslümanlarla tam eşitlik sağlayan önemli haklar tanınmasına rağmen askerlik yapma ve askerlik yapmayanlardan ise askerlik bedeli alınma yükümlülüğünün getirilmesi kararı Hıristiyanlar tarafından memnuniyetle karşılanmamıştır.¹⁸ Hıristiyanlar yüzyıllardır sahip oldukları askere gitmeme imtiyazını kaybetme endişesine kapılırken; fermanın, askerlik yapmayacaklardan bedel alınması kararının öneminin de farkındadırlar. Hıristiyanlar eşitlikten yana olsalar da vergi ödemeyi ve böylelikle beş yıllık bir süreci kapsayan, zorluklarla karşılaşacakları, sonu belirsiz askerlik hizmetinden muaf tutulmayı tercih etmektedirler.¹⁹

Osmanlı Devletinin diğer bölgelerinde olduğu gibi Kıbrıs'ta da yaşayan gayrimüslimler askerlik hizmetinden muaf oldukları için cizye vermekteydiler. Bedel-i askeri vergisinin daha uygulamaya girmediği 1852-1853 yılına ait Kıbrıs Cizye Muhasebe Defteri'nde ise adada cizye mükellefi olarak 1.121'i âlâ, 8.441'i evsât ve 13.062'si edna olmak üzere 22.624 gayrimüslim reaya olduğu ve bu mükelleften ise toplam 516.420 kuruş cizye bedeli tahsil edildiği belirtilmiştir.²⁰

Bedel-i Askeriye Vergisi'nin Ortaya Çıkışı ve Osmanlı Kıbrıs'ında Uygulanması

1570 yılında Kıbrıs'ın Osmanlı Devleti tarafından fethinden sonra adaya Türk nüfusu iskân edilirken diğer yandan da Osmanlı müesseseleri teşkil edilmiştir. Fetih öncesi ve sonrası adanın yerleşik nüfusuna bakıldığında ise, büyük bölümü gayrimüslimlerden oluşmaktaydı. Osmanlı yönetiminde Kıbrıs nüfusunda XVIII. yüzyıl sonları dışarıda tutulursa yaklaşık 3/2 oranında bir gayrimüslim nüfus bulunmaktaydı. 1831 nüfus sayımlarına göre ise 15.590 erkek nüfusa karşılık (% 34) 29.729 gayrimüslim erkek nüfus (% 66) bulunmaktaydı.²¹ Dolayısıyla Kıbrıs adası bedel-i askeriye vergisinin kesin biçimde uygulanacağı yerlerden biriydi.

Islahat Fermanı, Osmanlı tebaası için haklardaki eşitlik prensibi ile birlikte vazifelerde de eşitlik prensibini getirmiştir. Bu doğrultuda toplumun bütün kesimlerinin askerlik görevinde istihdam edilmesi gerekmektedir. Ordunun barıştaki mevcudu 201.000 civarındadır. Her yıl terhis ve vefatlar sebebi ile 50.000 asker alınması planlanmıştır. Değerlendirmeler sonucunda yaklaşık 9 milyon nüfustan 1/180 oranına göre asker alınması kararlaştırılmış olup sınırlar içerisinde erkek olarak, 6.030.000 Müslüman ve 3.000.000 gayrimüslimin yaşadığı kabul edilip hesaplama yapılmıştır. Buna göre orduya her yıl 33.334 Müslüman, 16.666 gayrimüslim asker alınması gerekmektedir. Ancak askerlikten uzak olan gayrimüslimlerden bir anda bu kadar sayıda asker alınmasının sakıncaları göz önünde bulundurularak başlangıçta 3.500 kişinin orduya çağırılmasına, geri kalan kısmından ise askerlik hizmetlerine karşılık olarak "bedel-i askeri" ödemesine karar verilmiştir. Alınacak bedelin ise, Müslümanlardan askere gitmeyenlerin ödemiş oldukları 15.000 kuruş bedel-i nakdinin ağır olduğu değerlendirilerek gayrimüslimlerden 5.000 kuruş alınması

kararlaştırılmıştır. Daha sonradan alınan bir kararla yeni nüfus sayımı yapılana kadar tahsil edilecek bedeli askeri oranında %25'lik indirim yapılmıştır. Böylece yapılan indirimle 135 neferde bir nefer hesap edilmesi kararlaştırılmıştır. 1856 Haziranı'nın sonuna doğru yayınlanan irade ile "*bedel-i askeri*" vergisi resmen yürürlüğe girmiştir. Toplanması planlanan 62.500.000 kuruş cizyeden sağlanan gelire yakın bir miktardır. 1856-1857 yılından itibaren $\frac{1}{4}$ oranında indirim bazı bölgelerde kaldırılmıştır.²² Bu dönemde Kıbrıs'ta yeniden nüfus sayımı yapılmadığı için indirimli uygulamaya devam edilmiştir.

Osmanlı Devleti'nde 13 Eylül 1855 tarihinde cizye resmi olarak sona erecek ve bu tarihten sonra yürürlüğe giren bedel-i askeri vergisi yeni yıla ait bir vergi türü olarak tahsil edilecektir. Böylece belirlenen tarihten sonra cizyenin toplanması yasaklanmış onun yerine bedel-i askeri vergisinin toplanmasının emri verilmiştir. Babıâli'nin tahsilâtın hızlandırılmasını istemesine rağmen çeşitli aksaklıklar sebebiyle bedel-i askerinin toplanması tam olarak gerçekleştirilememiş, tahsilat bir sonraki seneye kalmıştır.²³ Sonraki yıllarda bedel-i askerinin genel bütçedeki oranı % 3.3 ile % 6 arasında değişmiştir.²⁴

Başlangıçta 20-40 yaş arasındaki gayrimüslim erkeklerden alınan askerlikten muafiyet vergisi 1875 yılında yapılan düzenleme ile 15-75 yaş dilimi arasında bulunan gayrimüslim erkeklerden alınarak daha geniş bir kesimden tahsil edilmeye başlanmıştır.²⁵

Kıbrıs adasında iane-i askeriye'nin uygulanması ile tespit edilebilen ilk belge 21 Aralık 1857 tarihlidir. Bu belgeye göre; Kıbrıs'ta gayrimüslim ahaliden alınmakta olan iane-i askeriye'nin hazineye mevcut bulunan nüfus defteri kayıtlarına göre gönderilmiş olan pusulalardan yapıldığı ancak bunun haksızlık ve yolsuzluklara yol açtığı tespit edilmiştir. Bu haksızlıkları engellemek amacıyla yayınlanan ferman ile 1848 senesinde hazırlanan nüfus defterlerine müracaatla yeni baştan kaza kaza düzeltilmesi istenmiştir. Hazineye bulunan kayıtlarla adada bulunan nüfus defterlerinin birbirinden farklı olduğu ifade edilmiştir. Yapılan çalışma sonrasında adada 1848 senesi nüfus sayımına göre; 40.240 gayrimüslim erkek nüfus bulunduğu, bunlardan bedel-i askeriye vergisi verecek nüfusun 24.146 kişi olduğu hazineye gelen defterde ise adada yaşayan gayrimüslim erkek nüfus sayısının 35. 444 olduğu ve Kıbrıs Cizye Muhasebe Defteri'ndeki toplam sayıdan 4.816 kişi eksik olduğu anlaşılmıştır.²⁶

1845-1868 yılları arasında Kıbrıs adasında aralıklı olarak tekrar eden çekirge istilası nedeniyle adadan alınan vergilerde düşüş yaşanmıştır.²⁷ 13 Şubat 1868 tarihli Meclisi Vala mazbatasına göre; Kıbrıs kazalarının eski nüfus sayımlarına göre 40.424 nefer gayrimüslim erkek nüfusu mevcut olup bunun $\frac{1}{4}$ 'ünün tenziliyle bedelâtı askeri olması gereken 8 yük 42.190 kuruş²⁸ alınması 12 Mart 1867 tarihine kadar defter suretlerinde gösterilmiş ise de 1277 (1861-1862) tarihli yeni sayımda adı geçen yerlerde gayrimüslimlerin 180 neferde bir nefer olmak ve $\frac{1}{4}$ 'ü indirilmemek üzere yeniden defter düzenlenerek mahallerine gönderilmekte olduğu ifade edilmiştir. Fermanın devamında, bedeli askeriye

vergisinin henüz sayılmamış yerlerde eski usule göre alınması ve sayımlar yapıldıkça yeni usule uygun olarak gerçek miktarın hesap edilmesi istenmiştir. Ferman gereği Kıbrıs kazalarında yaşayan erkek gayrimüslimlerin nüfusu yeniden sayılarak miktarın 47.551 nefere ulaştığı tespit edilmiştir. Bunların bedeli askeriyesi sonraki ferman gereğince $\frac{1}{4}$ 'ü indirilmeyerek hesaplanmıştır. Yeni hesaplama göre toplanması gereken meblağ 13 yük 28.559 kuruş 25 paraya ulaşmıştır.²⁹ Bu meblağ önceki uygulamaya göre 4 yük 78.669 kuruş 25 para fazla olmaktadır.³⁰ Bu fazlanın adı geçen 1866-1867 senesinden itibaren tutara eklenmesi ve hazinece kayıtların usul ve nizama uygun olarak düzeltilmesi ve toplanması istenilmiştir. Ancak bu dönemde çekirgeden dolayı Kıbrıslıların ziraat ve ticaret gelirlerinde düşüş yaşanmıştır. Gayrimüslim nüfus gelirlerine göre, alınması planlanan vergiden dolayı şikâyetle bulunmuş bunun yanında adadan göçün de başlaması üzerine, bunu engellemek amacıyla şartların araştırılması ve göçün önlenmesi için gerekli tedbirlerin alınması istenmiştir. Çözüm olarak bedel-i askeriyeye vergisine yapılacak zammın ertelenmesi ve bu senelik bedel-i askerinin eski miktarı derecesinde alınması uygun görülmüştür.³¹ 1861-1862 senesinde adada yeni nüfus sayımı yapıldığından bedeli askeri vergisinde uygulanan $\frac{1}{4}$ oranındaki indirim kaldırılması gerekmektedir. Ancak adada yaşanan çekirge felaketinden dolayı ahalinin vergi yükünü artırmamak için indirime devam edilmiştir.

Kıbrıs'ta uzun süredir yaşanan ve ancak 1869 yılında sona erdirilebilen çekirge felaketi, halkı ekonomik olarak zor durumda bırakmıştır. Çekirge felaketinin üzerine yağış miktarının da $\frac{1}{3}$ 'e kadar düşmesi tarım arazilerinin büyük bölümünün kurumasına, yiyecek bulunamamasına, su kaynaklarının büyük oranda kurumasına yol açmıştır. Kıbrıs'ta yağış düzensizliği ve yağış miktarının azlığı kıtlığa, gıda maddelerindeki fiyat artışına, vergilerin ödenememesi yol açmıştır.³² Bu gelişme üzerine Kıbrıs ahali tarafından ödenmesi gereken 10 yük kuruşluk vergi ve iane-i askerinin ödemesinin ertesi yıla bırakılması teklif edilmiştir. Bu teklif padişah tarafından uygun görülerek vergi ve iane-i askerinin ödenmesi ertelenmiştir.³³ Bu dönemde çiftçilerin zor durumundan istifade eden murabahacıların aşırı faizli olarak ada ahalisini borçlandırmaları yüzünden halk ertesi yılda vergi ve iane-i askerilerini büyük oranda ödeyememiştir.³⁴

Osmanlı yönetiminin son yıllarında ise Kıbrıs'ta yaşayan gayrimüslimlerden alınan bedel-i askeri vergisinde önceki dönemlerde olduğu gibi % 25'lik indirim yapılmamıştır. Bu vergiyi vermekle mükellef olanlardan kişi başı yaklaşık 30 kuruş tahsil edilmiştir.³⁵

Kıbrıs Adasının Osmanlı yönetimi altındaki son 6 yılında ödenen bedel-i askeri vergisi şu şekildedir:³⁶

	1873	1874	1875	1876	1877	1878
Kuruş	421.163	1.213.350	1.703.154	950.995	1.232.237	1.486.840
Pound	3.509	10.111	14.193	7.925	10.268	12.390

Tablodan da anlaşıldığı üzere; Kıbrıs'ta 1874 yılına kadar süren kuraklığa bağlı olarak yaşanan kıtlık nedeniyle 1873 yılında toplanan bedel-i askeri oranı diğer yıllara göre çok düşük seviyede kalmıştır. Bunun yanında adada yaşanan çekirge felaketi, kuraklık v.b. doğal afetler sebebiyle tahsil edilebilen vergi miktarı yıldan yıla değişiklik göstermiştir.

Babiâli tarafından Kıbrıs Mutasarrıflığı'na gönderilen talimatla gayrimüslimlerden fiili askerlik hizmetini yaparak tezkere belgesine sahip olanlardan bedel-i askeri vergisi alınmaması bildirilmiştir.³⁷ Aynı yıl içerisinde diğer bir talimatta ise Şura-i Devlet ve Encümen-i Hass-ı Meşveret'te alınan bir karar gereği Müslüman Kıptiler'den bedel-i askeri vergisinin alınmayıp, bunların askere alınmalarına karar verildiği bildirilmiştir.³⁸

Kıbrıs'ın Osmanlı idaresi altında bulunduğu dönemde gayrimüslimlerin bir kısmının vergi ve bedel-i askeriye ödememek için adada bulunan konsolosların himayesi altına girdiği ve böylece vergiden muaf olduğu görülmüştür. Kıbrıs'ta ikamet eden Yunanistan Konsolos vekilinin bu şekilde davranması sebebiyle, durum Mutasarrıf tarafından Babiâli'ye bildirilmiş ve Yunan Sefareti konu hakkında uyarılmıştır.³⁹ Adada bu vergiyi ödemek istemeyen diğer bir kesim ise Linobambakiler'dir.⁴⁰ Bunlar askerlik bedeli istendiğinde Türk, askere çağırıldıklarında ise gayrimüslim olduklarını ifade etmektedirler.⁴¹

Bunun yanında bedel-i askeri vergisinin yanı sıra iki defa tahsil edildiği durumlarda mahkemeye müracaat edildiğinde hatanın düzeltilip ödenen fazla verginin iade edilmesi kararlarının verildiği görülmüştür.⁴²

İngiliz Yönetiminde Bedel-i Askeri Vergisi

4 Haziran 1878 tarihli antlaşma ile Kıbrıs adasının yönetimi geçici olarak İngilizlere bırakılmıştır. Ada idaresini teslim alan İngiliz yetkililer de zaman kaybetmeden adanın siyasi, ekonomik, sosyal yapısı hakkında kapsamlı raporlar hazırlamışlardır.⁴³ Kıbrıs adasının ekonomik durumu ve halktan alınan vergiler hakkında hazırlanan bir raporun bedel-i askeri vergisiyle ilgili kısmında Osmanlı Devleti'nde askere gitmeyen gayrimüslim erkeklerden alınan bu verginin 20 ile 40 yaşları arasındaki her bir erkek için 27,75 kuruş olarak tahsil edildiği bildirilmiş ve uygulamada yaş sınırına pek uyulmadığı, vergi yükümlülerinin sayısının muhtarlar tarafından belirlendiği ilave edilmiştir. Raporun devamında, muhtarların topladıkları vergiyi 12 aylık taksitler halinde sancak hazinesine ödedikleri, 27,75 kuruşluk tutarın her bir mükellef için yıllık 5 şiline eşit olduğu, verginin tek seferde ödenip hazine hesaplarına işlenmemesi için geçerli bir neden

olmadığı bildirilmiştir. Bu verginin uygulanmasına devam edilip edilmemesi konusunun ise düşünülmesi gerektiği belirtilmiştir. Raporla göre; vergiden sağlanan gelirin son beş yıllık ortalamasının 12,270 pound olduğu, savaş nedeniyle bu tutarın geçen yıl 15,110 pounda çıktığı, içerisinde bulunulan yılda ise beklentinin 9,000 pound⁴⁴ civarında olduğu hesaplanmıştır.⁴⁵

Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında 14 Ağustos 1878 tarihinde imzalanan diğer bir antlaşma ile İngilizlere Kıbrıs'ta kanun çıkarma yetkisi verilmiştir. Böylece İngilizler tarafından adada yeni kurumlar teşkil edilmiş ve uygulamalar başlatılmıştır. Bu kurumlardan birisi de Kavanin Meclisi'dir. Kıbrıs'ın ilk Yüksek Komiseri olan Wolseley başkanlığında toplanan Kavanin Meclisinin birinci oturumu 9 Aralık 1878'de olmuş ve askerlikten muafiyet vergisi (bedel-i askeri) bu ilk toplantıda gündeme gelmiş⁴⁶, alınan kararlar bedeli askeri vergisi hakkında kapsamlı düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeye göre; 1 Nisan 1879 tarihinden itibaren din ayrımı yapılmaksızın adada yaşayan 18-60 yaş diliminde bütün erkek nüfustan bu vergi tahsil edilecektir. 17 Ocak 1879 tarihinde "*To Equalise the Tax known as Bedel-askerieh*" (Military Exemption Tax)⁴⁷ başlıklı kanunla da karar yasalaşmıştır. Bu kanuna göre; ada yönetiminde görevli olarak istihdam edilen kişilerle, bütün din görevlileri bu vergiden muaf tutulacaktır.⁴⁸ 8 Ağustos 1879 tarihinde resmi gazetede yayınlanan diğer bir kanunla zihinsel ve bedensel engeli olanlar da bu vergiden muaf tutulmuştur.⁴⁹ Yapılan yeni düzenleme ile vergi tabana yayılmış ve oranının düşürüldüğü ifade edilmiştir.⁵⁰ 1879 yılında adadan toplanan bedeli askeri vergisi 4.319 Pounda indirilmiştir.⁵¹ Bu dönemde tahsil edilen bedel-i askeri vergisinin Osmanlı yönetimindeki $\frac{1}{4}$ indirimin uygulandığı şekliyle 22.5 kuruş olarak tahsil edildiği görülmektedir.⁵² Bununla birlikte bedel-i askeri vergisinin farklı tutarlarda tahsil edildiği de olmuştur.⁵³ İngiliz döneminde de vergi mükellefinin vefatından sonra ödemesi gereken bedel-i askeri ve diğer vergilerin tahsil edildiği de tespit edilmiştir.⁵⁴

1880 yılında İngiltere'de Liberal Partinin iktidara gelmesi ile adada yapılması gereken idari ve ekonomik düzenlemeler için çalışmalar başlatılmış, bu kapsamda adada halktan alınan vergiler konusunda da Sömürgeler Bakanı Kimberley tarafından Yüksek Komiser Robert Biddulph'dan araştırma yapması istenmiştir. Biddulph, 1881 yılının Ocak ayında Kıbrıs halkından alınan doğrudan vergilerle ilgili olarak iki ayrı dosya hazırlamıştır. Yapılan bu çalışmada adada 18-60 yaş arasında 39.644 erkek vergi mükellefi olduğu, İngiliz yönetimi altında yapılan düzenleme ile her vergi mükellefinden askerlikten muafiyet vergisi olarak 2 şilin 6 pens olmak üzere yaklaşık 4.500 pound tutarında vergi toplandığı ifade edilmiştir.⁵⁵ Dosyalar Sömürgeler Bakanı tarafından incelenmiş ve Biddulph'a konu hakkında çeşitli tavsiyelerde bulunulmuştur. Bu yazışmada Bakan Kimberley, Yüksek Komiser'e düşük tutarlı fakat toplanması zor veya vergi mükelleflerinin gerilmesine yol açan vergilerin kaldırılmasını ve diğer vergilerle ilgili de reform önerilerini almaktan

memnun olacağını ifade etmiştir. Bakan tarafından; temettü, askerlikten muafiyet ve çekirge vergilerinin aynı anda ele alınarak bir avantaj sağlanabileceği görüşü gündeme getirilmiştir. Kimberley ayrıca vergi yükünü hafifletmek amacıyla değişik kesimlerden de fikir alınmasını istemiştir.⁵⁶ Vergilendirme hakkında yapılan bir sonraki yazışmada Biddulph, 14 Mayıs 1881'de Sömürgeler Bakanına gönderdiği yazısında gözlemlerine göre askerlikten muafiyet vergisinin şuan için sorunsuz ödendiği ve bu vergi yerine daha az popüler bir vergi konacak ise, kaldırılmaması gerektiğini bildirmiştir. Yüksek Komiser, temettü vergisi ile ilgili olarak; daha fakir kesimlere için minimum bir tutar belirleyip aynı zamanda bu vergiyi askerlikten muafiyet vergisi ile birleştirip ve daha zengin kesimler içinde bunu düzenli bir gelir vergisine dönüştürme düşüncesinin çok muhalefet edilecek bir fikir olduğunu ifade etmiştir. Biddulph'a göre yeni birleştirilmiş vergiye ilk itiraz, yabancılar askerlikten muafiyet vergisi ödemedikleri için bu vergiye konu oldukları gerekçesiyle ortaya çıkacaktır. Fakat daha da önemlisi temettü vergisinin bir gelir vergisine dönüştürülmesinde problemler ortaya çıkacaktır. Mesela piskoposlar ve ruhban sınıfı şuan askerlikten muafiyet ve temettü vergisi ödememekte sadece küçük bir çekirge vergisi ödemektedir. Yapılan öneriyse bunları ciddi bir gelir vergisi ödeyicisi durumuna getirmektedir. Yüksek Komiser ilave olarak yabancı tüccarların bu vergilerin hiçbirini ödemeye alışık olmadıklarını, onları çekirge vergisi ve az da olsa temettü vergisi öder duruma getirdiklerini; yeni düzenlemeyle onların gerçek birer gelir vergisi ödeyicisi durumuna geleceklerini ve bu kişilerin yeni uygulamaya tamamen karşı çıkacaklarını vurgulamıştır. Yüksek Komiser raporunun devamında Hindistan'da yaşanan bu tip bir uygulamadaki başarısızlığı da örnek göstermiştir. Biddulph, çözüm önerisi olarak tüccarları gelirlerine göre sınıflara ayırıp her sınıfa gelirine göre belli bir miktarda vergi uygulanmasını, gelir hesabında ise net gelirin esas alınmasını teklif etmiştir.⁵⁷

Merkezi yönetimin adada yeni bir vergi düzenlemesi yapılması gerektiğine dair talimatı üzerine yapılan çalışma kapsamında konu Kavanin Meclisi'nde gündeme getirilmiştir. Bu doğrultuda 1 Kasım 1883 tarihinde yayımlanan resmi gazeteye göre Kavanin Meclisi'ne bedel-i askeri vergisinin kaldırılması için teklif sunulmuş, bu verginin halk üzerinde olumsuz etkileri bulunduğundan tamamen kaldırılması önerilmiştir. Ancak bedel-i askeri vergisi ile diğer vergilerin kaldırılması bütçede gelir kaybına yol açacağı için diğer vergi oranlarının artırılmasını gündeme gelmiştir. Ayrıca kıymet ve irad vergilerine getirilen artış, bedel-i askeri vergisinin kaldırılması ile meydana gelen gelir kaybını karşılamak için yeterli olmakla kalmayıp, aynı zamanda yönetimin gelecek yıl herhangi bir artış yapmadan temettü vergisini kaldırmayı önerebilmesine de imkân tanıyacaktır.⁵⁸ Yapılacak vergi düzenlemesinde de kamuoyunun tepkisini çekmemek için toplumun genelini ilgilendiren bedel-i askeri vergisinin kaldırılacağı öne sürülmüş, onun yerine yeni ilave vergilendirme çalışması yapılmıştır.

1884 yılı Kavanin Meclisi'nin açılış konuşmasında konu gündeme gelmiş ve Yüksek Komiser halkın üzerindeki yüklerin azaltılması için askerlikten muafiyet vergisinin kaldırılmasının meclise sunulacağını ifade etmiştir.⁵⁹ Vergi düzenlemeleri ile ilgili çalışma 18 Şubat 1884 tarihinde Kavanin Meclisi'nde görüşülmeye başlanmış, Rum üye Malikides tarafından verginin isminin meslek vergisi (profession tax) olarak değiştirilmesi ve aynı oran ve çerçevede tahsil edilmesi teklif edilmiştir. Konu hakkındaki tartışmalar 19 Şubat 1884'te de devam etmiş, teklif reddedilerek, bedel-i askeri vergisinin aynı şekilde yürürlükte kalmasına karar verilmiştir.⁶⁰

İngiliz yönetimi altında çeşitli dönemlerde yaşanan kuraklıklar⁶¹ ada halkının zor durumda kalmasına neden olmuştur.⁶² Özellikle bu dönemlerde Kıbrıs'ta halktan alınan vergilere yönelik tepkilerde artış yaşanmıştır. 16 Nisan 1902 tarihinde Kavanin Meclisi'nde Yüksek Komiser tarafından yapılan açılış konuşmasına verilen cevapta Türk üyeler, Rum üyelerle birlikte hareket ederek ekonomik hususlarda ve meclisin haklarının artırılması konularında yönetimin karşısında oy kullanmışlardır.⁶³ Bu tepkileri azaltmak amacıyla merkezi yönetim tarafından çözüm arayışlarına girişilmiştir. 21 Ağustos 1903'de Sömürgeler Bakanı tarafından Yüksek Komisere konu hakkında inceleme yapması talimatı verilmiştir. Yüksek Komiser hazırladığı raporunda İngiltere gibi gelişmiş ülkelerde vergilendirmenin sadece belli bir kesime değil adil olarak geniş ve genel bir tabana yayılıp, kişilerin refahını ve rahatını etkilemeden gelir düzeylerine göre ayarlandığını böylece iyi bir yönetimin sürdürülebilmesi için gerekli kaynağın sağlandığını ifade etmiştir. Fakat Kıbrıs gibi tarım kesiminin çok yoksul olduğu ve vergi oranlarını belirlerken bu kesime özel dikkat edilmesi gereken ülkelerde, aynı sonucu almanın güç olduğunu ilave etmiştir. Askerlikten Muafiyet ve Temettü vergilerinin yol açtığı gelir kaybının bir kısmını telafi etmek için kıymet vergisinde binde 0,5 artış yapılmasına yönelik önceki Yüksek Komiser W. Haynes Smith'in teklifi ile sabit gelir kaynağı yerine genişleyen dinamik bir gelir kaynağı oluşturulması amaçlandığı hatırlatılmıştır. Yüksek Komiser, Kıbrıs'ta yaşayan insanların daha büyük ve daha gösterişli evler yaptıkları için kıymet vergisi üzerinden sağlanan gelirin bu doğrultuda artacağını ifade etmiştir.⁶⁴ Konu hakkında ada yöneticileri tarafından merkezi yönetime farklı teklifler sunulmuştur. Bedeli askeri ve temettü vergilerinin kaldırılıp yerine kıymet vergisinde binde yarım, tütün üzerindeki tüketim vergisine ve tuz vergisine ek vergi konulmasına ilişkin öneriler onaylanmıştır.⁶⁵

Sömürgeler Bakanlığının kararından sonra konu Yürütme Meclisi'nde yerli üyelerinde katıldığı toplantıda gündeme gelmiş ve Yüksek Komiser, bedel-i askeri ile temettü vergilerinin kaldırılıp onların yerine kıymet vergisi, tütün ve tuz vergilerinin arttırılacağını bildirmiştir. Yüksek Komiser, yapılan toplantıda Lefkoşa kadısının Müslüman toplumunun, Theodotou'nun Rum toplumunun temsilcisi olarak görüşlerini başvurmuştur. Yüksek Komiser, bu iki vergiden sürekli şikâyet olduğunu, vergilerin kaldırılmasına yönelik çalışma yapıldığını,

yapılan çalışmanın Sömürgeler Bakanı tarafından onaylandığını bildirmiştir. Lefkoşa kadısı itiraz edilecek bir şey görmediğini, ancak tuzdan vergi alınmamasını, bundan alınacak verginin yerine zenginler tarafından kullanılan tütünden alınması gerektiğini düşündüğünü bildirmiştir.⁶⁶ Theodotou ise genel olarak doğrudan vergilendirmeye karşı olduğunu, vergilendirmenin kaldırılmasının uygun olduğunu, ancak kaldırılan vergilerin yerine vergi konmaması gerektiğine inansa da bunun da mümkün olmadığını düşündüğünü ifade etmiştir.⁶⁷

16 Şubat 1906 tarihinde Kavanin Meclisi'nde vergilendirme konusunda yapılan görüşmede konu yeniden gündeme gelmiştir. Konu hakkında söz alan Şevket Bey, yapılması planlanan vergi düzenlemesinin yönetimi çok etkilemediği halde fakir halk üzerinde ezici bir etki oluşturacağını ifade ederek konuşmasına başlamıştır. Şevket Bey'e göre; bedel-i asker vergisi sadece erkek nüfustan alınırken yapılması planlanan düzenleme ile daha geniş bir kitleyi kapsayacaktır. Konu hakkında söz alan Vondiziano, bedel-i askeri vergisinin zaten fakir halktan toplamanın zor olduğunu, vergi kaldırıldığı takdirde bu kesimin rahatlayacağını, tütün üzerinden alınan verginin okka başına 10 kuruşluk artışın uygun görülmesine rağmen kıymet vergisinde herhangi bir artış kabul edilmeyeceği görüşünü dile getirmiştir. Kitium Piskoposu ise kıymet vergisine yansıtılacak artışa karşı olduğunu ifade ederek yasa tasarısının bir seçim komitesine sunulmasını önermiştir. Piskopos yönetimin bedel-i askeri vergisinin toplanması sırasında karşılaşılan zorluklardan dolayı kaldırmak istediğini ve ilgili komite tarafından bedel-i askeri vergisi meblağının 10 yıllık toplanan miktarının göz önünde bulundurularak, tahsil edilemeyen kısmının göz ardı edilmesi gerektiğini bildirmiştir.⁶⁸ Konu hakkında yapılan çalışmalarda ada halkının bilgilendirilmesi amacıyla resmi gazetede yayımlanmıştır. 1906 yılı Kavanin Meclisi'nin açılış konuşmasında Yüksek Komiser; bedel-i askeri ve temettü vergilerinin kaldırılması ve bunların yerine yeni bir düzenleme yapılması için bir yasa tasarısı olduğunu bildirmiştir. Bu yasa tasarısının yoksul sınıflardan vergi ödeyen kesimlerin isteğini karşılamak üzere gündeme getirildiğini ifade etmiştir.⁶⁹ 15 Mart 1906 tarihinde Kavanin Meclisi'nde vergi düzenlemelerine yönelik yasa tasarısı tekrar gündeme gelmiştir. Şevket Bey, bedel-i askeri vergisinin adil bir vergi olmadığını, zengin ve fakirden aynı oranda alındığını belirtmiştir. Şevket Bey bedel-i askeri vergisini ödemesi gereken birçok Hıristiyan olmasına karşın, Müslümanlar arasında Hıristiyanlarla karşılaştırıldığında zaptiye olarak görev yapan kişilerin sayıca fazla olduğundan bu vergiden muaf bulduklarını ilave etmiştir. Temettü ve İrad vergileri büyük oranda Hıristiyanlardan alınırken tütün Hıristiyanlara nazaran Müslümanlar arasında daha çok tüketiliyordu. Müslümanların çoğu bedel-i askeri vergisinden muaf iken bu yasa tasarısı ile çok daha ağır bir vergiye tabi oluyorlardı. Vergi değişikliği ile çıkacak olan 8.500 poundluk fark büyük oranda Müslüman topluma yansyacaktı. Fakir halk 2 şilin 6 pense karşılık gelen bedel-i askeri

vergisinden kurtulurken tütün tüketimine ilişkin olarak yapılan zam ile 5 şilnlik bir vergi ödemeye tabi olacaktı. Şevket Bey bütün kesimlere adilane yansıtılması için tütün yerine tuza ek vergi konulması taraftarıydı. Kyriakides ise aynı fikirde olmadığını belirterek vergi değişikliğinin yabancıları bilhassa İngilizleri etkilediğini ve tütün tüketimindeki fikrine katılmadığını, temettü vergisinin tüccarlar ve imalatçılar tarafından ödendiğini, irad vergisinin Hristiyanlardan ziyade mülk sahibi olan veya mülk kiralayan Müslümanlar tarafından ödendiğini, bedel-i askeriden muaf olanların sayısının giderek azaldığını, zaman içinde tamamen ortadan kalkacağını ve hapis cezası şeklindeki vergi ödeme yaptırımının Hristiyanlardan ziyade Müslümanlar arasında yaygın olduğunu ifade etmişti. Rossides ise vergi değişikliğinin fakirleri rahatlatacağını, kanunların insanları tütün tüketmeye mecbur bırakmadığını, öte yandan bedel-i askeri vergisini ödemeye zorunlu olduklarını belirterek tütün tüketiminin gereklilik olmazken tuz tüketiminin temel ihtiyaçlardan biri olduğunu ilave etmişti. Derviş Paşa ise Şevket Bey'in dile getirdiği düşüncelerin yalnızca her iki kesiminde sigara içen bölümünü kapsadığını, bedel-i askeri, temettü ve irad vergilerinin kaldırılmalarının ise askerlik çağı geçmiş olanlar dışındaki bütün kesimleri memnun edeceğini ifade etmişti. Derviş Paşa teklif olarak zanaatkâr ve tüccarlardan alınan temettü vergisinin kaldırılmasının bu kesimi teşvik edeceğini ilave etti. Şevket Bey konu hakkında son konuşmasında; ticaretle uğraşan Müslümanların az sayıda olduğunu, bunlarında süt ürünleri ticaretiyle uğraşan kişilerle sınırlı olduğu için temettü vergisinde yapılacak değişikliğin Hristiyan nüfusu rahatlatacağını, bedel-i askeri vergisinin sadece fiziksel engeli olmayan erkek nüfustan alınırken tütün vergisinin yaşlı erkekler ile kadınları da etkileyeceğini ilave etmişti. Konu hakkında Baş tahsildarın söz almasıyla tütünden alınacak vergi oranında artışı ön gören değişiklik kabul edildi.⁷⁰

Bir dönem ada yöneticisi olarak Kıbrıs yapmış olan Orr, eserinde bedel-i askeri vergisinin bir nevi vatandaşlık vergisi olarak tahsil edildiğini, Bu verginin bütün itirazlara açık ve toplanmasının zahmetli olduğunu dile getirmiştir. 1906 yılında temettü ve bedel-i askeri vergilerinin kaldırılmasının Kıbrıslılar tarafından sevinçle karşılandığını ifade etmiştir.⁷¹ İngiliz yönetimi tahsili zor olan bir vergiyi kaldırırken, verginin kaldırılmasından oluşan vergi kaybını diğer vergi kalemlerine aktararak bu kaybı telafi etmiştir.

Sonuç

Tanzimat Dönemine kadar istisnalar bulunmakla birlikte diğer bölgelerde olduğu gibi Kıbrıs adasında da gayrimüslimler askere alınmamış onun yerine cizye vergisi tahsil edilmiştir. Tanzimat fermanının ilanı ile vatan savunmasından devletin hiçbir unsurunun mahrum bırakılmayacağı fikri ortaya çıkmış, gayrimüslimlerin donanma başta olmak üzere orduda istihdam edildikleri görülmüştür. Ancak genel itibari ile gayrimüslim nüfus gelişmelerden rahatsız olmuş ve çeşitli sıkıntılar yaşanmıştır. Islahat fermanı ile cizye kaldırılmış ancak

askerlik yapmak istemeyen gayrimüslimler için alınan karar ile askerlik hizmeti karşılığında iane-i askeri veya bedel-i askeri adı altında belirli oranda vergi tahsil edilmesi kararlaştırılmıştır.

Osmanlı yönetiminde Kıbrıs adasında da bedel-i askeri tahsil edilmiştir. Ancak vergi toplanmasında adaya özgü problemlerle de karşılaşmıştır. Kuraklık, çekirge felaketi gibi kıtlık durumlarında, nüfus artmış olmasına rağmen belirli bir süre için önceki dönem ile aynı oranda verginin alındığı tespit edilmiştir. Bu verginin tahsili sırasında yaşanan çarpıcı bir örnek ise Linobambakiler'in durumudur. Görünüşte Müslüman gerçekte Hristiyan olan Linobambakiler bedel-i askeri toplanırken Müslüman olduklarını, askere çağrıldıklarında Hristiyan olduklarını ifade ederek askerlik görevinden ve bedel-i askeri vermekten kaçınmışlardır.

Kıbrıs'ın İngiliz yönetimine geçtiği dönemde ilk ele alınan konulardan birisi de bedel-i askeri olmuş, sadece gayrimüslimlerden alınan bedel-i askeri Müslümanlardan da alınmaya başlanmış ve genele yayılmıştır. Osmanlı yönetimi dönemine göre kişi başına toplanan bedel-i askeri bedeli azaltılmıştır. Ancak bedel-i askerinin bütün vergi mükellefi ada halkından toplanması tahsil konusunda sıkıntılar yaşanmasına neden olmuştur. Bu durumu çözmek isteyen İngiliz yönetimi bedel-i askeri vergisini kaldırarak zaten tahsil edilmesi zor olan bu vergi yerine daha kolay tahsil edebileceği kalemlerde artışa gitmiş, böylece daha geniş halk kitlelerini rahatlatırken, diğer vergi oranlarında artış yaparak yönetim açısından da gelirlerinde artış sağlamıştır.

Notlar

¹“Cizye kâfi gelmek; karşılığını vermek, ödemek” manasındaki ceza mastarından türemiş bir isim olup *İslam literatüründe tebaadan olan gayrimüslimlerin ödedikleri vergiye, harbi olanlardan ayrı tutulmalarına, can ve mal güvenliğine kavuşturulmalarına karşılık sayıldığı için bu ad verilmiştir*. Mehmet Erkal, “Cizye”, **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, (DVİA), C.8, s.42.**

² Yavuz Ercan, **Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler Kuruluşundan Tanzimat'a Kadar Sosyal, Ekonomik ve Hukuki Durumları**, Turhan Kitabevi Yay., Ankara, 2001, 251; İlber Ortaylı, “*Osmanlılar'da Millet Sistemi*”, **DVİA, C.30, s.67.**

³ Bu oran üst sınıf için 60, orta sınıf için 30 ve alt sınıf için ise 15 kuruş olarak belirlenmişti. Ziya Karamursal, **Osmanlı Mali Tarihi Hakkında Tetkikler**, 2. Baskı, TTK. Yay., Ankara, 1989, s.172; Ziya Tevfik Güran, **Tanzimat Döneminde Osmanlı Maliyesi: Bütçeler ve Hazine Hesapları (1841-1861)**, TTK Yay., Ankara, 1989, s.14; Abdüllatif Şener, “*Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Reformları*”, **150. Yılında Tanzimat**, Yay. Haz. Hakkı Dursun Yıldız, TTK. Yay., Ankara 1992, 262.

⁴ Boris Christoff Nedkoff, “*Osmanlı İmparatorluğunda Cizye (Baş Vergisi)*”, Çev. Şinasi Altundağ, **Belleten, C. VIII, S. 32, I. Teşrin 1944**, TTK. Basımevi, Ankara 1944, s.621; Gülnihâl Bozkurt, **Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığı Altında**

- Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914)**, 2. B., TTK. Yay., Ankara, 1996, s.23; Ercan, **a.g.e.**, s.251.
- ⁵ Bilal Eryılmaz, **Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi**, 2. B., Risale Basın Yay., İstanbul, 1996, s.102.
- ⁶ Reşat Kaynar, **Mustafa Reşid Paşa ve Tanzimat**, 3. B., TTK. Yay., Ankara, 1991, s.178.
- ⁷ Tanzimat Fermanında askerlik ile ilgili hükümler için ayrıca bk. Ali Akyıldız, "**Tanzimat**", **DVİA**, C. 40, s. 2-4; Bilal Eryılmaz, **Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme**, İşaret Yay., İstanbul, 1992, s.103-104.
- ⁸ Murat Bebiroğlu, **Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslim Nizamnameleri**, Editör: Cahit Küleçki, Akademi Matbaası, İstanbul, 2008, s.23.
- ⁹ Ufuk Gülsoy, **Osmanlı Gayrimüslimlerinin Askerlik Serüveni**, Simurg Kitapçılık ve Yay., İstanbul, 2000, s.35; Osmanlı Devleti'nde askerlik hizmetini genelleştirmek amacıyla 1835 yılında Donanma'ya 1098 Hıristiyan orduda istihdam edilmeye başlandı. Bu uygulamaya 1837, 1845, 1847, 1851 ve 1852'de devam edilmiştir. Gülsoy, "**Osmanlı Gayrimüslimlerinin Askerlikten Muafiyet Vergisi: Bedel-i Askeri (1855-1909)**", **Tarih Dergisi**, Prof. Dr. İsmet Miroğlu Hatıra Sayısı, S.37, 2001-2002, İstanbul 2002, s.95.
- ¹⁰ Bozkurt, **a.g.e.**, s.120.
- ¹¹ **Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA.)**, **İrade-i Dahiliye (İ.D.)**, 267/16662-3, Bozkurt, **a.g.e.**, 121; Gülsoy, **a.g.e.**, s.40-41.
- ¹² Gülsoy, **a.g.e.**, s.40-41; Musa Çadırcı, **Tanzimat Sürecinde Askerlik**, Derleyen: Tülay Ercoşkun, İmge Kitabevi Yay., Ankara, 2008, s.106.
- ¹³ II. Mahmut döneminde yeniçeri sayısı 140.000 kişi iken Kırım Savaşı sırasında Rumeli Ordusu 140.000, Anadolu Ordusu'nda 150.000 asker olmak üzere toplam asker sayısı 290.000 civarındaydı. Uğur Ünal, **Sultan Abdülaziz Devri Osmanlı Kara Ordusu (1861-1876)**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Doktora Tezi, Ankara, 2006, s.23.
- ¹⁴ **Osmanlı Belgelerinde Kırım Savaşı (1853-1856)**, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yay., Ankara, 2006, s.134-136; Gülsoy, **a.g.e.**, s.55-56.
- ¹⁵ Engelhardt, **Tanzimat ve Türkiye**, Türkçesi: Ali Reşad, Kaknüs Yay., İstanbul, 1999, s.127; Ufuk Gülsoy, "**İslahat Fermanı**", C. 19, s.185.
- ¹⁶ **Takvim-i Vekayi**, Nr. 523, 26 Şaban 1271(14 Mayıs 1855); Siddık Sami Onar, "**Bedel-i Askeri**", **İslâm Ansiklopedisi**, C. 2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1979, s.439; Gülsoy, **a.g.e.**, s.56-57.
- ¹⁷ Engelhardt, **a.g.e.**, s.128; Gülsoy, **a.g.e.**, s.60.
- ¹⁸ Roderic H. Davison, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform , 1856-1876**, C. I, Çev: Osman Akınhay, Papirüs Yay., İstanbul, 1997, s.73; Akyıldız, "**Tanzimat**", s.6; Gülsoy, "**İslahat Fermanı**", s.188.
- ¹⁹ Nedkoff, **a.g.m.**, s.630; Bozkurt, **a.g.e.**, s.65; Gülsoy, **a.g.e.**, s.63.
- ²⁰ Recep Dünder, "**H. 1269(1852-1853) Tarihli Kıbrıs Cizye Muhasebe Defteri**", **Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks (ZfWT)**, Vol.4, Nr.2, 2012, s.105.
- ²¹ Güven Dinç, **Osmanlı Yönetiminde Kıbrıs (1800-1839)**, Akdeniz Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya, 2010, s.201.
- ²² Abdurrahman Vefik Sayın, **Tekâlif-i Kavaidi (Osmanlı Vergi Sistemi)**, Maliye Bakanlığı, Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı Yay., Ankara, 1999, s. 469-471; Güran, **a.g.e.**, s.14; Gülsoy, **a.g.e.**, s.67-71, 75.
- ²³ Gülsoy, **a.g.e.**, s.89-90.

²⁴ Gülsoy, a.g.e., s.90-91; 1857/58-1874/75 yılları arasında Osmanlı genel bütçesi, bütçedeki bedel-i askeri vergisi ve oranı için bk. **EK-1**.

²⁵ Stanford J. Shaw, “*The Nineteenth-Century Ottoman Tax Reforms and Revenue System*”, **International Journal of Middle East Studies**, Vol. 6, No. 4, (Oct., 1975), p.431.

²⁶ **BOA., MVL.**, 319/70; Kıbrıs adasında bu dönemde bulunan gayrimüslim nüfus dökümü için bk. EK-2.

²⁷ Konu hakkında bk. R. C. Jennings, “*The Locust Problem in Cyprus*”, **Bulletin of the School of Oriental and African Studies**, 51/2, (1988), p.279-313; Mehmet Yavuz Erler, “*Kıbrıs'ta Çekirge İstilası (1845-1869)*”, **Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. 10, Nr. 1, Mart 2002, s.195-204.

²⁸ ¼ tenzilatlı hesaplamaya göre kişi başı ödenmesi gereken tutar yaklaşık 21 kuruşa karşılık gelmektedir.

²⁹ Toplam tutarı adada yaşayan gayrimüslim nüfusa oranlandığında yaklaşık kişi başına 30 kuruş düşmektedir.

³⁰ Yapılan hesaplamaya göre o güne kadar hesaplanan bedel-i askeri tutarı 849.890 kuruştur.

³¹ **BOA., MVL.**, 799/76.

³² Konu hakkında bk. Cemil Çelik, “*Osmanlı Yönetiminde Kıbrıs'ta Kıtık ve Çözüm Yolları (1869-1874)*”, **Cedrus**, II, 2014, s.497-525.

³³ **BOA., İ.DH.**, 611/42614 (3); **BOA., Babıali Evrak Odası Ayniyat Defteri (BEO., AYN.d.)** 860, s. 172, Nr. 126; **BOA., Taşra Evrakı Kıbrıs Mutasarrıflığı Mahalli Belgeleri Tahrirat Kalemi (BOA., TŞR.KB.THR)**, Dosya No.42, Gömlek Sıra No.31.

³⁴ **BOA., Taşra Evrakı Kıbrıs Mutasarrıflığı Mahalli Belgeleri Tuzla Kazası, (BOA., TŞR.KB. TL.)**, 156/71.

³⁵ **Kıbrıs Milli Arşivi, (KMA.), 1879 Yılı Şer'îye Sicili**, Sahife No:16, Hüküm No: 1, 1 Mart 1879.

³⁶ **National Archive, (N.A.)**, (Kew/London), **FO.**, 881/4238, p.1-2; Bu dönem hakkında yapılan bir çalışmada ise 1873 yılında bedel-i askeri tutarı 1.067.025, 1874'de, 1.317.539, 1877/1877 yılında ise 1.752.713 kuruş 15 para idi. Hasan Samani, **Tanzimat Döneminde Kıbrıs (1839-1878)**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2006, s.240.

³⁷ **KMA., Mutasarrıflık Gelen Evamir Kaydı (MGEK), Numara:13**, Sahife :37, 37/101.

³⁸ **KMA., MGEK., Nr.13**, 108/183.

³⁹ **BOA., Hariciye Nezareti Tercüme Odası, (HR.TO.)**, 141/25.

⁴⁰ “*Linobambaki*” kelimesi Kıbrısta yaşayan gizli Hristiyanlar için kullanılan bir kelimedir. Keten ve Pamuk anlamına gelen Rumca “*Lino*” ve “*Bambaki*” sözcüklerinin birarada kullanılmasıyla ortaya çıkmış bir tabirdir. Linobambakiler “*ne hristiyan ne de müslüman*”, veya “*hem müslüman hem de hristiyan*” olarak kabul edilmektedir. Linobambakiler, İslamiyete geçen, ancak, eski inançlarının gerekliliklerini gizlice yerine getirmeye devam eden ‘gizli hristiyanlar’ olarak bilinmektedir. Samuel White Baker, **Cyprus As I Saw It In 1879**, Macmillan and Co., London 1879, p.323; J. T. Hutchinson, Claude Delaval Cobham, **A Handbook of Cyprus**, Waterlow and Sons Limited, Printers, London, 1903, p.91; Samani, a.g.e., s.121-122.

⁴¹ Cobham, a.g.e., p.449

⁴² Celal Erdönmez, **Şer'îye Sicillerine Göre Kıbrıs'ta Toplum Yapısı (1839-1856)**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Isparta, 2004, s.43.

⁴³ “*Vasilyalı olup Marko karyesinde ikâmet eden Toğlu Moisi Marko karyesinin sinîn-i sâbika muhtârları Haralambi Oskolli ve Araklidi Ebkiri'den kendüsünün nüfusu Vasilya karyesinde olup askeriyyesini karye-i mezbûrda vermekte olduğu hâlde Marko karyesinde ikâmet eder diyerek merkûm Haralambi üç ve merkûm Araklidi iki sene ki beş senelik askeriyye olarak merkûm Haralambi doksan altı ve Araklidi altmış buçuk gurus para aldıklarından i'âdesini da'vâ anlar dahi ikrâr idüp nüfusu Vasilya karyesinde mukayyed olduğu bi'l-havâle nüfûs kitâbetinden bâ-derkenâr bildirilmiş olduğundan bu surele Marko muhtârlarının aldığı mebâliğ-i mezbûrenin kendülerinden tahsiliyle müdde'î-i merkûma verilmesine karâr verildi. es-Seyyid Hüseyin Hüsnü”.*

KMA., 1879 Yılı Şer'îye Sicili, 16/2, 1 Mart 1879.

⁴⁴ Kıbrıs adasının İngiliz yönetimine bırakması ve adadaki İngiliz yönetimi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Cemil Çelik, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs'ın İdari ve Sosyal Durumu (1878-1914)**, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya 2012.

⁴⁵ İngiliz yönetiminin ilk yılında 170.000 poundluk ada gelirinin 9.000 poundu bedel-i askerî vergisinden sağlanmıştır. C.W. J. Orr, **Cyprus Under British Rule**, Robert Scott Roxburghe House Paternoster Row, E. C., London, 1918, p.87.

⁴⁶ **N.A., CO., 67/6, Memorandum, On the Revenue and Charges of the Island of Cyprus for Five Years from 1873-4 to 1877-8, Under Turkish Administration, with an Estimate for the year 1878-9, including the charges of British Administration of the Island**, 34 (11); Orr, a.g.e., p.85-86.

⁴⁷ **N.A., CO., 69/1, Cyprus Minutes of Legislative Council Cyprus 1878 to 1886**, 9 December 1878; **Cyprus 1878 The Journal of Sir Garnet Wolseley**, Edited by Anne Cavendish, Cyprus Popular Bank Cultural Centre, Nicosia, 1991, p.158.

⁴⁸ Bedeli Askeri olarak bilinen verginin dengelenmesine ilişkin karar (Askerlikten Muafiyet Vergisi).

⁴⁹ **N.A., CO., 68/1, Cyprus Acts 1878-1885**, No.V, 1878, “*To Equalise the Tax known as Bedel-Askerieh*” (Military Exemption Tax); J. T. Hutchinson, Claude Delaval Cobham, **A Handbook of Cyprus**, Waterlow and Sons Limited, Printers, London, 1901, p.33.

⁵⁰ **The Cyprus Gazette**, Nr. 33, 8 August 1879, p.37.

⁵¹ Osmanlı yönetiminde bedel-i askerî vergisi 4 şilin 7 pens iken yapılan düzenleme ile 2 şilin 6 pense indirilmişti. **N.A., FO., 78/3374, Cyprus Correspondence Respecting the Affairs of Cyprus, (C. 2930)**, Nr. 52, R. Biddulph to the Earl of Kimberley, Nicosia, 21 January 1881, p.73.

⁵² **N.A., FO., 881/4238**, p.2.

⁵³ Dağ nahiyesinin Aya Yani Malonda köyünden vefât eden Hacı Yani veled-i Haralambo veled-i Atam'ın vefâtı ile önceki döneme ait borçlarının hesaplanmasında 1880 senesine ait bedel-i asker vergisi 22.5 kuruş olarak hesaplanmıştır. **KMA., 32 Numaralı Zabıt Defteri**, 104-105/1, 15 Şaban 1299, Lefkoşa'nın Korkutefendi mahallesinden olup vefât eden Abuhorlu Tacir Hacı Molla Mustafa ibn-i Molla Mehmet bin Mustafa'nın tereke defteri incelendiğinde; “*Müteveffâ-yı mezbûrun seksen yedi ve dokuz ve doksan seneleri bedel-i askeriyeden zimmeti olup Değirmenlik kolu tahsildârı Hüseyin Hayali Efendi'ye verilen 67,5 gurus*” olduğu görülmektedir. **KMA., Kıbrıs Şer'îye Sicili (KŞS.)** Nr. 91, 73/2, 21 Cemaziyevvel 1308; Değirmenlik Nahiyesi'ne bağlı Mora köyünden olup vefât

eden Mustafa bin Hasan bin İmam Mustafa'nın tereke defteri incelendiğinde; "*seksen dokuz ve doksan bir seneleri bedel-i askeriyesinden zimmeti olup tahsildâr Sokradî Luizo'ya i'tâ olunan 45 gurus*" olduğu görülmektedir. **KMA., KŞS.**, Nr.91, 261/1, 19 Rebiülahir 1312; Değirmenlik'e bağlı Matyat köyünde vefat eden Hüseyin bin Mestan bin Süleyman'ın 8 Mayıs 1887 tarihinde vefatı ile tereke defteri incelendiğinde merhumun o yıla ait bedel-i askeri vergisinin 22.5 kuruş olduğu görülmektedir. **KMA., KŞS.**, Nr.89, 183-184/1, 18 Şaban 1304; Değirmenlik Nahiyesi'ne bağlı Ayakebir köyünden vefat eden Zenci Said bin Abdullah'ın 26 Ramazan 1308 yılında vefatı ile tereke defteri incelendiğinde aynı yıla ait bedel-i askeri vergisi 22.5 kuruştur. **KMA., KŞS.**, Nr.91,92/3, 5 Şevval 1308.

⁵⁴ Vefat eden Hasan ve Yasemin Hatun'un çocukları İbrahim ve Mehmet üzerine vasi tayin olunan üvey babaları Mustafa Ağa ibn-i Musa'nın 11 Kasım 1891-21 Mart 1895 tarihleri arasındaki vasilik dönemine ait muhâsebe defteri incelendiğinde; "Sağir-i mezbûr Mehmed'in mezkûr doksan iki senesi bedel-i askeriyesi olup hükûmet tahsildârı tarafına vasi-i mezbûrun verdiği minhâ 22 kuruş. **KMA., KŞS.**, Nr.91, 291/1, 7 Şevval 1312.

⁵⁵ Ayasofya Mahallesi sâkinlerinden iken vefat eden Hacı Mervan Ağa ibn-i Abdullah'ın terekesinin açık artırma yoluyla satılarak bedelinin vârisler arasında taksim edilen terekesinde müteveffâ-yı mezbûrun hânesi vergisi ve askeriyesi için Ayasofya Mahallesi Muhtârı Nazlı Ahmed Ağa'ya verilen 76 kuruş olarak hesaplanmıştır. **KMA., KŞS.**, Nr.53, 68/1, 9 Zilkade 1297.

Lefkoşa'nın Ayandoni mahallesinden borçlu olarak vefat eden Mesarya'nın Kalupside köyünden Yağcı Yorgo veled-i Haralanbi veled-i Atam'ın, müzâyede ile satılıp borçlarına taksim edilen terekesinde; müteveffâ-yı merkûmun yetmiş sekiz ve yetmiş dokuz senelerine mahsûben vergü ve askeriyeye ve temettu'âtı için mahallesi muhtârına verilen 441 kuruştur. **KMA., KŞS.**, Nr.54, 9/2, 5 Şaban 1299.

⁵⁶ **N.A., FO.**, 78/3374, Nr. 52, R. Biddulph to the Earl of Kimberley, Nicosia, 21 January 1881, p.72-73.

⁵⁷ **N.A., FO.**, 78/3374, Nr. 83, the Earl of Kimberley to R. Biddulph, Downing Street, 28 April 1881, p.114.

⁵⁸ **N.A., FO.**, 78/3374, Nr. 97, R. Biddulph to the Earl of Kimberley, Nicosia, 14 May 1881, p.130-131.

⁵⁹ Yapılması planlanan düzenleme ile; **a.** vergi, kıymet ve irad vergileri üzerinde % 25 oranında artış(bu artışa binalardan alınan vergiler dâhil olmayacaktı) **b.** Kuru Üzüm ihracat vergisinde %12'lik artış, şarap ve alkollü içecekler vergilerinde %2 oranında artış **c.** Ağaçlık yerler ve arazilerden alınan vergi iki katına çıkarılmalı (Yüksek Komiser'in emri ile geçici olarak öşür vergisinden muaf tutulan üzüm bağları hariç) **d.** Ayrıntıları daha sonra bildirilmek üzere nakliyat vergilerinde küçük bir artış **e.** Tütün vergilerinde düzenleme. Tüketim vergisi için okka başına 2 kuruşluk ek ve Lefkoşa'da tespit edilen tütün tezkeresi ile aynı olmak üzere adada sabit bir oran belirlenmesi yönetim tarafından talep edilmişti. Yukarıda belirtilen vergi artışlarının yaklaşık 10.600 poundluk gelir getirmesi beklenmekteydi. **The Cyprus Gazette**, Nr. 116, 1 November 1883, p.347.

⁶⁰ **N.A., CO.**, 69/1, 14 February 1884.

⁶¹ **N.A., CO.**, 69/1, 18-19 February 1884.

⁶² Carol Griggs – Charlotte Pearson- Sturt W. Manning - Brita Lorentzen, "A Year Annual Precipitation Reconstruction and Drought Assessment for Cyprus from Pinus Brutia Ten. Tree-Rings", **International Journal of Climatology**, Vol. 34, Issue 8, 2014, p. 2710.

- ⁶³ N.A., CO., 69/14, **Cyprus Minutes of Executive Council 1899-1908**, 18 February 1902.
- ⁶⁴ N.A., CO., 69/16, **Legislative Council Cyprus Minutes of Session 1902**, Vol. XIV, 12-15 May 1902, p.5-37.
- ⁶⁵ N.A., CO., 883/6/7, **Mediterranean No.59., Confidential, Cyprus Further Correspondence [26 September, 1900 to 31 December, 1905]**, No.11, C. A. King-Harman to Lyttelton, 8 December 1904, p.5.
- ⁶⁶ N.A., CO., 883/6/7, No.68, Lyttelton to C. A. King-Harman, 31 May 1905, p.56-57.
- ⁶⁷ Başkadı'nın bu şekilde yorum yapması hakkında ilerleyen dönemde Kavanin Meclisi üyesi Şevket Bey tarafından Meşihata şikâyet edilmişti. Şevket Bey Başkadı hakkında şikâyetinde; meclis-i icraatta aza bulunup Osmanlıya mahsus bir usul üzere tahsil edilmekte olan askerlik bedeli ile büyük kısmı Hıristiyanlardan tahsil edilen temettu vergilerinin kaldırılarak tütüne zam yapılmasına itiraz etmeyerek hem Osmanlı devletinin hukukunu hem de Müslümanların çıkarlarını zedelediğinden bu husus kanun tasarısı şeklinde şura-yı kavanine getirildiğini ifade etmiş ve sonrasında yaşanan gelişmeler Meşihat tarafından Başkadı'ya sorulmuştur. **KMA., MAFE.,** Kutu: 5, Dosya: 35, Gömlek : 5, Belge: 3; Kutu: 11, Dosya: 78, Gömlek : 49, Belge: 1.
- ⁶⁸ N.A., CO., 69/14, **Cyprus Minutes of Executive Council 1899-1908**, 21 November 1905.
- ⁶⁹ N.A., CO., 69/20, **Legislative Council Cyprus Minutes of the Session of 1906**, 15 February 1906, p.66-69.
- ⁷⁰ **The Cyprus Gazette**, Nr. 846, 23 February 1906, p.5808.
- ⁷¹ N.A., CO., 69/20, **Legislative Council Cyprus Minutes of the Session of 1906**, 15 March 1906, p.148-153.; İngiliz döneminde toplanan miktar için bk. EK-3.
- ⁷² Orr, a.g.e., p.86.

Arşivler

Başbakanlık Osmanlı Arşivi /İstanbul (BOA.)

Defterler

Babıali Evrak Odası Ayniyat Defteri (BEO., AYN.d.)

860.

Hariciye Nezareti Tercüme Odası, (HR.TO.)

141/25.

İrade Dahiliye (İ.D.)

267/16662-3; 611/42614-3.

Meclis-i Vâlâ (MVL.)

319/70; 799/76.

Taşra Evrakı Kıbrıs Mutasarrıflığı Mahalli Belgeleri Tahrirat Kalemî (TŞR.KB.THR.)

42/31.

Taşra Evrakı Kıbrıs Mutasarrıflığı Mahalli Belgeleri Tuzla Kazası, (TŞR.KB. TL.)

156/71.

National Archive (Kew)/London (N.A.)

Foreign Office (FO.),

78/3374, Cyprus Correspondence Respecting the Affairs of Cyprus, (C. 2930)

881/4238, **Biddulf to Earl Granville, Nicosia, June 7, 1880.**

Colonial Office (CO.)

67/6, **Memorandum, On the Revenue and Charges of the Island of Cyprus for Five Years from 1873-4 to 1877-8, Under Turkish Administration, with an Estimate for the year 1878-9, including the charges of British Administration of the Island**
68/1, **Cyprus Acts 1878-1885.**

69/1, **Cyprus Minutes of Legislative Council Cyprus 1878 to 1886.**

69/14, **Cyprus Minutes of Executive Council 1899-1908.**

69/16, **Legislative Council Cyprus Minutes of the Session 1902.**

69/20, **Legislative Council Cyprus Minutes of the Session of 1906.**

883/6/7, **Mediterranean No.59., Confidential, Cyprus Further Correspondence [26 September, 1900 to 31 December, 1905] .**

Kıbrıs Milli Arşiv/Girne (KMA.)

Defterler

Mutasarrıflık Gelen Evamir Kaydı (MGEK)

13.

Kıbrıs Şer'iyeye Sicili (KŞS.)

Nr.53; 54; 89; 91.

1879 Yılı Şer'iyeye Sicili.

32 Numaralı Zabıt Defteri.

Milli Arşiv Fetva Eminliği (MAFE.)

Kutu: 5, Dosya: 35, Gömlek : 5, Belge: 3.

Kutu: 11, Dosya: 78, Gömlek : 49, Belge:1.

Gazeteler

The Cyprus Gazette

Nr. 33, 8 August 1879.

Nr. 116, 1 November 1883.

Nr. 846, 23 February 1906.

Cyprus Blue Book

1886-1887, 1887-1888, 1888-1889, 1889-1890, 1890-1891, 1891-1892, 1892-1893, 1893-1894, 1894-1895, 1895-1896, 1896-1897, 1897-1898, 1898-1899, 1899-1900, 1900-1901, 1901-1902, 1902-1903, 1903-1904, 1904-1905, 1905-1906, 1906-1907, 1907-1908.

Periodicals of Hakkı Tarık Us Collection

Takvim-i Vekayi, Nr. 523, 26 Şaban 1271.

Kaynak Eserler ve İncelemeler

Akyıldız Ali, "*Tanzimat*", **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**,C. 40, s.1-10

Baker Samuel White, **Cyprus As I Saw It In 1879**, Macmillan and Co., London 1879.

Bebiroğlu Murat, **Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslim Nizamnameleri**, Editör: Cahit Külekcı, Akademi Matbaası, İstanbul, 2008.

Bozkurt Gülnihâl, **Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığı Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914)**, 2. B., TTK. Yay., Ankara, 1996.

Cyprus 1878 The Journal of Sir Garnet Wolseley, Edited by Anne Cavendish, Cyprus Popular Bank Cultural Centre, Nicosia, 1991.

- Çadırcı Musa, **Tanzimat Sürecinde Askerlik**, Derleyen: Tülay Ercoşkun, İmge Kitabevi Yay., Ankara, 2008.
- Çelik Cemil, “*Osmanlı Yönetiminde Kıbrıs'ta Kutluk ve Çözüm Yolları (1869-1874)*”, **Cedrus**, II, 2014, s.497-525.
- Çelik Cemil, **İngiliz Yönetiminde Kıbrıs'ın İdari ve Sosyal Durumu (1878-1914)**, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya 2012.
- Davison Roderic H., **Osmanlı İmparatorluğu'nda Reform , 1856-1876**, C. I, Çev: Osman Akinhay, Papirüs Yay., İstanbul, 1997.
- Diñç Güven, **Osmanlı Yönetiminde Kıbrıs (1800-1839)**, Akdeniz Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, Antalya, 2010.
- Dündar Recep, “*H. 1269(1852-1853) Tarihli Kıbrıs Cizye Muhasebe Defteri*”, **Zeitschrift für die Welt der Türken Journal of World of Turks, (ZfWT)**, Vol.4, Nr.2, 2012, s.99-122.
- Engelhardt, **Tanzimat ve Türkiye**, Türkçesi:Ali Reşad, Kaknüs Yay., İstanbul, 1999.
- Ercan Yavuz, **Osmanlı Yönetiminde Gayrimüslimler Kuruluşundan Tanzimat'a Kadar Sosyal, Ekonomik ve Hukuki Durumları**, Turhan Kitabevi Yay., Ankara, 2001.
- Erdönmez Celal, **Şer'îye Sicillerine Göre Kıbrıs'ta Toplum Yapısı (1839-1856)**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Isparta, 2004.
- Erkal Mehmet, “*Cizye*”, **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.8, s.42-45.
- Erler Mehmet Yavuz, “*Kıbrıs'ta Çekirge İstilas (1845-1869)*”, **Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Fakültesi Dergisi**, C. 10, Nr. 1, Mart 2002, s.195-204.
- Eryılmaz Bilal, **Osmanlı Devletinde Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi**, 2. B. , Risale Basın Yay., İstanbul, 1996.
- Eryılmaz Bilal, **Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme**, İşaret Yay., İstanbul, 1992.
- Griggs Carol-Pearson Charlotte - Manning Sturt W. - Lorentzen Brita, “*A Year Annual Precipitation Reconstruction and Drought Assessment for Cyprus from Pinus Brutia Ten. Tree-Rings*”, **International Journal of Climatology**, Volume 34, Issue 8, 2014, p.2702-2714.
- Gülsoy Ufuk, “*Osmanlı Gayrimüslimlerinin Askerlikten Muafiyet Vergisi: Bedel-i Askeri (1855-1909)*”, **Tarih Dergisi**, Tarih Dergisi, Prof. Dr. İsmet Miroğlu Hatıra Sayısı, S.37, 2001-2002, İstanbul 2002, s.93-118.
- Gülsoy Ufuk, **Osmanlı Gayrimüslimlerinin Askerlik Serüveni**, Simurg Kitapçılık ve Yay., İstanbul, 2000.
- Güran Ziya Tevfik, **Tanzimat Döneminde Osmanlı Maliyesi: Bütçeler ve Hazine Hesapları (1841-1861)**, TTK Yay., Ankara, 1989.
- Hutchinson J. T., Cobham Claude Delaval, **A Handbook of Cyprus**, Waterlow and Sons Limited, Printers, London, 1903.
- Hutchinson J. T., Cobham Claude Delaval, **A Handbook of Cyprus**, Waterlow and Sons Limited, Printers, London, 1901.
- Jennings R. C., “*The Locust Problem in Cyprus*”, **Bulletin of the School of Oriental and African Studies**, 51/2, (1988), p79-313.
- Karamursal Ziya, **Osmanlı Mali Tarihi Hakkında Tetkikler**, 2. Baskı, TTK. Yay., Ankara, 1989.
- Kaynar Reşat, **Mustafa Reşid Paşa ve Tanzimat**, 3. B., TTK. Yay., Ankara, 1991.

- Onar Sıddık Sami, “*Bedel-i Askeri*”, **İslâm Ansiklopedisi**, C. 2, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1979, 439-440.
- Nedkoff Boris Christoff, “*Osmanlı İmparatorluğunda Cizye (Baş Vergisi)*”, Çev. Şinasi Altundağ, **Bellekten**, C. VIII, S. 32, I. Teşrin 1944, TTK. Basımevi, Ankara 1944, 599-652.
- Orr C.W. J., **Cyprus Under British Rule**, Robert Scott Roxburghe House Paternoster Row, E. C., London, 1918.
- Ortaylı İlber, “*Osmanlılar’da Millet Sistemi*”, **Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C.30, İstanbul, 2005, 66-70.
- Osmanlı Belgelerinde Kırım Savaşı (1853-1856)**, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yay., Ankara, 2006.
- Samani Hasan, **Tanzimat Döneminde Kıbrıs (1839-1878)**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2006.
- Sayın Abdurrahman Vefik, **Tekâlif-i Kavaidi (Osmanlı Vergi Sistemi)**, Maliye Bakanlığı, Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı Yay., Ankara, 1999.
- Shaw Stanford J., “*The Nineteenth-Century Ottoman Tax Reforms and Revenue System*”, **International Journal of Middle East Studies**, Vol. 6, No. 4, (Oct., 1975), 421-459.
- Şener Abdüllatif, “*Tanzimat Dönemi Osmanlı Vergi Reformları*”, **150. Yılında Tanzimat**, Yay. Haz. Hakkı Dursun Yıldız, TTK. Yay., Ankara 1992, 259-275.
- Ünal Uğur, **Sultan Abdülaziz Devri Osmanlı Kara Ordusu (1861-1876)**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Ens. Doktora Tezi, Ankara, 2006.

Ek-1: Osmanlı Genel Bütçesi Ve Bedel-i Askeri Vergisi

	1273	1274	1275	1276	1277	1278	1279	1280	1281
Bedeli	62.698.500	59.288.500	59.607.000	59.609.082	59.609.082	56.886.989	57.965.614	59.965.614	59.411.238
Askeri	1857-58	1858-59	1859-60	1860-61	1861-62	1862-63	1863-1864	1864-65	1865-66
Toplam	1.042.945.000	1.113.301.500	1.161.376	1.200.067.485	1.221.184	1.321.323.817	1.420.990.468	1.546.099.183	1.525.582.771
Toplam Gelirde %isi	6	5,2	5	4,9	3,4	4,1	3,9	3,9	3,9
Bedeli	1282	1283	1284	1285	1286	1287	1288	1289	1290
Askeri	1866-67	1867-68	1868-69	1869-70	1870-71	1871-1872	1872-1873	1873-1874	1874-1875
Toplam	60.854.723	61.632.301	61.053.549	61.264.325	61.361.445	61.474.410	65.709.500	65.762.000	83.288.500
Toplam Gelirde %isi	3,9	3,6	3,4	3,6	3,7	3,4	3,85	3,62	3,85
Askeri	1.571.316.062	1.723.544.891	1.769.799.268	1.712.308.326	1.667.957.834	1.827.700.649	1.705.305.000	1.813.211.500	2.160.907.500
Toplam Gelirde %isi	3,9	3,6	3,4	3,6	3,7	3,4	3,85	3,62	3,85

Tablo:1287 yılına kadar gösterilen rakamlar; Tevfik Güran, **Tanzimat Döneminde Osmanlı Maliyesi: Bütçeler ve Hazine Hesapları(1841-1861)**, TTK Yay., Ankara, 1989, s.62-71; Ufuk Gülsoy, **Osmanlı Gayrimüslimlerinin Askerlik Serüveni**, Simurg Yay., İstanbul, 2000, s. 90-91.

1288-1290 yılları, Abdüllatif Şener, *"Tanzimat Döneminde Vergi Reformları"*, **150. Yılında Tanzimat**, Yayına Hazırlayan: Hakkı Dursun Yıldız, TTK. Yay., Ankara 1992, s. 274-275.

İngiliz Döneminde Kıbrıs'ta Tenassur (Hristiyanlaştırma) Hakkında Bir Rapor

Diren ÇAKILCI*

Giriş

İslam hukukunda kendi isteğiyle dinden çıkmaya irtidad, dinden çıkan kişiye, erkek ise mürted, kadın ise mürtedde denir. İslam dininde olup İslam'ı inkarda ısrar eden mürtedin cezası ölüm, mürteddenin ise tekrar İslam'a dönüşüne kadar hapistir. (Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.II, s. 82.) İrtidad hareketlerinde gayr-i müslim olup İslam'a geçme hadisesine ihtida denirken, İslam olup Hristiyan olmaya tenassur yani nasranileşme denir.

Osmanlı Devleti idaresinde, özellikle Tanzimat Fermanı'nın getirdiği serbestiyet sayesinde Kıbrıs'ta nadir de olsa tenassur hadiseleri yaşanmıştır. Yaşanan tenassur vakalarının mahkemeye taşındığı ve şeriyye sicillerine kaydedilerek günümüze ulaştığı görülmektedir. (Erdönmez, *Şeri'ye Sicillerine Göre Kıbrıs'ta Toplum Yapısı - 1839-1856*.)

1878 tarihinde ada idaresinin İngiltere'ye geçmesi ile Kıbrıs'ta yaşayan Müslüman nüfusun hukuk ve eğitim alanındaki faaliyetlerinin yürütülmesi ve işlerinin görülmesi Osmanlı Devleti himayesine bırakıldıysa da, İngiliz yönetiminin yarattığı dini ve fikri özgürlük ortamı, bazı tenassur hadiselerinin yaşanmasına neden olmuştur. Ancak söz konusu bu hadiselerin, aslen İslam olanlar tarafından mı, Osmanlı idaresi zamanında ihtida edenler tarafından mı, yoksa *linobambaki* denilen gizli hristiyanlar tarafından mı gerçekleştirildiği bilinmemektedir.

İngiliz idaresi döneminde topluca tenassur hadiselerinin yaşandığına dair ilginç bir kayıt ise 1905 tarihine ait Kıbrıs'tan İzmirli Mustafa Şükrü imza ve mührüyle gönderilen bir rapordur.

Tenassura Dair Bir Rapor

İngiliz İdaresi döneminde Kıbrıs'ta Müslümanların topluca tenassur ettiğine dair tespit edilen tek belge 23 Temmuz 1905 tarihlidir. Misafir olarak Kıbrıs'ta bulunan İzmirli Mustafa Şükrü mühür ve imzasıyla sadarete gönderilen bu raporda; Kıbrıs adasındaki Müslüman ahalinin gafletleri ve eksiklikleri ile Hristiyanların gayretli girişimleri sonucunda, birçok bölgede bulunan Müslüman ahalinin tenassur ettiği ve bu nedenle önlem alınması gerektiğinden bahsediliyor. Rapora göre tenassur vakalarının yaşandığı köyler;

- Leymosun Kazası'nda ahalişi tamamen tenassur edenler: Korfu, Lanya, Aya Antihona, Monağrul, Dora, Tirimiklini, Limnad.

* Araştırma Görevlisi, Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

- Leymosun Kazası'nda ahalisi kısmen tenassur eden köyler: Yukarı Civiya ve Fasulla.
- Tuzla Kazası'nda ahalisi tamamen tenassur eden köyler: Vavilya, Laya, Ayos, Şirocibya, Anglisiya, Vavacisniya, Psemadizmeno.
- Tuzla Kazası'nda ahalisi kısmen tenassur eden köyler: Ay Totoro, Bağçalar, Çite.
- Baf Kazası'nda ahalisi tamamen tenassur eden köyler: Peba ve İpşahi.
- Baf Kazası'nda ahalisi kısmen tenassur eden köyler: Milya, Hirinya, Yeroşibu, Aya Varvara, Girit Marot, Aya Markor.

Mustafa Şükrü, Lefkoşa Kazası hakkındaki bilgisinin kısıtlı olduğundan bahisle sadece “Kambo ve Çakkisdira” isimli köylerin tenassur ettiğini, Mağusa ve Girne kazalarının ise uzaklıkları nedeniyle dini durumlarından bahsetmeye muktedir olmadığını aktarmıştır. Ayrıca, adada bulunan Müslümanların önemli bir kısmının Türkçe bilmeyip Rumca konuşmakta olduğu ve Yunan vaizlerin köyleri dolaşarak vaazlar verip, söz konusu bu ahaliyi kandırmak ve Hristiyanlaştırmak için çaba sarfettiklerini belirtmiştir. Tüm bunlar karşısında ada Müslümanlarının o tarihe kadar hiçbir hayrete düşmedikleri ve tepki göstermedikleri anlatılmıştır. Hükümetin resmi istatistiklerine göre, adada 60.000 Müslüman nüfusu mevcut olup, söz konusu bu tenassur vakalarının önü alınmazsa bu nüfusun gittikçe azalacağı tehlikesiyle karşı karşıya kalınacağı vurgusu yapılmıştır. Son olarak, söz konusu hadiselerin gerçekliğinin araştırılması için adada dini mesuliyeti bulunan görevliler ile özellikle tapu dairesinden detaylı bilgi alınabileceği belirtilmiştir. (BOA., *AMTZ.KB.*, 2/95, Belge 1; BOA., *DH.MKT.*, 1010/77, Belge 6; *MA.FE.*, Kutu.6, Dosya.46, Gömlek.77, Belge 1.)

Aktarılan rapor oldukça dikkat çekici olmakla birlikte, tenassura dair verilmiş olan bilgilere şüphe ile yaklaşılmasında fayda vardır. Zira ada tarihinde bu çapta büyük bir tenassur hadisesi yaşandığına ilişkin bir bilgiye bugüne kadar yapılan çalışmalarda rastlanmamaktadır. Osmanlı yönetimi de rapora şüphe ile yaklaşmış olacak ki Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemi Evrakında 1010 dosya ve 77 gömlek numarası ile kayıtlı belgeler şüphemizin esaslı olduğuna dair veriler içermektedir.

Rapora Dair İnceleme

Kıbrıs Müftüsü'nün yazısıyla sadarete sunulan söz konusu raporun yarattığı endişe üzerine, konunun tahkiki ve gerekenin yapılmasına dair 11 Eylül 1905 tarihinde sadaret tarafından meşihate emir gönderilmiştir. (BOA., *DH.MKT.*, 1010/77, Belge 2.) Söz konusu emir üzerine hemen ertesi gün Kıbrıs Niyabetine tahrirat gönderilmiştir. Tahriratta Müslüman ahali eşraf ve uleması tarafından talep edilip Kıbrıs müftüsü aracılığıyla merkeze gönderilen, Yunan rahiblerinin İslam köylerini dolaşıp, iğfalatda bulunmalarına önlem olarak Mehmet Ziyai Efendi'nin, seyyar vaiz tayin edilmesi meselesinin iç yüzünün araştırılması ve

niyabetin görüşünün derhal meşihate bildirilmesi emredilmiştir. (MA.FE., Kutu.6, Dosya.46, Gömlek.77, Belge 3.) 12 Eylül tarihli bu emrin akabinde 16 Eylül 1905'te ikinci bir tahriratla zeyl olarak gönderilen Mustafa Şükrü'nün raporu ve Müftü Efendi'nin tahriratının incelenmesi ve hakikatin araştırılması emredilmiştir. (MA.FE., Kutu.6, Dosya.46, Gömlek.77, Belge 4.) 12 ve 16 Eylül tarihli meşihat emirlerine cevaben Kıbrıs Naibi Osman Nuri Efendi tarafından meşihate gönderilen ayrıntılı açıklamada; görevine başladığı beş yıldan beri Kıbrıs'ta tenassura dair hiçbir bilginin kendisine ulaşmadığı, ancak konunun mahiyeti nedeniyle söz konusu iddiaların tek tek Tuzla, Leymosun ve Baf Kazalarından tahkik edildiği ve bu tahkikat sonucunda, adanın tebeddül-i idaresi esnasında yani 25-28 sene önce söz konusu kazaların Hristiyan köylerinde bazı kimselerin irtidad ettikleri, ancak bu kimselerin Rumca konuşan ve İslamiyetten bi-haber kimseler olduğu anlaşıldığı belirtilmiştir. Tenassurun diğer Müslüman ahaliye yayılmasını önlemek maksadı ile o tarihte konunun İstanbul'a bildirildiği ve önlem olarak 1884 senesinde tahsisatları Maarif Nezareti'nden ianeten karşılanmak üzere adada gerekli miktarda İslam mektebi açılması ve ayrıca köyleri dolaşarak Müslüman çocuklarının mekteblere devam ve teftişat ve gerekli nasihatleri yapmak üzere Maarif Nezareti'nden iki muvazzaf müfettişin tayin edilmesine karar verildiğine dair bilgi verilmiştir. Ayrıca, mahalli maarif ve evkaf tahsisatından da yüzü aşkın ibtidai mektebi açılarak her köyde eğitim ve öğretimle dini vaazların gerçekleştirilmesine dikkat edilerek yirmi seneden beri tenassur belasının def edildiği bildirilmiştir. Bunlarla birlikte yaveran-ı şehriyariden Süleyman Paşa'nın biraderi bahriye miralaylarından Kıbrıslı Hacı Abdülhamid Efendi emekli olup Kıbrıs'a gelmiş ve beş altı seneden beri 2.000 lirayı aşkın bir meblağ bağışlayarak birçok Müslüman köyüne yeni mektebler ve camiler inşa ettirmiş, tamire muhtaç olanları tamir ettirmiş ve ayrıca Beyazıt Dersiamlarından Mustafa Efendi gibi alimleri adaya getirerek köylerde vaaz vermelerini ve ahaliyi din-i İslam ve hilafet-i kübraya yaklaşmaları için telkin ettikleri de Osman Nuri tarafından beyan edilmiştir. Tüm bu girişimlerle tenassurun tamamen ortadan kaldırıldığını bildiren Naib Osman Nuri Efendi beyanatında, seyyar vaiz olarak atanması istenen Mehmet Ziyai Efendi hakkında da bilgi vermeyi ihmal etmez. O'na göre, Müftü Ali Rıfki Efendi ile tayinini talep ettiği Mehmet Ziyai Efendi amca-yeğendirler. Ayrıca bahse konu Mehmet Ziyai Efendi mesleğin gerekliliklerini yerine getirememesi nedeniyle daha önce Mekteb-i İdadi Ulum-ı Diniye muallimliğinden ihrac edildiğini bildirmiştir. İzmirli Mustafa Şükrü imzasıyla sadarete gönderilen raporun da Ali Rıfki Efendi ve Mehmet Ziyai Efendi'nin ortak girişimi olup tamamen şahsi menfaat elde etmek emeliyle hazırlanmış bir rapor olduğunu iddia etmektedir. Tüm bunlar üzerine endişeye mahal olmadığı ve yirmi seneden beri önu alınan tenassurun adada İslam din ve eğitiminin ilerlemesine engel olmadığı ve bu ilerlemenin gittikçe hızlandığı vurgulanmıştır. (BOA., A.MTZ., 3/16, Belge 3.)

Aynı konuya dair meşihatın yanında Dahiliye Nezareti de konu ile ilgilenmiş ve bu hususta gerekli araştırmanın yapılması için Kıbrıs Niyabeti'ne 27 Eylül 1905 tarihinde yazı gönderilmiştir. (BOA., DH.MKT., 1010/77, Belge 1.) Naib Osman Nuri Efendi'nin 12 Kasım 1905 tarihli cevabında Meşihate vermiş olduğu bilgileri yeniden tekrar ettiği ve tenassur raporunun da Müftü Ali Rıfki ile biraderzadesi Mehmet Ziyai Efendi tarafından şahsi menfaat elde etme emeliyle hazırlandığı bildirilmiştir. (BOA., DH.MKT., 1010/77, Belge 7.)

Kıbrıs Naibi Osman Nuri Efendi'nin bu iddiaları karşısında merkezin meseleye temkinli yaklaştığı ve Mehmet Ziyai Efendi'nin seyyar vaiz olarak tayin edilmediğini görüyoruz. Öyle ki Mehmet Ziyai'nin seyyar vaiz olarak tayin edilmesine dair talepler, gerek eşraf ve ulemanın mazbataları ve gerekse Müftü Ali Rıfki'nin sadarete gönderdiği tahriratı ile Ocak 1906 tarihinde tekrarlanmıştır. (BOA., DH.MKT., 1010/77, Belge 3; BOA., A.MTZ., 3/16, Belge 4.) Tekrarlanan talepte, Yunanlı rahiplerin özellikle merkezden uzak olup maarıftan yararlanamayan ve Türkçe konuşamayan Müslüman ahaliyi işgal ederek onları tenassur etmeye teşvik ettiklerinden bahsederek, bu ahalinin korunması için dini ilimlerde ve akli ve nakli fenlerde ehliyeti olan ikna etme kabiliyetine sahip ve Yunancaya da hakim olan bir zatın köyleri dolaşarak İslam dinine dair telkinde bulunması gerektiği ve bunun için daha öncede belirtildiği gibi Mehmet Ziyai Efendi'nin uygun olduğu ve kendisinin bu göreve tayini için Dahiliye Nezareti'nden yeniden talepte bulunulmuştur. Ahalinin mazbatasında ayrıca, Mehmet Ziyai Efendi'nin hal-i hazırda Hicaz demiryolu için iane toplamak maksadı ile köyleri dolaştığı ve bu sırada vaazlar da vererek oldukça etkin bir hizmet sağladığı belirtilerek, seyyar vaizlik görevini de hakkı ile yapabileceğine dair kanaatler bildirilmiştir. Kıbrıs Müftüsünün bu konudaki ısrarı üzerine Dahiliye Nezareti'nin konuyu sadarete intikal ettirdiği ve gerekli emrin alınması halinde bilginin kendilerine niyabet vasıtası ile bildirileceği iletilmiştir. (BOA., DH.MKT., 1010/77, Belge 4.)

Tenassur iddialarının devam etmesi ve Müftü ile Naib Efendilerin merkeze gönderdikleri bilgiler arasındaki büyük tezat, Dahiliye Nezareti'nin dikkatini çekerek soruşturmanın derinleştirildiği ve konunun aydınlatılmaya çalışıldığı görülmüştür. Buna bağlı olarak Naib Osman Nuri'nin Kasım 1905 tarihinde Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği ve adadaki tenassur iddiaları ile söz konusu tenassur raporuna dair ayrıntılı bilgi içeren cevapta Ocak 1906'da Maarif Nezareti'ne havale edilerek verilen bilgilerin doğrulanması talep edilmiştir. (BOA., DH.MKT., 1010/77, Belge 2.) Maarif Nezareti'nin İbtidai Mektebler İdaresi'ne havale ettiği konunun Osman Nuri Efendi'nin vermiş olduğu bilgilerin doğrulanması ve adada yirmi seneden beri tenassur hadisesi yaşanmadığını bildirmesi üzerine, Maarif Nezareti'nin Dahiliye'ye ilettiği görüşte, zaten daha önce Maarif Nezareti'nce tayin edilen müfettişlerin görevde olduğu ve yeniden bir seyyar vaiz tayininin gerekli olmadığı, sadece söz konusu müfettişlerin görevlerini hakkıyla yerine getirmeleri için teşvik edilmeleri ve özellikle Kıbrıs

Naibinin tenassur tehlikesine karşı gerekli girişim ve çabayı göstermesi hususunda kendisine nasihat edilmesinin yeterli olacağı Şubat 1906 tarihinde bildirilmiştir. (BOA., DH.MKT., 1010/77, Belge 8.) Tüm bu yazışmaların Meşihatte toplanıp Mart 1906'da sadarete iletiildiği ve halen vaiz tayini gerekli görülmesi durumunda maaş tedariki lazım geleceği bildirilmiştir. (BOA., DH.MKT., 1010/77, Belge 9; BOA., A.MTZ., 3/16, Belge 2.) Sadaret de gereğinin yapılması için Dahiliye'ye emir vermiştir. (BOA., DH.MKT., 1010/77, Belge 10.)

Dahiliye Nezareti seyyar vaiz tayin edilmesine dair son kararı vermek için adanın din ve eğitim bakımından durumunun detayları ile öğrenilmesine ihtiyaç duyduğu ve bunun üzerine Kıbrıs Niyabetine gönderdiği 13 Mart 1906 tarihli emirle bazı soruların cevaplanmasını istediği görülmektedir. Herşeyden önce yirmi seneden beri Kıbrıs'ta tenassur hadisesinin yaşanmadığı ve eğitimin günden güne iyiye gittiğine dair Maariften alınan bilgilerin doğruluğu belirtilerek, tüm bunlara rağmen müftü ve bazı eşraf ve müttehizandan gelen talepler ile niyabetden gelen yazılar arasındaki tezat nedeniyle şu soruların aydınlığa kavuşturulması istenmiştir. Niyabete yöneltilen sorular:

- 1- Hal-i hazırda adada kaç vaiz vardır?
- 2- Bu vaizler nerelerde, ne kadar maaşla ne suretle görev yapmaktadırlar?
- 3- Vaizlerin maaşları nereden verilmektedir?
- 4- Vaktiyle maarif nezaretinden gönderilen müfettiş hala görev yapmakta mıdır? Açıldığı bildirilen okullara devam eden talebe sayısı nedir?
- 5- Açılan okullardan ve vaizlerin nasihatlerinden ciddi surette istifade olunmakta mıdır?
- 6- İrtidadın önü alınabilmiş midir?

Sorular yanında niyabete verilen emirde İslam müesseselerinin sürekli olarak teftiş edilmesi ve vaiz efendilerin de ahaliye nasihat ve İslam esasları hususunda gerekli vaazları yerine getirmesi istenmiştir. (BOA., A.MTZ., 3/16, Belge 5.)

Kıbrıs Naibi Osman Nuri imzasıyla söz konusu emir üzerine 4 Haziran 1906 tarihiyle Dahiliye Nezareti'ne yazılan cevapta, konunun aydınlatılması için geniş bir tahkikat yapıldığı ve Kıbrıs'ta bulunan toplam altı kazanın naibleri ile İslam Mektepleri Müfettişi'nden konuyla ilgili bilgi istendiği ve detaylı bir rapor hazırlandığı görülmektedir. Osman Nuri Efendi'nin cevabına göre, adanın tebeddül-i idaresi esnasında asılları mechul bazı kimselerin tenassur ettikleri ancak o dönem alınan tedbirlerle bunun yayılmasının durdurulduğu tekrar edildikten sonra 1895 senesinde Kıbrıs Meclis-i Kavanin'inde kabul olan maarif kanunu hükümlerince Kıbrıs Niyabet-i Şeriyyesi başkanlığında ulemadan oluşan bir imtihan heyeti huzurunda dini bilimlerden ve sair derslerden sınav olan ve şehadetname alan muallimler ile imam ve vaizlerin mekteb ve camilere tayin olunmakta olduğu, bu nedenle resmi kayıtların dikkate alınması gerektiği belirtilmiş, resmi kayıtlara göre hal-i hazırda 145 mektebde 159 muallim bulunmakta olduğu, bu mekteblere 5131 Müslüman öğrencinin devam ettiği ifade edilmiştir. Mahalli hükümet ianesi ve maarif vergisi adıyla Müslüman

ahalden toplanan senelik 2800 kusur İngiliz Lirası bu mekteblere sarf olunmakta ve yine iki adet Müslüman ve iki adet İngiliz müfettiş bu mektepleri daima teftiş etmekte olduğu Osman Nuri Efendi'nin cevabında yer alan diğer bilgilerdendir. Bunların yanında Lefkoşa ve mülhakatda tahsisatı evkaf-ı mahalliyeden karşılanan yirmiye aşkın cami vaizleri ve hayır sahiblerince tahsis olunmuş medrese müderrisleri tarafından Müslüman ahaliye dini telkinat ve talebeye eğitim verilmekte olduğu; ayrıca tahsisatı maarif nezaretinden karşılanan ve 1884 senesinde açılan 14 ibtidai mektebi muallimleri ile Baf Kasabası'nda bir bab medresenin üç nefer müderrisi hem tedarikat hemde Müslüman ahaliye telkinat ve vaaz verdikleri; bunlarla birlikte maarif nezaretinden 700 ve 300'er gürüş maaşla tayin edilen ve köyleri dolaşarak okulları teftiş etmekle görevli iki müfettişin görevlerini hakkıyla sürdürmeleri hususunda kendilerine emir gönderilmesi için Maarif Nezareti ile yazışmaların sürdüğü belirtilmiştir. Mehmet Ziyai Efendi'nin seyyar vaiz tayini meselesine gelince söz konusu şahsın tamamen şahsi menfaat elde etme gayesiyle tenasur iddialarını ortaya attığı tekrar edilmiştir. Hal-i hazırda adaya bir seyyar vaiz tayin edilmesinin gayet hayırlı ve etkili olacağı ancak böylesine önemli bir vazifenin Mehmet Ziyai Efendi gibi gerekli vasıfları taşımayan, Osmanlı Devleti'ne sadakati ve adada Osmanlı Devleti'nin çıkarlarını gözeteyeceği şüpheli bir kişinin tayin edilmesinin oldukça sakıncalı olduğu Naib Efendi tarafından belirtilmiştir. (BOA., DH.MKT., 1010/77, Belge 16.)

Görüş ve önerilerini kaza naibleri ile maarif müfettişinin raporları ile destekleyen Osman Nuri Efendi, söz konusu bu raporları da merkeze sunmuştur. 25 Nisan 1906 tarihli Kıbrıs Niyabeti emri üzerine, bölgelerine dair raporlar hazırlayan naiblerin verdiği bilgiler konunun aydınlatılması hususunda oldukça dikkat çekicidir.

Leymosun ve Baf Naibi Abdurrahman Niyazi Efendi'nin verdiği bilgilere göre; Leymosun Kazası'nın bazı köylerinde yirmi beş sene evvel bazı tenassur vakaları yaşanmışsa da bunların asılları meçhul olup tiynet-i asliyeleri üzerine tenassur ettikleri bildirilmektedir. Baf Kazası'nda ise tenassur vuku bulmamıştır. Maarif Meclisi'nin çalışmalarıyla her köy ve kasabada okullar açılmış ve böylece tenassur vakaları ortadan kalkmıştır. Baf ve Leymosun kazasında bulunan Müslüman ahali diyanetlerinde müstakimdir. (BOA., DH.MKT., 1010/77, Belge 12.) Tuzla ve Mağusa Naibi Ahmet Hulusi Efendi'ye göre de bugüne kadar görev bölgesindeki Müslüman ahalden bir kişi dahi tenassur etmemiştir. (BOA., DH.MKT., 1010/77, Belge 13.) Lefkoşa ve Girne Naibi Mehmet Ziyaeddin Efendi ise ada merkezinden uzak olan bazı köylerde hakikaten adanın tebeddül-i idaresi esnasında sayıları oldukça sınırlı bazı tenassur hadiseleri yaşanmışsa da bunların asılları meçhuldür. 15-20 seneden beri çok nadir bazı hadiseler yaşansa da özellikle tenassur ihtimali bulunan merkezlerde Osmanlı Mektepleri tesis edilmiş ve tenassurun önü alınmaya çalışılmıştır. (BOA., DH.MKT., 1010/77, Belge 15.) Son olarak Kıbrıs Mekatib-i İslam Müfettişi Ahmet Efendi'nin

verdiği bilgilere göre, adanın İngiltere yönetimine geçişi ile birlikte oluşan serbestiyet üzerine Tuzla, Leymosun kazalarındaki birkaç köyde ve Lefkoşa Kazası'nın Lefke Nahiyesine bağlı Dillirga Kasabası'nda bir köyde asılları meçhul bazı kişilerin tenassur ettikleri, ancak gerekli yerlere okullar açılarak bunun yayılmasının engellendiği bildirilmiştir. (Söz konusu kaza ve köyler, Kıbrıs'ta tenassur hadiseleri yaşandığına dair 1898 tarihli bir belgede de aynen belirtilmekte olduğundan Maarif müfettişinin vermiş olduğu bilgilerin doğru olma ihtimalini artırmaktadır. 1898 tarihli belgede, Lefkoşa Kazası'na bağlı Dillirga Nahiyesi'nin Koçina Köyü, Leymosun Kazası'nın Evdim Nahiyesi'ne bağlı Siligu Köyü ve yine Lefkoşa Kazası'na bağlı Luricina Köyü'nde tenassur hadiseleri yaşanması nedeniyle buralara birer mekteb inşası ve birer muallim tayinine dair niyabet ve müftülüğün uzlaşısı ile merkeze bilgi verildiği görülmektedir. *BOA., Y.MTV., 180/77, Belge 1,2.*) Kıbrıs'ta tenassura dair Mısır'da "Türk" varakası ile bazı Arabi gazetelerde aynen yer verilen havadisler ise Kıbrıs Müftüsü'nün biraderzadesi Mehmet Ziyai Efendi tarafından şahsi menfaatlerinin temini gayesiyle neşr ettirilmekte olduğu müfettiş tarafından bildirilmiştir. (*BOA., DH.MKT., 1010/77, Belge 14.*)

Kaza naibleri ve maarif müfettişinin verdiği bilgiler ışığında Dahiliye Nezareti'ni bilgilendiren Kıbrıs Naibi Osman Nuri Efendi'nin cevabı üzerine, Kıbrıs'a seyyar vaiz tayininin askıya alındığı ve Mehmet Ziyai Efendi'nin de tayin edilmediği olduğu anlaşılmaktadır. Haziran ve Temmuz 1906'da ada ileri gelenleri ile müftünün Mehmet Ziyai Efendi'nin tayinine dair taleplerini üçüncü kez tekrarladıkları görülmektedir. Taleplerde Yunanlı rahiplerin Müslümanları işfale devam ettiğinden bahisle seyyar vaiz olarak tayin edilecek Mehmet Ziyai'nin bu hizmetin yerine getirilmesinde muktedir olacağı iddia edilmektedir. (*BOA., DH.MKT., 1010/77, Belge 17,18.*)

Tüm bu yazışmalar üzerine tenassura dair rapora itibar edilmeyip, adaya bir seyyar vaiz tayin edilmediği Mehmet Ziyai Efendi ve yandaşlarının seyyar vaiz tayinine dair taleplerinden vazgeçmemesinden anlaşılmaktadır. Mayıs 1910 tarihinde meşihate gönderilen bir talepte, adadaki Müslümanların tenassur hadiselerinin devam ettiği ve bunun için seyyar vaiz tayin edilmesi gerektiği belirtilerek, merkezde bu vasıflara sahip bir kimsenin olmaması halinde adada mevcut olduğu belirtilmiştir. (*MA.FE., Kutu.6, Dosya.46. Gömlek.59. Belge 1.*) Yine bizzat Mehmet Ziyai imzası ile Mart 1911 tarihli bir raporda, 1905 yılında Mustafa Şükrü imzası ile gönderilen raporda yer alan çoğu köy isminden bahsedilerek, buralarda tamamen ve kısmen tenassur hadiseleri yaşandığı belirtilip, bunun engellenmesi için bu sefer iki adet seyyar vaiz tayin edilmesi gerektiği belirtiliyor. Mehmet Ziyai Efendi seyyar vaiz olarak Baflı Hoca Sait Efendi'yi önerirken ikinci vaiz olarak kimseyi önermemiştir. (*MA.FE., Kutu.6, Dosya.46, Gömlek.77, Belge 6.*)

Sonuç

Kıbrıs Adası'nın İngiliz yönetimine geçmesi ile birlikte adada bazı tenassur olaylarının yaşandığı belgelerle ortadadır. Ancak tenassur eden bu kimselerin, zaten tiynet-i asliyeleri ve Rumca konuşmaları sebebiyle tenassur etmeleri tabiidir. Müslümanların topluca tenassur ettiklerine dair bir bilgi olmamasına rağmen, elimizdeki tek kayıt olan ve bu çalışma ile derinlemesine incelenen 1905 tarihli raporun ise kanaatimizce gerçek olmadığı, gerek Osmanlı Devleti'nin gerekse Kıbrıs Niyabeti'nin yapmış oldukları tahkikatlar ve elde ettikleri bilgiler de ortaya koymaktadır. Arşiv belgeleri ışığında, söz konusu bu raporun gerçekten de Müftü Ali Rıfki Efendi ve yeğeni Mehmet Ziyai Efendi'nin tasarısı olduğu ve Osmanlı devlet yöneticilerini yanıltarak şahsı menfaat elde etme çabasına giriştikleri yerine anlaşılmaktadır. Öyle ki Ali Rıfki Efendi'nin buna benzer bazı müracaat ve icraatlarında şahsı ve yakınları adına menfaat elde etmeye çalıştığına dair başka örnekler de vardır.(*MA.FE.*, Kutu.6, Dosya.46, Gömlek.42. Belge 1, 2.) Ali Rıfki Efendi'nin diğer girişimlerinde olduğu gibi söz konusu bu tenassur raporu meselesinde de Kıbrıs Naibi ile ters düştüğü ve Naib Osman Nuri Efendi'nin gerekli tahkikat ve delillerle Osmanlı yöneticilerinin yanılmasını engellemeye çalıştığı bir gerçektir. Aradan bir kaç sene geçmesine rağmen Mehmet Ziyai Efendi'nin seyyar vaiz tayin edilmesine dair taleplerin devam etmesi, söz konusu ismin çabalarının başarısız olduğu sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Tenassur raporuna istinaden seyyar vaiz tayin edilmesine dair çeşitli tarihlerde farklı isimlerin imzası ile İstanbul'a gönderilen taleplerin dikkat çekici ortak özelliği ise aynı amaç ve fikre hizmet eder uslubla kaleme alınmış olmaları ve benzer ifadeler içermeleridir.

Sonuç olarak, adanın İngiliz idaresine geçmesiyle, Yunan rahiplerinin çabaları sonucu, bazı tenassur hadiselerinin yaşandığı, buna bağlı olarak Osmanlı Devleti ve adada bulunan İslam makamları sayesinde, özellikle tenassur tehlikesi bulunan yerlerde, İslam mektepleri açılarak ve muallim, imam, vaiz gibi görevlilerin sayısının artırılarak Müslüman ahalinin dini konularda bilgilendirilmeleri sağlanmış ve tenassur hadiselerine engel olmaya çalışılmıştır. Buna bağlı olarak, Osmanlı Devleti idaresinde dahi nadiren yaşanan bireysel tenassur hadiselerinin bu dönemde de yaşandığı bir gerçek olmakla birlikte, Kıbrıs İslam ahali içinde toplu tenassur hadiselerinin yaşandığı iddiası çok afaki bir yorum olacaktır.

Kaynakça

M. Zeki PAKALIN, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C.II.

Celal ERDÖNMEZ, Şeri'ye Sicillerine Göre Kıbrıs'ta Toplum Yapısı (1839-1856),
Doktora Tezi, Isparta, 2004.

Kıbrıs Milli Arşivi:

- MA.FE., Kutu.6, Dosya.46, Gömlek.59, Belge 1.
- MA.FE., Kutu.6, Dosya.46, Gömlek.77, Belge 6.
- MA.FE., Kutu.6, Dosya.46, Gömlek.42, Belge 1.
- MA.FE., Kutu.6, Dosya.46, Gömlek.42, Belge 2.
- MA.FE., Kutu.6, Dosya.46, Gömlek.77, Belge 3.
- MA.FE., Kutu.6, Dosya.46, Gömlek.77, Belge 4.
- MA.FE., Kutu.6, Dosya.46, Gömlek.77, Belge 1.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi:

- BOA., A.MTZ.KB. 2/95, Belge 1;
- BOA., A.MTZ.KB., 3/16, Belge 2.
- BOA., A.MTZ.KB., 3/16, Belge 3.
- BOA., A.MTZ., 3/16, Belge 4.
- BOA., A.MTZ., 3/16, Belge 5.
- BOA., DH.MKT., 1010/77, Belge 1.
- BOA., DH.MKT., 1010/77, Belge 2.
- BOA., DH.MKT., 1010/77, Belge 3.
- BOA., DH.MKT., 1010/77, Belge 4.
- BOA., DH.MKT., 1010/77, Belge 6.
- BOA., DH.MKT., 1010/77, Belge 7.
- BOA., DH.MKT., 1010/77, Belge 8.
- BOA., DH.MKT., 1010/77, Belge 9;
- BOA., DH.MKT., 1010/77, Belge 10.
- BOA., DH.MKT., 1010/77, Belge 12.
- BOA., DH.MKT., 1010/77, Belge 13.
- BOA., DH.MKT., 1010/77, Belge 14.
- BOA., DH.MKT., 1010/77, Belge 15.
- BOA., DH.MKT., 1010/77, Belge 16.
- BOA., DH.MKT., 1010/77, Belge 17.
- BOA., DH.MKT., 1010/77, Belge 18.
- BOA., Y.MTV., 180/77, Belge 1.
- BOA., Y.MTV., 180/77, Belge 2.

The Effects of Isolation on the Turkish Republic of Northern Cyprus

M. Emre GÖRGÜLÜ*

1. Introduction

The first half of the first decade of the new millennium saw an impressive growth performance for the Turkish Republic of Northern Cyprus¹ (TRNC) (TRNC State Planning Organization, 2012). These impressive growth numbers were attributed to the strength of Turkish Lira and the development of construction, tourism and education sectors in TRNC. However, this rapid growth performance was misleading. The facts that Turkish Cypriot economy is vulnerable to economic developments in Turkey and lacks a developed financial system are keys to understand this misconception (CIA, 2014). Hence, the economic performance in the majority of second half of the decade was far from indicating a stabilized economy. Given the effects of global crisis and her unique situation, economic growth of TRNC was less than a stellar in between 2007-2010² (TRNC State Planning Organization, 2012). The economic development of the TRNC remains to be volatile mainly due to the isolation of the de facto Turkish Cypriot state. While on one hand, high costs of energy in the TRNC associated with the isolation, remains as a huge obstacle for the increment in Turkish Cypriot production, embargo placed upon her, including closure of ports and airports, on the other, restrains international trade for Turkish Cypriots, thus making the Turkish Cypriot economy a challenged one.

In this direction claiming that TRNC has a unique political position in today's globalized world would not be wrong. On one hand she is an open-market economy by definition, but she lacks the self-determination rights and suffers from a worldwide embargo which turns TRNC into a semi-closed - as she is still operational through Turkey or through internationally recognized Cypriot ports for local products sourced in Cyprus - economy in effect. On the other hand, she can be considered as a possible candidate to become a transition economy or as a transition economy with an elusiveness on the completion of the transition period in the foreseeable future, given her semi-closed market conditions. Thus, even if, it is uncertain for how long Turkish Cypriot economy will remain as a challenged economy, the urge to be prepared for the day she will be able to use her self-determination rights on her economy and becoming a potential transition economy increases. Till that day comes Turkish Cypriot economy needs to secure her self-reliance on the long road of self-determination and when that day comes Turkish Cypriot economy needs to be well-prepared for the merits of becoming a transition economy. So, Turkish Cypriots on one

* Assist. Prof. Dr., Department of Business Administration, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Afyon Kocatepe University

hand, as the efforts for the solution of the Cyprus Dispute proceeds, need to find alternative ways to overcome the challenges of her economy, and need to assure self-reliance on the other.

Therefore, the next section reports the burdensome effects of isolation on the economy of TRNC. In the following analysis section, by using time-series analysis this paper provides a double-model approach in which the economic growth of the TRNC is mainly dependent on aid transfers from Turkish government and is suffering from isolation in the first, and is determined by the free-trade and free-movement of international capital brought by becoming a transition economy and therefore easing the contractions on the economy, on the hypothetical second model. In the final section, this paper proposes how Turkish Cypriot economy needs to overcome her self-reliance issues and suggests alternative solutions to the Turkish Cypriot economy and concludes with some policy implications.

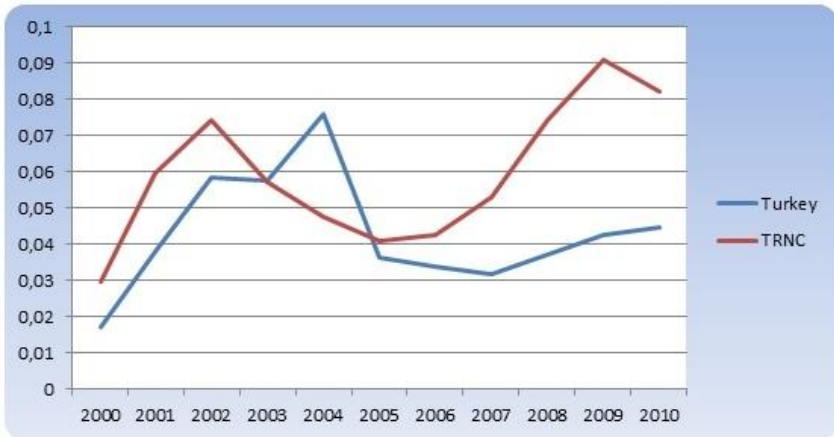
By employing a two-model approach, the dual-purpose of this paper is both to expose the harmful effects of isolation and to get a clearer picture - approximately and hypothetically - of what would be the economic situation in TRNC if she were able to use her self-determination rights in an isolation-free environment, namely in an open economy in practice.

2. The Effects of Isolation

Most devastating effects of the isolation has been felt on the energy sector in TRNC, as it provides a stimulative role on the economic growth. Moreover, due to the isolation and isolation related lack of competition conditions, the cost of electricity in TRNC is one of the most expensive ones in the world (Kıb-tek, 2014; Statista, 2014). However this high costs of electricity do not originate from the regular kwh costs. Because particularly lately the regular kwh electricity costs in TRNC - both in household and industrial - are close enough to those of EU average (Kıb-tek, 2014; Eurostat, 2014). It is more of an issue about the principal-agent problem inflicted from lack of competition. Therefore, high costs of energy in the TRNC associated with the isolation, remains as a huge obstacle for the increment in Turkish Cypriot production, thus making Turkish Cypriot economy a semi-closed one. Even though there is some level of production in TRNC, this production remains ineffective through high costs of electricity. To better understand the burden of high electricity costs in TRNC, one can compare per capita electricity consumption between Turkey and TRNC, instead of the regular kwh costs since, as indicated the problem is not a kwh cost issue. In fact, this comparison can give us an insight about the effectiveness of electricity in total production. Following this reasoning, below Table 1 shows us that even though the per capita electricity consumption is relatively higher in TRNC, her total per capita production efficiency levels do not reflect this consumption (TRNC State Planning Organization, 2012), so indicating an ineffective use of

electricity in TRNC on average. To measure this efficiency level, first cost of per kwh was calculated through an weighted average between household and industrial tariffs both in Turkey (Tedaş, 2014) and TRNC (Kıb-tek, 2014). Then, the calculated average cost of per kwh was multiplied by per capita electric consumption in each country (TRNC State Planning Organization, 2012; The World Bank, 2013) in order to get the per capita electricity consumption cost. Finally, the calculated per capita electricity cost is divided by per capita GNP in each country (TRNC State Planning Organization, 2012; The World Bank, 2013) for the years between 2000 and 2010, so that we could see its share in per capita GNP. Here's how it looks like:

Figure 1 - Per capita electricity consumption share in per capita GNP (2000-2010)

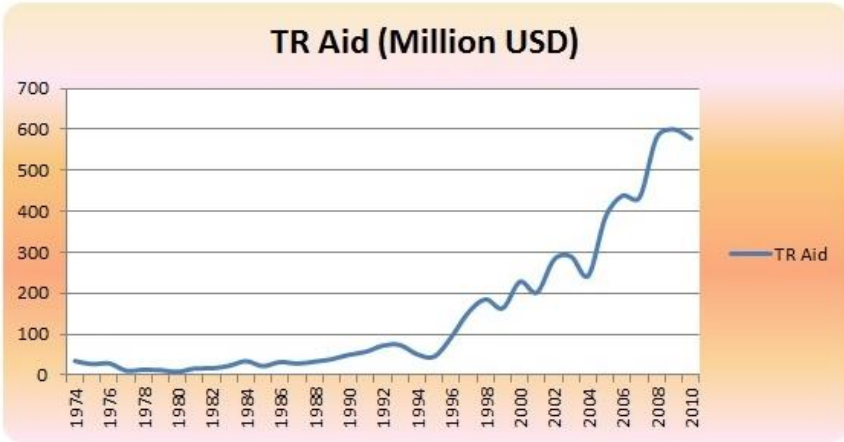
(Sources: Kıb-tek, 2014; Tedaş, 2014; TRNC State Planning Organization, 2012; The World Bank, 2013)

As seen from Table 1 only in years 2003 and 2004 the efficiency in electricity use in TRNC exceeds that of Turkey's (Kıb-tek, 2014; Tedaş, 2014; TRNC State Planning Organization, 2012; The World Bank, 2013). So, therefore on overall this picture tells us that, in TRNC effectiveness of electricity in total production is in question.

Moreover, heavy public sector burden and the reliance on the aid transfers from Turkish Government, make TRNC economy much more vulnerable than it would be in an open economy case. As of 2010, Turkish aid transfers nearly consist of a third of the TRNC budget (TRNC Department of Finance, 2014a) and additionally using a considerable portion of these aid transfers from Turkey to finance the budget deficit even makes these aid transfers inefficient (Republic

of Turkey, Embassy of Lefkosa, 2014). Below Table 2 shows the historical development of Turkish aid transfers to TRNC since 1974.

Figure 2 - Turkish Aid Transfers to TRNC between 1974-2010 (Million USD)

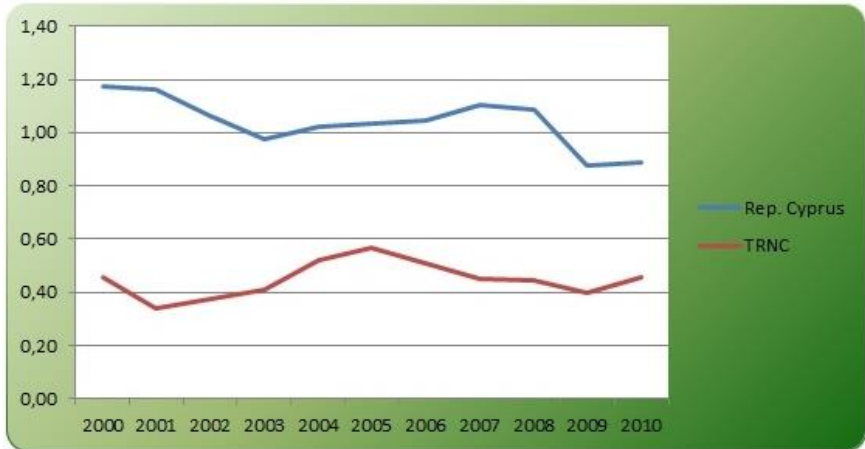

(Source: Republic of Turkey, Embassy of Lefkosa, 2011)

The high dependency on Turkish aid can be observed in Table 2. Though given the conditions of isolation, dependency on Turkish aid is understandable as a compensation for the semi-closed economy situation. However, in the long-run this dependency should be reduced as the isolation - hopefully one day - slackens off.

More importantly, being a semi-closed economy due to the isolation is basically the main problem of Turkish Cypriots. The worldwide embargo placed upon her cripples the Turkish Cypriot economy in a major scale due to her disability in foreign trade. The only way that TRNC can operate internationally is through Turkey or internationally recognized Cypriot ports for local products sourced in Cyprus. Thus, this indirectness of foreign trade of TRNC causes an ineffectiveness in all aspects of Turkish Cypriot economy in considerable size. To better understand the scale of the ineffectiveness, Table 3 compares the openness to trade³ in both parts of the island between 2000 and 2010.

Figure 3 - Openness to Trade: Republic of Cyprus vs. TRNC (2000-2010)

(Sources: The World Bank, 2013; TRNC State Planning Organization, 2012)

The difference between the figures in openness to trade for both countries confirms the inefficiency in foreign trade in the north part of the island. Therefore, if TRNC would have a fully operational open economy, then without a doubt, her foreign trade would become efficient and thus her foreign trade numbers would be much more satisfying.

Additionally, due to the isolation, foreign direct investment (FDI) flows in and out of the TRNC are very limited, which creates another obstacle standing in the long way of economic development of TRNC.

Overall, it is a clear assessment that, the effects of the isolation basically cripples the Turkish Cypriot economy in every respect. Not having full control of her self-determination rights makes TRNC a defective economy. Consequently, TRNC should find ways to eliminate the ill effects of the isolation either by slacken the isolation itself through following a solution path to the Cyprus Dispute or enhance self-reliance capacity - through effective use of resources and employing alternative means for development - given an inconclusive outcome to the Dispute.

3. The Analysis

The two-model approach employed in this study, enables us both to better comprehend the detrimental effects of the isolation and to gain a better insight of what a fully operational open economy of TRNC would have looked like. In this direction, this study investigates the answers to the research questions for 2000-2010 time period with a per capita based time-series analysis. In order to avoid misleading results - as growth figures of GNP or GDP of a country in a given

period can differ in per capita terms for the same parameters and unlike per capita terms for these parameters, growth of GNP or GDP is not a measure for standard of living - per capita values of variables have been selected for both models. Accordingly Model 1 is as follows:

$$Y_t - Y_{t-1} = \{\alpha + (\theta Y_{t-1} + \beta \text{TRAid}_t + \gamma \text{TUR}_t + \delta \text{BAL}_t) \times [\text{Isolation Penalty}]_t\} + \varepsilon_i, \text{ (Model 1)}$$

So it becomes;

$$Y_t - Y_{t-1} = \alpha + \theta(Y_{t-1} \times [\text{Isolation Penalty}]_t) + \beta(\text{TRAid}_t \times [\text{Isolation Penalty}]_t) + \gamma(\text{TUR}_t \times [\text{Isolation Penalty}]_t) + \delta\{(\text{BAL}_t) \times [\text{Isolation Penalty}]_t\} + \varepsilon_i, \text{ (Model 1)}$$

Model 1 specifies per capita growth of GNP in TRNC (TRNC State Planning Organization, 2012) as the dependent variable. The significance of the difference in per capita GNP values between consecutive years, is to indicate the realised growth in per capita GNP from year to year.

Moreover Model 1 explains the dependent variable by numerous independent variables. According to the Model 1, Y_{t-1} specifies the value of per capita GNP of the previous year in TRNC (TRNC State Planning Organization, 2012), whereas TRAid_t represents the value of per capita foreign aid from Turkey to TRNC (Republic of Turkey, Embassy of Lefkosa, 2014) and TUR_t indicates the value of per capita tourism income in TRNC (TRNC State Planning Organization, 2012) while BAL_t represents per capita external trade balance for TRNC (TRNC State Planning Organization, 2012). As discussed in the previous section, Turkish foreign aid to TRNC is a major factor in the development of TRNC and approximately accounts for a third of her budget each year in 2010, 2011 and 2012 (TRNC Department of Finance, 2014b). On the other hand, choice of tourism income to be represented in the model is relevant in the way that its increasing importance and share in the economy of TRNC (TRNC State Planning Organization, 2012). Additionally, per capita external trade balance in TRNC enables us to find out another dimension of the detrimental effects of the isolation (TRNC State Planning Organization, 2012).

However, the isolation penalty variable is assumed to adversely affect the per capita growth of GNP by default. This effect is reflected in the penalty variable as it serves a deflating multiplier function. The isolation penalty variable consists of two parts. In the first one, this study deals with the per capita difference in per capita electricity consumption share in per capita GNP between Turkey (Tedaş, 2014; The World Bank, 2013) and TRNC (Kıb-tek, 2014; TRNC State Planning Organization, 2012) in order to exhibit the inefficiency related with the isolation in TRNC production. The difference in electricity consumption share has been

selected mainly due to its importance in all kinds of production. Using this factor of production in an ineffective way reduces the total effectiveness of the production in TRNC. In this manner, the paper aims to measure and use the per capita difference in electricity consumption share in per capita GNP between Turkey (Tedaş, 2014; The World Bank, 2013) and TRNC (Kıb-tek, 2014; TRNC State Planning Organization, 2012) in the isolation penalty variable as an indicator of inefficiency. Moreover, this ineffectiveness is highly related with the isolation itself. As previously indicated, the total costs of electricity in TRNC for both household and industrial consumption remain in top of the most expensive list mainly owing it to the isolation related problems (Kıb-tek 2014; Statista, 2014). The second part of the isolation penalty is about per capita openness to foreign trade. Generally openness to foreign trade is represented by adding exports and imports for a country and dividing this value to the GDP or GNP of that country in a given period (OECD,2014). However, the unique situation of TRNC requires unique calculations. Therefore, given the fact that TRNC is roughly controls a third of the island and her population is approximately close enough to a third of that of the Republic of Cyprus, the following simplifying assumption has been made: If TRNC would be able to use her self determination rights and if she would operate in a isolation free fully open economy environment, then her foreign trade would increase in the amount of a third of per capita openness to foreign trade variable of the Republic of Cyprus (The World Bank, 2013). Thus we can formulate the isolation penalty variable as follows:

$$[\text{Isolation Penalty}]_t = [(\text{Electricity consumption share in per capita GNP})_{\text{TRNC}} - (\text{Electricity consumption share in per capita GNP})_{\text{TR}}] + \{[(X_t + IM_t) / \text{GNP}]_{\text{Rep.Cyprus}} \times 0.33\}$$

The rationale for the isolation penalty variable adversely affecting the per capita growth of GNP by default lies in the fact the desire to unfold a segment of the undesirable and ill effects of the isolation. Therefore these effects have an adverse effect on the growth of TRNC and must be discounted from the growth model equation.

The hypothetical estimation model, Model 2, aims to exhibit the would-be economic growth of TRNC under hypothetical fully open economy conditions. Thus, Model 2 forms as follows:

$$[(Y_t - Y_{t-1})_{\text{Rep.Cyprus}} \times 0.33 + (Y_t - Y_{t-1})_{\text{TRNC}}] = \{\alpha + (\theta[(Y_{t-1})_{\text{Rep.Cyprus}} \times 0.33 + (Y_{t-1})_{\text{TRNC}}] + \beta[(\text{FDI}_t)_{\text{Rep.Cyprus}} \times 0.33] + \gamma[\text{BAL}_t]) \times (\text{TRADE}_t)\} + \varepsilon_i ,$$

(Model 2)

Thus it takes the form;

$$[(Y_t - Y_{t-1})_{Rep.Cyprus} \times 0.33 + (Y_t - Y_{t-1})_{TRNC}] = \alpha + \theta\{[(Y_{t-1})_{Rep.Cyprus} \times 0.33 + (Y_{t-1})_{TRNC}] \times TRADE_t\} + \beta[(FDI_t)_{Rep.Cyprus} \times 0.33 \times (TRADE_t)] + \gamma[(BAL_t) \times (TRADE_t)] + \varepsilon_t, \text{ (Model 2)}$$

Using previously stated "a third" assumption, Model 2 specifies the sum of per capita growth of GNP in TRNC (TRNC State Planning Organization, 2012) and a third of per capita growth of GNP in the Republic of Cyprus (The World Bank, 2013) as the dependent variable in order to put forth the would-be potential growth values of TRNC for the subject years.

Model 2 uses, per capita GNP of the previous year in TRNC (TRNC State Planning Organization, 2012) added to the a third of the same value in the south part of the island (The World Bank, 2013), a third of the per capita annual net FDI flows in the Republic of Cyprus (UNCTAD, 2014) and would-be external trade balance variable BAL_t that consists of the absolute difference between a third of the per capita external trade balance of the Republic of Cyprus (The World Bank, 2013) and the actual per capita external trade balance of TRNC to explain the dependent variable. Moreover, all dependent variables are multiplied by the openness to foreign trade in a would-be open TRNC ($TRADE_t$) calculated through adding 1 - in order to get the effects of the trade boost - to the summation of a third of per capita openness to foreign trade variable of the Republic of Cyprus (The World Bank, 2013) and the actual realised per capita openness to foreign trade variable of TRNC (TRNC State Planning Organization, 2012). It is in the form:

$$(TRADE_t) = 1 + \{[(X_t+IM_t)/GNP_t]_{Rep.Cyprus} \times 0.33\} + [(X_t+IM_t)/GNP_t]_{TRNC}$$

Using a third of the annual net FDI flows in the Republic of Cyprus is justified based on FDI's leading role on the development of countries. The annual net values in question are calculated by basically taking the difference between the inflow and outflow FDI figures for a given year⁴. The openness to foreign trade in a would-be open TRNC has been used in the model as multiplier in order to indicate the would-be increase in TRNC foreign trade volume. Additionally, the external trade balance variable through its unique way of calculation provides a glimpse to the would-be free-trade environment in TRNC. The FDI and the external trade balance variables, and the openness to foreign trade multiplier in the model therefore, would act like a bonus for the would-be open economy situation, instead of an isolation penalty, thus, hypothetically enabling self-determination of TRNC.

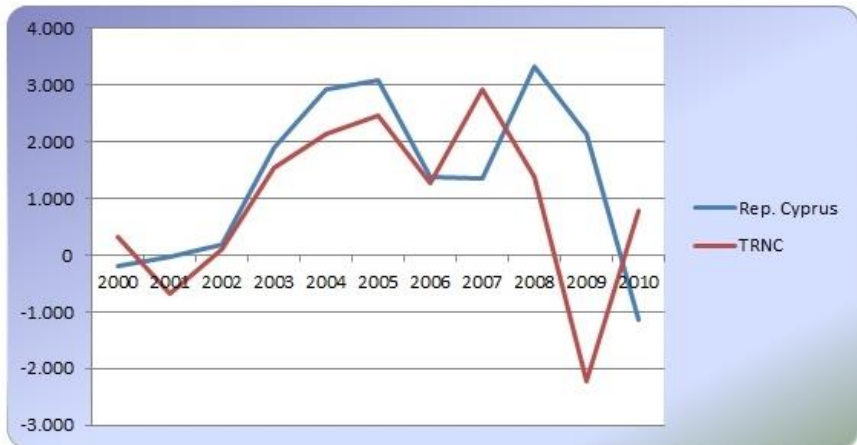
Even though conducting the analyses for the paper can give us some insight of the Northern Cyprus economy, one must also consider the limitations of this study. Given specific status of TRNC, obtaining healthy and concurrent data

could be one of the limits of this paper. This is one of the reasons why the study covers only a ten year period. Moreover, one can also attribute the growth of a country to many other factors than those have been used in this paper. For the growth of TRNC one could also consider the real estate, banking or education industries. However, attaining healthy data for those variables is sometimes harder than one would expect and therefore, it is safe to say that those other factors would be out of the scope of this study.

4. Conclusion

The rationale for these analyses lies in the facts that first, TRNC suffers from isolation in a substantial scale and this is reflected in her growth performance and second, Republic of Cyprus performs better than TRNC simply because she has her own self-determination rights. In fact, as clearly seen from Table 4 below for the time period of 2000-2010 per capita GNP growth figures of Republic of Cyprus mostly dominate⁵ that of TRNC (The World Bank, 2013; TRNC State Planning Organization, 2012).

Figure 4 – Growth in per capita GNP: Republic of Cyprus vs. TRNC (2000-2010)

(Sources: The World Bank, 2013; TRNC State Planning Organization, 2012)

According to the results of the analyses employed in this paper; when we compare the results of both models, it is evident that Model 1 significantly suffers from the isolation penalty, whereas Model 2 exhibits higher growth figures, as Model 2 demonstrates a would-be open economy case for TRNC. Moreover in Model 1, external trade balance of TRNC adversely affects the economic growth in TRNC. However, dependency on Turkish aid as one would expect to stand out as an important factor contributing to the economic growth of

TRNC, and the tourism income remain inconclusive. This inconclusiveness is probably highly related with the fact that isolation itself and isolation related lack of institutional quality and stability in TRNC. Therefore, it is safe to say that Model 1 exhibits the challenging effects of isolation in one way or another. That being the case, Model 2 indicates efficiency in production reflected in the growth of the economy, and also remarks the benefits of openness to foreign trade and foreign investments. Additionally, we can clearly observe that since there would be no isolation in the hypothetical Model 2, there are no ill effects related with it such as ineffective electricity consumption nor indirect foreign trade which are reflected in the positive contribution of the external trade balance variable.

Given that TRNC can conduct her foreign trade through indirect therefore ineffective ways mainly via Turkey due to the embargo placed upon her, she should find alternative ways to overcome the ill effects of the isolation regardless of whatever the outcome of the Cyprus Dispute would be. Given elusiveness of the Cyprus Dispute, these alternatives in fact should include solutions leading to sustainable development in order to achieve a self-reliant environment regardless of whether TRNC would become a transition economy or not. To assure sustainable development objective, Turkish Cypriots should in fact look for alternative energy solutions ranging from the effective use of windmills to the establishment of offshore platforms.

In this direction since 2011 Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO) has been conducting the oil exploration works in the de-facto territorial waters of TRNC (TRNC, Ministry of Foreign Affairs, 2014). Despite the criticism for these efforts from the south side of the island, these exploration efforts are legit. The legitimacy of oil exploration works conducted by the Turkish side based on London-Zurich Agreements dated 1959. According to the aforementioned agreement Turkish side has rights on the natural resources of the entire island, and thus Turkey stands as a guarantor and impedes Greek Cypriots to exploit natural resources of the island by themselves only (London-Zurich Agreements, 1959).

On the other side, TRNC should not only attempt to increase her fossil-based energy resource acquisition but also she should invest more in clean energy resources as well. Northern Cyprus Water Supply project stands out as a great step taken in this direction (DSİ, 2014). Moreover, given the geographical facts of the island, TRNC should also enhance the widespread use of windmills and solar power generators to generate clean energy.

Therefore energy solutions within a sustainable development perspective in the long run could be the only way to attain effectiveness in production. Once effectiveness in production increases through increased effectiveness in energy sector, regardless of the outcome of the Dispute, it should enhance the growth capacity of TRNC.

While the results of the analyses employed in this paper confirms that main problems of Turkish Cypriot economy are associated with the isolation, it also indicates that Turkish Cypriot economy would be better off in an isolation-free environment. Thus, this paper aims to assert the importance of self-determination rights for the Turkish Cypriots. However, it should not be forgotten that self-reliance in energy sector can also ease the pains of becoming a transition economy, as it will provide much more stronger structure for potentially substantial increase in production. Thus, this paper also aims to assert the significance of self-reliance in energy sector both in closed economy and potential transition economy periods for Turkish Cypriots.

Notes

¹ GDP growth rates in TRNC was -5.4% in 2001, 6.2% in 2002, 10.6% in 2003, 14.2% in 2004, 13.8% in 2005 and 12.7% in 2006 and GNP growth rates in TRNC was -5.4% in 2001, 6.9% in 2002, 11.4% in 2003, 15.4% in 2004, 13.5% in 2005 and 13.2% in 2006 (TRNC State Planning Organization, 2012).

² GDP growth rates in TRNC was 2.8% in 2007, -2.9% in 2008, -5.5% in 2009 and 3.7% in 2010 and GNP growth rates in TRNC was 1.5% in 2007, -3.4% in 2008, -5.7% in 2009 and 3.6% in 2010 (TRNC State Planning Organization, 2012).

³ Generally openness to trade is measured by the sum of exports and imports of a country as a percentage of GDP of that country (OECD, 2014). However, in this paper, openness to trade is measured by adding imports and exports for a country and dividing this sum by the GNP of that country.

⁴ To represent the trade boost on the model, net FDI variable is multiplied by $1/(\text{TRADE}_t)$ multiplier where net FDI is negative and is multiplied by (TRADE_t) multiplier where net FDI is positive.

⁵ Except for the years 2000, 2007 and 2010 (The World Bank, 2013; TRNC State Planning Organization, 2012)

Bibliography

CIA, The World Factbook, (2014),

<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/cy.html#Econ>
(accessed March 01, 2014)

Eurostat, (2014),

<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>
(accessed March 06, 2014)

Kıb-tek K.K.T.C. Elektrik Kurumu, (2014),

<http://www.kibtek.com/Tarifeler/95-2012%20TARIFE%20C3%9CCRETLERI.pdf>
(accessed March 04, 2014)

London-Zurich Agreements, (1959),
<http://web.deu.edu.tr/kibris/articles/app.html> (accessed March 17, 2014)

OECD, (2014)
OECD Science, Technology and Industry Scoreboard 2011
http://www.oecd-ilibrary.org/sites/sti_scoreboard-2011-en/06/06/index.html;jsessionid=dv6h5i4f2nu9.x-oecd-live-01?contentType=&itemId=%2Fcontent%2Fchapter%2Fsti_scoreboard-2011-60-en&mimeType=text%2Fhtml&containerItemId=%2Fcontent%2Fserial%2F20725345&accessItemIds=%2Fcontent%2Fbook%2Fsti_scoreboard-2011-en (accessed March 16, 2014)

Republic of Turkey, DSI, (2014)
KKTC'ye Su Temini Projesi,
<http://www.dsi.gov.tr/projeler/kktc-su-temin-projesi> (accessed March 18, 2014)

Republic of Turkey, Embassy of Lefkosa, Yardım Heyeti Başkanlığı, (2014)
KKTC'ye Yapılan TC Yardımları, 2011 Yılı Faaliyet Raporu,
http://www.yhb.gov.tr/rapor_online2/index.html#/2011%20Faaliyet%20Raporu/0
(accessed March 10, 2014)

Republic of Turkey, Embassy of Lefkosa, Yardım Heyeti Başkanlığı, (2011)
KKTC'ye Yapılan TC Yardımları, 2010 Yılı Faaliyet Raporu,
http://www.yhb.gov.tr/rapor_online/index.html#/2010%20Faaliyet%20Raporu/0
(accessed March 09, 2014)

Statista, (2014)
<http://www.statista.com/statistics/263492/electricity-prices-in-selected-countries/>
(accessed March 14, 2014)

Tedaş, Türkiye Elektrik Dağıtım Anonim Şirketi, (2014),
<http://www.tedas.gov.tr/BilgiBankasi/Sayfalar/ElektrikTarifeleri.aspx>
(accessed March 04, 2014)

The World Bank, World Development Indicators, (2013)
<http://data.worldbank.org/data-catalog/world-development-indicators>
(accessed March 14, 2014)

TRNC Department of Finance, (2014a),
TRNC Budget 2010, General Income – Expense Statement
<http://www.kktcbutce.net/i/mozka/hazine/raporlar/01201012.pdf> (accessed March 13, 2014)

TRNC Department of Finance, (2014b),
<http://www.kktcbutce.net/apex/f?p=2001:300:2819147729938229::NO>
(accessed March 13, 2014)

TRNC Ministry of Foreign Affairs, (2014),
<http://mfa.gov.ct.tr/tr/kibris-meselesi/dogal-gaz/> (accessed March 16, 2014)
TRNC State Planning Organization, (2012),
<http://www.devplan.org/Frame-eng.html> (accessed March 03, 2014)

UNCTAD, UNCTADSTAT, (2014),
<http://unctadstat.unctad.org/TableView/tableView.aspx?ReportId=88>
(accessed March 17, 2014)

Appendix

Table 1 - MODEL 1 Summary of the Results of the Analysis

Dependent Variable: GROWTH

Method: Least Squares

Date: 05/16/14 Time: 00:04

Sample: 2000 2010

Included observations: 11

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	1275.560	1748.471	0.729529	0.4932
GNP_1	-1.179680	0.428587	-2.752487	0.0332
AID	-2.107464	4.579103	-0.460235	0.6616
TUR	-1.565734	5.308744	-0.294935	0.7780
BAL	-3.949282	1.253965	-3.149435	0.0198
R-squared	0.833973	Mean dependent var		912.4545
Adjusted R-squared	0.723289	S.D. dependent var		1489.350
S.E. of regression	783.4481	Akaike info criterion		16.46824
Sum squared resid	3682746.	Schwarz criterion		16.64910
Log likelihood	-85.57533	Hannan-Quinn criter.		16.35423
F-statistic	7.534691	Durbin-Watson stat		2.003015
Prob(F-statistic)	0.016027			

Figure 5 - MODEL 1 Actual, Fitted, Residual Data

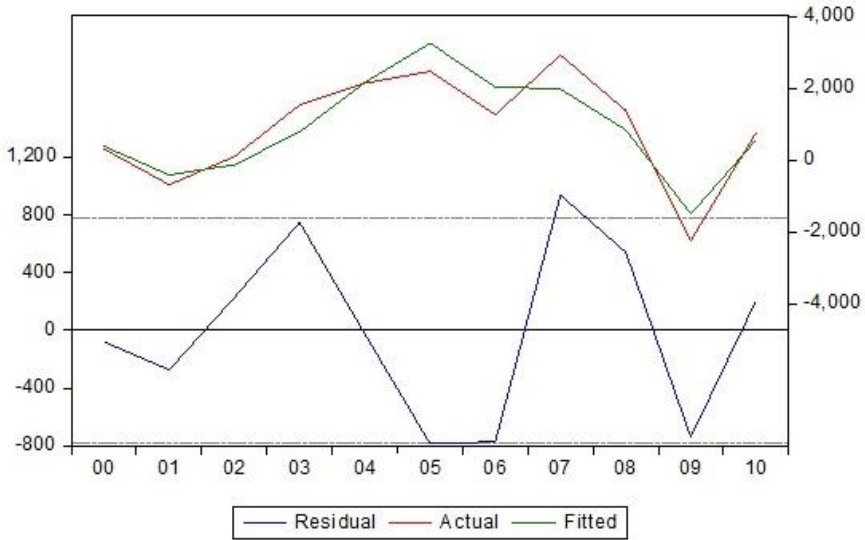
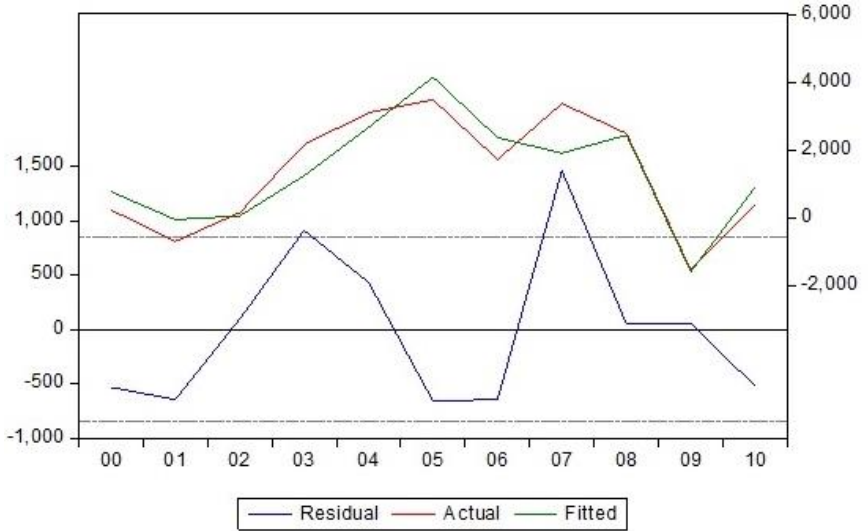

Table 2 - MODEL 2 Summary of the Results of the Analysis

Dependent Variable: H_GROWTH
 Method: Least Squares
 Date: 05/16/14 Time: 01:11
 Sample: 2000 2010
 Included observations: 11

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	1116.653	726.9246	1.536133	0.1684
H_GNP_1	-0.169556	0.039261	-4.318623	0.0035
FDI	1.689411	0.665676	2.537886	0.0388
BAL	1.534098	0.294411	5.210727	0.0012
R-squared	0.832569	Mean dependent var		1360.636
Adjusted R-squared	0.760813	S.D. dependent var		1726.596
S.E. of regression	844.4223	Akaike info criterion		16.59047
Sum squared resid	4991343.	Schwarz criterion		16.73516
Log likelihood	-87.24759	Hannan-Quinn criter.		16.49926
F-statistic	11.60275	Durbin-Watson stat		1.885418
Prob(F-statistic)	0.004170			

Figure 6 - MODEL 2 Actual, Fitted, Residual Data

Meis (Megisti), Karaada (Rho) ve Fener Adası (Hypsili)'nin Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sorununa Muhtemel Etkileri

Gökhan AK*

“Meis Adası Anadolu'nun karasuları içinde ve onun ayrılmaz bir parçasıdır. Anadolu'nun hem asayışı, hem askeri güvenliği, adanın Türkiye'ye bağlı olmasını gerekli kılmaktadır... Fakat Türk heyeti dünya barışının kurulmasına yardım etmek amacıyla gayet ağır bir fedakârlığı göze alarak, Meis hakkında ileri sürdüğü kayıtlardan vazgeçmeyi kabul eder.”

İsmet İnönü¹

Giriş

Gelişen yeni teknolojiler ve artan enerji ihtiyacı, Doğu Akdeniz'de² yeni hidrokarbon kaynaklarının araştırılmasına ve keşfine yol açmıştır. Son keşifler, gelecek elli yılda bölgenin önemli bir doğal gaz kaynağı olacağını göstermektedir. Amerikan Jeolojik Araştırmalar Raporları'nda, Kıbrıs Adası'nın güneyindeki Levant Baseninde tahminen 122 trilyon kübik fit (trillion cubic feet-ctf) doğal gaz bulunduğu belirtilmektedir.³ Doğal olarak bu büyük rezervler, başta Avrupa olmak üzere, diğer devletler için de enerji kaynağı olacaktır.

Ancak, “gülü seven dikenine katlanır” misali, Doğu Akdeniz'de artan refahın habercisi olması gereken bu zenginlikler, aynı zamanda şiddeti zaman zaman hayli artan uyuşmazlıkların da habercisi olmuştur. Yeni kaynaklar ve zenginlikler, yeni menfaat çakışmaları ve uyuşmazlıklar yaratmakta, bunlar da eski uyuşmazlıklarla olumsuz bir etkileşim içerisine girmektedir. Yeni kaynaklar sebebiyle ortaya çıkan uyuşmazlıklar, bir yandan eski uyuşmazlıkları derinleştirmekte, öte yandan eski uyuşmazlıklar paralelinde çözümsüz bir hal almaktadır (Başeren, 2013: 253).

Bölgedeki eski uyuşmazlıklar olarak, Kıbrıs Sorunu, Türk-Yunan Sorunları, İsrail-Arap Devletleri, İsrail-Filistin Sorunları, yeni dönem uyuşmazlıkları olarak ise, Suriye İç-Savaşı, Mısır ve Libya'daki iç siyasi karışıklıklar sayılabilir. Doğu Akdeniz'de keşfedilen deniz-dibi hidrokarbon kaynakları ise, bu sorunların tam göbeğine doğmuş yepyeni bir uluslararası deniz hukuku sorunudur. Doğu Akdeniz bölgesinin demokratik gelişmişliği ve tarihsel husumetler göz önüne alınacak olursa, bu doğal kaynak mevcudiyetinin, bölgedeki devletler arasında mevcut uyuşmazlıkların çözümüne katkıda bulunma ihtimali zayıf görülmektedir. Keza, bu doğal kaynak mevcudiyetinin, bölgedeki tüm karşılıklı

* Hacettepe Üniversitesi Siyaset Bilimi Doktora Programı Öğrencisi, Ankara

ilişkileri altüst eden yeni hassas siyasi sorunlarla ekonomik çıkarlar arasındaki dengesizliği artıracakı düşünölmektedir.

Uluslararası Deniz Hukukuyla Bağlantılı “Mavi Vatan” Kavramı

Ulusal güvenlik açısından Kıbrıs Adası'nın jeopolitik ve jeostratejik önemini iyi kavrayabilmek için, önce “Mavi Vatan” olarak adlandırabilecek yeni bir kavrama dikkat çekmek istiyoruz. Zira “Vatan” gerçeği, bünyesinde pek dikkat edilmeyen, pek önem verilmeyen, ama çok değişik ve bir o kadar da önemli bir başka pencere içermektedir. Bu göz ardı edilen pencere, kendi içerisinde eski bir soruya yeni bir perspektif barındırmaktadır.

Bu bağlamda, öncelikle “Vatan nedir, neresidir?” sorusu sorulduğunda, çoğunlukla devletlerin karasal ölkelerinin akla geldiği yadsınamaz bir gerçektir. Hâlbuki bu, özellikle uluslararası ilişkiler/politika çalışanları için önemli bir yanılsamadır. Zira bu vatan zahiridir; diğer deyişle vatan, sadece karasal mekânlar değildir. Devletlerin iç suları, karasuları, bitişik bölgeleri, kıta sahanlıkları, münhasır ekonomik bölgeleri (MEB) de ve hatta bunların üzerindeki hava sahaları da vatandır. Bu bölgeler, “Mavi Vatan” olarak adlandırılabilir.

Bu kavrama açıklık getirilmek istenirse; bilindiği üzere, uluslararası hukuka göre bir devletin ölkesi kara, deniz ve hava ölkelerinden oluşmaktadır. Örneğin Türkiye'nin kara ölkesi, klasik olarak tüm karasal coğrafı alanlarıdır. Ancak, deniz ölkesi ve hava ölkesi çok daha farklı ve ilginç bir yapıdadır. Uluslararası hukukun mekânsal kurallarına göre, uluslararası deniz ve hava alanlarını oluşturmakla birlikte, devletler, kıyı devleti olarak deniz ve hava ölkelerinde de belirli birtakım egemen haklara sahiptir.⁴ Devletlerin çeşitli egemenlik gösterileri yapabildiği, uygulayabildiği bu deniz ve hava sahaları Mavi Vatan'dır.

İşte, bu mavi vatanlardan biri olan Doğu Akdeniz ve Kıbrıs Adası, Türkiye'nin Akdeniz'e, Batı'ya, Güney'e açılan bir hayat alanıdır adeta... Doğu Akdeniz, Türkiye için çok önemli bir coğrafıdır. Bu bölge, Türkiye'nin Orta Doğu'ya açılan bir deniz kapısıdır ve bu kapıyı da Kıbrıs Adası bir hançer misali zorlar, örkütür, hatta tehdit eder. Güzel Afrodit'in diyarı, uluslararası ilişkiler dünyasında yırtıcı bir kuş olarak, Türkiye'nin gözlerinin üzerinde olması gereken hayati bir coğrafıdır.

Denizdibi Hidrokarbon Kaynakları ile Uluslararası Deniz Hukuku İlişkisi

Kıbrıs çevresinde deniz dibinde keşfedilen yüksek kıymetteki hidrokarbon zenginlikleri, Doğu Akdeniz bölgesinde, denizde yeni bir uyumsuzluğın müjdecisi olmuştur. Bu da, bu bölgedeki devasa deniz alanının, bölge ölkeleri tarafından nasıl paylaşılacağı, ne şekilde egemenlik alanlarına bölüneceği sorunudur. Bu denizde ortaya çıkan yeni sorun, uluslararası deniz hukukundan kaynaklandığı için, öncelikle deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin

bir takım uluslararası hukuk kurallarının ortaya konması uygun olacaktır. Bu şekilde sorun, daha iyi anlaşılabilir.

Kıta sahanlığı, bir devletin kara ülkesinin deniz altındaki uzantısı ve bu uzantı üzerinde kıyı devleti 'ab initio ipso facto' haklara sahiptir. Diğer deyişle, başından beri, kıta sahanlığına ilişkin hukuk kurallarının yürürlüğe girmesinden itibaren ilan etmeye gerek kalmaksızın haklara sahiptir. Bunun Türkiye ve KKTC için anlamı şudur: Her iki devlet de, Doğu Akdeniz'de kıta sahanlığına sahiptir.

Bazı bölgelerde, üstteki kıta sahanlığı altında münhasır ekonomik bölge olabilir ya da kıta sahanlığı münhasır ekonomik bölgesinin dışına taşabilir. Ama 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne göre 200 deniz miline kadar kıta sahanlığının varlığı kabul edilmektedir; üzerinde de 200 deniz mili genişliğinde münhasır ekonomik bölge ilan edilmesi mümkündür. (Bkz. EK-1 Harita)

Doğu Akdeniz'deki durumda, daha çok münhasır ekonomik bölgeden söz etmek daha uygun olacaktır. Keza, bu bölgede muhataplarımız münhasır ekonomik bölge ilan etmişlerdir. Ve devletlerarası çeşitli antlaşmalarla, münhasır ekonomik bölge sınırlandırması yapmaktadırlar.

Ancak, Doğu Akdeniz'de hiçbir iki kıyının arası 400 deniz miline ulaşmamaktadır. Anadolu kıyılarıyla Mısır kıyıları arasında mesafe hiçbir yerde 400 deniz miline ulaşmıyor. Diğer deyişle, her durumda devletlerin kıta sahanlıkları ile münhasır ekonomik bölgeleri birbirinin üstüne binecektir, dolayısıyla sınırlandırmaya ihtiyaç olacaktır; aksi takdirde, Doğu Akdeniz'de münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığı dışında bir açık deniz alanı kalmamaktadır. Bu gerçekten de bu bölgede sınırlandırma ihtiyacını ortaya koymakta ve çarpışan menfaatlerin sebebini de açıkça ortaya koymaktadır.

Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarına İlişkin Son Gelişmeler

"Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarının sınırlandırılması" sorunu, Kıbrıs'ın etrafında son yıllarda daha da alevlenen uluslararası politik bir konu olarak ortaya çıkmış ve Kıbrıs'ı çevreleyen suları hayli ısıtmıştır. Bugün Doğu Akdeniz'de yaşanan bu sondaj krizi vb. sorunların temelinde, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'deki deniz alanlarının ve buralardaki her türlü zenginliklerinin hepsini, uluslararası hukuka aykırı olarak sahiplenmek istemeleri yatmaktadır. Uluslararası ilişkilere ve politikaya göre bu sahiplenme, şu anlama gelmektedir: Bugün Doğu Akdeniz'de boyutları giderek büyüyen bir deniz yetki alanları uyuşmazlığı ortaya çıkmıştır ve bölgede olduğu söz edilen hidrokarbon yatakları bu uyuşmazlığı alevlendirmektedir.

Bu denizin tabanının altında, bilimsel olarak da kanıtlanmış biçimde, çok yüksek değerlerde hidrokarbon zenginlikleri mevcuttur. Bu deniz altı zenginliğini Rumlar 1990'lı yıllarda öğrenmiş; 2000 yılından itibaren konu, Kıbrıs Rum basınında geniş şekilde yer almıştır. Doğu Akdeniz'de zengin hidrokarbon yataklarının varlığıyla ilgili bulguların artmasıyla birlikte⁵ maalesef önce GKRY inisiyatifiyle

bölgede deniz yetki alanlarının sınırlandırma faaliyetleri hız kazanmıştır. Bu kapsamda, GKRY, deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında atak, akılcı ve sinsi davranarak, üç ülke ile MEB sınırlandırma anlaşması imza etmiştir. Rum yönetimi izlediği politikalar kapsamında, Şubat 2003’de Mısır ile, Ocak 2007’de Lübnan⁶ ile MEB anlaşmaları imzalamıştır. Türkiye’ce Lübnan’a yapılan baskılarla parlamentosunun GKRY anlaşmasını onaylaması engellenmiştir. Ancak, GKRY son olarak 17 Aralık 2010 tarihinde İsrail ile Lefkoşa’da MEB sınırlandırma anlaşması imzalamıştır. (Bkz. EK-2 Harita)

Türkiye, Doğu Akdeniz’de münhasır ekonomik bölge (MEB) ilan etmemiştir. Ancak, Türkiye ile KKTC, bu teşebbüslere başından itibaren karşı çıkmış; bölgede sınırlandırmanın ilgili devletler arasında hakkaniyete uygun olarak yapılması gerektiğini, GKRY’nin tek başına Kıbrıs adasını temsil etmediğini, KKTC’nin yok sayılarak yapılan anlaşmaların geçersiz olduğunu ve bunları tanımayacaklarını beyan etmektedirler. Bu kapsamda Türkiye, 2 Mart 2004 tarihinde Mısır-GKRY Anlaşmasını tanımadığını uluslararası topluma beyan ederek, BM nezdinde protesto etmiştir.⁷ BM’ye gönderilen metinde, 32° 16’ 18’’ Doğu boylamının batısında kalan deniz sahasında Türkiye’nin hakları olduğu ifadesi de yer almıştır. Türkiye, Doğu Akdeniz’de henüz bir MEB ilan etmemiş olmakla birlikte, muhtemel Türk MEB sınırları içerisinde yaptığı çeşitli devlet uygulamaları ile GKRY’nin bu hukuk dışı girişimlerini kabul etmediğini göstermektedir. Diğer deyişle, GKRY’nin tek başına bu anlaşmaları yapmaya yetkisi bulunmamaktadır. Adada GKRY tarafından temsil edilmeyen bir başka halk, Kıbrıs Türk halkı ve onun devleti olan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti vardır. Bu bağlamda bu meselenin, Kıbrıs uyumsuzluğunun denize yayılması olduğunu söylemek hiç de yanlış olmayacaktır.⁸

Son yıllarda yaşanan gelişmeler paralelinde, daha aktif bir yol izlemeye karar veren ve bu paralelde icraata geçen Türkiye ile KKTC, New York’ta 21 Eylül 2011’de Kıta Sahanlığı Sınırlandırma Anlaşması imzalamıştır. Hemen hitamında, 22 Eylül 2011’de KKTC Bakanlar Kurulu TPAO’ya Ada çevresinde petrol arama ruhsatı vermiştir.⁹ Anılan ruhsata istinaden Türkiye’den talep edilen Piri Reis araştırma gemisi 23 Eylül 2011 günü KKTC’nin belirlediği yedi adet ruhsat sahasından birisi olan “G Bölgesi”nde sismik araştırma faaliyetlerine başlamıştır. Piri Reis’in bölgedeki faaliyetlerinden hedeflenen ulusal çıkarın şu şekilde olduğu değerlendirilmektedir: Rumlar, İsrail’le derin bir işbirliği halinde, Kıbrıs’ın güneyinde Kıbrıslı Türklerin de mevcut haklarını hiçe sayarak, adeta adanın tek siyasi otoritesiymiş gibi davranmaktadır. Dolayısıyla Türkiye, Güney Kıbrıs’ın tek başına bütün Kıbrıs adına anlaşma yapma yetkisi olmadığını belirterek, bölgede Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin yaptığı kıta sahanlığı sınırlandırması anlaşmalarını tanınamaktadır.

Meis, Karaada (Ro) ve Fener Adası (İpsili)'nın Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sınırlandırılmasında Ortaya Çıkan Önemleri

Doğu Akdeniz'deki zengin deniz dibi hidrokarbon kaynaklarının dünya gündemine gelmesinden sonra, özellikle Ege ve Kıbrıs Sorunları nedeniyle, gerek Ege'de, gerekse Doğu Akdeniz'de onlarca yıldır ihtilaflar yaşayan Türkiye ve Yunanistan ile KKTC ve GKRY'ye ait uzmanların bölgedeki karasuları, kıta sahanlığı, münhasır ekonomik bölge gibi önemli deniz yetki alanlarının sınırları üzerine yaptıkları çalışmalarda genelde, Kaş/Antalya bölgesinde yer alan ve bilinenin aksine, Ege değil, bilakis birer Doğu Akdeniz adası olan,¹⁰ Türk kıyılarının hemen yanbaşında, hatta halihazırdaki 6 deniz millik¹¹ karasularının içerisinde yer alan ve halihazırda egemenlikleri tartışmalı bir biçimde Yunanistan egemenliğinde görünen Meis ve onun çevresindeki Karaada ile Fener Adası'nın, Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanları paylaşımına etkileri, ya gözden kaçırılmakta, yahut Meis'in, Doğu Akdeniz bölgesinde Yunanistan ve GKRY lehine yaratabileceği durumlar yüzünden çekinilerek, göz ardı edilmektedir.¹²

Ancak bu ada parçalarının, karasuları olduğu gibi, çeşitli kıstaslara göre, diğer deyişle, üzerlerinde iskân olması (yani meskûn olmaları) veya olmaması (gayri-meskûn olmaları), Doğu Akdeniz'de Yunan kıyılarından çok uzakta, ama Türk kıyılarından dibinde olmakla “ters tarafta bulunmaları” vb. durumlara göre kıta sahanlıkları olup olmadığı tartışmalıdır. Bu tartışmalara bir de, hem yukarıda Ege'den gelebilecek müstakbel bir Türk-Yunan kıta sahanlığı sınır hattının Akdeniz'e nereden çıktığının etkisi,¹³ hem de geniş kütleli Türk anakarasının önünde, yani Yunan anakarasına göre ters tarafta yer almakla, ne tür bir kıta sahanlığı ya da münhasır ekonomik bölgeye sahip olabilecekleri türünden çeşitli coğrafi ve hukuksal konular da eklenince, bu Doğu Akdeniz adaları, iki ülke arasında deniz yetki alanlarına ilişkin sıcak tartışmaların da konusu olabilmektedir. Dolayısıyla, şimdi bunların konuya olan etkileri incelenmeye çalışılacaktır.

Kaş/Antalya Açıklarındaki Meis, Karaada (Ro) ve Fener Adası (İpsili)'nin Coğrafi ve Jeolojik Konumları (Bkz. EK-3 Harita)

Doğu Akdeniz'de en uzun kıyı şeridinde sahip olan Türkiye'nin doğal uzantısı üzerinde ve kıyıya yakın bölgelerde çok sayıda ada, adacık ve kayalık yer almaktadır. Kaş/Antalya bölgesinde ve kıyının hemen karşısında yer alan Karaada, Meis ve Fener Adası bu nitelikteki müstakil adalar olarak değerlendirilebilir. Fener Adası'nın Anadolu kıyısına mesafesi 3.300 metre, üzerindeki Türk egemenliği tartışmasız olan Sarıada'ya mesafesi 1.900 metre, Meis adasına mesafesi ise 3.700 metredir. Fener Adası ile Meis arasındaki derinlikler, Fener Adası ile Anadolu sahili arasındaki derinliklerden daha fazladır.

Benzer bir durum Meis'e mesafesi 5.200 metre olan Karaada için de söz konusudur. Meis'ten jeolojik ve jeomorfolojik olarak ayrılmış olan Karaada, Meis gibi müstakil bir adadır. Karaada, Anadolu sahiline 5.350 metre, tartışmasız Türk egemenliğindeki adalardan biri olan Gürmenli'ye 4.200 metre mesafededir. Anadolu kıyısına mesafesi 1.950 metre olan Meis Adası gibi, Karaada ve Fener Adası da Anadolu'nun doğal uzantısı üzerindedirler (Kurumahmut, 2013: 327).

Meis ve çevresindeki ada, adacık ve kayalıkların, Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanlarına etkisi konusundan önce, çok daha önemli bir sorunun konusu olduklarını söylemek mümkündür. Bu da, söz konusu adaların ülkeler arası devri noktasındaki tartışmalardır. Diğer deyişle, Meis ve çevresindeki adalar üzerinde, bunların bir ülkeden diğer bir ülkeye devri¹⁴ konusunda ciddi tereddütler ve çelişkiler bulunmaktadır. Bu tereddütler, adaların egemenliğinin belirlenmesini gerektirmektedir, ki bu sayede Doğu Akdeniz'de hakkaniyete uygun bir deniz yetki alanı sınırlandırılması yapılabilir... Keza, bu iki müstakil adanın Yunanistan veya Türkiye'nin egemenliğinde olması durumu, Doğu Akdeniz'deki deniz yetki alanları paylaşımını doğrudan etkiler niteliktedir. Bu anlamda, aslında bu küçük üç müstakil ada, yani Meis, Karaada ve Fener Adası, Doğu Akdeniz'de neredeyse Kıbrıs Adası kadar önemli bir yer kazanmaktadır.¹⁵

4 Ocak 1932 tarihli Türk-İtalyan Sözleşmesi, Meis'e bağlı/bitişik çok sayıda adacık/kayalık ile Karaada ve Fener Adası'nın egemenliğini İtalya'ya devretmiştir. Sözleşmenin 10 Mayıs 1933'te yürürlüğe girmesiyle ülke devrinin esas unsuru olan devir antlaşmasının tamamlanmış olduğunu söylemek mümkündür.

Karaada (Ro) ve Fener Adası (İpsili)'nın Tartışmalı Hukuki Statüsü

Meis, 23 Temmuz 1923 tarihli Lozan Barış Antlaşması'nın¹⁶ 15. maddesi hükmü gereğince, Meis'e tabi adacıklar hariç, sadece Meis'in kendisi tek başına Türkiye'den İtalya'ya devredilmiştir.¹⁷ Dolayısıyla, Meis bölgesinde bulunan diğer iki müstakil ada olan Karaada ve Fener Adası da Lozan'da egemenlik devrine konu olmamıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında ise İtalya, 1947 yılında Paris Barış Antlaşmasının 14 üncü maddesi hükmüne, Meis dâhil 14 ada ve "bitişik" adacıkların egemenliğini Yunanistan'a devretmiştir. Ancak sözü edilen "bitişik adacıkların" hangileri olduğu ne antlaşma metninde, ne de ekli haritalarında somut olarak belirtilmemiştir.

Burada önemli olan nokta, Lozan'da Meis'e bağlı ada/adacıklar Türkiye egemenliğinde bırakılmıştır. Ancak, 4 Ocak 1932 tarihli Türk-İtalyan Sözleşmesi'yle Meis'e bağlı sayılabilecek çok sayıda adacık ve kayalık ile Karaada ve Fener Adası üzerindeki İtalyan egemenliği Türkiye tarafından tanınmıştır. Bununla birlikte, Türkiye'nin akit taraf olmadığı 1947 Paris Barış Antlaşması'nda Meis ve bitişik adacıkları İtalya'dan Yunanistan'a devredilirken, bu 4 Ocak 1932 Sözleşmesi'ne herhangi bir atıf yapılmamış, diplomatik yoldan

veya başka bir kanaldan Türkiye'nin konuya ilişkin rızası alınmamıştır. Dolayısıyla, Kaş-Meis bölgesinde bulunan ve Meis'e bitişik olmayan ada, adacık ve kayalıkların egemenlik durumlarının aydınlatılması gerekmektedir (Kurumahmut, 2013: 331).

Zira, Karaada ve Fener Adası, coğrafi, jeolojik ve jeomorfolojik kriterler ve veriler nedeniyle, Meis'e bitişik adacık değil, kendi başlarına müstakil birer ada statüsündedir. Bu yüzden, Meis'e bitişik adacık olmamaları nedeniyle, 1947 Paris Barış Antlaşması Madde 14 ile Yunanistan'a devredilmemiştir. Bu iki müstakil ada, Paris Barış Antlaşması'nın Madde 43'ünün¹⁸ konusunu oluşturmaktadır. Buna göre İtalya, bu iki ada üzerindeki egemenlik haklarından ve menfaatlerinden¹⁹ yararlanıcısını belirtmeksizin vazgeçmiş olmaktadır. O zaman bunlar, ya sahipsiz ülke statüsüne girecek, ya da ilk sahibi olan Türkiye'ye dönecektir.

Yunanistan'ın Kasım 1995'teki İskân Uygulaması ve Kaş/Antalya Açıklarındaki Meis, Karaada (Ro) ve Fener Adası (İpsili)'nin Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sorunundaki Yerleri (Bkz. EK-4 Harita)

Meis Adası, onlarca yıldır meskûn bir adadır. Ancak Yunanistan, Kasım 1995'te iskana açmayı planladığı 11 ada ve adacık arasında Karaada, Fener Adası ve Gavdopula²⁰ gibi Doğu Akdeniz'deki adacıklar bulunmaktadır. Bu gayri-meskûn adacıkları iskâna açmak, Yunanistan'a deniz hukuku bağlamında herhangi bir ilave menfaat sağlamamaktadır; zira Yunanistan'ın tarafı olduğu 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne göre bunların zaten doğal olarak karasuyu mevcuttur. Ayrıca, yine aynı Sözleşme Md. 121'e göre; insanların yaşamasına elverişli olmayan veya kendilerine özgü ekonomik yaşamları bulunmayan kayalıklar hariç, diğer ada, adacık ve kayalıkların kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgeleri bulunmaktadır.²¹ Dolayısıyla, iskâna açmakla bunlara yeni deniz yetki alanları kazandırmayacağı ortada olsa da, bu 11 ada/adacığı iskâna açmasının temel sebebi, Yunanistan'ın bunların egemenliği hakkında ciddi tereddütleri olmasındandır.

Keza, Meis gibi Anadolu'nun hemen yanında olan ve yine Meis gibi müstakil ada statüsündeki Karaada ve Fener Adası'nın iskâna açılmalarının Yunanistan'a Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarının (kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge) sınırlandırılmasında herhangi bir lehte etkisinin olmayacağı açıkken, esas sorun, bu iki müstakil adanın egemenliğinin Yunanistan'da kabul edilmesi ve ayrıca, bu iki adaya da deniz yetki alanları tanınması durumunda, ileriki dönemlerde Doğu Akdeniz'de Türkiye ve KKTC'nin üçüncü taraflarla yapabileceği deniz yetki alanlarının sınırlandırılması müzakerelerinde Türkiye ve KKTC'nin pozisyonlarını zayıflatabileceği ölçüde, Yunanistan ve GKRY'nin pozisyonlarını da kuvvetlendirebilecektir (Kurumahmut, 2013: 330).

Sonuç ve Düşünceler

Doğu Akdeniz’de giderek boyutları netleşen bir deniz yetki alanları uyuşmazlığı ortaya çıkmıştır. Bölgede varlığından söz edilen petrol ve doğal gaz yatakları bu uyuşmazlığı alevlendirmektedir. Yunanistan, Türkiye ile kıta sahanlığı sınırını Anadolu ile Rodos ve Meis adaları arasından geçen ortay hat ile çizerek, bu adaların güneyinde kalan Akdeniz’deki kıta sahanlığı/MEB alanlarını Mısır ve GKRY ile sınırlandırmak istemektedir. GKRY de, Türkiye ile kıta sahanlığı sınırını Kıbrıs adası ile Anadolu arasından geçen ortay hat ile çizerek, bölgedeki kıta sahanlığı/MEB alanlarını yine ortay hatlar esasında Mısır ve Yunanistan ile sınırlandırmak istemektedir. Böyle bir sınırlandırma, Türkiye’nin bölgedeki uzun kıyılarının açık deniz alanlarına azami erişimini engellemektedir. Türkiye bunun hakkaniyete uygun olmadığını, uluslararası hukuka göre batı kıyılarında Kıbrıs adasına ve bölgedeki adalarda Yunanistan’a kara suları dışında kıta sahanlığı verilmemesini, geniş kıta sahanlığı/MEB alanlarının bölgeye hâkim iki kıyının sahibi Mısır ve Türkiye arasında sınırlandırılmasını savunmaktadır. Türkiye ayrıca, GKRY’nin tek başına bütün Kıbrıs adına antlaşma yapma yetkisi bulunmadığını belirterek bölgede GKRY’nin yaptığı kıta sahanlığı/MEB sınırlandırması antlaşmalarını tanımamaktadır (Başeren, 2010: 130).

Aslında, Yunanistan’ın Kerpe, Kaşot, Rodos ve Meis adalarının Türkiye ve Yunanistan anakaraları arasındaki ortay hattın “ters tarafında” (Türkiye anakarasına yakın yarıda) yer almaları nedeni ile Doğu Akdeniz’de MEB sahibi olması mümkün görünmemektedir. Öte yandan “coğrafyanın üstünlüğü” ve “oransallık” prensipleri ışığında, Anadolu yarımadasının kıyılarının uzunluğu bu adalarla kıyaslanamayacak derecede fazladır. Ayrıca Anadolu yarımadası önündeki konumları nedeni ile bu adalar “kapatmama” prensibine aykırılık oluşturmaktadır. İşte sınırlandırmada son derece önemli bu prensip ve faktörler ile daha önceden petrol arama ruhsatı alanları belirlenmesi gibi devlet uygulamaları Yunanistan’ın Doğu Akdeniz’deki MEB iddialarının hukuki mesnetlerini ortadan kaldırmaktadır (Yaycı, 2012: 24).

Ancak yine de, ülkesel devirleri, dolayısıyla egemenlikleri tartışmalı Karaada ve Fener Adası’nın, Ege Denizi’ni güneyden çevreleyen Rodos, Kerpe, Kaşot, Girit ve Çuha adalarının güney kıyıları ile birlikte değerlendirilmeleri durumunda Yunanistan, Doğu Akdeniz’de önemli avantajlar elde edebilecektir.²² Zira, Yunanistan bu hattı birleştirerek ve ortay-hat metodundan da yararlanarak, Kaş-Meis bölgesinde Türkiye’nin münhasır ekonomik bölge haklarını kısıtlamaya ve elinden almaya çalışmaktadır.²³ Dolayısıyla, Doğu Akdeniz’de deniz yetki alanlarının paylaşımı mücadelesinde inisiyatif kaybeder, gelişmeler Türkiye ve KKTC aleyhine bir seyir izler²⁴ ve yapılacak ikili ve/veya çok taraflı müzakerelerde Meis’e önem atfedilirse, Türkiye, Karaada ve Fener Adası üzerindeki egemenlik iddialarını gündeme getirecek şekilde hazırlıklarını tamamlamış olmalıdır.

Karaada ve Fener Adası'nın Türkiye'nin egemenliğinde kalması durumunda, Doğu Akdeniz'de kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgenin paylaşımında Meis Adası'nın herhangi bir etkisinin olabileceğini söylemenin ve iddia etmenin mantıklı bir izahı bulunmayacaktır. Dolayısıyla, Kaş-Meis bölgesinde egemenliği tartışmalı durumdaki Karaada ve Fener Adası'nın hukuki egemenlik statülerinin, en azından bu konudaki çağrışım ve düşünceleri Türkiye ve KKTC'nin gündemine getirmesi bakımından, bundan böyle daha da titizlikle dikkate alınmasını gerektiren bir konumda olduğu değerlendirilmektedir.

Zira; “Yunanistan’ın Meis Adası üzerinde egemenlik hakkına biz itiraz etmiyoruz; ama Yunanistan bu egemenliğe dayanarak “Doğu Akdeniz’in çok geniş deniz alanlarında kıta sahanlığı ve ekonomik bölge haklarını vardır” iddiasıyla ortaya çıktığı bir dönemde, Türkiye, Kara Ada ve Fener Adası üzerindeki egemenlik tezini, bahsettiğim çerçevede, geliştirilecek çerçevede ortaya koyduğu takdirde, hiçbir güç Anadolu kıta ülkesine rağmen “Meis Adası’nın kıta sahanlığı ve ekonomik bölgesi vardır” teziyle ortaya çıkamaz.” (Başkent Üniversitesi, 22 Şubat 2007: 29).

Notlar

¹ Konuyla ilgili ayrıntı için bkz. (Kildokum, 2004: 12).

² Bu çalışmada, “Doğu Akdeniz” olarak anılan coğrafi bölge; Yunanistan, Türkiye, Suriye, İsrail, Filistin, Mısır, KKTC ve GKRY kıyıları ile çevrili olarak farz ve kabul edilmiştir.

³ “Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Levant Basin Province, Eastern Mediterranean”, USGS (The US Geological Survey) Report on <http://pubs.usgs.gov/fs/2010/3014/pdf/FS10-3014.pdf> (Erişim tarihi: 12 Mart 2014).

⁴ Konuyla ilgili geniş ayrıntı için bkz. Hüseyin Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk*, g.g.8.b. (Ankara: Turhan Kitapevi, 2009), s. 233-299.

⁵ ABD kaynaklı bir petrol arama şirketinin 1960-1974 yılları arasında Geçitkale Havaalanı'nın güneyinde bir kuyusunun, Gazi Mağusa doğusundaki açık denizde de bir petrol kulesinin bulunduğu biliniyor. 1974 Barış Harekâtı sırasında Karaadaki kuyu beton ile kapatılmış. Denizdeki kule ise sökülerek götürülmüş. Yani, adada petrolün var olduğu uzun yıllar önce biliniyordu.

⁶ Lübnan kara sularının genişliği 12 mildir. Legislative Decree Nu. 138 concerning territorial waters and sea areas, of 7 September 1983. Metnin ayrıntısı için bkz. [www.un.org/Depts/los/LEGISLATION AND TREATIES/STATEFILES/ LBN.htm](http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATION_AND_TREATIES/STATEFILES/LBN.htm), 06.12.2009. İngiliz uzmanların, Doğu Akdeniz bölgesinde deniz altı zengin hidro karbon kaynakları olduğunu onlarca yıldır bildikleri görülmektedir. Nitekim, Lübnan'ın 1970-1975 yılları arasında Rus, İngiliz ve ABD'li uzmanlara deniz ve Karaada petrol yatakları ile ilgili etüt çalışmaları yaptırdığı, etüt sonuçlarına göre petrol çıkarma maliyetinin petrolden elde edilecek gelirden fazla olması nedeniyle petrol arama faaliyetlerine son verdiği; 1975-1990 yılları arasında da iç harp ile uğraştığı için hiçbir petrol arama faaliyetinde bulunmadığı ve başka ülkelerin faaliyetlerine de katılmadığı görülmektedir (Başeren, 2010: 151).

⁷ BM Nezdinde Türkiye'nin Daimi Temsilciliğinin 2 Mart 2004 tarihli, 2004/Turkuno DT/4739 sayılı Notası.

⁸ Rum Kesimi'nin önemli bir amacı, Kıbrıs sorunu Karaadan denize de taşıyarak, fiili durum yaratmaktır. Bugüne kadar Doğu Akdeniz'deki kaynakların Kıbrıs sorunu çözümlenmeden kullanılmaması yönünde bir teamül gelişmişti. Türk tarafı da Kıbrıs sorunu hallolunduktan sonra bu kaynakların Ada'nın her iki kesimince hakkaniyete uygun olarak kullanılması yönünde tavır ortaya koymuştu. Zira bugünkü durumda Rum Kesimi'nin elde edeceği ekonomik zenginlik Türk tarafına hiçbir fayda sağlamayacak, bu durum da Adadaki Türklerin haklarının gasp edilmesi anlamına gelecektir. Üstelik çıkarılan kaynakların nasıl paylaşılacağı konusunda da derin muammalar vardır çünkü ortaya devlet yapılanmasına ve temsiliyete ilişkin bir sorun bulunuyor. Rum Kesimi'nin son hamlesi kendi içinde yeterince kompleks olan Kıbrıs sorununu denize de taşıyarak süreci iyice içinden çıkılmaz hale getirmiştir. AB başta olmak üzere uluslararası kuruluşların ve ABD gibi etkin küresel aktörlerin bilincinde olması gereken de bu durumdur. Yani Kıbrıs sorunu Karaadan denize taşınırsa çözümü çok daha zor olabilir ve güç kullanımı riski açık biçimde artar. Rum Kesimi, son adımıyla bilinçli bir şekilde kriz tırmandırma stratejisi izlemiş, İsrail-Türkiye ilişkilerinin gerilmesini de mükemmel bir fırsat penceresi olarak değerlendirmiştir. Diğer taraftan belirtmek gerekir ki Rumların bu kadar hızlı bir şekilde bu işe girişebilmelerinin arkasında İsrail'in politik ve lojistik desteği bulunmaktadır. Zira İsrail'in politik taahhütleri olmadan bir enerji şirketinin bu kadar netameli bir alana yatırım yapmasını beklemek mümkün değildir. Ayrıca gereken siyasi ve lojistik destek olmadan Rum Kesimi'nin de bu girişimde bulunmasını beklememek gerekir. Detaylı bilgi için bkz. Mustafa Kutlay, "Güney Kıbrıs'ın Petrol Arama Hamlesi: Kıbrıs Sorununu Denize Taşıma Stratejisi", Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, 12 Şubat 2012. (<http://www.usak.org.tr/myazdir.asp?id=2327>) (Erişim tarihi: 15 Mart 2014).

⁹ KKTC tarafından TPAO'ya verilen arama izninin süresiz olduğu, aramalar sırasında petrol veya gaz bulunması halinde, kaynakları çıkarmak amacıyla Türkiye ile yeni bir anlaşma imzalanacağı bildirilmiştir.

¹⁰ "Merkezi Monako'da bulunan ve Türkiye'nin de üyesi bulunduğu Uluslararası Hidrografi Bürosu'nun dokümanlarında Ege Denizi ile Akdeniz arasında Rodos-Meis bölgesindeki sınır, Rodos'un kuzey burnunu Akyar burnuna birleştiren hat olarak belirlenmiştir. Ancak Türkiye, küçük bir alana tekabül etmekle birlikte, kendi bölgesel sınırlandırmasına uyumu sağlamak adına Rodos'un kuzey burnunu Dalaman Çayı ağzına birleştiren hattın, bu bölgede Ege Denizi ile Doğu Akdeniz arasındaki sınır olarak kabul edilmesini öngörmektedir." (Başkent Üniversitesi, 22 Şubat 2007: 27).

¹¹ 1 Deniz Mili (1 Nautical Mile): 1.852 metre.

¹² "Türkiye, Meis'in coğrafi konumundan niye korkmaktadır? Burada benden önce konuşma yapan Prof. Başeren, Yunanlı yazarların ve Yunanlılara müzahir Batılıların Meis'in olabilecek etkisinin Yunanistan lehine ne derece büyük ölçüde olacağını göstermeye çalıştı. Halbuki eğer Türkiye, çevreleyen denizlerdeki haklarını, temel milli çıkarlarını ve menfaatlerini olması gereken düzeyde bilebilse ve bunları korumak ve kollamak adına kararlı bir duruş gösterebilse, bugün karşı karşıya kaldığı sıkıntıların çok büyük bir bölümünü yaşamayacağı kanaatindeyim. Şöyle ki: (...) Meis Adası, Lozan Barış Andlaşması'yla İtalya'ya devredilmiş; daha sonra Türkiye'nin yer almadığı 10 Şubat 1947 tarihli Paris İtalyan Barış Andlaşması'yla Meis ve bitişik adacıkları Yunanistan'a devredilmiştir. Burada iki önemli ve müstakil ada daha var: Meis'in hemen batısında yer alan Kara Ada (diğer adıyla Ro) ile doğusunda yer alan Fener Adası, diğer adıyla İpsili

Adası. Bu adalar, Meis Adası'nın bitişik adacıkları değildir. Meis gibi bölgede yer alan iki müstakil adadırlar.” (Başkent Üniversitesi, 22 Şubat 2007: 28).

¹³ *“Bu bölgenin Ege'ye sınırı var. Yani Ege ve Doğu Akdeniz kıta sahanlığı sınırlandırmaları birbirleri ile ilgili. Bizim acaba kıta sahanlığımız nasıl olacak? Ege ile yakın ilişki var. Ege'den gelen sınır, Akdeniz kıta sahanlığının belirlenmesinde önem taşıyacak. Mesele şudur: Acaba buradaki adaların kıta sahanlığı olacak mı? Yani Kerpe Adası'nın, Kaşot Adası'nın, Rodos Adası'nın kıta sahanlığı olacak mı? Adaların kıta sahanlığı vardır, ama ada olmak, mutlaka kıta sahanlığına sahip olunacağı anlamına gelmez. Ters taraftaki adaların kıta sahanlığı yoktur. Bulunduğu yere göre adaların kıta sahanlığı olmayabilir. Sınırlandırma esasında da adaların kıta sahanlığının ne kadar olacağı değişir, sınırlandırma esasında da adaların hiç kıta sahanlığı olmayabilir. Rodos'un, Kerpe'nin, Kaşot'un kıta sahanlığının olmayacağını söylüyorum. Bunların karasuları dışına taşan kıta sahanlıkları olmayacaktır. Bunların kıta sahanlığı olması demek, ters taraftaki adaların kıta sahanlığına sahip olması demektir. “Kanal kıta sahanlığı uyumsuzluğu”ndan bu yana uluslararası mahkeme kararları buna imkân vermemektedir. Bunlara kıta sahanlığı vermek, Türkiye'nin kendi doğal uzantılarına, kendi kıta sahanlığı alanlarına azami ulaşım hakkını engeller. Bu bağlamda bunların kıta sahanlığı yoktur. Saint Miquelon Adası kıta sahanlığı uyumsuzluğu da bu söylediklerimi vurgulayan bir kararla neticelenmiştir. Aynı şey Meis Adası için de söylenmelidir. Meis Adası'nın da karasuları dışında kıta sahanlığı ya da münhasır ekonomik bölgesi yoktur. Her ikisini birden anmıyorum, Başkanın ilk konuşmasında söylediği gibi, yarı kapalı denizde bunları birbirinin yerine kullanmak mahzurlu değil.”* (Başkent Üniversitesi, 22 Şubat 2007: 23).

¹⁴ Ülke devri, bir devletin belirli bir ülke alanı üzerinde sahip olduğu egemenlik haklarını, diğer bir devlete, usulüne uygun olarak yürürlüğe girmiş bir andlaşma ile nakletmesi işlemidir. Devir, ilgili iki tarafın bu yoldaki iradelerini açıkça saptayan ve devredilen ülke kesimini tayin, tarif ve tavsif eden kuşkuya yer vermeyen bir andlaşma ile olmalıdır. Bu gereklilik, bir ülke üzerindeki egemenliğin kime ait olduğunun tereddüde tahammülü olmamasından kaynaklanmaktadır (Başeren, 1998: 82).

¹⁵ Adalar açısından bakıldığında Sicilya, Malta, Messina ve Kıbrıs Doğu Akdeniz'in önemli adalarını teşkil etmekte ise de, Doğu Akdeniz'in jeopolitik ve jeostratejik açıdan en önemli adasının Kıbrıs olduğunu söylemek mümkündür. Zira Kıbrıs, Ortadoğu ve Doğu Akdeniz'in kontrol edilmesindeki işlevinden dolayı ilgi odağıdır (Yaycı, 2012: 5). Ancak, şimdi Meis ve Kaş-Meis bölgesindeki iki müstakil ada olan Karaada ve Fener Adası'nın egemenlik statülerinin de ilgi ve önem odağı olmaya başladığını söylemek yanlış olmayacaktır.

¹⁶ Lozan Barış Antlaşması'nın metni için bkz. 28 LNTS (League of Nations Treaty Series) 11; Peace Treaties, Vol. 4, s. 2301.

¹⁷ Lozan Barış Antlaşması'nın 15 inci maddesi ile ismen sayılan Menteşe Adaları ve bunlara “bağlı” adacıklar ile Meis Adası İtalya'ya devredilmiştir. Lozan Barış Antlaşması - Madde 15: *“Türkiye, aşağıda sayılan adalar üzerindeki bütün haklarından ve sıfatlarından İtalya yararına vazgeçer: Bugünkü durumda İtalya'nın işgali altında bulunan Stampalia (Astropolia), Rodos (Rhodes, Rhodos), Kalki (Calki, Khalki), Skarpanto (Scarpanto), Kazos (Casos, Casso), Piscopis (Tilos), Miziros (Misiros, Nisyros), Kalimnos, (Kalymnos), Leros, Patmos, Lipsos (Lipso), Simi (Symi) ve İstanköy (Cos, Kos) adaları ile bunlara bağlı adacıklar ve Meis (Castellorizo) adası (2 sayılı Haritaya bakılması).”* Bu konuda ayrıntı için bkz. (Ak, 2013: 170-197).

¹⁸ 1947 Paris Barış Antlaşması Madde 43: “İtalya, 24 Temmuz 1923’te imzalanan Lozan Andlaşması’nın 16’ncı maddesi gereğince sahip olabileceği bütün hak ve yükümlülüklerden vazgeçer.”

¹⁹ 1923 Lozan Andlaşması ile Karaada ve Fener Adası’nın egemenliğini devralan devlet statüsündeki İtalya, devredilen ülke kesimleri olan bu iki müstakil ada üzerinde hiçbir zaman fiilen egemenlik tesis etmediğinden (ki, 31 Ocak 1996 itibarıyla Karaada gayrimeskûn idi. Fener Adası üzerinde Osmanlı döneminden beri işletilmekte olan bir fener tesisi mevcut olup, günümüzde Yunanistan’ın tasarrufunda işletilmektedir), tartışmalı da olsa, bu iki müstakil adanın Türkiye’den İtalya’ya devir işlemi tam olarak gerçekleşmemiştir. Bu konudaki ayrıntı için bkz. (Toluner, 1989: 8).

²⁰ Bu adacık, Girit Adası’nın 19 mil güneyindeki, yani Akdeniz’deki Gavdos Adası’nın kuzeybatısındaki adacıktır.

²¹ Ancak, gerek Türkiye’nin Batı Anadolu kıyıları boyunca kuzeyden güneye dizilen Doğu Ege Yunan Adaları, gerekse Doğu Akdeniz’de Kaş-Meis bölgesinde bulunan ada, adacık ve kayalıkların, Yunan anakarasına nazaran “ters tarafta”, yani Türk anakarasına çok yakın ve onun doğal uzantısı üzerinde coğrafi konuşlanmış olmaları, bu coğrafi formasyonların karasuları dışında, hayli kısıtlı bir kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgeye sahip olacaklarını gösterir. Şöyle ki; söz konusu Adalar Yunan ana karası ile Anadolu kıyıları arasında çizilen ortay hatta bakarak “Ters Tarafta” yer alan adalar olduklarından, sınırlandırma konusunda kıyı oluşturamaz ve karasuları dışında kıta sahanlığına sahip olamaz. Bu duruma uluslar arası hukuktan bir örnek dava durumu vermek gerekirse; Karadeniz’de Romanya ile Ukrayna arasındaki deniz yetki alanlarının paylaşımına ilişkin uyuşmazlığın çözülmesi konusunda 3 Şubat 2009 tarihinde verilen kararda Uluslararası Adalet Divanı, sınırlandırma yapılacak deniz alanına yansımaya sahip olan “İlgili Sahil Şeridi”ni (Relevant Coast) belirlerken Ukrayna’ya ait olan “Serpents” (Yılanlar) Adasını ilgili kıyı olarak dikkate almamış, sınırlandırma için hattın belirlenmesinde karşı sahiller arasında ortay hat (median line) metodunu kullanmış ve bu esaslar üzerinde sınırlandırmaya hükmedilmiştir. Yine bu durum, Uluslararası Hakem Mahkemesi’nin İngiltere ile Fransa arasındaki Kanal kıta sahanlığı uyuşmazlığında açıkça belirtilmektedir. Bunun için, delimitation of The Continental Shelf (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland and The French Republic), 30 June 1977, 92; 195; 95; 203; International Boundary Cases: The Continental Shelf, Vol. I, Grotius Publications Limited, Cambridge, 1992, s. 363’de yer alan karar referans olarak alınmıştır. Bu kapsamda Girit, Kaşot, Çoban, Rodos ve Meis Adalarının bir hatla birleştirilerek Yunanistan için Türkiye’nin sınırlandırma bölgesine cepheli ilgili kıyı şeridini ortadan kaldıran yeni bir kıyı oluşturması mümkün değildir. Herhangi bir sınırlandırma işlemi, aralarından duruma uygun olan prensiplerin seçilebileceği bir hakkaniyet prensipleri listesinin mevcut olduğu ilgili yargı ve hakemlik kararlarından ortaya çıkmaktadır. Bunlar hakkında ayrıntı için bkz. Libya-Malta Davası, par. 46; Maine Körfezi Davası, par. 88; Eritre-Yemen Davası, par. 103. Kararlardan ön plana çıkarılan prensip “coğrafyanın üstünlüğü” prensibidir. Coğrafya kavramından, iki ülke arasında sınırlandırmaya konu olan alandaki anakara coğrafyası anlaşılır. En önemli coğrafi unsur anakara kıyılarının uzunluğudur (Yaycı, 2012: 20-21 ve dp. 65-67).

²² “Bir Yunanlı akademisyen ve diplomat olan Guaniris 2002’de yazdı: Yunanistan, Mısır ile kıta sahanlığını sınırlandırmak için görüşmeler yapmış. Nerede, biliyor musunuz; Meis, Rodos, Kerpe, Kaşot, Girit hattı ve güneyinde... Yunanistan bunu kendi ilgili kıyısı kabul ederek ve haritada noktalı kırmızı çizgi ile gösterilen ortay hattı esas alarak Mısır

ile MEB / kıta sahanlığı sınırlandırması yapmaya çalışmış. Rodos'u, Meis'i esas alarak belirlenen bölgede kıta sahanlığı tesis etme çabası içerisinde, yani bu bölgeyi sahiplenme çabası içerisinde Yunanistan. Guaniris'in ifadesiyle, Mısır, Türkiye'yi incitmek istemediği için görüşmeler sonuçsuz kalmış, Yunanistan'ın çabaları devam ediyor. Sevilla Üniversitesi tarafından hazırlanmış bir haritada, Kıbrıs etrafında çevrelenmiş yeşil bölge Kıbrıs'ın kıta sahanlığıdır. Kıbrıs Adası'na, ortay hatlar sınır kabul edilerek çok geniş MEB / kıta sahanlığı verilmiş, Yunanistan da biraz önce arz ettiğim gibi, Girit, Kaşot, Kerpe, Rodos, Meis hattını ilgili kıyı kabul ederek bu hattın güneyindeki deniz alanında MEB / kıta sahanlığını Mısır ile paylaşmış sonra Meis'ten Kıbrıs Adası'nın MEB'ine bir hat çekilerek Kıbrıs ile Yunanistan sınır komşusu haline getirilmiş. Türkiye ise, Antalya Körfezi açıklarında dar bir deniz alanına mahkûm edilmiş. Haritada kuzeye Ege'ye doğru yukarı çıkıyoruz. Görüldüğü gibi Türkiye'nin kıta sahanlığı, Türkiye'ye en yakın Doğu Ege adalarıyla Anadolu kıtası arasından geçen bir hatla sınırlandırılmış, yani Türkiye denizden kopartılmış." (Başkent Üniversitesi, 22 Şubat 2007: 19-21).

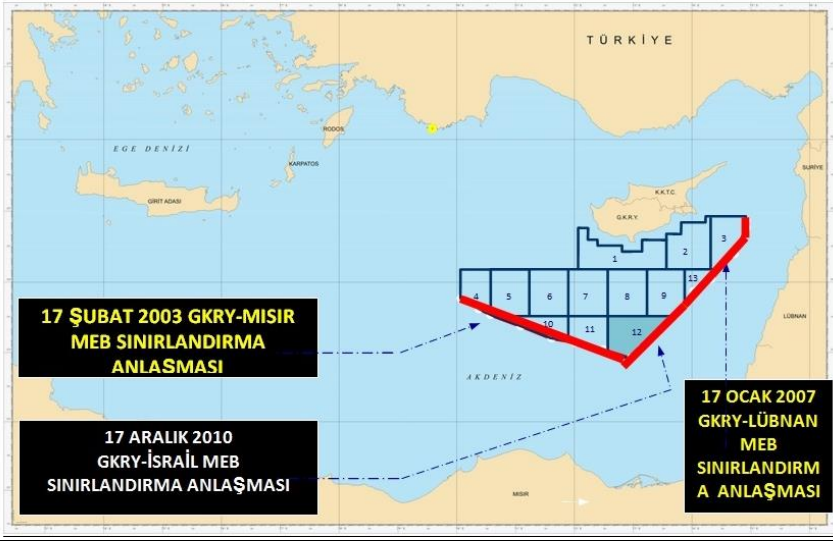
²³ Ayrıntı için bkz. (Bugün, 29 Kasım 2011). <http://medyazarazi.com/haber/20111129/452762/0/turkiye-ye-akdeniz-buyuk-oyun.html> (Erişim tarihi 16 Mart 2014).

²⁴ Yunanistan Mısır ile anlaşarak, GKRY'nin mısır ile yaptığına benzer bir münhasır ekonomik bölge sınırlandırma anlaşmasını sonuçlandırabilir. Bu, en kötü durumlardan biridir. Zira, bu takdirde, sözde Rum ve Yunan münhasır ekonomik bölgeleri Antalya Körfezi açıklarında, güneyde, denizden sınırdaş olabilecektir.

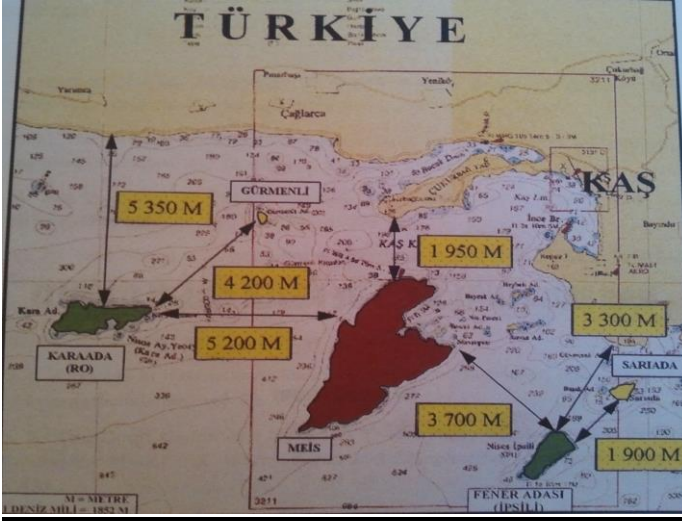
Ekler (Haritalar)

EK-1: Kıta sahanlığı ve Münhasır Ekonomik Bölge Sınır ve Özellikleri

EK-2 : Rum Yönetimi Münhasır Ekonomik Bölge Anlaşmaları

EK-3 : Meis, Karaada ve Fener Adası- Mevki ve Mesafeler

EK-4: Meis, Karaada ve Fener Adası'nın Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sorunundaki Yerleri

Kaynakça

Ak, Gökhan. (2013). Ege'de Temel Sorun: Unutul(may)an Türk Adaları. Ulvi Keser (Yay.Haz.). *Mare Nostrum'dan Casus Belli'ye: Bizim Deniz Akdeniz*. (s. 170-197). Ankara: AKAUM Yayını.

"Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Levant Basin Province, Eastern Mediterranean", USGS (The US Geological Survey) Report on

- <http://pubs.usgs.gov/fs/2010/3014/pdf/FS10-3014.pdf> (Erişim tarihi: 12 Mart 2014).
- Başeren, Sertaç Hami. (1998). Ege'de Ada, Adacık ve Kayalıkların Uluslararası Andlaşmalarla Tayin Edilen Hukuki Statüsü. Ali Kurumahmut (Yay.Haz.). *Ege'de Temel Sorun*. (s. 81-116). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Başeren, Sertaç Hami. (2010). Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı. *Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi (SAREM)*, 8(14), 129-184.
- Başeren, Sertaç Hami. (2013). Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sınırlandırması Sorunu: Tarafların Görüşleri, Uluslararası Hukuk Kurallarına Göre Çözüm ve Sondaj Krizi. Başeren, Sertaç Hami. (Yay.Haz.). *Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanlarında Hukuk ve Siyaset*. (s. 253-305). Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını.
- Başkent Üniversitesi. (22 Şubat 2007). Doğu Akdeniz Kıta Sahaneliği ve Türkiye'nin Stratejisi (Panel). Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi. s. 1-64.
- BM Nezdinde Türkiye'nin Daimi Temsilciliğinin 2 Mart 2004 tarihli, 2004/Turkuno DT/4739 sayılı Notası.
- Bugün. (29 Kasım 2011). Türkiye'ye Akdeniz'de Büyük Oyun. <http://medyazarazzi.com/haber/20111129/452762/0/turkiye-ye-akdeniz-buyuk-oyun.html> (Erişim tarihi 16 Mart 2014).
- Kildokum, Hakan. (2004). Kıbrıs Adası ile Anadolu Yarımadası Arasındaki Siyasi İlişkinin Tarihsel Bir Analizi. ATAUM Uluslararası İlişkiler 26. Dönem Uzmanlık Ödevi, Ankara, s. 1-32.
- Kurumahmut, Ali. (2013). Karaada (Ro), Meis ve Fener Adası (İpsili). Başeren, Sertaç Hami. (Yay.Haz.). *Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanlarında Hukuk ve Siyaset*. (s. 327-335). Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını.
- Kutlay, Mustafa. (12 Şubat 2012). "Güney Kıbrıs'ın Petrol Arama Hamlesi: Kıbrıs Sorununu Denize Taşıma Stratejisi". Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu. (<http://www.usak.org.tr/myazdir.asp?id=2327>) (Erişim tarihi: 15 Mart 2014).
- Legislative Decree Nu. 138 concerning territorial waters and sea areas, of 7 September 1983.
- Pazarıcı, Hüseyin. (2009). *Uluslararası Hukuk*. (8.b.). Ankara: Turhan Kitapevi.
- Toluner, Sevin. (1989). *Milletlerarası Hukuk Dersleri - Devletin Yetkisi*. (4.b.). İstanbul: Beta Yayınevi.
- Yaycı, Cihat. (2012). Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye. *Bilge Strateji*, 4(6), 1-70.
- 28 LNTS (League of Nations Treaty Series) 11; Peace Treaties, Vol. 4, s. 2301. [www.un.org/Depts/los/LEGISLATION AND TREATIES/STATEFILES/ LBN.htm](http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATION_AND_TREATIES/STATEFILES/LBN.htm) (Erişim tarihi: 25 Mart 2014).

Kıbrıs'taki Egemen İngiliz Üsleri ve Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sorunundaki Yerleri

Ulvi KESER*
Gökhan AK**

“Bir ulusun coğrafyasını bilmek, onun kaderini bilmektir.”
Napolyon Bonaparte

Giriş

Gelişen yeni teknolojiler ve artan enerji ihtiyacı, Doğu Akdeniz’de yeni hidrokarbon kaynaklarının araştırılmasına ve keşfine yol açmıştır. Son keşifler, gelecek yüz yılda bölgenin önemli bir doğal gaz kaynağı olacağını göstermektedir. Amerikan Jeolojik Araştırmalar Raporları’nda, Kıbrıs Adası’nın güneyindeki Levant Baseninde tahminen 122 trilyon kübik fit (trilion cubic feet) doğal gaz bulunduğu belirtilmektedir.¹ Doğal olarak bu büyük rezervler, başta Avrupa olmak üzere, diğer devletler için de enerji kaynağı olacaktır.

Ancak, “gülü seven dikenine katlanır” misali, Doğu Akdeniz’de artan refahın habercisi olması gereken bu zenginlikler, aynı zamanda şiddeti zaman zaman hayli artan uyuşmazlıkların da habercisi olmuştur. Yeni kaynaklar ve zenginlikler, yeni menfaat çatışmaları ve uyuşmazlıklar yaratmakta, bunlar da eski uyuşmazlıklarla olumsuz bir etkileşim içerisine girmektedir. Yeni kaynaklar sebebiyle ortaya çıkan uyuşmazlıklar, bir yandan eski uyuşmazlıkları derinleştirmekte, öte yandan eski uyuşmazlıklar paralelinde çözümsüz bir hal almaktadır (Başeren, 2013: 253).

Bölgedeki eski uyuşmazlıklar olarak, Kıbrıs Sorunu, Türk-Yunan Sorunları, İsrail-Arap Devletleri, İsrail-Filistin sorunları, yeni dönem uyuşmazlıkları olarak ise, Suriye İç-Savaşı, Mısır ve Libya’daki iç siyasi karışıklıklar sayılabilir. Doğu Akdeniz’de keşfedilen deniz-dibi hidrokarbon kaynakları ise, bu sorunların tam göbeğine doğmuş yepyeni bir uluslararası deniz hukuku sorunudur. Doğu Akdeniz bölgesinin demokratik gelişmişliği ve tarihsel husumetler göz önüne alınacak olursa, bu doğal kaynak mevcudiyetinin, bölgedeki devletler arasında mevcut uyuşmazlıkların çözümüne katkıda bulunma ihtimali zayıf görülmektedir. Keza, bu doğal kaynak mevcudiyetinin, bölgedeki tüm karşılıklı ilişkileri altüst eden yeni hassas siyasi sorunlarla ekonomik çıkarlar arasındaki dengesizliği artıracığı düşünülmektedir.

Doğu Akdeniz’de Kıbrıs adası çevresinde, deniz tabanının altında son yıllarda keşfedilen zengin hidrokarbon kaynakları uluslararası kamuoyunda büyük önem kazanmıştır. Ancak bu önemin büyüklüğü, bölge ülkelerinin Doğu

* Prof. Dr., Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, Avrupa Birliği İlişkileri Bölümü Başkanı, Akdeniz ve Kıbrıs Araştırmaları Merkezi (AKAM) Müdürü, Lefkoşa

** Hacettepe Üniversitesi Siyaset Bilimi Doktora Programı Öğrencisi, Ankara

Akdeniz'in deniz alanlarını sınırlandırarak paylaşma strateji ve girişimlerinde bölge-dışı bir devletin mevcudiyetinin ve bölgeyle olan ilişkisinin çoğunlukla gözardı edilmesine neden olmaktadır.

Bu bölge-dışı devlet, Kıbrıs'ın yaklaşık % 3'üne egemen olan İngiltere'dir ve İngiltere'nin yüzyılı aşkın bir süredir, Doğu Akdeniz bölgesine ve özelinde de Kıbrıs'a olan ilgisinin ve milli stratejilerinin temelinde, küresel hegemonya mücadelelerini besleyen ulusal çıkarları yatmaktadır.

Dolayısıyla, bu çalışmanın ana amacı, aslında Kıbrıs bulmacasının eksik parçalarından en çok dikkati çeken ve bilinçli olarak geri plana itilen bölümü olan "Egemen İngiliz Üsleri" ve bu üslerin son on yılda Doğu Akdeniz'e kök salan deniz yetki alanları sorunundaki yerlerini incelemek ve bu konuda ileride yapılabilecek daha detaylı çalışmalar için bir durumsal farkındalık ve stratejik düşünsel zenginliği sağlamaya çalışmaktır.

Uluslararası Deniz Hukukuyla Bağlantılı "Mavi Vatan" Kavramı

Ulusal güvenlik açısından Kıbrıs Adası'nın jeopolitik ve jeostratejik önemini iyi kavrayabilmek için, önce "Mavi Vatan" olarak adlandırabilecek yeni bir kavrama dikkat çekmek istiyoruz. Zira "Vatan" gerçeği, bünyesinde pek dikkat edilmeyen, pek önem verilmeyen, ama çok değişik ve bir o kadar da önemli bir başka pencere içermektedir. Bu göz ardı edilen pencere, kendi içerisinde eski bir soruya yeni bir perspektif barındırmaktadır.

Bu bağlamda, öncelikle "Vatan nedir, neresidir?" sorusu sorulduğunda, çoğunlukla devletlerin karasal ülkelerinin akla geldiği yadsınamaz bir gerçektir. Hâlbuki bu, özellikle uluslararası ilişkiler/politika çalışanları için önemli bir yanılsamadır. Zira bu vatan zahiridir; diğer deyişle vatan, sadece karasal mekânlar değildir. Devletlerin iç suları, karasuları, bitişik bölgeleri, kıta sahanlıkları, münhasır ekonomik bölgeleri (MEB) de ve hatta bunların üzerindeki hava sahaları da vatandır. Bu bölgeler, "Mavi Vatan" olarak adlandırılabilir.

Bu kavrama açıklık getirilmek istenirse; bilindiği üzere, uluslararası hukuka göre bir devletin ülkesi kara, deniz ve hava ülkelerinden oluşmaktadır. Örneğin Türkiye'nin kara ülkesi, klasik olarak tüm karasal coğrafi alanlarıdır. Ancak, deniz ülkesi ve hava ülkesi çok daha farklı ve ilginç bir yapıdadır. Uluslararası hukukun mekânsal kurallarına göre, uluslararası deniz ve hava alanlarını oluşturmakla birlikte, devletler, kıyı devleti olarak deniz ve hava ülkelerinde de belirli birtakım egemen haklara sahiptir.² Devletlerin çeşitli egemenlik gösterileri yapabildiği, uygulayabildiği bu deniz ve hava sahaları Mavi Vatan'dır.

İşte, bu mavi vatanlardan biri olan Doğu Akdeniz ve Kıbrıs Adası, Türkiye'nin Akdeniz'e, Batı'ya, Güney'e açılan bir hayat alanıdır adeta...³ Doğu Akdeniz, Türkiye için çok önemli bir coğrafyadır. Bu bölge, Türkiye'nin Orta Doğu'ya açılan bir deniz kapısıdır ve bu kapıyı da Kıbrıs Adası bir hançer misali zorlar, ürkütür, hatta tehdit eder. Güzel afroditin diyarı, uluslararası ilişkiler

dünyasında yırtıcı bir kuştur aslında... İşte bu yüzden Kıbrıs, Türkiye'nin ellerinden uçmaması ve her daim avucunun içerisinde tutulması gereken bir şahin gibidir.

Denizdibi Hidrokarbon Kaynakları ile Uluslararası Deniz Hukuku İlişkisi

Kıbrıs çevresinde deniz dibinde keşfedilen yüksek kıymetteki hidrokarbon zenginlikleri, Doğu Akdeniz bölgesinde, denizde yeni bir uyuşmazlığın müjdecisi olmuştur. Bu da, bu bölgedeki devasa deniz alanının, bölge ülkeleri tarafından nasıl paylaşılacağı, ne şekilde egemenlik alanlarına bölüneceği sorunudur. Bu denizde ortaya çıkan yeni sorun, uluslararası deniz hukukundan kaynaklandığı için, öncelikle deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin bir takım uluslararası hukuk kurallarının ortaya konması uygun olacaktır. Bu şekilde sorun, daha iyi anlaşılabilir.

Kıta sahanlığı, bir devletin kara ülkesinin deniz altındaki uzantısı ve bu uzantı üzerinde kıyı devleti 'ab initio ipso facto' haklara sahiptir. Diğer deyişle, başından beri, kıta sahanlığına ilişkin hukuk kurallarının yürürlüğe girmesinden itibaren ilan etmeye gerek kalmaksızın haklara sahiptir. Bunun Türkiye ve KKTC için anlamı şudur: Her iki devlet de, Doğu Akdeniz'de kıta sahanlığına sahiptir.

Bazı bölgelerde, üstteki kıta sahanlığı altında münhasır ekonomik bölge olabilir ya da kıta sahanlığı münhasır ekonomik bölgesinin dışına taşabilir. Ama 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne göre 200 deniz miline kadar kıta sahanlığının varlığı kabul edilmektedir; üzerinde de 200 deniz mili genişliğinde münhasır ekonomik bölge ilan edilmesi mümkündür. (Bkz. EK-1 Harita)

Doğu Akdeniz'deki durumda, daha çok münhasır ekonomik bölgeden söz etmek daha uygun olacaktır. Keza, bu bölgede muhataplarımız münhasır ekonomik bölge ilan etmişlerdir. Ve devletlerarası çeşitli antlaşmalarla, münhasır ekonomik bölge sınırlandırması yapmaktadırlar.

Ancak, Doğu Akdeniz'de hiçbir iki kıyının arası 400 deniz miline ulaşmamaktadır. Anadolu kıyılarıyla Mısır kıyıları arasında mesafe hiçbir yerde 400 deniz miline ulaşmıyor. Diğer deyişle, her durumda devletlerin kıta sahanlıkları ile münhasır ekonomik bölgeleri birbirinin üstüne binecektir, dolayısıyla sınırlandırmaya ihtiyaç olacaktır; aksi takdirde, Doğu Akdeniz'de münhasır ekonomik bölge ve kıta sahanlığı dışında bir açık deniz alanı kalmamaktadır. Bu gerçekten de bu bölgede sınırlandırma ihtiyacını ortaya koymakta ve çarpışan menfaatlerin sebebini de açıkça ortaya koymaktadır.

Doğu Akdeniz ve Kıbrıs'ın Jeostratejik ve Jeopolitik Önemi

Adanın Türkiye açısından her zaman büyük olan stratejik önemi, özellikle son yıllarda uluslararası alanda ve bölgede meydana gelen hızlı siyasi ve ekonomik gelişme ve değişimler nedeniyle daha da artmaktadır. Bakü-Tiflis-Ceyhan

(BTC), Kerkük-Yumurtalık ve gelecekteki Samsun-Ceyhan boru hatları gibi Türkiye'nin deniz yetki alanlarını geçmişe nazaran çok daha önemli kılan enerji projelerinin hayata geçmesi, Türkiye-İsrail ilişkilerinin bozulması, GKRY'nin Doğu Akdeniz deniz yetki alanlarında İsrail'i de yanına alarak tek taraflı girişimlerle sözde münhasır ekonomik bölgesinde hidrokarbon zenginliklerini arama faaliyetleri gibi uluslararası hukuka aykırı eylemlere kalkışması, Türkiye'nin Kıbrıs özelinde Doğu Akdeniz'e bambaşka bir dikkat, önem ve özen göstermesini gerekli kılmıştır. Ayrıca, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de Kıbrıs'a ilişkin eski ve yeni deniz ve hava sahası problemlerinin, Yunanistan'la Ege'de yaşanan sorunlarla da direkt ilintili olması, günümüz Kıbrıs'ını Türkiye için daha hayati bir statüye sokmuştur.

Bu hayati konununun paralelinde, Kıbrıs'ın önemi sadece Türkiye'ye yakınlığından ileri gelmemektedir. Zira eski çağlardan beri Doğu Akdeniz'deki deniz ticaret yolları ile deniz ulaştırmasını ve enerji nakil hatlarını⁴ kontrol altında bulunduran Kıbrıs'ın, Doğu Akdeniz'in ortasında batmaz bir uçak gemisi olarak, çok değerli bir mavi vatana sahip olmasından kaynaklanan jeostratejik, jeopolitik ve jeoekonomik önemi ve değeri bulunmaktadır. Bu bağlamda;

- Kıbrıs Adası, Anadolu'nun en önemli ihracat ve ithalat limanları olan ve NATO'nun Orta Doğu'daki bir harekâtında silah, malzeme ve personel transferi maksadıyla kullanılmak üzere 'hub-port (toplanma limanı)' olarak benimsediği Mersin ve İskenderun'a giriş ve çıkışı kontrol etmektedir.
- Doğu Akdeniz'deki, hatta Türk Boğazları'nın ve Süveyş Kanalı'nın açıldığı Akdeniz'deki bütün deniz ticaretini, deniz ulaştırmasını kontrol edebilecek olanaktadır.
- Kafkas, Hazar havzası ve Kerkük-Musul petrollerinin ve doğal gaz boru hatlarının ulaştığı İskenderun Körfezi'ni koruma ve kontrol bakımından eşsiz bir stratejik konuma sahiptir.
- Kıbrıs'ta konuşlandırılacak askeri güçler, özellikle deniz ve hava kuvvetleri ile orta/uzun menzilli füzeler, adanın merkezi konumu nedeniyle, Anadolu ve güney sahillerimiz dâhil bölge ülkelerini etkileri altına alabileceklerdir.
- Türkiye, yeni gelişmekte olan Asya ekonomik pazarının batı kapısı üzerindedir. Asya, dünya ile deniz bağlantısını Batı'da, Türkiye'nin Akdeniz kapısı üzerinden sağlayacaktır. Dolayısıyla bu batı kapısının kilidi Kıbrıs'tır.
- Kıbrıs, Türkiye'nin güney sahillerinin emniyetini ve denizden/havadan güvenliğini sağlamakta ve bu bölgedeki kuvvetler için ileri bir harekât üssü, ikmal üssü vazifesi görmektedir.
- Kıbrıs, bir mütecevaz devletin elinde bulunması durumunda, Türkiye'yi güneyden tehdit ederek, güney bölgesinde büyük çaplı bir askeri kuvvet bulundurulmasını zorunlu kılacaktır.
- Kıbrıs, Ege'de Yunanistan'a verilmiş adalarla batıdan kuşatılmış durumda bulunan Türkiye'ye güneyden Akdeniz'e emniyetli çıkış imkânı sağlamakta, bölgeye yönelik deniz ulaştırma hatlarını kontrol altında bulundurmakta ve

Türkiye'nin stratejik savunma derinliği açısından hayati önemi bulunmaktadır.

- Kıbrıs'ın Türkiye'nin etkin olmadığı bir siyasi birliğin kontrolüne girmesi durumunda, günümüzde Ege'de Yunanistan'la yaşanan kara suları, kıta sahanlığı, hava sahası, gibi sorunların benzerleriyle Kıbrıs ve civarındaki deniz ve hava sahalarında da karşılaşılacaktır.

- Bütün Orta Doğu'yu, petrol bölgeleri ve özellikle Türkiye açısından Anadolu'yu menzili içine alabilecek kapasitede olan füzelere rampa, uçaklara hava alanı hizmeti verebilecek 'batmayan bir uçak gemisi' niteliğindedir.

- Son zamanlarda Yunanistan ile GKRY arasında ortak savunma doktrini çerçevesinde sürdürülen askeri faaliyetler, Yunanistan-GKRY-İsrail arasında siyasi, askeri ve ekonomik yakınlaşma ve işbirliği faaliyetleri ve GKRY'nin AB'ye tam üyeliği ile Ocak-Temmuz 2012 arasında AB Dönem Başkanlığı dahi icra ettiği dikkate alındığında Kıbrıs'ın öneminin daha da arttığı görülmektedir.

- Kıbrıs'ta yaklaşık 200.000 egemen Türk nüfus yaşamaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nin, bu Türk nüfusun yaşama hakkını, temel hak ve özgürlüklerini korumak gibi milli, tarihi, hukuki ve insani bir görevi bulunmaktadır. Sadece bu görevi yerine getirebilmesi için dahi Türkiye'nin Kıbrıs'ın mukadderatı ile ilgilenmesi kaçınılmaz bir sorumluluk ve görevdir.

Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarına İlişkin Son Gelişmeler

"Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarının sınırlandırılması" sorunu, Kıbrıs'ın etrafında son yıllarda daha da alevlenen uluslararası politik bir konu olarak ortaya çıkmış ve Kıbrıs'ı çevreleyen suları hayli ısıtmıştır. Bugün Doğu Akdeniz'de yaşanan bu sondaj krizi vb. sorunların temelinde, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan'ın Doğu Akdeniz'deki deniz alanlarının ve buralardaki her türlü zenginliklerinin hepsini, uluslararası hukuka aykırı olarak sahiplenmek istemeleri yatmaktadır. Uluslararası ilişkilere ve politikaya göre bu sahiplenme, şu anlama gelmektedir: Bugün Doğu Akdeniz'de boyutları giderek büyüyen bir deniz yetki alanları uyuşmazlığı ortaya çıkmıştır ve bölgede olduğu söz edilen hidrokarbon yatakları bu uyuşmazlığı alevlendirmektedir.

Bu denizin tabanının altında, bilimsel olarak da kanıtlanmış biçimde, çok yüksek değerde hidrokarbon zenginlikleri mevcuttur. Bu deniz altı zenginliğini Rumlar 1990'lı yıllarda öğrenmiş; 2000 yılından itibaren konu, Kıbrıs Rum basınında geniş şekilde yer almıştır. Doğu Akdeniz'de zengin hidrokarbon yataklarının varlığıyla ilgili bulguların artmasıyla birlikte⁵ maaalesef önce GKRY inisiyatifiyle bölgede deniz yetki alanlarının sınırlandırma faaliyetleri hız kazanmıştır. Bu kapsamda, GKRY, deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında atak, akılcı ve sinsî davranarak, üç ülke ile MEB sınırlandırma anlaşması imza etmiştir. Rum yönetimi izlediği politikalar kapsamında, Şubat 2003'de Mısır ile, Ocak 2007'de Lübnan⁶ ile MEB anlaşmaları imzalamıştır. Türkiye'ye Lübnan'a

yapılan baskılarla parlamentosunun GKRY anlaşmasını onaylaması engellenmiştir. Ancak, GKRY son olarak 17 Aralık 2010 tarihinde İsrail ile Lefkoşa’da MEB sınırlandırma anlaşması imzalamıştır. (Bkz. EK-2 Harita)

Türkiye, Doğu Akdeniz’de münhasır ekonomik bölge (MEB) ilan etmemiştir. Ancak, Türkiye ile KKTC, bu teşebbüslere başından itibaren karşı çıkmış; bölgede sınırlandırmanın ilgili devletler arasında hakkaniyete uygun olarak yapılması gerektiğini, GKRY’nin tek başına Kıbrıs adasını temsil etmediğini, KKTC’nin yok sayılarak yapılan anlaşmaların geçersiz olduğunu ve bunları tanımayacaklarını beyan etmektedirler. Bu kapsamda Türkiye, 2 Mart 2004 tarihinde Mısır-GKRY Anlaşmasını tanımadığını uluslararası topluma beyan ederek, BM nezdinde protesto etmiştir.⁷ BM’ye gönderilen metinde, 32° 16’ 18’’ Doğu boylamının batısında kalan deniz sahasında Türkiye’nin hakları olduğu ifadesi de yer almıştır. Türkiye, Doğu Akdeniz’de henüz bir MEB ilan etmemiş olmakla birlikte, muhtemel Türk MEB sınırları içerisinde yaptığı çeşitli devlet uygulamaları ile GKRY’nin bu hukuk dışı girişimlerini kabul etmediğini göstermektedir. Diğer deyişle, GKRY’nin tek başına bu anlaşmaları yapmaya yetkisi bulunmamaktadır. Adada GKRY tarafından temsil edilmeyen bir başka halk, Kıbrıs Türk halkı ve onun devleti olan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti vardır. Bu bağlamda bu meselenin, Kıbrıs uyumsuzluğunun denize yayılması olduğunu söylemek hiç de yanlış olmayacaktır.⁸

Son yıllarda yaşanan gelişmeler paralelinde, daha aktif bir yol izlemeye karar veren ve bu paralelde icraata geçen Türkiye ile KKTC, New York’ta 21 Eylül 2011’de Kıta Sahaneliği Sınırlandırma Anlaşması imzalamıştır. Hemen hitamında, 22 Eylül 2011’de KKTC Bakanlar Kurulu TPAO’ya Ada çevresinde petrol arama ruhsatı vermiştir.⁹ Anılan ruhsata istinaden Türkiye’den talep edilen Piri Reis araştırma gemisi 23 Eylül 2011 günü KKTC’nin belirlediği yedi adet ruhsat sahasından birisi olan “G Bölgesi”nde sismik araştırma faaliyetlerine başlamıştır. Piri Reis’in bölgedeki faaliyetlerinden hedeflenen ulusal çıkarın şu şekilde olduğu değerlendirilmektedir: Rumlar, İsrail’le derin bir işbirliği halinde, Kıbrıs’ın güneyinde Kıbrıslı Türklerin de mevcut haklarını hiçe sayarak, adeta adanın tek siyasi otoritesiymiş gibi davranmaktadır. Dolayısıyla Türkiye, Güney Kıbrıs’ın tek başına bütün Kıbrıs adına anlaşma yapma yetkisi olmadığını belirterek, bölgede Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin yaptığı kıta sahanlığı sınırlandırması anlaşmalarını tanınamaktadır.

Kıbrıs’ta Egemen İngiliz Üsleri’nin Nitelikleri, Küresel Bağlantı ve Önemleri

Yakınçağ dünyasının en büyük emperyal gücü İngiltere’nin Kıbrıs’a göz dikmesi bir rastlantı değildir. Ada, 1878 Berlin Antlaşması’ndan sonra İngiltere’nin eline geçmiştir. İngiltere’nin 19. yy. sonunda adaya verdiği önemin başlıca sebebi, Akdeniz’de Cebelitarık- Malta- Kıbrıs zincirini emniyetli şekilde oluşturmak (Tamçelik, 2011: 1513); 20. yy.da bölgedeki petrolün kendi adasına emniyetle

çıkışını sağlamak ve Doğu Akdeniz'in en önemli düğüm noktası Süveyş Kanalı'nı kontrol edebilmek; 21. yy.da ise, tüm Yakın Doğu, Orta Doğu ve Avrasya operasyonları için ileri üs görevi görmesidir.

1878'den sonra Ada'da geçen onlarca yıllık İngiliz egemenliği sonrasında, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'ni oluşturan Anayasa'ya bakıldığında, burada esas önemin İngiliz egemen üslerine yönlendirildiği görülecektir.¹⁰ 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasına zemin hazırlayan anlaşmalar birleştirilerek, 22 adet ek olarak yayımlanmıştır. Anayasa'da ilk bölüm, egemen İngiliz üslerinin teşkil edilmesi iken, Anayasa kendine ancak EK-D'de yer bulabilmiştir. Bu yaklaşım, İngiltere açısından cumhuriyetin mi, yoksa üslerin mi önemli olduğunu açıkça göstermektedir. Sonuçta İngiltere, 19 Şubat 1959 Zürih Antlaşması gereğince, iki üs bölgesi ve bazı askeri tesisler hariç,¹¹ Kıbrıs Adası üzerindeki egemenlik hakkını yeni kurulan Cumhuriyet'e devretmiştir.¹²

Kuruluş Antlaşması, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası'nın önünde, en başta EK-A'da yer almış ve üslerin yapısını belirleyen 6 adet Lahikası mevcuttur. İngiliz üsleri, Ağrotor ve Dikelya bölgelerindedir. 99 mil karedir. Ada yüzölçümünün % 2.8'ine sahip üslerde, sınırları, yasası, mahkemesi, askeri ve sivil polisi bulunan egemen bir İngiliz yönetimi hâkimdir. Üsler Soğuk Savaş döneminde yoğunlukla askeri istihbarat, elektronik dinleme, U-2 istihbarat uçakları uçuşları ve daha birçok askeri maksatlı gerekçelerle kullanılmıştır.¹³ Soğuk Savaş ertesinde ise, Orta Doğu'da yapılan Irak harekâtları dâhil, birçok operasyonda üsler askeri maksatlı kullanılmıştır. GKRY'nin AB'ye üyeliği sürecinde üslerin konumu da tartışılmış ve buraların AB toprağı değil de İngiltere toprağı sayılması üzerinde anlaşmaya varılmıştır (Tutar, Şubat 2010: 49-58).

Yine, bu Egemen İngiliz Üsleri ile ilgili ilginç bir durum da, Ata Atun'un vurguladığı şekilde, bu üslerin bırakalım egemen İngiliz toprakları olduğunu, CIA'nın "World Factbook 2005" kaynağına göre bu üsler birer müstakil devlet statüsündedir;¹⁴ "1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasına ve Anlaşmalarına göre tam bir "Bağımsız Devlet" statüsünde bu İngiliz Üsleri. Amerika Birleşik devletleri Merkezi Haber Alma Örgütü'nün (CIA) yayınladığı "World Factbook 2005'e göre Akrotiri adlı İngiliz üssü tanınmış bir devlet ve adı da AKROTIRI. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-fact-book/index.html> internet adresinden bu bilgileri alabilirsiniz. Devlet Başkanı 16 Ağustos 1960 tarihinden beridir İngiliz Kraliçesi Elizabeth II. Hükümetin başı ise 26 Nisan 2006 tarihinden beri General Richard Lacey. Bu devletin garantörü İngiltere ve hudutları içinde de İngiliz Ordusu bulunmakta. Orta Doğu ülkelerine yapılan her hava saldırısında bu üsler hem Amerikalılar hem de İngilizler tarafından kullanılmakta." (Atun, 13 Mayıs 2011).

Atun, devamla; "Akrotiri Devleti şimdi kendi toprakları ve kara suları içinde "Kıbrıs Aslanı" adını taşıyan bir tabikat yapmak hazırlığında, tabii anavatanı İngiltere ile birlikte. Bu tabikatın amacı "İngiliz Gücünün Akdeniz'de

Gösterilmesi” olduğu kesin. Bu güne değin her tür uçak ile İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetlerinin, Kara kuvvetleri ve aralarında sadece kendi başına 15 adet helikopter taşıyan bir helikopter gemisinin de bulunduğu 7 deniz birliğinden oluşan İngiliz Kraliyet donanmasının katıldığı bu çapta bir tatbikat hiç yapılmadı. Bu tatbikat sırasında Akrotiri devleti kara suları içinde ve Kıbrıs adası açıklarında gerçek mermilerle atışlar yapılacak, hava savunma tatbikatı gerçekleştirilecek ve aynı zamanda da İngiliz Kraliyet deniz piyadeleri tugayı amfibik faaliyetlerde bulunacak. Kıbrıs Aslanı adlı tatbikat ilk başta Sardunya Adası’nda gerçekleştirilecekti ama son anda Akrotiri kara sularında yapılmasına karar verildi. Böylece “Akrotiri Kara Suları” değimi de ilk defa politik literatüre girmiş oldu. Bunun da bir tek gerekçesi var. 1960 Anlaşmalarının içeriğinde Akrotiri adlı İngiliz Egemen Üsleri’nin kara suları olduğuna ve Münhasır Ekonomik Bölgesi bulunduğuna dair her hangi bir not yok. Ama bunu çağrıştıran bir bölüm var...” (Atun, 13 Mayıs 2011) bilgilerini vermektedir.

Ancak, ABD Savunma Bakanlığı’nın İstihbarat ve Araştırma Bürosu, Coğrafya Ofisi’nin 10 Kasım 1972 tarihinde yayımladığı 49 Nolu “International Boundry Study - Series A: Limits in the Seas” başlıklı çalışmasının alt başlığı “Territorial Sea Boundry / Cyprus-Sovereign Base Area (U.K.)”dur. Uluslararası herhangi bir resmi niteliği olmayan, bir iç analiz ve düşünce-kağıdı çalışması (food-for-thought paper) olarak nitelenebilecek bu çalışmada yer alan İngiliz Egemen Üsleri deniz yetki alanlarına ilişkin ifadeler şu şekildedir; “When Cyprus became independent in 1960, the United Kingdom retained, as sovereign British territory, certain base areas on the island. These non-ceded lands did not pass to the new state. The limits between the base areas and Cyprus were precisely delimited as international boundaries, and provisions were made for the demarcation on the lines. In addition, Section 3 of the Treaty Concerning the Establishment of the Republic of Cyprus provided for territorial sea boundaries between the Republic and the U.K. Sovereign Base Area (SBA). These limits also may have a potential influence on continental shelf boundaries although the possibility is not dealt with specifically in the treaty.” (ABD Savunma Bakanlığı, 10 Kasım 1972: 2).

Çalışmada daha sonra, İngiliz Egemen Üsleri’nin kabul ettiği 3 deniz mili, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin (aslında GKRY’nin) ise, talep ettiği 12 millik karasuları genişliğine göre ve Kıta Sahanlığı Sözleşmesi’ni öngördüğü, karasularının bittiği hattan başlamak suretiyle 200 metre derinliğe kadar olan kıta sahanlığı öngörülerine göre çizilmiş haritalar mevcuttur.

Dolayısıyla, genelde karacı bir millet olan Türk milletinin pek düşünmediği denizlerdeki vatanların, yani mavi vatanlara anlamını veren, karasuları, iç sular, bitişik bölge, özel balıkçılık bölgeleri, kıta sahanlığı, münhasır ekonomik bölge gibi uluslararası deniz hukuku kavramlarının, ABD, İngiltere, Yunanistan gibi denizci milletlerce, kendi ulusal çıkarlarının gerektirdiği zamanlarda veya bunun da çok öncesinde veya yeri geldiğinde, devamlı göz önünde bulundurulduğu ve

devletlerinin küresel ve bölgesel denizcilik siyasetlerini bunlara göre şekillendirdikleri görülmektedir.

Kıbrıs'taki Egemen İngiliz Üslerinin Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sorunundaki Yerleri

1960 Kuruluş Anlaşması'nın tarafları, bir tarafta İngiltere ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı, Türkiye Cumhuriyeti ve zamanın Yunanistan Helen Krallığı, diğer tarafta ise Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kendisidir. Akrotiri (Ağratur) Egemen Üs Bölgesi ile Dhekelia (Dikelya) Egemen Üs Bölgesinin sınırları, Kuruluş Anlaşması'na ekli haritalarda ayrıntılı bir şekilde gösterilmiş ve üslerin dâhilindeki kıyı şeridi ve karasularının üslere ait olacağı da ayrıntılı biçimde belirtilmiştir.¹⁵ İngiliz Egemen Üsleri, Kıbrıs Adası toplam yüzölçümünün %2.76'sını teşkil etmektedir. İki egemen üs bölgesinin toplam sahil şeridi uzunluğu 79 km. civarında olup, 782.5 km.lik Kıbrıs Adası toplam sahil şeridinin yaklaşık %10'una denk gelmektedir. Kıbrıs sahil şeridi toplamının 396 km.si KKTC'ye, 308 km.si GKRY'ye ait bulunmaktadır (Süerdem, Şubat 2010: 8).

İngiltere'nin, egemen üslerin yönetimi konusunda yapmış olduğu ve anlaşmaların bir parçasını teşkil eden deklarasyonu ile egemen üsleri sadece askeri maksatlar için kullanma taahhüdünde bulunmuş olmasına karşın,¹⁶ İngiliz makamlarının son zamanlarda egemen üslerin karasuları ve mücavir (yakın çevre) deniz alanlarında hidrokarbon araştırmalarından söz etmeleri bakımından bu sahil şeridi, hem değişik açılardan önem kazanmakta (Süerdem, Şubat 2010: 8), hem de bu sahil şeridinin daha önce pek dikkate alınmamış bir özelliği olan, egemen üslerin kara arazilerinin önündeki deniz üzerindeki egemenlik haklarını dikkatlere getirmektedir. (Bkz. EK-3 Harita)

Türkiye, Yunanistan, İngiltere ve Kıbrıs tarafından 16 Ağustos 1960'ta imzalanan Kurucu Antlaşma'nın ilgili hükümleri (Charney ve Alexander, 1991: 1559), Kıbrıs Cumhuriyeti'ne, iki egemen İngiliz Üssü Akrotiri ve Dikelya topraklarının çizilen dört çizgi arasında kalan deniz sahasının, kendi karasularının bir parçası olduğunu ileri sürmeme mükellefiyeti getirmektedir. Antlaşma'nın bitişik iki ülke arasında karasularını sınırlandırdığını ileri sürmek yanlış olmayacaktır (Charney ve Alexander, 1991: 1559). Buna karşılık aynı Antlaşmanın diğer deniz alanlarını da sınırlandırıp sınırlandırmadığı şüphelidir (Charney ve Alexander, 1991: 1559). Çizgiler arasındaki suların İngiliz karasuları mı, yoksa açık deniz mi olduğu belli değildir. Hükümde karasularından başka diğer deniz alanlarına herhangi bir referans yapılmamıştır (Charney ve Alexander, 1991: 1560).

Bununla beraber, İngiltere'nin konuya ilgisiz kalması beklenmemelidir. Yunan basınında, İngiltere'nin Kıbrıs'taki üsleri vasıtasıyla Akdeniz'deki petrolde hak isteyebileceğine, Kıbrıs ve Yunanistan'ın MEB'inin belirlenmesinde söz sahibi olduğuna dair yorumlar yapılmaktadır (Ta Nea, 17 Şubat 2007). Daha da önemlisi Kıbrıs'taki diplomatik kaynakların "*Londra'nın*

petrollerden pay almak üzere Kıbrıs'taki üsleri için egemen devlet haklarını talep etmeyi düşündüğünü" bildirdiği yazılmıştır (To Vima, 11 Şubat 2007). İngiliz Donanmasına ait "HMS Enterprise" isimli oşinografi ve hidrografi gemisinin¹⁷ 7-10 Şubat 2005 tarihleri arasında Akrotiri ve Dikelya üssü arasında Limasol açıklarında petrol araştırması yaptığı bildirilmiştir (Fileleftheros, 27 Şubat 2005). Yine basında çıkan haberlere göre İngiltere, bölgede varlığı söz konusu olan petrol ile ilgilenmediğini bildirmiştir. İngiltere'nin bu konudaki nihai tutumunu bölgede bulunacak petrol/gaz rezervlerinin büyüklüğünün belirleyeceğini düşünmek daha doğru görünmektedir (Başeren, 2010: 154-155).

Bir diğer konuda, İngiltere'nin, GKRY'nin Kıbrıs'ın güneyindeki sulara yaptığı, KKTC'nin haklarına aykırı tek taraflı uygulamalarına ses çıkarmamasıdır. Nitekim, Şubat 1959 Zürih, Londra ve Ağustos 1960 Lefkoşa Antlaşmalarına göre, İngiltere egemenliğine bırakılan üslerde, İngiltere egemen devlettir. Diğer deyişle, bu antlaşmalar incelendiğinde, tıpkı Güney Kıbrıs Rum Yönetimi gibi, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti gibi İngiltere üslerinin de deniz yetki alanlarına belli ölçüde sahip olması gerektiği sonucuna varılmaktadır. Ancak, GKRY, Kıbrıs'ın güneyindeki deniz alanında 13 adet ruhsatlı arama sahasını belirler ve ilan ederken, karasuları dışındaki bütün deniz alanlarını, yani İngiltere'nin deniz alanlarını da bloke etmekte ve bugüne kadar İngiltere'den de bu duruma herhangi bir itirazın veya reaksiyonun çıkmadığı görülmektedir. En azından bu konuda resmi ve açık kaynaklı bir bilgi mevcut değildir. Dolayısıyla, İngiltere'nin egemenliğindeki üslerin karasuları dışında olması gereken deniz yetki alanlarının bloke edilmiş olması ve İngiltere'nin buna bugüne kadar itiraz etmemiş olması, GKRY'nin Doğu Akdeniz'deki zengin hidrokarbon kaynakları oyununun veya başka politik, stratejik oyununun Avrupa Birliği'nin, belki de İngiltere'nin bir eylem planı olup olmadığı sorusunu akla getirmektedir (Başkent Üniversitesi, 22 Şubat 2007: 32, 34).

Sonuç ve Düşünceler

Bu çalışmada, "Doğu Akdeniz" olarak anılan coğrafi bölge; Yunanistan, Türkiye, Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin, Mısır, KKTC, GKRY ve Libya kıyıları ile çevrili olarak farz ve kabul edilmiştir. Ayrıca, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin karasuları taleplerinden mahfuz tutulmuş deniz alanlarına sahip, GKRY sınırları içindeki İngiliz Üsleri Akrotiri ve Dikelya'nın durumu da daha ayrıntısıyla incelenmeye muhtaçtır (Başeren, 2010: 132).

Egemen İngiliz Üsleri toprakları, İngiltere devletinin egemenliğinde olan ülke topraklarıdır. Ve üzerlerindeki İngiliz egemenliği ve bu ülkesel egemenlikten doğan hukuki, idari, mali, sosyal vb. statüleri tartışılmayacak biçimde açık ve nettir.

Kıbrıs Adası'nda bulunan ve İngiltere devletinin egemenliğinde bulunan bu toprak parçalarından, İngiltere'nin herhangi bir nedenle vazgeçebileceğini düşünmek pek mümkün görülmemektedir. Zira, Kıbrıs'taki bu İngiliz Egemen

Üsleri, yine Akdeniz'in Batı girişini tutan, İngiliz egemenliğindeki Cebelitarık Boğazı üssü gibi, Doğu Akdeniz'i, Orta Doğu ve Yakın Doğu ile Süveyş Kanalı'nı kontrol eden çok stratejik bir coğrafyadadır.

Öte yandan, her iki Egemen Üssün, onlarca yıldır İngiliz Silahlı Kuvvetleri'ne ek olarak, Kanada, ABD gibi ülkelerin silahlı kuvvetlerince de çeşitli maksatlarla kullanıldığı,¹⁸ hatta günümüzde dahi kullanılmakta olması da, bu üslerdeki askeri altyapının elden çıkarılmasının beklenmemesi gerektiğini teyit eden ilave bir etkidir (Süerdem, Şubat 2010: 9).

İngiltere'nin, ulusal çıkarları ve güvenliği doğrultusunda, Doğu Akdeniz'de çıkarılmaya başlanacak hidrokarbon kaynaklarının Kıbrıs Sorunu'na etkisi bağlamında, bu sorunun çözümüne olumlu veya olumsuz katkıda bulunmak maksadıyla, Kıbrıs'taki Egemen Üsleri'nin karasularının ötesinde, bitişik bölge, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgelerinin de olduğunu iddia etmesi mümkündür. Dolayısıyla, Kıbrıs'taki Egemen İngiliz Üslerinin, en azından bu konudaki çağrışım ve düşünceleri KKTC ve Türkiye'nin gündemine getirmesi bakımından, bundan böyle daha da titizlikle dikkate alınmasını gerektiren bir konuma yükseldiği değerlendirilmektedir.

Notlar

¹ “Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Levant Basin Province, Eastern Mediterranean”, USGS (The US Geological Survey) Report on <http://pubs.usgs.gov/fs/2010/3014/pdf/FS10-3014.pdf> (Erişim tarihi: 12 Mart 2014).

² Konuyla ilgili geniş ayrıntı için bkz. Hüseyin Pazarıcı, *Uluslararası Hukuk*, g.g.8.b. (Ankara: Turhan Kitapevi, 2009), s. 233-299.

³ Mustafa Kemal, “*Ordular! İlk Hedefiniz Akdeniz'dir! İleri!...*” emrini verdikten sonra, Türk ordusunun işgalci Yunan ordusunu Anadolu'dan atmak üzere neden İzmir'e yöneldiği ilginç bir konudur. Bizim yorumumuz şöyledir: 16 ve 17. yy. Avrupa menşeli bazı haritalarda, bugün “Ege Denizi (Aegean Sea)” olarak adlandırılan deniz, Fransızca “*Mer Blanche* (yani Beyaz Deniz=Ak Deniz) olarak tanımlanmakta ve yazılmaktaydı. Bugünkü Akdeniz ise, *Mer Méditerranée* olarak tanımlanmaktaydı. Mustafa Kemal, Adalar Denizi'nin daha önceki yüzyıllarda böyle adlandırıldığını çok iyi biliyordu ve bu nedenle, Türk süvarilerine İzmir'i işaret ederken “*Ordular! İlk Hedefiniz Akdeniz'dir! İleri!...*” emrini vermişti.

⁴ Bugün İngiltere'nin Kıbrıs'ta tam hükümran ülke haklarıyla sahip olduğu topraklar ve buralardaki askeri üsler dikkate alındığında, İngiltere'nin 1945-1947 yılları arasında Dışişleri Bakanlığı'nı yapmış Anthony Eden (1897-1977)'in; “*Kıbrıs olmazsa, petrolün İngiltere'ye taşınmasını koruyacak tesisler de olmayacaktır. Petrolün olması demek, İngiltere'de işsizlik ve açlık demektir. Bu kadar basit!*” sözleri, Kıbrıs'ın İngiltere açısından da sahip olduğu jeostratejik önemi ortaya koymaya yetmektedir (Kantarıcı, Nisan 2004: 37).

⁵ ABD kaynaklı bir petrol arama şirketinin 1960-1974 yılları arasında Geçitkale Havaalanı'nın güneyinde bir kuyusunun, Gazi Mağusa doğusundaki açık denizde de bir petrol kulesinin bulunduğu biliniyor. 1974 Barış Harekâtı sırasında karadaki kuyu beton

ile kapatılmış. Denizdeki kule ise sökülerek götürülmüş. Yani, adada petrolün var olduğu uzun yıllar önce biliniyordu.

⁶ Lübnan kara sularının genişliği 12 mildir. Legislative Decree Nu. 138 concerning territorial waters and sea areas, of 7 September 1983. Metnin ayrıntısı için bkz. [www.un.org/ Depts/ los/ LEGISLATION AND TREATIES/STATEFILES/ LBN.htm](http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATION%20AND%20TREATIES/STATEFILES/LBN.htm), 06.12.2009. İngiliz uzmanların, Doğu Akdeniz bölgesinde deniz altı zengin hidro karbon kaynakları olduğunu onlarca yıldır bildikleri görülmektedir. Nitekim, Lübnan'ın 1970-1975 yılları arasında Rus, İngiliz ve ABD'li uzmanlara deniz ve karada petrol yatakları ile ilgili etüt çalışmaları yaptırdığı, etüt sonuçlarına göre petrol çıkarma maliyetinin petrolden elde edilecek gelirden fazla olması nedeniyle petrol arama faaliyetlerine son verdiği; 1975-1990 yılları arasında da iç harp ile uğraştığı için hiçbir petrol arama faaliyetinde bulunmadığı ve başka ülkelerin faaliyetlerine de katılmadığı görülmektedir (Başeren, 2010: 151).

⁷ BM Nezdinde Türkiye'nin Daimi Temsilciliğinin 2 Mart 2004 tarihli, 2004/Turkuno DT/4739 sayılı Notası.

⁸ Rum Kesimi'nin önemli bir amacı, Kıbrıs sorunu karadan denize de taşıyarak, fiili durum yaratmaktır. Bugüne kadar Doğu Akdeniz'deki kaynakların Kıbrıs sorunu çözülmeyen kullanılmaması yönünde bir teamül gelişmişti. Türk tarafı da Kıbrıs sorunu hallolunduktan sonra bu kaynakların Ada'nın her iki kesimince hakkaniyete uygun olarak kullanılması yönünde tavır ortaya koymuştu. Zira bugünkü durumda Rum Kesimi'nin elde edeceği ekonomik zenginlik Türk tarafına hiçbir fayda sağlamayacak, bu durum da Adadaki Türklerin haklarının gasp edilmesi anlamına gelecektir. Üstelik çıkarılan kaynakların nasıl paylaşılacağı konusunda da derin muammalar vardır çünkü ortaya devlet yapılanmasına ve temsiliyete ilişkin bir sorun bulunuyor. Rum Kesimi'nin son hamlesi kendi içinde yeterince kompleks olan Kıbrıs sorununu denize de taşıyarak süreci iyice içinden çıkılmaz hale getirmiştir. AB başta olmak üzere uluslararası kuruluşların ve ABD gibi etkin küresel aktörlerin bilincinde olması gereken de bu durumdur. Yani Kıbrıs sorunu karadan denize taşınırsa çözümü çok daha zor olabilir ve güç kullanımı riski açık biçimde artar. Rum Kesimi, son adımıyla bilinçli bir şekilde kriz tırmandırma stratejisi izlemiş, İsrail-Türkiye ilişkilerinin gerilmesini de mükemmel bir fırsat penceresi olarak değerlendirmiştir. Diğer taraftan belirtmek gerekir ki Rumların bu kadar hızlı bir şekilde bu işe girişebilmelerinin arkasında İsrail'in politik ve lojistik desteği bulunmaktadır. Zira İsrail'in politik taahhütleri olmadan bir enerji şirketinin bu kadar netameli bir alana yatırım yapmasını beklemek mümkün değildir. Ayrıca gereken siyasi ve lojistik destek olmadan Rum Kesimi'nin de bu girişimde bulunmasını beklememek gerekir. Detaylı bilgi için bkz. Mustafa Kutlay, "Güney Kıbrıs'ın Petrol Arama Hamlesi: Kıbrıs Sorununu Denize Taşıma Stratejisi", Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, 12 Şubat 2012. (<http://www.usak.org.tr/myazdir.asp?id=2327>) (Erişim tarihi: 15 Mart 2014).

⁹ KKTC tarafından TPAO'ya verilen arama izninin süresiz olduğu, aramalar sırasında petrol veya gaz bulunması halinde, kaynakları çıkarmak amacıyla Türkiye ile yeni bir anlaşma imzalanacağı bildirilmiştir.

¹⁰ Konuyla ilgili ayrıntı için bkz. (Kirk, 1954: 159-187).

¹¹ İngiliz üsleri ve Ada'nın çeşitli mevkiilerinde bu kapsama girebilecek İngiliz askeri imkan ve kabiliyetlerinin kroki ve planları detayı için bkz. (Altan, 2001: 486-528).

¹² Türkiye ve Yunanistan tarafından 11 Şubat 1959'da imzalanan ve 27 maddeden oluşan Zürih Antlaşması, Kıbrıs'ta bağımsız bir cumhuriyet yönetiminin kurulmasını öngörmüştür. Bu antlaşma, Londra'da nihai şekliyle İngiltere ve Kıbrıs'lı Türk ve Rum

toplumu liderleri tarafından 19 Şubat 1959'da imzalanmıştır. Kıbrıs'ın İngiltere'den bağımsızlık kazandığı bu antlaşma aşamasında İngiltere için önemli olan nokta, Ada'daki İngiliz Askeri Üslerini (United Kingdom Sites in Cyprus-Sovereign Base Areas) koruma ve üsler üzerindeki hükümranlıklarını sağlam temellere dayatmaktır. Bunun için de, Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nden üsler üzerindeki egemenlik haklarının garanti altına alınmasını talep etmişti. Kuşkusuz bu dönemde, İngiliz üslerinin Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti için stratejik açıdan çok büyük önemi vardı. Özellikle NATO'nun güneydoğu kanadının güçlendirilmesinde ve Ortadoğu'nun istikrarlı bir ortamda tutulmasında Ada üzerindeki üslerin katkısı olabileceği noktasından tüm taraflar İngiltere'ye az ya da çok destek vermişlerdir (Altan, 2001: 463).

¹³ 1960'da ada, "Kıbrıs Cumhuriyeti" adı altında iki halkın kurucu ortaklığına dayalı ve garantör 3 devletin güvencesi altında bağımsızlığına kavuştuktan sonra da İngiltere Ağrotur ve Dikelya'daki iki üssünü elinde tutmaya ve kullanmaya devam etti. Hatta bu üslerden yararlanarak Ortadoğu'da İngiliz çıkarlarını korumak için civar Arap ve Müslüman ülkelerine saldırılarda bulundu. 1956'daki Süveyş saldırısı bunun bir örneğidir. Zaten adadaki yönetimini ve egemenlik hakkını Türklele Rumlara devretmeye karar verirken İngilizlerin üzerinde ısrarla durduğu tek koşul, burada askeri üs bulundurmamak hakkının korunması ve üs alanlarının İngiliz toprağı sayılmasıydı. Nitekim öyle oldu (Gazioğlu, Şubat 2010: 4).

¹⁴ https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/wfbExt/region_eur.html. (Erişim tarihi: 25 Mart 2014). Bu sayfada, Avrupa kıtasındaki devletlere ait bilgiler mevcuttur. Avrupa'daki bu devletler arasında, ilginç bir şekilde "AKROTIRI" ve "DHEKELIA" adlı iki devlete de yer verildiği görülmektedir. "AKROTIRI" devletine ait sayfada, "Introduction" başlığı altında şu ifadelerin bulunduğu görülmüştür: "*By terms of the 1960 Treaty of Establishment that created the independent Republic of Cyprus, the UK retained full sovereignty and jurisdiction over two areas of almost 254 square kilometers - Akrotiri and Dhekelia. The southernmost and smallest of these is the Akrotiri Sovereign Base Area, which is also referred to as the Western Sovereign Base Area.*"

¹⁵ Kuruluş Anlaşması, toplam 12 maddeden oluşan üç sayfalık kısa bir metinden oluşmakla birlikte, A/B/C/D/E/F Ekleri, son derece detaylandırılmış şekilde, 70 sayfa ve çeşitli haritalardan oluşmaktadır. Kıbrıs Türkleri'nin bekası ve fiziki güvenliği açısından hayati önemdeki Garanti Anlaşması'nın sadece beş madde ve bir buçuk sayfalık bir metinden ve yine Kıbrıs Türklüğünün kaderini değiştirerek yok edilmesini önlemiş olan Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayı'nın Kıbrıs'ta konuşlanmasına imkan yaratan altı maddelik İttifak Anlaşması'nın iki ek protokolü ile sadece iki buçuk sayfadan oluştuğu dikkate alındığında, İngiltere'nin Ada'da kendi hak ve menfaatlerinin korunmasında ne denli titiz ve ayrıntıcı bir tutum içinde olduğu açıkça görülmektedir (Süerdem, Şubat 2010: 8).

¹⁶ 1959 deklarasyonunda "Appendix O" ekinde üslerin idari statüsünü belirleyen maddelerden bazıları şöyledir:

- 1- Egemen üs toprakları askeri üs amaçları için kullanılacaktır.
- 2- Kıbrıs Cumhuriyeti'yle tam bir işbirliği içinde bulunacaktır.
- 3- Bu "koloni" idaresi şekline dönüştürülmeyecektir.
- 4- Üs bölgelerinde bulunan topraklar istimlak edilmeyecektir. Askeri gerekçelerle istimlak edilen araziler için tazminat ödenecektir.
- 5- Kıbrıslıların üs bölgelerindeki toprak hakları korunacaktır.

Ancak, yapılan tüm bu resmi deklarasyonlara rağmen, üsler hem askeri amaçlar dışında kullanılmış, hem de, örneğin ilk adım olarak üsler bölgesi içinde kalan Ağrotur

göçmenleri üs sınırları dışına kaydırılmış, geride bıraktıkları topraklar ise tümüyle istimlak edilmiştir (Altan, 2001: 547).

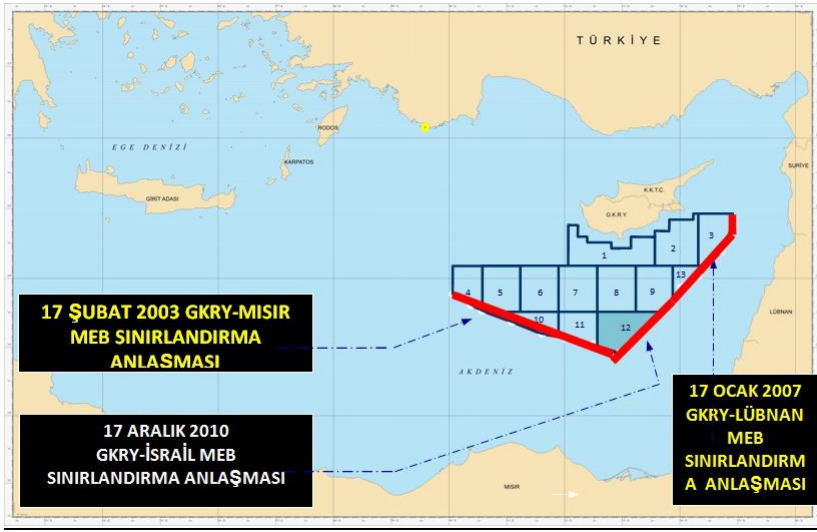
¹⁷ HMS Enterprise gemisinin, hem petrol, hem de gaz araştırmaları için destek bilgi sağlayacak donanıma sahip olduğu bilinmektedir (Başeren, 2010: 155, dipnot 34).

¹⁸ ABD'nin, Akdeniz'de adeta bir zincir misali; İtalya'ya ait Sicilya Adası'nda Sigonella Hava Üssü, Yunanistan'a ait Girit Adası'nda Suda Bay Deniz ve Hava Üsleri, Adana/Türkiye'de İncirlik Hava Üssü'nün bulunduğu unutulmamalıdır. Hatta son yıllarda GKRY gazetelerinde, ABD'nin Kıbrıs'taki İngiliz egemen üslerine ortak olmaya başladığı, ABD ve İngiltere'nin Irak harekâtı zamanında Ağrotur'da ortak askeri eğitim merkezleri kurdukları, Afganistan'da ölen Amerikan ve İngiliz askerlerinin naaşlarının Ağrotur üssüne getirildiği, 11 Eylül saldırıları sonrasında Ağrotur üssüne dev antenler yerleştirilme çalışmalarının çevrecilerce tepkiyle karşılandığına yönelik çeşitli çapta haberlerin yer aldığı görülmüştür (Uyar, Şubat 2010: 29-30).

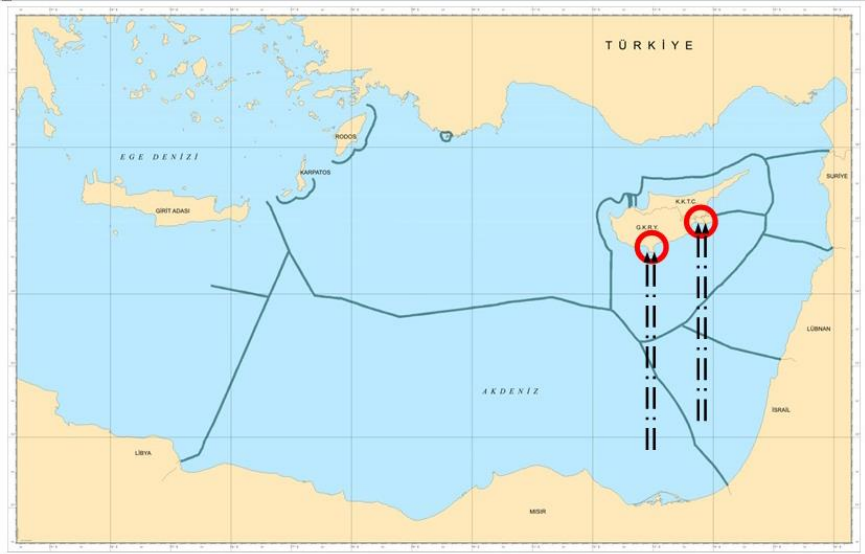
Ekler (Haritalar)

EK-1 : Kıta sahanlığı ve Mühnasır Ekonomik Bölge Sınır ve Özellikleri.

EK-2 : Rum Yönetimi Münhasır Ekonomik Bölge Anlaşmaları.

EK-3 : “Doğu Akdeniz” Coğrafi Bölgesi ve Egemen İngiliz Üsleri Muhtemel Deniz Yetki Alanları

Kaynakça

- ABD Savunma Bakanlığı. (10 Kasım 1972). International Boundry Study - Series A: Limits in the Seas / Territorial Sea Boundry / Cyprus-Sovereign Base Area (U.K.) / No. 49, Issued by the Geographer. s. 1-4.
- Altan, Mustafa Haşim. (2001). *Kıbrıs'ta Türk Malları II: Gasp edilen ve Yitirilen Türk Tapu ve Arazi Hakları*, (Toplam 4 Cilt). İstanbul: Kastaş Yayınevi
- “Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Levant Basin Province, Eastern Mediterranean”, USGS (The US Geological Survey) Report on <http://pubs.usgs.gov/fs/2010/3014/pdf/FS10-3014.pdf> (Erişim tarihi: 12 Mart 2014).
- Atun, Ata. (13 Mayıs 2011). “Kıbrıs'taki İngiliz Üsleri”. (<http://www.ataatun.org/kibris%E2%80%99taki-ingiliz-usleri.html>) (Erişim tarihi: 25 Mart 2014).
- Başeren, Sertaç Hami. (2010). Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı. *Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi (SAREM)*, 8(14), 129-184.
- Başeren, Sertaç Hami. (2013). Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Sınırlandırması Sorunu: Tarafların Görüşleri, Uluslararası Hukuk Kurallarına Göre Çözüm ve Sondaj Krizi. Başeren, Sertaç Hami. (Yay.Haz.). *Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanlarında Hukuk ve Siyaset*. (s. 253-305). Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını.
- Başkent Üniversitesi. (22 Şubat 2007). Doğu Akdeniz Kıta Sahaneliği ve Türkiye'nin Stratejisi (Panel). Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi. s. 1-64.
- BM Nezdinde Türkiye'nin Daimi Temsilciliğinin 2 Mart 2004 tarihli, 2004/Turkuno DT/4739 sayılı Notası.
- Charney, Jonathan I. ve Alexander, Lewis M. (1991). *International Maritime Boundaries*, Vol II. (Toplam 3 Cilt). Dordrecht, The Netherlands: Martinus Nijhoff Publishers.
- Gazioğlu, Ahmet C. (Şubat 2010). Kıbrıs ve İngiliz Üsleri. *Kıbrıs Türk Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 4-5.
- https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/wfbExt/region_eur.html. (Erişim tarihi: 25 Mart 2014).
- [www.un.org/Depts/los/LEGISLATION AND TREATIES/STATEFILES/LBN.htm](http://www.un.org/Depts/los/LEGISLATION%20AND%20TREATIES/STATEFILES/LBN.htm) (Erişim tarihi: 25 Mart 2014).
- Kantarıcı, Şenol. (Nisan 2004). Kıbrıs'ta “70 Bin Kişilik” Yeni Bir “Türk Askeri Üssü” Kurulmalı. *Müdafaa-i Hukuk Dergisi*, 6(68), 37-39.
- Kirk, George. (1954). The British Regime in Cyprus. *The Middle East 1945-1950 (Survey of International Affairs)*. (s. 159-187). London: Oxford University Press.
- Kutlay, Mustafa. (12 Şubat 2012). “Güney Kıbrıs'ın Petrol Arama Hamlesi: Kıbrıs Sorununu Denize Taşıma Stratejisi”. Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu. (<http://www.usak.org.tr/myazdir.asp?id=2327>) (Erişim tarihi: 15 Mart 2014).
- Legislative Decree Nu. 138 concerning territorial waters and sea areas, of 7 September 1983.
- Pazarıcı, Hüseyin. (2009). *Uluslararası Hukuk*. (8.b.). Ankara: Turhan Kitapevi.
- Süerdem, Çavlan. (Şubat 2010). Kıbrıs'taki İngiliz Egemen Üsleri ve Düşündükleri. *Kıbrıs Türk Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 8-9.
- Tamçelik, Soyalp. (2011). Kıbrıs'ta İngiliz Üslerinin Stratejik Önemi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8(1), 1510-1539.

Ta Nea Gazetesi. (17 Şubat 2007). Ege'deki siyah altına İngilizler de nişanlı.

To Vima Gazetesi. (11 Şubat 2007). İngiltere Kıbrıs'ın petrolerini istiyor.

Tutar, Ercüment. (Şubat 2010). Egemen İngiliz Üsleri ve Küresel Bağlantıları. *Kıbrıs Türk Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 49-58.

Uyar, Hakkı. (Şubat 2010). Kıbrıs'taki İngiliz Üsleri. *Kıbrıs Türk Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 29-30.

Karpaz Bölgesi İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Karpaz Milli Parkına (Karpaz Özel Çevre Koruma Bölgesine) Yönelik Tutumları

Gülizar EROĞLU*
Şerife GÜNDÜZ**

1. Araştırmanın Amacı

Karpaz Milli Park Alanı birçok önemli çalışmada belirtildiği üzere (Viney, 1994; Gündüz, 2000; Philips ve Bracewell, 2001) zengin biyolojik çeşitliliği, endemik flora ve faunası, ilginç jeolojik oluşumları, bakir kumsalları, barındırdığı zengin tarihi geçmişiyle öncelikle Kıbrıs'ta ardından Akdeniz' de "eşsiz" bir yer, çok önemli bir dünya mirası konumundadır.

Esin Baktıroğlu'nun çalışmasında (1995) belirttiği üzere bir bölgeyi koruma altına alarak kullanımını belirlerken asıl önemli olan faktör çevre eğitimidir. Diğer bilimsel ve teknik korumacılığın yanında bunlar kadar önemli olan çevre eğitimi olumlu sonuçların alınmasını hızlandıracaktır. Özel niteliklere sahip yörelerde yaşayan insanlar birlikte ve içinde yaşadıkları çevresel değerlere aşınadır. Bu değerler sadece yöre için değil ülke için de oldukça önemli olabilir. Çevre duyarlılığı, yaşamı çevresindeki doğal değerlere, toprağa dayalı kültürlerde olumlu gelişmeler gösterir. Ancak elindeki değerlerle doğumundan itibaren birlikte olan insan, onun önemine karşı duyarsızlaşabilir. Bu nedenle bazen gereksizmiş gibi görünen çevresel eğitim programları, bilgi eksikliğini gidermek ve neden korumaya ihtiyaç duyulduğunu anlatabilmek için bir fırsattır. Eğitimin görsel ve uygulamalı yapılmasıyla sonucun daha başarılı olma ihtimali yükselecektir.

İlköğretim programlarında 4. sınıftan itibaren yer alan çevre konularının amacı çocuklarımıza çevre bilincinin ve becerisinin kazandırılmasıdır. Ancak bu konuda yapılan bir çalışmada amaçlanan başarı düzeyine ulaşılamadığı görülmüştür. Bu duruma sebep olarak uygulanmakta olan müfredat programının niteliği ve öğretmen yetiştirme programlarında çevre eğitiminin yetersizliği gösterilmiştir (Ünal ve Dımışkı,1999).

Bu araştırmanın amacı ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin yaşadıkları çevrede bulunan milli parka yönelik tutumlarını belirleyerek anne ve babalarının eğitim durumunun, cinsiyetlerinin, sınıflarının, okullarının, yerleşim birimlerinin milli parka yönelik tutumları üzerine yarattığı farklılıkları tespit etmektir.

Çalışma sonucunda elde edilecek verilere göre Karpaz bölgesindeki ve ülke genelindeki çevre eğitimine yönelik önerilerde bulunmak amaçlanmıştır.

* Çevre Eğitimi ve Yönetimi Uzmanı, Doğu Akdeniz Üniversitesi, Çevre İşleri Müdürlüğü

** Doç. Dr., Yakın Doğu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Çevre Eğitimi ve Yönetimi Ana Bilim Dalı Başkanı

Araştırma Karpaz ilkokullarına yönelik Karpaz Milli Parkı'yla ilgili tutumun ölçüleceği ilk bilimsel çalışma olacaktır.

Karpaz bölgesi ve doğa koruma alanlarıyla ilgili çevre eğitimi ve farkındalık düzeyinde araştırma yapacaklara bu tez çalışmasının ışık tutabileceği düşünülmektedir. Ayrıca tez çalışması sonucunda ortaya çıkacak öneriler, bu tip önemli ekolojik ve kültürel alanların bulunduğu bölgelerdeki yerel ve diğer çocukların çevre tutumuyla ilgili ipuçları sunabilecektir. Araştırma sonuçlarının konu ile ilgilenenlere kaynak oluşturabileceği düşünülmektedir.

Tez çalışmasının zengin doğal ve kültürel değerlere sahip Kuzey Kıbrıs'ta (Philips ve Bracewell 2001) özellikle korunması gereken alanlarda "Çevre Eğitimi"ne önem ve ağırlık verilmesini tetikleyici bir araştırma olması temenni edilmektedir.

2. Araştırmanın Önemi

Korunan alanlar insanoğluna evrensel yararlar sağlamaktadır. Eğlence, dinlenme, turizm olanakları, biyolojik çeşitliliğin korunduğu alanlar olmasının yanında eğitim ve araştırmaya olanak sağlamaktadır. Dünyanın her yerinde Milli Park çevresinde yaşayan halkın Milli Park içinde orman ve tarım arazilerini kullanma konusunda yıllardır süregelen alışkanlıkları bulunmaktadır. Bu açıdan yerel halkın tutumlarının öğrenilmesi gerekmektedir. Bu sayede milli park ve halk arasındaki olumsuz durumlar azaltılabilir (Harada, 2003).

Yapılan çalışmalarda, yerel halkın kararlarının da milli park yönetimine dâhil edilmesi gerektiğine ilişkin ortak bir görüş ortaya çıkmıştır (Adams ve Ite, 2000).

Özellikle milli parkta çevre eğitimine halkın katılımı uygun bulunmaktadır. Çevre eğitimine yönelik hem bireysel tutumlar hem de kişisel uygulamalar halklar için daha kaliteli bir yaşamı mümkün kılmaktadır. Milli parkta eğitim süreci ile milli park ve milli park kaynaklarına yönelik gerekli tutum ve düşünceden haberdar bireyler ve toplumlar haline gelinecektir. Çevre eğitimine halkın aktif katılımı sağlanmalı, milli parkı koruma amacına katkıda bulunmaları sağlanmalıdır (Blanco, 2002).

Eğitim, her kademedeki halkın doğayı koruması ve duyarlılık oluşturması için bir hazırlayıcı ve devam ettirici faktördür; fakat bireylerin tutumları ile doğayı korumaları ve duyarlılıkları değişmektedir. Saklı kalan bu boyutu araştırmak için öğrencilerin tutumları araştırılmalıdır (Caro ve diğerleri, 1993).

İşte bu araştırma da zengin biyolojik çeşitliliği, endemik flora ve faunası, ilginç jeolojik oluşumları, bakir kumsalları ve kumul oluşumları, barındırdığı tarihi geçmişle dünyada da nadide bir yer olan Karpaz Milli Park alanının çevresindeki köylerde yaşayan çocukların tutumunu belirlemek; milli parka yönelik duyarlılıklarını/farkındalıklarını arttırmak; belirlenecek olumsuz durumları minimize edici öneriler getirerek alanın gelecek nesillere aktarımını sağlamaya katkı koymak ve bu tarz çalışmalara örnek teşkil etmek açısından önemlidir.

3. Kuramsal Temeller

3. 1. Doğa Koruma ve Korunan Alanlar

Genel anlamıyla doğa, sanat ve kültür gibi insan kafası ürünlerin karşıtı olup kendiliğinden var olan canlı ve cansız varlıkların bütünüdür. Dolayısıyla tüm canlı varlıklar gibi insanlar da doğanın bir parçasıdır (Güleç, 2003).

İnsanın dışında oluşan, herhangi bir insan müdahalesi olmaksızın ortaya çıkan, gelişen her şey (toprak, toprak altı zenginlikler, su, hava, bitkiler, hayvanlar) doğayı oluşturmaktadır. Bununla birlikte günümüzde, insan müdahalesine uğramamış, doğal özelliklerini sürdüren doğadan söz etmek oldukça zordur. İnsanoğlu korumak, geliştirmek ya da işletmek adına az ya da çok doğaya müdahale etmektedir. İnsanlar doğada var olduğundan beri doğadan yararlanmış, doğayı işlemiş, bilgi birikimine ve teknik ilerlemeye koşturarak doğaya egemen olmaya çalışmıştır. Doğada üstünlük kurmaya yönelik bir arayış içine giren insan zamanla içinde yaşadığı çevresi ile arasında varolagelen uyumu bozmuştur. Bilimin olanaklarına bürünen insan, kendini yeterince güçlü gördüğünde ise doğayı sınırsızca kullanmaya, hatta sömürmeye başlamıştır. İnsan faaliyetleri sonucunda çevreye verilen zararlar, doğanın kendini yenileyebilme yeteneği sayesinde önceleri fark edilmemiş, hatta çevrenin zamanla bu kirliliği yok edeceği düşünülmüştür. Ancak zaman içinde sanılanın tersine, bu kirlilik ve yok ediliş doğanın kendini yenileyebilme yeteneğini çok fazlasıyla aşmış ve doğal çevre hızla bozulmaya başlamıştır (Keleş ve Hamamcı, 2005).

İnsanoğlunun gelişmişlik adına bilinçli ya da bilinçsiz çeşitli kullanımlarla doğayı yok etmeye başlaması, ekolojik dengenin gittikçe bozulması, doğa koruma ve korunan alanlar kavramını ortaya çıkarmıştır.

3. 2. Korunan Alanların Sınıflandırılması

Korunan alanların sınıflandırılmasına yönelik ilk uluslararası çalışma 1933 yılında Londra’da “Afrika’nın Flora ve Faunasının Korunması Kongresi”nde yapılmıştır. Konu ile ilgili çeşitli toplantılarda daha sonraları farklı şekillerde sınıflandırmalar yapılmıştır. Bazı ülkeler de kendi özel konum ve koşulları doğrultusunda doğal alanları için özde aynı olan değişik şekillerde sınıflandırmalar yapmıştır (Güleç, 2003).

1933 yılında Afrika Flora ve Faunasının Korunması Kongresi’nde yapılan ilk uluslararası sınıflandırmada doğal alanlar şu şekilde iki gruba ayrılmıştır;

- Doğa Koruma Alanları (Milli Parklar),
- Mutlak Doğa Koruma Alanları.

Avrupa Konseyi, doğa koruma alanlarını dört gruba ayırmıştır. Ölçüt olarak da alanın bilimsel değeri, geleneksel veya güncel insan etkinlikleri, rekreasyonel olanaklar ve ulaşılabilirlik öğeleri ele alınmıştır. A, B, C ve D diye adlandırılan bu gruplardan ilk ikisi sıkı koruma alanlarını, diğerleri ise daha az koruma alanlarını içermektedir (Townsend, 1979; Güleç, 1981).

Özel Çevre Koruma Bölgeleri; 16 Şubat 1976'da Barselona'da imzalanan "Barselona Sözleşmesi" ve "Akdeniz'in Kirlenmeye Karşı Korunması Sözleşmesi" çerçevesinde, Akdeniz'deki doğal alanların ve bölgedeki kültürel mirasın yok olmaması için deniz alanlarının ve çevrelerinin Özel Çevre Koruma Bölgeleri (ÖÇKB) olarak korunması öngörülmektedir. Tarihi, doğal, kültürel vb. değerler açısından bütünlük gösteren ve gerek ülke gerekse Dünya ölçeğinde ekolojik önemi olan alanlar Özel Çevre Koruma Bölgeleri olarak ilan edilmektedir.

Kuzey Kıbrıs'ta ilan edilen 6 adet Özel Çevre Koruma Bölgesi vardır ve Karpaz da bunlardan biridir.

Milli Parklar; Milli Park, ekosistemin korunması ve rekreasyonel kullanım olmak üzere başlıca iki temel amaç için yönetilir. Mevcut ve gelecek nesiller için bir ya da daha fazla sayıda ekosistemin ekolojik bütünlüğünün korunması; milli parkın tesis amacına ters düşen kullanımların engellenmesi, çevresel ve kültürel olarak tümü uyushabilir olmak kaydıyla, etik, bilimsel, eğitsel, rekreasyonel ve turistik kullanımlara olanaklar yaratması amacıyla ayrılmış doğal kara ve/veya deniz alanıdır. (IUCN,1994)

Kuzey Kıbrıs'ta herhangi bir Milli Park Yasası yoktur ancak bakanlar kurulu kararlarıyla defalarca ilan edilen ve yasal çalışmaları tamamlanamayan Karpaz Milli Parkı vardır.

3. 3. Çevre Eğitimi

Çevreye olan ilgi son 20 yıl içerisinde daha fazla artmıştır. Bu ilgi günümüzde özellikle iki konu üzerinde yoğunlaşmıştır. Bunlardan birincisi; çevre bilinci ve çevreye olan ilginin nasıl artırılabilceği, ikincisi ise çevresel uygulamalar olarak nelerin ortak kabul edilebileceğidir (Chawla, 1992).

Çevre bilincinin geliştirilebilmesi ve bir yaşam biçimine dönüştürülebilmesi için sürdürülebilir kalkınma kapsamında bir çevre eğitimi programı oluşturulmalıdır. Bu bağlamda, çevre eğitimi; çevre için bir bilinç ve sorumluluk geliştirmek amacıyla, çevrenin bugün ve gelecekte de iyileştirilmesi için yaşam boyu devam eden bir süreç olmalıdır (Fegebank, 1990).

Çevre eğitimi genişçe tanımlanan iki terimden oluşur; çevre ve eğitim. İki terim de herkes tarafından bilinir; fakat herhangi bir iki kişiye bu terimden birini tanımlamasını isterseniz ikisinden de farklı cevaplar almanız ihtimaldir. Dolayısıyla çevre eğitiminin birçok şekilde tanımlanabilmesi şaşırtıcı değildir.

Geçmiş son 3 on yıllık zaman zarfında, çevre eğitimini AB ülkeleri milli müfredatlarına tanıtmaya ve entegre etmeye büyük vurgu yapılmaktadır. Birçok ülkenin eğitim bakanlığının beyanatlarında bu amacı izlemenin önemli bir rol oynadığı belirtilmesine rağmen, çevre eğitimi kurulum insiyatifleri her ülkede farklı önceliklendirilmiştir (Palmer, 1998).

Çevre eğitiminin bilişsel ve duyuşsal alanda amaçları vardır. Bilişsel alandaki amaçları, kişileri çevre okuryazarı yapmaya yönelik iken, duyuşsal alandaki

amaçları, çevreye ve çevre sorunlarına karşı değer ve tutumları oluşturmaktır (Tosunoğlu, 1993; Görümlü, 2003).

Gelişim psikologları, çocuklarda doğal çevreye ilişkin zihinsel duyarlılığın yaklaşık 9–10 yaşlarında gelişmeye başladığını söylemektedir. Çocuklar, insan ile doğa arasındaki etkileşimi bu dönemde değerlendirebilmektedir. Bu dönemin hemen her ülkede çocuğun ilköğrenim çağı olduğu bilinmektedir. Bu nedenle eğitimin bu kademesi formal ve örgün biçimde çevre eğitiminin verilmesi gereken bir eğitim kademesidir.

Bireylerin çevresel konular hakkında karar vermeden önce değişik bakış açılarıyla karşılaştıkları yüzyüze geldikleri tartışılmaktadır. Çevre konuları hakkında birçok perspektiv sunulurken toplumun farklı üyelerinin düşüncelerinin buluşturulması ihtiyacı vardır (örneğin bireyler, hükümetler, iş kesimi, topluluklar, sivil toplum örgütleri vs.). Eğitimciler bu perspektivleri yansıtacak bir müfredat oluşturmalı ve karşıt konuları tüm yönleriyle, öğrencilerle yüzyüze getirmelidirler (Smith ve Williams, 1999).

Eğitimin içeriği aynı zamanda, hayatın farklı kesimlerinden gelen insanların tüm jenerasyonlarını kapsamalıdır; gelecek bizim çocuklarımızın ellerindeyken, değişimi başlatacak fırsatları verecek yetkililer yetişkin jenerasyonlardır (Wilson, 2004).

3. 4. Korunan Alanlarda Çevre Eğitimi

Koruma statüsü verilen doğal alanlarda, kamuoyunun bu alanlar hakkında sahip oldukları bilginin ve bilinç düzeyinin artırılması için farklı nitelikte eğitim etkinlikleri düzenlenmektedir. Bu etkinliklerin kamu kurum ve kuruluşlarının, sivil toplum kuruluşlarının, özel sektörün ve yerel halkın katılımlarını içeren çok faktörlü organizasyonlar şeklinde olması, çevresel eğitimin amacına hizmet etmektedir (Yıldırım, 2005).

Çevre için eğitimler, doğayı teorik olarak değil kendi içinde tanımaya, doğal ve kültürel kaynakları eğitim aracı olarak değerlendirmeye yönelik olmalıdır. Bu nedenle milli park ve çevresinin sunduğu somut nesnelerin ve etkileyici doğal/kültürel oluşumların eğitim konularını oluşturması daha kolaylıkla mümkün olabilmektedir. Yine milli parklarda bulunan hemen tüm doğal ve kültürel değerlerin yerleri, bulunma şartları, mevsimsel durumları, yaşam evreleri bilindiği için, konu, zaman ve mekân planlamaları çok daha kolay yapılabilmektedir (Kurdoğlu, 2005).

Çevre eğitiminde insanın çevresi ile karşılıklı ilişkilerinin anlaşılmasına ve topluma çevre bilincinin kazandırılmasına çalışılırken farklı araçlar kullanılmaktadır. Bugün çevre eğitiminde milli parklar gibi doğa koruma alanları ve kentsel yeşil alanlar özellikle insan ve doğal çevresi bir laboratuvar olarak kabul edilerek eğitim amaçlı değerlendirilmektedir (Atik ve Toksöz, 2005).

Doğa ile iç içe olma çevre eğitiminde özellikle çocuklar için çok önemlidir. Her ne kadar deneyimli bir öğretmen için bir yaprak veya tek bir bitki bile

potansiyel bir eğitim aracı ise de; su, çayırılık alanlar, çeşitli bitki grupları ve çok çeşitli habitat tiplerinin bir araya gelmesinden oluşan doğal alanlar, çevre eğitiminde öğrenciler için daha teşvik edicidir. Dolayısıyla doğal stilde tesis edilmiş yeşil alanların özellikle kentlerde yaşayan öğrenciler için klasik stildeki parklara göre çevre eğitiminde daha elverişli olduğu söylenebilir (Özgüner, 2003).

Çevre eğitiminde milli parklar salt çevre eğitimi konularına ev sahipliği yapmamakta, aynı zamanda eğitim için bulunmaz bir ortam ve araç olarak kullanılabilir. Bu alanların ulusal ve uluslararası anlamı, önemi ve tanınırlık düzeyleri, eğitime katılanlar ve öğretmenler için de ayrı bir değer ve saygınlık ifade etmektedir. Günümüzde sadece doğa koruma ile ilgili değil başka sektörlerde meslek içi eğitimleri için eğitim ortamı olarak milli parkları tercih etmektedir. Kaldı ki milli parkların kaynak değerlerine bağlı olarak kırsal kalkınmaya katkı sağlayacak ekolojik tarım ve hayvancılık, eko turizm, turizm rehberliği, kuş gözlemciliği gibi konularda da pek çok eğitime olanak sağlaması söz konusu olmaktadır (Kurdoğlu, 2005).

Doğanın daha iyi anlaşılması, doğa korumanın başarısı, halkın korumaya etkin katılımının sağlanması için milli parklar, tabiat parkları, biyosfer rezervi gibi koruma alanları çevre eğitiminde yoğun olarak kullanılmaktadır. Bu koruma yasaları ile de öngörülmüş olup Dünya Koruma Birliğinin Milli Park kriterleri arasında; alanın doğal özelliğini bozmayacak düzeyde eğitsel, kültürel ve rekreasyonel imkânlar sunulması koşulu yer almaktadır (IUCN, 1999). İyi bir korumanın ancak eğitimle olacağını tüm dünya kabul etmektedir. Bu nedenle, özellikle ilköğretim çağındaki çocuklara gerek okullarında gerekse gelişmiş ülkelerdeki örneklerinde olduğu gibi bu korunan alanlar gezdirilerek ağaç ve hayvan sevgisini aşılacak gerekmektedir. Böylece küçük yaştan bu sevgiyi kazanan bir insan ileride gerek bu alanlardan rekreasyon amaçlı yararlanırken gerekse buralarda görev yaparken çok daha duyarlı olacaktır (Gündoğdu, 2002).

3. 5. Karpaz Milli Parkı

Karpaz Milli Park alanı Kıbrıs Adasının doğusunda Karpaz Yarımadasında bulunmaktadır. Yarımadanın en ucunda St. Andreas Burnu ve Klidhes Adaları, Batısında ise Dipkarpaz köyü ile Ronnas kumulları yer almaktadır. Karpaz Emirnamesinin öngördüğü sınırlar esas alındığında koruma alanı 94.9 km², kıyı uzunluğu ise 65.8 km olarak hesaplanmıştır.

Karpaz Milli Parkı 1970'li yıllardan beri üzerinde kararlar üretilen, çalışmalar ve planlar yapılan, ancak yaklaşık olarak 30 yıllık bir süreç geçmesine karşın Milli park haline dönüştürülemeyen bir alandır. Bakanlar Kurulu, 30 Mayıs 2007'de Karpaz Milli Parkı olarak ilan edilen bölgenin, "Özel Çevre Koruma Bölgesi" olarak ilan edilmesi ve düzenlenmesi konusunda karar almıştır.

Karpaz Milli Parkı' nın Önemi:

Dünya' da ;

- 24 endemik bitki

Akdeniz' de ;

- Yeşil kaplumbağaların Akdeniz'de 3. önemli yumurtlama alanı (Ronnas)

- Kitle Turizminin girip bozmadığı az sayıdaki yerden biri

Kıbrıs Adası'nda;

- 4 en önemli ekolojik alandan biri
- İnsan yerleşiminin ilk yapıldığı yer (Kastros-M.Ö. 6,000)
- Antik Karpasia kent limanı
- Klasik dönem Aphendrika (Urania, Ourania) kenti
- Arkaik dönem Agridia kenti
- Neolitik dönem Khelonas Kenti
- Tsambres mezarlık alanı
- Demir devrine ait Anavrysia mevki mezarlığı
- Erken geometrik devre tarihlenmiş Latsia mevki mezarlığı
- Antik taş ocakları
- Ayios Philon manastırı
- Ayios Yeorgios (Agius Georgios)
- Panaya Asomatos
- Panaya Chrissiotissa (Panagia Chrysotissa)
- Afrodite Akraia tapınağı

Kuzey Kıbrıs'ta;

- 21 önemli ekolojik alanın 4'ü
- Kıbrıs'ta tespit edilen 1410 flora ve alt türünün $\frac{3}{4}$ 'ü
- 47 endemik bitkinin 24'ü
- Nadir türlerin 100'ü
- Koruma altına alınan 238 canlı türünden 162'si
- Koruma altına alınmış 5 tür memeliden 2'si
- Koruma altına alınmış 16 sürüngenden 12'si
- Koruma altına alınmış 215 kuş türünden 147'si
- Caretta caretta ve Chelonias mydas kaplumbağalarının 85 yumurtlama kumsalının 17'si
- Yeşil kaplumbağaların en çok yumurtladığı kumsal
- Alanında 15 adeti kışın yağışlı dönemde akan 50 pınar bulunması
- Bozulmamış kumul alanlar
- Çeşitli dönemlere ait tarihi anıtlar ve arkeolojik alanlar
- Doğal ve doğala yakın, endemik ve az bulunan flora ve fauna
- "West Palearctic - African Flyways" kuş göç yolu üzerinde bulunması
- Apostolos Andreas burnundaki Klidhes Adaları - türü tükenmekte olan Ada Martısı ve Karabatağın üreme alanı

- Nesli tükenmekte olan son Akdeniz Foku ailesinin yaşadığı yer
- Olağanüstü güzellikteki peyzajı
- Çok kültürlü Yaşam
- Sakin Ortam
- Doğal ve Çekici Plajlar
- Karpaz Emirnamesi ile Ulusal Park alanı olarak ayrılması
- Apostolos Andreas Manastırı
- Ronnas deresi ve kumulları
- Topoğrafyanın bölgede konaklayan kuşlar ve diğer fauna için uygun bir habitat oluşturmaları (Öztek, E. 2005).

4. Yöntem

Bu bölümde araştırmanın modeli, evreni, veri toplama araçları ve araştırmadaki istatistiksel süreç açıklanmaktadır.

4. 1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma betimsel türde olup, ilişkisel tarama modeli ile gerçekleştirilmiştir. İlişkisel tarama modeli iki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelidir. Bu modelde aralarında ilişki aranacak değişkenler ayrı ayrı sembolleştirilir. Ancak sembolleştirme (değer verme, ölçme), ilişkisel bir çözümlemeye olanak verecek şekilde yapılmaktadır (Karasar, 1995).

Betimsel araştırmalar, mevcut olayların daha önceki olay ve koşullarla ilişkilerini de dikkate alarak, durumlar arasındaki etkileşimi de açıklamayı hedef alır. Bağımsız değişkenler bir sebep-sonuç ilişkisinde, sebep durumunda olan değişkenlerdir (Kaptan, 1998).

Bu araştırmada bağımlı değişken olarak Milli Parka Yönelik Tutum Ölçeği puanları alınmıştır. Bağımsız değişkenler ise kişisel bilgi formuyla elde edilmiştir.

4. 2. Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Araştırmanın evreni Kıbrıs Adasının kuzeydoğusundaki, Karpaz Yarımadası da denilen, Karpaz bölgesinde bulunan 2009 - 2010 eğitim ve öğretim yılı bahar döneminde Karpaz’ da okuyan İlköğretim öğrencileri; Örnekleme ise Mehmetçik İlkokulu, Kumyalı İlkokulu, Ziyamet İlkokulu, Şehit Menteş Zorba İlkokulu, Erenköy İlkokulu ve Dıpkarpaz İlkokulu 4. ve 5. sınıfında okuyan toplamda 6 ilkokulun 298 öğrencisidir.

4. 3. Araştırmanın Veri Toplama Araçları

4. 3. 1. Kişisel Bilgi Formu: Kişisel bilgi formunda öğrencilerin kendisi, annesi ve babasının kişisel durumuyla ilgili bağımsız değişkenler bulunmaktadır.

4. 3. 2. Milli Parka Yönelik Tutum Ölçeği: Öğrencilerin Milli Parka yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla Deniz, Genç ve Demirkaya (2006) tarafından geliştirilen, güvenilirliği 1. faktörü oluşturan maddelerin Cronbach Alfa Katsayısı = 0.88, 2. faktörü oluşturan maddelerin Cronbach Alfa Katsayısı = 0.75 bulunan ve 33 maddeden oluşan 5’li Likert Tipi Milli Parka Yönelik Tutum Ölçeği kullanılmıştır.

4. 4. Verilerin Analizi

Araştırmada survey yöntemi kullanılmıştır. Survey terimi anket veya mülakatları içeren araştırmaları tanımlamada kullanılır. Survey araştırmasının amacı seçilen bir gruptan anket veya görüşmelerle elde edilen bilgilerin analizinden genellemeye gitmektir (Gall ve diğerleri, 2003).

Bu araştırmanın bağımsız değişkenleri cinsiyet, sınıf, okul, buldukları yerleşim birimi, milli park çevresinde yaşayan öğrencilerin annelerinin eğitim durumu ve babalarının eğitim durumudur. Araştırmanın bağımlı değişkeni ise öğrencilerin milli parka yönelik tutumlarıdır. Tutum ölçeği puanlanırken istenilen cevaba göre 1 – 5 arasında puan verilmiştir. Bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğini sınamak üzere İlişkisiz Grup T–Testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi (One – Way ANOVA) yapılmıştır. Bağımsız değişkenler iki kategoriye ayrılmışsa bağımlı değişken ortalamaları arasındaki farklılığı bulmak üzere ilişkisiz Grup t – testi, ikiden fazla kategoriye ayrılmışsa Tek Yönlü Varyans Analizi kullanılmıştır. Bağımsız değişkenlerin okullara göre dağılımının ve Milli Parka Yönelik Tutum Ölçeği maddelerinin cevaplara göre dağılımının gösterilmesinde yüzde ve frekans tabloları kullanılmıştır.

Bu araştırmada istatistiksel analizler SPSS 14 paket programı kullanılarak yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar 0.05 düzeyinde sınanmıştır. Araştırma kapsamında kullanılan tekniklerde sonuçlar istatistiksel açıdan çift yönlü olarak sınanmıştır (Özdamar, 1999; Büyüköztürk, 2002).

Karpaz Milli Park alanıyla, doğa korumayla, çevre ve çevre eğitimiyle ilgili temel bilgilerin sağlanabilmesi amacıyla çeşitli kütüphanelerden, internetten konuyla ilgili daha önce yapılmış yerli ve yabancı literatür bilgileri taranmış ve ilgili kurumlardan çeşitli veriler, raporlar ve kaynaklar incelenmiştir.

5. Bulgular ve Yorum

5. 1. Kişisel Bilgi Formuna İlişkin Bulgular

Karpaz Bölgesi İlköğretim Okulları 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin okul ve cinsiyete göre dağılımı çizelge 1’ de sunulmaktadır.

Çizelge 1. Karpaz Bölgesi İlköğretim Okulları 4. ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Okul ve Cinsiyete Göre Dağılımı

Okul	Cinsiyet		Toplam
	Erkek	Kız	
Dipkarpaz İlkokulu	34	27	61
Erenköy ilkokulu	35	39	74
Şehit Menteş Zorba İlkokulu	11	9	20
Ziyamet İlkokulu	56	28	84
Kumyalı İlkokulu	6	11	17
Mehmetçik İlkokulu	14	27	41
Toplam	156	141	297

Çizelge 1’de araştırmanın evrenini oluşturan okullardaki 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin cinsiyete göre dağılımları görülmektedir. Toplamda araştırmaya katılan öğrencilerin %47,5’i kız, %52,5’i ise erkek öğrencilerden oluşmaktadır. İlköğretim okulları 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin sınıflarına göre dağılımı aşağıdaki çizelge 2’ de verilmiştir.

Çizelge 2. Karpaz Bölgesi İlköğretim Okulları Öğrencilerinin Okul ve Sınıfa Göre Dağılımı

Okul	Sınıf		Toplam
	4	5	
Dipkarpaz İlkokulu	28	33	61
Erenköy ilkokulu	39	36	75
Şehit Menteş Zorba İlkokulu	12	8	20
Ziyamet İlkokulu	40	44	84
Kumyalı İlkokulu	8	9	17
Mehmetçik İlkokulu	26	15	41
Toplam	153	145	298

Toplamda araştırmaya katılan öğrencilerin %51,3’ü 4. sınıf, %48,7’si 5. sınıf öğrencilerinden oluşmaktadır. Çizelge 3’de araştırmanın evrenini oluşturan okullardaki 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin yaşadıkları köylere göre dağılımları görülmektedir.

Çizelge 3. Karpaz Bölgesi İlköğretim Okulları Öğrencilerinin Okul ve Köylere Göre Dağılımı

Köy	Okul						Toplam
	Dipkarpaz İlkokulu	Erenköy İlkokulu	Şehit Menteş Zorba İlkokulu	Ziyamet İlkokulu	Kumyalı İlkokulu	Mehmetçik İlkokulu	
Dipkarpaz	61	0	0	0	0	0	61
Erenköy	0	43	0	0	0	0	43
Yeşilköy	0	0	20	1	0	1	22
Ziyamet	0	0	0	28	0	0	28
Kumyalı	0	0	0	0	16	0	16
Mehmetçik	0	0	0	0	0	24	24
Gelincik	0	0	0	19	0	0	19
Boltaşlı	0	0	0	4	0	0	4
Derince	0	0	0	15	0	0	15
Taşlıca	0	0	0	1	0	0	1
Avtepe	0	0	0	2	0	0	2
Kuruova	0	0	0	6	0	0	6
Kaleburnu	0	0	0	4	0	0	4
Pamuklu	0	0	0	0	0	5	5
Bafra	0	0	0	0	0	8	8
Yedikonuk	0	0	0	0	0	1	1
Balalan	0	0	0	0	1	2	3
Sipahi	0	22	0	0	0	0	22
Adaçay	0	6	0	0	0	0	6
Toplam	61	71	20	80	17	41	290

Toplamda araştırmaya katılan öğrencilerin %21'i Dipkarpaz, %14,8'i Erenköy, %9,7'si Ziyamet, %8,3'ü Mehmetçik, %7,6'sı Sipahi, %7,6'sı Yeşilköy, %6,7'si Gelincik, %5,5'i Kumyalı, %5,2'si Derince, %2,8'i Bafra, %4,1'i Kuruova, %4,1'i Adaçay ve geriye kalan %6,7'lik kısım ise diğer köylerde yaşamaktadır.

Çizelge 4. Karpaz Bölgesi İlköğretim Okulları Öğrencilerinin Okul ve Annelerinin Eğitim Düzeyine Göre Dağılımı

Okul	Annenin Eğitim Düzeyi					Toplam
	ilkokul	ortaokul	lise	Üniversite	Herhangi-bir okul bitirmede	
Dipkarpaz İlkokulu	20	14	7	6	6	53
Erenköy ilkokulu	18	13	23	12	2	68
Şehit Menteş Zorba İlkokulu	6	5	2	2	5	20

Ziyamet İlkokulu	24	7	17	9	16	73
Kumyalı İlkokulu	10	2	2	2	1	17
Mehmetçik İlkokulu	7	8	18	6	1	40
Toplam	85	49	69	37	31	271

4. ve 5. sınıf öğrencilerin annelerinin eğitim düzeylerinin dağılımı çizelge 4’de gösterilmiştir. Öğrencilerin annelerinin %11,4’ünün herhangi bir okul bitirmediği; %31,4’ünün ilkokul, %18’inin ortaokul, %25,5’inin lise ve %13,7 ise üniversite mezunu olduğu görülmektedir.

Çizelge 5. Karpaz Bölgesi İlköğretim Okulları Öğrencilerinin Okul ve Babalarının Eğitim Düzeyine Göre Dağılımı

Okul	Babanın Eğitim Düzeyi					Toplam
	ilkokul	ortaokul	lise	üniversite	herhangibir okul bitirmedi	
Dipkarpaz İlkokulu	15	11	14	6	7	53
Erenköy ilkokulu	6	20	32	10	3	71
Şehit Menteş Zorba İlkokulu	8	2	2	3	4	19
Ziyamet İlkokulu	19	19	11	12	11	72
Kumyalı İlkokulu	5	7	2	3	0	17
Mehmetçik İlkokulu	7	6	16	10	0	39
Toplam	60	65	77	44	25	271

4. ve 5. sınıf öğrencilerin babalarının eğitim düzeylerinin dağılımı çizelge 5’te gösterilmiştir. Öğrencilerin babalarının %9,2’sinin herhangi bir okul bitirmediği; %22,1’inin ilkokul, %24’ünün ortaokul, %28,5’inin lise ve %16,2’sinin ise üniversite mezunu olduğu yani babaların çoğunun eğitiminin lise düzeyinde olduğu görülmektedir.

5. 2. Tutum Ölçeğine İlişkin Bulgular

- Milli parklar çevresinde yaşayan 4.ve 5. sınıf öğrencilerinin yarısından fazlasının (%55.1) milli park ortamında ders işlemek istedikleri görülmektedir.
- %83'lük olumlu tutum oranı, öğrencilerin büyük çoğunluğunun yaşadıkları çevredeki milli parktaki bitki çeşitliliğini görüp öğrenmek istediğini göstermektedir.
- Öğrencilerin %78.3'ünün milli park hakkında bilgi sahibi olmak istedikleri görülmektedir.
- Öğrencilerin büyük çoğunluğunun (%67'si) yaşadıkları çevredeki milli parkın çeşitli faydaları olduğunu, daha az bir bölümünün ise (%23,4'ü) çeşitli zararları olduğunu düşündükleri görülmektedir.
- Öğrencilerin büyük çoğunluğunun(%69.5) milli parkta bulunan bitki ve hayvanların Kıbrıs için önemli olduğunu düşündükleri görülmektedir.
- Öğrencilerin büyük çoğunluğun (%64) milli parkın yaşadıkları çevrenin tanınmasına katkıda bulunduğunu düşündükleri ve yaz tatillerini milli park içerisinde kurulan kampta geçirmek istedikleri görülmektedir.
- Öğrencilerin büyük bir çoğunluğu milli park içinde herkes tarafından görülmesi gereken tabiat güzellikleri olduğunu düşünmektedir.
- Öğrencilerin %62,2'si milli park içerisindeki ağaçların odun ihtiyacı için kesilmemesi gerektiğini düşünürken, %10,2'si kesilmesi gerektiğini düşünmektedirler.
- Öğrencilerin büyük bir oranının (%83,6) Karpaz Milli Parkı' nın daha iyi korunması gerektiğini düşündüğü görülmektedir ve öğrencilerin en yüksek olumlu tutum oranına bu maddede sahip oldukları tespit edilmiştir.
- Öğrencilerin önemli bir kısmı(%73,6) halkın milli parklar konusunda bilgilendirilmesi gerektiğini düşünmektedirler.
- Öğrencilerin %70' inin üzeri yaşadıkları çevrede bulunan milli parktaki bitkilerin toplanmaması, hayvanların avlanmaması yönünde tutumlarını ortaya koymaktadırlar.
- Öğrencilerin %65.7'si milli parkta gezip dolaşırken dinlendiklerini ifade etmektedirler.
- Öğrencilerin %64,6'sının milli parkla ilgili bilgilerini çevresiyle paylaştığı görülmektedir.
- Öğrencilerin %37,6'sı milli park çevresinde yaşayan insanların diğer insanlara göre daha sağlıklı olduğunu düşünürken %32.6' sı ise kararsız kalmıştır.
- Öğrencilerin %49,5'i milli parkın yönetiminin yakın çevredeki köylülere bırakılmaması gerektiğini düşünürken, %22,5' inin ise bu konuda kararsız kaldığı görülmektedir.
- Öğrencilerin çoğunluğu (%57,2) milli parkta doğal dengenin bozulmaması için hiçbir yapıya (otel, motel, asfalt yollar vb.) izin verilmemesi gerektiğini düşünmektedir.

- Öğrencilerin büyük çoğunluğu milli parkları sessiz, sakin ve dinlendirici ortamlar olarak görmektedir.
 - Öğrencilerin %40,6'lık kısmı milli parklarda hayvancılığa izin verilmemesi, %37,1'lik kısmı ise izin verilmesi gerektiğini düşünmektedir.
 - Öğrencilerin %38,5'lik kısmı yaşadıkları çevredeki milli parkın hayvancılığı olumsuz yönde etkilediğini, %26,4'ü ise etkilemediğini düşünmekte ve %35'lik bir öğrenci de bu konuda kararsız kalmıştır. Karpazlı öğrencilerin olumsuz tutuma sahip oldukları tek madde bu olmuştur.
 - Öğrencilerin çoğunluğunun milli parka giriş – çıkışın kontrollü olması gerektiğini düşündüğü görülmektedir.
 - Öğrencilerin çoğunluğu milli parka zarar veren birini gördüklerinde onu görmezden gelmediklerini, onu derhal uyardıklarını ve gerekli gördükleri takdirde yetkililere haber verdiklerini belirtmişlerdir.
 - Öğrencilerin çoğunluğunun milli parkta bulunan bitki ve hayvanlara zarar vermektan korktukları, milli parklar olmasa birçok bitki ve hayvan türünün yok olacağını düşündükleri görülmektedir.
 - Öğrencilerin çoğunluğu milli park içerisinde ekolojik tarıma izin verilmesi gerektiğini düşünmektedir.
 - Öğrencilerin çoğunluğu ziyaretçilerin milli parkı dolaşırken yerel halktan rehber kullanmaları gerektiğini düşünmektedir.
2. Karpaz Milli Parkı çevresinde yaşayan 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin milli parka yönelik tutumları cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir..
3. Karpaz Milli Parkı çevresinde yaşayan 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin milli parka yönelik tutumları okudukları sınıfa göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.
4. Karpaz Milli Parkı çevresinde yaşayan 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin milli parka yönelik tutumları annelerinin eğitim düzeylerine bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmemektedir.
5. Karpaz Milli Parkı çevresinde yaşayan 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin milli parka yönelik tutumları babalarının eğitim düzeylerine bağlı olarak anlamlı bir şekilde değişmemektedir..
6. Karpaz Milli Parkı çevresinde yaşayan 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin milli parka yönelik tutumları okullarına göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.
- Ancak aynı anketi kullanarak benzer bir araştırma yapan Huriye Deniz'in (2007) çalışmasında ise okullara göre öğrencilerin tutumlarında anlamlı farklılıklar çıkmıştır.
7. Öğrencilerin yerleşim birimlerine göre milli parka yönelik tutumları **anlamlı bir farklılık göstermektedir, P=0,01(P<0,05)**.
- 2 öğrencinin bulunduğu Avtepe köyü en olumlu tutuma sahiptir.
 - Göç almayan eskiden beri türk köyü olan Kuruova ile Türkiye'den gelen göçmenlerin yaşadığı Pamuklu köyünün tutum puanları birbirine çok yakın çıkmıştır. Demografik yapıları bu kadar farklı iki köyün tutumunun nerdeyse aynı çıkması açıklanması gereken bir durumdur.

• Diğer önemli nokta ise milli park alanına en uzak köylerden biri olan Mehmetçik çocuklarının tutumunun yüksek olmasıdır; hatta 1 ve 2 öğrencinin olduğu Avtepe ve Yedikonuk köyleri haricinde en olumlu tutum puanına bu köy çocukları (24 öğrenci) sahiptir.

• Kuruova, Bafra, Pamuklu ve Adaçay köyleri çocukları genelde kararsız bir tutum sergilerken Dipkarpaz, Yeşilköy, Erenköy, Ziyamet, Kumyalı, Gelincik, Boltaşlı, Derince, Kaleburnu, Balalan ve Sipahi köyleri çocuklarının tutumu ise olumludur.

6. Sonuç ve Öneriler

6. 1. Sonuçlar

Milli parka yönelik tutum ölçeği ile elde edilen bulgular aşağıdaki gibidir:

Milli park çevresinde yaşayan ilköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin milli parka yönelik % 64 oranında olumlu tutumlara sahip oldukları görülmektedir. Karpaz Milli Parkı çevresinde yaşayan 4. ve 5. sınıf öğrencilerinin milli parka yönelik tutumları okudukları sınıfa, okula, cinsiyetlerine, anne ve babalarının eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Milli parka yönelik tutum ölçeği öğrencilerin yerleşim birimlerine göre karşılaştırıldığında istatistiksel olarak anlamlı farklılıklar bulunmuştur ($P<0,05$). Avtepe en olumlu tutuma sahipken, Bafra en olumsuz tutuma sahiptir. Avtepe çocuklarının olumlu tutumu 7 yıldır köylerinde yapılan lale festivali ile açıklanabilir. Kuruova, Bafra, Pamuklu ve Adaçay köyleri çocukları genelde kararsız bir tutum sergilerken diğer köy çocuklarının tutumu ise olumludur.

Literatür taraması ve Karpaz Milli Park alanında yapılan incelemeler sonucu elde edilen bulgular doğrultusunda çıkarılan sonuçlar aşağıdaki gibidir:

• Dünyada yaklaşık 6555, Türkiye’de ise 39 adet (877.77 ha.) milli park mevcut iken KKTC’ de henüz daha yasal süreci tamamlanmış bir milli park yoktur. Birçok ülkede milli parklar için ayrı bir yasal düzenleme varken KKTC anayasasında ilgili madde olmasına rağmen, 30 yılı aşkın bir süredir yasal süreç tamamlanamamış, bir milli park yasası çıkartılamamıştır.

• Ülkemizdeki milli parklara yönelik yasal duruma bakıldığında zaman zaman bir kargaşa yaşanmaktadır. Milli parkların düzenlenmesine yönelik olarak, yasal düzeyde farklı kurumlar farklı farklı yetkilendirilmiş; idari anlamda dönem dönem çalışmalar yapmak üzere farklı kurumlar görevlendirilmiş; ayrıca farklı farklı kurumlar da aynı konu üzerinde birbirinden habersiz yasal ve teknik çalışmalar yürütmüştür. Karpaz Milli Park alanındaki turizm, altyapı ve yapılaşma çalışmaları herhangi bir bilimsel çalışmaya dayandırılmadan yapılmakta, doğaya zarar verecek nitelik taşımaktadır.

6. 2. Öneriler

Milli parka yönelik tutum ölçeği ile elde edilen sonuçlar doğrultusunda yapılan öneriler aşağıdaki gibidir:

- Çevre ile ilgili konular işlenirken öğrencilerin yaşadıkları çevrede bulunan milli park eğitim ortamı olarak kullanılmalıdır.
- Öğrenciler milli park içerisinde bulunan bitki çeşitliliği hakkında bilgilendirilmelidir.
- Öğrencilerin yaşadıkları çevrede bulunan milli parkın biyolojik, coğrafi, kültürel, ekonomik, turistik kaynak değerleri hakkında ayrıntılı olarak bilgilendirilmesi sağlanmalıdır.
- Milli parkın bölgesel ve evrensel olarak sağladığı faydalar konusunda öğrenciler bilinçlendirilmelidir.
- Öğrencilerin milli park içerisinde kamp yapmalarına olanak verilerek doğal kaynak değerlerini yaşayarak öğrenmeleri sağlanmalıdır.
- Milli park içerisinde bulunan tabiat güzelliklerinin bütün ilköğretim öğrencileri tarafından görülmesine olanak verilmelidir.
- Öğrencilere milli park içerisinde bulunan ağaçların neden korunması gerektiği konusunda ayrıntılı bilgi verilmelidir.
- Milli parkın daha iyi korunması gerektiğini düşünen öğrencilerin bilgilendirilmesi sağlanarak koruma faaliyetlerine kısmen de olsa dâhil edilmesi sağlanmalıdır.
- Milli parktaki bitkilerin toplanmaması, hayvanların avlanmaması gerektiğini düşünen öğrencilerin ilerleyen yaşlarında bu düşüncelerini değiştirmemeleri için o bölgedeki bitki ve hayvanların önemi uzman kişiler tarafından anlatılmalıdır.
- Milli parkı gezip dolaşırken dinlendiğini ifade eden öğrencilerin serbest zamanlarında milli park içerisinde gezip dolaşmalarına olanak sağlanmalıdır.
- Öğrenciler milli park yönetimi hakkında bilgilendirilerek halkın bu konuda üzerine düşen görevi yapmasına olanak sağlanmalıdır.
- Yerel halktan kişiler milli park hakkında bilgilendirilerek milli park içerisinde rehber olmaları sağlanabilir.
- Milli park çevresindeki bütün ilköğretim öğrencilerinin milli parka gitmesi sağlanmalıdır.
- Milli park çevresinde bulunan farklı okul öğrencilerinin uzman kişiler tarafından bilgilendirilmesi sağlanarak çevresine yönelik daha duyarlı ve bilinçli bir nesil yetiştirilmesi sağlanmalıdır.
- Çevre eğitimi anlayışının tüm okul düzeylerindeki öğrencilerimize özellikle ilköğretim düzeyindeki öğrencilerimize kazandırılabilmesi, ancak bu yöndeki eğitime önem vererek, öğrencilere bu konuda gerekli bilgi, beceri ve duyarlılığın kazandırılması ile mümkündür. Bu amaçla bu çalışmanın benzeri çalışmalar tüm öğretim düzeylerinde yapılmalıdır. Böylelikle tüm eğitim düzeylerindeki öğrencilerin milli parka yönelik tutumları karşılaştırılabilir. İstenilen tutum düzeyinin sağlanamadığı durumlarda ise çevre dersi müfredatı geliştirilmelidir.
- Nitel ve/veya farklı yöntemlerle yeni araştırmalar yapılarak bu tarz çalışmalar desteklenmeli; her açıdan veri elde edilmelidir.

• Basın ve yayın kuruluşlarının çevre eğitimi konularına daha fazla yer vererek, konu hakkında eğitici programlar yapmaları için teşviklerde bulunulmalıdır. İlgili Araştırmalar bölümünde anlatılan ve bu konuda yapılmış olan çalışmaların sonuçları da bunu destekler niteliktedir.

Milli parka yönelik tutum ölçeği kullanılarak Türkiye Isparta'da 2007'de Huriye Deniz tarafından yapılan çalışmada öğrencilerin olumlu tutum oranı %77 iken bu çalışmada ise %64'tür; yani Isparta'daki sekizinci sınıf öğrencilerinin tutumu daha olumludur; aradaki fark Isparta'daki çevre eğitiminin farklı olması ve/veya öğrencilerin farklı sınıflarda okumaları yani farklı yaş gruplarında olmaları ile açıklanabilir. Ayrıca Deniz'in çalışmasında ekolojik tarıma izin verilmemesi yönünde tutum belirtilirken Karpazlı öğrenciler ise Ekolojik tarım yapılması yönünde olumlu tutum sergilemiştir. Karpazlı öğrenciler milli parkların hayvancılığı olumsuz etkilediği yönünde görüş belirtirken Deniz'in araştırmasında ise öğrenciler tam tersi etkilemediği yönünde görüş belirtmiştir. Ancak genel olarak Deniz'in çalışması ile karşılaştırıldığında öğrencilerin birçok maddede ortak tutuma sahip oldukları görülmektedir.

Literatür taraması ve Karpaz Milli Park alanında yapılan incelemelerden çıkarılan sonuçlar doğrultusunda yapılan öneriler ise aşağıdaki gibidir:

- Kıbrıs Akdeniz bölgesinde yer alması ve bir ada olması nedeniyle evrensel açıdan da korunması öncelikli bir bölgedir. Akdeniz bölgesinin sahip olduğu zengin biyolojik çeşitlilik, eşsiz peyzaj güzellikleri ve farklı kültürel dokusu uluslararası doğa koruma örgütlerinin de dikkatini çekmektedir ve korunması gerektiği vurgulanmaktadır. Diğer gelişmiş ülkelere ve Kıbrıs'ın güney kesimine kıyasla Kuzey Kıbrıs doğal peyzaj karakteristiklerini büyük oranda kaybetmemiş bir ülkedir. Ancak gelişmekte olan bir ülke olması ve politik nedenler dolayısıyla doğa tehlike altındadır ve korunması gereklidir.
- Karpaz Milli Parkı'yla ilgili yasa en kısa zamanda Meclis'ten geçirilerek yasal süreç tamamlanmalıdır.
- Karpaz Milli Parkı alanında farklı taraflar bulunmaktadır. Bu tarafların bir kısmı yasalarla donatılmıştır. Orman dairesi orman alanlarında, Eski Eserler ve Müzeler Dairesi eski eser alanlarında, Şehir Planlama Dairesi planlama yetkileri alanında, Çevre Koruma Dairesi doğal hayatın korunması alanlarında, Belediye beledi hizmetler alanında v.b. kurumlar değişik alanlarda yasal yetki ile donatılmıştır. Bu durumlar göz önüne alınarak bu karmaşadan kurtulmak için öncelikle Karpaz Milli Parkı'na yönelik yasal düzenlemeyi doğru yapmak gerekmektedir. Bu yasal çalışmada tüm tarafların konum ve pozisyonları da göz önüne alınmalıdır.
- Adı geçen milli parkta turizm, yapılaşma, tarım vb. süreçler etkin olarak korumaya dönük olarak denetlenmeli, alana zarar verilmemelidir.
- Karpaz Milli Parkı ile ilgili Master, Uygulama, Yönetim vb. planlar yasal sürecin tamamlanması akabinde yürürlüğe girmeli, kontrol ve denetim yapılmalıdır.

- Milli Park, Sulak Alan vb. koruma alanlarıyla ilgili kapsamlı ve bilinçli bir çevre eğitimi, özelden yerele, genelde ise tüm KKTC halkına belirli bir plan ve program dahilinde verilmeli ve halkın farkındalığı artırılarak doğa koruma maksimum düzeyde sağlanabilmelidir.
- Bilimsel, araştırma ve eğitim amaçlı gelen ziyaretçi sayısını artırmaya yönelik halkın bilinçlendirilmesi ve ekoturizm gibi doğa koruma amaçlı aktivitelerin teşvik edilmesi gerekmektedir.
- Milli parkın sahip olduğu mirasın korunarak gelecek kuşaklara aktarılması için, alanın doğa koruma ilkeleri açısından değerlendirilmesi ve biyolojik çeşitliliğe ilişkin envanter ve araştırmaların bütüncül bir koruma anlayışı dahilinde tamamlanarak uygun çözüm önerilerinin getirilmesi ve uygulanması gerekmektedir.

Sonuç olarak; Karpaz Milli Parkı'nın doğal ve kültürel kaynak değerlerinin korunması, yönetilmesi, kullanılması ve sürdürülebilirliğinin sağlanmasının sadece ulusal, bölgesel ve yerel otoritelerin değil, tüm insanlığın görevi olduğu; doğal ve kültürel değerler açısından bu kadar zengin bu doğa koruma alanının çevre eğitim merkezi haline getirilmesinin öncelikle Kıbrıs'ta ardından Akdeniz'de çevreye duyarlı bireyler yetişmesine çok ciddi katkılar yapacağı unutulmamalıdır.

Kaynaklar

- Adams, W., Ite, U., (2000). Expectations, Impacts and Attitudes: Conservation and Development in Cross River National Park, Nigeria. *Journal of International Development J. Int. Dev.*, 12, 325-342.
- Atik, M., Toksöz, A. (17-18 Kasım 2005). *Korumada Çevre Eğitimi*. Korumada 50. Yıl Sempozyumu, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- Baktıroğlu, E. (1995). *Köyceğiz ve Dalyan'ın Koruma ve Kullanım İlkelerinin Peyzaj Mimarlığı Açısından Saptanması Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Blanco, C. N. (2002). An Educational Strategy for the Environment in the National Park System of Venezuela. *Environmental Education Research*, Vol. 8 (4), 463- 473.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı. İstatistik, Araştırma Deseni, SPSS Uygulamaları ve Yorum*. (4) . Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Caro, T. M., Pelkey, N., Grigione, M.(1993). Effects of Conservation Biology Education on Attitudes Toward Nature. *Conservation Biology*, Vol. 8(3), 846- 852.
- Chawla, L. (1992). Research Priorities In Environmental Education. *Children' s Environment*, 68-71.
- Deniş, H. (2007). *İlköğretim Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Yaşadıkları Çevrede Bulunan Milli Parklara yönelik Tutumlarının Araştırılması (Isparta ili Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi . Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta.

- Fegebank, B. (1990). Environmental Education: A Task For Home Economists. *Journal Of Consumer Studies and Home Economics*, 185-191.
- Gall, D. M., Gall, J. P., Borg, W. R. (2003). *Educational Research and Introduction*. seventh edition, U.S.A.: Pearson Education Inc.
- Görümlü, T. (2003). *Liselerde Çevreye Karşı Duyarlılığın Oluşturulmasında Çevre Eğitiminin Önemi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Güleç, S. (1981) Doğa Koruma ve Ulusal Parklar. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 4 (1), 3-13.
- Güleç, S. (2003) *Doğa Koruma ve Milli Parklar*, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Bartın Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Ders Notları, Bartın.
- Gündoğdu, E.(2002). Isparta Çevresindeki Bazı Korunan Alanlarda Orman Kuşları Üzerine Gözlemler. *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*. Seri: A, (1), 83 -100.
- Harada, K. (2003). Attitudes of Local People Towards Conservation and Gunung Halimun National Park in West Java, Indonesia. *The Japanese Forestry Society and Springer*, 8, 271- 282.
- IUCN- The World Conservation Union. (1994). 1993 United List Of National Parks and Protected Areas, Prepared By The World Conservation Monitoring Centre And The IUCN Commission On National Parks and Protected Areas.
- Kaptan, S. (1998). *Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri*. (11). Ankara: Tekişik Web Ofset Tesisleri.
- Karaca, H. (1995). *Sürdürülebilir Bir Yaşam İçin İnsan Verimliliği*. Yeni Türkiye Çevre Sayısı, (5).
- Keleş, R., Hamamcı, C. (1998). *Çevrebilim*. (III). Ankara, İmge Kitapevi Yayını.
- Kurdoglu, O., Kurdoglu, B., Ç., Sen, G. (8-10 Eylül 2005). *Çevre İçin Eğitimde Korunan Alanların Rolü: Kaçkar Dağları Milli Parkı Örneği*. Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu Poster Bildiriler Kitabı, Isparta.
- Özdamar, K. (1999). *Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi* (2). Eskişehir: Kaan Kitabevi.
- Özgüner, H. (2003). İnsan – Doğa İlişkilerinin Gelişimi ve Peyzaj Tasarımında Doğal Stilin 20. Yüzyılda Önem Kazanmasının Nedenleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, (1) , 43 -54.
- Öztek, E. (2005). *Karpaz Milli Parkı Durum , Değerlendirme Ve Öneriler*. Lefkoşa, KKTC.
- Philips, A. ve Bracewell, F. (2001). *Protected Areas, A Challenge For Northern Cyprus*. Lefkoşa, KKTC.
- Palmer, J. (1995). Environmental Thinking in The Early Years: Understanding and Misunderstanding of Concepts Related to Waste Management, *Environmental Education Research*, 1, 35–45.
- Tosunoğlu, C. (1993). *A Study on the Dimensions and Determinants of a Numerantal Attitudes*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ünal, S. ve Dimişki, E. (1999). UNESCO-UNEP Himayesinde Çevre Eğitiminin Gelişimi ve Türkiye’ de Ortaöğretim Çevre Eğitimi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* ,16(17),142–154.

- Viney, D.E.(1994). *An Illustrated Flora of North Cyprus*. Koenigstein Germany: Koeltz Scientific Books.
- Wilson, E. B. (2004). *Environmental Education: Goals And Challenges*. Master Thesis. Carleton University Department Of Geography and Environmental Studies. Ottawa, Ontario.
- Yıldırım, B. (8-10 Eylül 2005). *Korunan Doğal Alanlarda Halkın Bilinçlendirilmesi ve Foça Örneği*. Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu Poster Bildiriler Kitabı, 41-43, Isparta.

Ek

Milli Parka Yönelik Tutum Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu

I. KİŞİSEL BİLGİLER

Adınız soyadınız:

1. Cinsiyetiniz

a-erkek

b-kız

2. Kaçınıcı sınıfta okuyorsunuz ?

a-4

b-5.

3. Hangi okulda okuyorsunuz?

4. Hangi köyde oturuyorsunuz?

5. Annenizin öğrenim durumu nedir?

a-ilkokul mezunu

b-ortaokul mezunu

c-lise mezunu

d- üniversite mezunu

e-herhangibir okul bitirmedi

6. Babanızın öğrenim durumu nedir?

a-ilkokul mezunu

b-ortaokul mezunu

c-lise mezunu

d- üniversite mezunu

e-herhangibir okul bitirmedi.

II. MİLLİ PARKA YÖNELİK TUTUM ÖLÇEĞİ

Değerli öğrenci;

Bu formda bulunan cümleler karpaz Milli Parkla ilgili düşüncelerinizi öğrenmek için hazırlanmıştır. Bu cümlelerden hiç birinin **doğru** ya da **yanlış** cevabı yoktur. Her cümleyle ilgili görüş kişiden kişiye değişebilir. Bu nedenle vereceğiniz cevap, sizin kendi görüşlerinizi yansıtmalıdır. Her cümleyle ilgili görüşünüzü belirtirken, önce cümleyi dikkatle okuyunuz. Sonra cümlede belirtilen düşüncenin, sizin düşünce ve duygularınıza ne derecede uygun olduğuna karar veriniz. Her bir cümlenin karşısındaki size en uygun olan kısmı **(X)** işaretleyiniz. Vereceğiniz cevaplar gizli tutulacak ve araştırma amacı dışında kullanılmayacaktır. Lütfen boş bırakmayınız. Yardımlarınız için şimdiden teşekkür ederiz .

Gülizar Eroğlu
Çevre Eğitimi Uzmanı

TUTUMLAR		Tamamen Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Hiç Katılmıyorum
1.	Milli parkta ders işlemek isterim.	()	()	()	()	()
2.	Milli parktaki bitki çeşitliliğini görmek isterim.	()	()	()	()	()
3.	Milli park hakkında bilgi sahibi olmak isterim.	()	()	()	()	()
4.	Çevremizdeki milli park bize çeşitli faydalar sağlar.	()	()	()	()	()
5.	Çevremizdeki milli parkın bize çeşitli zararları vardır.	()	()	()	()	()

*Karpaz Bölgesi İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Öğrencilerinin
Karpaz Milli Parkına (Karpaz Özel Çevre Koruma Bölgesine) Yönelik Tutumları*

6.	Milli parkta bulunan bitkilerin Kıbrıs için önem taşıdığını düşünürüm.	()	()	()	()	()
7.	Milli parkta bulunan hayvanların Kıbrıs için önem taşıdığını düşünürüm.	()	()	()	()	()
8.	Milli park çevresindeki yerleşim alanlarının tanınmasına katkıda bulunur.	()	()	()	()	()
9.	Yaz tatilimi milli park içerisinde kurulan kampta geçirmek isterim.	()	()	()	()	()
10.	Milli park içinde herkes tarafından görülmesi gereken tabiat güzellikleri vardır.	()	()	()	()	()
11.	Milli park içinde bulunan ağaçlar odun ihtiyacı için kullanılabilir.	()	()	()	()	()
12.	Milli parklar daha iyi korunmalıdır.	()	()	()	()	()
13.	Milli parklar konusunda halk bilgilendirilmelidir.	()	()	()	()	()
14.	Milli parkta bulunan bitkiler toplanmalıdır.	()	()	()	()	()
15.	Milli parkta bulunan hayvanlar avlanmalıdır.	()	()	()	()	()
16.	Milli parkı gezip dolaşmak beni dinlendirir.	()	()	()	()	()
17.	Milli parklar hakkında bilgilerimi çevremdekilere anlatırım.	()	()	()	()	()
18.	Milli park çevresinde yaşayan insanlar diğer insanlara göre daha sağlıklıdır.	()	()	()	()	()
19.	Milli parkların yönetimi yakınındaki köylülere bırakılmalıdır.	()	()	()	()	()
20.	Milli parklar nesli tükenmekte olan hayvan türlerinin barınak yeridir.	()	()	()	()	()
21.	Milli parklarda doğal dengenin bozulmaması için hiçbir yapıya (otel, motel, asphalt yollar vb.) izin verilmemelidir.	()	()	()	()	()
22.	Milli parklar sessiz, sakin ve dinlendirici ortamlardır.	()	()	()	()	()
23.	Milli parkta köylülerin hayvancılık yapmasına izin verilmelidir.	()	()	()	()	()
24.	Milli parklar çevrelerindeki hayvancılığı olumsuz yönde	()	()	()	()	()

	etkilemişlerdir.					
25.	Milli parka giriş – çıkış kontrollü olmalıdır.	()	()	()	()	()
26.	Milli parkta olumsuz bir olay fark ettiğimde ilgililere haber vermek için sabırsızlanırım.	()	()	()	()	()
27.	Milli parka zarar veren insanları gördüğümde görmezden gelirim.	()	()	()	()	()
28.	Milli parka zarar veren birisini gördüğümde onu derhal uyarırım.	()	()	()	()	()
29.	Milli park içerisindeki bitkilere zarar verme duygusu beni korkutur.	()	()	()	()	()
30.	Milli park içerisindeki hayvanlara zarar verme duygusu beni korkutur.	()	()	()	()	()
31.	Milli parklar olmasa birçok bitki ve hayvan türünün yok olacağını düşünüyorum.	()	()	()	()	()
32.	Milli park içerisinde ekolojik (organik) tarıma izin verilmelidir.	()	()	()	()	()
33.	Milli park ziyaretçileri parkı dolaşırken mutlaka yerel halktan rehber kullanmalıdır.	()	()	()	()	()

Osmanlı Döneminde Kıbrıs Saray Vergisi

Güven DİNÇ*

Giriş

Farsça kökenli bir kelime olan Saray, hükümdarların ikamet ettikleri büyük ve gösterişli yapılara verilen isimdir. Batı dillerinde “*palace*”, “*court*” gibi isimlerle adlandırılan saray, ileri gelen devlet adamlarının, çeşitli devlet kurumlarının binalarını, özellikle hükümet konaklarını tanımlamak için de kullanılmıştır.¹ Osmanlı Devleti’nde padişahlar II. Mehmet döneminden II. Abdülhamit dönemine kadar Topkapı Sarayı’nda ikamet etmişlerdir. İstanbul’da veya taşrada ileri gelen devlet adamlarının ikamet ettikleri konakları veya idare merkezlerini tanımlamak için de saray tabiri kullanılmıştır.

Osmanlı döneminde Kıbrıs valileri Lefkoşa’da Venediklilerden kalma ve eski Kıbrıs krallarının oturdukları sarayı kullanmışlardır. Bu çalışmanın konusunu da Kıbrıs valilerinin oturduğu ve ada işlerini idare ettikleri Muhassıl Sarayı, Mütesellim Sarayı, Vali Sarayı gibi adlarla anılan yapının tefrişat, döşeme (mobilya), tamirat vb. masrafları için alınan vergi ve bu verginin Kıbrıs halkına yüklediği zorluklar ile kaldırılma serüveni teşkil etmektedir.

Kıbrıs Saray Vergisi Osmanlı arşiv belgelerinde “*Resm-i Saray*”, “*Saray Tamiri*”, “*Döşeme Akçesi*” gibi adlarla geçmektedir. Bu vergi Kıbrıs tarihinde daha öncesinde yeterince bilinen ve gün yüzünde olan bir vergi değildir. Dolayısıyla bir dönem Kıbrıs halkından alınmış olan bu verginin hüviyetinin bilinmesi Kıbrıs tarihinin idarî, ekonomik ve toplumsal tarihinin aydınlatılmasında katkı sağlayacaktır. Bu çalışmada belgelerde belirtildiği şekillerde geçen vergi “*Kıbrıs Saray Vergisi*” olarak tanımlanmıştır.

Kıbrıs Saray Vergisi ve özelliklerine geçmeden önce Kıbrıs Sarayı nedir, bu vergi nereden kaynaklanmaktadır, hukukî dayanakları var mıdır konularının açıklığa kavuşturulması gerekmektedir.

Kıbrıs,1571 yılında Türk yönetimi altına girdikten kısa bir süre sonra ada 308 yıl boyunca beylerbeyi, paşa, mütesellim, müsellim, muhasıl, mutasarrıf denilen görevlilerce yönetilmiştir. Ayrıca Kıbrıs’ta ilk fetih döneminden itibaren adada İstanbul’da bulunan merkez düzenin bir çeşit minyatürü teşkil edilmiş, beylerbeyine bağlı çalışan bir dizi hizmetli ve görevli yer almıştır. Ayrıca vali sarayında belirli zamanlarda merkezdeki Divan-ı Hümayun’un bir küçük modeli sayılan Eyalet Divanı kurulmuş ve yerel sorunlar burada karara bağlanmıştır.²

Ada yönetimine atanan valiler Lefkoşa’da bulunan Muhassıl Sarayı olarak adlandırılan eski Kıbrıs krallarının oturduğu sarayda ikamet etmişler ve adanın yönetimini buradan yürütmüşlerdir. Dolayısıyla Osmanlı yönetimi pragmatik ve

* Yrd. Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

geleneksel biçimde Lefkoşa'da idare için yeni binalar yapımına gitmeyerek özellikle adanın merkez yönetimi için Venediklerden kalan eski Kıbrıs krallarının kullandıkları sarayı bu amaçla tahsis etmiştir. Ancak Venediklerden devralınan konak Türk örf-âdet ve geleneklerine göre tefriş edilmiş ve kullanılmıştır. Bu anlamda ilk dönemden itibaren Kıbrıs Sarayı ile ilgili yapılan tüm harcamalar defterlere kaydedilmiş ve İstanbul'a bildirilmiştir.³

Lefkoşa'da Luzinyan döneminden itibaren kullanılan saray, Venedik döneminde "*Palazzo del Governo*" (Vali Sarayı) adı verilen Ortaçağ yapısı olup, İbrahim Paşa mahallesinde bulunmaktaydı. Bu mahalle belgelerde bazen İbrahim Paşa Mahallesi bazen de Saray Önü Mahallesi olarak geçmektedir.

Kıbrıs'ta 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayan iç isyanlar, ekonomik sıkıntılar Muhassıl Sarayı'nın bakımsız kalmasına ve zamanla tahrip olmasına ve talan edilmesine yol açmıştır.⁴ Kıbrıs Muhassıl Sarayı ayrıca 1764 yılında Kıbrıs tarihine "*Çil Osman Ağa Vakası*"⁵ olarak geçen isyan girişimi sırasında ciddi zarar görmüştür. İsyân sırasında Muhassıl Osman Ağa öldürülüp hazinesi yağma edilirken sarayın bazı bölümleri yanmıştır. Bu olay Yemliha Efendi'nin müvellâ ve Topçubaşı Sarı Mustafa Ağa'nın mübaşir olarak Kıbrıs'a gönderilmesinden sonra son bulmuş⁶ ve akabinde sarayın yanan bölümleri restore edilmiştir.

Kıbrıs Muhassıl Sarayı 19. yüzyıl başlarında seyyahların belirttiğine göre, çok fazla değişikliğe uğradığından orijinal görünüşünden oldukça uzaktı. Ancak saray olarak adlandırılan konağın kapısının üzerindeki koyuca kazanmış Venedik arması arslan figürü varlığını hala korumaktaydı.⁷

Muhassıl sarayının üstünde bulunan mescid-i şerif eskiden beri harap olduğundan 1802 yılında tamir ettirilmiş ve buraya Lefkoşalı Mollazade Esseyid Hüseyin b. Mehmet Halife imam olarak görevlendirilmiştir.⁸

Kıbrıs Muhassıl Sarayı'nın önemli oranda zarar görmesine ve orijinal görünüşünden çıkmasına sebep olan olaylardan biri de 1831 yılında çıkan yangındır. 1831 yazında (1247 başları) sarayın bir kaza eseri çıktığı tespit edilen yangınla harem dairesinin tamamı yanarken diğer kısımları da zarar görmüştür.⁹ Akabinde zarar gören yerleri tamir edilmiştir.¹⁰

Muhassıl Sarayı 1878'de ada yönetiminin İngiltere eline geçmesiyle birlikte yine resmî hizmet veren bir bina olarak kullanılmaya devam etmiştir. Fakat 1894 yılında yapının büyük kısmı yıkılmış, geriye kalanları ise 1904'te, binanın zayıf ve harap olduğu gerekçesiyle İngiliz yönetimi tarafından tamamıyla yıkılarak yerine Lefkoşa Mahkeme binaları inşa edilmiştir.¹¹ Bölgeye günümüzde Atatürk Meydanı adı verilmişse de halk arasında Osmanlı döneminden kalma bir tabirle Saray Önü denilmektedir.

Osmanlılarda Vergi

Kamu hizmetlerini karşılamak amacıyla, kişilerden ve kuruluşlardan kanun yoluyla toplanan paralara vergi denilmektedir. Osmanlı Devleti'nde vergi *âdet*,

“teklif” çoğul biçimiyle “tekâlif”, “resm” çoğul biçimiyle “rüsüm”, “bac” gibi genel; “gümrük”, “mizan”, “kapan” gibi ilgili özel adlarla tanımlanmış ve nitelendirilmiştir.

İslâm devletlerinde vergiler genel olarak “tekâlif-i şer‘iyye” ve “tekâlif-i fevkalâde” diye ikiye ayrılmaktadır. Şer‘î hükümlere dayanan ve ayrıntıları fıkıh kitaplarında yazılı bulunan tekâlîfe “tekâlif-i şer‘iyye”, bunların dışında kalan ve devlet tarafından halka yüklenen vergilere tekâlif-i fevkalâde denilmektedir. Fevkalâde vergiler de “tekâlif-i örfiyye” ve “tekâlif-i şakka”¹² olarak iki kısımdır. Tekâlif-i örfiyye, örfeye dayanan ve genellikle savaş gibi ihtiyaçlarda tahsil edilen vergilerdir. Tekâlif-i örfiyyeye şeriatın cevaz verdiği genellikle kabul edilmiştir. Çünkü bu tür vergilerde hakkaniyet ve adalet olduğu var sayılır. Tekâlif-i şakka ise ağır vergiler olup haklarında şer‘î cevaz bulunmayan ve genellikle haksız kabul edilen yükümlülüklerdir.¹³

Tekâlif ise sözlükte “yükümlülük” anlamına gelen teklif kelimesinin çoğulu olup, devletin talebini ifade etmek için belgelerde “tekâlif-i emîriyye” şeklinde de geçmektedir. Toprak, hayvan mahsulleriyle arazi, bina vb. üzerinden alınan vergiler tekâlif-i emîriyyeden sayılmaktadır.

Kıbrıs Saray Vergisi

Osmanlı Devleti’nde merkez saray ve diğer hükümet dairelerinin giderleri Tanzimat öncesi dönemde merkez hazine yerine genellikle vilayetlere taksim edilen vergilerle karşılanmıştır. Bu tür giderlerin defterleri yeni atanan valilere veya sancakbeylerine görev bölgelerine giderken veya sonradan verilir ve taksim işinde genel bir kaide gözetilmezdi. Amaç paranın nereden gelebilmesi mümkün ise veya hangi vali daha müsait ise defteri, ona gönderilmesiydi. Aynı şekilde vilayetlerde ve sancaklarda üst düzey yöneticilerin hem ikamet ettikleri hem de idarî ofis olarak kullandıkları binaların çeşitli bakım giderleri de benzer bir usulle hazine tarafından karşılanmamış, masraflar bu iş için konulan vergilerle karşılanmıştır.¹⁴ Dolayısıyla bu verginin hukukî yönden örfî vergiler içerisinde “tekâlif-i şakka” kategorisi içerisinde yer aldığı görülmektedir. Bu vergi bazen harcamadan önce tahmini olarak bazen de harcamadan sonra tahakkuk eden gidere göre getirilirdi.¹⁵

Benzer bir usul ve uygulama Kıbrıs adasında da yerleşmiştir. Kıbrıs’ta Muhassıl Sarayı’nın bakım, onarım, döşeme vb. ihtiyaçlarının giderilmesi için halka “saray vergisi” adıyla bir vergi konulmuştur. Bu verginin ilk olarak ne zaman alınmaya başlandığı tespit edilemese de Kıbrıs’ın ilk fethedildiği dönemden itibaren yerleştiği tahmin edilebilir.

Yukarıda da belirtildiği üzere Kıbrıs valileri Venediklilerden kalma eski Kıbrıs krallarının oturduğu sarayda ikamet etmişler ve adanın işlerini buradan yürütmüşlerdir. Venediklerden devralınan konak da Türk örf adet ve geleneklerine göre tefriş edilmiş ve kullanılmıştır. Kıbrıs Muhassıl Sarayı oldukça eski olduğundan sık sık döşemelerinin, mefruşatının yenilenmesi ve

tamirâtı gerektiğinden yeniliklere gidilmiştir. Bunlardan birinde 1598-1599 yılı Kıbrıs bütçesinde sarayın tamir ve mefruşatı için 840 akçe harcama yapıldığı tespit edilmiştir.¹⁶

Sık sık yenilenme ihtiyacı duyulan Muhassıl Sarayı'nın bakım giderleri için ilk dönemlerden itibaren bir vergi konularak masraflar buradan karşılanmıştır. Ancak belgelerin gösterdiği üzere bu vergi ihtiyaç duyulan zamanlarda alınan diğer vergiler gibi sürekli ve kalıcı hale gelmiştir. Örneğin 1699 yılı ortalarında (Muharrem 1111) Kıbrıs'a gelen yeni vali İsmail Paşa Lefkoşa mahkemesinde Kıbrıs bedel-i nüzulü için ileri gelenlerle toplanıldığında, âdet-i kadime üzere toplanılacak gelen vali maişeti, kethüdaya hizmetli ücreti, harc-ı mahkeme, tercümaniye, sarrafiye vergileri yanında "*vâli-i müşârunileyh cezîreye teşrîf buyurduklarında âdet-i kadîme üzere döşemeleri için harc olunan bin üç yüz elli guruş*" da belirlenmiştir. Bu ifade saray vergisinin Kıbrıs adasında öteden beri alınmakta olan bir vergi olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca bu toplantıda Kıbrıs Saray Vergisi için eskiden beri bin 1350 kuruş alınageldiği de görülmektedir. Nitekim aynı toplantıda Kıbrıs ahali belirtilen vergiler için tespit edilen parayı vermeye razı olduklarını dile getirmişlerdir.¹⁷

1704 yılında ise Kıbrıs saray vergisinin kaldırıldığı duyurulmuştur. Bu dönemde 1703 yılından itibaren Kıbrıs adası sadrazamlara has olarak verilmekte ve sadrazamın görevlendirdiği bir muhassıl tarafından yönetilmekteydi. Muhassılların temel görevi adanın idaresi ve huzursuzluğun temel kaynağı olan vergilendirme usulünü düzene sokmaktı.¹⁸ Bu yüzden muhassıllara Kıbrıs'ta ağaların yarattığı kargaşa ortamını kaldırılması için geniş yetkiler verilmiştir. Dolayısıyla Kıbrıs Saray Vergisi'nin kaldırılmasıyla ağaların vergi toplamada sebep oldukları rekabet ve problemlerin ortadan kalkması ve ada halkının refaha kavuşması hedeflenmiştir.¹⁹

Bu tarihte Kıbrıs halkı Muhassıl Ömer Ağa'ya verdikleri dilekçeler ile üzerlerinde büyük bir baskı olarak gördükleri bu verginin kaldırılması gerektiğini dile getirmişlerdir. Muhassıl Ömer Ağa da halkın dile getirdiği durumu tespit ederek saray tamiri, döşeme vergisi adlarıyla anılan vergilerin halka yüklediği zorlukları görmüş ve kaldırılması gerektiğini sadrazama bildirmiştir. Öte yandan 1703 yılından itibaren Kıbrıs hassını alan sadrazamlar kendi üzerlerinde bulunan bu gelir kaynağının zarar görmesini de engellemek istemişlerdir. Dolayısıyla bu vergiler halka baskı aracı olarak da görüldüğünden kaldırılmıştır.²⁰

Kıbrıs Saray Vergisi'nin kaldırılmasından kısa bir süre sonra tekrar ikame edildiği görülmektedir. Nitekim kaldırılan diğer vergilerle birlikte has gelirlerinde düşüş gözlemlenmesiyle Saray Vergisi tekrar ikame edilmiş ve verginin kaldırıldığına dair verilen emir geçersiz sayılmıştır. Böylece Saray Vergisi alınmaya devam edilmiştir.²¹

Ayrıca Nisan 1709 tarihinde Kıbrıs'a muhassıl atanan Yusuf Paşa adına vekili bulunan Musa Ağa ile Kıbrıs gayrimüslim cemaat temsilcileriyle yaptığı toplantıda gayrimüslim cemaatin ödemekle mükellef olduğu vergiler belirlenmiş

ve taahhüt edilmiştir. Bu toplantıda gayrimüslim cemaat temsilcileri, Yusuf Paşa'nın başka bir yerden gelirleri olmadığını açıklayarak kendisine bir gelir sağlanması amacıyla toplanacak vergiler sayılmıştır. Alınacak vergilerin toplamı 24 bin kuruş iken bunlar içerisinde sayılan Saray Vergisi için 2.800 kuruş alınacağı belirtilmiş ve Kıbrıs gayrimüslim cemaati de diğerleriyle birlikte bu vergiyi ödeyeceğine dair taahhüt vermiştir.²² Dolayısıyla 1703 yılında Kıbrıs Saray Vergisi'nin kaldırıldığına dair alınan karar kendiliğinden hükümsüz duruma düşmüştür.

Kasım 1709 tarihinde ise Kıbrıs valilerinin ikametine mahsus sarayın tamiri için daha önce kendisine geri ödenmek şartıyla Mimarbaşı Kostandi v. Yorgi'den 200 kuruş para alınmıştır. Yukarıda belirtildiği üzere Kıbrıs Sarayı'nın bakım giderleri reayanın taahhüdü altındaydı. Dolayısıyla bu paranın ödenmesi de reaya tarafından yapılmalıydı. Bu amaçla daha önceden vali maiyetlerine konak olarak tahsis edilen Lefkoşa'da Abdi Çavuş mahallesinde bulunan 5 bab üst ve 6 bab alt hane ile köşk ve avluyu kapsayan ev oturulacak durumda olmadığından Mimarbaşı Kostandi v. Yorgi'den Kıbrıs muhassıl sarayının tamir ve döşeme masrafları için alınan ve ödenemeyen borca karşılık olarak Mütesellim Ahmet Ağa'nın da izin vermesiyle satışa çıkarılmış ve Mimarbaşı Kostandi v. Yorgi'ye 200 kuruş karşılığında satılmıştır. Böylece bir nevi Kıbrıs muhassıl sarayının tamir ve döşeme masrafları için alınan ve ödenemeyen borca karşılık olarak ev Mimarbaşı'na verilmiştir.²³

1742 yılında Kıbrıs reayası kıtlık ve çekirge istilaları sebebiyle ekonomik açıdan sıkıntı çektiklerini belirterek üzerlerine düşen vergileri ödemekte güçlük çektiklerini, bir de bunun üzerine saray vergisi gibi "*mutâlebât-ı bid'at*" ile sıkıntılarının daha da arttığından şikâyet ederek kaldırılmasını talep etmişlerdir. Reyanın bu isteği Padişah tarafından uygun görülerek bundan sonra saray vergisinin alınması yasaklanmıştır.²⁴

Aslında bu vergilerin alınmamasına dair daha önceden emirler de gönderilmiş olmasına rağmen bu dönemde kaldırmadığı görülmektedir. Zira Kıbrıs adası bu dönemde sık sık idarî değişikliklere uğramaktaydı. Kıbrıs'ın bu şekilde veziriazam hassı hüviyetinde idaresi uzun soluklu olmadı. 1738 yılında Padişah I. Mahmut'un adayı sadrazamı İbrahim Paşa ile evlenen kızına çeyiz olarak vermesiyle bu uygulamaya son verilmiştir. 1746 yılında ise üç tuğlu vezirlerden Mir-i Ahur Abdullah Paşa'nın Vali atanmasıyla ada yeniden merkeze bağlı paşalık statüsüne yükseltilmiştir. Böylece Kıbrıs, sadrazam hassı olmaktan çıkarak bağımsız bir eyalet statüsünde muhassıl olarak adlandırılan 3 tuğlu bir vezir tarafından idare olunmaya başlanmıştır.²⁵ Kısa süreli olan bu düzende adada görev yapan en önemli vezir hiç kuşkusuz Ebubekir Paşa'dır.²⁶ Ebubekir Paşa, adanın XVIII. yüzyıldaki kötü gidişatında, 1747 yılında başladığı ve bir yıla yakın kısa görev süresinde sergilediği icraatlarla Türk ve Rum bütün halkın sevgisini kazanmayı başarmıştı.²⁷

1748 yılında ise Kıbrıs adası tekrar sadrazam hassı olarak değerlendirilmiş ve sadrazam Abdullah Paşa'nın hasları arasına dâhil edilmiştir. Abdullah Paşa da mütesellim olarak Süleyman Bey'i atamıştır. Yapılan bu idarî değişiklikler ve atamalardaki gaye adanın “*ziyâde mâmûr ve âbâdan*” olması idi. Ayrıca belgelerde belirtildiği üzere Kıbrıs halkı kendi işleriyle meşgul ve gelirleri yasal olarak vermeleri gereken vergilere ancak yeterli iken bir de yeni vergiler konulması ada halkına kötülük yapmak anlamına gelmekteydi. Bu sebeple yapılan idarî değişikliklerle bu durumun düzeltilmesi amaçlanmıştır. Kıbrıs halkının refahını daha iyi seviyelere getirebilmek amacıyla Kıbrıs mütesellimi, Lefkoşa kadısı, ada naibleri ve ileri gelenlere hitaben gönderilen bir fermanla Kıbrıs halkı üzerindeki tekâlifin bir miktarı azaltılmıştır. Bu kapsamda Kıbrıs halkından öteden beri alınmakta olan “*Saray Döşemesi*” adıyla anılan verginin kaldırıldığı duyurulmuştur.²⁸

Kıbrıs Muhassıl Sarayının durumu, saraya gelen misafirlerin karşılanma usulleri seyyahların anılarında anlatılırken²⁹, çok az kişi sarayın tamir, tefrişat vb. giderleri için alınan vergiden bahsetmiştir. Bunlardan biri İngiliz Alexander Drummon'dur. 1751-1758 yıllarında Halep ve Kıbrıs konsolosluklarını da yürüten Drummond, Kıbrıs'ta kaldığı süre içinde adada toplanan vergiler ve bunların kişi başına düşen miktarları hakkında bilgiler verirken, Kıbrıs Muhassıl Sarayı ve bu sarayın döşeme masrafları için toplanan vergiden bahsetmekte, ancak ne kadar vergi alındığına dair bir bilgi vermemektedir.³⁰

1762 yazında ise Kıbrıs adasında iki yıldır görülmekte olan veba hastalığından ötürü ahali ve reayanın üçte biri ya ölmüş ya da adadan kaçmak durumunda kalmıştır. Sayıca azalan Kıbrıs halkının muhassıllara ödeyecekleri vergi miktarı bu durumda aynı kalınca kişi başına ödenecek oran doğal olarak artmış, bu ise halkın iyice perişan olmasına sebep olmuştur. Öte yandan muhassıllar gelirlerini arttırmak amacıyla gayrimüslimler üzerine aylık, keşiş akçesi adıyla vergiler getirirken, daha önceden kaldırılmış olsa da bütün ada halkına 3-4 yıldır yeniden tahsis edilen “*döşeme vergisi*”ni almaya başlamıştır. Kıbrıs halkı diğer vergilerle birlikte bu verginin de kaldırılması talebiyle şikâyetle bulunmuş ve Rumeli Kazaskeri huzurunda Kıbrıs'tan gelen 20 kişinin temsiliyle bir mahkeme düzenlenmiştir. Toplantı sonucunda verilen hüccet-i şer'iyeye göre Kıbrıs reayası ve ahalisinin vermekle yükümlü olduğu vergiler tespit edilmiştir. Buna göre daha 16.526 kuruş maişet akçesi has gelirlerinden kaldırılırken 10 bin reaya 7,5 kuruş bedel-i nüzul ve 7,5 kuruş maişet ve toplam 15 kuruştan yıllık toplam 150 bin kuruş ve cizye için her biri yıllık 5,5 kuruşu muhassıllara ödemeyi; muhassıl da bu vergiler dışında herhangi bir vergi talep etmeyeceğini taahhüt etmiştir.³¹ Dolayısıyla Kıbrıs muhassıllarının son birkaç yıldır tekrar almaya başladıkları saray vergisinin toplanması men edilmiştir.

Ne var ki bu verginin alınmasına sonraki dönemlerde devam edilmiştir. Örneğin Girne kazasının Lapta köyü 1746 yılından itibaren tamamıyla serbest, muaf ve müselleme Haremeyni's-Şerîfeyn Evkâfı'ndan olduğundan bunlardan

fermanlarla talep edilen vergiler dışında herhangi bir vergi alınmaması gerekmekteydi. Ancak Kıbrıs valileri 1772-1773 (1186)³², 1784-1785 (1199)³³, 1816-1817 (1232)³⁴ ve 1828-1829 (1244)³⁵ yıllarında avârız, nüzül, maîşet, yasakçı, dîde-bân vergileri yanında üçer kuruş *döşeme akçesi* adıyla vergi talep etmişlerdir. Bu durum Lapta halkınca Padişaha şikâyet edildiğinde her defasında kanun ve defterlere göre ödemeleri gereken vergileri vakfa teslim ettiklerinde kendilerinden herhangi bir ad altında başka vergi talep edilmemesi gerektiğine dair ferman çıkarılmış ve Saray Vergisi'nin Lapta köyünden alınamayacağı belirtilmiştir.

Ayrıca 1799 yılında Kıbrıs ahali ve reayası padişaha arzuhal sunarak kanunen ödemeleri gereken mal-ı esham, zecriye ve padişah fermanı ile yükümlü oldukları vergileri vakit ve zamanında ödemelerine rağmen daha önceden yasaklanmış olan çok sayıda vergi alındığı³⁶ ve bunlar arasında saray tamiri ve döşeme akçesinin de talep edildiği belirtilmiştir. Kıbrıs halkı kanunsuz olarak talep edilen bu vergilerin perişanîyetlerine sebep olduğunu açıklayarak yasaklanması talebinde bulunmuşlardır. Bunun üzerine kanunen ödemeleri gereken vergileri memurlara teslim ettikten sonra daha önceden fermanlarla yasaklanmış olan vergilerin talep edilmemesi gerektiği açıklanmıştır.³⁷

Kıbrıs'ta 1804 yılında meydana gelen isyan hareketi ve sonrasında Yorgaki'nin adaya dönüşü, akabinde tekrar İstanbul'a çağırılması ve idam olunmasıyla oluşan kaos Kıbrıs halkını, özellikle gayrimüslim cemaati derinden etkilemiştir. 1804 isyanı ve yaşanan ekonomik sıkıntılar Kıbrıs ahali ve reâyâsının perişan olmasına, birçok kişinin aileleriyle birlikte Anadolu tarafına geçerek buralarda yerleşmeye başlamasına neden olmuştur. Böyle bir gidişatın Osmanlı toplum ve toprak düzenine aykırı olması nedeniyle göçüp giden kişiler o yerlerin vergi defterlerine kaydedilmişse müdahale olunmaması, fakat vergi defterlerine kaydedilmişse derhal eski yurtlarına gönderilmeleri emrolunarak adadan ayrılanların geri gelmeleri amaçlanmıştır. Bu aşamada reaya vergilerinin Kıbrıs piskoposları marifetiyle tahsil olunması ve saray vergisi de dâhil olmak üzere fermanlarla yasaklanmış olan vergilerin alınmasından kesinlikle kaçınılması gerektiği emredilmiştir.³⁸

Aynı ferman cülûs sebebiyle yenilenmesi gerektiğinden Padişah IV. Mustafa'nın tahta çıktığı dönemde ve bazı mübaşirlerin yasaklı vergileri talep etmeleri nedeniyle tekrar gündeme gelmiş ve Kıbrıs halkının isteği üzerine ferman Temmuz 1807'de yenilenmiştir.³⁹ Ancak bu durum Kıbrıs Saray Vergisi'nin alınmasına devam edilmesini engelleyememiştir.

Ekim 1807'de Kıbrıs ahali ve reayası Kıbrıs muhassıllarının birkaç yıldır her ay üç-dört defa kazalara buyuruldu yayımlayarak her kazadan 3-4 bin kuruş, muhassıl konağı mefruşatı adıyla her yıl 15 bin kuruş alarak boş yere harcadıklarını ve bu durumun halkın refahının bozulmasına ve perişanlıklarına sebep olduğunu açıklamışlardır. Bu kapsamda ada yönetimine atanan muhassıllara ödenen bu paralar dolayısıyla 2 bin keselik borca girdiklerini

açıklayarak kanunlara aykırı olarak toplanan bu paraları ödeme imkânlarının olmadığını dile getirmişler ve kendilerinden talep edilmesinin önüne geçilmesini istemişlerdir. Kıbrıs halkı ayrıca 1808 yılı için ödemeleri gereken vergilerden aklarını talep etmişlerse de hazinenin şiddetle paraya ihtiyacı olduğu belirtilerek bu isteğin reddi, fakat 96.923 kuruşluk faizin yarısının affedildiği duyurulmuştur.⁴⁰

Benzer bir durum 1812 yılında da konu olmuş ve aynı şekilde daha önceki yıllarda fermanlar ile yasaklanmış Saray Vergisi'nin alınmasının men edildiği bir kez daha duyurulmuştur.⁴¹

1831 yılında Kıbrıs Muhassıl Konağı, kaza eseri harem dairesinde çıkan bir yangınla şiddetli zarar gördüğünde binanın inşa ve tamir edilmesi için ferman çıkarılmıştır.⁴² Fermana göre konak valilerin ikametine yeterli olup bu durumda tamirat sırasında konağın eski büyüklüğüne bakılmayarak geniş tutulmaması, masrafın da halka az etki edecek biçimde yapılması, toplanacak vergide ise nüfus oranlarına göre 1/3'te birinin Müslümanlardan, 3/2'sinin ise gayrimüslimlerden toplanması emredilmiştir.⁴³

Belgelerde Kıbrıs Saray Vergisi'nin mahkemede görülen bazı işlemler üzerinden "*Resm-i Saray*" adı altında alındığını gösteren örnekler de vardır. Örneğin Eylül 1830 tarihinde vefat eden Bolulu sekban Yusuf'un 622 kuruş 32 para tutan terekesinden 15 kuruş 22 para⁴⁴, Mihaliçli Hasan'ın 110 kuruş 35 para tutan terekesinden 2 kuruş 30 para⁴⁵, Gümüşhaneli Sadık'ın 1.300 kuruş 30 para tutan terekesinden 32,5 kuruş⁴⁶, Ahıskalı köle Selim Gavvas 420 kuruş 6 para tutan terekesinden 10,5 kuruş⁴⁷, Cezayirli Mehmet'in 542 kuruş 35 para tutan terekesinden 12 kuruş 22 para (12,55 kuruş) vergi tahsil edilmiştir.⁴⁸ Adaya misafir olarak gelen kişilerden alındığı tespit edilebilen Saray Vergisi'nin yaklaşık olarak % 2,3-2,5 oranlarında tahsil edildiği görülmektedir.

3 Kasım 1839 tarihinde ilan edilen Tanzimat Fermanı'nın en önemli hususlarından biri vergi toplanmasını bir düzene oturtmak ve herkesin gelirine göre adaletli bir vergi dağılımı yapmaktır.⁴⁹ Bu kapsamda 20 Ocak 1840 tarihinde çıkarılan talimat-ı seniyye ile İstanbul'dan memur olarak taşraya giden görevlilerin ikamet masrafları ile görev yerlerinde geçirdikleri sürelerde verdikleri yeme-içme masraflarının halktan karşılanamayacağına dair kesin hüküm getirilerek Kıbrıs'ta alınmakta olan saray vergisi lağvedilmiştir.⁵⁰

Sonuç

Kıbrıs 1571 yılında Osmanlı egemenliğine girdikten sonra adada kısa süre sürede Osmanlı merkez teşkilatının küçük bir örneği teşkil edilmiştir. Bu kapsamda Kıbrıs yönetimine atanan Kıbrıs valileri ada idaresi için Venediklilerden kalma ve eski Kıbrıs krallarının kullandığı sarayı kullanmışlardır. Kıbrıs'ta Muhassıl Sarayı olarak adlandırılan Lefkoşa sarayı eski bir yapı olduğundan sürekli biçimde bakımı gerekmiş, ayrıca zaman zaman meydana gelen isyan, yangın vb. olaylarla ciddi zararlar görmüş ve tamir ettirilmiştir. Kıbrıs Muhassıl Sarayı'nın

döşeme, tamir vb. giderleri için alınan vergi örfi vergiler içerisinde Tekâlif-i Şakka kategorisinde yer almaktadır. Bu vergi Kıbrıs halkının zamanla ekonomik ve sosyal açıdan kötüleşmesiyle birlikte alınan diğer vergilerle birlikte ağır gelmeye başlamış ve kaldırılması için talepte bulunmuşlardır. Ancak adaya yönetici olarak atanan paşa, mütesellim, muhassıl unvanlı valiler bu vergiyi almaya devam yetmişlerdir. Kıbrıs halkına yüklenmiş ek bir vergi olarak görülen Kıbrıs Saray Vergisi ancak Tanzimat Fermanı ve sonrasında fermana uygun olarak çıkarılan talimatnamelerle kaldırılabilmiştir. Ayrıca yine Tanzimat Fermanına uygun olarak getirilen vergi düzenlemeleri ile birlikte Kıbrıs vergileri düzene sokulmuştur.

Notlar

- ¹ Şemseddin Sami, **Kamus-i Türki**, İkdam Matbaası, Dersaadet, 1314, s.714.
- ² Recep DüNDAR, **Kıbrıs Beylerbeyliği** (1570-1670), İnönü Üniversitesi SBE. Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya, 1997, s.91-93.
- ³ Netice Yıldız “*Kıbrıs'ta Osmanlı Saray Gelenekleri ve Beylerbeyi, Muhassıl ve Diğer Üst Düzey Görevlilerin Kullandıkları Saray ve Konaklar*”, **Essays in Honour of Ekmeleddin İhsanoğlu**, Vol. I, Societes, Cultures, Sciences: a Collection of Articles, IRCICA, İstanbul, 2006, 322.
- ⁴ Yıldız, *a.g.m.*, s.326-327.
- ⁵ Çil Osman Ağa Vakası ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Mehtap Özdeğer, “*Kıbrıs'ta Mali Kaynaklı Bir İsyan Girişimi: Muhassıl Çil Osman Ağa Vak'ası ve Tahkikatı (1764-1765)*”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, S.171, 2007, s.47-68.
- ⁶ Aktepe, *a.g.e.*, c. II.A, s.72.
- ⁷ Giovanni Mariti, **Travels in the Island of Cyprus**, (Trans. Claude Delaval Cobham), Cambridge University Press, 1909, s.43.
- ⁸ **BOA., C.EV.**, 499/25202.
- ⁹ **BOA.,HAT.**, 457/22536 (H. 21 Receb 1247/M. 26 Aralık 1831).
- ¹⁰ **BOA., HAT.**, 599/29333-i.
- ¹¹ Kevork K. Keshishian, **Nicosia: Capital of Cyprus Then and Now**. The Moufflon Book and Art Centre. Nicosia, 1978, s.71.
- ¹² Tekâlif-i Şakka, şer'î hukuka göre cevaz verilmeyen ve tekâlif kaidelerine de uymayan vergiler için kullanılan genel addır. Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, c. III, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1993, s.439.
- ¹³ Ahmet Tabakoğlu, “*Tekâlif*”, **TDVİA**, c.40. s. 336.
- ¹⁴ Abdurrahman Vefik Sayın, **Tekâlif Kavaidi**, Maliye Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999, s.114.
- ¹⁵ Ziya Karamursal, **Osmanlı Mali Tarihi Hakkında Tetkikler**, TTK Basımevi, Ankara, 1989, s.184.
- ¹⁶ Yıldız, *a.g.m.*, s.322.
- ¹⁷ **Kıbrıs Şer'iyeye Sicili (KŞS.)**, 6, 101/2.

¹⁸ Muhassıllık teşkilatı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ayla Efe, **Muhassıllık Teşkilatı**, Anadolu Üniversitesi S.B.E. Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir, 2002.

¹⁹ Sir George Hill, **A History of Cyprus**, Vol. IV (The Ottoman Province-The British Colony, 1571-1948), Cambridge University Press, 1952, s.73; Ahmet C. Gazioğlu, **Kıbrıs'ta Türkler (1508-1878), 308 yıllık Türk Dönemine Yeni Bir Bakış**, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), Lefkoşa, 2000, s.125.

²⁰ **KŞS.**, 6, 15/1.

²¹ **KŞS.**, 15, 213/1.

²² **KŞS.**, 7, 35/1.

²³ **KŞS.**, 7, 95/3.

²⁴ **KŞS.**, 15, 213/1.

²⁵ Şem'dânî-Zâde Fındıklılı Süleyman Efendi, **Tarihi-Mür'it-Tevârih**, c. II.A, (Hazl. M. Münir Aktepe) İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1976, s.117; Ali Efdal Özkul, **Lefkoşa'nın 17 Numaralı Şer'î Mahkeme Sicili (H.1157-1161/1744-1748, Transkripsiyon-Değerlendirme)**, Ege Üniversitesi S.B.E. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1998, s.6, 149.

²⁶ Sevilay Tosun, "Ebubekir Paşa ve Kıbrıs'taki İmar Faaliyetleri", **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, Aralık 2004, c. XXVIII, Nr. 2, s.211.

²⁷ Purcell ve Hill, Ebubekir Paşa'nın görev süresini 1746-1748 olarak 2 yıl vermektedirler. Bkz. H. D. Purcell, **Cyprus**, Freder A. Praeger Publisher, New York, 1969, s.181; Hill, **a.g.e.**, Vol. IV, s.75-76.

²⁸ **KŞS.**,16, 152/1.

²⁹ Kıbrıs'a gelen seyyahların Kıbrıs Muhassıl Sarayı ve teşrifatı hakkında verdiği bilgiler için bkz. Yıldız, **a.g.m.**, s.307-342.

³⁰ Claude Delaval Cobham, **Excerpta Cypria: Materials for a History of Cyprus**, Cambridge, 1908, s.178.

³¹ **KŞS.**, 18, 46/2.

³² **KŞS.**, 20, 81/2

³³ **KŞS.**, 21, 49/1.

³⁴ **KŞS.**, 29, 134/2.

³⁵ **KŞS.**, 33, 153/2.

³⁶ "...kalemîye ve mübâşiriye ve harc-ı mahkeme ve sarây ta'mûri ve dõşeme akçesi ve kapu harcı ve tercümâniye ve kâtibiye ve tahsildâriye ve umûr-ı re'âyâ masârîfinâmı ve ağaçdan düşenden ve garik ve harikden õşr ü diyet ve râyic olduğu mertebeden noxsân bahâ ile zahire iştirâsı misillü kan bahâsı ve bırakma ve isti'câliye ve arpa ve saman ve araba ve canavar ve çayır ve yağ ve bal ve hatab ve kömür ve yemlik ve dür ve a'lâ ve ednâ ve seridâr ve sabî ve kapatma ve bîkr izâle ismiyle ve bunların emsâlibid'-i muhaddesât ile külli akçeleri aldığı..." **KŞS.**,22, 80/2.

³⁷ **KŞS.**, 22, 80/2.

³⁸ "[...] göçüb giden re'âyâ sâbikü'l-beyân kazâ ve kasabât ve kurânın defterde mukayyed müslim ve zimmî ve ra'ıyyet ve ra'ıyyet oğullarından iken kalkub varub hâlâ oturdukları yerlerde avâriz hânesine kayd olunmamışlar ise ma'rîfetin ve muhassıl-ı mûmâileyh ma'rîfetiyle kaldırub kadîmî karyelerine nakl ve iskâna mübâderet ammâ oturdukları yerlerde avâriz hânesine kayd olunmuşlar ise bu makûle re'âyâ kaldırılmak olmaz oturdukları yerlerde Müslimlerinin üzerlerine edâsı lâzım gelen resm-i ra'ıyyet ve zimmîlerinin resm-i ispençelerinin asl-ı ra'ıyyet kayd olundukları kazâ ve kasabât ve

kurâ-i merkûme zâbituna aliverîp hilâf-ı kânûn ta'allül ve muhâlefet vukû'a gelmemesi husûsuna ikdâm ve dikkat-i tâmm eylemeniz bâbında fermân-ı âlişânım sâdur olmuştur [...]" **KŞS.**, 26, 139/1 (H. Evâil-i Zilkade 1223/M. 23 Aralık 1808); **BOA., C.ML.**, 563/23087 (H. 23 Muharrem 1220/M. 23 Nisan 1805).

³⁹ **A.DVNS.MHM.d.**, 225, 75/1.; **KŞS.**,26, 47/1.

⁴⁰ **KŞS.**, 26, 48/1.

⁴¹ **A.DVNS.MHM.d.**, 234, 131/1.

⁴² **BOA., HAT.**, 599/29333-i.

⁴³ **BOA., HAT.**, 457/22536.

⁴⁴ **KŞS.**, 1, 74/1 (Eylül 1830).

⁴⁵ **KŞS.**, 1, 74/2 (Eylül 1830).

⁴⁶ **KŞS.**, 1, 74/3 (Ekim 1830).

⁴⁷ **KŞS.**, 1, 76/1 (Ekim 1830).

⁴⁸ **KŞS.**, 36, 235/1.

⁴⁹ **Düstur**, Tertip 1, c.1, İstanbul, 1289, s.4-6.

³⁰ Erdoğan Öner, **Osmanlı Vergi Mevzuatı**, T.C. Maliye Bakanlığı, Araştırma Planlama ve Koordinasyon Başkanlığı, Ankara, 1999, s.164.

Kaynakça

Kıbrıs Şer'iyeye Sicilleri (KŞS.),

No. 1, 6, 7, 15, 16, 18, 20, 21, 22, 26, 29, 33, 36.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri

Mühimme Defteri (A.DVNS.MHM.d.), No. 225, No. 234.

Cevdet Tasnifi, Evkaf (C.EV.), 499/25202.

Cevdet Tasnifi, Maliye (C.ML.), 563/23087.

Hatt-ı Hümayun Tasnifi, (HAT.), 457/22536; 599/29333-i; 457/22536.

Düsturlar

Düstur, Tertip 1, c.1, İstanbul, 1289.

Araştırma Eserleri

Cobham, C.D.; **Excerpta Cypria: Materials for a History of Cyprus**, Cambridge, 1908.

Dündar, R.; **Kıbrıs Beylerbeyliği (1570-1670)**, İnönü Üniversitesi SBE. Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Malatya, 1997.

Efe, A.; **Muhassıllık Teşkilatı**, Anadolu Üniversitesi S.B.E. Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir, 2002.

Gazioğlu, A. C.; **Kıbrıs'ta Türkler (1508-1878), 308 yıllık Türk Dönemine Yeni Bir Bakış**, Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi (CYREP), Lefkoşa, 2000.

Hill, G.; **A History of Cyprus**, Vol. IV (The Ottoman Province-The British Colony, 1571-1948), Cambridge University Press, 1952.

Karamursal, Z.; **Osmanlı Mali Tarihi Hakkında Tetkikler**, TTK Basımevi, Ankara, 1989.

- Keshishian, K. K.; **Nicosia: Capital of Cyprus Then and Now**. The Moufflon Book and Art Centre, Nicosia, 1978.
- Mariti, G.; **Travels in the Island of Cyprus**, (Trans. Claude Delaval Cobham), Cambridge University Press, 1909.
- Öner, E.; **Osmanlı Vergi Mevzuatı**, T.C. Maliye Bakanlığı, Araştırma Planlama ve Koordinasyon Başkanlığı, Ankara, 1999.
- Özdeğer, M.; “Kıbrıs'ta Mali Kaynaklı Bir İsyan Girişimi: Muhassıl Çil Osman Ağa Vak'ası ve Tahkikatı (1764-1765)”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, S.171, 2007, s.47-68.
- Özkul, A. E.; **Lefkoşa'nın 17 Numaralı Şer'î Mahkeme Sicili (H.1157-1161/1744-1748, Transkripsiyon-Değerlendirme)**, Ege Üniversitesi S.B.E. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1998.
- Pakalın, M. Z.; **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, c. III, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1993, s.439.
- Purcell, H. D.; **Cyprus**, Freder A. Praeger Publisher, New York, 1969.
- Sayın, A.V.; **Tekâlif Kavaidi**, Maliye Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999.
- Şem'dânî-Zâde Fındıklılı Süleyman Efendi, **Tarihi-Mür'î't-Tevârih**, c.I, II.A, (Hazl. M. Münir Aktepe) İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1976.
- Şemseddin Sami, **Kamus-i Türki**, İkdam Matbaası, Dersaadet, 1314.
- Tabakoğlu, A.; “*Tekâlif*”, **TDVİA**, c.40. s.336-337.
- Tosun, S.; “*Ebubekir Paşa ve Kıbrıs'taki İmar Faaliyetleri*”, **C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi**, Aralık 2004, c. XXVIII, Nr. 2. s.205-213.
- Yıldız, N.; “*Kıbrıs'ta Osmanlı Saray Gelenekleri ve Beylerbeyi, Muhassıl ve Diğer Üst Düzey Görevlilerin Kullandıkları Saray ve Konaklar*”, **Essays in Honour of Ekmeleddin İhsanoğlu**, Vol. I, Societes, Cultures, Sciences: a Collection of Articles, IRCICA, İstanbul, 2006, s.307-342.

XVIII. Yüzyıl Kıbrıs'nda İngiltere Konsolosluk Tercümanları

Hakan YAZAR*

Giriş

İngilizler, 1580 yılında Osmanlı Devleti'nden ahidname aldıktan kısa bir süre sonra (1581) Turkey Company (Türkiye Kumpanyası) adlı ticari bir ortaklık kurdular. Bu kumpanya kralıçeden Osmanlı ülkesinde ticaret yapma tekelini uhdesine alan bir berat almıştı.¹ Ancak burada Türkiye Kumpanyası'nın Akdeniz'de ticaret yapan tek İngiliz şirketi olmadığını belirtmek gerekir. Benzer bir takım haklar İtalya ile ticaret yapmak üzere Venedik Kumpanyası'na da verilmiş bulunmaktaydı. Bu iki şirket yaklaşık 10 yıl Akdeniz'de ticaret yaptıktan sonra yapılan bir incelemede elde ettikleri karın çok yüksek olmasına karşın yaptıkları ticaretin genellikle aynı mallar üzerinde olduğu anlaşılmıştır. Bunun üzerine yapılan çeşitli görüşmelerin ardından Ocak 1592 yılında iki şirketin Levant Kumpanyası adıyla birleştirilmesine karar verildi.²

1580 yılından beri İstanbul'da bulunan İngiliz elçileri bu şirketin bölgedeki en önemli temsilcileriydi ve İngilizlerin Levant'daki ticareti onlar sayesinde işlerliğini sürdürüyordu. Zira elçiler çeşitli diplomatik misyonlarının yanı sıra Kumpanya'nın birer memurlarıydılar ve şirket adına Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli ticaret merkezlerine konsoloslar atamakta, onları değiştirmekte ve ticaretin artırılması için çalışmaktaydılar. İngilizler Osmanlı Devleti ile ticarete başladıktan kısa süre sonra İmparatorluk topraklarındaki ilk konsolosluklarını açmaya başladılar. Osmanlı İmparatorluğu'nda kurulan ilk İngiliz konsoloslukları olarak Mısır (1583), Patras (1584) ve Sakız (1584) gösterilebilir.³ Kıbrıs'daki İngiliz konsolosluğunun ise kuruluş tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte 1626 yılından beri adada İngiliz konsoloslarının bulunduğu belirtilmektedir.⁴

Kıbrıs'da İngiliz Konsolosları

Konsolos; Latince '*consul*' kelimesinden gelmektedir ve "*yabancı bir ticaret şehri veya iskelesinde; devletinin ticari menfaatlerini, vatandaşlarının ve tacirlerini haklarını koruyan, ticaret gemilerine nezaret eden ve bulunduğu memleket makamlarınca da tanınmış idari ve ticari vazifeleri bulunan*" kişilere verilen addır.⁵

Kıbrıs'daki İngiliz konsolosları ve Osmanlı İmparatorluğu'ndaki diğer konsoloslar ahidname ile belirlenmiş bir takım hukuki ayrıcalıklara sahiptiler. Örneğin konsoloslar hapsedilemez, evleri mühürlenemez ve ancak adam öldürme

* Hitit Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

veya kaçakçılık gibi çok ciddi suç unsurları vuku bulduğunda evleri aranabilirdi. Bunun yanı sıra hizmetkârları, köleleri, cariyeleri ve sahip olduğu şahsi eşyalarından gümrük vergisi veya cizye namıyla her hangi bir vergi talep edilemezdi.⁶ Ayrıca kendilerinin güvenlikleri için bir Yeniçerinin Yasakçı olarak yanlarında bulunmasını isteyebilmekteydiler.⁷ Hatta bu durum 1740 kapitülasyonları ile yabancı devlet konsoloslarının lehine düzenlenerek konsolosların istedikleri Yeniçeriyi yasakçı olarak belirleyebilme ve istemediği kişilerin yanında istihdam edilmesi konusunda kendilerine baskı yapılamayacağı garantisini almışlardı.⁸

Konsolosların ilk ve en önemli işi kendi bayrağından olan kimselerin ve tüccarların sorunlarıyla ilgilenmekti. Konsoloslar bu görevi yürütürken sabit bir maaşa sahip değillerdi. Ancak tüccarlardan % 2,5'lik konsolosluk hakkı (konsülat) denilen bir vergi almaktaydılar ve bu vergiyi ödemeyen tüccar gemilerinin limandan ayrılmasına izin vermemekteydiler.⁹ Ancak burada konsülat'yu sadece İngiliz tüccarların vermediğini belirtmek gerekir. Bu vergiyi ticaret yapmak için İngiliz gemilerini kullananlar veya daha genel bir ifade ile İngiltere bayrağı altında ticaret yapan diğer milletlerin tüccarları ve Müslümanlar da ödemekteydi.¹⁰

1601 yılında İngilizlere verilen kapitülasyonlarda, elçinin malumatı olmadan İngiliz konsoloslarının hapsedilip evlerinin mühürlenemeyeceği açık bir şekilde belirtilmekteydi.¹¹ Konsolosların sahip olduğu bu ve benzeri haklar zaman içerisinde, büyük ölçüde konsolosların lehine olmak üzere, değişmiş ve 18. yüzyıla gelindiğinde hukuki statüleri ve hakları daha belirgin hale gelmiştir. Bu durum konsoloslara verilen beratlarla da yansımıştır. Zira konsoloslara verilen atama beratlarının onların görevleri ve çeşitli ayrıcalıkları bazen açıkça bazense kısa şekilde belirtilmektedir.

18. yüzyılda Kıbrıs'ta bulunmuş olan İlk İngiliz konsolosu 20-29 Eylül 1695/ 15-24 Mart 1707 yılları arasında konsolosluk yapmış olan Samuel Turner'dır. Turner ile ilgili nişan kaydında “İngiltere elçisi arzuhal gönderüb Cezire-i Kıbrıs'ta İngiltere konsoloslu olan Vestloda”nın İngiltere'ye gittiği ve “cezire-i mezbure ve ana tabi iskelelere varan İngilterelünün ve bayrağı altında yürüten tüccar taifesinin mesalihlerin görmek için Samuel Turner nam İngiltereli konsolos nasb ü tayin...” olunduğu ifade edilmektedir.¹² Turner'in ardından Kıbrıs'da İngiltere konsoloslu olan kişi ise 15-24 Mart 1707/19 Ocak 1709 yılları arasında konsolosluk yapmış olan Roberto Vakeman'dır. Vakeman'ın İngiltere Nişan Defteri'ndeki atama kaydında “İngiltere elçisi arzuhal idüp Cezire-i Kıbrıs'a ve ana tabi iskelelere gelüb giden İngilterelünün ve bayrağı altında yürüten tüccar taifesinin umur ve mesalihlerin görmek için konsolos olan Samuel Turner nam İngiltereli”nin öldüğü ve yerine “İngiltere beyzadelerinden raflı Roberto Vakeman konsolos nasb ü tayin olunmağla ahidname-i hümayun mucibince olub geldiği üzere nişan yazılmışdır” denilmektedir.¹³ Bu iki berat kaydı dikkatle incelendiğinde konsolosların İstanbul'da bulunan İngiltere

elçisinin arzına binaen atandıkları ve temel görevlerinin Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan veya ticaret için gidip gelen İngiltere tebaasının sorunları ile ilgilenmek olduğu ortaya çıkmaktadır. Bunun yanı sıra her iki konsolosun ortak özelliği "İngiltereli" olmalarıdır. Bu durum, 1695 yılından itibaren Osmanlı Devleti'nin kendi ülkesinde konsolos olacak kişilerin o devletin tebaasından olmasını istemesi, kendi Müslüman veya zımmi tebaasını yabancı devletlerin konsoloslu olarak kabul etmemesinden kaynaklanmaktadır.

18. yüzyılda Kıbrıs'da en uzun süre konsolosluk yapan kişi 24 Ocak 1741-23 Temmuz 1757 yılları arasında görev yapan Corci Vekman (George Wakeman)'dır. Wakeman, Levant Company'den 1726 yılında¹⁴ ticaret yapmak üzere izin almış bir tacir olup Kıbrıs'da konsolos olmadan önce Halep'de konsolos vekilliği yapmıştır. Fakat bu vekilliğin kaç yıl sürdüğü tam olarak açık değildir. Ancak Kıbrıs'a 7 Zilkade 1153/24 Ocak 1741 tarihli beratla¹⁵ atanıp, bu görevde 12/20 Mart 1757 tarihine kadar kalmıştır.¹⁶ George Wakeman'ın 1757 yılına kadar Kıbrıs'da konsolos olduğu bilgisi önemlidir. Zira bu bilgi Wakeman'ın konsolosluk yaptığı yılları tam olarak ortaya koymakta ve ünlü İngiliz seyyah Alexander Drummond'un 1750'li yılların ilk yarısında Halep'in yanı sıra Kıbrıs'da da konsolosluk yaptığı düşüncesini¹⁷ zayıflatmaktadır. Bunun yanı sıra Drummond'un Kıbrıs'da konsolosluk yaptığı bilgisi hem seyahatnamesinde hem de Drummond'un Halep'e konsolos olarak atandığı beratla yer almamaktadır.¹⁸

Kıbrıs'da en uzun süre İngiliz konsolosluğu yapan ikinci kişi ise Mikail de Vezin'dir. Vezin, yaklaşık 14 yıl konsolosluk hizmetinde bulunmuştur. Kendisi John Boddington'un yerine 7 Ocak 1778 tarihinde konsolos atanmıştır.¹⁹ İngiltere Hadariye Defteri'ndeki bir hükme göre; Halep'deki İngiliz konsoloslu olan John Abbott'un 1787 yılında ölmesi üzerine Mikail de Vezin "*konsolos vekili nasb ü tayin*" olunmuştur.²⁰ Vezin'in bu konsolos vekilliğinin öldüğü tarihe kadar sürdüğü düşünülmektedir. Osmanlı kaynakları Vezin'in ölüm yılı hakkında kesin bir tarih vermemekle beraber Safer 1208/Ekim 1793 tarihli bir belgede "*bundan akdem mürd olan İngiltere konsolosu Mikel de Vezin*" ifadesi kullanılmaktadır.²¹ Bu durum onun ölüm yılının 1793 öncesinde olduğu ihtimalini güçlendirmektedir. Osmanlı kaynaklarının yanı sıra Mikail de Vezin'in Kıbrıs'da bulunan mezar taşında da ölüm yılının 1792 olduğu yazılmaktadır. Latince olan kitabede Vezin'in kaç yıl konsolosluk yaptığı bilgisinin de içerisinde olduğu bazı yerler kırık olmakla beraber ölüm yılı ve atama kaydından hareketle yaklaşık 14 yıl konsolosluk yaptığı ifade edilebilir. Yüzyılın sonunda, Vezin'in ölümünden yaklaşık 7 yıl sonra konsolos vekili olarak atanan Antonio Vondiziano²² ise ölümüne kadar bu görevde kalmıştır.²³

Konsolos Tercümanları

Büyükelçiler ve konsoloslar, Osmanlı topraklarında işlerini yürütebilmek, çeşitli yazışmaları gerçekleştirebilmek veya tüccarlarının haklarını kadı mahkemesinde

savunabilmek için büyük ölçüde tercümanlara ihtiyaç duymaktaydılar. Bunun sebebi yakın tarihe kadar neredeyse hiçbir elçi veya konsolosun Türkçeyi bilmiyor olmasından kaynaklanmaktadır. Benzer şekilde 19. yüzyıl başlarına kadar Osmanlı devlet adamlarının herhangi bir Avrupa dilini konuşmıyor olmaları da devlet kademelerinde tercüman istihdam edilmesi gerekliliğini doğurmuştur. Ancak burada Osmanlı devlet tercümanları değil elçilik ve konsolosluk tercümanları üzerinde durulacaktır.

Elçiler ve konsoloslar, kendilerine verilen ahîdnâme ile yanlarında tercüman bulundurma hakkına sahiptiler. Tercümanlar ile ilgili olarak belirtilmesi gereken en önemli husus; ahidnameye göre; elçileri, konsolosları veya tercümanları hazır olmadıkça İngiliz tüccarlarından hiç birinin davasının sonlandırılmayacak olmasıdır. Bu durum tüccarlarla veya İngiliz tebaasından bir kimse ile ilgili pek çok hükümde kadıya ve diğer askerilere hatırlatılmaktadır.²⁴ Ancak yukarıda işaret edildiği üzere elçiler ve konsolosların çoğunlukla Türkçe bilmiyor olmaları dolayısıyla; davalarla ve çeşitli yazışmalarla konsoloslar adına çoğunlukla tercümanlar ilgilenmekteydi.

Konsolosların istihdam ettikleri tercüman sayısı şehrin ticaret hacmine göre değişiklik göstermekle beraber bu sayı çoğunlukla bir ya da iki kişiden ibaretti. Bununla birlikte 1730'lu yıllardan itibaren bu kurum bozulmaya başlamış, yabancı elçiler dil bilmeyen ama tercüman imtiyazlarından yararlanmak amacıyla berat almak isteyenlere para ile berat satmışlar ve bu durum tercümanların sayısını belirgin şekilde artırmıştır. Buna karşılık Osmanlı Devleti de bu konuda çeşitli tedbirler alma yoluna gitmiştir.²⁵ Bu tedbirlerin başında; fiilen tercümanlık yapmayan kişilerin beratlarının iptal edilmesi veya en azından kaç kişinin tercüman beratı olduğunun tespiti için yapılan berat sayımları gelmekteydi. Örneğin 1758 yılında yapılan bir sayıma göre imparatorluğun tamamındaki İngiliz konsolosluklarında 50 tercüman bulunmaktaydı.²⁶

Tercümanlar da tıpkı konsoloslar gibi Osmanlı makamlarınca verilen beratlar ile göreve başlamaktaydı ve ellerinde olan bu beratlarda sahip olduğu haklar yazmaktaydı. Osmanlı Devleti konsolosların veya elçilerin kimi tercüman olarak atadıklarına çok fazla müdahil olmayıp çoğunlukla beratlarını onaylamakla yetinmekteydi ve elinde geçerli bir berat olmayan tercüman veya konsolos yerel Osmanlı bürokratlarıyla çatıştığı için kendi vatandaşları tarafından tanınsa bile fiilen iş yapamaz hale gelmekteydi.²⁷

Kıbrıs İngiliz Konsolosluğu Tercümanları

18. yüzyılın tamamında Kıbrıs İngiliz konsoloslarının yanında çoğunlukla bir ya da iki ve çok kısa bir süre ise üç tercüman görev yapmıştır. Bu yüzyılda adada görev yapan en eski tercüman Adam veled-i Selimati'dir. Selimati, 21 Kasım 1691 tarihinde tercüman Mihal'in ölmesi üzerine beratla tercüman olarak atanmıştır.²⁸ Selimati, görevini yaklaşık 11 yıl sürdürdükten sonra 30 Kasım-9 Aralık 1702 tarihinde ölmüş ve yerine Konstantin Diloberti'ye tercümanlık beratı

verilmiştir.²⁹ Konstantin Diloberti, 3 Haziran 1731 yılına kadar İngiltere konsoloslarının tercümanlığı görevini yürütmüş ve bu tarihte azledilmiştir. Ancak Konstantin, azledildikten sonra yeni tercümana, ailesine ve adadaki İngiliz tüccarlara karşı çeşitli rahatsız edici tutumlara girişmişti. Bu durum “İngiltere tüccârının ol havalilerden intifa’ına bâdi ve mâl-ı mîriye noksan tereďtübüne” sebep olduğu için elçinin arzuhaliyle Avret Adası’na sürülmüş ve adada yaklaşık 7 ay kaldıktan sonra, yine elçinin arzıyla serbest bırakılmıştır.³⁰

Tablo 1: 18. Yüzyılın En Eski Tercümanlık Kadrosu

Tercüman	Görev Süresi	Atanma Nedeni
Adam veled-i Selimati	21 Kasım 1691-9 Aralık 1702	Selefinin ölmesi
Konstantin Diloberti/Hristofi	9 Aralık 1702- 3 Haziran 1731	Selefinin ölmesi
Anceli veled-i Senti	3 Haziran 1731-1739	Selefinin azledilmesi

Konstantin’in yerine atanan Anceli veled-i Senti, öldüğü tarih olan 1739 yılına kadar yaklaşık 8 yıl tercümanlık görevini yürütmüştür.³¹ Ancak Anceli veled-i Senti’nin yerine Kıbrıs’a başka bir tercüman atanmamış, beratı 1741 yılında Atnas veled-i Dimitraki’ye verilerek tercümanlık kadrosu İstanbul’da ikamet eden İngiliz elçisinin yanına nakledilmiştir.³² 10 Ağustos 1747 tarihinde Dimitraki öldüğünde ise, bu kadroya ait berat Dimitri veled-i Papa Anastas’a verilmiş ve kendisi Draç İngiliz konsolosu yanına tercüman olarak atanmıştır.³³

Tablo 2: Yeni İhdas Edilen Tercümanlık Kadrosu

Tercüman	Görev Süresi	Atanma Nedeni
Dimitri veled-i Konstantin	29 Ocak 1720- 13 Kasım 1755	Yeni atama
Aleksandri veled-i Palyoliko	13 Kasım 1755- 28 Haziran 1772	Selefinin ölmesi
Yorgi veled-i Nikolo	28 Haziran 1772 -23 Mayıs 1799	Selefinin ölmesi
Kirkor veled-i Serkis	30 Mayıs 1799-23 Eylül/2 Ekim 1806	Selefinin ölmesi

Kıbrıs İngiliz konsolosunun işlerini görmek için 1720 yılında ihdas edilen tercümanlık kadrosu yukarıda ele alından biraz farklıdır. İlk örnekteki kadro öteden beri kullanılmakta olup bir tercüman öldüğünde veya görevden alındığında beratı başka bir isme verilmek suretiyle yenilenirken Dimitri veled-i Konstantin’e 1720 yılında berat verilerek tercüman atanması suretiyle daha önce bulunmayan bir tercümanlık kadrosu oluşturulmuştur. Dimitri veled-i Konstantin’in tercüman atanması konusunda İngiliz elçisinin, Osmanlı sultanına

sunduğu arzuhalde “*Kıbrıs iskelelerine mürur ve ubur iden İngiltere sefâyini ricâlinin umurlarını görmek için bir tercümana muhtaç olunduğunu*” belirtmekte ve Dimitri veled-i Konstantin’in “*tercüman nasb ü tâ’yin*” olunması için “*ahidname-i hümayun ve olup-geldiği üzere*” berat talep etmiş ve isteği doğrultusunda yeni atanan tercüman için nişan-ı hümayun yazılmıştır.³⁴

Dimitri veled-i Konstantin, ölüm yılı olan 1755’e kadar tercümanlık görevini sürdürmüş ve bu tarihte yerine Aleksandri veled-i Palyoliko’ya berat verilmiştir. Palyoliko’nun beratı 1759 ve 1762 yıllarında padişah değişiklikleri dolayısıyla yenilenmiştir. Palyoliko, 1772 yılında öldüğünde ise beratı Yorgi veled-i Nikolo’ya verilmiştir.³⁵ Nikolo, 18. yüzyılda Kıbrıs adasında görevini en uzun süre yürüten İngiltere tercümanıdır. 1774 ve 1790 yıllarında iki kez beratının yenilenmiş olması kendisinin bu görevi aralıksız olarak yürüttüğüne işaret etmektedir. Nikolo, 1799 yılında öldüğünde, yaklaşık 37 yıldır adadaki İngiliz konsolosları adına tercümanlık yapmaktaydı. Nikolo’dan boşalan tercümanlık kadrosuna 23 Mayıs 1799 tarihinde Kırkor veled-i Serkis’e berat verilmiştir.³⁶ Ancak Serkis’in başka bir mahalde ikamet edip Kıbrıs’la ilişiğinin olmadığı anlaşılınca 23 Eylül/2 Ekim 1806 tarihinde beratı iptal olunmuş ve yeniden başka bir kişiye verilmemiştir.³⁷ Netice itibarıyla 1720 yılında ihdas edilen bu tercümanlık kadrosu, Dimitri veled-i Konstantin’in ardından silsile halinde 3 kişiye daha verilmiş ve son olarak 1806 yılında Osmanlı yöneticileri tarafından iptal edilmiştir.

Yukarıda sözü edilen iki tercümanlık kadrosu haricinde Kıbrıs İngiltere konsoloslarının tercümanlığı hizmetinde bulunduğu anlaşılan üç isim daha vardır. Bunlardan ilki 1742-1746 yılları arasında görev yapmış olan Hristofaki veled-i Konstantin’dir. Konstantin bu göreve elçi yanındaki bir tercüman, Atlas veled-i İstilandî’nin azledilmesi sonucunda getirilmiş ve kadrosu İstanbul’dan Kıbrıs’a nakledilmiştir. Ancak Konstantin’in Kıbrıs’taki ikameti uzun süreli olmamış ve 1746 yılında görevden azledilmiş, beratı ise Yanaki Pondika’ya verilerek tercümanlık kadrosu Selanik’e nakledilmiştir.³⁸ Hemen hemen aynı tarihlerde tercümanlık yaptığı anlaşılan bir diğer isim Krona’dır. Kendisinden bahsedilen Nisan 1744 tarihli ilk kayıta, konsolos George Wakeman’ın baş tercümanı olduğu ve İngiltereli müstemmen taifesinden iki kişinin evlerinde öldürülmesi sonucu ortaya çıkan davada İngiltere konsolosunu temsil ettiği görülmektedir.³⁹ Benzer şekilde, 1750 yılında Kıbrıs Şeriyeye Sicilleri’ne yansıyan bir başka olayda kendisinden konsolos Wakeman’ın vekili ve tercümanı olarak bahsedilmektedir. Krona/Karuda, eski tercümanlardan olup, öldüğünde mirası borçlarını kapatmaya yetmeyen Hristofaki veled-i Konstantin’in evinin satılmasında konsolos Wakeman’ın vekili ve tercümanı konumundadır.⁴⁰ Krona’nın kaç yıl bu görevi sürdürdüğü kesin olmamakla beraber 1753 yılında ölmüş olması olasıdır.

Tablo 3: Diğer Tercümanlar

Tercüman	Görev Süresi	Atanma Nedeni
Hristofaki veled-i Konstantin	26 Mayıs/4 Haziran 1742 - 13 Temmuz 1746	Elçi yanında tercüman Atnas İstilandı'nın azledilmesi
Krona/Zevani Karuda?	?1744-1753?	?
Serkis veled-i Ovak	12 Kasım 1798-23 Eylül/2 Ekim 1806	Elçinin baş tercümanının ölmesi

18. yüzyılın sonunda İngiltere konsolosluğu adına tercümanlık yapmış son isim Serkis veled-i Ovak'tır. İstanbul'daki İngiliz elçisinin baş tercümanı öldüğünde, tercümanlık kadrosu Kıbrıs'a nakledilmiştir ve bu suretle 12 Kasım 1798 tarihinden 23 Eylül/2 Ekim 1806'ya kadar elinde tercümanlık beratı bulundurmıştır.⁴¹ Serkis veled-i Ovak, Kıbrıslı bir Ermeni ailenin üyesidir. Aile, ticaret sayesinde oldukça zenginleşmişti ve adadaki Avrupalılarla yakın ilişkiler içerisindeydi. Ailenin bir kolu bu tarihlerde Kıbrıs'taki Hollanda konsolosları adına tercümanlık yapıyorlardı.⁴²

Serkiz veled-i Ovak, İngilizlerin hizmetine girmeden önce adadaki Fransız konsolosunun tercümanlığını yürütüyordu. Ancak 1798 yılında Napolyon'un Mısır'a asker çıkarması, Fransızlarla ilişkilerin bozulmasına ve Osmanlı ülkesindeki pek çok Fransız ile Fransa himayesindekilerin mallarına el konulmasına yol açmıştı. Serkiz'in de, Fransa himayesindeki diğer başka kişiler gibi mallarına el konulmuştu. Ancak İngiltere elçisi arzıyla tercümanlık beratı aldıktan sonra durum onun için bir hayli değişmiştir. İngiliz elçisi aracılığıyla Bâb-ı Âli'ye defâten başvurarak mallarının iadesini istemiştir. Serkiz'in başvuruları ve mallarını talebi o denli kuvvetli bir etki yaratmış olsa gerek ki konu, Londra'daki Osmanlı elçisi İsmail Ferruh Efendi'ye kadar ulaşmıştı. Nitekim Bâb-ı Âli memurları, İngiliz elçisinin arzlarından birini sultana sunma kararı almıştı ve sultanın uygun bulmasıyla 3 Haziran 1799'da Serkis'in mallarının iadesine karar verilmişti.⁴³

Fransa ile yaşanan gerginlikten dolayı Serkis'in, Osmanlı ülkesinin en itibarlı müttefiki konumuna gelen İngiltere'ye yakınlaşması ve korumasına girmesi, kendisi için son derece akılcı bir kararın gibi gözükmemektedir. Bununla birlikte kendisinin gerçekten tercümanlık yaptığını düşünmek yanıltıcı olabilir. Serkis, aslında kendi ticari ilişkileriyle meşguldü ve dolayısıyla *fahri tercüman* olarak adlandırılan, gerçekte tercümanlık yapmayan fakat dragoman beratının kendisine sağladığı avantajları kullanan birisiydi. Nitekim Osmanlı yetkilileri berat satışı yapıldığını tesbit edip 18. yüzyılda ilk defa ahidname verdiği İsveç, Danimarka ve Prusya gibi devletlerin atayabilecekleri konsolos ve tercüman sayılarını sınırlama yoluna gitmişti.⁴⁴ Ancak bu tedbir çok kesin sonuçlar getirmemiştir.

Osmanlı yetkilileri bir diğer önlem olarak dönem dönem berat sayımları yapmıştı.⁴⁵ Yüzyılın sonuna gelindiğindeyse daha sert tedbirler alınmış ve bu tür kişilere verilen beratlar uygun fırsatlar yakalandığında iptal edilmiştir. 1806 yılında ülke genelinde bir berat sayımı yapılmış, bunun sonucunda tercümanlık yapmayan veya farklı yerlerde ikamet eden kişilerin berat kayıtları silinmiştir.⁴⁶ Nitekim Serkis veled-i Ovak'ın beratı da bunlardan biridir. İlgili kayda göre Serkis veled-i Ovak, “*şurut-ı beratına mugayir hareket ile aher mahalda sakin olduğu*” için “*fermân-ı âli mucébince beratı terkîn*” olunmuştur.⁴⁷

İngiliz Konsolosluğu Bağlamında Diğer Avrupa Devletlerinin Tercümanları

Yukarıda sayılan isimler haricinde, Kıbrıs İngiliz konsolosları adına dolaylı olarak tercümanlık yapmış başka kişiler de bulunmaktadır. Ancak bunlar doğrudan İngiltere konsolosluğu tercümanları değillerdi. Adadaki İngiliz konsoloslarının, zaman zaman diğer Avrupa ülkeleri adına vekillik yapıyor olmaları dolayısıyla, ilgili devletlerin tercümanlarını da yanlarında bulunduyorlardı.

18. yüzyılın ortalarında İngiliz konsolosluğunda adada bulunan George Wakeman aynı zamanda Avusturya konsolos vekili idi.⁴⁸ Wakeman, 1749 yılında Roma İmparatorluğu (Avusturya) konsolos vekili olarak atanınca, adaya gelip giden Avusturya tebasının işlerini görebilmesi için bir tercümana ihtiyaç duydu. 11 Ekim 1749 tarihli fermana göre, “*Nemçe Kethüdâsı yanında tercümân olan Sagomon veled-i Malakin*” isimli tercüman öldüğünde “*yerine Kıbrıs Cezîresinde İngiltere konsolosluğuna olup müşârün-ileyh Roma İmparatoru'nun konsolos vekili olan Wakeman nâm konsolosun yanında tercümân olmak üzere Androniko veled-i Yerolim (Androniko Gerolama) tercümân nasb u ta'yîn olunup ahidnâme-i hümayûnum mücebince olup geldiği üzere yedine tercümânlık berâtı*” verilmiştir.⁴⁹ Benzer şekilde Kıbrıs Şer'iyeye Sicilleri'nde yer alan 22 Kasım 1750 tarihli fermana göre, bu tarihte Anastaş veled-i Nikola, Roma İmparatorluğu'nun Kıbrıs konsolos vekili yanında tercüman olarak atanmıştır.⁵⁰ George Wakeman'ın bu tarihte halen Avusturya konsolos vekili olduğu göz önüne alındığında Anastaş veled-i Nikola'nın dolaylı olarak İngiliz konsolosluğu adına çalıştığı söylenebilir.

11 Ocak 1766 tarihinde berat alan Yasef veled-i Şahbaz da İngiltere konsoloslarının yanında görev yapan Avrupa devletleri tercümanlarından biridir. Dönemin Kıbrıs İngiltere konsolosluğunda Timothy Turner, 1765 senesinden başlayarak, aynı zamanda adadaki Danimarka konsolos vekili idi. Danimarka'ya verilen ahidnameye göre, elçileri dört, konsolosları ise bir tercüman bulundurma hakkına sahipti. Timothy Turner, Kıbrıs Danimarka konsolos vekili olması dolayısıyla, Danimarka konsoloslarının yanlarında ikamet ettirebildikleri bir tercümanlık kadrosunu Yasef veled-i Şahbaz'a vermiş ve Danimarka elçisinin arzıyla tercüman için berat ihdas edilmişti.⁵¹

Kıbrıs'taki İngiliz konsoloslarının Avusturya ve Danimarka konsolos vekillikleri dolayısıyla İngiliz konsolosları yanında tercümanlık yapan Anastaş veled-i Nikola, Androniko Gerolama ve Yasef veled-i Şahbaz haricinde İngilizlerle bağlantılı olarak tercümanlık yapmış iki isim daha bulunmaktadır. Bunlardan ilki Michael de Vezin'in varislerinin tercümanı Anton Agop'tur. Konsolos Vezin 1792 yılında öldüğünde terekesinde çeşitli alacak verecekleri bulunmaktaydı. Vezin'in varisleri, bu alacaklarla ilgilenip tahsil etmesi için Anton Agop'u vekilleri ve şahsi tercümanları olarak atamışlardı.⁵² Konuyla ilgili olarak, 27 Eylül-6 Ekim 1793 tarihinde Lefkoşa kadısı ve Kıbrıs muhassılına gönderilen fermana, şer' en sabit olan alacakların tercüman Anton Agop vasıtasıyla alacaklılara verilmesi emredilmekteydi.⁵³ Vezin'in varislerinin şahsi bir tercüman tutmaları ve onu vekil kılarak alacaklarını tahsil etmeye çalışmaları 1792 yılında Michael de Vezin'in ölümünün ardından adaya bir İngiliz konsolosu atanmamış olmasıyla ilgilidir. Nitekim yaklaşık 7 yıl sonra, Eylül 1799'da adaya gönderilen bir başka ferman bu düşüncüyü desteklemektedir. Fermanın anlaşıldığı kadarıyla Anton Agop, Vezin'in alacaklarını tahsil edemeden adada ölmüştür. Bu tarihte Antonio Vondiziano'nun konsolos vekili atanması üzerine adaya gönderilen fermana, hem konsolos Vezin'in alacaklarının hem de ölen Tercüman Agop'un emval, eşya ve yanında olan nakdinin konsolos vekili Vondiziano'ya teslim edilmesi hususu Lefkoşa kadısı ve Kıbrıs muhassılına emredilmiştir.⁵⁴

18. yüzyılda Kıbrıs'ta İngilizler adına tercümanlık yapan son isim Tomama Kasari'dir. Kasari, Napolyon'un Mısır'ı işgal etmesinin ardından Akdeniz'e gelen İngiliz donanması komutanı Sidney Smith'in tercümanıdır.⁵⁵

Tercümanların Mirasları ve Hukuki Statüleri

Tercümanlar, bire bir aynı olmamakla beraber konsoloslarınkine benzer bir takım ayrıcalıklara sahiptiler. Tercümanların ayrıcalıklarının başında haraç ve cizye gibi çeşitli vergilerden muaf olmaları gelmekteydi. Bu durum İngiltere Devleti'ne verilen ahidnâme ile güvence altına alınmıştı. Ahidnâmede, tercümanların vergi bağışıklıkları ile ilgili olarak açıkça “...İngiltere elçilerinin tercümânları[nın] tekâlif-i örfiyyenin cümlesinden muaf ve müsellemler” oldukları belirtilmektedir.⁵⁶ Buna rağmen sık sık Osmanlı yetkilileri tarafından çeşitli şekillerde vergi talebiyle karşı karşıya kalabiliyorlardı. Bunların başında kendilerinden, oğullarından veya hizmetkârlarından istenen cizye vergisi gelmektedir. İslami bir vergi olan cizye, yetişkin gayrimüslim tebedan alınan bir çeşit baş vergisiydi. Ancak tercümanlar, ahidnamede ve beratlarında belirtildiği üzere; oğulları ve tercümanları ile beraber bu vergiden muaftılar. Bu durum diğer İngiliz tercümanlarında olduğu gibi, 1742 yılında Hristofaki veled-i Konstantin'in Kıbrıs muhassılına ve Lefkoşa naibine gönderilen atama beratında “yedine virilen tercümanlık beratına mugayir cizye ve sayir tekâlif talebiyle ve aher vecihle rencide ve remide” ifadesiyle yer bulmuştur.⁵⁷

Nitekim bu muafiyet, onların bir yerden başka bir yere güven içinde seyahat edebilmeleri için yazılan yol hükümlerinde de işaret edilmektedir. Örneğin 1759 yılında tercüman Aleksandri'nin hizmetkârı için yazılan yol emrinde, Aleksandri'nin Kıbrıs'da mukim İngiltere konsolosu yanında tercüman olduğu belirtilmekte ve “*tercümanlık hizmetinde olanlar ve oğulları ve iki nefer hizmetkârları haraç ve avarız ve kassabiye akçesi ve sair rüsum ve tekâlif-i örfiyye teklifi ile rencide olunmamak berati şürutundan olduğu*” vurgulanmaktadır.⁵⁸ Ellerinde olan berata ve yol hükümlerine rağmen tercümanlara veya hizmetkarlarına müdahale edildiği durumlarda ise elçi aracılığıyla ferman çıkarılmakta ve alınan cizye geri talep edilmekte ve ilgili ehl-i örf yeniden ikaz edilmektedir.

Tercümanlar, ellerindeki beratlara göre, öldüklerinde mallarına varisleri dışında kimsenin dâhil olmaması, kassam veya beytölmalcilerden kimsenin karışmaması gerekmekteydi. Ancak kayıtlardan anlaşıldığına göre bu duruma çok fazla riayet edilmemiş ve ölen tercümanın varislerinden çeşitli vergiler istenmiş veya terekelerine başka yollarla müdahale edilmiştir. Kassâmlar veya kadılar, miras taksim işlemlerine dahil olmamaları gerekirken, ölen tercümanın metrukatını tahrir edip binde 15 ile 25 arasında değişen bir harç yani *resm-i kismet* talep ederlerdi.

1739 yılı başlarında Lefkoşa mollasına ve Kıbrıs muhassılına gönderilen fermanla Tercüman Anceli veled-i Senti'nin öldüğü, terekasının varisen zevcesine ve evladına intikal edip kassam tarafından müdahale edilmemesi gerekmesine rağmen ahidname şartlarına aykırı olarak “*mürd-ü mesfurun hane ve eşyasının mühürlendiği*” belirtilmiş, varislere zulm edilmemesi ve ahidnameye uyularak tercümanın terekasının veresesine teslim olunması emredilmiştir.⁵⁹

1753 yılında Kıbrıs'a gönderilen bir başka ferman yine benzer mahiyettedir. İlgiliz elçisinin arzına binaen kaleme alınan fermanla İngiltere tercümanları öldüklerinde metrukatlarına kassam tarafından müdahale olunmamasının ahidname şartlarından olmasına rağmen bir süredir Kıbrıs'ta mukim kadıların İngiltere tercümanlarından birinin ölmesi durumunda, ahidnameye aykırı olarak vereselere müdahil olup “*resm-i kismet*” adıyla varislerin akçelerinin alındığı ve kendilerine zulüm edildiği belirtilmiştir. Bunun yanı sıra kadılar, “*tercümanlardan birinin helâkı vukuunda hilâf-ı ahidname-i hümayun resm-i kismet talebiyle vereselerine müdahale ve taaddi olunmayub ahidnâme-i hümayun mucibince amel ve hareket ve himayet ve siyanet olunmaları*” hususunda uyarılmışlardır. Fermanla son olarak İngiltere tercümanlarının “*tekâlif-i örfiyyenin cümlesinden muaf ve müsellemler oldukları*” vurgulanmış, kendileriyle ilgili konularda İngiltere devletine verilen ahidnamenin esas alınacağını ilgililere emredilmiştir.⁶⁰

Özetle İngiliz tüccarların ve tercümanların en çok şikâyet ettikleri konuların başında Osmanlı vergi tahsildarlarının fazla veya haksız vergi talep etmeleri

gelmektedir. Tercümanlar, konsolosları aracılığıyla bu gibi durumları İstanbul'a şikâyet ediyorlar ve çoğunlukla da verdikleri akçenin tazminine yönelik ferman çıkıyordu. Fermanlarda, sık sık ahidnameye atıfta bulunulmakta ve yaşanan problemlerin bu temelde çözüme kavuşturulması gerektiğine işaret edilmekteydi. Ayrıca tercümanların rencide edildiği veya haksızlığa uğradığı zamanlarda bu durumun engellenmesi için beylerbeyine, kadiya veya gümrük eminine çeşitli uyarılarda bulunulmaktaydı.

Sonuç

18. yüzyılda Kıbrıs İngiliz konsolosluğu adına görev yapan tercümanların incelendiği bu çalışmada; tercüman değişikliklerinin temel sebebinin ölüm olduğu ancak bazı durumlarda tercümanların azledilerek yerlerine başka birisinin atandığı ya da ilgili tercümanlık kadrosunun başka bir şehre taşındığı görülmüştür. Tercümanlık hizmeti zaman zaman babadan oğula geçen bir görev olmasına rağmen, 18. yüzyılın tamamında adadaki hiçbir İngiliz tercümanın bu yolla berat aldığı tesbit edilememiştir.

Çalışmada Kıbrıs İngiliz konsoloslarının, kendi tercümanlarının yanı sıra zaman zaman çeşitli Avrupa devletleri adına yürüttükleri konsolos vekillikleri dolayısıyla; ilgili devletlerin tercümanlarını da yanlarında ikamet ettirdikleri gözlemlenmiştir. Tercümanlar, kapitülasyon hukukuna tabi oldukları için vergi ve miras gibi konularda diğer Osmanlı tebasından ayrıcalıklı bir konumdaydılar. İngiliz tercümanlarıyla ilgili sorunların İngiltere devletine verilen ahidname maddelerine göre çözüme kavuşturulduğu ortaya konulmuştur.

Notlar

¹ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi I*, Çev. Halil Berktaş, Eren Yayıncılık, İstanbul 2000. s.430.

² A.C. Wood, *A History of the Levant Company*, Frank Cass & Co Ltd, London 1964. s.19-23.

³ Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı-İngiliz İktisadi Münasebetleri I*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1974. s.46-47.

⁴ H. Luke, *Cyprus Under the Turks 1571-1878: A Record Based on the Archives of the English Consulate in Cyprus Under the Levant Company and After*, Oxford University Press, H. Milford, 1969. s. 87-8; Ali Efdal Özkul, "The consuls and their activities in Cyprus under the Ottoman administration (1571-1878)", *Turkish Studies*, 8/2 Winter 2013. s.251.

⁵ M. Tayyib Gökbilgin "Konsolos" İslam Ansiklopedisi, MEB Basımevi, C.6. s. 836.

⁶ Halil İnalçık, "İmtiyazat", *EF²*, Vol. III, Leiden 1991. s.1180.

⁷ Mehmet Canatar, "Osmanlı Devleti'nde Yasakçılar", Prof. Dr. Mehmet İpşirli Armağanı, Timaş Yayınları İstanbul 2013, c.1 s.373.

⁸ Canatar, *a.g.e.*, s.390-391

⁹ İnalçık, İmtiyazat, s.1180.

¹⁰ İngiliz gemilerini kullanan Müslümanların da konsolosluk hakkı ödediğine dair Mora valisine ve Arkadya kadısına gönderilen bir fermanla "...Memalik-i Mahruseye gelen

İngiltere gemileri tahmil olundukda gümrük alınan metadan elçileri veya konsolosları olanlar konsolosluk hakkı alalar deyu ahidname-i hümayunda mukayyed iken bazı Müslümanlar tüccarı ve sakızlı ve müstemin ve harbi olanlar konsolosluk hakkı virmekte taallül iderler imiş vech-i meşruh üzere gemilerine tahmil olunan metalar her kimin olur ise olsun gümrük alına gelen metadan ahidname-i hümayun mucibince konsolosluk hakkı virüb inad ve muhalefet itmeyeler..." bkz. Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), A.DVNS.AHK.MR.d.02, (2 Numaralı Mora Ahkam Defteri), s. 200 hüküm no: 3.

¹¹ Feridun Bey'in Münşeat'ından aktaran; Gökbilgin, *a.g.e.*, s. 838.

¹² BOA, A.DVN.DVE.d., 35/1 (İngiltere Nişan Defteri), s.61 hüküm no:46. Osmanlı kaynaklarında Vestloda olarak anılan kişi büyük olasılıkla Richard Westbrook'tur. Westbrook 1689 yılında Kıbrıs'ta İngiliz konsolosu olarak bulunuyordu. Wood, *a.g.e.*, s.123.

¹³ İngiltere Nişan Defteri, s.69 hüküm no: 90.

¹⁴ Gülay Webb Yıldırım, XVIII. Yüzyılda Osmanlı-İngiliz Tiftik Ticareti, TTK Basımevi, Ankara 2011. s.224.

¹⁵ İngiltere Nişan Defteri, s.86 hüküm no:226. Corci Vekman'ın atama beratında "Elçi-i mümaileyh arzuhal gönderüb cezire-i Kıbrıs ve ana tabi iskelelere gelüb giden İngiltere gemilerinin umur ve mesalihlerin görmek için konsolos olan Corci Barton halik olmağla yerine İngiltere beyzadelerinden rafı Corci Vekman konsolos nasb ü tayin olunduğın bildirüb ahidname-i hümayun mucibince olub geldiği üzere yedine berat-ı şerifim virilmek babında inayet rica etmeğin şurutuyla berat yazılmışdır" denilmektedir.

¹⁶ "...Corci Vekman nam konsolos halik olub tüccâr ve reyalarının umûr ve hususları muattal olmağla İngiltere devleti tarafından iskele-i mezbûreye konsolos nasb oluncaya dek yine İngilterelü'den Covani Bodenton nâm İngilterelü konsolos-ı mersûmun hususları rüyet için vekil nasb ü tayin..." Bkz. BOA, A.DVN.DVE.d., 36/2, (İngiltere Mahlut Defteri), s.55, hüküm no:207.

¹⁷ Özkul, *a.g.e.*, s.257; David Wilson, "List of British Consular Officials in the Ottoman Empire and its Former Territories, From the Sixteenth Century to About 1860", Birmingham 2011. s. 34.

¹⁸ Drummond'un atama beratı için bkz. İngiltere Nişan Defteri s.92 hüküm no: 261. Padişah değişikliğinden dolayı tebdil-i berat için bkz. s.97 hüküm no:285. Her iki hükümde de Drummond'un görevi "Medine-i Haleb ve ana tabi iskelelere gelip giden İngiltere gemilerinin ve tüccar taifesinin umur ve hususların rüyet etmek" şeklinde tanımlanmıştır.

¹⁹ İngiltere Nişan Defteri s.132 hüküm no: 495.

²⁰ A.DVNS.HADR.d 10 (İngiltere Hadariye Defteri), s.20 hüküm no: 5.

²¹ İngiltere Hadariye Defteri, s.57 hüküm no: 2.

²² İngiltere Hadariye Defteri, s.101 hüküm no: 1.

²³ KKTC Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi, Kıbrıs Şer'iyeye Sicilleri (KŞS), Defter No:38. s.219 Hüküm No: 268-269.

²⁴ "...İngilterelü ve ana tabi olanların bir hususî ve sair umûr-ı şer'iiyeleri vaki' oldukda elçileri veya konsolosları veya tercümanları hazır olmadıkça hükkâm fasl ü istima' itmeyüb ve dört bin akçeden ziyade olan davaları asitane-i saadetimde istima' olunub gayri yerde istima' olunmaya..." bkz. İngiltere Hadariye Defteri s. 26 hüküm no:93.

²⁵ Maurits H. van den Boogert, *Kapitülasyonlar ve Osmanlı Hukuk Sistemi*, Çev: Ali Coşkun Tuncer, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014. s.74-88.

²⁶ BOA, A.DVN.DVE. Dosya No: 81, Gömlek No: 40.

- ²⁷ Boogert, *a.g.e.*, s.25-26.
- ²⁸ İngiltere Nişan Defteri, s.57 hüküm no: 17.
- ²⁹ İngiltere Nişan Defteri, s.69 hüküm no: 90.
- ³⁰ 2 Numaralı Mora Ahkam Defteri, s. 104/1; 106/2.
- ³¹ 2 Numaralı Mora Ahkam Defteri, s. 144/2.
- ³² İngiltere Nişan Defteri, s. 80 hüküm no: 174.
- ³³ İngiltere Nişan Defteri, s. 86 hüküm no: 226.
- ³⁴ İngiltere Nişan Defteri, s. 73 hüküm no: 124.
- ³⁵ İngiltere Nişan Defteri, s. 119 hüküm no: 405.
- ³⁶ İngiltere Nişan Defteri, s. 132 hüküm no:495.
- ³⁷ İngiltere Nişan Defteri, s. 141 hüküm no:593.
- ³⁸ 2 Numaralı Mora Ahkam Defteri s.167/4; İngiltere Nişan Defteri, s. 87 hüküm no: 232.
- ³⁹ 2 Numaralı Mora Ahkam Defteri, s.179/3.
- ⁴⁰ KŞS, Defter no: 16, s.180.
- ⁴¹ İngiltere Nişan Defteri, s.141 hüküm no:591.
- ⁴² Mehmet Demiryürek, XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı-Nederlanda İlişkileri ve Niderlanda'nın Kıbrıs Konsolosluğu, *KEBİKEÇ*, No:25 (2008), s.108-109.
- ⁴³ BOA, Fon Kodu: HAT, Dosya no: 264, Gömlek no: 15333.
- ⁴⁴ Boogert, *a.g.e.*, s.63.
- ⁴⁵ Hakan yazar, *2 Numaralı Mora Ahkam Defterine Göre; Osmanlı İmparatorluğu'nda İngilizler (1717-1750)*, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2014. s. 45.
- ⁴⁶ KŞS, Defter no:24, s.169 ve s.175.
- ⁴⁷ İngiltere Nişan Defteri, s.141 hüküm no:591; Ali Efdal Özkul, Osmanlı İdaresinde Kıbrıs Adasında Faaliyet Gösteren Konsoloslar ve Faaliyetleri”, *Kıbrıs'ta Osmanlı İzleri*, Kıbrıs Türk Yazarlar Birliği Yayını, Lefkoşa 2014. s. 521.
- ⁴⁸ Özkul, “Kıbrıs Adasında Faaliyet Gösteren Konsoloslar...”, s. 506-507.
- ⁴⁹ KŞS, Defter no: 16, s.160.
- ⁵⁰ KŞS, Defter no:16, s.189-190.
- ⁵¹ “*Danimarka Kralı'nın Âsitâne-i Sa'âdetimde mukîm elçisi (...)* arzuhâl gönderüp (...) Kıbrıs cezâresinde vâki' Tuzla nâm mahalde İngiltere konsolosu olup Danimarkalı tarafından bâ-emr-i âlî Konsolos Vekili olan Timothy Turner nâm İngilterelünün yanında tercümânlık hizmetinde olan râfî'i tevkî'-i refî'u's-şân-ı hâkânî Yasef veled-i Şahbaz nâm tercümân bî-berât olmağla ahidnâme-i hümâyûn mücebince olup geldiği üzere müceddeden berât-ı şerîfîm verilmek bâbında inâyet ricâ itmeğîn....” KŞS, Defter no:20 s. 83.
- ⁵² “*mürd-i mesfûrun vârisleri taraflarından vekîlleri olan Anton Agop nâm tercümân..*”, İngiltere Hadariye Defteri, s.57 hüküm no: 2.
- ⁵³ KŞS, Defter no: 21, s.271.
- ⁵⁴ İngiltere Hadariye Defteri, s.101 hüküm no:1.
- ⁵⁵ KŞS, Defter no:22 s. 91.
- ⁵⁶ *Muahadat Mecmuası*, I, TTK Basımevi, Ankara 2008. s.250.
- ⁵⁷ 2 Numaralı Mora Ahkam Defteri s.167/ 4; İngiltere Nişan Defteri, s. 87 hüküm no.232
- ⁵⁸ İngiltere Mahlut Defteri, s.69 hüküm no:272.
- ⁵⁹ 2 Numaralı Mora Ahkam Defteri, s.144/2.
- ⁶⁰ İngiltere Mahlut Defteri, s.26-27 hüküm no:95.

Türkiye'nin Kıbrıs Politikasını Belirleyen Olaylar (1923-1960 Yılları Arası)

Hasan CİCİOĞLU*
Turgay Bülent GÖKTÜRK**

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu'nun üç kıtada uzanan geniş sınırları içerisinde bir tehdit kaynağı oluşturan Kıbrıs, Lala Mustafa Paşa komutasındaki Osmanlı Ordusu'nun 1570'de Limasol'a çıkmasıyla 308 yıl süren Türk hakimiyetine girdi. Haziran 1878'de, II. Abdülhamit'in onayıyla imzalanan ve Sultan Abdülhamit'in anlaşmayı onaylarken “*Hukuki şahaneme asla halel gelmemesi şartıyla muahedenameyi tasdik ederim*” ifadesiyle Kıbrıs'ın Osmanlı toprağı olarak kalacağını kesin olarak belirtildiğı Türk-İngiliz Savunma Konvansiyonu ile yönetimi İngilizlere geçici olarak devredildi. Anlaşmaya göre, Rusya işgal ettiği vilayetleri Osmanlı'ya geri verdiğinde İngiltere de Kıbrıs'tan çekilecekti. Ancak, Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın yanında kendilerine karşı savaşa girmesini gerekçe gösteren İngiltere, 5 Kasım 1914'de yayınladığı “*Kraliyet Emirnamesi*” ile 1878 Kıbrıs Konvansiyonu'na aykırı şekilde, adı geçen Antlaşma ve eklerinin geçersiz olduğunu ilan ederek, adayı tek yanlı bir kararla ilhak etti.

Birinci Dünya Savaşı sonunda yıkılan Osmanlı Devleti'nin yıkıntıları arasında başlayan Türk Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın 1922 yılında zaferle sonuçlanması üzerine, 6 Ekim 1922'de Mudanya Ateşkes Antlaşması imzalandı ve Türkiye Büyük Millet Meclisi, Lozan'da yapılacak barış görüşmelerine davet edildi. Yeni Türk Devleti, bağımsızlığını onaylatma uğraşısı verdiği Lozan'da, Osmanlı'dan kendisine miras kalan “Kıbrıs'ın İngilizlere devri” konusunu da hukuken kabullenmek zorunda kaldı. Bu tarihe kadar hukuken Osmanlı toprağı olan, ancak fiilen İngiliz yönetimi altında bulunan Kıbrıs, hukuken de İngiliz toprağı haline geldi.

1923 - Lozan Barış Antlaşması

24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Barış Antlaşması, “*Misakı Milli*” sınırları içerisindeki yeni Türk Devleti'nin bağımsızlığını tanıyordu. Lozan'daki zorlu müzakereler sırasında yeni Türk Devleti'nin tam bağımsızlığını bile tanımak istemeyen devletlere karşı Kıbrıs gibi Misakı Milli sınırları dışında kalan topraklar için fazla bir şey yapılamadı ve Kıbrıs'taki İngiliz egemenliği hukuken de kabul edilmiş oldu (Gazioğlu, 1960: 30-31; Soysal, 2000: 99).

Lozan Barış Antlaşması'nın doğrudan doğruya Kıbrıs'la ilgili olan maddeleri, 16, 20 ve 21. maddelerdir. Bu maddeler özet olarak şunları ifade eder;

* Doç.Dr., Doğu Akdeniz Üniversitesi, Atatürk Uygulama ve Araştırma Merkezi Başkanı, Gazimağusa

** Dr.,Doğu Akdeniz Üniversitesi, Atatürk Uygulama ve Araştırma Merkezi Öğretim Üyesi, Gazimağusa

20. madde, “Türkiye; Britanya Hükümeti tarafından 5 Kasım 1914’de ilan olunan Kıbrıs’ın ilhakını tanıdığını beyan eder.” ibaresini içermektedir ki bu da malumun ilanından başka bir şey değildir. 21. maddede ise vatandaşlık haklarından söz edilerek; “5 Kasım 1914 tarihinde Kıbrıs Adası’nda yerleşmiş bulunan Türk uyruklular, yerel kanunun saptadığı koşullar içinde, İngiliz uyruğunu edinecekler ve bu kimseler Türk uyrukluğunu yitireceklerdir.” ifadesi yer almakta ve isteyenlere de iki yıl içerisinde Türkiye’ye göç hakkı tanınmaktaydı (Bilsel, 1933: 589; Gazioğlu, 1960: 32-33; Soysal, 2000: 99). Bu süreçte, Anadolu’ya büyük bir göç dalgası yaşandığı bilinmektedir (Kaymak, 1968: 8).

16. maddede ise, “Türkiye’nin antlaşmada açıklıkla belirtilen sınırlar dışında bulunan bütün arazi üzerinde ve bu araziye bağlı adalardan ayrı cezireler üzerinde her ne mahiyette olursa olsun, sahip olduğu bütün hukuk ve dayanaklardan vazgeçtiği” belirtilmektedir. 16. madde, Yunanlılar tarafından, Türkiye’nin artık Kıbrıs’la hiçbir ilgisi kalmadığı konusunda bir delil olarak çeşitli zamanlarda ortaya atılmıştır. Oysa Türkiye, Lozan görüşmelerinde, kendisine dikte ettirilmeye çalışılan ve adı geçen bölgelerde söz sahibi olmasını engelleyecek ifadeler bulunan 16. maddenin ilk şekli olan “Türkiye, kendi sınırları dışında kalan arazi ve adalar ile ilgili ilhak, istiklâl veya herhangi bir idare şekli hakkında alınan ve alınacak olan bütün kararları kabul ve tasdik eder” ifadesine itiraz ederek, bu arazi ve adalar hakkında ileride alınacak kararları peşinen kabulleneceğine dair bir taahhüde giremeyeceğini söyleyip, karşı madde tasarısı sunmuştur. Zorlu tartışmalar sonunda ilgili maddeye, “Bu arazi ve cezirelerin mukadderatı ilgililer tarafından tayin edilmiştir ve edilecektir.” ibaresi eklenmiştir. Böylece ilgili taraf olarak Türkiye bu yerlerin, dolayısıyla Kıbrıs’ın geleceği üzerinde söz sahibi olma hakkını karşı tarafa kabul ettirmiştir (Gazioğlu, 1960: 32-33). Eğer 16. madde ilk şekli ile kalmış olsaydı, Kıbrıs sorununun tarihsel gidişi değişmiş olacak, Ada büyük bir olasılıkla İngilizler tarafından Rumlar’a ya da Yunanistan’a verilmiş olacaktı (Hakeri, Kıbrıs Gazetesi, 15 Mayıs 2009).

Lozan Barış Antlaşması’nın ardından, Yunanistan’ın 1954 yılında Birleşmiş Milletler’in gündemine getirmesine kadar Kıbrıs, Türkiye’nin gündeminde resmi olarak yer almadı. Bunun nedeni ise, başlangıçta uzun yıllardır devam eden savaşlardan yorgun ve bitkin çıkan Türk ulusunun bütün dikkatini yeni kurulan Cumhuriyetin güçlendirilmesine vermek durumunda olması ve Misakı Milli’de yer alıp da Lozan’da elde edilemeyen yerlerin kazanılma çalışmaları, daha sonraki dönemlerde de Kıbrıs’ın, İngiltere’ye ait olmasından dolayı uluslar arası bir sorun yaşamama düşüncesi olarak görülmektedir. Bu süreçte Türkiye, Lozan’da Yunanistan’la kurulan denge politikasını korumayı düşünmekle beraber, adada yaşayan Kıbrıslı Türklerin varlığının, milli kimliğinin ve milli kültürlerinin korunmasını da göz ardı etmemeye çalışmıştır.

1925 – Kıbrıs'ın İngiliz Taç Kolonisi (Crown Colony) Olarak İlan Edilmesi

Lozan Antlaşması'yla Ada'nın statüsü artık resmen belirlenmiş ve Ada yasal olarak İngiltere'ye bağlanmış oldu. Bu antlaşmanın 6 Ağustos 1924'de İngiltere tarafından onaylanmasının ardından İngiltere, Kıbrıs'ın statüsünde değişiklik yaptı (Öztoprak, 1997: 312). 10 Mart 1925'de Kıbrıs, İngiliz Taç Kolonisi (Crown Colony) ilan edildi (Debeş,1993:22; Gazioğlu, 1996:193; Öztoprak, 1997: 312). Bu gelişme üzerine 1925 yılı Haziran ayında, Lefkoşa'da T.C. Londra Büyükelçiliğine bağlı olarak Türkiye Şehbenderliği (Konsoloslugu) açıldı. Asaf Bey de ilk Türkiye Cumhuriyeti Konsolosu olarak atandı (Hakeri, Kıbrıs Gazetesi, 16 Mayıs 2009).

1928 - Harf İnkılabının Kıbrıs'ta Uygulanışı ve Söz Gazetesi'nin Yeni Latin Harfleri Siparişi

Kıbrıslı Türklerin Türkiye ile aynı zaman diliminde uyguladıkları inkılâpların başında Harf İnkılâbı gelmektedir. Bu hareketin öncüsü olarak Söz gazetesi sahibi Mehmet Remzi Okan bilinmektedir. 4 Ekim 1928 tarihli Söz gazetesi eski Türkçe olan başlığını değiştirerek, yeni Türk harflerinden oluşan bir başlıkla yayını sürdürmeye başlamış, gazetenin haberleri bir süre hem Türkçe hem de Osmanlıca verilmiş, daha sonra da tamamen Latin harfleriyle yayını sürdürmüştür (Yurdakul, 2002: 57- 62). Bu çabaları takdirle izleyen Atatürk, Söz gazetesi sahibi Mehmet Remzi Okan'ın Almanya'dan sipariş ettiği yeni Latin Harflerinin parasının ödenmesi talimatını vermiştir (Gazioğlu, 1996: 21A).

29 Ekim Cumhuriyet Bayramı Dolayısı ile Atatürk'e Gönderilen Telgraf

1929 yılında 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı dolayısı ile Limasol Türk Ocağı Kulübü gençleri Atatürk'e bir kutlama telgrafı göndermiş, Atatürk de "Tebriklerinize teşekkür ederim" yanıtı bulunan cevabi bir telgraf göndermiştir (Söz Gazetesi, 15 Kasım 1929).

1931 - Rumların Enosis İsyanı

Yunanistan'la sıkı bir işbirliğine giren Rumlar, Ada'nın Yunanistan'a ilhakına yönelik olarak 1931 yılında, İngiliz Yönetimi'ne karşı fiili bir ayaklanma başlattılar (Çevikel, 2006: 340). İsyanı bastıran İngiliz yönetimince çıkarılan yasaların ve alınan önlemlerin hedef kitesinin, İngiliz Yönetimi'ne başkaldıran Rum Toplumunu olduğu düşüncesi yaratılsa da uygulamada¹, isyanla hiçbir ilgisi olmayan ve İngiliz Yönetimi'ne bağlılık içerisinde yaşayan Türk Toplumuna da aynen uygulamaya koyulduğu ve bu tarihe kadar elde ettiği kazanımlarının birçoğunu kaybettiği, Anavatanından da yeterli ilgiyi görmediği düşüncesiyle zaman zaman umutsuzluğa düştüğü görülmektedir. Kıbrıs Türkleri'nin sorunlarını çözmek amacıyla, toplum ileri gelenlerinin İngiliz yöneticileri ile

yaptıkları görüşmelerden olumlu sonuç alamadıkları, sorunlarına yeterli ilgi göremedikleri bir süreç yaşanıyordu. İngiliz Yönetimi'nin ağır baskısı altında bulunan Kıbrıs Türk Toplumunu, o güne kadar Anavatanları Türkiye'nin uluslararası platformda zor duruma düşmesini istemediklerinden, konjonktürün uygun hale gelmesini sabırsızlıkla beklemişler ve savaşımalarını hem İngiliz Yönetimi'ne, hem de Rumlara karşı tek başına sürdürmüşlerdi.

İngiliz Yönetimine yaptıkları girişimlerden sonuç alamayan Kıbrıs Türkleri sorunlarını Anavatan'a anlatmanın yollarını aradılar. Bu maksatla, 26 Nisan 1937 tarihinde, Başbakan İsmet İnönü'ye, Kıbrıs Türk Milli Kongre Heyeti Merkeziyesi adına bir rapor gönderdiler (BCA 030.10.124.886.19). Bu yazılardan bir başkasını da, Başbakanlık Müsteşarı Kemal Gedeleş tarafından Hariciye Vekaletine yollanan, Necati Özkan'ın Kıbrıs Türkleri hakkında verdiği açıklamaları, eğitim, evkaf ve politik konulardaki temel sorunlar ve bunların çözüm önerilerini içeren rapor oluşturmaktadır (BCA 030.20.124.886.14). 1937 yılında Kıbrıs Türk Konsolosluğu'nun Türkiye'ye gönderdiği yazı ise, Kıbrıs Türk Toplumunun yaşamakta olduğu sorunları ve bu sorunların Türkiye'ye aktarıldığını ortaya koyan en önemli resmi belgelerden biridir (BCA 030.10.124.886.18). 1931 İsyanı sonrasında Türk Toplumunun içine girdiği zor durumun değerlendirildiği, yaşanan sorunların çok net biçimde aktarıldığı yazıda, Kıbrıs Türkleri'nin Türk devrimleri hakkındaki olumlu yaklaşımları da anlatılmakta ve yazı, "*Kıbrıs'ta Türklerin şuurlu bir kitle olarak idamesi arzu edildiği takdirde iktisaden tealisini temin edecek tedbirler almak ve ayrıca Türklük hislerini idame ettirecek çareler aramak lazımdır*" ifadeleriyle son bulmaktadır.

Türkiye yönetimi ise, bu baskı döneminde Kıbrıs Türkleri ile ilişkilerini sürdürürken, Yunanistan'ın açık Helenizm propagandası, Enosis tahrikleri ve İngiliz Yönetimi'ne karşı isyan teşvik girişimleri ile zıt, ihtiyatlı bir politika yürüterek, İngilizleri kuşkulandıracak davranışlardan ve Ada'da Türk milliyetçiliğini açıkça cesaretlendirmekten kaçınıyordu (Göktürk, 1996:86).

1938 - Hamidiye Gemisinin Kıbrıs Ziyareti

Atatürk'ün ölümünden 4,5 ay önce Deniz Harp Okulu eğitim gemisi Hamidiye'nin Kıbrıs'a gelişi, büyük bir ulusal heyecan yaratmıştı. 20 Haziran 1938'de Kıbrıs'ı ziyaret eden Hamidiye personeli, Osmanlı askerlerinin adayı terk etmesinden sonra, Türk ordu mensuplarının gerçekleştirdiği ilk ziyaretti. Yıllar sonra Türk askerini karşılarında gören Kıbrıs Türk Halkı, büyük bir sevinç ve heyecan yaşamıştı. Hamidiye adada iki gün kaldıktan sonra 22 Haziran 1938 Çarşamba günü Türk halkının sevgi gösterileri ve göz yaşları arasında adadan ayrılmıştı.

İlk kez bir Türk askeri gemisinin Atatürk tarafından Kıbrıs'a gönderilmesi, oldukça anlamlıydı. Nitekim bu ziyaret Türk Halkı arasındaki milliyetçi duyguların doruğa çıkmasına, Anavatan'a olan güven ve bağlılığın

sergilenmesine ve Türklük bilinci ve milli şuurun güçlenmesine neden olmuştu. İngiliz Sömürge yönetimi bu durumdan rahatsızlık duymuş ve Sömürgeler Bakanlığına gönderdiği 24 Temmuz 1938 tarihli bir raporda Hamidiye'nin yarattığı milli coşku ve heyecandan duyduğu rahatsızlığı dile getirmişti (İsmail-Birinci, 1989: 115-125). Hamidiye adadan ayrılır ayrılmaz Sömürgeler Bakanına yeni bir rapor gönderen İngiliz vali, Söz ve Ses gazetelerinin, Türkiye'den "Anavatan" ve Atatürk'ten "Atatürkümüz" diye söz edildiğini belirtiyor, Türk ulusal propagandası yaptıkları, hükümeti küçük düşürdükleri, İngilizlerin, Türkiye ve Atatürk'e karşı düşmanca duygular içinde olduklarını yazdıkları gerekçesiyle adı geçen iki gazetenin sansür edildiklerini bildiriyordu (İsmail, 2001: www.mudafaii-hukuk.com.tr/arsiv/agustos01_12.html).

Atatürk'ün Kıbrıs'a İlgisi

O dönemde Türkiye'nin tek parti yönetiminde olması ve bu parti üzerinde de Atatürk'ün etkisinin kaçınılmaz olduğu düşünüldüğünde Hamidiye gemisinin Kıbrıs ziyareti, Kıbrıslı öğrencilerin Türkiye'de okutulması gibi Kıbrıs Türklerinin adadaki milli varlığını güçlendirmeye, Anavatanla olan bağlarını ve kültürel kimliği geliştirmeye yönelik faaliyetlerin, Atatürk'ün bilgisi ve direktifleri dışında gerçekleştirilmesi düşünülemez. Nitekim, Güney'deki askeri bir tatbikatta yanındaki subaylara, haritada Kıbrıs'ı göstererek *"Efendiler! Kıbrıs düşmanın elinde olduğu sürece, bu bölgenin ikmal yolları tıkanmıştır. Kıbrıs'a dikkat ediniz. Bu ada bizim için önemlidir"* (Öztiñ, 1981:156-157) sözleri ile Şükrü Kaya Bey'e söylediği; *"Hakikaten Oniki adalara yazık olmuş... Ne Oniki adalar ne de Türk Kıbrıs'ı yabancı ellere kaptırmamalıyız... Bu güzel adalar dış manzaralarıyla bile bak buram buram Türk kokuyorlar"* (Halkın Sesi Gazetesi, 8 Mayıs 1958) ifadeleri ve Hatay'ın anavatanına katılması çalışmalarının yapıldığı günlerde, Kıbrıs Türkü Saffet Engin Bey'in, Kıbrıs'ın geleceğinin ne olacağı sorusuna verdiği; *"Onun da sırası gelecek"* (Doğumunun 100. Yıldönümünde Atatürk, 1981: 11) yanıtı Atatürk'ün Kıbrıs'a verdiği önemin kanıtı olarak gösterilebilir.

İkinci Dünya Savaşı Süreci

İkinci Dünya Savaşı yılları, Türkiye'nin savaş dışında kalma ve yoklukla mücadele yıllarıydı. Kıbrıs'ta ise, 1931 isyanı sonrasında İngilizlerce alınan tedbirlerin nispeten gevşetildiği, İngiltere'nin Ortadoğu'nun kontrolü için stratejik önemi olan adayı elinden kaçırmamak için özerklik vaadinde bulunacağı söylentilerini yaydığı, Rumların Enosis'te kararlılıklarını sürdürdükleri ve Türk toplumunun da kendi içinde örgütlenmeye çalıştığı bir süreçti.

1943 yılında, 'Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu' (KATAK) kuruldu, ancak gelişemedi. 23 Nisan 1944'te kurulan Kıbrıs Millî Türk Halk Partisinin Genel Sekreteri Dr. Fazıl Küçük, 1945'te Ankara'yı ziyaret ederek Başbakan Şükrü Saraçoğlu ile görüştü ve Kıbrıs Türkünün sorunlarını dile getirdi.

1949-1950 Enosis Plebisiti

1 Aralık 1949'da, Kıbrıs'ta Kilise 15 Ocak 1950 tarihinde Enosis için bir Plebisit yapılması ve Rum halkının bu yöndeki arzusunu belirleme kararı aldı. BM Anayasası'nda belirtilen self-determinasyon hakkının, Kıbrıs Rum Toplumu'na da tanınmasının, halkın Yunanistan'a ilhak istemini saptayan bu halk oylaması sonucunda ortaya çıkan iradenin gereği olduğunu belirterek, bu hakkın İngilizler tarafından verilmemesi halinde, BM'ye başvurmanın uygun olacağını savunmaktaydılar. Sonucu baştan belli olan bir Enosis Plebisiti gerçekleşeceği açıkça belliydi. Bundan dolayı Kıbrıs Türk Toplumu çok tedirgindi.

Oysa bu tarihte Ankara, Kıbrıs Türkü ile aynı endişeleri paylaşmıyor ve İngiltere'nin Ada'nın statükosunda bir değişiklik yapmayacağı düşüncesini taşıyordu. Nitekim Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak, 30 Aralık 1949'da TBMM'deki konuşmasında; *“Kıbrıs hakkında İngiliz Büyükelçisiyle temas edilmiş ve Ada terk edilecekse evvela bizimle görüşülmesi gerektiği kendilerine söylenmiştir. Ada'nın terki söz konusu değildir”* ifadelerini kullanıyordu (Gazioğlu, 1996: 452). Bu arada Türkiye'de de ilhak ve Enosis Plebisiti aleyhine hareketlenmeler başlamıştı. Türk Milli Talebe Teşkilatı ve Yüksek Öğrenim Gençliği, 11 Aralık 1949'da Lefkoşa'da yapılan büyük mitinge, Kıbrıs Türkleri'ne hitaben bir mektup gönderiyor ve Türk Gençliğinin duygularını aktarıyorlardı.

Türkiye'nin İlk Kez Kıbrıs'la İlgili Resmi Görüş Açıklaması; “*Kıbrıs Diye Bir Mesele Yoktur*” Politikası

Yunanistan'da Enosis amaçlı her tür gösteriye uygun ortam sağlanmasının ve Türkiye'de de halkın Kıbrıs Türkü'nü destekleyen tepkilerinin yanında, Türk-Yunan dostluğuna değer veren Türk hükümetleri, Kıbrıs amaçlı gösteri ve mitinglere bile çoğu kez izin vermiyordu. Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak, 31 Aralık 1949'da İstanbul'da *Son Saat* Gazetesi muhabirinin Kıbrıs'la ilgili sorusuna, *“Biz Kıbrıs meselesi diye bir şey bilmiyoruz”* yanıtı veriyordu (Halkın Sesi, 1 Ocak 1950).

Dışişleri Bakanı Sadak 23 Ocak 1950'de TBMM'de yine bu konuya değiniyor ve Türk Hükümeti'nin Kıbrıs konusundaki resmi görüşünü de ilk kez resmi bir ortamda yansıtıyordu (TBMM Tutanak Dergisi, 23-1-1950: 288). Sadak; *“...Kıbrıs diye bir mesele yoktur, Çünkü Kıbrıs İngiltere'nin hâkimiyeti ve idaresi altındadır. İngiltere'nin bu Ada'yı başka bir devlete devretmek hususunda en küçük bir niyeti, bir temayülü olmadığını biliyoruz”* diyordu.

Türkiye basını ve Türk gençliği ise, Kıbrıs Türklerine bu konuda desteklerini sürdürdüler. 18 Ocak'ta Ankara'da, 22 Ocak'ta İzmir'de üniversite gençliği tarafından düzenlenen mitinglerde *“Yeşilada'nın asla yabancı ellere bırakılmayacağı”* vurgusu yapılıyordu. Ancak, Türkiye'de 14 Mayıs 1950'de yapılacak olan genel seçimler ve bu seçimlerde Cumhuriyet Halk Partisi'nin 27 yıllık iktidarının son bulacağı havası, Kıbrıs'la ilgili resmi yorumların

yapılmasını öteleyen önemli bir gelişme oldu. Artık Türkiye Hükümeti'nin önceliği bu seçimlerdi.

1950'de Demokrat Parti'nin İktidara Gelişi ve Yeni İktidarın Kıbrıs Politikası

1950 seçimlerini kazanarak iktidarı devralan Demokrat Parti'nin Dışişleri Bakanlığı görevine getirdiği Fuad Köprülü de, 20 Haziran 1950 tarihinde yapılan DP Grup toplantısında söylediği; *“Kıbrıs meselesi diye şimdilik bir mesele bizim ittilamızda değildir. Çünkü Yunan Hükümeti de resmen Kıbrıs meselesiyle meşgul olmamaktadır. Binaenaleyh Hariciyemiz de böyle bir hadisenin mevcudiyetinden resmen haberdar değildir”* ifadeleriyle Ankara'daki iktidar değişikliğinin Kıbrıs politikasında bir değişiklik yapmadığını ortaya koyuyordu (DP Meclis Grubu Gizli Müzakere Zabıtları, 20 Haziran 1950: 34).

Köprülü aynı görüşleri TBMM'deki 1951 yılı bütçe görüşmelerinde de yineliyordu. Muhalefetin eleştirilerine verdiği yanıtta eski görüşlerinde ısrar ederek, Kıbrıs konusunda gazetelerde okuduğundan fazla bir bilgisi olmadığını, Doğu Akdeniz'in mevcut statüsünde herhangi bir değişikliğin söz konusu olacağını sanmadığı belirtiyordu (TBMM Tutanak Dergisi, 24-2-1951: 698).

Köprülü bunları söylerken Yunanistan, Kıbrıs konusunun resmen uluslararası platforma çekilmesini sağlamak için, çalışmalara başlamıştı bile. Bu amaçla Yunanistan'ın Birleşmiş Milletler'deki temsilcisi Loukis Akritas, 17 Aralık 1951 tarihinde, BM'de yaptığı konuşmada; İngiltere'yi, Ada'nın Yunanistan ile birleşmesine engel olmaması için uyarılmış ve 1950 yılında, Ada'da yapılan plebisitte; *“halkın % 90'ının Yunanistan ile birleşmek için oy verdiğini ve buradaki nüfusun da % 81 'e yakın bir kısmının Rum olduğunu”* öne sürmüştü (Cumhuriyet, 21 Aralık 1951).

Yunan Başbakanı Venizelos, 16 Şubat 1951 yılında Yunan Parlamentosu'nda yaptığı konuşmada, *“Biz, Kıbrıs Adası'nın ilhakını bugün değil, 1915 senesinden beri müteaddit defalar istedik... Hakikatte Kıbrıs'ı istemekten hiçbir zaman vazgeçecek değiliz”* (Hürriyet, 25 Şubat 1951) diyor ve Kıbrıs'ın ülkesine bırakılması durumunda, Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'ye bu Ada'da askeri üsler verebileceklerini de savunarak onların desteğini kazanmayı umuyordu (Torun, 1956: 101-102). Bu gelişme üzerine Kıbrıs Türkleri de dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a açık bir mektup yazarak, Yunanistan'ın Ada'yı resmen istediğine vurgu yaptılar ve Kıbrıs'ın *“Türk tarihinde ikinci bir Hatay olması için”* çaba gösterilmesini istediler (Zafer, 5 Nisan 1951).

1954 yılında, muhalefetin iktidarı Kıbrıs konusunda *“tavırsızlıkla”* suçladığı Türkiye'de Kıbrıs konusunun, Türk kamuoyu gündeminin ilk sıralarına yerleştiğini görüyoruz. Şubat ayında, Yunan Hükümeti'nin Kıbrıs'ı ilhaki ve konunun BM'e götürülmesi hakkındaki çalışmaları ile ilgili olarak TBMM'de, Dışişleri Bakanı'nın yanıtlaması için bir önerge veriliyordu. Dışişleri Bakanı Köprülü verdiği yanıtta; Yunanistan'ın devlet adamlarıyla Kıbrıs üzerinde her

hangi bir müzakere gerçekleşmediğini belirterek, Türkiye'nin Kıbrıs meselesi diye bir meselesinin bulunmadığını ve Kıbrıs'ın halen İngiltere'ye ait bulunduğuna göre bu Ada hakkında Yunanistan'la ikili konuşmalar yapılmasının mümkün olmadığını söylüyordu. Köprülü ayrıca, günün birinde Kıbrıs'ın İngiltere ile müzakere konusu olması halinde doğal olarak, bu Ada'da önemli bir Türk ekalliyeti bulunması nedeniyle, Türkiye'nin de söz sahibi olması gerekeceğini belirtiyor ve özellikle kendilerinin Kıbrıs'ın bugünkü statüsünde bir değişiklik yapılmasını istemediklerinin altını çizerek Türk Hükümeti'nin Kıbrıs konusundaki bilinen görüşünde bir değişiklik olmadığını vurguluyordu (TBMM Zabıt Ceridesi, 23-2-1954: 763). Aynı yıl içinde Kıbrıs ile ilgili olarak yapılması planlanan mitinglere ise, Başbakan Adnan Menderes, o sıralarda zaten çökmekte olan Balkan Paktı'na zarar vereceği düşüncesiyle olumsuz yaklaşıyordu (Aydın Tarihi, Sayı 250:175-176).

1954 - Yunanistan'ın, BM'e Başvurusu

Türk dış politikasında Kıbrıs sorununun geç ele alınmasını Melih Esenbel “1951 ve 1952 yıllarında Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya girme çabası içinde olmaları, 1953 yılında da Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında Balkan İttifakı kurulması olayının ön plana çıkması, Kıbrıs sorununu bir ölçüde perdelemişti” (TBMM Tutanak Dergisi, 26.11.2002) şeklinde açıklamaktadır.

Türkiye Kıbrıs meselesinin varlığını, Kıbrıs'ın 1954'te BM Genel Kurulu gündemine alınması ile kabul etmiştir (Milliyet, 25 Kasım 2002). Yunanistan, 20 Ağustos 1954 tarihinde, Kıbrıs halkına kendi geleceğini kendilerinin belirleme hakkının tanınması talebiyle BM'e başvurdu (The Times, 19 Ağustos 1954). Gelişmelerden endişe duyan Kıbrıs Türk Toplumunu, Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu Başkanı Faiz Kaymak başkanlığındaki bir heyet ile 14 Eylül 1954 tarihinde İstanbul Florya Köşkü'nde Başbakan Menderes ile bir görüşme yaptılar ve endişelerini aktardılar. Başbakan'dan “*Korkmayınız, ilhak olmaz, ben Amerika'ya başvurdum. Kıbrıs meselesini Yunanistan BM'ye götürüyor, amma... İşte Amerika bana yazdı. Enosis olmayacaktır*” yanıtını aldılar. Buna karşın, 23 Eylül 1954'de başvurunun BM Asamblesi gündemine alınmasına karar verildi.

Yunan delegesi Dışişleri Bakanı Stephanopoulos yaptığı konuşmada, Yunanistan'ın Lozan Antlaşması ile Kıbrıs'taki tüm haklarından vazgeçmediğini iddia ediyordu. Oturumda, Türkiye adına Büyükelçi Selim Sarper söz alarak Yunan taleplerini çürüten, Yunanistan'ın ENOSİS doğrultusunda bir politika izlemesini eleştiren, Ada'nın tarihin hiçbir döneminde Yunanistan'a ait olmadığını belirterek Türkiye için taşıdığı önemi açıklayan bir konuşma yaptı (Aydın Tarihi, Sayı 253: 110-123; Bayülken, 1983: 6). Sonunda, 14 Aralık 1954'de Yeni Zelanda delegesi'nin sunduğu, “*Bundan böyle, Kıbrıs konusu ile ilgili bir karar tasarısı kabulünün uygun olmayacağı*” karar teklifi oy çokluğu ile kabul edildi (Gazioğlu, 1960: 40-41). Türkiye, BM'in kararını olumlu karşıladı.

Hatta Başbakan Menderes bu kararı “*Kıbrıs meselesinin kapanması*” şeklinde yorumladı (Gönlübol, Sar,1974: 366).

Ankara, Kıbrıs'ı yakından takip ediyor ancak, İngiltere'nin bir statüko değişikliğine gitmeyeceği düşüncesiyle herhangi bir girişimde bulunmaktan geri duruyor ve İngiltere ve Yunanistan'la olan ilişkilerini gerginleştirmek istemiyordu. Ama Türkiye'nin istemese de, artık “Kıbrıs diye bir meselesi” vardı ve bundan sonra bu meseleye uygun politikalar geliştirmek zorundaydı.

1 Nisan 1955 gününün ilk saatlerinde EOKA Terör Örgütü'nün Ada'nın belli başlı kasabalarında patlattığı bombalarla, Kıbrıs'ta kanlı bir terör dönemi başlamış oluyordu. Halk, bu patlamaların Ada'nın Yunanistan'a ilhakını sağlamak üzere tedhiş hareketlerine başlayan EOKA adındaki bir terör örgütü tarafından gerçekleştirildiğini, 1 Nisan sabahı dağıtılan ve Grivas'ın kod adı olan “*Digenis*” imzalı bildirimlerden öğreniyordu.

1955 Londra Konferansı

İngiltere, Kıbrıs'taki olayların sadece ülkesini değil, Doğu Akdeniz'in güvenliğini tehdit ettiğini ve bu konunun Türkiye ve Yunanistan ile birlikte çözülmesi gerektiğini ortaya atarak yeni bir plan geliştirdi. Bu plan gereği, 30 Haziran 1955 tarihinde Türkiye ile Yunanistan'ı “*Doğu Akdeniz Savunması ve Kıbrıs Meselesi*” konulu seminer için Londra'ya davet etti (Zafer, 3 Temmuz 1955).

Bu esnada Türk basınında, Rumların Kıbrıs'ta 28 Ağustos'ta toplu kıyım yapmaya hazırlandıkları yolunda haberler çıktı. Bu haberler üzerine bir değerlendirmede bulunan Başbakan Menderes 24 Ağustos 1955 tarihinde yaptığı sert açıklamada; “*Kıbrıs Türklerini savunmasız bırakmayacaklarını ve Ada'nın statüsünde bir değişiklik yapılması halinde, “Kıbrıs'ın, Türkiye'ye geri verilmesini”* isteyerek, Ada'nın iki toplum arasında bölünmesine karşı olduğunu ifade etti (Ayın Tarihi, Sayı 261: 170-173) Ana Muhalefet Partisi lideri İsmet İnönü de, hükümetin Kıbrıs politikasını desteklediklerini belirtti (Ulus, 26 Ağustos 1955). Bu şekilde Türkiye, kendi iradesi dışında çekilmekte olduğu Kıbrıs konusunda artık uygun politikalar geliştirmesi gerekliliğini anlıyor gibi görünüyordu. Yunanistan ve Rumların Enosis yaklaşımları karşısında Türkiye'de hava oldukça gerginleşmişti. *Hürriyet Gazetesi*'nin başlattığı “*Kıbrıs Türk'tür, Türk Kalacaktır*” kampanyası büyük ses getirmiş ve aynı sloganı kullanarak 1954'de kurulan ve başkanlığını *Hürriyet Gazetesi* yazarı Hikmet Bil'in yaptığı Kıbrıs Türktür Derneği de etkinliğini artırmıştı (Milliyet, 25 Ağustos 1955).

29 Ağustos 1955 tarihlerinde dışişleri bakanları düzeyinde başlayan Londra Konferansı'nda Türkiye'nin, “*Ada'nın statükosunun değiştirilmesine karşı olduğu, değişecekse de Ada'nın Türkiye'ye devredilmesi*” ana fikri çerçevesindeki görüşlerini açıklayan Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Kıbrıs'ın statüsünde yapılacak en küçük bir değişikliğin Lozan Antlaşması'nın yeniden değerlendirilmesi anlamına geleceğini ifade ediyordu.

Konferans'ın 6 Eylül'de başlayan ikinci bölümünde İngiltere, daha önce de gündeme getirdiği Ada'ya muhtariyet verilmesi teklifini ortaya attı. Zorlu, İngiltere'nin önerdiği “dahili muhtariyet” planına sıcak bakmakla birlikte, bu çözümün dışında bir yola gidilecekse, Ada'nın Türkiye'ye geri verilmesi gerektiği yolundaki görüşlerini bir kez daha yineledi (Aydın Tarihi, Sayı: 262: 174). Büyük umutlarla toplanan Konferans, bu sırada İstanbul'da meydana gelen ve 6-7 Eylül Olayları olarak bilinen olayların yarattığı olumsuz havanın da etkisiyle bir sonuç alınmadan dağıldı.

Londra Konferansı'nda İngilizlerin Rumlara karşı Türkiye kozunu oynadığını görüyoruz. Bununla birlikte İngiltere'nin bu Konferans'a Türkiye'yi de davet etmesinin hukuki temelinde Lozan Barış Antlaşması'nın 16. maddesine yeni Türk Devleti'nin ısrarları sonucu koyulan, “*Bu arazi ve cezirelerin mukadderatı ilgililer tarafından tayin edilmiştir ve edilecektir*” ibaresinin etkili olduğunun göz ardı edilmemesi gerekir. Böylece bu tarihten itibaren Türkiye, kendi istemi dışında da olsa etkin bir aktör olarak Kıbrıs sahnesindeki yerini alıyordu.

İngilizler'in Ada'da Özerk Yönetim Kurma Çalışmalarında Vali Harding Dönemi

Londra Konferansı'nda Rumları Türkiye'nin varlığıyla korkutan İngiltere, bu kez Kıbrıs'ta Vali Harding aracılığıyla, Türkleri tamamen dışarıda bırakarak Başpiskopos'la uzlaşma arayışına girdi. Bu görüşmelerin temel amacı, Londra Konferansı'nın ikinci bölümünde “*Mac Millan Planı*” olarak gündeme gelen ve Ada'nın özerkliğini öne çıkaran planın Türk Toplumunu görmezden gelinerek, sanki Ada'nın tek söz sahibi Makarios'muş gibi Başpiskopos tarafından kabul edilmesini sağlamak idi. Harding-Makarios görüşmelerinin her aşamasında yeni “tavizler” koparan Makarios, planda self determinasyon için kesin garanti verilmediği gerekçesiyle Harding'in önerilerini kabul etmedi ve Harding-Makarios görüşmeleri başarısızlıkla sonuçlandı.

İngilizlerin bu tavrından rahatsız olan Türkiye, görüşmelerin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından Kıbrıs Türkleri'ne bu görüşmeler esnasında verilmesi planlanan azınlık haklarına karşı olduğunu belirtiyor ve gerek Kıbrıs Türkleri, gerekse Türkiye için kesin garantiler talep ettiğini açıklıyordu.

Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü, TBMM'de 1956 bütçe görüşmeleri esnasında yaptığı konuşmasıyla hükümetinin Kıbrıs politikasını anlatıyordu. Kıbrıs meselesinin 24 milyon Türkün meselesi olduğunu söyleyen Köprülü, Mac Millan'ın “*Biz, bu Ada'yı Türkiye'den muayyen şartlarla aldık. Bu şartlar devam ediyor ve bu şartlar devam ettiği müddetçe burada kalacağız*” açıklamasını da hatırlatarak, İngilizlerin Ada'yı terk ettikleri anda Ada'nın Türklere ait olduğunu, Kıbrıs'ın İngiltere ve Türkiye'yi ilgilendirdiğini, Yunanistan'ın ise bu iki devletin karşısında mütecaviz bir üçüncü ülke konumunda bulunduğunu belirtiyor ve “*Yunanistan'a 'sen bu Ada'dan vazgeç...' demek en salim yoldur. Bu, İngiltere bu Ada'dan çıkacaksa ben orayı alacağım, eğer sen bu Ada'yı*

istemekte devam ettiğin takdirde önünde beni bulacaksın, demektir. İşte siyasetimiz budur” diyordu (TBMM Tutanak Dergisi, 25-2-1956: 719-720).

Harding'in 1956 yılında da sürdürdüğü özerklik çalışmalarının başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra, Kıbrıs'taki terör ve şiddetin sorumlusu olarak görülen Başpiskopos Makarios, uzlaşma konusunda sabrı tükenen ve EOKA'nın İngilizlere de zarar vermesinden rahatsız olan İngiliz Yönetimi tarafından 1956 Martı'nda Seyşel Adaları'na sürgüne gönderildi (Ulus-Zafer, 10 Mart 1956).

Kıbrıs'ta Lord Radcliffe Dönemi ve Taksim Tezi

Bu arada İngiliz hükümeti, Ada'nın özerkliği konusundaki çalışmalarına, anayasa komiseri olarak atadığı Lord Radcliffe'nin koordinatörlüğünde, Temmuz 1956'da tekrar başladı. Yıl içerisinde iki kez adaya gelerek Türk ve diğer yetkililer ile görüşen Radcliffe, çalışmalarını tamamlayarak Ekim başında Ada'dan ayrıldı.

Bu gelişmeler meydana gelirken, Başbakan Adnan Menderes, 3 Temmuz 1956 tarihinde, bir ABD televizyonuna verdiği söyleşide; *“İngiltere'nin Kıbrıs üzerindeki hükümranlığından vazgeçmesinin, uluslararası bir felakete yol açacağını...”* belirtiyordu (Zafer, 12 Temmuz 1956). 5 Temmuz'da Demokrat Parti'nin Grup toplantısında yaptığı konuşmada da, self-determinasyon planını tanımadıklarını, eğer böyle bir öneriden söz edilecek olursa, Türkiye'nin de Lozan Antlaşması'nın çözümlediği bütün sorunların yeniden ele alınmasını isteyeceğini ve Kıbrıs sorununu çözmek için, gerekirse, *“Ada'ya askeri bir müdahalede bulunabileceklerini”* açıklıyordu (D.P. M.G.G.M.Z., 5 Temmuz 1956: 49). Bu ifadeler, bir Türk yetkilinin Kıbrıs'la ilgili olarak ilk kez bir *“askeri müdahale”*den söz etmiş olması bakımından dikkat çekicidir.

Lord Radcliffe'nin Hazırladığı Anayasanın Açıklanması ve Türkiye'nin Yeni Kıbrıs Politikası: Taksim

Radcliffe'nin Kıbrıs'ta yapmış olduğu çalışmalar sonunda hazırladığı Kıbrıs'ın özerkliğini sağlayan yeni Kıbrıs Anayasası, 19 Aralık 1956'da açıklandı. Böylece, TAKSİM alternatifi de ilk kez İngiltere tarafından tartışmaların arasına sokulmuş oluyordu. Türkiye'nin teklife yaklaşımı olumlu idi. Başbakan Adnan Menderes'in 20 Aralık'ta Anadolu Ajansı'na verdiği açıklamadaki, *“Radcliffe raporu üzerinde yaptığımız iptidai mahiyette inceleme ve İngiltere Hükümeti tarafından verilmiş olan izahat, bu raporun makul bir müzakere mevzuu teşkil edilebileceği kanaatini bize vermiştir”* ifadeleri *“teklifin tartışılabilir olduğu”* görüşünü öne çıkarıyordu (Gazioğlu, 1960:129). Dr. Küçük'ün de katılmış olduğu 28 Aralık 1956'da TBMM'de yapılan oturumda Menderes yaptığı konuşmada *“Taksim meselesi hiçbir zaman nazardan uzak tutulacak bir keyfiyet değildir. Türk Hükümeti, Taksimi şayanı iltifat bir teklif olarak karşılamaktadır”* diyerek *“Taksime taraftar olacağını”* açıklıyordu (Dünya, 28 Aralık 1956). Böylece, TAKSİM Ankara'nın yeni Kıbrıs politikası olma yoluna giriyordu.

Ada'da Devam Eden Terör ve Makarios'un Sürgün Hayatının Sona Ermesi

Türkiye'nin önemli bir ödün vererek “*Taksim*” tezini benimsemesine karşın, Ada'da Rumların yarattığı terör olayları durmamış, tam tersine artmıştı. Örneğin; 22 Ocak 1957 tarihinde, Kıbrıs'ta incelemeler yapan ve aralarında Nihat Erim'in de bulunduğu Türk delegasyonunun konvoyundaki bir araca Rum teröristlerce başarısız bir bombalı suikast gerçekleştirilmişti (Dünya, 23 Ocak 1957; Erim, 1975: 55). Bu gelişmeler üzerine İngilizler, Ada'da EOKA'ya karşı etkin olarak harekete geçtiler. Bu etkili çalışma sonunda Terör Örgütü'nün birçok elebaşısı yakalandı veya öldürüldü. Bu yoğun baskı karşısında EOKA, 14 Mart 1957'de, bir anlaşma teklif ederek Makarios'un serbest bırakılması durumunda, şiddeti geçici olarak durdurabileceğini bildirdi. Ada'daki terör ve şiddeti durdurmak isteyen İngiliz Hükümeti, Başpiskopos'un Seyşel Adaları'ndaki sürgün hayatına, 28 Mart'ta “*Kıbrıs'a dönmek koşuluyla*” son verdi (Ulus, 30 Mart 1957) .

Radcliffe Planı'yla birlikte İngilizlerle aynı dili konuşmaya başladıklarını düşünen Ankara, Makarios'u serbest bırakmakla İngilizlerin kendilerine karşı politika değişikliğine gidebilecekleri, yeniden self determinasyon görüşmelerine başlayarak eskiden olduğu gibi Rum politikalarına yakınlaşabilecekleri endişesi duydu ve tepki gösterdi. Başbakan Menderes; “*Kıbrıs'ın Yunanistan'a gitmesini asla kabul etmeyiz. Biz Kıbrıs'ta bir idari muhtariyet namı altında çoğunluğun Türk azınlığı ezmek imkanına sahip olmasına asla razı gelmeyiz... Bizim yapabileceğimiz fedakarlığın son haddi, son merhalesi, Kıbrıs'ın taksiminden ibarettir*” sözleriyle artık vazgeçilmez bir yol olarak değerlendirdikleri Taksim'de ısrarlı olduklarını bir kez daha vurguladı (Armaoğlu, 1963: 365). Yunanistan da Türkiye'deki bu gelişmelere tepki göstererek, Ankara Büyükelçisini Atina'ya çağırdı. İngiltere ise, Türkiye'ye satışına karar verdiği 4 kruvazörün satışını durdurduğunu açıkladı. Bu gelişmeler üzerine Türk Hükümeti de, Londra Büyükelçisi'ni Ankara'ya çağırdı (Ulus, 11-12 Nisan 1957).

NATO Genel Sekreteri Lord Ismay, İngiltere'nin girişimleriyle NATO üyeleri arasında ortaya çıkan bu gerginlik karşısında harekete geçerek, 20 Mart 1957 tarihinde, Türkiye, İngiltere ve Yunanistan temsilcilerine arabuluculuk önerisinde bulundu. Türkiye ve bu organizasyonu perde arkasında düzenleyen İngiltere tarafından olumlu karşılanan görüşmelerde Yunanistan'ın olumsuz tutumu nedeniyle sonuç alınamadı. Görüşmelerde Türk delegasyonunun başkanlığını yapan Hayrettin Erkmen; “*..Türk Milleti Kıbrıs Adası'nda yaşayan ırkdaşlarını yabancı bir idareye terk etmemeye kati suretle kararlıdır*” (Armaoğlu, 1963: 361) ifadelerini kullanıyordu.

1957 Sürecinde Türkiye'nin Taksim İsrarı

Kıbrıs sorununun çıkmaza girdiği ve Rum saldırılarının arttığı bu günlerde, 3 Mayıs 1957 tarihinde Bursa'da, Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile Başbakan Adnan

Menderes'in de katıldığı büyük bir miting yapıldı ve Menderes yaptığı konuşmada; *“Bizim yapabileceğimiz fedakârlığın son haddi, son merhalesi, Kıbrıs'ın taksiminden ibarettir”* görüşünü yineleyerek (Zafer, 4 Mayıs 1957), Ada'da uygulanacak başka bir çözüm şekline karşı çıkacaklarını belirtti.

1957 seçimleri sonucunda, yeniden hükümeti kurmakla görevlendirilen Adnan Menderes, hükümet programını TBMM'ne sunarken yaptığı konuşmada *“Kıymet verdiğimiz Türk - Yunan dostluğunu korumak ve bu ihtilafı ortadan kaldırmak için azami hüsnüniyet göstermiş ve Kıbrıs'ın taksimine razı olmak suretiyle yapabileceğimiz fedakarlığın hududuna varmış bulunuyoruz. Ada'daki Türk Cemaati'nin istikbal ve inkişafının korunması için aldığımız bu kararlı durumun muhafaza olunacağını bir kere daha teyit ederiz”* (Cumhuriyet-Zafer, 19 Aralık 1957; TBMM Zabıt Ceridesi, 4-12-1957:63) diyordu. Menderes'in yinelediği taksim tezini bu kez, CHP Genel Başkanı İsmet İnönü de aynı gün Meclis'te yaptığı konuşmadaki *“...Müttefiklerimizin davaya verdiğimiz büyük ehemmiyeti layıkı ile kavramamış olmaları ihtimalinden ciddi olarak endişe ediyoruz. Kıbrıs'ın taksimi suretiyle iki dost memleket arasındaki ihtilâfın hallolunmasını doğru buluyoruz”* sözleriyle destekliyordu (TBMM Zabıt Ceridesi, 4-12-1957:69).

Başbakan Menderes, 26 Aralık 1957 tarihinde, yapılan DP Meclis Grubu toplantısında yaptığı konuşmada; Yunanistan'ın Ada'ya yasa dışı olarak asker, silah göndermesine ve Kıbrıs konusunu ikide bir uluslararası kuruluşlara götürmesine izin vermeyeceklerini belirtti ve *“Yunanistan bize fenalık yaparsa, biz daha fazlasını yapabilecek vaziyetteyiz”* şeklindeki açıklamasıyla Türkiye'nin Kıbrıs konusunda kararlı, *“taksim”* tezinde de ısrarlı olduğunu bir kez daha vurguladı (Aydın Tarihi, Sayı: 277: 325).

Kıbrıs Türkü'nün Savunma Gereksinimi ve Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT)'nin Kuruluşu

Türk Mukavemet Teşkilatı'nın temelleri 23 Kasım 1957'de Rauf Raif Denктаş, Dr. Burhan Nalbantoğlu ve Mustafa Kemal Tanrısevdi tarafından Lefkoşa'da atılmıştır. Teşkilat, ilk yıllarında dağınık olarak faaliyet gösteren küçük grupları birleştirerek, tüm Kıbrıs Adası'nda faaliyet göstermeyi planlamıştır. Teşkilatın kurucu liderleri arasında yapılan toplantılarda terör örgütü EOKA'ya karşı, Türkiye'nin desteği olmaksızın başarısız olunacağı vurgulanmış ve bunun için anavatana gitme kararı alınmıştır. Alınan bu karardan sonra Dr. Fazıl Küçük, Rauf Raif Denктаş ve Başkonsolos Burhan Işın, Türkiye'ye giderek dönemin Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu ile görüşmüşlerdir. Bundan sonra TMT'nin örgütlenmesi, eğitilmesi ve silahlandırılması Türk subaylar tarafından koordine edilmiştir. 01 Ağustos 1958 tarihinden itibaren Ada'daki teşkilatın örgütlenmesini üzerine devralan Türkiye, Kıbrıs'ın ilk Bayraktar'ı Albay Rıza Vuruşkan'ı İş Bankası Müfettişi maskesi altında Ada'ya göndermiştir. Böylece 01 Ağustos 1958, TMT'nin resmi kuruluş tarihi olarak kabul edilmiştir.

1958'deki Gelişmeler ve Mac Millan Planı

1958 başında, Kıbrıs Rum lideri Makarios'un, 13 Ocak'ta Atina Başkonsolosluğu'na müracaat ederek, Türk Hükümeti ile görüşmelerde bulunmak üzere Ankara'yı ziyaret etme isteği, Atina Konsolosu Müftü Ocak'ın İngiliz vatandaşı olduğu için Makarios'un vizeye ihtiyacı olmadığı ve istediği zaman Türkiye'ye gidebileceğini belirtmesine karşın Türk Dışişleri tarafından "kamuoyunun buna hazır olmadığı" gerekçesiyle reddedildi (Milliyet, 15 Ocak 1958).

Demokrat Parti Hükümeti'nin "Taksim" politikasının 1958 yılında da Türk kamuoyunda destek bulduğunu görüyoruz. 8 Haziran 1958'de, İstanbul'da Beyazıt Meydanı'nda 200.000, Ankara'da Anıtkabir çevresinde 150.000 kişinin katıldığı iki büyük miting düzenlenmiş olması bu görüşü doğrulamaktadır (Ulus-Zafer, 9-13 Haziran 1958). Bu arada Kıbrıs'ta, 5 Rum'un öldürülmesinden sorumlu tutulan 17 Türk tutuklanmıştır (Ulus-Zafer, 14 Haziran 1958). Bu gelişme üzerine; Adana, Hatay, İzmir ve Kayseri'de büyük katılımlı mitingler yapılmıştır. İzmir'de düzenlenen mitinge 300.000 kişi katılmış, bu mitinglerde "Ya Taksim, Ya Ölüm" şeklinde pankartlar taşınmış ve sloganlar atılmıştır (Ulus-Zafer, 16 Haziran 1958). İzmir Mitinginin yarattığı gerginlik nedeniyle, NATO'da görev yapan Yunanlı askeri ve sivil personel Türkiye'yi terk etmişlerdir. Bununla birlikte Yunanistan, Balkan Paktı'nda görevli memurlarını da geri çekmiştir (Ulus-Zafer, 29 Haziran 1958). Bu gerginlik üzerine, TBMM'nde 16 Haziran 1958 tarihinde yayınlanan bildiri ile "Türkiye'nin Kıbrıs konusunda en son kabul ettiği çözüm şeklinin taksim olduğu" görüşü bir kez daha yinelenmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 16.6.1958: 494-497). Meclisteki görüşmeler sırasında Baha Akşit'in önerisiyle, Türkiye'nin "Taksim" tezi bir bildiri aracılığıyla ve TBMM'nin ittifakla aldığı bir karar ile dünya kamuoyuna duyurulmuştur (TBMM Zabıt Ceridesi, 16.6.1958: 494-497).

Ankara ve Atina ile görüşmelerini sürdüren İngiliz hükümeti, 19 Haziran 1958'de, Sömürgeler Bakanı Lennox Boyd'un mimarlığını yaptığı, Türk ve Rum toplumlarının eşit haklara sahip olmaları temel ilkesine dayanan bir self-determination planını içeren yeni tekliflerini, İngiliz Parlamentosu'nda kamuoyuna açıkladı (Gazioğlu, 1960:150-154). Henüz Kıbrıs'a dönmesine izin verilmeyen ve Atina'da bulunan Makarios, bu planın kabul edilemeyeceğini ve konunun İngiliz Hükümeti ile Kıbrıslılar arasında görüşülmesi gerektiğini belirtiyordu (Gazioğlu, 1960: 154). Makarios'un yanıtında sözünü ettiği "Kıbrıslılar" teriminin, yalnızca kendisinin dini ve siyasi liderliğini yaptığı Kıbrıs Rumları'nı içerdiğini ayrıca belirtmeye gerek olmadığını sanıyorum. Ayrıca bugüne kadar yok saydığı Kıbrıs Türk Toplumunun da ayrı bir meclisinin olacağı, bu yetmiyormuş gibi Türkiye'nin de Ada'nın egemenliğinde söz sahibi olma olasılığı, Başpiskopos'un tehlikeli olarak değerlendirdiği konulardı. Bu arada Yunan Hükümeti'nin de planı reddettiğini açıkladığını görüyoruz.

Bu tarihlerde Ortadoğu'da İngiltere'yi zor durumda bırakan ve Kıbrıs'a daha fazla önem vermesini gerektiren olağan dışı gelişmeler olmaktaydı. Irak'ta bir ihtilal sonucunda iktidara gelen General Kasım Hükümeti, Bağdat Paktı'na fiilen son vermiş ve İngiliz karşıtı bir politika izleyerek kısa bir süre önce İngilizleri Süveyş Kanalı'ndan çıkarmayı başaran Mısır yönetimi ile işbirliği içine girmişti. Tüm bunlar, Kıbrıs'ı ve Türkiye'yi İngilizler için daha önemli bir hale getiriyordu.

Ankara'nın yeni plana yaklaşımlarının olumsuz olduğunu bilen Başbakan Mac Millan, 10 Ağustos 1958'de Ankara'ya geldi (Ulus, 11 Ağustos 1958). Görüşmelerin tamamlanmasından sonra Londra'ya dönen Mac Millan, kendi adıyla anılan planda düzeltimler yaparak, yeni planını 15 Ağustos'ta Parlamento'da açıkladı (Gazioğlu, 1960: 155-156). Bu plan, Kıbrıs'ta bir ortaklık rejimi öngörmekte idi. Plan'a göre; Kıbrıs'ta, yedi yıllık bir süre için ortak bir yönetim kurulacak ve bu süre sonunda, Türkiye ve Yunanistan da istediği takdirde Ada'nın egemenliğini paylaşabileceklerdi (Gönlübol, Sar, 1974: 387-388; Gazioğlu, 1960:155-156). Bu planın da Enosis'e hizmet etmemesi nedeniyle, Başpiskopos Makarios ve O'nun görüşleri doğrultusunda hareket eden Yunan Hükümeti tarafından henüz tartışılmadan reddedildiğini belirtmeliyiz.

Kıbrıs'taki Türk Liderleri değerlendirmeyi Türkiye Hükümeti'ne bıraktılar. Başbakan Adnan Menderes, 25 Ağustos 1958'de kabul ettiği İngiltere Büyükelçisi Sır James Bowker'e, Mac Millan Planı'na sıcak baktıklarını, aynı gün Dışişleri Bakanı Zorlu da "Taksim tezi gözardı edilmedikçe, planın desteklenebileceğini" açıklıyorlardı (Ulus, 26 Ağustos 1958).

Mac Millan Planı'nın Uygulanmaya Başlaması

Böylece, İngiliz ve Türk hükümetleri yeni planı uygulamaya geçirmek için çalışmalarına başladılar. Kendilerine karşı planın Ada'da uygulanmasına karar verilmesi, Rum ve Yunanlıları telaşlandırdı. Yunan Dışişleri, bunun Lozan Antlaşması'na aykırı olduğunu açıkladı. Tüm gelişmeler ışığında İngiliz Dışişleri sözcüsü, İngiltere'nin Mac Millan Planı'nı 1 Ekim 1958'den itibaren uygulamaya kararlı olduğunu açıkladı.

Bu plana uygun olarak Türkiye'den gönderilen Türkiye Cumhuriyeti temsilcisi Burhan Işın, 1 Ekim'den itibaren "*Türk Temsilcisi*" olarak Ada'daki görevine başladı. Türk temsilcisinin Kıbrıs'a gelişini *Halkın Sesi* Gazetesi şu başlıkla duyuruyordu: "*4 Haziran 1878'de Anavatan'dan ayrı düşmenin acısı-1 Ekim 1958 Hürriyet'e, mesut günlere doğru ilk adım*" (Halkın Sesi, 1 Ekim 1958). Böylece Rum ve Yunanlıların engelleme girişimlerine karşı, Mac Millan Planı Kıbrıs'ta resmen ve fiilen uygulanmaya başladı.

Kıbrıs'ta Cumhuriyete Doğru

Mac Millan Planı'nın 15 Ağustos 1958'de değiştirilmiş halinin İngilizler tarafından ilgili taraflara sunulduğu gün, Yunanistan tarafından bir kez daha

BM'e götürülen Kıbrıs konusu, 25 Kasım - 5 Aralık tarihleri arasında BM Genel Kurulu'nda görüşüldü. Yunan görüşünü açıklayan Averoff, Mac Millan Planı'nın nihai hedefinin Taksim olduğunu, Makarios'un teklif ettiği demokratik bir muhtariyet idaresinin ardından garantili bağımsızlık önerisinin Ada için en uygun çözüm olduğuna inandıklarını ve Türkiye'nin Osmanlı İmparatorluğu'nu yeniden diriltmeyi amaçladığını ve Lozan Antlaşması'na uymadığını belirterek, Taksim politikasının aslında Türkiye'nin yayılmacı anlayışının bir ispatı olduğunu iddia ediyordu (The Times, 26 November 1958).

Toplantıda Türkiye'nin görüşlerini açıklayan Dışişleri Bakanı Zorlu, Kıbrıs'ın Anadolu'nun bir parçası olduğunu, Yunanistan'a verilmesinin Türkiye'nin coğrafi ve politik anlamda bütünüyle sıkıştırılacağı anlamına geleceği için buna izin veremeyeceklerini belirterek, Yunanistan'ın bağımsızlık talebinin Enosis için taktiksel bir adım olduğunu ve nihai hedefin aslında Enosis'i gerçekleştirmeyi kapsadığını açıklıyordu. Zorlu konuşmasında, aslında tüm sorunların kaynağını Yunanistan'ın emperyalist politikasının teşkil ettiğini belirterek, Kıbrıslı Rumların Türk azınlığı yok etmeyi amaçladıklarını, eğer Kıbrıs'a bağımsızlık ya da self determinasyon verilecekse bunun her iki taraf için de uygulanması gerektiğini söylüyordu (Crawshaw, 1978: 320-330). BM'deki bu görüşmeleri değerlendiren Rauf R. Denктаş'a göre "*Zorlu orada Averof'u mağlup ediyor, büyük şamar atıyordu*" (Rauf R. Denктаş ile 22 Nisan 2011 tarihinde, Lefkoşa'daki ofisinde yapmış olduğumuz mülakat). BM Genel Kurulu'nda Yunan tezi bir kez daha reddedildi.

BM'deki tarafların tezlerinden taviz vermeksizin yaptıkları sert tartışmalara karşın, Zorlu'nun görüşmelerden sonra Averof'a '*sizi kutlamaya geldim, iyi savastınız*' iltifatlarıyla yaklaşımı ve akabinde ikili arasında başlayan diyalog, gerginliğin yumuşamasına ve Kıbrıs'ta çözüme giden yolda şaşırtıcı bir iyileşmeye neden olacaktı.

Zorlu ve Averof, 6 Aralık'ta tekrar bir araya gelerek özel bir toplantı gerçekleştirdiler. Averof'un "*İngiltere kendi çıkarlarını garantiye alabilmek için sürekli olarak bazen Türkiye, bazen de Yunanistan'ın tarafında yer alıyordu*" gerekçesiyle, kendi istekleri çerçevesinde İngiliz temsilcinin bulunmadığını belirttiği bir ortamda yapılan görüşme samimi bir hava içerisinde geçti (Averoff-Tossizza, 1986: 299).

BM'nin verdiği karar sonucunda, Paris'te, 18 Aralık 1958'de NATO'nun Bakanlar Toplantısı'nda İngiltere, Türkiye ve Yunanistan Dışişleri Bakanları üç yıldan sonra ilk kez bir masa etrafında bir araya gelerek, Kıbrıs sorununu çözmek üzere görüşmelerin başlatılması için prensip anlaşması sağladılar.

Zürih Antlaşması

Paris'teki bu görüşmeden hemen sonra, Türk ve Yunan Dışişleri Bakanları 17 ve 21 Ocak 1959'da Paris'te iki kez daha bir araya geldiler. Bu görüşmelerde Kıbrıs'ta bağımsız bir cumhuriyetin kurulmasının koşulları tartışıldı ve konuyla

ilgili prensip kararları alınarak, her iki tarafın başbakanlarının da katılacağı bir görüşmede son kararların verilmesi ve anlaşmanın imzalanması yönünde görüş birliğine varıldı. Bunun sonucunda Adnan Menderes ve Konstantin Karamanlis'in Zürih'e gelmesiyle, yapılan altı günlük görüşmelerin ardından Kıbrıs'ta bağımsız bir yönetim kurulmasına yönelik 27 maddelik bir antlaşma, Türk ve Yunan Başbakanları tarafından 11 Şubat 1959'da Zürih'te imzalandı ve Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında üçlü görüşmelere devam edilmesi kararı alındı. Ancak söz konusu antlaşmanın uygulanabilmesi, İngiliz Hükümeti ile Kıbrıs Rum ve Türk Topluları tarafından da onaylanmasına bağlıydı. Bundan dolayı ilgili tarafların temsilcileri konuyu görüşmek üzere Londra'da bir araya geldiler (Zafer, 21 Ocak 1959).

Londra Antlaşması ve Türkiye'nin Taksim Tezinden Geri Dönüşü

Zürih dönüşünde, 12 Şubat 1959 tarihinde, DP Grubu'na bilgi veren Başbakan Adnan Menderes, "*Kıbrıs meselesi tarihe intikal etmiş addolunabilir*" şeklinde konuşarak, Kıbrıs'ta Türk çıkarlarının ve Türkiye'nin güvenliği sorununun çözümlendiğine vurgu yapmış ve alınan sonuçtan duyduğu mutluluğu dile getirmişti. Menderes bu konuşmasında; "*Kıbrıs'ı alamadık, fakat Kıbrıs'ı vermedik. Hiç kimsenin menfaatine teaddi etmedik. Fakat memleketimizin menfaatleri bakımından zerre kadar fedakarlıkta bulunmadık*" demiştir (D.P.M.G.G.M.Z., 12 Şubat 1959: 39-41). Yrd. Doç. Dr. Mustafa Albayrak, bir makalesinde bu gelişme için; "*Kuşkusuz ki, A.Menderes'in söyledikleri, Türkiye Hükümeti'nin en son olarak izlemekte olduğu 'Taksim' politikasından bir ödün vermediği şeklinde yorumlanamaz. Tam tersine, Demokrat Parti hükümeti, bu politikasından önemli bir geri adım atmış oluyordu*" yorumunu yapmaktadır (Albayrak, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı 46).

Temelleri daha önceden atılan antlaşmaları imzalamak için Türk heyetine başkanlık etmek üzere 17 Şubat'ta Zürih'e hareket eden Adnan Menderes'in uçağı, Londra'da Gatwick Havaalanı yakınlarında düştü. Kazada Türk Heyeti ve uçak mürettebatından on altı kişi hayatını kaybetti (Zafer, 20 Şubat 1959).

Londra'da her üç ülkeyi başbakanlarının temsil ettiği toplantıda Kıbrıs Türk Toplumunu Dr. Küçük, Rum Toplumunu da Başpiskopos Makarios tarafından temsil ediliyordu. Londra'da Lancaster House'da Zürih Antlaşması ilgili tüm taraflarca kabul edilerek, 19 Şubat 1959 tarihinde imzalandı (Gazioğlu, 1960: 182-192). Yaralanan Menderes, anlaşmayı tedavi edilmekte olduğu London Clinic'de imzaladı. Bu genel uzlaşma antlaşması; Kuruluş, Garanti, Askeri İşbirliği ve Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası gibi dört ayrı antlaşmadan oluşmaktaydı.

Başlangıçta İngiliz yönetiminin değişmemesini konu alan ve Türkiye için "*Kıbrıs diye bir sorun yoktur*" şeklinde ifade edilen statükonun muhafazasını isteyen, daha sonra İngiltere'nin Ada'da bir yönetim değişikliği konusundaki kararlılığını ve Yunanistan'ın da ilhak konusundaki ısrarlı tutumunu görüp, kamuoyunun da baskıları karşısında, kendi ifadesiyle "*emniyet mülahazası ve*

tarihi ve coğrafi bağları” ileri sürerek Ada’nın Türkiye’ye ilhakını savunan, ardından ilhakın olası olmadığını anlayınca “*ya Taksim, ya ölüm*” sloganiyla Ada’nın taksimini öngören Türkiye, bu anlaşma ile henüz sekiz ay önce, 16 Haziran 1958’de dünya parlamentolarına bir bildiri ile ilan ettiği ve son fedakarlık olarak değerlendirdiği “*Taksim*” tezinden de vazgeçiyordu. TBMM görüşmeler sonunda Londra Antlaşması’nı 2 çekimser, 138 olumsuz oya karşın, 347 olumlu oy ile kabul etmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, 4.3.1959: 54).

Türkiye’de Yönetim Değişikliği - 27 Mayıs Darbesi

Büyük uğraşlar sonunda 6 Nisan 1960 tarihinde İngilizce olarak hazırlanan, 198 maddeden oluşan ve ilgili beş tarafın imzasıyla tamamlanan, ayrıca İngiltere, Türkiye ve Yunanistan’ın “garantör devletler” olarak yer aldığı “*Yeni Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası sürecini*” Türkiye adına yürüten DP iktidarı, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin ilan edilmesine tanık olamadı (Gazioğlu, 1960: 215-297). Zira 27 Mayıs 1960 tarihinde Türkiye’de bir hükümet darbesiyle ordu yönetime el koydu ve DP iktidarı sona erdi. Ankara’da 27 Mayıs Darbesi gerçekleştirildikten sonra yönetimi devralan Milli Birlik Komitesi (MBK), yurtiçindeki mevcut sorunlar yanında, bir de dışarıda Kıbrıs ile ilgili bir sorunla uğraşmak istemiyordu. Nitekim 1960 Mayıs’ında askeri yönetimin, feshettiği TBMM’nin yerine kurduğu MBK’nin 11 Temmuz 1960 tarihindeki ilk toplantısında, Devlet Bakanı Kamil Artus tarafından okunan hükümet programında Kıbrıs ile ilgili olarak belirtilen vurgular, yeni yönetimin Kıbrıs politikasının Menderes döneminden farklı olmayacağını, Zürih ve Londra Antlaşmaları çerçevesinde Kıbrıs Cumhuriyeti’nin devamı için çaba gösterileceğini belirtiyordu (MBK Genel Kurul Toplantısı Açık Birleşim Tutanağı, 11 Temmuz 1960: 4). Ayrıca, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kuruluşunu sağlayan antlaşmaların arasında, o dönemde gizli tutulan ve Averof ile Menderes’in imzalarını taşıyan “*Gentilment Agreement*” vardı ve bu centilmenlik anlaşmasına göre de Türkiye ve Yunanistan, Kıbrıs’ta iki tarafın liderlerini desteklemeyi ve Kıbrıs’ın NATO’ya üye olmasını teşvik etmeyi taahhüt ediyorlardı (Kızılyürek, 2002: 265-266). Nitekim Kıbrıs Cumhuriyeti’nin ilk günlerinden itibaren ortaya çıkan sorunları büyütmemek istemeyen Türkiye’deki yeni iktidar, Kıbrıs’ta Cumhuriyet’in devamını sağlamak adına Kıbrıs Türk Liderliği ile de ters düşmeyi göze alacaktı.

Aslında Albayrak’ın makalesinde belirttiği gibi, Türkiye ve onunla birlikte Yunanistan, ABD ile İngiltere’nin kendilerine empoze ettikleri Kıbrıs’ta iki toplumlu bir cumhuriyet yönetimini öngören çözümü, kabul etmek zorunda kalmışlardı.

Sonuç

Kıbrıs Cumhuriyeti, 15 Ağustos’u 16 Ağustos’a bağlayan gece, Lefkoşa’da 21 pare top atışıyla, Vekiller Konseyi binasında yapılan törenle ilan edildi (Ulus, 7 Nisan 1959). İlgili evrakların Makarios, Dr. Küçük, Vali Foot, Türkiye adına

Başkonsolos Vecdi Türel ve Yunanistan adına Büyükelçi Hristopoulos tarafından imzalanmasından sonra ilk konuşmayı yeni devletin Cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios yaptı. Konuşmasında, “İlgili tüm taraflar arasında samimi ve sıkı işbirliği yapılması, Ada'nın Elen ve Türk sakinlerinin milli, manevi ideal ve geleneklerine karşılıklı takdir ve hürmet gösterilmesi gerektiği” (Gazioğlu, 1960: 211-212) şeklinde ifadeler bulunan Başpiskopos'un aslında “manevi ideal” olarak vurguladığı ifadenin yüzlerce yıl peşinden koştukları “Enosis İdeali” olduğu çok kısa bir zaman sonra ortaya çıkacaktı. Gerçekten de Cumhuriyet'in Cumhurbaşkanı Makarios, Türk ve Rum Toplumlarının siyasal eşitliğine ve ortak egemenlik haklarına dayalı Kıbrıs Cumhuriyeti'ni yaratan antlaşmalara attığı imzaların mürekkebi kurumadan, “Cumhuriyet, bizim için Enosis'e sıçrama tahtasıdır” diyordu (Tolgay, 1998: 77). Aslında Başpiskopos'un ve Rumların bağımsızlığı kabul etmelerindeki temel düşünce, o günkü dünya konjonktürü içerisinde Enosis'i gerçekleştiremeyeceklerini görmeleri ve bağımsızlığı Enosis'e giden en emin yol olarak değerlendirmeleridir. Nitekim 28 Temmuz 1960 günü Cumhurbaşkanı Makarios'un basına yaptığı açıklama, 1960 antlaşmalarına bakış açılarını göstermesi bakımından çok ilgi çekicidir; “Antlaşmalar gaye değildir. Onlar geleceği değil, bugünkü durumu gösterir. Rum halkı milli davasını sürdürecektir ve kendi geleceğini kendi arzusuna göre şekillendirecektir. Zürih ve Londra Antlaşmalarında olumlu unsurlar olduğu gibi olumsuz unsurlar da mevcuttur. Rumlar olumlu unsurlardan yararlanacak, olumsuzları bir kenara atacaktır” (Uyguroğlu, 1995: 19-22) diyen Başpiskopos, gerçek amaçlarını açıklamış oluyordu.

Türkiye açısından baktığımızda, “Kıbrıs'ta Federal bir Cumhuriyete razı olmak suretiyle ödün vererek, uzlaşmacı bir tutum izlemiş olsa bile, Londra Antlaşması'nda, garantör devlet olarak yer alarak, gerektiğinde Ada'ya müdahale edebilme hakkına sahip olmuş ve bu durum, Türkiye'nin, 1974 yılında Kıbrıs Barış Harekati'ni gerçekleştirebilmesinde hukuki bir gerekçe oluşturmuştur” (Albayrak, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı 46).

Notlar

¹ Kıbrıs Türk Konsoloslugu'nun Türkiye'ye gönderdiği raporda, “...Hükümet tarafından neşrolunan 5/11/1931 tarihli beyannamede isyandan mütevellit zarar ve ziyanın tazmini için memurlar müstesna olmak üzere, Rumlardan cizye tarhedileceği ve tarzı tahsilin de bilahare yapılacak bir kanun ile tevzih ve tayin kılınacağı ilan edilmiştir.” ifadelerinden de anlaşılacağı gibi, Türk Toplumunu, isyan sonrası kendilerine bir zarar gelmeyeceği düşüncesini taşımaktadırlar. BCA 030. 10. 234. 577. 11.

Kaynaklar

I. ARŞİV KAYNAKLARI

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Cerideleri
TC Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
İngiltere Foreign Arşivi

- A. Foreign Office Files and Correspondence
- B. Colonial Office Correspondence

II. SÜRELİ YAYINLAR

A. GAZETELER

Avrupa	Cumhuriyet
Daily Express	Dünya
Halkın Sesi	Hürriyet
Kıbrıs	Milliyet
New York Herald Tribune	Söz Gazetesi
The Times	Ulus
Zafer	

B. DERGİLER

Ayın Tarihi

III. İNCELEME YAPITLAR VE ANILAR

A. KİTAPLAR

- Armaoğlu H.F., (1963), *Kıbrıs Meselesi 1954-1958: Türk Hükümeti ve Kamuoyunun Davranışları*, Ankara, Sevinç Matbaası.
- Averoff E. - Tossizza, (1986) *Lost Opportunities: The Cyprus Question, 1950-1963*, (Çev. Timothy Cullen and Susan Kyriakidis) Aristide D. Caratzas Publishing, New York.
- Bayülken H.B., (1983) *Cyprus Question and The United Nations*, MSB Yay., Ankara.
- Bilsel M.C., (1933), *Lozan, C. II*, İstanbul.
- Crawshaw N., (1978), *The Cyprus Revolt: An Account of the Struggle for Union with Greece*, London,
- Çevikel N., (2006), *Kıbrıs'ta Osmanlı Mirası (1570-1960)*, İstanbul.
- Debeş T., (1993) *Sir Ronald Storrs'un Anıları*, KKTC.
- Doğumunun 100. Yıldönümünde Atatürk*, (1981), Kıbrıs Türk Tarih Kurumu Yay., Lefkoşa.
- Erim, N. (1975), *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*, Ajans-Türk Matbaacılık, Ankara
- Fahir Armaoğlu, (1963), *Kıbrıs Meselesi (1954-1959)- Türk Hükümeti ve Kamuoyu Davranışları*, Ankara.
- Gazioğlu A., (1996), *İngiliz Yönetiminde Kıbrıs II (1878-1952)- Enosis Çemberinde Türkler*, İstanbul.
- Gazioğlu A. (1960), *İngiliz İdaresinde Kıbrıs (1878-1960) I, Statü ve Anayasa Meselesi*, İstanbul.
- Göktürk T.B., (1996), *Enosis'in Doğuşu ve Düşünceden Eyleme Geçişi, 1931 İsyanı*, Lefkoşa.
- Gönlübol M., Sar C. ve arkadaşları, (1974), *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1973)*, Ankara.

- İsmail S.- Birinci E., (1989), *Atatürk Döneminde Türkiye Kıbrıs İlişkileri*, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kaymak F., (1968), *Kıbrıs Türkleri'ni Bu Duruma Nasıl Düştü?*, İstanbul.
- Kızılyürek N., (2002), *Milliyetçilik Kıskaçında Kıbrıs*, İstanbul.
- Özün T., (1981), *Mustafa Kemal'den Atatürk'e*, İstanbul.
- Soysal İ., (2000), *Türkiye'nin Siyasi Andlaşmaları*, C.1, Ankara, TTK.
- Süleyman Özman, (2005), *Avrasya'nın Kırılma Noktası Kıbrıs*, İstanbul,
- Tolgay A., (1998), *Fırtına ve Şafak*, KTMD Yayını No:8, Lefkoşa.
- Torun Ş., (1956), *Türkiye, İngiltere, Yunanistan Arasında Kıbrıs'ın Politik Durumu*, İstanbul.
- Yurdakul E., (2002), *Kıbrıs Türkleri ve Atatürk İnkılablarının Kıbrıs'ta Uygulanması*, Ankara, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları.

B. TEZ

- Uyguroğlu A. (1995), *Kıbrıs'ın Dünü, Bugünü, Yarını* (Kur. Tezi), Harp Akademileri K.lığı Yayını, İstanbul, Mayıs.

C. MAKALELER

- “*A Quarrel Between Friends: Greece's Reason for Bringing Enosis Before U.N*”, The Times, 19 Ağustos 1954, s.7.
- Albayrak M., “*Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları (1950-1960)*”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Mart 2000, sayı 46, cilt XVI.
- Daver A., “*İngiltere Kıbrıs'ı Yunanistan'a Veremez*”, Cumhuriyet, 21 Aralık 1951.
- Hakeri B., *1878'de 1960'a Dek Kıbrıs Tarihi*, Kıbrıs Gazetesi, 15 Mayıs 2009.
- İsmail S, *Atatürk'ün Kıbrıs'a ve Kıbrıs Türklerine Verdiği Önem* (1.Bölüm), Ağustos 2001, from http://www.mudafaai-hukuk.com.tr/arsiv/agustos01_12.html
- Kıbrıs için Atatürk Ne Derdi ?*”, Halkın Sesi Gazetesi Özel Arşivi, Lefkoşa, 8 Mayıs 1958, s. 1.
- Öztoprak İ., “*Kıbrıs'ta 1931 İsyanı ve Yankıları*”, Kıbrıs Araştırmaları Dergisi, Cilt 3, Sayı 3, 1997.
- Simavi S., “*Yine Türk Kıbrıs*”, Hürriyet, 25 Şubat 1951.

IV. SÖZLÜ TARİH KAYNAKLARI

- KKTC Kurucu Cumhurbaşkanı merhum Rauf R. Denктаş ile 22 Nisan 2011 tarihinde Lefkoşa'daki çalışma ofisinde yapılan görüşme.

The Effect of Cultural Background on Housing Exterior Space Identity of three villages in Northern Cyprus: Bahçeli, Karaman, Lapta

Melek ERÇAKICA*
Mukaddes FASLI**

Introduction

Housing can be defined as a kind of shelter that protects users from external conditions. Exterior space is one of the important components of the housing units. Exterior spaces of houses get much more important especially in hot countries. Since, in general, people spend most of their times outside their homes for various activities during days and nights.

Cultural background of the users' play important role on housing identity. Because, according to their cultural background, they shape their housing interior and exterior spaces for fitting their way of life and expectations. Identity is the features that makes an object or a person different from each other and gives uniqueness to them. Identity of the place is a changeable and can be changed according to both environmental and cultural issues.

In Cyprus, summers are very long and hot. Due to this housing exterior spaces have great importance. People prefer to use their housing exterior spaces as an extension of their interior volumes to spend almost all their summer days and night. Accordingly, users' of the exterior spaces arranges their gardens according to their needs, uses and expectations which are related to their cultural backgrounds.

This study aimed to explain the effect of cultural background on housing exterior space identity. As a case study, three villages are selected which are located on the seashore of the Kyrenia Mountains. All three cases have the similar geographic location, topography and climatic conditions. However, cultural background of the people who are living there is different. In Bahçeli (Kalturga), all inhabits are from Turkey. The village possesses both new and traditional houses. In Karaman (Karmi), the inhabitants are mostly British and German families. The housing units in Karaman have unique characteristics. Lapta (Lapithos) is mostly inhabited by Turkish Cypriots who were previously living in the south of the island before 1974. The village possesses both new and traditional houses in old core and new developing areas.

In order to understand the effect of cultural background on housing exterior space identity in Bahçeli, Karaman, and Lapta, two different analysis methods are utilized as well as literature review. The first analysis is physical analysis and

* Eastern Mediterranean University, Faculty of Architecture

** Assoc. Dr., Eastern Mediterranean University, Faculty of Architecture

the second is interview survey. For the physical analysis, ten houses are selected from each village which are believed that they are the best examples that express the users' cultural background on their housing exterior spaces and the same units are used for the interview survey.

In this study firstly, theoretical information is giving about spaces, housing exterior spaces, identity and determinants of housing exterior space identity. Then brief information is given about the selected locations and then the findings about the cases are explained. Finally, conclusion is put forward.

Theoretical Information about Housing, Culture, Identity and Housing Exterior Space Identity Space

Güner (1984) defined space as an environment where people continue their life functions in a proper way (Dora, 2008). Spaces can be designed according to functions and human's behaviours so each should reflect their functions as well. According to their closeness-openness relationship, spaces are divided into two; interior and exterior spaces.

Interior space is a kind of architectural space that defined by architectural elements. It provides shelter and privacy to its user (Erçakıca, 2010, p.7). Interior spaces defined by different scholars. Zevi (1993) explained interior space as "Beautiful architecture would then be architecture in which the interior space attracts, elevates and dominates people. Spiritually, ugly architecture would be that in which the interior space disgust and repels people." (Paşaoğulları, 1999, p.10).

In contrast, exterior space is outside part of living units. It is a place, where landscape architecture becomes important and where people design them according to their life styles (Erçakıca, 2010, p.7). Rapoport (1969; 1977) explained exterior spaces as an indicator of the status and a house as a shelter and symbol of social identity.

Housing Exterior Spaces

Housing is a type of protection that protects users from external factor such as rain, sun, etc. (Erçakıca, 2010, p.7). Important components of housing are open spaces and close spaces.

"Housing exterior space is the complementary elements of the internal living volumes" (Faslı, Dağlı, 2001, p.50) and is a kind of private space, which gives a sense of privacy to the user (Erçakıca, 2010, p.9). Each housing exterior space is arranged specially according to the user's demands with landscaping – trees, flowers, grass and special base covering (Faslı, Şahin, 2002). In additionally, as Faslı (1997) mentioned exterior space is a kind of space that provides some opportunities to the user such as growing trees, flowers and vegetables, sitting

and socializing, receiving guests, keeping pets, drying laundries, drying food and fruits for winter uses.

Housing exterior space is an area around the residential unit that is designed according to users' life style, traditions, habits, expectations, briefly according to cultural background of the users. Susan Kent (1990), explain the culture and housing exterior space relationship as the changes in the housing exterior spaces are depending on variations in cultures and continues; it means that, social variables and lifestyles characterize the groups and groups characterize their spaces (Kent, 1990).

Housing exterior spaces which can be changed according to the users' cultural background can be categorized in five main headings such as: front garden, side gardens, back garden, patio, and common garden.

Front Garden

Front garden is a kind of semi-private space that is located between the street where is public space and house where is private spaces. Additionally, front gardens are seen from outside.

Many scholars have different definitions about front garden. Alexander (1977) explained the front garden as a space that is too close to the street; continued as sometimes people do not prefer to use front garden because it is not private enough. Because of that reason; residents surround their garden by walls, hedges, fences, slopes, and trees, so that from outside, the garden is not visible (Alexander, 1977, p.506). Mercus and Sarkissian (1986, p.97) mentioned that when they shape their space, they do it according to their cultures, class, and region, which considerably affect the use of the front and back of the dwelling. Additionally, Mercus and Sarkissian (1986, p.103) argued that front gardens can make a substantial contribution to the attractiveness of the street scene.

Side Gardens

Side gardens like front gardens; they are semi-private spaces that are located on two sides of houses. They can be either two sides or one side. Side gardens are not important like front and back gardens. Mainly, they are used as a transition space.

Back Garden

Back garden is more private space than side and front gardens. They are located at the back side of the houses. Back garden is isolated from street life and users' prefer to make almost all daily activities at that garden.

Private spaces are more special places where are isolated from the community and where accessibility of the space can be controlled. As it is explained by Fashl (1997) private spaces provide certain amount of privacy to its users, especially in residential quarters; the gardens of the private houses are the

most known private spaces for residents and their guests. Mainly, private spaces can offer a visual buffer around or between homes, as well as space for growing flowers or vegetables, drying washing, doing minor repair jobs, airing clothes, keeping pets, etc. Symbolically, such space is a piece of the environment (Mercus and Sarkissian, 1986,).

Back gardens should provide three necessities for human being: visual privacy, a buffer zone for noise between the housing unit and public space, and a needed outdoor space for essential activities such as gardening (Mercus and Sarkissian, 1986, p.30). According to Oktay and Önal (1998, p.22), “The quality of the private outdoor space in residential environments is related mainly with their physical and functional characteristics”. Additionally, the users requirements and needs affect the quality of these spaces.

Patio

Houses connect both private and public life or interior and exterior spaces from each other and patio is a small transition space that provides this separation between these two main spaces. Patios can be used as a semi-public or semi-private space in some conditions (Faslı, 1997). The position of patio controls the layout of the building. It controls movement to and from the building (Alexander, 1977, 41).

Patio has important functions such as a psychological breathing space between the public and private domain; and as a place for added welcoming touches to the home such as doormat, plants, ornaments (Mercus and Sarkissian, 1986).

Common Garden

Common gardens are the places that are located between housing blocks and are used by more than one person. Common gardens generally known as semi-private spaces but sometimes they are semi-public spaces. Semi-public spaces are the ones that used for a group of people for similar functions. Furthermore, semi-private and semi-public spaces provide different opportunities to its users.

In huge common spaces, series of connected, medium-sized spaces of varying shape and appearance is more suitable than large one. These types of separations give variety to the shape of open space, as well as earth forms, planting, play equipment, and site furniture (Mercus, Sarkissian, 1986). Furthermore, common spaces should be defensible and well equipped in order to be used (Newman, 1996).

The Concept Of Identity

Place identity is the characteristics which place get from the users. The users shaped the place to reflect their personal identity, due to this, it can be said that personal identity of the users is reflected by place identity. Proshanky (1978) defined place identity as “Place identity involves ‘those dimensions of self that define the individual’s personal identity in relation to the physical environment by means of a complex pattern of conscious and unconscious ideas, beliefs, preferences, feelings, values, goals and behavioural tendencies and skills relevant to this environment” (Proshansky, 1978; Jorgensen and Stedman; 2001, p.234).

Determinants Of Housing Exterior Space Identity

As Dora (2008) mentioned, persons’ solutions for their housing exterior space give clues about their "life styles". In housing exterior space, form, material, colour, solid-void relationship, vertical and horizontal relationship, landscape elements, canopies are important factors that affect exterior space identity. Besides, functions and activities also give identity to a space. The functional use of space, activities, organization, and selection of plant material, object and garden furniture are related with culture and they reflect the identity of user.

Identity of the housing exterior space identity can be influenced by three main issues. They are natural issues, physical issues and cultural issues (Figure 1). Natural issues are divided by geographic formation, topography, climate, vegetation and water. Physical issues are categorized as architectural frame that is create an edge to outdoor space, garden definers, objects in space and landscaping. Cultural issues are related with people, world view, values, religion, image/schema, life style, traditions, habits and activities.

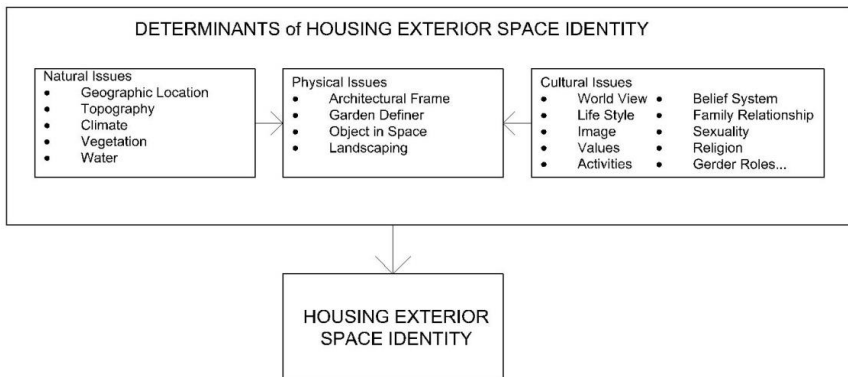

Figure 1: Factors affecting the housing exterior space identity.

The Effect of Cultural Background on Housing Exterior Space Identity

Cultural Issues

Culture is the indicator of the groups or individuals' way of life and it is combination of customs, traditions, habits, believes, rituals, religion which are components of people's everyday life. In a basic way culture is a way of life based on some system of shared meanings and it is passed on from generation to generation (Kroeber and Kluckhohn, 1963; Danesi and Perron, 1999). Additionally, Cohen (1994) defines as: "Culture is meaning and it makes world meaningful to people. Culture is the context within which people need to situate the self, for it is only by virtue of the interpretations, orientations and values provided by culture that people can formulate their identities, say 'who they are', and 'where they were coming from' (Benhabib, 2000; Neill, 2004, p.2).

Culture is defined as a theoretical construct by Rapoport and according to Susan Kent (1990, p.10) culture is defined as "No one ever has seen or ever will see or observe culture - only its effects and products". Additionally Ertürk (1996) mentioned that, the culture is as a complicated whole. It includes humans' knowledge, skills, traditions, customs, values, skills, habits, life styles, activities etc. However, culture is a changeable and moveable concept that changes according to group of people and it gives identity to the groups of people (Bala and Yoldaş, 2008). Miles (2007, p.30), stated that "culture includes everyday practices and the objects in which a society's values are shaped, while the processes of negotiation and contestation do not privilege high culture over everyday life, or over the subcultures by which specific groups in a society identify themselves."

Arrangement of the exterior spaces can vary according to cultural background of the users. Architectural frames, garden definer, object in space and landscaping are the components that effect of cultural background on housing exterior space.

The Effect of Cultural Background on Architectural Frame

Architectural frame is the surfaces of the buildings that define the housing exterior space. Architectural frame may vary according to cultural issues of the users. In order to highlight the influence of cultural background on housing architectural frame various examples are given.

On the façade of the buildings, religion can be symbolising with different symbols. For example, Islamism can be symbolised by using crescent on architectural frame. Furthermore, Muslims can paint window frames and shutters with green colour which is symbolise the Islam religion. In contrast; cross can be used by Christians on their building facade to symbolising their religion and additionally they paint their window frames and shutters and doors with blue

colour which is the colour of Christianity. Lastly, flag can be used on the facade of their houses to symbolize their country and their nationality.

Façades arrangement of the buildings is another criteria that represents the life style of the users. Large openings on building frame can be designed when users prefer to live with outside and they want to combine outside with inside. Moreover, opening arrangement can be change according to religion. For instance, the Turkish houses building frame mainly constructed with narrow and vertical openings and over eye level for privacy. Additionally, these houses have protection, cumba on building facade for privacy as well.

Beliefs are other factors that affect the building frame. For instance it is believed that blue bead protect people from evil eye. Besides according to belief of the Cypriots, ram horn or horseshoe on entrance door on building facade against the evil eye and at rural region of the island still today these elements are still used.

In some countries, according to lifestyle of the people curtains have different meanings as well. For instance in Italy in summer days, if the open balcony doors are closed with curtains, it means that nobody is at home.

The Effect of Cultural Background on Garden Definer

Garden definer is the second components of housing exterior space. Garden definers show differences according to cultural issues. Depending on people's lifestyle and choices garden can be defined by concrete or stone walls, shrubs, fences, wire etc.

As is mentioned by Rapoport (1969), the threshold is related to the constant need to define the territory, but definition varies in different cultures and periods (Figure 2). Not only the defining threshold, but the threshold itself also varies at different points in the total space. In Indian, Mexican or Moslem, threshold is put further forward than the Western houses, and English house which are defined by fences are put it further forward than the open lawns of the American suburb (Faslı 1997; Rapoport, 1969).

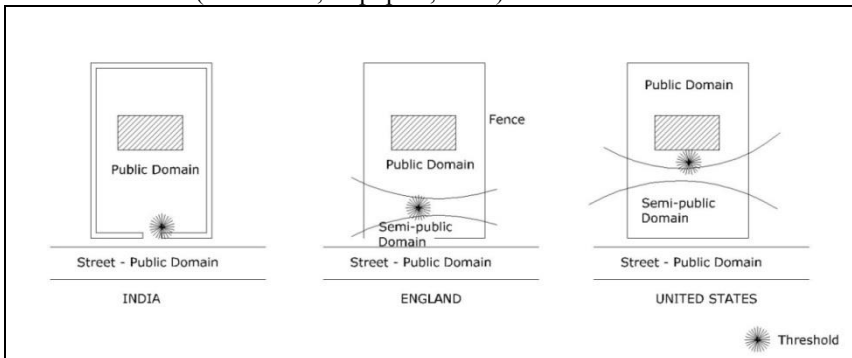

Figure 2: In each case; threshold separating the two domains (Rapoport, 1969).

Mainly, in rural areas of Cyprus, wire fences are used to separate two neighbours on two sides. However, to separate road and front garden from each other stone or concrete walls are more preferable type.

Religion is one of the important factors that affect the height and type of the garden definer. For instance in Islamic countries, courtyards or gardens are defined with high stone walls to create privacy of the user.

Some decoration elements can be used on garden walls to define entrance according to fashion of the day, world view and life style of the users. Post box and statues can be a good example. According to residents' values, material of the post boxes can vary. In addition to boxes and statues, to write owners names and number of the houses; mosaic, marble or stone are used near the entrance door or near the garden door.

According to users' lifestyle; exterior space base plane may vary. Commonly, it can be designed with soft material, hard materials or combination of both. Besides depending on the needs of human being and activities, it can be changed as stone, grass, concrete, gravel etc.

The other component of garden definers is the overhead plane that can also be considered as object in space. Therefore, it will be discussed in following section.

The Effect of Cultural Background on Object in Space

Place identity is greatly affected from objects in spaces. According to users' cultural background objects can change. Object can be a garden furniture, statue, village oven, pergola, water elements, playing equipments and even coops.

A pergola which is also known as a kind of overhead plane is the most preferred object in housing exterior spaces. Pergola is a kind of necessities for hot climate countries and they can be placed both in front, back and side gardens. Wood, metal, or concrete are the common materials for making pergola. Additionally, suspended or supported overhead plane such as an umbrella, tent or even it can be a canopy of tree can be useful for hot climates as well. Besides in Cyprus, gardens grape-vine with latticework is the most common pergola type to provide shadow.

In Cyprus, semi-open spaces (pergolas) are used to spend their daily activities for instance sitting, eating, and as well as placing cars.

Objects in space can vary according to activities. For example, in Cyprus, stone basin is used most of the old rural houses. In the past, basin was used for different purposes as washing clothes. Even today, in some areas stone basins are seen in the gardens. Nowadays, they are used for other activities as well such as washing saucepan, washing vegetables etc. Moreover some houses have stone basins for decoration of gardens as well.

Other object type garden furniture can change according to users' life styles and income level. More comfortable and more aesthetical sitting elements are

used by high income people in their garden. They prefer playing equipment for their children in the garden. At the same time, low or middle income level people generally in rural areas, prefer to use handmade materials such as tree-stump. They use handmade swings in their garden as well.

Additionally, religion and values affect the statues in gardens. Mainly statue of Christ or a miniature model of church or a cross is used by Christian people on their houses exterior space to emphasise their identity. Besides, they use statues on their entrance door to define entrance as well.

Another example can be given from Indian people. Cows are sacred and have important meaning for Indians. Hence, cow statues are most common object for decorating their gardens. In addition, during Christmas and New Year time, most of the people use decorated plastic or live pine trees on their exterior spaces as a symbol of that time.

In Cyprus, two special objects are used in gardens and they are known as symbol of the Cypriot life. One of them is the water wells that almost all the rural houses had and this water well worked with donkeys. Besides, wells were used as a refrigerator as well. Since, in the past, people did not have a fridge and especially during summer days people put their watermelon in it to be cooler. Even today, some of the houses have a well and residents try to decorate them as a water wheel to memorize those old days.

Second one is the village oven. Almost all rural houses in Cyprus dominated with village oven. These special ovens are used for special days. Such as before Bayrams, they make traditional bread which is called “Çörek” and in Bayram days they use it to cook their oven kebabs. Even today, it is a tradition for Cypriots to cook oven kebab on Sundays when all the family members are come together.

Water elements are also known as object in gardens. These water elements are mainly used for aesthetic purposes and during long summer days, active water elements give coolness to the exterior spaces.

The Effect of Cultural Background on Landscaping

Planting elements; trees, shrubs, ground cover etc., besides hard and soft base coverings are all issues that included in the landscaping. Landscaping elements may change according to culture as well. Different trees have different symbolic meaning from country to country. For instance date palm trees are popular in Middle East and it became a symbol of Islam in times. Besides, pine tree is a messenger of the Christmas and New Year for almost all people around the world.

In Cyprus different trees have different meanings and are used for different purposes such as a branch of Myrtle tree is used for cemetery. Bougainvillea is mainly used for define the entrance of their gardens. In the past, Jasmine with latticework is popular plant almost all rural and urban houses gardens. Mainly

they are located to define entrance and to give good odour to the surrounding as well. However, nowadays, it is not very popular as it was before. In addition to Myrtle and Jasmine, Cypriots prefer to use Olive tree in their gardens as well. Because according to belief of Cypriots olive tree is good for evil eye.

According to life style of the people especially in European countries, people prefer sustainable life and as a part of sustainable life they grow their vegetables in their gardens. Even in some rural areas in Cyprus, residents especially the ones who are immigrant from Turkey grow their vegetables in their gardens. In contrast to them, foreigners, instead of planting vegetable, are prefer to decorate their front garden as prestige garden.

Flower pots selection and placement can be changeable according to society. Generally, Cypriots prefer to decorate their patios with flowers in pots. On the other hand, different type of plants can be preferred to place different containers. Even today, especially in village house gardens, honeysuckles are preferred to plant in saucepan for decoration.

Evaluation of Housing Exterior Space Identity of Three Villages: Bahçeli, Karaman, Lapta

Methodology of Analysis

In this research, three villages are selected for the case study. All of them lie on Kyrenia Ranges. They have similar natural characteristics as well. These villages are Bahçeli, Lapta and Karaman. Both physical analysis and interview surveys were carried out in these villages.

For the physical analysis, inventory forms were prepared. Each village has been analysed with the inventory forms. Pictures were taken and sketches were drawn at site. Then, people in each unit over 18 years were interviewed to determine their demographic structure and cultural background. A total 30 selected houses were evaluated according to three main determinants of identity; natural, physical and cultural issues. While natural issues include geographic location, topography, climate, vegetation and water, physical issues possess architectural frame, garden definer, object in space and landscaping and the cultural issues contain world view, life style, values, image, activities, language and communication style, belief systems, value systems, family relationships, sexuality, religion and level of acculturation

Climate, vegetation and water were not taken into consideration for evaluation because all the three case studies are located on close locations and they have same climatic conditions, vegetation and water. However, geographic location and topography were evaluated one by one for each house.

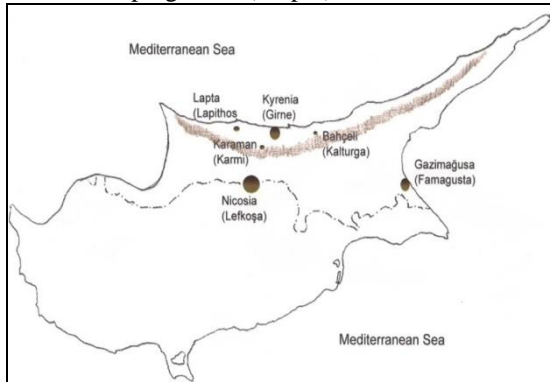
The research locations

Cyprus is the third biggest island in the Mediterranean Sea. It is situated on the important point of the Mediterranean Sea. Due to this, the island has been ruled

by different nations like Lusignans, Venetians, Ottomans and British. Today, in Cyprus, there are different ethnic groups with different cultures. But they meet in one common point which they all spent their summer days and nights in the exterior space of their houses. On the island, the effect of Mediterranean climate is seen which has short-cool winter days and long-hot summer days. In the island, summer lasts almost nine months. Because of this, people prefer to spend their summer's both day and night outside of their houses especially in front of their houses.

Indeed, it is right to tell that, although each house has some similarities, each housing exterior space has different identity like human being.

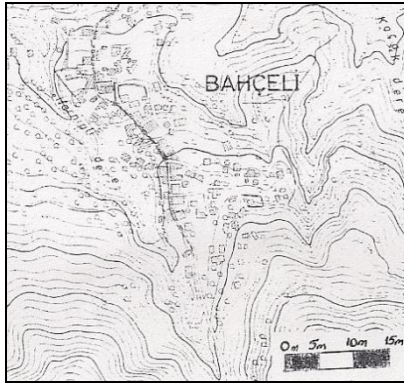
The first village that is selected for the case study is Bahçeli (Kalturga) where mainly settled by Turks, who immigrated from Black Sea Region and Mersin in Turkey. Second one is Karaman (Karmi), where the population is mainly British and German. The last one is Lapta (Lapithos), where the population of the village core is mainly Turkish Cypriot and a few Turks, whereas foreigner people lives in new developing areas (Map 1).

Map 1: The locations of the selected villages; Bahçeli, Karmi and Lapta.

Bahçeli

Bahçeli village lies on the Kyrenia Mountains along the sea shore of the Kyrenia. It is located between two valleys (Map 2). The village is approximately 200 feet above sea level. The village cannot be seen from a distance and from Kyrenia-Esentepe main road. However, from the village, sea can be clearly seen.

Map 2: Figure-ground map of Bahçeli.

The villagers spend most of their time in their housing exterior spaces as well as in the street spaces. Generally, the streets are cul-de-sac and defined by houses. In the village, the houses are mainly one storey with gardens but there are two apartment buildings with no gardens (Photo 1).

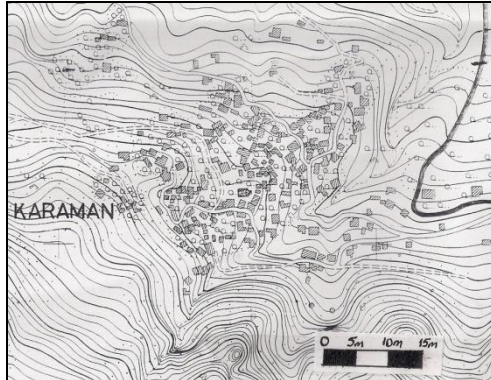
Photo 1: A view from Bahçeli village.

In the past, until 1974, it was a Greek village. But after 1974, the Turks, from Mersin and Black Sea Regions of Turkey settled there. The population of the village is approximately 500. However, in summer period, population is almost 1500 together with the new developed part of the village, along the main road. As demographic information of the village, all interviewed houses were nuclear families. Mainly, families are composed of four or five members. Most of the men work in a private company and few are retired. In contrast, all women are housewives. In the village, all of the residents are owner of the houses. All the residents in the village have both Turkish and North Cyprus Identity Cards.

Lastly, mainly the people graduated from primary school and only few of them graduated from a university.

Karaman

The second selected village is Karaman. It is known as Karmi, as well. The village lies on the Five Finger Mountains of Kyrenia. The village is 1000 feet above from sea level and gives opportunity of the sea view and coast line (Map 3).

Map 3: Figure-ground map of Karaman.

The village possesses white houses with coloured window frames and shutters. All the houses have gardens (Photo 2). The streets are windy and narrow with the sound of trickling water and an abundance of flowers and trees (Fasli et al. 2007).

Photo 2: A view from Karaman village.

Village was renovated after 1974. Great importance was given to the traditional characteristics of the village and traditional construction type of the buildings

during the renovation project. For instance, wooden rafters and rush mats are used for ceilings, solar heaters are not permitted to be placed on the roofs and the height of the water tanks is limited to 60 cm above the roof (www.cypnet.co.uk/ncyprus/city/kyrenia/karmi/index.-html).

It is accepted as a special area due to the unique character of the village and it is under protection of the Ministry of Tourism. All houses in the village are rented for 49 years only to foreigners and nowadays, the village is inhabited by British and German people. In Karaman, most of the units possess retired couples, only few people live alone and there is not any child. Mainly, people are graduated from high school. Furthermore, the users of the houses rent the houses from government and are not owner of the house. Their nationality is either British or German.

Lapta

The last case study area is Lapta, where is also known as Lapithos or Laphetos. It is situated 14 kilometres west of Kyrenia on Five Finger Mountains, on the northern coast of the Cyprus (<http://en.wikipedia.org/wiki/Lapithos>). Additionally, it was one of the oldest and famous settlements of Cyprus. After the construction explosion in Cyprus; Lapta was divided into two parts with main road (Map 4).

Map 4: Figure-ground map of Lapta.

In the old part of the village, the streets are narrow and defined with houses. Houses are mainly one storey with gardens. However, in the new part of the village, the streets are larger and houses are mainly two stories. Since, houses are located at the middle of the lots, almost all houses have gardens (Photo 3).

Photo 3: A view from Lapta village.

From 18th BC, when Phoenicians settled in Cyprus, Lapta became one of the city kingdoms in Cyprus. Later, when Cyprus was under Roman Empire, Lapta was regional capital. During the Byzantine period, Lapta was so successful that it became famous as ‘the city treasure’ which unfortunately led to its invasion and partial destruction by Arab pirates (www.aboutnorthcyprus.com/index.php/feature/m/all-about-lapta/).

Before 1974; Lapta was populated with Greek Cypriots. Nowadays, the core of the village is populated by Turkish Cypriots and Turkish people. However, the new developed part of the village is populated by foreigners.

It is also famous with the abundance of different type of trees such as green-clad orchards, lemon-trees, bergamot-trees, and all sort of orange-trees and palm-trees (Fasli et al. 2007). But first two villages do not famous with any product.

In Lapta, as a demographic structure of the village, mainly there are nuclear families of four people and in some units couples are living. For nuclear families; some of the men work in government and few of the men work in a private sector. The women’s are housewives. Besides, there are couple residents as retired. In the village, all the people are owner of their houses. The owners of the units are the Turkish Cypriot. Mainly the people are graduated from high school and only few of them are graduated from primary school and university.

Evaluation of the case studies: Bahçeli, Karaman and Lapta

In Cyprus, housing exterior space is very important due to very long and hot summers. Therefore, people prefer to use their housing exterior spaces more than indoors. The components of the identity; natural, physical and cultural issues are the issues that are affecting the housing exterior space identity. Natural issues are related with the natural characteristics of a site. In contrast, physical issues are the man-made characteristic of a place that is shaped by natural and cultural issues. Meanwhile, the natural issues include geographic location, topography,

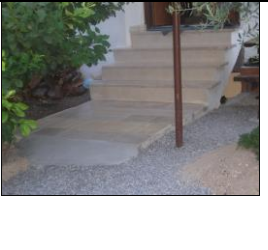

climate, vegetation, water; the physical issues at housing exterior spaces include architectural frame, garden definer, object in space and landscaping. Additionally, the components of culture that affect people’s cultural background are the activities, life style, world view, gender, religion, beliefs etc.

When the three villages are analysed; some similarities and differences are determined among them. It is determined that the users’ background is effective on housing exterior spaces identity. However, more than that the effect of climate is more dominant issues on housing exterior space identity.

Bahçeli

The Bahçeli village is undeveloped and the villagers have not a wide world views. The reason of this situation is that; inhabitants are isolated. In the village, almost all are relatives and they came from same region in Turkey. Additionally, they do not have any relations with the ethnic groups in the island. Besides, they have primary education.

Generally the gardens are untidy and messy. The selection of the objects, garden definers, landscaping elements and the design of the architectural frame is arbitrary and the selection of material is unconsciously (Table 1).

Architectural Frame	<ul style="list-style-type: none"> Arbitrary facades Randomly added rooms/floors 			
Garden Definer	Base Plane	<ul style="list-style-type: none"> Concrete hard surfaces for daily activities Soft surfaces for landscaping 		
	Vertical Plane	<ul style="list-style-type: none"> Wire-fences or concrete walls. 		

*The Effect of Cultural Background on Housing Exterior Space
Identity of three villages in Northern Cyprus: Bahçeli, Karaman, Lapta*

Overhead Plane	<ul style="list-style-type: none"> Defined with grape-vine with latticework 	
Object in Space	<ul style="list-style-type: none"> Old interior furniture Natural woods for sitting Traditional village oven Swing for children Chicken coops 	
Landscaping	<ul style="list-style-type: none"> Mulberry, loquat, pomegranate, fig, olive, lemon, almond, tangerine, grape-vine and plum Bougainvillea is used for defining the entrance The seasonal plants in pots Vegetables 	

Table 1: Findings of the Bahçeli Village.

Karaman

Second village is Karaman. It is a developed village. The people who are living there have wide world views. The reason of this condition is that; they come

from European countries; as United Kingdom, Germany etc. They are extrovert to the foreigners and have high school education.

Generally the gardens are clean and tidy. The selections of the objects, garden definers and landscaping elements are proper. Whole gardens have a design and unity between materials (Table 2).

<p>Architectural Frame</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Do not change the architectural frame • Few of the users add semi-open spaces • All houses architectural frames are white. • Houses have names or gongs 		
<p style="writing-mode: vertical-rl; transform: rotate(180deg);">Garden Definer</p>	<p>Base Plane</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Concrete hard surfaces are used for transition spaces • Stone hard surfaces are used for daily activities • Soft surfaces for landscaping. 	
	<p>Vertical Plane</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Walls or iron fences 	
	<p>Overhead Plane</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Overhead plane is defined with grapevine with latticework 	

<p>Object in Space</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Concrete, bamboo or metal sitting elements • Do not have any playing equipment • Chicken coops or dog cottages • Statues 	
<p>Landscaping</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Almond, palm, olive, plum, orange, lemon, grape-vine, cypress, tangerine and pine trees • Different types of shrubs • Seasonal flowers in pots • Do not have any vegetables in gardens. 	

Table 2: Findings of the Karaman Village.

Lapta

The third village is Lapta. It is a developed village and the people who are living there have similar behaviours with the foreigner people who are living in Karaman Village. Since, Cyprus was one of the colonies of British, people show similarities with the British people. Besides, people have wide world views. The reason behind this condition is that; people are extroverted to the foreigners and they are high school education.

Generally, the gardens are designed and tidy. The selections of the objects, garden definers, landscaping element and the design of the architectural frames are proper. Additionally, the selected materials are more properly than Bahçeli village but less properly than Karaman village (Table 3).

<p>Architectural Frame</p>	<ul style="list-style-type: none"> • White and light colours architectural frame. • Closed balconies. 			
<p style="writing-mode: vertical-rl; transform: rotate(180deg);">Garden Definer</p>	<p>Base Plane</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Concrete hard surfaces are used for daily activities • Soft surfaces for landscaping 		
	<p>Vertical Plane</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Concrete walls and wire-fences 		
	<p>Overhead Plane</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Overhead plane is defined with grape-vine with lattice-work 		
<p>Object in Space</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Plastic and metal sitting elements • Traditional village oven • Swing for children • Statues • Artificial pool • Chicken coops and dog cottages 			
<p>Landscaping</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Citrus trees as orange, lemon and tangerine • Banana, fig, loquat, olive, grape-vine and date-palm trees • Jasmine for entrance definition • Seasonal flowers in 			

	<ul style="list-style-type: none"> • pots • Partially vegetables 		
			

Table 3: Findings of the Lapta Village.

Conclusion

In this study, the effect of cultural background on housing exterior spaces identity was analysed in the three selected villages. Housing exterior space identity was examined and evaluated according to natural issue, physical issues and cultural issues.

In North Cyprus, mainly Turkish Cypriots are living. On the other side, various ethnic groups are existing in the island such as Turkish people who immigrated from Turkey, British and German. Due to the existence of various cultures, the housing exterior space identity is affected. Since, housing exterior spaces are shaped according to the users' cultural background.

When three villages are compared according to architectural characteristics, there are some differences and similarities between them. In Bahçeli, residents of the houses are the owners of them, but there is not any maintenance of the buildings. They add new room/s and floors randomly to their houses. In Karaman, users rent the houses from government. When users of the houses want to change anything on the architectural frame, they respect quality and local characteristics of the whole village. The best material is chosen according to existing ones; everything has unity and harmony between each other. In Lapta, houses are well. The users give more significance to their architectural frame. They make some additional things on the architectural frame however; it is more consciously than Bahçeli.

When a garden definer criterion is compared between three villages, some similarities and differences are perceived as well. As a base plane, different kinds of materials are used to create sub-spaces. Almost all houses both have soft and hard spaces. But in Bahçeli, more soft spaces are preferred than hard spaces. Because, according to their needs, people want to grow vegetables as much as possible as well as trees. Besides, they use hard spaces for transition and daily activities as well. On the other side, in Karaman, hard spaces are divided into two. Area where covered with concrete is used as transition area. However, the

area where covered with stone is used for more private activities. In Lapta, concrete is used for daily activities; however soil is used for landscaping. As a vertical definer, all of the three villages are used similar materials. For the front garden concrete walls and iron fences are used to create privacy and for the back gardens wire-fences are used. As an overhead plane, canopies of big trees are used as well as wooden pergolas. Furthermore, the most common similarity between all villages is grape-vine with lattice-work to create semi-open spaces during long and hot summer days.

When object in space criteria is compared in the three villages; in Bahçeli objects are selected unconsciously. The most economical objects are selected for their garden. In gardens, old sitting elements are used and coops are made from waste materials. On the other hand, in Karaman, objects are selected consciously for their gardens. Great importance is given to unity in the gardens. Different statues for decorative purposes, seasonal flowers in pots and the sitting elements are used for gardens. Moreover, pergolas are used for both decoration and utilities. Almost all gardens have wooden pergola within a unity with general architectural frame. All these elements are given identity to their gardens. The users in Lapta show similar behaviours with the people in Karaman. They use different statues for decoration, as well as seasonal flowers in pots to decorate their gardens. Besides, the selected seasonal flowers are in a harmony with the trees.

When landscaping criteria is compared in the three villages; in Bahçeli, gardens are designed arbitrary. Some of them prefer to use existing trees but when the new ones are added, the users initially consider their needs more than aesthetic values. Trees, vegetables and flowers are planted arbitrarily. But, in Karaman and Lapta users pay more attention to the gardens than Bahçeli. In Karaman, people respected to the existing trees. Besides, the users of the village live both in Cyprus and in UK/Germany; therefore, all of the houses have seasonal flowers in pots. In Lapta, like Karaman, people prefer to keep existing trees, but seasonal flowers are used to give colour to their gardens. Lastly, all the three villages have one common point that they all have traditional plant grape-vine in their gardens to create shadow and to meet their needs.

To conclude, as is mentioned before, there are some similarities and differences between three villages. The effect of cultural background can be read on housing exterior space identity. However, we cannot say that cultural background is the most important determinant of housing exterior space identity. More than that, climate is the most important issues on housing exterior space identity.

References

- Alexander, C. (1977). *A pattern language*. New York: Oxford University Press.
- Bala, H. A., & Yoldaş, N. G. (2008). Yarı kamusal-yarı özel bir mekan: Çıkılmaz sokaklar. *Yapı Dergisi* , 322, 88-93.
- Cohen, A. (1994). Culture, identity and the concep of boundary. *Revista de Antropologia social, num.3*, Editorial Complutense, (pp. 49-61). Madrid.
- Danesi, M., & Perron, P. (1999). *Analyzing cultures: An introduction and handbook*. USA: Indiana University Press.
- Dora, E. A. (2008). Identity and evaluation of architectural spaces. *Yapı Dergisi* , 319, 58-61.
- Erçakıca, M. (2010). *Questioning the Influence of Cultural Background on Housing Exterior Space Identity in Bahçeli, Karaman, Lapta in North Cyprus*. Master Thesis. Famagusta: EMU.
- Ertürk, T. (1996). *Şehir kimliği: Amasya örneği*. İstanbul: ITU.
- Faslı, M. (1997). *The use of the residential exterior spaces in North Cyprus*. Master Thesis. Famagusta: EMU.
- Faslı M, & Dağlı, U. (2001). The changing role of Cypriot women in urban residential exterior spaces. *Kadın/Woman2000*, 2(2), 49-65.
- Faslı, M., & Şahin, N. P. (2002). An assessment of the exterior space qualities in mass housing areas in Northern Cyprus. *IV. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi Bildiriler*, 28-29 Kasım 2002. Famagusta: EMU.
- Faslı, M., Şahin, N. P., & Vehbi, B. O. (2007). Effects of cultural diversity on domestic architecture of North Cyprus. *6. International Congress on Cyprus Studies*. Famagusta: EMU.
- Jorgensen, B. S., & Stedman, R. C. (2001). Sense of place as an attitude: Lakeshore owners attitudes toward their properties. *Journal of Environmental Psychology* , 21, 233-248.
- Kent, S. (1990). *Domestic architecture and the use of space*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Marcus, C. C., & Sarkissian, W. (1986). *Housing as if people mattered*. California: University of California Press.
- Miles, M. (2007). *Cities and cultures*. Oxon: Routledge.
- Neill, W.J. V. (2004). *Urban palnning and cultural identity*. London: Routledge.
- Newman, O. (1996). *Creating defensible space*. Washington, U.S. Department of Housing and Urban Development Office of Policy Development and Research. <http://www.defensiblespace.com/book/thebook.htm>
- Oktay, D., & Onal, Ş. (1998). Analysis of residential outdoor spaces in Cypriot Towns. *Open House International*, Vol.23, No:1, 22-31.
- Paşaoğulları, N. (1999). *An evaluation of public open space provision and use in rapidly groving towns: As a case study of Gazimağusa*. Master Thesis. Famagusta: EMU.
- Rapoport, A. (1977). *Human Aspects of Urban Form*. Exeter: Wheaton & Co. Ltd. <http://en.wikipedia.org/wiki/Lapthos> dated on 11.04.2009. <http://www.aboutnorthcyprus.com/index.php/feature/m/all-about-lapta/> dated on 13.04.2009. <http://www.cypnet.co.uk/ncyprus/city/kyrenia/karmi/index.html> dated on 24.03.2009.

XX. Yüzyıl Başlarında Kıbrıs'ta Türk Düğünlerinin Maliyeti Üzerine Bir Değerlendirme

Meral DEMİRYÜREK*

1.Giriş

Düğünler her toplumda özel seremoniler biçiminde yüzyıllardır vardır. Evlenme töreni manasındaki düğün kavramı insanlık tarihi içinde çok eski bir yere sahiptir. Kökeni hak dinler öncesindeki birtakım inanışlara kadar gider. Kadın ve erkeğin bir araya gelerek insanlığın devamı için üremeyi gerçekleştirmeleri basit bir olgu biçiminde algılanabileceği halde, aksine geçmişten günümüze önemini kaybetmeden devam eden bir çizgide hep büyük anlamlar taşımıştır. Toplumdan topluma kültürel sebeplerle ilişkili olarak farklılıklar gösteren törenlerin özünde evlenmenin yüceltilmesi ve çevre nazarında meşrulaştırılması söz konusudur.

Türk toplumunda düğün geleneksel bir biçimde varlığını hep sürdürme gelmiştir. Düğün kuralları halk tarafından kesinleştirilmiştir ve kutsaldır. Belli ritüeller vardır ve bunlar sırası dahi değiştirilmeden devam ettirilir. Anadolu'da Türklerden önce yaşamış eski toplumların da yaptığı şekilde düğün İslam inancının da bir gereği olarak yıkanarak arınma işlemiyle başlar. Gelin hamamı mutlaka yapılır. Gelin ve damada özel kıyafetler giydirilir. Giysilerin şekli ve karakteristik özellikleri dönemsel olarak değişir. Geçmişte gelin kıyafeti olarak daha çok yöresel özellikler taşıyan özel elbiseler giydirilirken ve bunlarda renk çoğunlukla kırmızı iken günümüzde Batı kültürünün etkisi ya da yansıması olarak beyaz renk tercih edilmektedir. “Anadolu’da gelinin gözyaşlarının bereketi artıracığı düşüncesi vardır. Gelinin gözyaşlarının bereket getireceği düşünülür, bu nedenle de kına gecesinde gelinin ağlaması için büyük çaba harcanır” (Çetin 2008: 116). Gelin kadar damat için yapılanlar da dikkat çekicidir. Damadın özel kıyafetler giymesinin dışında görünümüyle ilgili hazırlıkların başında damat tıraşı gelir. Ayrıca damadın gelin odasına gönderilmeden önce türlü eziyetlere katlanmak zorunda bırakılması hemen her dönemde ve kültürde görülür. Toplumun alt birimini oluşturan ailelerin kuruluşu esnasında gerçekleştirilen törenler neşe ve mutluluk kaynağı olmakla birlikte belli bir maddi külfeti de beraberinde getirmektedirler. Nitekim Kıbrıs Türk toplumundaki evlenmeye dair törenler ve bunların maliyeti bu çalışmanın konusunu teşkil etmektedir.

* Doç. Dr., Hitit Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

2.Kıbrıs Türklerinde Düğün

Anadolu’da olduğu gibi Kıbrıs’ta da Türkler arasında evlilik törenlerinde gelin hamamı, kına gecesi, bol müzikli ve oyunlu eğlenceler düğünün ayrılmaz parçalarıdır. Hatta sadece Türk düğünlerinde değil Rum ve Ermeni düğünlerinde de benzer özellikler görülür, aynı türkülerle eğlenilir. Şevket Öznur sözlerini de yayımlayarak Konyalı ve Kadife türkülerinin Ermeniceye ya da Rumcaya çevrilerken düğünlerde çalınıp söylendiğinden bahseder (Öznur 2012). Geçmişten bugüne kalan kayıtlar ve belgeler aile albümlerinde bulunan fotoğraflar, anı yazıları ve bazı dokümanlardan ibarettir. Bu noktada özellikle fotoğraflar ve yazıya geçirilen hatıralar çok önemlidir. Bazı Kıbrıs Türk aydınları otobiyografik izler taşıyan romanlar yazarak unutulmaya yüz tutan geleneksel değerleri kalıcı kılmışlardır. Bu isimlerden biri de Oğuz Yorgancıoğlu’dur. *Köklerimiz Nasıl Sallandı* adlı romanında Oğuz Yorgancıoğlu bir yuvanın nasıl kurulduğunu bütün ayrıntılarıyla anlatmıştır.

Mustafa ile İkbâl’in evlenme yolunda yaşadıklarını tüm ayrıntılarıyla anlatan romanda, evlilik için ilk adım “Allah’ın emri, peygamberin kavliyle” kızın babasından istenmesiyle atılır ve yine geleneksel kurallar gereği kız ailesi tarafından hemen verilmez, bir müddet düşünmek için izin istenir. Belli bir sürenin sonunda İkbâl’in ailesi kızlarını verecekleri haberini gönderir. Bu kez Mustafa ve ailesi hazırlıklı bir biçimde tatlı paketlerini alarak söz kesmek üzere kız evine giderler. Mustafa’nın annesi Yasemin Kadın ile İkbâl’in annesi arasında şu diyalog geçer:

“-Evinizde var bir padem / Gelişiniz oğur kadem / Sizden bir cevahir isterik / Verecen yoksa ne den? / Ya evet deyin, ya hayır / Söz kesilsin, başlasın hayır! / Allah’ın emri, peygamberin kavli ile kızınız İkbâl’i oğlumuz Mustafa’ya isteriz. Cevabınız evet ise sağ parmağınıza yüzüğü takarız.. İkbâl’in annesi aldı sözü bu kez.

-Tencerede gaynayan ottur / Yeyemem garnım tokdur / Madem siz meheli gördünüz / Bizim bir itirazımız yoktur” (Yorgancıoğlu 2007: 204).

İki ailenin gençlerin evlendirilmesi için karar almasının ardından oturacakları ev, düğünle ilgili işler ve sağlanacak maddi destekle ilgili görüşü alışverişine geçilir. İkbâl’in ailesi kızlarına bir ev yapma ve on tane de koyun vereceklerini vaat ederler. Mustafa’nın annesi ve kardeşleri ise vefat eden babalarından kalan araziyi bölüşme yoluna giderler. Bundan da anlaşılıyor ki Kıbrıs Türkleri arasında gençlere sağlanacak destek her iki aileden de gelmektedir. İşbirliği içinde düğün hazırlıklarına başlanır. Gelin ve damat için kumaşlar satın alınarak gelinlik ve damatlık dikilir. Ayrıca annelere de çarşaf, çorap ve yemeni (başörtüsü) alınır. Kumaşlar ve diğer alınanlar 15 lira tutar, evlenecek çiftin anneleri 9 lirayı peşin verip kalan 6 lirayı dört taksitte ödeyip borçlarını harman zamanı kapatma sözü verirler. Evin mobilyası anlamına gelen “pırtı”nın siparişi için bir düğünle görüşen Mustafa dolap, masa, sandık, iskemle ve benzeri için

toplam 55 lira tutan masrafın 15 lirasını peşin, 40 lirasını ise sekiz taksitte ödemek üzere düğlerle anlaşır.

Kıbrıs Türklerinin usulü gereğince düğünden önce nikâh kıyılır ve böylece damat müstakbel eşinin evine rahatça gidip gelir, ancak aralarında fiziksel anlamda herhangi bir yakınlaşma olmamasına dikkat edilir. Aileler gençlerin evliliğini ancak düğünden sonra meşrulaşmış sayarlar. Düğün masrafları için kuzularını ve bir danalarını satarlar. Böylece hem bezirgâna, dülgere ve hırdavatçıya olan borçlarını öderler hem de mum, lokum, gül suyu ve kına satın alırlar. Komşularından şarap, kasabadan konyak temin ederler. Herse pişirmek için buğday hazırlarlar, ayrıca iki oğlak ve dört kuzuyu özel olarak dut yaprağı ile beslemeye başlarlar.

Düğünden üç hafta önce iki dünür kadın mahalleleri dolaşıp komşularının, tanıdıklarının ellerine gülümdanlarla (gülabdan) gül suyu döküp mum vererek düğüne davet ederler. Beş gün boyunca sürecektir düğünde gelenlere ikram etmek üzere yemekler hazırlanır. Menüde şunlar yer alır: Fırın patates, bullili (tavuklu) kolakas, etli kuru fasulye, bulgur ve pirinç pilavı, nohut yahnisi, çeşitli hamur yemekleri ve herse. İçkilerden ise şarap ve konyak. Yapılan bütün masraflara karşılık davet edilenler de birtakım hediyeler göndererek düğün sahiplerine maddi- manevi destek olurlar. *Köklerimiz Nasıl Sallandı* romanı bağlamında verdiğimiz örneklere Mustafa ve İkbâl'in düğünü için gelen hediyeleri de ilave etmek mümkündür: Üç tane keçi, bir torba kolakas, üç torba patates, iki torba seçme buğday, on okka bütün mercimek, elli paket makarna, bir torba un, bir torba bulgur, iki köfün üzüm, elli karpuz ve bol bol salatalık ile domates. Listeden de kolayca anlaşılacağı üzere davetliler maddi güçleri nispetinde ya yetiştirdikleri ürünleri ya da satın alabildikleri bazı ihtiyaç maddelerini hediye etme pratikliğini gösterirler.

Her düğünün ayrılmaz parçası çalgıcılardır. Romandaki çalgıcı grubunda davulcu, zurnacı ve kemaneci vardır. Ayrıca kadınların eğlencesinde döplek denilen bir çalgı çalınır. Romanda toplam yedi gün sürdüğünden bahsedilen düğünde günlerce kalıp davetlileri eğlendiren çalgıcıların oldukça yüksek meblağlar aldığı tahmin edilebilir, fakat *Köklerimiz Nasıl Sallandı*'da çalgıcılardan ayrıntılı bir biçimde bahsedilmekle birlikte ne kadar para aldıklarına dair ayrıntı yoktur.

Düğün masrafları arasında damat tıraşı ve gelin hamamı nedeniyle yapılan harcamalar vardır. Mustafa'nın tıraşı sırasında berberin usturasını iyi bilemesi yaşlı adamlar tıraş kâsesine bozuk para atarlar. Damadın abisi de tıraş bitince cömertlik gösterip beş şilin verir. Gelin onarıcı denilen kadın ise gelini yıkayıp giydirir, saçını ve makyajını yapar. Birtakım öğütlerde bulunur. Gelin onarıcının bu işi sürekli yaptığı için para aldığı kesindir, ancak *Köklerimiz Nasıl Sallandı*'da ödenen miktara dair bir ayrıntı yoktur. Bir diğer düğün çalışanı ise yemekçilerdir. Günlerce süren düğünlerde misafirlerin yemeklerini hazırlayan yemekçiler de geçimlerini düğünlerden sağlarlar.

Kıbrıs Türk düğünlerinin bir özelliği olarak damada da kına yakılır. Romanda kına şöyle tasvir edilir: “Kına yoğrulmuş ve bir tümsek gibi tepsinin tam ortasına toplanmıştı. Tam ortada kırmızı kurdeleli beyaz mum, onun çevresine de Mustafa’nın yaşı kadar, tam yirmi beş sarı mum dikilmişti. Sanki beyaz mumun çevresine daireler çizilmişti” (Yorgancıoğlu 2007: 257). Düğün sürerken bir gece kına gecesi yapılır. Çalgıcılar kına tepsisiyle birlikte sokaklarda dolaşarak kahveye giderler. Damadın sağ eline kına yakıldıktan sonra orada bulunan eş, dost ve arkadaşları kınanın üzerine madeni para koyarlar. Sonra kına tepsisi sağdıçlar tarafından gelin evine götürülür. Eğlenceler bitince gelin ve damat gerdek odasında bir araya getirilir. Ertesi sabah yenge kadın gelinden aldığı çarşafı kızın anne babasına götürür, onlar da kendisine bahşiş verirler. *Köklerimiz Nasıl Sallandı*’da İkbâl’in babasından beş şilin, annesinden de iki şilin alınır. Bu paralar mutlaka verilir, ama ailenin varlık durumuna göre miktar azalır veya çoğalır.

Kurgusal bir metnin imkânları dâhilinde dahi düğünlerin ne kadar büyük masraflarla yapıldığı, evlenen çiftin uzun süre borç ve taksit ödediği Oğuz Yorgancıoğlu’nun 6 Ağustos 1940 Cumartesi günü başlayan bir düğünü anlattığı romanından anlaşılmaktadır.

3. Mustafa Hâmi Bey ve Kıbrıs Türk Düğünlerinin Maliyeti

Fakat görebildiğimiz kadarıyla düğünlerin maddi ve manevi maliyeti konusunu gündeme getiren olmamıştır. Konuyu gündeme getiren Kavanin Meclisi Türk millet vekillerden birisi olan Mustafa Hâmi Bey’dir. Kavanin Meclisinde uzun yıllar İskele ve Mağusa mebusu olarak görev yapan Mustafa Hâmi Bey ekonomik meselelere yakından ilgi duymuş ve Kıbrıs adasının Türkler için vatan olarak kalabilmesinin temel şartını ekonominin sağlamlığında görmüştür. Bu maksatla “Rüya” adlı bir de hikâye yazan Mustafa Hâmi Bey, bir aydın olarak ekonomik ve toplumsal meseleler konusunda gazete yazıları da yayımlamıştır. Mustafa Hâmi Bey’in 1913 yılında yazdığı ve *Kıbrıs* gazetesinde yayımladığı düğünlerle ilgili yazıları da bu anlamda değerlendirmek yerinde olacaktır.

4. Köy Düğünlerinin Ekonomik Maliyeti

Kıbrıs gazetesindeki 26 Mayıs 1913 tarihli ilk yazısına köylerimizde “izdivaç düğünleri ahvâl-i hazıra-i maliyemizle gayr-ı mütenâsib bir halde devam edip gitmektedir” diyerek başlayan Mustafa Hâmi Bey, köy düğünlerinin “hem maddi hem de manevi zararları” üzerinde ısrarla durmaktadır. “Zaten düğün sahipleri düğünden evvel fevkalade bir masraf karşısında bulduklarından fazla olarak bir de düğün masrafı” ile uğraşıyorlar, “bu masraflar” çoğunlukla borç alınarak yapılıyor, bu borçların ödenme zamanı geldiğinde aile düşünmeye başlıyor ve yaptığı masraflara pişman oluyor diyen yazara göre ikinci bir kayıp ise düğün nedeniyle işe gidemeyen kişinin maruz kaldığı “gündelik kaybı”dır.

5.Köy Düğünlerinin Sosyal ve Manevi Maliyeti

Mustafa Hâmi Bey köy düğünlerinin ekonomik yönünü bu şekilde eleştirirken asıl üzerinde durulması gereken konunun ise “düğünlere getirilen fahişeler olduğunu” şu sözlerle ifade etmektedir:

“Fenalığın en mühimi düğünlerimizde fahişe kadınlar bulundurmaktır”

Yazar düğünlere bu kadınların “neden ve nasıl getirildiklerini” açık olarak belirtmiyor ama yazıların içeriğinden bu kadınların “hanende ve sazende” olarak getirildikleri anlaşılmaktadır. Yazara göre bu kadınlar yüzünden meydana gelen olaylar o kadar vahimdir ki “bazen telâfisi gayri kabil hadisât” meydana gelmektedir. Çünkü bu kadınlar “gençler arasına rekabet sokuyor, husumetler tevliid ediyor, bazen de cerh ve katl maddelerini intaç ediyor.”

Bu sosyal olumsuzlukları anlatan yazar, bu düğünlerin ve düğünlere getirilen “fahişe kadınların” neden olduğu sağlık sorunları üzerinde de durmaktadır. Yazara göre böylece “bel soğukluğu ve frengi” gibi hastalıklar ortaya çıkmakta, nüfus olumsuz etkilenmekte, hastalıkla doğular meydana gelmekte, nesil bozulmakta ve hatta bu hastalıklar sebebiyle ölümler dahi meydana gelmektedir.

Bu sonuçların birçoğuna tanık olduğunu belirten Mustafa Hâmi Bey bu durumun düğün günleriyle sınırla kalmadığının da altını çizmektedir. Düğün günlerinden sonra “delikanlılar kasabalara koşuyor, onları arayıp buluyor ve bu görenek” henüz yetişmekte olan küçüklere de “kötü örnek oluyor.” diyen Mustafa Hâmi Bey şu sonuca varıyor:

“Cebimizi boşaltan, neslimizi bozan, bizi maraz-ı mevte uğratan, darağacına yanaştıran, sefaletle düşüren bu düğünler ve düğünlerde getirdiğimiz kadınlardır.”

Bütün bu eleştirilerden sonra Mustafa Hâmi bey çözüm yolunu da göstermektedir. Ona göre yapılması gereken zaptiyenin de yardımıyla “köy ihtiyar meclisi” ile köy ileri gelenlerinin bu tür kadınların köye getirilmesini engellemeleridir.

6.Kasaba Düğünlerinin Ekonomik Maliyeti

Mustafa Hâmi beyin *Kıbrıs* gazetesindeki konuyla ilgili ikinci yazısı ise 17 Haziran 1913 tarihlidir ve kasaba düğünlerine ayrılmıştır. Yazar köy düğünlerinin aksine kasaba düğünlerinin esas olarak “ekonomik yönü” üzerinde durmaktadır.

“Kasabalarda bir düğün masrafı küçük bir esnaf sermayesi kadar bir yekûn teşkil” eder diyen Mustafa Hâmi Bey bir haftalık bir düğünün maliyetinin ne olduğunu sormakta, düğün sonunda “hademe, hânende ve sâzendelerin” aldıkları ücret ve bahşişlerin de hesaba katılması gerektiğini söylemektedir. Ona göre, “maliyece bu kadar müzayakalı” olunulan bir dönemde bunca masrafın yapılması doğru değildir. Çünkü bu şekilde “ya sermayemizin bir kısmını feda veya istikraz tarikiyle para” teminine mecbur kalınmaktadır. Bir başka deyişle sermayenin bir kısmı feda edilmekte veya borçlanılmaktadır. Hâlbuki sermaye azalması kazancın da azalması anlamına gelir. Borçlanmak ise zaten yetersiz

olan kazancın bir kısmının borç ödemeye ayrılması demektir ki, her ki durumun da ne kadar zararlı olduğu açıktır.

7.İzdivacın Hakiki Manası ve Gerçek Saadetin Temeli

Mustafa Hâmi Bey'e göre evlilikten maksat "iki gencin meşru' bir rabıta ile birleşmesi mes'ud bir aile teşkil etmesidir." Bir ailenin en büyük saadeti ise "kimseye ihtiyaç ve minnet" duymadan yaşamasıdır. Ailenin kazancı ne kadar artarsa saadeti de o kadar artar.

Bu nedenle Mustafa Hâmi Bey evlenip aile kurmak isteyen kişinin "ilk düşüncesi evlilik hayatına dâhil olmazdan evvel hür ve mes'ud yaşamak esaslarını" hazırlamak değildir demektedir ve şöyle devam etmektedir:

"Az bir sermaye veya mütenakıs bir irâd" ile yola çıkmanın sonucu vahimdir ve "elîm ve ızdırâb-âver bir hayat yaşamağa mahkûm" olmak demektir.

8.Düğünlerin Mahiyeti ve Maliyeti

Mustafa Hâmi Bey'e göre düğünler esas olarak "hanım kızlarımızın ebeveyni tarafından arzu olunuyor ve düğünsüz veya sade bir düğün ile izdivaç pek büyük mahrumiyetlerden addolunuyor. Ebeveyn tabii olarak evladını seviyor, onun mes'udiyeti ile mahzûz oluyor. Zaten bütün âmâl ve temenniyâtı da buna münhasırdır."

Mustafa Hâmi Bey bunu söyledikten sonra ebeveynlerin bu tutumunu eleştirmekte ve şöyle devam etmektedir:

"Fakat mademki bu böyledir. Damadını lüzumsuz ve fâhiş masraflara düşürmekle sevgili evladının mes'udiyetinden bir kısmını heder etmek, o saf ve kıymetdâr hayata siyah bir leke kondurmak ve o lekeyi ihtimal ki sevgili kızının" ızdırablı hayatı nedeniyle dökeceği gözyaşlarıyla sildirmek ne kadar doğrudur? "Yazık değil mi?"

Yazara göre bir düğün sadece düğün sahiplerini etkilememekte, akrabaları da etkilemektedir. Bu cümleden olarak düğüne katılmak zorunda olanların hem düğüne katkıda bulunmak hem de katılabilmek için ilave masraflar yapması gerekli olmaktadır. "Hele hanımlarımızın hanendelere ve sazandelere para vermeleri usulünü cidden pek ağır buluyoruz" diyen Mustafa Hâmi Bey eleştirilerini özellikle kadınlara yöneltmekte ve söylenen kantoları "âmîyâne" ve "muzır-ı ahlâk" olarak değerlendirmektedir. Kantolar söylendikten sonra kadınlar ve kızlar tarafından dansçıların alınlarına "şilinlerin dizilmesi yanlış hem de pek yanlış bir harekettir. Bu hareketin vehameti karşısında titremeliyiz. Binaenaleyh bu derdlerimize çaresâz olacak tedâbiri ittihaz etmekte isti'cal edelim."

9.Hâmi Bey'in Görüşleri ve Kıbrıs Gazetesinin Yorumu

Hâmi Bey'in yazısını yayımlayan Kıbrıs gazetesi, görüşleri desteklemiş ve aşağıdaki fikri ileri sürmüştür:

“Fikrimizce icra edilebilecek teşebbüsün en müessiri evvelce de yazmış olduğumuz veçhile Leymosun ve Baf mebus-ı sabıkı Mehmet Ziyaî Efendi tarafından teklif ve geçen sene ceride-i resmiyye ile ilan edilen layihanın tekrar meclise getirilerek tasdik edilmesini istemektir. Maksadın husulü için Meclis-i Kavanin riyasetine hitaben kasabalarda ve köylerde mahzarlar yapılmalıdır.”

10.Sonuç

Düğün kavramının her toplumda olduğu gibi Kıbrıs Türk toplumunda da özel ve önemli bir yeri vardır. Evliliğin yüceltilmesi ve meşrulaşması için geleneksel anlamlar taşıyan törenler yapılır. Yeme- içmenin yanı sıra bol eğlenceli oyunlarla süslenen törenlerin birleştirici rolü de vardır. Bununla birlikte, çevrenin yarattığı baskıyla ailelerin bütçelerini aşan harcamalarda bulunarak düğün yapmaları ekonomik anlamda olumsuzluklar taşır. Özellikle yeni evlenen çiftin büyük borçların altına girmeleri onların yuvalarındaki saadeti zedeleyici etkiler yaratabilir.

Düğün ve evlenme etrafında yazılanlar daha çok özellikleri ortaya koyan detaylar içerir. Düğünlerin nasıl yapıldığı, nelere dikkat edildiği ve ne kadar sürdüğü gibi sorular etrafında tarifleyici ve tanımlayıcı bilgiler etrafında şekillenir. Hâlbuki Mustafa Hâmi bey, farklı bir bakış açısıyla düğün kavramını ele almıştır. O, konunun ekonomik ve ahlaki boyutuyla ilgilidir. İfrada varan gereksiz harcamaların yapıldığı törenler olarak gördüğü düğünlerin daha en başta yeni evlenen çiftlere zarar verdiği, evliliği başlangıcında zedelediği fikrindedir.

Kaynaklar

- ÇETİN, Cengiz (2008) “Türk Düğün Gelenekleri ve Kutsal Evlilik Ritüeli”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S.48, s. 111-126.
- DEMİRYÜREK, Meral (2012) “Kıbrıs Türk Aydını Mustafa Hami Bey ve Rüya'sı (1913)” *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, c. 9, S. 4, s. 198-209.
- DEMİRYÜREK, Meral (2013) “Kıbrıs Türk Hikayeciliğine Yeni Bir Katkı: Rüya” *Doğu Akdeniz Üniversitesi Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi Bildirileri Kitabı*, Gazimağusa, s. 51-59.
- Mustafa Hâmi Bey, “Düğünlerimiz 1:Köy Düğünleri”, *Kıbrıs*, 26 Mayıs 1913.
- Mustafa Hâmi Bey, “Düğünlerimiz 2: Kasaba Düğünleri”, *Kıbrıs*, 17 Haziran 1913.
- ÖZNUR, Şevket (2012) “Geleneksel Türk ve Rum Düğünlerinden Bazı Kesitler”, *Turkish Studies*, Volume 7/4, s. 2611- 2626.
- YORGANCIOĞLU, Oğuz. M. (2007) *Köklerimiz Nasıl Sallandı*, İzmir: Umay Yay.

Kıbrıs Gazilerinden Anılar

Mustafa BAKAN*

Giriş

Çorum ili; Orta Karadeniz Bölümünün iç kısmında yer almaktadır. Yüzölçümü 12.820 km² dir. Deniz seviyesinden ortalama yüksekliği (rakımı) 801m.dir. Ankara'ya 244, İstanbul'a 608, km'dir.

Çorum tarih öncesi ve tarih çağlarında önemli kültürlerle ve uyarlılıklara sahne olmuştur. Çorum yöresinde yaşayan ilk yerli halk Hattiler'dir. Daha sonra Hititler egemen olmuşlardır. Hititler (M.Ö 1650–1200) Anadolu'da yaşayan eski uygarlıkların en büyüğüdür. Hitit İmparatorluğunun başkenti Çorum il sınırları içerisinde bulunan Hattuşa (Boğazkale)'dir. Böylece Çorum Anadolu'da büyük bir İmparatorluğun tarihte başkenti olmuştur.

Tarihte ilk yazılı barış antlaşması olan Kadeş Antlaşmasını¹ imzalayan Hititlerin başkenti Hattuşa'nın Çorum ilinde olması, Çorum'u dünya barışı açısından önemli bir konumda tutmaktadır. Hititlere ait Boğazköy-Hattuşa, Alacahöyük ve Ortaköy-Şapınuva gibi Çorum il sınırları içinde bulunan ören yerleri, Çorum'u dünyaya tanıtmaktadır. Çorum'da bir kültür ve turizm merkezi olan Boğazköy-Hattuşa, UNESCO tarafından dünyada koruma altına alınması gereken önemli kültürel miraslardan biridir.

Türk Bağımsızlık Savaşı yıllarında Çorum en çok şehit veren illerden olup, merkez ve ilçelerinden savaşa katılan 1510 kişi İstiklal Madalyası ile onurlandırılmıştır.²

Kıbrıs Türk Barış Harekâtı

15 Temmuz 1974 tarihinde Yunan Subaylarının yönetimindeki Ulusal Muhafız Gücü Adada hükümet darbesi yaparak ENOSİS yanlısı EOKACI Nikos Sampson'u devlet başkanlığına getirmişlerdir.³ Gelişmeleri yakından takip eden Türkiye için bu durum son derece önemlidir. Türkiye her an bir oldubitti ile karşı karşıya gelebilirdi.

Kıbrıs Barış harekâtı artık zorunluluk haline gelmiştir. Türkiye'nin daha önce 1964 ve 1967 deki müdahale girişimleri durdurulmuştu. Fakat bu durum daha öncekilerden çok farklı idi. Çünkü adaya darbe yoluyla adanın Yunanistan'a bağlanma hedefi olan ENOSİS'in ilk adımı atılmış oluyordu. Bunun sonucu Türk müdahalesinin artık kaçınılmaz olduğu sadece adadaki Türk toplumunun varlığının değil tüm Kıbrıs'ın geleceğinin tehlike altına girdiği görüşü geçerlilik kazanmıştır.⁴ Türk hükümeti ENOSİS girişiminin durdurulması için gerekli yerlere başvurmuş, ancak bir netice alınamamıştır. Bunun üzerine Türkiye Garantörlük çerçevesindeki müdahale hakkını kullanarak 20 Temmuz 1974

* Yrd. Doç. Dr., Hitit Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Öğretim Üyesi

tarihinde Kıbrıs Türk Barış Harekâtına başlamıştır. Bu harekâtın amacı Adadaki her iki topluma: Kıbrıs Türklerine ve Rumlarına barış getirmektir.⁵

Barış harekâtının üçüncü günü Girne kontrol altına alınmış düşünülen askeri hedeflere ulaşılmıştır. Türkiye Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin çağrısına uyarak ateşin kesilmesini kabul etmiş ve Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin katılması ile Cenevre'deki üçlü konferansa katılmıştır. Konferansta 30 Temmuz 1974 te ateşkes koşullarını kapsayan bir ortak bildiri yayınlanmış, Kıbrıs'ta biri Türk ve diğeri Rum olmak üzere iki "Özerk Yönetim" in varlığı not edilmiştir. Bununla birlikte intikam duygusuyla hareket eden Kıbrıslı Rumlar, Rum kontrolünde kalan Türklere karşı saldırılara başlamışlardır. Bu yüzden 14 Ağustos 1974 sabahından itibaren Kıbrıs'taki Türk Silahlı Kuvvetleri "İkinci Barış Harekâtına" başlamıştır.⁶

Çorumlu Kıbrıs Gazilerinden Anılar

Gazi İsmet YILDIRIM⁷

Kıbrıs Türk Barış Harekâtı'na Katılmanız Nasıl Oldu?

Görevimiz daima bizim için kutsaldır, verilen görevi hakkıyla yapmaya gayret ettik ki yine bir görev verilecek olursa inşallah yine yaparız.Vatanımız ve milletimiz için canımız feda olsun.

Ben Ankara 229. Mekanize alayında görevliydim. Bir gün Alay Komutanı çağırıyor dedi ki; Kara Kuvvetleri Komutanlığından yazı geldi, tayin emrin, 12 saat zarfında birliğe katılacaksınız. Birliğin de Etimesgut Gösteri ve Tatbikat Alayı diye yazıyı tebliğ etti. Taburun şeyiydim, ikmal astsubayıydım. Orada bir iki arkadaşım ile vedalaşarak ayrıldım. Evime gittim, tabancamı kuşandım ve Etimesgut'a gittim. Orda birliğime katıldım. Birliğim Gösteri Tatbikat Alayı 1.Tabur, 3.Bölük. O gün silah dağıttık askerlerimize, silahlarımızı trene yükledik, Mersin'e doğru hareket ettik.Yolda bütün vatandaşlarımız istasyonlarda bizi büyük bir sevgi ile, coşku ile uğurladı. Kimi yavrularımız, kurbanlıklarımız diye ağlayanlar da oldu, bizi de götürün diyenler de oldu, gelip bize sarılanlar da oldu. Bizi, büyük bir coşkuyla uğurladılar. Davullar zurnalar çalındı ve bizim moralimizi büyük bir seviyeye yükselttiler, sağolsunlar. Mersin'e vardığımızda araç ve gereçlerimizi indirdik trenden ve denize yanaştık. Orada hazır olan gemilere bindik.

Ailenizden kimse sizi uğurladı mı?

Hiç kimse yoktu yanımda. Yalnız gittik çoluk çocuk Çorum'daydı. Onlar da gelemediler. (Ankara'da) Halk uğurladı bizi ve orda halk bayağı yiyecek içecek sıkıntısı vermedi devamlı vagonlarımızı doldurdular. Orda tel çektim, bi kendi hanımına bir de babama tel çektim. Onları da yanımıza gelen sivil gardaşlara verdim telgrafları onlar çektiler ben gidemedim PTT'ye. Vedalaşmak için, ne olur ne olmaz diye, ondan sonra biz vapurlara, gemilere bindik oradan gece hareket ederek ertesi sabah Girne'ye vardık. Girne'de birliğimiz karaya çıktı.

Kıbrıs'a ne zaman gittiniz?

1974 yılı Temmuz ayı, İkinci Harekat. Gemiden şeylerimiz, karyelerimiz, zırhlı personel taşıyıcı karyelerimiz ön kapaklarını indirdiler, yüzdüler ve çıktılar. O koca tanklar da onlar da yüzerek çıktı sudan. Karaya çıktuktan sonra Mağusa-Lefkoşa istikametinden giden yola düşerek Lefkoşa'ya 5-6 km kala kadar gittik, orda kaldık.

Sizin ya da arkadaşlarınızdan yaralanan ya da şehit olanlar oldu mu?

Kıbrıs'a Gösteri Tatbikat Alayıyla gitmiştik, ondan sonra birliğin konakladığı yerde Lefkoşa'ya alt kesimindeki sahil bölgesine yürüdük oradaki iki saat içerisinde çatışma oldu. Ondan sonra Tank Taburu'nda bir teğmenimiz şehit düştü. Ondan sonra bizim bölüğümüz 1.Tabur 3. Bölük'ten bir çocuk kolundan yaralandı. Onun dışında başka bizim birliğimizden herhangi bir zayıat olmadı.Tank Taburu'ndan yalnız 5-6 kişi zayıat oldu. Biz yara almadık. Ama birliğimizden işte evet gösteri tatbikat taburundan bir teğmen, bir de 5-6 tane er şehit oldu. Sadece orda değil ama Mağusa'yı da ele geçirdik, 5-6 kişi şehit düştü. Tank Taburu'ndan yalnız bizim bölükten değil. Ben bir rahatsızlık geçirdim Ercan Köyü'ne varmadan benim mideme bir ağrı girdi. Orda ilaç falan olmayacağı kaygısıyla, ısınan taşları bağırsaklarıma koydum, o şekilde ağrılarını giderdim. Orda Ercan Köyü'ne vardığımız zaman o köyde bir sürü insan mevzilerden çıkıp geldi bizi kucakladılar, Allah razı olsun, bizi kurtardınız, biz köylerimizi bu şekilde mevziler içinde 24 saatten beridir bu şekilde düşmandan koruyoruz, siz geldiniz bizi düşmandan kurtardınız diye bize sarıldılar. Köylüler de geldiler, kadınlı erkekli hepsi alkışladılar bizi. O gece orda kalmamız emredildi. Gece orda kaldık, ertesi gün Mağusa'ya doğru hareket ettik, Mağusa'ya yakın yerde durduk, orda dur emir aldık. Ondan sonra saat yedide, altında Mağusa'ya girme emri aldık. Mağusa'ya girdik. Ondan sonra biz dikenli hava üssü ile deniz arasında o hatta konakladık ve orda bir hafta kaldık hatta on gün falan kaldık. Ondan sonra bizi, Değirmenlik Köyü'ndeki okullara yerleştirdiler. Orada bir seneyi doldurduk ondan sonra tayinimiz çıktı geldik.

Gençlere neler söylemek istersiniz?

Bu vatan, bu millet, bu bayrak bizim.Toprak, bayrak birlik ve beraberlikten doğar. Birlik ve beraberlik olursa, herhangi bir dış güce karşı bir tehlike oluştuğu zaman, devlete karşı görevimiz neyse onu icra etmemiz lazım, kanunlara tabi olmamız lazım ve sadece kendimiz için değil bu toprağın kutsallığını, bayrağa, sancağa ve bu toprakta yatan büyük zatların hürmetine canla başla canımız pahasına da olsa çalışmamız lazım ne gerekiyorsa onu yapmamız lazım.

Gazi Muharrem GÜL⁸

Kıbrıs Türk Barış Harekâtına Katılmanız Nasıl Oldu?

1953 doğumluyum. 1973 de asker oldum. İlk birliğim acemi birliğim Bilecik'ti. Bilecik'te az bir müddet durdum. Ondan sonra Jandarma Komando Kursu Foça'ya gittim, 865 kişinin içinde 64.olarak kursu kazandım. Oradan dağıtım Siirt'e, Siirt'te de az bir müddet kaldım. Batman'a tabur kuruldu, Batman'a gittim. Batman'da iken bize haber geldi taburumuza.

Ailenizden kimse sizi uğurladı mı?

Bizleri, ismini hatırlayamayacağım Diyarbakır'dan bir komutan geldi. Kazanız mübarek olsun çocuklar şimdi Kıbrıs'a gidiyorsunuz Yavru Vatana diye o uğurladı bizi. Oradan uçaklara bindik uçaklarla şeyden Adana'ya gittik. Adana'da çok muazzam bir karşılama yaptı halk. Mehmetçikler diye bize su vermek farklı bir şeyler vermek yani giderken. Marş söyleyerek Mersin'e gittik. Çok gönüllü severek gittik tabi oradan gelmeyi bile istemedik.

Kıbrıs'a ne zaman gittiniz?

Şimdi Kıbrıs'a biz 1974'te gittik. Boğazköy'e indik. Helikopterle indik. İndiğimizden bizden 1 saat evveli Kayseri Komandosu inmiş. Hala yaralıları da vardı. Bizi görünce bizim cephanelerimizi taşımaya başladılar, yaralı halde yardımcı oldular. Boğazköy'de indiğimizde gördüğümüz şey bu oldu birde Boğazköy'de bir cami varmış girdim, ancak bir yasin okuma fırsatım olmadı. Geri çıktım camiden. Minarenin olduğu yerde de bir çocuk kaçarken o köyün hepsini almışlar götürmüşler Rumlar. Bir çocuk kalmış onu da Serdarlı'ya getirdik bıraktık o Türk çocuğu. Caminin minarenin olduğu yere sığınmış. Diğerlerini almışlar gitmişler.

1. Jandarma Komando Taburu 2. bölükteydim. Terhisten sonra bir 20-25 gün daha kaldık yani bizim komutanımız bizi salmadı 4 ay falan kaldım orada, ilk Boğazköy'e indim. Gemimizde Girne'den çıkış yapıyordu, onlar yığınağını yapmışlar, 5 senede Türkiye burayı sökemez demişler.. Girne kalesinden oradan her çıkan gemiye bombayı yağdırdılar. Askerler can yelekleriyle atladılar suyun içine. Limana yaklaşamadılar. Bizim her inen askere bir bomba salladılar. Bizi onların arka tarafına Boğazköy'e (Bolu, Kayseri, Batman, Nevşehir dört tabur) indirdiler. Biz arka taraftan bunların o yığınak yaptıkları yeri aldıktan sonra gemimiz rahatça karaya Girne'ye çıkmaya başladı Girne'yi aldık. Girne'yi aldıktan sonra bir doğuya, bir batıya asker açıldı. Biz Girne'den sonra Karpaz bölgesine doğru Beşparmak Dağları'ndan devam ettik. Başka birlikler de Gönyeli taraflarına dağılmışlar. Bizim ekseriyetle Beşparmak Dağları'ndaydı mevkiimiz.

Beşparmak Dağları'nda savaştık. Girne'den sonra Akatu diye bir kasaba vardı; oraya ilerledik. Şimdi orası Tatlısu olmuş. Orayı da gezdik 38 sene sonra, gözyaşları döktük savaştığımız yerlerde.

Sizin ya da arkadaşlarınızdan yaralanan ya da şehit olanlar oldu mu?

Benim şimdi az bir yaram vardır, pek önemli değildir, yalnız çok yakınımnda bir şehit arkadaşım. Şarapnel parçası kurşun değdiği zaman taşta o da sıçradı, mesela taş ayağımı yaralamıştı öyle fazla bi önemli yara almadım ama yanımda çok yakın mesafede arkadaşım öldü. Sonra arka taraftan bir mangayla dolaştık orayı söktük, Rumlar uçaksavarın başına bağlamışlar tek bir kişi ateş ediyor kaçmasın diye bağlamışlar hep kaçmışlar uçaksavarın başında bir kişi vardı.

Kıbrıslı Türkler, oradayken bizi çok iyi karşıladılar. Hala Serdarlı'ya geldiğimizde bütün bayanlar bir ot tütürüyorlardı askere nazar değmesin diye, çocuklar ayaklarınıza sarılıyorlardı Mehmetçikler bizi kurtardı diye. O zaman ben çok duygulandım. Birde ikinci harekattan sonra Lefkoşa'ya gittik. Lefkoşa'ya gittiğimizde bir kadın nöbet tutuyordu. Türk kadını, babayiğit, çapraz silahı buraya atmış mermi şeridi tam asker gibi duruyodu o beni çok etkiledi. Memleketi koruyan bir kadın görünce duygulandım yani.

Benim çok yakınım vardı. O da Adana Osmaniye'den gelmiş. Hala orda bir anımız da oldu bir tayini ikimiz bölüştük orda. Hemşerim. Köylüm benim. Yani öle bir duygulu oldu yani dedi ki böyle böyle ekmek yok dedi. Benim bir tayinim vardı, kasaturayla kestik bölüştük. O anı hiç bir zaman unutamam. Ekmek sert oluyordu beklemiş oluyordu. Biz ekmeği, suyu çok az kullanıyorduk; mesela mataranın kapağına döküp ağızımızı ıslatacak şekilde su kullanıyorduk. Suyu her yerden alamıyorsun; aramızdaki doktorlar kontrol etmedikten sonra. Rumlar, köylerinde akan suyun kaynağını biliyor, zehir atabiliyor; asker içtiği zaman zehirleniyor. Onun için savaş zamanında her yerden su alıp kullanmak güvenli değildi.

Yalnız orda şöyle bir aht ettim dedim ki: Ölmezsem Türkiye'ye dönersem yatakta yatmayacam dedim. Geldiğimde aht ettiğim gibi öyle, taban tahtasında sabaha kadar yattım. Şimdi orada çok kötü koşullarda yattık. Gidip de rahat yatakta yatamazdım. Benim arkadaşlarım hala taşın dikenin içinde nöbet tutar, yatarken. Üstüme yorgan dahi alamadım. Taban tahtasında yattım.

Gençlere neler söylemek istersiniz?

Genç nesillere şunu söylerim: Askere giden genç nesillere, eğitimlerini harfiyen yerine getirsinler. Askeri eğitim yanında spora önem versinler. Çünkü bir askerin kondisyonu özellikle savaş zamanında dayanıklılığı için çok önemli. Memleket için, bayrak için, sancak için, memleketin bölünmez bütünlüğü için derim gençlere var gücüyle uğraşınlar. Kıbrıs'ta savaş zamanı yaşadığım bir anıyla spora neden önem verdiğimi söylemek isterim. Bir gün çatışma anında yaralanan bir arkadaşımı başka bir arkadaşım 300 metre götüremedi. Bense 1-1,5 km sırtımda taşdım. Sıkı bir spordan geçmiş olmasaydım bunu başaramazdım. Spor yapmayan, eğitimini eksik gören askerlerin savaş ve barış zamanında da askeri başarıları zayıf olur. Asker hem fiziksel olarak hem de ruhsal olarak çok güçlü olmak zorundadır. Askerin yükü ağırdır: Savaş alanında

cephanesini, suyunu, ekmeğini, her türlü yiyeceğini, herhangi sakatlanma durumunda arkadaşlarını taşımak durumundadır. Bütün arkadaşlarımız böyle memleket için uğraştık, gençlere de memleketini sevip korumasını, emek vermesini tavsiye ederim.

Kaynaklar

¹ Tarihteki ilk yazılı antlaşma olan Hititler ve Mısırlılar arasında yapılan Kadeş Antlaşması'nın tabletleri Çorum-Boğazköy'de bulunmuştur.

² <http://www.corum.gov.tr>.

³ Türk Yunan İlişkileri ve Megalo İdea, hazırlayan, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik etüt başkanlığı, Kültür ve turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara,1985, s.24

⁴ **Bir Millet in ve Devletin Yaşama Hakkı Kıbrıs Sorunu**, Yayına hazırlayan, M. Sami Denker, Türk Metal Sendikası Araştırma Grubu, temmuz 2001.s.42

⁵ **Türk Yunan İlişkileri ve Megalo İdea**, hazırlayan, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik etüt başkanlığı, Kültür ve turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara,1985, s.24

⁶ Türk Yunan İlişkileri ve Megalo İdea, hazırlayan, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik etüt başkanlığı,Kültür ve turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara,1985, s.25

⁷ Emekli Piyade Kıdemli Başçavuş, Doğum Tarihi ve Yeri: 01.03.1943, Çorum.

⁸ Emekli İş Makinesi Operatörü, Doğum Tarihi ve Yeri: : 01.01.1953, Güney Köyü, Çorum.

Culture as a Tool for Urban Branding- Redeveloping an Historical District as a Cultural Focal Point

Case: Girne- Historical District Behind the
Harbour (Liman arkası)

Müge RIZA*

Introduction

Many cities today are competing with each other in order to attract tourists to strengthen their economy through cultural tourism. Cities with considerable traditional character and architectural style were especially in the past highly favored destinations. They are symbols for cultural and historical heritage, not only through their architectural heritage but also through their sense of place and authenticity. Today this the simple existence of a historical heritage is not enough to attract tourists. As an effect of globalization the growing competition leads many cities to look for new ways to get attention- in the global as well as in the local arena (Kavaratsis, 2005, p.1).As a consequence of the increased competition many cities apply marketing techniques used for the promotion of products to cities (Kavaratzis, 2004, p.60).Therefore, ‘place/city branding’ developed as an important issue in city development. “City branding” turned out to be a common term in those days. (Vrijthoff , 2006).The establishment of city brands provides an identifiable image of a city, which distinguishes it from other cities. This is especially an important issue from the tourism perspective. Due to the rapid developments in technology, infrastructure and internet, most of the locations in the world are reachable today. Therefore it is important to create a distinctive and unique image of the city in order to attract visitors. As the competition between cities will probably increase in the coming years, marketing of the city and its culture is important. Hence, there are mainly three types of measurements undertaken by cities to attract visitors: restoration and promoting cultural heritage, the construction of iconic architecture and the organization of large scale events.

The aim of this paper is to explore city branding from cultural perspective and focus on the promotion of cultural heritage. Firstly, city branding in its relation to culture will be explored and defined. Secondly, a place marketing strategy will be introduced. Finally, a selected case area in Girne, the district ‘Limanarkası’ will be introduced and potential branding strategies discussed.

* Assist. Prof. Dr., Eastern Mediterranean University, Faculty of Architecture

City and Cultural Branding

The promotion of places is not a new subject. Throughout the human history nations and cities were promoted in order to show the power of a nation, the power of the King or the Religion. For example in the medieval period, cities were identified and recognized by their prestigious and rich decorated cathedrals. In this sense, Ashworth is arguing, that ‘there is nothing new about places to be promoted.... What is new, however, is the conscious application of marketing approaches.’ (Ashworth and Voogd, 1994, p.39, 40 in Kavaratzis, 2004). Therefore branding is a new strategy to promote the city. Places all around the world are in need to establish themselves in the global area. They need are need to stand out of the crowd, to be recognized and ‘associated with specific attributes’ (Kavaratzis,2004, p.70).The term ‘brand’ itself indicates identification and associates the product with a special recognition. A brand can be seen as a ‘footprint’ of the product, which makes it distinctive from other products. Similarly city branding creates images of a city, that are unique. In brief, city branding can be defined as the way to promote a city as an appealing destination for a specific aim. As finance center, cultural city, city of arts.... It is the creation of a brand which makes the city exclusive and recognizable. There are several ways to brand: through culture, history, slogans, heritage, iconic architecture and more. The aim is to create an image of the city.

According to Smyth each successful development need to start with a proper marketing strategy (Smyth, 1999). In the literature different marketing strategies and approaches are established. Two main strategies will be explained in the following.

Kotler. A pioneer in city marketing, argues that cities can reverse their decline and ‘experience revitalization through a process of market planning’. Additionally, he is pointing out that a marketing strategy has to involve more than budget and business, as places are ‘people, cultures, historical heritage...’ (Kotler, et al.,1993, p.2, 3). According to Kotler, place marketing has four core activities :

1. Designing the right mix of community features and services
2. Setting attractive incentives for the current and potential users/buyers of goods and services
3. Delivering a places products and services in an efficient, accessible way
4. Promoting the places *values and images* , so that potential users are fully aware of the place’s distinctive advantages

Another approach is developed by Seisededos and Vaggione. (Seisededos and Vaggione, 2005, p.1,3). They propose a methodological approach in three stages for a ‘sustainable model ‘for city branding :

1. Articulating an urban identity
2. Shaping identity into an image

3. Implementation

Comparing both approaches it is noticeable that values, images and identity are an important concern in city branding. All of them are related to culture.

Along with Kunzmann, culture in the globalized world is the main factor which is able to strengthen identity. Furthermore, he argues that the physical structure as well as food, consumer products and large cultural events getting similar in cities, 'the cultural content remains the last bastion of local identity'. (Kunzmann, 2004, p. 387). Accordingly, the only thing that remains unique is culture and authentic traditions. As defined above, the main attribute of a brand is its uniqueness and distinctiveness from similar products. Therefore, culture as a tool to promote cities is getting more and more important. Culture and experience oriented activities are handled as generators for new urban developments. (Jensen, 2007, p. 212). At this stage one factor seems to be relevant. Culture of the past is as important as culture of today. Cities are not static, they involve changes. Therefore culture is changing due to the socio cultural structure of the citizens, changing built environment, needs of people and many more. Therefore if culture is a tool for branding the current culture has to be integrated into this process (Bianchini, 2007, p. 281).

As the purpose of city marketing is to create strategies to promote an 'area or the entire city for certain activities and in some cases to sell parts of the city for living, consuming and productive activities' (Smyth, 1999), it can be argued that culture could be the 'main ingredient' for city branding (Kunzman, 2004, p. 386) as it is the only enduring feature in the globalized world which is identifiable. Transferring this to historical urban areas, their historical assets might be an opportunity to revitalize and redevelop with branding as a tool. In the following the above mentioned criteria for promoting places will be discussed on a case, a historical part of the city Girne in Northern Cyprus. The area is mainly characterized through physical as well as functional decay.

Girne

The city of Girne is a coastal settlement in the north part of North Cyprus. It is the third largest city in the north part of the Island. The main characteristics are the picturesque harbour and the medieval castle of Girne. Throughout the history Girne was ruled by different nations such as the Romans, the Byzantines, the Lusignans, the Venetians, the Ottomans and the British. Due to its strategic position in the Mediterranean Region it was originally a commercial harbour for trade. (Guvembas, 2008) Today the function changed to a tourist destination due to its attractive location and the historical surrounding. The most attractive place for tourists is the waterfront with its small harbour offering mainly leisure and commercial activities such as cafes, bars, hotels and small shops. Considering whole Girne it has several historical as well as natural attractions such as the historical castle, the harbour and the mountains framing the city. (picture 1)

Fig. 1. Girne harbour

Problems of the area

The analysed area is characterized by narrow organic streets, which are enclosed with building in human scale and characteristic features for their period (Oktay, et.al.) Initially the area was used for residential purpose with a pre British church defining the entrance of the district. The quarter is an historic area with architectural remains from the roman period and medieval architecture. A large group of buildings are from the British period identified with small balconies and pitched roofs. Most of them are in poor physical conditions and lack of maintenance. Their facades are deteriorated. The plaster is ruined, architectural details as balconies and structures are in poor conditions. Some buildings are even ruins. Buildings which are restored are not properly preserved. New building are not harmoniously integrated, instead they are ignoring the urban and building scale context. Concluding the whole area need to be physically revitalized and the buildings should be restored in a professional and recommended way, considering the architectural characteristics of the historical buildings. Additionally the area is lacking of functional attraction. The previous church is transformed to an icon museum. During the observations the museum was closed also at the opening hours. Many residential buildings are used as cafes and bars. As the buildings mainly have courtyard houses, the sitting opportunities are inside the garden. There is no attractive active edge at the street level. This gives an image of a semi private use. During the observations the social structure of the could be just partially evaluated. One important result was the lack of children and families. The buildings which are used for residential

*Culture as a Tool for Urban Branding- Redeveloping an
Historical District as a Cultural Focal Point
Case: Girne- Historical District Behind the Harbour (Liman arkast)*

purpose are mainly rented by workers from the nearby restaurants and hotels. The demographical structure of the population consists mainly of single male workers from Turkey. Another group of users are foreign tourists and the foreign and Cypriot owners of small cafes, bars and restaurants. Due to the observations the district is not frequently used by Cypriot citizens.

In conclusion the district has an unattractive image due to functional inappropriate usage as well as physical poor conditions.

Fig.2-5 Selected case area

How to Brand the District?

As stated before, City branding can be shortly defined as the way to promote a city as an attractive destination for a specific aim. One tool to promote the city is through culture. Culture involves materialized aspects such as buildings as well as intangible values, traditions, customs, food and so on. In this research culture is taken as a holistic term including all aspects.

In the following the approach developed by Seisededos and Vaggione. (Seisededos and Vaggione, 2005, p. 1,3) as methodology will be applied. Therefore city branding through culture can be achieved in three stages: First articulating an urban identity, secondly shaping identity into an image and third the Implementation.

Articulating an Urban Identity

As a result of globalisation and other reasons, especially developing and underdeveloped countries are effected highly by the identity of the western countries. (Seisededos and Vaggione, 2005, p.1) For that reason it is important to point out, in order to be identifiable and unique, the distinct local identity. Mainly historic urban areas have an identifiable image through texture, unique pattern and characteristic architecture identity. They give the area a certain sense of place which cannot be achieved somewhere else. In the selected area in the Limanarkasi the layers of history are next to each other. The arrangement of the architecture from different period along the narrow, human scale street is forming an identifiable character. The church as a focal point is creating identity for the area. It gives some clues on the religious formation of the people in the area. As the church was build before the British period, this indicates that there were living Christian people, maybe near Muslim people. As the architectural mixture of different periods and the overall image of the area indicates cultural diversity in the past, this should be transferred to present times. Also today the area is not homogenous; people from different cultures get in contact. The identity of the area could be established in the diversity of the inhabitants throughout the history until today. This is also visible through the architectural heritage.

Shaping Identity into an Image

In the second stage of this methodology the identity revealed in the previous stage will be shaped into an image. This stage is the creation of the image through identity. In order to be successful in the image creation, it is important that the identity is the 'real' identity of that place. The image has to be the mirror of the local culture. After defining the cultural strength of the district and its identity, solutions 'that are surprising, distinctive and cannot be copied' should be developed. Such solutions have to be integrated with urban planning,

conservation and upgrading programs in order to be successful. (Seisededos and Vaggione, 2005, p.2).

As previously mentioned, due to physical and functional inappropriateness, even though the district has many historic buildings and remains, cultural heritage, it is lacking of an attractive image. Therefore to create an image through the cultural identity, first the district need physical and functional revitalization. The historic tissue and architecture should be re invented, afterwards functions due to the image as a cultural diverse area should be established. This could be transferred to needs of today. For example the church is not used a religious building anymore, therefore it could be a transformed to a cultural centre or something similar in order to be a focal point again as the church was before. Similarly the other buildings could be transformed into functions which display cultural and functional diversity. The main focus should be on the identity of the district.

Implementation

The last stage of the branding process is the implementation . In this stage possible solutions will be discussed how the image should be articulated. In the following some recommendations to articulate the district as a cultural district are given:

- First the district needs physical and functional revitalization
- Cultural events and art festivals should be established
- Reuse of unused buildings for cultural purpose
- Icon museum could be part of a cultural center integrating nearby buildings-cultural focal point for whole Girne
- Contemporary additions to specific buildings as attraction points
- Integrate residents within cultural activities
- boutique hotels as alternative accommodation model
- Need of a visible connection to the harbor
- Use of outdoor spaces to exhibit art , shops could exhibit crafts work
- Creation of logos, sense of celebration, slogans for the visual promotion

Conclusion

Today City branding is one of the most discussed subjects in a various fields concerning life style, social studies, urban issues and quality of life. As the globalisation ‘forces’ cities to competition, maybe city branding in various forms will be used as a tool for each city. It is predictable that a large amount of cities will continue to use iconic architecture to promote the city, as it is the most ‘visible’ and obvious attraction. But whatever the tool for city branding is, the important thing here in order to get a sustainable brand and long lasting audience, the image has to display the identity and culture in reality. If a brand is a reproduction or copy of similar city brands, than it will not sustain in the

future. A brand should have a history behind it, an authentic past. In the case of the ‘Lim Arkasi’ district it could be cultural diversity.

References

- Biancini, F. & Ghilardi, L. (2007). Thinking Culturally about Place. *Place branding and Public Diplomacy*, 3, pp.280-286.
- Güvenbaş G. (2008). Evaluation of Identity in public Open Spaces. Case Study: Kyrenia Sea Front (Kordonboyu). Unpublished Master Thesis, E.M.U.
- Jensen, O. B. (2007). Culture Stories: Understanding Cultural Urban Branding. *Planning Theory*, 6, pp.211-236.
- Kavaratzis, M. (2004). ‘From city marketing to city branding: Toward a theoretical framework for developing city brands’, *Place Branding*, Vol. 1, No. 1, pp. 58 – 73.
- Kavaratzis, M. & Ashworth G. J. (2007). Partners in Coffeeshops, Canals and Commerce: Marketing the City of Amsterdam. *Cities*, Vol.42, No.1, pp. 16-25.
- Kotler, P., Asplund C., Rein I & Heider D.(1999). *Marketing Places Europe: Attracting Investments, Industries, Residents and Visitors to European Cities, Communities, Regions and Nations*. London: Pearson Education.
- Kunzmann, K.R.(2004). Culture, Creativity and Spatial Planning. *Town Planning Review*, Vol.75, no.4, pp.383-404
- Oktay, B., Fasli, M., Pasaogullari, N. Revitalization of a Street in a Historic Urban Quarter. Case Study: Girne Liman Arkasi. ICOMOS, Antalya
- Smyth, H. (1993). *Marketing the city: The role of flagship developments in urban regeneration*. Taylor and Francis.
- Seisdedos, G., Vaggione, P. (2005). The city Branding Processes: The case of Madrid. 41st ISoCaRP Congress 2005.
- Vrijthoff, V. Toorn. (2006). *History integrated urban transformation in The Sustainable City IV: Urban Regeneration and Sustainability*, Witt Press , 2006

The Use of Media in Disowning A Family Member and in Dissolving A Business Partnership

Nurten KARA*

In this presentation I would like to talk about family matters which are expected to be private but taking place in the media as a public issue. Individuals use media to reach far beyond their immediate geographic location and social circles. They bring these matters to the attention of the larger society. In small countries, such as Turkish Republic of Northern Cyprus (TRNC), media is a part of people's immediate social circles. For that reason public and private become even more connected or juxtaposed.

It is true that in a small country like TRNC, public and private spheres often overlap and are interdependent and fluid. But in the public sphere, people disclose their 'public' self rather than 'private self' to the others. Any communication act which takes place on the media cannot be kept as private anymore. So, how people would like to be seen becomes more important than how they really are in their personal level. The way individuals are portrayed in the announcements becomes their perceived feature that would be supported or tolerated by the public. In this study the characteristics and types of personal newspaper announcements on their family or business are tried to be understood. Actually family issues stand in the middle of the division between the understanding on private and public. In family matters things are publicized mostly if there is a belief that it would be tolerated by the public.

On the other hand family matters are the best examples to see the complex relations of identity construction and power distribution. Many historians found out that family is central in mediating and regulating the existing order, although most of the behaviors and beliefs of the families are socially constructed. All those values already exist within social, cultural, traditional learning.

Family power relations

In the Communist Manifesto, Marx claims that the bourgeoisie has reduced the family to money relations and that a bourgeois father or a mother who has financial power exploits his/her family members (Marx and Engels 1964, 33). Marx contends that the egoism of civil society and the concerns of private property pervade even relations between man and woman in the family. The arguments become visible in disowning announcements.

* Assoc. Prof. Dr., Eastern Mediterranean University, Faculty of Communication and Media Studies

In TRNC it used to be common for ordinary people to use announcement sections in newspapers as a vehicle to build up a favorable public image. Private issues are transferred to the public agenda through media to influence one another or a wider public. Thus, mass media do not only link public events with the public sphere but also private events with the public sphere, further complicating discussions on what constitutes public and private.

This presentation tries to examine the categories and narratives of public announcements in TRNC newspapers to disclose people's private lives. *Kıbrıs, Kıbrıslı, Halkın Sesi, Volkan, Afrika, Vatan, Ortam, Birlik, and Yeni Düzen* newspapers are searched to find out the types of personal announcements on the media. The mentioned newspapers are searched all through the year in 2003. Although, the announcements in the year 2003 were at the lowest level due to the national economic crises of the time, as pointed out by the editors, there was still a significant amount of announcements published mostly by *Kıbrıs* newspaper.

During that period the newspapers such as *Yenidüzen, Afrika, Volkan, Vatan, Ortam, Birlik, Kıbrıslı* did not publish considerable amount of private announcements. *Ortam* newspaper has given a chance for their subscribers to publish their advertisements everyday free of charge. For that reason the announcements on that newspaper were repeating itself. In *Vatan* newspaper the announcements were mainly about the martyrs and anniversaries of the losses that were shot by the Greek soldiers during their guarding duty. The private announcements were mostly the wedding invitations. Therefore, those newspapers are eliminated from the study.

Halkın Sesi and *Kıbrıs* newspapers are the ones preferred by the people of North Cyprus to publish their private announcements. The chief of announcement sections of both *Kıbrıs* (Şengül Akalın) and *Halkın Sesi* (Perihan Umaç) newspapers, have also been interviewed on the issue.

The types and presentations of announcements were different in each newspaper. In *Halkın Sesi* old pictures, quotations from old texts were used to create nostalgia for the past on the published announcements. The birth, death, birthday celebration announcements take very small places on the newspaper. The newspaper published those announcements free of charge just to increase the number of circulation, as stated by the chief of announcement section. So *Halkın Sesi* was not earning any money from the announcements but from the increased number of circulation.

Kıbrıs Newspaper appeared as the most significant newspaper for the analysis of the announcements. The reason of people choosing *Kıbrıs* newspaper to publish their announcements, rather than the other newspapers, is to reach more number of people which they targeted. *Kıbrıs* had the highest circulation which was 10 to 13 hundred a day and it was the only available Northern Cyprus newspaper in London with 1000 circulation by the Turkish Cypriot community.

In opposite to *Halkın Sesi* the announcements were not free of charge in *Kıbrıs*. In time *Kıbrıs* realized that it could be a profitable application since there was a demand for it as is explained by the section Chief. Announcements had already been increasing as well as the population of its readers, so why not to earn money if the people were willing to pay. Thus it turned out to be a commercial management. *Kıbrıs* newspaper started to charge the same amount of commercial advertisements price to the private announcements. As is explained by Şengül Akalın, the announcements on pages after 24 were cheaper than the previous pages. The pages after 24 were mostly used for death announcements.

There was also something interesting in *Kıbrıs* newspaper. They have had a special children's page. Children's page was designed only to increase the number of readers. On this page, families used to submit pictures of their own children to the newspaper for publication. That was without any charge. The page editor used to write a sentence of his own preference under the picture and publish it the way of his own choice. As mentioned by the chief of the announcement section Şengül Akalın, this page was mostly used by the Turkish Cypriots who were settled in other countries such as England and Australia. The application was increasing the circulation both in and out of the country since it was functioning as a connecting bridge between the homelands and abroad. As Akalın stated soldiers were the second targeted audience group of the man editor to increase the circulation of *Kıbrıs* newspaper. Therefore, a picture of a naked woman was placed every day on *Kıbrıs* newspaper to get the attention of men who were under the military service and separated from their sexual life. After sometime a women editor appointed to *Kıbrıs* newspaper and she cancelled the column of naked women picture.

The total benefit of the newspaper from commercial and private announcements and advertisements in the year 2003 was around 3 trillion TL which was equivalent to 3980 pages. Around 600 billion of the total amounts were coming from the private announcements which were around 900 pages.

Now, I would like to talk, about the general themes and the narratives used in the announcements related to private life on *Kıbrıs* newspaper. Five significant categories of announcements about private matters are found in the study.

1- The majority of the announcements were about death and calls for people to attend the burial ceremony, to thank those who have participated to the funeral ceremony and who send their condolences, call for "mevlut" (religious pray) which takes place on the third day, seventh day, 40th day of the mourning period where friends and relatives come to show their respect, read the Quran, and pray for the soul of the deceased and for commemorations.

2- The second group consists of the announcements on calls for engagement and wedding ceremonies, postponed ceremonies, celebration of birthdays.

3- The third group is the birth giving announcements. In birth giving announcement parents declare that they have a new baby and thanks to the doctors, clinic and nurses.

4- The forth category is the announcements of disowning a family member. Someone disowns his/her son, daughter, lover or dissolving a business partnership, shareholders, staff or fellows. This category is the most significant one, in this study, in terms of announcing private lives. Interpersonal and family matters are carried to public sphere.

5- The fifth category of announcements was on partner seeking. People who want to get married seeking for a partner with some specific characteristics.

Table 1: The distribution of announcements by types in Kıbrıs Newspaper in 2003:

Type of announcement	Total number of pages	Income of the newspaper
Death/ Bereavement	348	524 billion TL
Wedding, Celebration, Engagement	23	18 billion TL
Birth Giving	20	16 billion TL
Repudiation/disowning	2	712 million TL
Partner seeking/dissolving	1	500 million TL
Other commercials	3589	2 trillion 440 billion
TOTAL	3980	3 trillion

The chair of the announcement section of *Kıbrıs* Newspaper, Şengül Akalın, pointed out that they only reject to publish the advertisement or announcement if the message has any cursing, insult or indignity for the other side.

According to both *Halkın Sesi* and *Kıbrıs* newspaper's chiefs of announcement sections, the reason of using newspapers for private life was a common tradition in Cyprus. It is like a fashion, a boundary to the past. It is used for showing off, taking revenge, to upset or terrify the relatives /family members, for fame and to protect the social image and reputation.

North Cyprus is not a big country and the circulation of news stories and gossips from ear to ear would not take long time to be spread around. Under those circumstances one would not expect to see these kinds of announcements on the newspapers. However, some of the Turkish Cypriot population is settled in other countries, due to the historical, political and economic reasons and their connection with the homeland was through the traditional media. Actually the ones who used newspaper for private announcements were especially within those migrated population. The most important connection between themselves, their culture and society was newspaper. The settlers of Turkish Cypriots also kept their boundaries with traditional practices more strictly. That is why they

were still publishing their birth, death, wedding, divorce, engagement etc. announcements on the newspaper more than the mainland settlers.

The narratives of the announcements

Through the research of the study it is recognized that the expressions of announcements sustain masculine and materialist reflections.

1- Bereavement/ death announcements: The announcements of the death of a loved one are not just to inform people about bereaved. The sizes and the number of repeated days of the announcements are usually used as a confirmation of the announcer's prestige, status and the fellow feeling or closeness of their relation to the deceased. Actually these announcements function as a mechanism of reinforcing one's status. Ms. Akalın mentions that the families, friends, or relatives feel the social pressure on themselves while they are deciding on the sizes of announcements. If they publish a small size announcement they feel ashamed that people might get an idea that they do not show enough respect for the bereaved.

2- Wedding, Celebration, Engagement, Circumcision Ceremonies: The most functional announcements might be postponement of an engagement or a wedding party in case of emergencies. Akalın mentioned that the message succeeds to reach 90 % of the invited guests through the newspaper announcement. Usually, in the culture of North Cyprus, people invite around two to three thousand guests to their wedding ceremonies, once the invitations are delivered it is very difficult to redeliver another invitation with a new date. Therefore in case of a postponement, they give another announcement to declare the new date and place. Those who had been invited personally before would attend it the second time if they see the announcement.

On the other hand most of the people announce the regular date with an apology to the fellow friends and relatives who had not received an invitation personally by any mistake. However, it is well known that, if the people do not get a personal invitation they do not attend the wedding ceremony just because they saw it on the newspaper by chance. Akalın argues that these relatives take it as an insult that they are not taken into consideration seriously so that had been forgotten. So these kinds of invitation announcements have no real function. On the other hand it adds to the prestige of the announcer's by giving information about the place of occasion for those who were not invited.

The announcements on circumcision are actually taking place as the most macho ones. Circumcision ceremonies are described as a declaration of son's entry into the men hood. At this initial step of the son's entrance into men's world families choose one of the most expensive hotels for the celebration party. The findings of the present study show that these announcements function as an elite instrument. Further research needs to pay more attention to the circumcision ritual in lower socioeconomic groups.

3- **Birth giving:** In spite of the official declaration of Medico-Union (Tabibler Birliği) to prohibit the announcement of the names of the doctors and sergeants, beside the names of the clinics in private announcements the families still use those names. For parents the doctor and the clinic is a reference of their prestige. For this reason some sergeants send a notice to the newspapers for their names not to be used in such announcements. Only for those names the announcements stop. And when the families realize that their doctor does not want her/his name to be used they give up the idea of publishing an announcement for their babies, as noticed by the chief of the newspaper.

4- **Disowning /dissolving; firing, divorces and separations:** A mother or a father disowns his/her son or daughter, beside their son-in-law or daughter-in-law. They want people to know that their children will be deprived of their heritage. If they want to reject both their son and daughter-in-law together they give information about how much they had spent for their weddings and to build a house for them or the furniture and white-goods they bought. By saying it they are declaring that they completed their duty as parents but did not get enough respect in return.

In case of partition between married or engaged couples the amount of money spent for the wedding and housing is declared. The value of the jewelry given to the bride and the place of the wedding party is also revealed. If the bride is the announcer she also gives information if she had given the jewelries back or not.

5- **Seeking partner:** Usually they are given by men who are looking for a loyal, middle aged, with children partner to marry. It is not required for her to work because men often associate themselves with the public sphere of work, rather than the private sphere of the home.

Conclusion

In North Cyprus, people bring out some of their private matters into public sphere with a masculine and commercial perspective. Although the media are not the cause of masculine or liberal values in the society by publishing the announcements on private matters in specific ways it provides an important platform for the expression of social attitudes, and cultural values. Those announcements reflect the patriarchal and liberal economic realities exist within the society.

In North Cyprus liberal order creates specific sentimentalities among people. Through that sentiments people find a reason to set a hierarchy, authority, aggression and exclusion towards the other members of their own families. These sentimentalities are carried into culture. Thus, people start to consider private matters as something reasonable to be discussed in public sphere through media. The announcements melt the border between private and public spheres.

The dominance of materialism and masculinity generate a base for the announcements states:

“The wedding which we had the party at Palm Beach hotel with 300 guests is broken down”

“The wedding which we spend 3 billion TL for is broken”

“The engagement agreement is ceased and all the jewelries given for the bride are sent back”

“I disown my son and daughter-in-law due to their misbehavior against me in spite of my efforts to build them an apartment/ to organize an exceptional wedding party”

“I deprive my son from my heritage”

“We want to have the pleasure of your company at our son's entry into the men's world”

References

ERGIN, MURAT *Religiosity And The Construction Of Death In Turkish Death Announcements, 1970–2009*. *Death Studies*, 36: 270–291, 2012

Haesook Chae *Marx on the Family and Class Consciousness*. *Rethinking Marxism: A Journal of Economics, Culture & Society* Volume 26, Issue 2, 2014 pages 262-277

1960'tan Günümüze Kıbrıs'ta Ortaklıkçı Demokrasi

Pınar Erkem GÜLBOY*

Giriş

1960 Cumhuriyetini kuran Londra ve Zürih Anlaşmalarında, Kıbrıs'ın iki toplumlu yapısını göz önünde bulunduran ve bu toplumların yönetime eşit katılımlarını öngören güç paylaşımı yaklaşımı izlenmiştir. 1960 ile kurulan sistem Kıbrıs'ın o dönem koşulları göz önünde bulundurulurken, Anayasa yapıcılar tarafından geliştirilen bir sistem olmuştur. Bugünden bakarak 1960 Anayasası ile kurulan düzen incelendiğinde ise, sistemin 1977 yılında Arend Lijphart'ın sistematik hale getirdiği, çatışma yönetimi metotları arasında yer alan ortaklıkçı demokrasi ilkelerine sahip olduğu görülür. 1960-63 arası tecrübe edilen bu sistem Kıbrıs'ta işlememiş ve Lijphart tarafından teorinin en büyük iki yenilgisinden biri olarak adlandırılmıştır. Literatürde 1960 Cumhuriyetinin işlemeyiş nedenleri arasında ağırlıklı olarak elitlerin isteksizliği yer alırken, Anayasanın işlemez oluşu, Türk toplumunun nüfusundan fazla temsile sahip olduğu, Türkiye ve Yunanistan'ın dış güçler olarak Garanti Anlaşması aracılığıyla sisteme dâhil olarak Kıbrıs Cumhuriyetinin egemenliğine zarar verdiği de en sık dile getirilen diğer tezler olarak göze çarpmaktadır. Öte yandan, Annan Planı ile de ortaklıkçı demokrasi metodu çerçevesinde çözüm arayışının sürdüğü görülmektedir. Bu durumda, sorunu çözmekte başarısız olanın ortaklıkçı demokrasi modeli olup olmadığı etraflıca tartışılması gereken bir sorudur. Bu sorunun cevabı, Kıbrıs için tasarlanacak çözüm önerilerine de temel olacak önemdedir.

Bu çalışma ile amaçlanan, ortaklıkçı demokrasi teorisinin Kıbrıs'ın geleceği için uygun çerçeve olup olmadığı tartışmasının yürütülerek bir cevaba ulaşabilmektir. Bunun için öncelikle ortaklıkçı demokrasi teorisi 1977'den itibaren geçirdiği değişimler eşliğinde, teorinin bugünkü öngörülerine dek ele alınacaktır. Bu teorik çerçeve çizildikten sonra, 1960 Cumhuriyeti ile kurulan ortaklıkçı demokrasinin teori ile ne derece uyumlu olduğu tartışılacaktır. Bu tartışmanın sağlıklı veriler ortaya koyabilmesi için teorinin temel öngörülleri olan ve 1960 düzenine gelen eleştirilerle koşutluk içeren noktalar karşılaştırmalı şekilde tartışılacaktır. Bu temel noktalar elitlerin etkisi, toplumların nüfusları oranında temsili, güç paylaşımına dayanan büyük koalisyon yönetimi, azınlık vetosu ve otonomi ilkeleridir. Derin bölünmüş, çok toplumlu ülkelerde çatışmanın önlenmesi için yönetimin bu ilkeler öngörülerek düzenlenmesi esastır. Fakat bu ilkelerin içerikleri, ne oranda ve nasıl uygulanacakları zaman

* Dr., Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, İktisat Fakültesi, İstanbul Üniversitesi

içerisinde gerçekleşen pratiklerden alınan derslerle değişikliklere uğramıştır. Kıbrıs örneği teorinin gelişimi açısından öğretici olmuş, bunun üzerine gerçekleşen Kuzey İrlanda, Lübnan gibi örnekler de teorinin pratikteki işleyişle kendini deneme fırsatı bulmasına ve kendisine yöneltilen eleştirileri göğüsleyerek iç dönüşümünü geçirmesine katkıda bulunmuştur. Tüm örnekler için tek bir reçete sunmamakta olan ortaklıkçı demokrasinin Kıbrıs örneğinde en verimli şekilde işlemesi için gerekli düzenlemelerin saptanması, teorinin öngörülerini ışığında, Kıbrıs gerçekleri göz önünde bulundurularak yapılmalıdır. Ortaklıkçı demokrasi teorisinin öngörülerini ile Kıbrıs'ta geçmiş uygulamalardaki sonuçlar karşılaştırılarak, Kıbrıs'ta olası bir çözüm için öngörülen düzenlemelerin genel çerçevesi çıkarılmaya çalışılacaktır.

Ortaklıkçı Demokrasi

Bir devleti oluşturan toplumun içerisinde farklı etnik, dinsel, dilsel, kültürel gruplar var olabilir. Bu gruplar farklı kimliklerini devam ettirme kararlılığı gösterebilir ve kimliklerinin devlet tarafından tanınmasını isteyebilir. Bu tanınma talepleri karşısında devletler çeşitli şekillerde karşılık verir. Farklılıkları tanıyarak, temsil olanağı sağlanması durumunda farklı gruplar aynı devlet içerisinde barış içinde birlikteliğini sürdürebilir. Farklılıkların tanınmaması veya temsil verilmemesi durumunda ise tanınma isteyen grup ile devlet veya çoğunluk grup arasında çatışmalar ortaya çıkacaktır.

Çatışma halinin yönetilmesi için kullanılacak metotlar farklılıkları tanımaya veya ortadan kaldırmaya yönelik olarak negatif veya pozitif olarak nitelendirilebilir. Farklı grupların varlığını tanıyan metotlar olarak hegemon kontrolü, tahkim, federalizm ve ortaklıkçılık sayılabilir (McGarry, O'Leary 1993, 4). Hegemon kontrolünde çoğunluk grubun diğer grupları kontrol etmesine izin verilir ve bu yöntem farklı grupların varlığını tanısa da temsil konusunda kısıtlayıcıdır. Tahkim yöntemi, dış güçlerin veya içeriden bir kurumun karar vericiliğini içermesi bakımından geçici olarak çatışmaların yatıştırılması ve yönetilmesini sağlasa da ancak kısa dönemli bir çatışma yönetim metodu olmaktadır. Federalizm, farklı grupların tanınması için uygun yönetim modeli olarak görülebilir. Fakat federalizmin çeşitli uygulamaları bulunur. Grupların tanınma isteklerinin karşılanması için federalizmin çoğunlukçu değil çoğulcu olarak düzenlenmesi ve sadece yönetimde âdem-i merkezilik içermesinin ötesine geçerek toplumun çok-uluslu veya çok-kimlikli karakterini kabul etmesi ve temsile yansıtması gereklidir. Çoğulcu ve farklı grupların temsiline dayanan uygulamaları nedeniyle ortaklıkçılık, farklı grupların tanınması ve temsiline dayanan en pozitif yönetimi öne sürmektedir.

Ortaklıkçı teorinin uygulanışına dair örnekler veya çalışmalar az sayıda olarak eski tarihlere götürülebilse de, bir teori olarak sunulduğu ve literatürde yoğun ilgi çekmesi, Arend Lijphart'ın 1977 yılındaki *Çoğul Toplumlarda Demokrasi* çalışmasıyla olmuştur. Ortaklıkçılık, farklı grupların tanınma ve

temsil konusunda yaşadıkları çatışmaları demokratik sistem içerisinde kalarak ve ülkenin barış ve istikrarını sağlayacak şekilde yönetmeyi amaçlar. Bu sistem, grupları en fazla temsil ve özerkliği verecek şekilde tanımayaya dayanır ve bu açıdan çoğulcudur. Literatürde bazen güç paylaşımı olarak da adlandırılan ortaklıkçılığın temel olarak dört prensibi bulunur. Bunlar, ortak yönetimi sağlayacak olan büyük koalisyon, otonomi, nüfusa orantılı temsil ve grupların haklarını korumalarını amaçlayan veto yetkisidir. Bir yönetimin ortaklıkçı olarak adlandırılabilmesi için bu prensiplerin hepsini taşıyor olması gereklidir; hepsini yerine getirmek yerine sadece bir kısmını yerine getirmesi o sistemi ortaklıkçı olmaktan çıkarır (Lijphart 1990, 491-509).

Büyük koalisyon olarak adlandırılan prensip, toplumu oluşturan tüm grupların yönetimde temsil edilmesine dayanır. Bu temsil, kararların uzlaşısıyla alınmasını yani yönetimin ortaklaşa gerçekleşmesini öngörür. Büyük koalisyon hükümetin koalisyon şeklinde oluşturulmasıyla gerçekleştirilebileceği gibi, hükümet dışında kurulacak ve tüm grupların temsilcilerini içerecek bir komisyonun varlığıyla da gerçekleştirilebilir (Lijphart 1968, 102-121). İkinci temel prensip olan otonomi, grupların özyönetim haklarına sahip olmasını öngörür (Lijphart 1977, 41). Sadece o grubu ilgilendiren kararların alınması ve uygulanmasında, ilgili grubun yetkisi olduğu kabul edilir. Orantısallık olarak adlandırılan prensip, nüfusa orantılı temsil ve istihdam veya kamu harcaması gibi kamu kaynaklarının paylaşımından grupların nüfuslarına orantılı şekilde faydalanmasını öngörür (Lijphart 1977, 38-9). Azınlık vetosu olarak da anılan prensip, çoğunluk grupların mecliste sayısal üstünlükleri dolayısıyla sayıca az olan grupların aleyhine olabilecek kararlar almasını engellemek için öngörülmüş bir korumadır. Buna göre, grupları ilgilendiren kararların alınması sırasında, grup temsilcileri sayıca çok az olsa bile, grubun haklarını ilgilendiren konularda o grupların veto yetkisi bulunmaktadır (Lijphart 1977, 37).

Ortaklıkçı yönetimlerin, bu dört prensibe sahip olmak yanında en önemli özellikleri elitlerin uzlaşmasına dayanmalarıdır. Robert Dahl'ın poliyarşi (Dahl 1998, 84-91) tanımını temel alan bir demokrasi anlayışına sahip olan ortaklıkçılıkta, yönetim elitler aracılığıyla gerçekleştiği için elitlerin uzlaşması merkezi öneme sahiptir. Sistem, Kenneth McRae'nin deyişiyle elitlerin "kapasitesi ve iyi niyetine" dayanmaktadır (McRae 1974, 8-10). Bu anlayışın sonucu olarak sistemin işlemesi ve başarılı olması için temel etmen elitlerin işbirliğine istekli olması olarak görülür (Lijphart 1977, 1). Teorinin elitleri merkeze alan tavrı pek çok eleştiri almıştır (Roeder 2005, 65; Barry 1975a, 409-410; Barry 1975b, 500; O'Flynn 2005, 26). Ortaklıkçılığın işlemediği örneklerde de temel neden elitlerin isteksizliği olarak gösterilmiştir.

Ortaklıkçı teorinin Lijphart tarafından literatürde tartışmaya açılmasıyla teoriye çeşitli açılardan eleştiriler gelmiş ve bu eleştiriler sonucu teori zaman içerisinde dönüşümler geçirmiştir. Bu dönüşümlerin en önemlisi, teorinin daha statik olarak görülebilecek bir yapıdayken, daha esnek hale gelmesidir. Erken

tarihli çalışmalarda, ortaklıkçılık bazı kavram ve kurumları verili olarak algılar ve bunların değişmezliği üzerine varsayımlar geliştirir. Fakat zamanla bu durumun değişimleri karşılayamadığı, teorinin adaptasyon yönünü zayıflattığı görülür. Bu durum özellikle grupların varlıklarının ve buna bağlı olarak haklarının önceden katı şekilde belirlenmesi ve daha sonra değiştirilememesi sonucu tekrar çatışmaya dönülmesi ile göze çarpmıştır. Gelen eleştirilerin ve deneyimlerin sonucu olarak, ortaklıkçı teori grupların devletler tarafından *önceden belirlenmesi* varsayımından vazgeçmiş ve grupların kimliklerini ve haklarını *kendilerinin belirlemesi* gerektiği varsayımını benimsemiştir (Lijphart 1995, 275-287). Böylece zaman içerisinde grup içi değişimler sonucu bu öz tanımlamaların değişmesi de mümkün olacaktır. Bu anlayış farklılığı, ortaklıkçılığın grupları temel alan cemaatçi anlayıştan uzaklaşmasını sağlayarak, bireyi temel alan daha liberal bir anlayışa geçmesine de yol açmıştır (Sisk 1996, 54).

Ortaklıkçı teori Lijphart yanında Eric Nordlinger gibi çatışma literatürünün önemli isimlerinin çalışmalarından ve Brendan O'Leary, John McGarry gibi ortaklıkçılığın yeni teorisyenlerinin çalışmalarından etkilenmiştir. Bu araştırmacıların yaptıkları katkılarla teori kendi içerisindeki dönüşümünü sürdürmüştür. Bu değişimler arasında önemli olarak göze çarpanlardan biri, büyük koalisyon yönetiminin katı bir şekilde tüm grupların katıldığı koalisyon hükümeti şeklinde algılanmaması, bunun yerine belli başlı grupların, seçimlerde aldıkları oya oranla temsil edilmesinin mümkün olabileceğidir (O'Leary 2005, 13). Burada önemli olan nokta, yönetim sisteminin çoğunlukçuluğa kaymaması ve grupların haklarının güvence altına alınmasıdır. Ortaklıkçılığa bir diğer önemli katkı, topraksal otonominin gruplar için önemine vurgu yapılması ve ortaklıkçılığın otonomi prensibinin diğer prensiplerden daha önemli olduğuna dikkat çekilmesidir. Pek çok grup için toprakları üzerinde otonomiye sahip olmak, diğer haklardan daha önemlidir (McGarry, O'Leary 2011, 249-65).

1960 Kıbrıs Cumhuriyetinde Ortaklıkçılık

1960 Kıbrıs Cumhuriyeti, Anayasa'nın büyük koalisyon, otonomi, orantısız temsil ve veto prensiplerini içermesinden tespit edilebileceği gibi ortaklıkçı bir yönetimdir. Kıbrıs'ta 1960'ta başlayıp 1963'teki anayasa değişiklikleriyle sona eren ortaklıkçı deneyim, 1975 Lübnan ile birlikte ortaklıkçı sistemin en büyük yenilgileri olarak görülür (Lijphart 2004, 99). Lübnan'daki başarısızlığın temel nedenleri olarak kurulan sistemin değişen nüfus kompozisyonuna uyum sağlamaması sonucu çatışmaya dönülmesi ile bölgesel sorunlar sonucu dış güçlerin müdahalesi görülür (Lijphart 1985, 92). Kıbrıs deneyiminde ise başarısızlığın nedenlerine ilişkin tezler genel olarak elitlerin işbirliği yönündeki isteksizliği üzerinde odaklanır. 1960-63 dönemindeki olaylar ve Kıbrıslı Türk ve Kıbrıslı Elen kimliklerinin Britanya döneminden itibaren gelişimi daha ayrıntılı bir şekilde incelenecek olursa, Kıbrıs'ta ortaklıkçılığın sona ermesinin ardında

temel olarak yapısal ve işlevsel olarak ayrılabilir çeşitli faktörler yattığı görülebilir. Yapısal faktörler anayasa yapım sürecine ve anayasanın maddi yapısına yönelik eleştirileri kapsar. Bunun yanında ortaklıkçılığın döneminin anlayışları çerçevesindeki uygulanışından kaynaklanan problemler de bu kapsama alınabilir. İşlevsel sorunlar olarak ise elitlerin etkisi, milliyetçilik, koloni dönemi politikaları ve dış aktörlerin rolü görülebilir.

1960 sisteminin işlememesinin ardında yatan yapısal faktörlerden anayasanın yapılışı ve maddi yapısına yönelik eleştiriler anayasanın fazla katı oluşu, değiştirilemez maddeler içermesi, yapım aşamasında dış aktörlere geniş yetkiler verilmesi sonucu demokrasi ve temsiliyetin gözetilmemiş olması ve iç ve dış kısıtlılıkları bulunmasıdır. Anayasa bir yandan değiştirilemez maddeler içermesi ve pek çok konuyu düzenlemesi nedeniyle katı bulunurken diğer yandan da boşluklar içermesi sonucu iki topluluğun kendi yorumuna ve çıkarına göre farklı yorumlar yaptığı, bunun da çatışmaya yol açtığı söylenebilir (Yakinhtou 2009, 60-83). Bu tarz eleştiriler, anayasa üzerinden ortaklıkçı sistemi eleştirir niteliktedir ve temel neden olarak elitlerin isteksizliğine işaret ederler. Yapısal eleştirilerden bir diğeri, 1960 sistemini ve anayasayı oluşturan anlaşmaların yapımında dış aktörlerin etkili olduğu ve Kıbrıslı liderlere ve kamuoyuna yer verilmediği için demokratik ve meşru olmadığı yönündedir. Bu faktör Kıbrıslı Elenlerin 1960 sistemini reddederken kullandıkları temel noktalardan biri olmuştur (Vanezis 1977, 10-11). Buradan görülebileceği gibi, çatışmayı yönetme amacı taşıyan bir sistemin kurulması sırasında tarafların doğrudan katılımının sağlanması, kurulan sistemin sahiplenilmesi ve işlememesinin sorumluluğunu taşıma açısından gereklidir.

1960 sisteminde iç kısıt olarak eleştirilen faktörlerin ortaklıkçı prensipler olduğu görülür. Toplulukların temsilinde orantısallık prensibi en çok eleştirilen nokta olmuştur. Türk topluluğun nüfusunun üzerinde temsile sahip olması, literatürde sıklıkla aşırı temsil olarak nitelenerek eleştirilir. Lijphart bu konuda farklı çalışmalarında farklı tutumlar izlemiştir. Türklerin 1960'taki fazla temsilini aşırı olarak nitelerken, öte yandan çoğunluk nüfusa sahip bir topluluk olması durumunda, nüfus olarak azınlıkta olan bir topluluğun fazla temsil alabileceğini belirtir (Lijphart 1977, 160). Son tahlilde, bu fazla temsilin artı yüzde beş olabileceğini belirtir. Bu durumda 1960 sisteminde orantısallık ilkesi teorinin kurucusu Lijphart'a göre aşırı temsil içermektedir.

Ortaklıkçılığın diğer bir prensibi olan büyük koalisyon yönetiminin 1960'taki uygulanışına da eleştiriler gelmiştir. Öncelikle, başkan ve yardımcısının birbirine yakın yetkilere sahip olmasının yanında bakanların etnik temelde sadece kendi etnik gruplarından olan yöneticilere karşı sorumlu olması, yürütmenin katı şekilde iki-topluluklu olduğu sonucuna götürür (Kyriakides 1968, 60-3). Bu durum ortak yönetim pratiklerinin ve işbirliğinin gelişmesinin önünde engel oluşturacak niteliktedir.

Ortaklıkçılığın temel prensiplerinden bir diğeri olan veto hakkı, 1960 Kıbrıs sisteminin işleminin önünde engel olarak yorumlanmıştır. Özellikle Türk topluluğunun veto hakkını fazla kullanarak sistemi tıkadığı ve politikayı istediği yönde etkilemek için bir araç olarak kullandığı şeklinde eleştiriler gelmiştir (Kızılyürek 2002, 269; Burgess 2007, 130). Tüm bu eleştirilere rağmen, veto hakkının varlığı ortaklıkçı yönetimler için tartışma konusu olmamaktadır zira güç paylaşımının temel prensiplerinden biri, nüfus olarak azınlıkta olan toplulukların, kendi haklarını koruması için veto hakkını gerekli kılar. Veto hakkının nasıl kullanıldığı ise, dönemin siyasi atmosferini gösterir niteliktedir. 1960 için bu durum, elitler arasında işbirliğinin yeterince sağlanmadığını gösterir niteliktedir.

Son olarak otonomi prensibi ele alınacak olursa, öncelikle 1960 düzenlemesinde dağınık şekilde yaşayan topluluklara fonksiyonel olarak verilen otonomi hakkının ortaklıkçılığın bir gereği olduğunu söylemek gerekir. Fakat 1960 sisteminin eleştirilecek bir noktası, otonomi verilirken toplulukların katı şekilde önceden belirlenmiş olmasıdır. Anayasanın İkinci Maddesi ile belirlenen topluluklar, etnisite ve anadil üzerine belirlenmekle birlikte, kültürel ve dinsel kimlik ve tanımlama içerisinde yer almıştır. Bu tanımlamalara uymayan vatandaşların da iki topluluktan birini seçmek zorunda bırakılması, 1960 ile kurulan ortaklıkçılığın önceden-belirlemeye dayandığını gösterir (Lijphart 1995, 247). Ortaklıkçı sistemler zaman içerisinde bu anlayışı bırakarak daha liberal bir anlayışa geçmiş ve toplulukların kendi kendilerini tanımlamasını sağlamış, bu tanımlamanın da zaman içerisinde değişimlere açık olmasını öngörmüştür. Örneğin 1960 düzeni için Hıristiyan bir Türk'ün durumu sıkıntılı ve sorunlu olacaktır. Oysa topluluk üyeliğinin sınırlarının daha esnek çizilmesi ve isteğe bağlı bırakılması, iki kutupluluğun azalmasına yardımcı olacaktır. Bu durum iki topluluğun birbirine yaklaşması için de daha olumlu bir ortam sunacaktır.

İşlevsel sorunlar arasında sayılabilecek olan elitlerin isteksizliği, toplulukların karşılıklı güvensizliği, milliyetçilik ve bunun uzantısı olarak kimliklerini anavatanlarıyla tanımlama faktörlerinin etkisiyle birlikte ele alınmalıdır (Ker-Lindsay 2011, 30). Elitlerin, 1960 Cumhuriyetine ikinci en iyi seçenek olarak bakmaları, kurulan sistemi sahiplenmelerini engellemiştir (Xydis 1973, 58). Birinci seçenekleri, milliyetçiliğin etkisiyle, iki topluluk için de anavatanlarıyla bağlanmak olarak gelişmiştir (Stelya 2013, 97-108; Stavrinides 1976, 45).

İki topluluktaki milliyetçiliklerin karşıt şekilde gelişmesi ve ortak bir Kıbrıslılık kimliği yerine anavatan milliyetçiliğine bağlı kimliklerin gelişmesinde önemli etmenlerden biri de koloni döneminde izlenen politikalarıdır. Koloni yönetimi iki topluluk arasındaki ilişkilerin ılımlı şekilde gelişmesini sağlayacak politikalar izlememiş, kimlik farklılıklarını verili olarak kabul etmiş ve rakip olarak gelişmelerine göz yummanın ötesinde çeşitli durumlarda, polis ek birliklerini Türklerden oluşturmak veya Anayasal konseyde istediği kararları

almak için Türkleri yanına çekmek gibi, bunu kendi politikaları için kullanmıştır (Sonyel 1997, 2; Trimikliniotis, Bozkurt 2012, 54; Pollis 1973, 580).

1960 sisteminin çökmesinin ardındaki işlevsel etmenlerden diğeri de dış aktörlerin sisteme etkisidir. Yunanistan ve Türkiye'nin 1959 Anlaşmaları ve 1960 Anayasasını doğrudan yapan taraflar olması, 1960 sisteminin Elenler açısından meşruiyetini sarsmıştır. Türkiye'nin NATO içerisinde önemli bir ülke olmasının sonucu olarak Kıbrıs'ta Türkler lehine düzenlemeler olduğu kanısı hâkim olmuştur (Kyriakides 1968, 143). Bunun yanında, anavatan ülkelerin etkisi, iki topluluktaki milliyetçiliğin ayrılıkçılığa varan bir çizgide izlemesi şeklinde yansımıştır.

1960 ortaklıkçı sisteminin yıkılmasının ardında yatan nedenleri gözden geçirildiğinde, sistemin Kıbrıs'ta iki ayrı etnik ulusun varlığını tanımakta eksik kalması önemli bir faktör olarak göze çarpar. Kıbrıslı Türklerin sadece bir azınlık grup olmadığı, kendilerini daha geniş bir grupla-Türk- ve o grubun “geçmiş, bugünü ve geleceğiyle özdeşleştiren” (Connor 1994, 4) bir grup olarak etnik ulus tanımına uygun oldukları gözden kaçırılmıştır. Etnik ulus kabulü, Türk topluluğunu azınlık bir grup olmaktan çıkarıp, devletin temel kurucu unsurlarından yaparak egemenliğin paylaşımında daha net olunmasını sağlayacaktır.

Ortaklıkçı Çözüm Denemeleri

Kıbrıs'ta iki topluluğun bir arada yaşamasını sağlamak için geliştirilen en kapsamlı çözüm tasarılarından olan ve günümüzdeki müzakere sürecinden önceki son plan olan, 2002 yılında BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın sunduğu ve Annan Planı olarak anılan plandır.

1960 düzenlemelerin bir adım ileri giderek, iki topluluğu federe birimler olarak tanıyan plan, İsviçre örneğini takip eden bir federal sistem önermiştir (Sözen 2004, 65). İki bölgeliliği kabul etmesi, otonomi prensibinin topraksal olarak uygulanması anlamında ortaklıkçılığın daha ileri bir versiyonunun göz önünde bulundurulduğunu gösterir. İki topluluğun eşit statüde kurucu olarak belirtilmeleri de, 1960 Cumhuriyetinin üniter yapıya sahip olmasından kaynaklanan egemenlik sorunlarını aşacak niteliktedir.

Ortaklıkçılığın temel prensiplerinden olan büyük koalisyon yönetimi Annan Planında altı üyeli bir başkanlık konseyinden oluşur.¹ Konseyin en az üçte biri Türk toplumundan oluşacağı için temsilde 1960 oranlarının korunduğu söylenebilir. Başkan ve yardımcısının farklı topluluklardan olması ve başkanlığın kurucu birimlerden gelen temsilciler arasında rotasyona dayalı olarak el değiştirmesi, ortaklıkçılığın temel prensibi olan koalisyon yönetiminin gözetildiğini göstermektedir. 1960 sisteminin çok eleştirilen katı iki topluluklu yapısına göre Annan Planı başkanlığı bir komisyonda toplayarak işbirliğini geliştirebilecek bir yapı kurmuştur.

Toplulukların veto hakkı Annan Planının tasarladığı başkanlık konseyinde gözetilmiş, fakat kararların alınmasını negatif etkilemeyecek şekilde düzenlenmeye çalışılmıştır. Parlamentodaki meclislerde de çifte çoğunluk kuralı gözetilmiştir. Bu bakımdan, ortaklıkçılığı korurken, 1960 deneyiminden faydalanıldığı görülür.

Orantısal temsil, başkanlık konseyinde 1960 oranlarını korurken, temsilciler meclisinde Elen tezlerini destekler şekilde ve toplulukların nüfus oranına göre gerçekleşecektir. Senatoda ise Türk tezlerini destekler şekilde, iki federe birimden eşit sayıda temsilci yer alacaktır. Bu sayede, orantısallık sorununun çözülmesi için bir orta yol bulunmuş olduğu söylenebilir. Orantısallık prensibi kamuda istihdam için de benzer şekilde düzenlenerek, iki tarafın istekleri de karşılanmaya çalışılmıştır.

Sonuç

1960 Kıbrıs Cumhuriyeti deneyimi ve Annan Planı çerçevelerinde Kıbrıs'ta bir yönetim metodu olarak ortaklıkçı demokrasiyi inceleyen bu çalışma, önceki deneyimlerden çıkarılan sonuçlar kapsamında bundan sonraki çözüm çabalarının kapsamı için bazı sonuçlara ulaşmıştır. Temel olarak belirtilmesi gereken şudur ki, Kıbrıs'ta iki topluluğun bir arada yaşamasını sağlayacak bir çözüm önerisini en iyi karşılayacak olan yönetim metodu ortaklıkçı demokrasi olarak görülmektedir. 1960 deneyiminden farklı bir şekilde, bugün uygulanabilecek bir ortaklıkçı sistemin özelliklerine bakıldığında şu söylenebilir: kurulacak olan ortaklıkçı sistem liberal ortaklıkçılığın ilkelerine sahip olacaktır. Liberal ortaklıkçı sistem, 1960 deneyimine göre belirli alanlarda farklılıklara sahiptir. Bu farklılara dikkat edilerek çıkarılacak sonuca göre kurulabilecek bir sistemin özellikli noktalarına değinmek gerekir. Öncelikle toplulukların anayasal ve fiziki güvenliklerinin sağlanması öncelikli olmalı, ulusal kimlik, kültür ve bağlılıkları tanınmalı, otonomi hakkı geniş şekilde sağlanmalı, bireysel, toplumsal ve yurttaşlık haklarında eşitlik ve güvence sağlanmalıdır (McGarry, O'Leary 1995, 392). Hakların korunması konusunda, temel hak beyannamelerinin sisteme entegre edilmesi ek garanti getirerek toplulukların ve bireylerin güvenliğini sağlayacaktır. Egemenlik konusu net şekilde belirtilmeli, güç paylaşımı ve orantısal temsil gibi ortaklıkçılık ilkeleri yerine getirilmeli, bunların yanında akraba ülkelerle ilişkiler de düzenlenmelidir. Akraba devletlerde ilişkiler konusunda Kuzey İrlanda örneği takip edilerek kurumsal düzenlemeler yoluna gitmek faydalı olabilir. Tüm bunların yanında, topluluklar arası diyalogun artırılması için mekanizmaların göz önünde bulundurulması, ortaklıkçılığın işlenmesi için gerekli olan kapsayıcı bağlılıkların yaratılması açısından faydalı olacaktır.

Notlar

¹ Annan Plan, Main Articles, Article 5, "The Federal Government", s.10.

Kaynakça

- Barry, B. (1975a), The Consociational Model and Its Dangers, *European Journal of Political Research*, Vol.3, No.4, , s.393-412.
- Barry, B. (1975b), "Political Accomodation and Consociational Democracy", *British Journal of Political Science*, Vol.5, No.4, s.477-505.
- Burgess, M. (2007), What is to be done? Bicomunalism, Federation and Confederation in Cyprus, içinde: M. Burgess, J. Pinder (Eds), *Multinational Federations* (s.127-149), London and New York: Routledge.
- Connor, W. (1994), *Ethnonationalism: The Quest for Understanding*, Princeton New Jersey: Princeton University Press.
- Dahl, R. A. (1998), *On Democracy*, New Haven and London: Yale University Press.
- Ker-Lindsay, J. (2011), *The Cyprus Problem, What everyone needs to know*, Oxford and New York: Oxford University Press.
- Kızılyürek, N. (2002), *Milliyetçilik Kıskaçında Kıbrıs*, İstanbul: İletişim.
- Kyriakides, S. (1968), *Cyprus: Constitutionalism and Crisis Government*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Lijphart, A. (1968), *Politics of Accomodation in the Netherlands*, Berkeley: University of California Press.
- Lijphart, A. (1977), *Democracy in Plural Societies: A Comparative Exploration*, New Haven and London: Yale University Press.
- Lijphart, A. (1985), *Power Sharing in South Africa*, Berkeley: University of California.
- Lijphart, A. (1990), The Power Sharing Approach, içinde: J. V. Montville (Ed), *Conflict and Peacemaking in Multiethnic Societies* (s.491-509), Massachusetts and Toronto: Lexington Books.
- Lijphart A. (1995), Self-Determination versus Pre-Determination of Ethnic Minorities in Power-Sharing Systems, içinde: W. Kymlicka (Ed), *The Rights of Minority Cultures* (s.275-287), Oxford: Oxford University Press.
- Lijphart, A. (2004), Constitutional Design for Divided Societies, *Journal of Democracy*, Vol.15, N.2, s. 96-109.
- McGarry, J., O'Leary, B. (1993) Introduction: The Macro-political Regulation of Ethnic Conflict, içinde: J. McGarry, B. O'Leary (Eds.), *The Politics of Ethnic Conflict Regulation* (s.1-40), London: Routledge.
- McGarry, J., O'Leary, B. (1995), *Explaining Northern Ireland*, Oxford: Blackwell.
- McGarry J., O'Leary B. (2011), Territorial Approaches to Ethnic Conflict Settlement, içinde: K. Cordell, S. Wolff (eds.), *Routledge Handbook of Ethnic Conflict* (s.249-265), London and New York: Routledge.
- McRae, K. D. (1974), Introduction, içinde: K. D. McRae (Ed), *Consociational Democracy, Political Accomodation in Segmented Societies* (s.1-28), Toronto: McClelland and Stewart Limited.
- O'Flynn I. (2005), Democratic Values and Power-Sharing, içinde: I. O'Flynn, D. Russel (Eds), *Power Sharing: New Challanges for Divided Societies* (s.15-29), London: Pluto Press.
- O'Leary B. (2005), Debating Consociational Politics: Normative and Explanatory Arguments, içinde: S. Noel (Ed.), *From Power Sharing to Democracy, Post-*

- conflict Institutions in Ethnically Divided Societies (s.3-43), Montreal&Kingston and London and Ithaca: McGill-Queen's University Press.
- Pollis, A. (1973), Intergroup Conflict and British Colonial Policy: The Case of Cyprus, *Comparative Politics*, Vol.5, No.4, s.575-599.
- Roeder, P. G. (2005), Power Dividing as an Alternative to Ethnic Power Sharing, içinde: P. G. Roeder, D. Rothchild (Eds), *Sustainable Peace, Power and Democracy after Civil Wars* (s.51-82), Ithaca and London: Cornell University Press.
- Sisk T. (1996), *Power Sharing and International Mediation in Ethnic Conflicts*, Washington DC: US Institute of Peace.
- Sonyel, S. R. (1997), *Cyprus: The Destruction of a Republic*, British Documents 1960-1965, England: The Eothen Press.
- Sözen, A. (2004), A Model of Power Sharing in Cyprus: From the 1959 London-Zurich Agreements to the Annan Plan, *Turkish Studies*, Vol.5, Issue 1, s.61-77.
- Stavrines, Z. (1976), *The Cyprus Conflict, National Identity and Statehood*, y.y., y.y.
- Stelya, N. (2013), *İstenmeyen Bebek Kıbrıs Cumhuriyeti, Kıbrıs Sorununu Yeniden Okumak: Kıbrıslı Türk Basını, EOKA ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluşu (1955-1959)*, İstanbul: Khora.
- Trimikliniotis, N., Bozkurt, U. (2012), *Rethinking the Postcolonial Cypriot Statehood: The Cyprus Problem, Class Struggles, and Ethnic Conflict*, içinde: N. Trimikliniotis, U. Bozkurt (Eds), *Beyond a Divided Cyprus, A State and Society in Transformation* (s. 47-66), New York: Palgrave Macmillan.
- Vanezis, P.N. (1977), *Cyprus, The Unfinished Agony*, London: Abelard-Schuman.
- Xydis S. G. (1973), *Cyprus: Reluctant Republic*, The Hague: Mouton.
- Yakinthou, C. (2009), *Political Settlements in Divided Societies, Consociationalism and Cyprus*, Great Britain: Palgrave Macmillan.

Acculturation in English Preparatory School (EPS), Eastern Mediterranean University

Salih GÜRSOY*

Introduction

Although the construct of “acculturation” in English as a second language (ESL) context have been researched from multiple perspectives, this study reviews students’ and teacher’s awareness in the diverse context of EFL classroom, exploring the relationship between acculturation in such EFL settings and in comparison to ESL classrooms. The most common reviews of such construct suggest that language teachers and students in any setting naturally represent a wide range of social and cultural roles and identities. In particular, in EFL classrooms, issues of sociocultural identity and representations are very important. Foreign language teachers and students commonly discuss the social and cultural aspects particularly those associated with the target culture. Furthermore, issues of language and social identity have also been discussed in terms of motivation, gender, ethnicity, and context where students’ study abroad versus at home. Jiang, Green, Henley and Masten (2009) claims that the more positively the learner is identified with and the more psychologically integrated into the target language group, the more likely the learner is able to succeed in L2 acquisition. In contradicting view, it may be claimed that the learner will acquire the second language only to the degree that he acculturates and psychologically integrates himself with the dominant and the current culture in EFL settings. Berry (2003) suggests if the acculturating individuals choose an integration strategy, they are expected to experience lower levels of personal stress since they are able to acquire cultural characteristics of the new culture while continuing to value the culture of origin.

1. Review of Research on Acculturation

1.1. Language Learning, Context, and Acculturation

Learner acculturation are often reported to affect language learning and indeed influenced by acculturation. As argued by current research (Spencer, 2011) students with higher levels of acculturation are associated with higher levels of proficiency, while a rejection of the host culture is associated with lower levels of proficiency. A substantial body of research in foreign language learning has reported that participants in the study abroad context were still closely aligned with their ethnic heritage, eating their own food, socialising with their own ethnic people and speaking in their own language whenever English was not

* Eastern Mediterranean University

required, thus had little motive to distance themselves from their native culture. (Jiang, Green, Henley and Masten, 2009).

Furthermore, Kubota (1999) argues the way people think, speak, write, and behave is certainly influenced by the culture in which they are brought up, and certain cultural differences indeed exist. In light of the current research, it is argued, ESL and EFL teachers should respect the cultures that students bring with them to the classroom. To achieve this goal, Land and Whitley (1989) suggest that ESL teachers should change the way they read, respond to, and evaluate ESL and in our case EFL writer's work. As reported by Kubota (1999), the recent studies challenge cultural representations such as homogeneity, groupism, and lack of self-expression, creativity, and critical thinking found in the current dominant applied linguistics literature.

Contrary to the above syntethesis, a study (Garcia 2010) argues that no difference exists between the study abroad context and those of learners who study in the traditional, at-home context. In fact the current research suggest that the "at home" students give more attention to form than meaning throughout the semester. On the other hand, the abroad students are in an environment where they have to make themselves understood in a target language in all contexts of their daily lives. According to Collentine and Freed (2004:156), "the study abroad context is where leaners study the L2 in the target culture and often live with host families. Studying abroad heavily involves both communicative and learning contexts which may entail hybrid communicative learning context". As argued by these scholars if the student immersed in a host culture and required to communicate in the target language does indeed affect the process of language learning.

In fact, just as recent research suggests (Knouse, 2013) by immersing oneself entirely in the language study and target culture, learners gain the main advantage of a study abroad context in that they are exposed to plentiful amounts of second language (L2) input through contact with native speakers in the classroom and beyond. Thus, the results of the present investigation suggest that travelling to another country to study a L2 can be linguistically beneficial, especially when considering L2 pronunciation. Although research has found that study abroad indeed influence language learning when taking into consideration ESL settings, however, there has not been any investigation of the infuence of acculturation in particular EFL context. Neither has there been any research on the relationship of student motivation and acculturation when one studing in EFL context.

1.2. Motivation, Context, and Acculturation

In light of motivation, Spenader (2011) argues that personality factors are believed to influence cross-cultural adaptation and language learning. Schumann (1986) noted that an extroverted personality can benefit from acculturation. Similarly, traits such as persistence and assertiveness also promote successful

cross-cultural adaptation. Accordingly, more research is needed to understand of what advantages and limitations exist to studying abroad both socially and psychology in EFL context compared to ESL setting. In fact the roles of motivation and assertiveness as personality variables appear to warrant further study which the current research aims to investigate. Thus, individual sojourner experiences are considered to be certainly complex and yet another area of study which this research aims to investigate.

In terms of acculturation, Wang (2010) suggests that the study abroad students are reported to have become more sociable, extroverted, self-confident, and independent when compared to the group who did not study abroad. Wang (2010) claims that study abroad provides learners with reach opportunities of language input and interactions. As mentioned in Duff (2007), L2 learners have a set of “linguistic and cultural traditions” from their L1 when they try to join the L2 community. Wang (2010) points out that the new communities may include host families, classes, dormitories, and other communities such as public transportation, stores, and religious or hobby groups when they join study in abroad context. The past research claims that both immersion into dominant society and positive acceptance of ethnic identity may be necessary for successful L2 learning. According to Jiang, Green, Henley, and Masten (2009), immersion within the native culture could offer a sense of belonging and emotional security, thus providing people with the psychological capacity to deal with acculturation stress during the L2 learning process. As argued by Masgoret, Bernaus, and Gardner (2000) integrativeness, motivation, adjustment, and self-confidence are important dimensions in second language learning. Relatedly, summarising the recent research, it could also be argued that dominant culture where English is being learned as in EFL setting also requires integrativeness, motivation, adjustment, and self-confidence for successful L2 learning.

Furthermore, in another study, Masgoret, Bernaus, and Gardner (2000) investigated British university students who worked as English monitors (instructors) in an “Enjoy English” program in Spain. This study assessed the monitors’ attitudes toward Spain and Spanish people, motivation to learn Spanish, adjustment to Spanish culture, and self-ratings of Spanish proficiency and their success as instructors in the program. The results demonstrated that the participants tended to exhibit less-positive attitudes toward Spanish people, lower levels of integrative orientation and Spanish use anxiety, and higher levels of instrumental orientation, and lack of sociocultural adjustment. In light of motivation and self adaptation to the host culture, the current study also have many implications for individuals planning to go to another country to teach English. As claimed by Masgoret, Bernaus, and Gardner (2000) teachers who plan to move to another county to teach English might well expect a number of changes in their attitudes and self-perceptions. This suggests that personality variables and self- motivation might well help to predict success in teaching and

learning abroad. Thus, adapting to life and work in a foreign country can be a difficult experience. As argued by the scholars Masgoret, Bernaus, and Gardner (2010), expectations and attitudes toward members of the host culture have been considered to be important factors in effective cross-cultural functioning and success of target language proficiency as well as success for teachers teaching abroad.

The research suggests that individuals who develop higher levels of instrumental orientation over the duration of the program develop higher levels of motivation to learn the language, and those who perceive less instrumental value in learning become less motivated to learn the language (Masgoret, Bernaus, and Gardner, 2000). The research also suggests that those individuals becoming better adjusted to the target culture also develop more positive attitudes toward its people whereas those who experience difficulties in adjusting to the target community become less favourable toward the people of the target culture. As argued by Wang (2010) immersion experience in the study abroad setting found to have helped students develop a wider range of conversational strategies, gain better L2 grammar skills, and improve L2 writing and motivation to write in the L2 and facilitated reading and encouraged L2 production. Furthermore, Duff (2008b: p. xiii) notes language socialisation studies “pay particular attention to social, cultural, and interactional contexts in which language and other kinds of knowledge are learned”. As it is stated in Vickers (2007: 622) “language, culture, and cognition are interconnected.” The importance of scaffolding (Vygotsky, 1978) and collaboration in L2 learning has been discussed in studies that drew on sociocultural theory with an emphasis on cognitive psychology, to analyse the phenomenon of language socialisation. Students with a high degree of socialisation reportedly benefitted most from study abroad.

Anya (2011) highlighted that SLA research has made little mention of gender, race, ethnicity, and social class-related aspects of L2 learner identity, because it is assumed that they have limited bearing on the universal metacognitive and affective processes that language learning theorists seek to understand. According to Carson (1992) teaching methods in a Japanese language class in Japan emphasize traditional techniques such as memorization, repetition, and drilling rather than creativity and innovation. For further research, Kubota (1999) suggests that both teachers and learners need to develop a critical awareness of the social-cultural consequences of using the dominant language. Relatedly, teachers, schools, institutions, and the wider society need to ensure that individuals have opportunities to develop skills that allow them to participate fully in a dominant society.

Over the last several decades, one of the research and pedagogical interests in TESOL has been the topic of cultural characteristics that students with non-English backgrounds bring to ESL or in our case EFL classroom. The evidence

above suggests that there are society wide implications for greater multicultural awareness and the promotion of pluralism and linguistic diversity through which learners are stimulated and motivated toward success in L2 learning. Thus, this study aims to achieve the success of L2 learners in an EFL context reporting the affect of study abroad within less multicultural but globally increasing linguistic and cultural diversity in EFL settings which is an area not much investigation carried out.

2. The Study

This study focuses on learner acculturation in the English Preparatory School (EPS) context examining the role of learners' and the teacher's social and cultural identities and the role of the cultural messages conveyed through English language teaching materials. It is often argued that culture has a great influence when teaching and learning about target language whether it takes place inside or as an extension of formal classroom environments. Therefore, it is crucial for language teachers to implement certain strategies to help students through the process of acculturation. This study, therefore, is aiming to interpret and overcome such obstacles learners may have during learning about the target culture and trying to move beyond the plateau to obtain language gains and become more aware of sociocultural factors affecting their learning in the target language. This study is significant as a local study and as a source of information for English Preparatory School (EPS) teachers and institution. There are various studies carried out on the impact of language learning and acculturation. These involve issues in study abroad and at home context (Chilin Wang, 2010) and the relationship between acculturation and language learning in a study abroad program (Allison J. Spenader, 2011). However, there are not many studies about the teacher's and students' awareness in the diverse context of EFL classroom and the impact of materials on the acculturation process. Therefore, the aim of this research is to analyse teachers', and students' awareness of acculturation process and to analyse the usage of materials in EPS context with an effort to fill the gap in the literature.

As a result, the following research questions were addressed;

1. How do ESL or EFL learners identify themselves in second language socialisation and acculturation process?
2. What kind of strategies can be adopted by ESL teachers and learners in the mutual process of socialisations and acculturation in both communities?

2.1. Subjects

The subjects of the study were the class of EPS 101, group 17, elementary level students studying English in the Preparatory School, Eastern Mediterranean University. The subjects chosen for this study includes students from different cultural backgrounds; Turkish, Azeri, Palestinian, and Uygur. The genders of the

participants in the class were 7 male and three female students. This study focused on English Preparatory School (EPS) context examining the role of learners' social and cultural identities in learning English and their usage of materials and textbooks that are exploited and presented in this context. Thus, teacher's sociocultural identities and practices during the study were also taken into consideration to see how it has impact on students' learning of English.

3. Results

The findings of this study support the notion that language learning is indeed influenced by acculturation. The findings support the previous research results where Spenader (2011) stated that higher levels of acculturation are associated with higher levels of proficiency, while a rejection of the host culture is associated with lower levels of proficiency. The findings support the previous research results where Jiang, Green, Henley and Masten (2009) examined exploratory study on the relationship between acculturation and L2 acquisition in study abroad context and suggested that participants were deeply immersed in their original culture than in the dominant culture. This supports the findings of this study where participants were closely aligned with their ethnic heritage, thus had little motive to distance themselves from their native culture. Thus, the results of this study show that acculturation varies among motivation, experiences and the ethnicity of the students in EFL context.

3.1. The Effect of Learner Motivation and Acculturation

Thus, results suggest that motivation could play an influential role in the acquisition of L2. Relatedly, the complex relationship between motivation, acculturation, the development of social networks, and exposure to the target language may be the driving force behind language acquisition in the study abroad context. However, there are many unanswered questions about the process of Second Language Socialisation, self-identity, and Study Abroad, which justify an exploratory qualitative approach. The study of language socialization, understanding language development requires detailed data in all aspects of the language socialization process. Secondly, the complexity of language acquisition and the nature of self-identity formation and adjustment in a study abroad context require further research.

Gardner (1985) focused attention on a set of attitude and motivation measures involving integrative attitudes toward the target language group, and attitudes toward the learning situation, and motivation. Accordingly, the complex relationship between motivation, acculturation, the development of social networks, and exposure to the target language may be the driving force behind language acquisition in the study abroad context. Thus, results suggest that motivation could play an influential role in the acquisition of L2. The findings of this study support the previous research results where Anya (2011) suggested

that in terms career objectives, life goals, and academic interests, participants' responses differed among individual learners, but their experiences shared the common link, similar feelings of EFL community, connection, and appreciation for the cultural aspects of language learning. Spender (2011) highlights that personality factors are also believed to influence cross-cultural adaptation and language learning. Schumann (1986) noted that an extroverted personality can benefit from acculturation. Similarly, traits such as persistence and assertiveness also promote successful cross-cultural adaptation. According to the findings of this research, females are found to be more optimistic in terms of motivation and are more intrinsically motivated to study abroad. However, males especially students from Palestine are seemed to be more extrinsically motivated because of their poor level of English and are looking forward to complete their study in Cyprus and return to their home country. Moreover, the student from China tended to exhibit less-positive attitudes toward local culture and lower levels of integrative orientation and lower level of motivation to study English. On the other hand, Turkish students are found to be more motivated to study because of their experiences coming from Turkey. Also, Turkish students are seemed to have more set of goals for their future career compare to those from Palestine which were instrumentally motivated. Thus, the research suggests that individuals who develop higher levels of instrumental orientation over the duration of the program develop higher levels of motivation to learn the language, and those who perceive less instrumental value in learning become less motivated to learn the language.

3.2. The effect of Study Abroad Experience, Ethnicity and Acculturation

Masgoret, Bernaus, and Gardner (2000) suggest that integrativeness, motivation, adjustment, and self-confidence are important dimensions in second language learning. The findings support the previous research results where Jiang, Green, Henley, and Masten (2009), suggested that immersion within the native culture could offer a sense of belonging and emotional security, thus providing people with the psychological capacity to deal with acculturation stress during the L2 learning process. According to Masgoret, Bernaus, and Gardner (2000), expectations and attitudes toward members of the host culture have also been considered important factors in effective cross-cultural functioning. The research shows that both immersion within the target culture and positive acceptance of ethnic identity may be necessary for successful L2 learning. The results indicate that experiences in study abroad and at home have impact on students' learning of English and the acculturation process. It plays a role in the motivation of students especially when they study abroad compared to at home context.

According to this research, ethnicity and experience plays a huge role in adaptation process when we compare the student from China to the ones in Palestine and Azerbaijan. The student from China seems to be having difficulty

adapting to the context of study abroad. However, Turkish students are seemed to be more easily adapted to the life in Cyprus and find it easier to grasp the language considering the similarities in their experiences coming from Turkey. This can be analysed from the question number 9 (see Appendix 2) asking participants how do you feel about yourself after studying in Cyprus to this point? How did your experience change the way you feel about yourself? The answer to this from many Turkish students were “iyi yonden etkiledi beni. Eskiye gore bir suru adim onde oldugumu dusunuyorum (It has affected me in good way. I think that I have improved myself compare to the past)”. On the other hand students from Palestine are seemed to be separated themselves from the dominant culture. When I asked the same question to these students: How would you describe your experiences in Cyprus to this point? How did your experience change the way you feel yourself? The answer to that was “I didn’t change anything about myself. I just learn English here.” Also, student from China I think was the model of separation from other cultures. Since when I asked the same question the reply was “I don’t like here because it is boring and small place”. And, when I asked to the student from Azerbaijan, I got the reply “İyi etkilemistir. İnsanlarla konusup tanismak guzel birseydir, onların kulturunu ogrenmek guzel birseydir. (It has affected in good way. It is good to talk and meet with people and learn about their culture)” This shows that this student was integrated with other cultures and the life in Cyprus. In terms of different models of acculturation, it could be emphasized that from the analysis of this group; Turkish students are seemed to be integrated with the study abroad context and the lifestyle in Cyprus which they can show an interest in maintaining their original culture and in learning and participating in the other culture in this context. However, the findings show that participants from distance culture such as the students from China and Palestine are found to be having difficulty to adapt to the study abroad and EFL context because of their home background and experiences. Overall this means that motivation and experiences to study abroad vs. at home context are interrelated. If the learner is motivated and culturally integrated, the more learning will take place.

3.3. Problems Students Have Encountered and the Strategies they have used

As it is mentioned in the study, one of the research questions is about what kind of strategies can be adapted by ESL teachers and learners in the mutual process of socialisations and acculturation in both communities. Therefore, this study, is aiming to interpret and overcome such obstacles learners may have during learning about the target culture and moving beyond the difficult stage from elementary to pre-intermediate level to obtain language gains and become more aware of sociocultural factors affecting their learning in the target language. The findings of this research show that those students who were motivated to learn the target language and culturally integrated did better than those who were less

motivated and showed lower levels of instrumental orientation over the duration of the program taking into consideration the time participants spent studying in Cyprus. As I have mentioned earlier, students coming from cultures such as Turkey and Azerbaijan were less problem oriented and developed strategies overtime to cope with difficulties regarding language learning and culture adaptation. When I asked the question what problems have you overcome that have helped you to become better at interacting with people and carrying on with your daily life in Cyprus? The response to that question from may Turkish students were "I had difficulty communicating with people but now at elementary level I can communicate with others and understand people speaking in English. I think that I have coped with many problems." However, as it is mentioned earlier personality factors also play a role as students become integrated with the new culture in the process of learning in EFL context. This supports the earlier research that those who are more introverts will perform lower levels of proficiency compared to those who are extrovert and socially oriented and independent learners. For example when I asked the same question to students individually one of the responds was from the Palestine student who said "Here no problems. I feel good here because Cyprus is safe. All my friends are from Nigeria and I go out with them and learn English." On the other hand another student who is bilingual speaking Turkish and German responded to my question "First I had difficulty adapting to the life here. This was a big problem for me. I missed my family. First, I could not get along with my friends." When I asked how you coped with these problems, the reply was "First, we had problems communicating with each other. Later, we started speaking in English. Now people ask how we can get along. We used our mimics and body language to communicate." This explains the fact that body language is also an important factor especially at the beginner levels of learning a new language.

In the video-taped interview, I have observed how students use body language and how they react to individual experiences and cultural factors in the questions. The results show that those who are personally motivated and developed higher levels of instrumental orientation over the duration of the program conveys cross-cultural messages through body language. Hammer (1978) suggests that communication ability, the ability to establish interpersonal relationships, and the ability to deal with psychological stress are the three major dimensions influencing cross-cultural adaptation. At some point during the interview, students were anxious about the questions related to ethnicity and individual experiences where they showed less-positive attitudes toward local culture, lower levels of integrative orientation and anxiety in using English. For example, when I asked the question to the student from China "What problems have you overcome that have helped you to become better at interacting with people and carrying on with your daily life in Cyprus?" the response to that question was "The temperature is very hot and it is boring and very expensive

here. I like to go shopping but here not good shops. I speak Turkish with my friends every day. They teach me Turkish.” This explains that this student is not motivated to study English and did not develop strategy to cope with English and did not engage in a study of English program before in China. During the interview she was following the questions from the hand out before giving the answers which shows that she was stressed and thus, extrinsically motivated because when I asked her the question “What are your reasons in terms of career objectives, life goals, and academic interests?” she replied “I need to learn English because my department is Architecture and it is in English.” Thus, results suggest that this participant was deeply immersed in her original culture than in the local culture and EFL community. She had little motive to distance herself from her native culture.

3.4 Culture explained in textbooks

In order to carry the research about the influence of culture in EFL context, one of the questions in the interview was addressed “how do you think culture explained in textbooks influence your learning of English?” In other words, simpler, “Do you think culture in textbooks helps you learn English? Why? / Why not?” The findings show that materials play an important in second language learning. Analysing cultural content of language teaching materials is not an easy task, and thus many different approaches have been applied. Some of these focuses on the textual information such as words, reading texts, exercises, or some prefer to draw on both visual and textual, yet others select only the visual content of the materials as the focus of investigation. Scholars such as Kumaravadivelu (2008) and Byram (2008, 2011) have addressed for global cultural consciousness and intercultural citizenship as key outcomes of language learning. According to these writers, language education, including EFL education, can be achieved only through cultural reflection and understanding within a critically oriented pedagogy. According to these scholars such pedagogy needs to be facilitated by materials that promote the development of a reflexive, open, and globally aware language learner. Kumaravadivelu (2008:189) notes “The task of promoting global cultural consciousness in the classroom can hardly be accomplished unless a concerted effort is made to use materials that will prompt learners to confront some of the taken-for-granted cultural beliefs about the Self and the Other.” This means that textbooks play a vital role in the success of language education especially when teaching about culture in English language textbooks. The findings of this research also show that students are aware of the need of global awareness and global consciousness as key goals of foreign language learning. When I asked the question “How do you think culture explained in textbooks influence your learning of English?” in other words, “Do you think culture in textbooks helps you learn English? Why? Why not?” The reply from most of the students showed that they are interested in learning about

different cultures particularly the culture of the target language. The answer from one student for example was, “The first book was ‘Top Notch’. This book was teaching about English culture, Italian culture. But in order to learn about culture we need to go there. It affects us to read about culture since it informs us about different cultures. But it is better to go and live there.” This means that students are aware of the intercultural ramifications of English as an international language and a global lingua franca. Therefore, this suggests that EFL teachers need to ensure that their students have opportunities to develop skills that allow them to practice fully in the target culture. At the same time teachers and learners need to develop critical awareness of the socio-cultural consequences of using the target language and to find ways to create different meanings. Thus, it is important for teachers to encourage their students to critically examining the cultural differences and the cultural representations as evident in the textual and visual materials of textbooks. This cultural meaning or focus also seems to foster linguistic competence.

3.5 The influence of the teacher’s culture

It is also crucial to examine the EFL teachers’ self-image, beliefs about teaching EFL and culture, and role identities in teaching. Many cognitive, political, cultural and social-psychological dimensions of teachers’ practices remain unexplored. The teacher’s perceptions of their sociocultural identities are found to be deeply rooted in their personal histories, based on past educational, professional, and cross-cultural experiences. They are also subject to constant negotiation due to changing contextual elements, such as the classroom, and institutional culture, instructional materials, and reactions from students and colleagues. This study will focus on the perceptions of the students in particular students’ opinions about the teachers’ past learning experiences and their performance in the classroom as well as cross-cultural experiences. The findings show that students’ beliefs were based on mainly teacher’s performance in the classroom and cross-cultural experiences. When I asked the question to the students “how does the culture of the teacher influence your learning?” in other words, “does it motivate you? Why? Why not?” the response I got from most of the students was “definitely it does. Our teachers are very different from cultural aspects. It is for our advantage that our teachers are from different cultures.” This means that teachers’ sociocultural identities are influencing their performance in the classroom. Moreover, it motivates them because cultural messages are conveyed through teachers’ reflections and behaviours during the lesson. “The way they use their mimics and body language help us to learn.” Some of the students mentioned about teachers’ use of body language and mimics while teaching. However, Duff, Uchida (1997) suggest those EFL teachers’ roles as cultural and linguistic practitioners cannot be defined in terms of whether they intentionally or explicitly teach cultural facts or whether they are native speakers

of English. Rather the cultures manifested in classroom represent teachers' practices which are influenced by other factors such as intuitional goals and course textbooks. This shows that the teachers' culture can be explained by other contextual variables such as the factors affecting L2 acquisition, the learning context and acculturation process.

4. Conclusion and Implications

The role of culture in foreign or second language teaching has been a delicate issue that has been controversial in language education. The results of this research indicate that experiences in study abroad context have influence on students' learning of English and the acculturation process which vary among the experience in study abroad, gender, ethnicity and the motivation of the students. The findings show that students coming from similar cultural backgrounds to the Cypriot culture such as from Turkey are found to be integrated with the study abroad context and the local culture in Cyprus. However, the findings show that those students, who come from completely different cultures from the Cypriot culture such as from China and Palestine are found to be having difficulty to adapt to the study abroad and EFL context. For future studies, I recommend the EPS (English Preparatory School) institution and the teachers who may wish to implement further strategies to help these students to become more motivated and to help them integrate with the local culture, the EFL context and to encourage them to show interest in the target culture. Teachers may implement strategies such as contrastive analysis approach where they include in their teaching students' native culture, the local culture and the target culture. In this way students identify the commonalities and differences and find the ways how to adapt themselves to the local culture and EFL context and be willing to learn about the target culture. Therefore, this study may be beneficial to help students overcome such obstacles they may have during learning and help them obtain more language gains and become more aware of sociocultural factors affecting their learning in the context of EFL classroom. According to this research, teachers need to be aware of cultural differences and expose, accommodate, or exploit these differences when appropriate. For example, in addition to English language learning, learners could benefit from obtaining more knowledge about Cypriot history and customs, socialising with Cypriot people outside of the school, and also try more unique elements of the Cypriot lifestyle. It would be worth to consider the influence of English in Cyprus rooted in the history from the period as a British colony. Moreover, life-related activities and cultural events could be introduced into the L2 classroom to better expose learners to the Cypriot culture and the target culture. However, it should be emphasised that the process of acculturation does not require L2 learners to move away from their original ethnic culture towards the target culture. Thus, acculturation does not lead the L2 learners to shift away from their original language towards the

language of the target culture. Rather, the implications mentioned above may be most useful when cultural and linguistic differences are great such as is the case with L2 learners who study in EFL context in Cyprus.

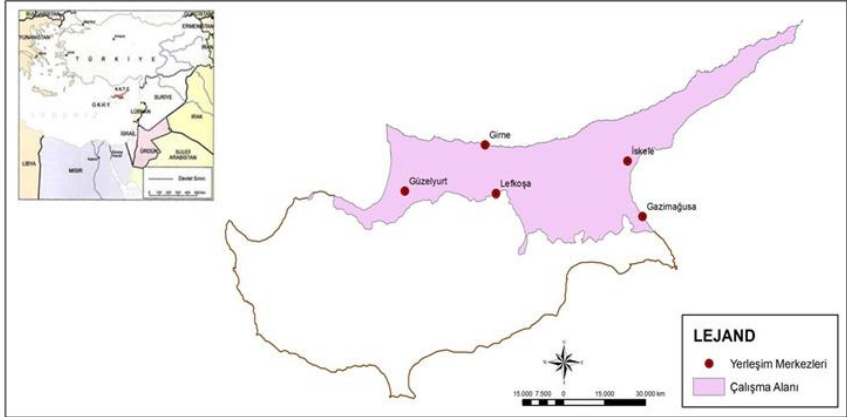
For further research, personality variables and gender roles among study abroad learners may be further investigated to help predict success in learning L2. More work is needed in regards to cultural values including gender roles which tend to change rapidly. Moreover, teachers' roles and peers in mainstream classes may be further investigated to help study abroad program designers improve their programs to support student language learning. Duff (2008:37) noted "SLA involves linguistic, cognitive, affective, and social processes. That is, it is an ongoing interplay of individual mental processes, meanings, and actions as well as social interactions that occur within a particular time and place, and learning history." According to this perspective the acculturation process entails the learning of new behaviours, attitudes, values, and cognitive processes, cultural changes, and environmental components that influence the process of adaptation. The question may arise how individuals cope with cultural changes when they enter the acculturation process. Since the principle aim of acculturation is to measure how individuals are adapting to a new cultural context. Therefore, this research measures a range of cultural experiences and practices inherent in the acculturation process of different individuals in a study abroad EFL context. This research has focused on the existence of diversity within a culture in regards to race, ethnicity, language, class, gender, age, geographical conditions, and cross-cultural differences. However, further research needs to focus on what influences acculturation process, in other words, what aspect of acculturation experiences such as cultural change, acquisition of new language, and maintenance of culture of origin influence adapting to a new culture. Thus, further research can examine how values such as collectivism and individualism change with levels of acculturation for L2 learners in a study abroad context. Since changes in modes of acculturation as well as cultural orientations are linked to contextual factors. This means that further recommendation may address the incorporation of contextual factors, understanding of how individuals enter the acculturation process and what influences their adaptation. In my opinion, this study is worth exploring how EFL educators can incorporate minority students' diverse identities, backgrounds, and cultural traditions in L2 curriculum in order to understand, and enhance the learning experiences of all students. Thus, in EFL context, the teacher needs to mediate between the students' native culture, local culture, and the target culture in order to reach successful learning in the context of EFL classroom. This process is a mutual process involving local schools, institutions, and the wider society to take action to adapt a strategy of integrating our students to acculturation process without assimilation in such globalised world and emerging multicultural societies.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde Toprak Erozyonu Risk Değerlendirmesi

Sibel KUTOĞLU*

Giriş

Kıbrıs 34°33'-35°42' Kuzey enlemleri ile 32°16'-34°36' Doğu boylamları arasında, Akdeniz'in kuzey doğusunda bulunan üçüncü büyük adasıdır. Çalışma sahasının sınırları, kuzey, güney ve batıdan Akdeniz güneyden ise Yeşil Hat ile belirlenmiş olup, yüzölçümü 3242 km² dir (Şekil 1).

Şekil 1: İnceleme alanının lokasyonunu gösteren harita.

Kuzey Kıbrıs'ta toprak erozyonu etkisi altında olan alanlar giderek artış göstermektedir. Öyle ki, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti topraklarının yarısından fazlasının yüksek derecede su erozyonu riskine açık olduğu yapılan çalışmalar sonucunda ortaya çıkmıştır. Kuzey Kıbrıs'ta gerek fiziki özelliklerin karakteri, gerekse nüfusun son yirmi yılda hızlı bir şekilde artmasına paralel olarak artan hatalı arazi kullanımları ile aşırı otlatma ve toprağın tarım faaliyetlerinden dolayı aşırı derecede işlenmesi ve yangınlar gibi insan kaynaklı nedenlerden ötürü toprak yüzeyi sel ve seyelan suları tarafından yıkanmakta ve toprak erozyonunun daha belirgin bir şekilde hissedilmesine neden olmaktadır. Bu çalışmanın çıkış noktası; Kuzey Kıbrıs'ta toprak erozyonu etkisi altında olan alanların özellikle beşeri faaliyetlerin artmasına paralel olarak giderek artış göstermesidir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde toprak erozyonunun

* Dr., Türk Maarif Koleji

nedenlerini kapsamlı bir şekilde sorgulayıp toprak erozyonuna açık olan alanları, Coğrafi Bilgi Sistemlerini kullanarak belirlemek bu çalışmanın temel hedefidir. Bu çalışmanın diğer bir amacı ise, erozyon riskine sahip olan alanların dağılımını gösteren Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Erozyon Risk Haritası'nın ilgili kurum ve kuruluşlara, toprak erozyonu ile ilgili önlemler almasında katkı sağlamaktır.

Bölgesel Özellikler

Kıbrıs Adası'nın güney ve orta kesimini kaplayan alanında Trodos Dağları, Kuzey kıyılarına paralel olarak uzanan Girne Dağları ve her iki dağlık kütleli birbirinden ayrılan Güzelyurt Körfezi ile Gazimağusa Körfezi boyunca uzanan Mesarya Ovası olmak üzere topoğrafik olarak üç sınıfa ayrılmaktadır. Bu birimlerin oluşumunda Afrika ile Avrasya levhalarının birbirine doğru hareketi ile öncelikle Trodos volkanik kütlesi oluşmuş ardından jeosenklinaller yükselerek Girne Dağlarını oluşturmuştur. Takip eden sıkışma faaliyetleri ile Trodos ve Girne Dağları arasında kalan kısım faylanmalara uğrayarak çöküntü havza konumunu almıştır. Dinamik süreçlerin taşıyıp biriktirdiği alüvyonlarla dolan Mesarya ovası ve kıyı ovaları verimli tarım alanlarını oluşturmuştur.

Constantinou (1995) tarafından yapılan bir çalışmada tez sahasında Mesozoik'den Kuaterner'e kadar olan dönem içerisinde 24 değişik kayaç grubu ayrırtılarak haritalanmıştır (Harita 1,

Tablo 1).

Tablo 1: Kuzey Kıbrıs'ın genelleştirilmiş kronolojik stratigrafisi (Constantinou, 1995).

		DÖNEM	DEVİR	FORMASYON	SEMBOL	LİTOLOJİ
		SENOZOİK	Kuaterner	Holosen		Güncel Çökeller
Pleistosen				Taraça Depoları	Q2	Kalkerenit, kum, çakıl
				Bostancı Çakıltası	Q1	Fanglomera
			Gürpınar	Q	Çakıltası, biokalkerenit, kumtaşı, Kumlu marn	
Tersiyer	Neojen		Pliyosen	Lefkoşa Kumtaşı	Pl	Çakıltası ve marn ara katmanlı kumtaşı
			Miyosen	Kırkkale Jipsi	Mu1	Jips
	Lefke Kireçtaşı	Mu		Resif Kireçtaşı		
	Yazılıtepe	MI-Mu		Tebeşir, killi kireçtaşı, kumtaşı ve marn.		
		Yılmazköy	Mm	Grovak, marn,		

MESOZOİK	Kretase	Üst Kretase		Kantara		kumtaşı, silttaşı, konglomera (fliş)		
			Paleojen	Oligosen	Çakmaklıtepe	OI-MI	Maden kırıntısı, grovak, tebeşirli marl, tebeşirli matrisli breş, çok kaba rekristalize taban breşi	
				Eosen		Ku3-Ou	Tebeşir	
				Paleosen				
	MESOZOİK	Kretase	Üst Kretase			Ku	Yeşil Kilitaşı ve Kumtaşı	
					Yıldıztepe Volkaniti	R	Riyolit, dasit, trakit	
					Malhıdağ	KuEu	Killi kireçtaşı	
					Selvilitepe Breşi	b	Breş	
					Serpantinleşmiş Harzburjit	o	Serpantinleşmiş tektonik harzburjitlerden	
		Kretase	Alt Kretase		Alevkaya Karışığı	Sc	Metakumtaşı, metavolkanit, metaçört, fillit, rekristalize kireçtaşı	
				Hileryon	JI-KI	Rekristalize Kireçtaşı		
Jura								
Triyas				Üst		Kaynakköy	Tu	Dolomit
					Orta		Üst Yastık Lavlar	UPL
		Alt Yastık Lavlar	LPL					
		Taban Grubu	BG					
Triyas	Alt		Dikmen	Tı-Tu	Rekristalize Kireçtaşı			
			Kantara Kireçtaşı	C-P	Masif Kireçtaşı			

KKTC’de dört ana tektonik hat vardır. Bunları Girne Dağları’nın kuzeyindeki ters faylar, güneyindeki Değirmenlik Fayı, Ovgos Fayı ve Trodos kuzey kenar fayı oluşturmaktadır (Harita 1).

Çalışma sahasındaki jeomorfolojik birimleri; dağlık alanlar, platolar, yamaçlar, pediment, ovalar, boğazlar, taraçalar ve kıyılardan oluşmaktadır. İnceleme sahasının yaklaşık 40 km² sini oluşturan dağlık alanlar batıda Koruçam’dan başlayarak doğuda Yedikonuk’a kadar doğu-batı doğrultusunda uzanmaktadır (Harita 2).

Yamaç arazileri içerisinde 16°- 31° arasında olan yamaç eğimleri çalışma sahasının en yaygın olduğu eğim değerleridir. 32°-51° arasındaki eğim değerleri de en yaygın ikinci eğim değeridir. Eğim değerlerinin en yüksek olduğu yerler 70° - 80° arasında olup bu yerler genellikle faylanmalar ile yükselen fay dikliklerine işaret etmektedir (Harita 3).

KKTC de akarsular sadece yağışlı dönemde akan mevsimlik akarsu karakterindedir. Drenaj özellikleri bakımından su bölümü çizgilerinin inceleme alanını üç ana akaçlama havzasına ayırdığı görülmektedir. Bunlar; Girne Dağları’nın kuzey yamaçlarından Akdeniz’e dökülen derelerin havzaları, Güzelyurt Körfezi’nden Akdeniz’e dökülen derelerin havzaları ve Gazimağusa Körfezi’nden Akdeniz’e dökülen derelerin havzaları şeklindedir (Harita 6).

Meteoroloji istasyonlarından alınan veriler ışığında çalışma alanının kıyı kesimlerinde, Girne Dağları’nın kuzey yamaçlarında ve Karpaz Yarımadası’nda tipik Akdeniz iklimi özellikleri hakim iken dağların güney yamaçlarında ve Mesarya Ovası’nda bakı ve karasallığın etkisinden ötürü Akdeniz iklimi karakteristik özelliklerini kaybederek daha kurak iklim özellikleri taşımaktadır.

İnceleme sahasının doğal bitki örtüsü orman ve bu ormanların tahrip alanlarında geniş yayılış alanı bulan çalı formasyonu olmak üzere iki temel grupta incelenmiştir. Orman formasyonu içerisinde görülen başlıca türleri; kızılçam, servi, fıstıkçamı, halepçamı, ardıç ve ılgın oluşturmaktadır. Çalı formasyonu, maki ve garig birlikleri olarak yayılış göstermektedir. Çalışma sahasında görülen başlıca maki elemanları sakız, defne, mersin, sandal, delice, keçiboynuzu ve kermez meşesidir. Girne Dağları’nın güney yamaçları boyunca garip geniş bir yayılış göstermektedir. Garig formasyonunu oluşturan belli türler; kekik, abdest bozan, diken çalısı, katran ardıcı, laden ve gevendir (Harita 7).

İnceleme alanında sekiz farklı toprak tipi yayılış göstermektedir. Bu toprakları kambisoller, litosoller, regosoller, kireç bakımından zengin olan rendzinalar, tuzlu olan solonçaklar ve kserosoller ve kil yönünden zengin olan solonetz ve vertisoller oluşturmaktadır (Harita 8).

Çalışma alanının demografik yapısı dikkate alındığı zaman nüfusun hızlı bir şekilde artış gösterdiğini söylemek mümkündür. Bu artışın nedeni doğal nüfus artışından çok göç alan bir ülke olmasına bağlanabilmektedir. Son yıllarda özellikle İngiltere’den göç eden nüfus yanında Türkiye, Bulgaristan ve Türkmenistan’dan da çalışmak için adaya gelen göçler nüfusun artmasına neden

olmuştur. Bu durum konut sayısının ve inşaatlaşmanın artması ile neticelenmiştir.

Corine arazi örtüsü standartlarına uygun olarak hazırlanmış olan Kuzey Kıbrıs'daki arazi örtüsü haritası kapsamında; sert ve yarı sert yüzey örtüleri, tarım alanları, ormanlar ve yarı doğal alanlar, sulak alanlar ile su kitleleri olmak üzere beş sınıf ayırılarak incelenmiştir (Harita 9).

Materyal ve Yöntem

Erozyon afetinde etkili olan parametrelere ait 1/50,000 ölçekli topoğrafya haritası, 1/100,000 ve 1/250,000 ölçekli jeoloji haritaları, 1/ 200,000 ölçekli toprak haritası, 1/250,000 ölçekli bitki örtüsü haritası, 1/100,000 ölçekli CORINE arazi örtüsü haritası ilk olarak ArcGIS 9.3 programı kullanılarak WGS 1984, UTM ZONE 36N olarak rektifiye edilmiştir. Daha sonra bu haritalar Arc View 3,2 programı kullanılarak sayısallaştırılarak CBS ortamında ölçme, sorgulama, sınıflama ve risk analizleri yapılmıştır. Ayrıca 1/50 000 ölçekli topoğrafya haritası kullanılarak Triangular Irregular Network (TIN) eğim, yükselti, baki (Harita 3,4,5) temetik haritaları elde edilmiştir. Tüm bu haritalara ait olan verilerin doğruluğu ve eksikleri arazi çalışmaları ile desteklenmiştir. En son aşamada ise ArcGIS 9.3 spatial analysis modülü kullanılarak, eğim, baki, bitki örtüsü, toprak ve arazi örtüsü haritaları 1-10 (en az 1, en çok 10) aralığında etki değerleri saptanarak üst üste çakıştırılmış ve erozyon afeti için ayrı bir risk zonlaması yapıp sonuçlar haritalanmıştır (Harita 10). Ayrıca Milli Arşiv'e gidilerek 1997-2013 yılları arasında basılmış Kıbrıs Gazeteleri, toprak erozyonunun en önemli nedenlerinden biri olan yangınlar ile ilgili olarak taranmıştır.

Tablo 2: Parametrelere ait alt birimlerin erozyon afet tipi için etki değerleri (Turoğlu ve Özdemir, 2005’den faydalanılarak).

Parametre	Alt Birimler	Etki Değerleri
Eğim	0 - 5	6
	5 - 30	10
	30 - 60	8
	60 - <	7
Baki	K	8
	KD	8
	D	7
	GD	7
	G	8
	GB	8
	B	8
	KB	9
	Düz	1
Bitki	Ağaçlandırma alanı	2
	Keçiboynuzu - zeytin	4
	Tarım alanı	8
	Orman	1
	Maki	3
	Garig	5
Toprak	Kambisoller	8
	Kserosollar	8
	Litosollar	1
	Regosollar	7
	Rendzinalar	1
	Solonetzler	10
	Solonçaklar	9
	Vertisollar	10
Arazi Örtüsü	Ormanlar ve yarı orman alanları	6
	Su kütleleri	1
	Sulak alanlar	2
	Tarım alanlar	10
	Yapay yüzeyler	7

Bulgular

KKTC'deki erozyon faaliyeti su erozyonu ve rüzgar erozyonu olmak üzere iki başlık altında incelenmiştir. Su erozyonu, yağmur damlalarının neden olduğu erozyon ve akan suların neden olduğu erozyon olarak iki şekilde ortaya çıkmaktadır (Altınbaş vd. 2004: 266). KKTC'de su erozyonu; sağanak yağışlarla oluşan sel ve seyelan sularının hakim olduğu dağlık alanlar ile platoluk sahalarda diğer bir deyişle suların akışa geçtiği alanlarda yaygın iken, rüzgar erozyonu ise rüzgarların etkin olduğu kumul alanlarında etkili olmaktadır.

1.1 Su erozyonu alanları

KKTC toprak erozyonu problemi bakımından oldukça büyük bir risk altındadır. Söz konusu jeomorfolojik problemin yaygın olarak yaşanmasını tetikleyen birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörler:

- **Zemin Özellikleri**

Girne Dağları'nın kuzey ve güney eteklerinde, bu dağlara yaslanmış durumda fliş serileri bulunmaktadır. Formasyon çok kırıklı bir yapıdadır ve ana malzeme kum taşı, kil ve marndır (Yıkıcı, 1998: 7-8). Fliş gibi yumuşak, kırıklı ve gevşek yapılı zeminler erozyonun oluşmasında tetikleyici bir etkiye sahiptir.

- **Morfolojik Özellikler**

Eğim, yüzeysel akışın şiddetini düzenleyen ve organize eden bir faktördür. Bilindiği gibi eğimli bir sahada diğer faktörler aynı kalsa bile yalnızca eğim derecesi yüzeysel akışın fazla olmasına ve buna bağlı olarak da erozyonun artmasına neden olur. Yüzeysel akışın şiddeti, eğim değerinin %7 ve %9'a çıktıktan sonra, erozyonun şiddeti artmaktadır (Mater,1998: 213). Eğim değerlerinin dağlık alanlarda 16°- 41°, platoluk alanlarda ise 6°-15° değerleri arasında değişmesi (Harita 3) erozyon olayının yaşanmasında tetikleyici bir etkiye sahiptir.

İnceleme alanında Girne Dağları'nın güney yamaçları kuzey yamaçlara oranla daha kurak ve sıcaktır. Dolayısı ile bitki örtüsünün zayıf olması, fiziksel parçalanma ile yamaç döküntülerinin daha fazla olması erozyonun güney yamaçlarda daha etkili olmasına neden olmaktadır. İnceleme alanında özellikle Aşağı Dikmen'de bu durumun örneklerine rastlanmaktadır (Kutoğlu, 2004: 125).

- **Bitki Örtüsü**

Bitki örtüsünün türü ve yoğunluğu yağışın yüzeysel akışa geçiş miktarını, yeraltına sızma oranını, yağmur damlacıklarının yere çarpış hızını tayin etmektedir. KKTC'de yarı kurak iklim şartlarının hakim olması, bitki örtüsünün seyrek olmasına neden olmuştur. Bu durum yüzeysel akışı hızlandırarak toprağın taşınmasına neden olmaktadır.

- **Klimatik Özellikler**

Klimatik özellikler erozyonun türü ve şiddeti üzerinde genel olarak iki şekilde etkili olmaktadır. Bunlardan ilki taşınmaya hazır malzemenin

oluşumu, diğeri ise bu malzemenin taşınmasına neden olan etkenlerin şekillenmesi üzerindeki etkisidir (Cürebal, 2002: 135). Toprağın aşınması ve taşınmaya hazır hale gelebilmesinde mekanik ve kimyasal ayrışmanın rolü büyüktür. Mekanik ayrışma Girne Dağları'nın güney yamaçlarında bakı faktörünün etkisi ile gece gündüz arasındaki sıcaklık farkının daha fazla olmasından ötürü daha etkin iken kuzey yamaçlarda da kimyasal ayrışma daha etkindir. Ayrıca kuzey yamaçlarda yağışın Kasım-Nisan ayları arasında yoğunlaşması aşınımı bu devrede artırmaktadır. Güney yamaçlarda da yazın etkili olan sağanak yağışlar ayrışmış toprağın taşınmasına neden olmaktadır.

• **Antropojen Kaynaklı Nedenler**

Kontrolsüz hayvan otlatılması ile beraber tarım yapmak amacı ile gerçekleştirilen bitki örtüsü tahribatının yaygın olması ve antropojen kaynaklı yangınların sık sık meydana gelmesi sonucu, bitki örtüsünün tahrip edilmesi ile toprağın erozyonla taşınması antropojen kaynaklı nedenlerin başında gelmektedir (Tablo 3). Ayrıca, gölet ve yeni yol inşaatı gibi beşeri faaliyetler toprak kayıplarını artırıcı etkiler yaratmaktadır.

Tablo 3 : 1995-2013 yılları arasında KKTC'de meydana gelen yangınların bazıları (Kıbrıs Gazetesi 1995-2013).

Gazete Sayısı	Afet Tarihi	Lokasyon	Etkisi
2155	09.08.1995	Ağırdağ	10 dönümlük alandaki ağaçlar yandı.
2170	25.08.1995	Boğazköy	10 dönümlük alandaki 30 ağaç yandı.
5399	29.06.2004	Aplıç	1000 dönümden fazla arazide bulunan bitki örtüsü yandı.
5416	19.07.2004	Karaoğlanoğlu	400 hektarlık orman alanı kül oldu.
5425	25.07.2004	Girne	15 dönümlük alanda bulunan çalılık formasyon yandı.
5428	28.07.2004	Türkmenköy ve Cihangir	50 dönüm arazi içerisinde bulunan ağaçlar ve balyalar yandı.
5491	29.09.2004	Boğazköy	20 dönümlük arazide bulunan keçiboynuzu, zeytin, badem ağaçları yandı.
5770	05.07.2005	Lapta	6 dönümlük orman alanı kül oldu.
5778	13.07.2005	Ağırdağ	5 dönümlük alanda bulunan ağaçlar ve çalılar yandı.
5835	08.09.2005	Bademliköy	Sivil savunma ormanındaki 20 dönümlük orman alanı yandı.

5846	19.09.2005	Alevkaya	700 dönümlük orman yandı.
6119	18.06.2006	Sadrazamköy - Kayalar Köyü arası	710 dönümlük makilik alan kül oldu.
6143	12.07.2006	Selvilî Tepe güney doğusu	45 dönümlük alanda bulunan orman ve makiler yandı.
6487	21.06.2007	İskele	2000 vigo ile 500 arpa balyası yandı.
6494	28.06.2007	Girne	1 dönümlük arazi kül oldu.
6512	16.07.2007	Beylerbeyi	10 dönümlük alanda bulunan çam fidanları yandı.
6825	24.05.2008	Geçitköy	30 dönümlük ormanlık alan yandı
6832	31.05.2008	Çamlıbel	60 dönümlük ormanlık alandaki 1000 ağaç yandı.
6854	22.06.2008	Akdeniz Köyü	60 dönümlük arazide 500 limon ve zeytin ağacı yandı.
6895	02.08.2008	Çataköy	15 hektarlık alandaki 6000 çam kül oldu.
6956	02.10.2008	Kozanköy - Alemdağ	200 dönümlük kuru otlar kurudu.
6979	25.10.2008	Karşıyaka	7 dönümlük orman alanı kül oldu.
7193	27.05.2009	Gazimağusa	200 akasya ağacı yandı.
7278	20.08.2009	Beşparmak Dağları	500 dönüm orman yandı.
7292	03.09.2009	Kalkanlı - Koruçam arasında	4 dönümlük alanda 100 adet çam ağacı yandı.
8690	02.07.2013	Alsancak-İlgaz arasında	350 dönüm orman yandı.
8738	19.08.2013	Yeşilirmak	1000 hektarlık alan yandı. 200000 fidan yandı.

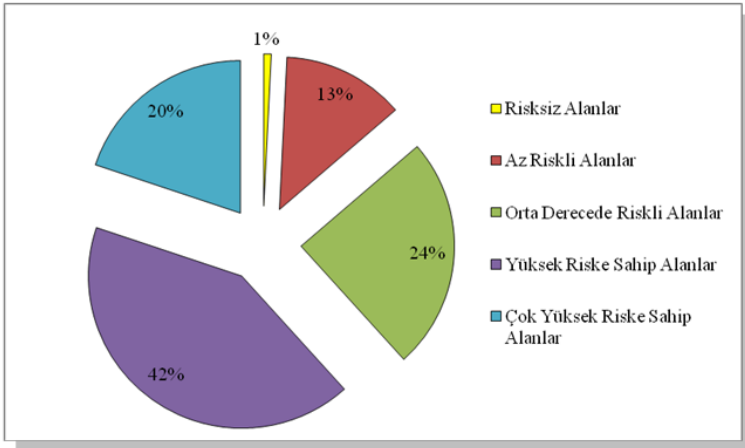
KKTC'de toprak erozyonu riski oldukça yüksek bir orandadır. Arc GIS spatial analyst uzantısının raster calculator modülü kullanılarak oluşturulmuş erozyon risk zonlaması analiz çalışmaları ile elde edilen sonuçlara göre, KKTC'nin % 20'si yani yaklaşık 642 km²'lik alan çok yüksek erozyon riskine sahip alanlar iken % 42'si ise yüksek riske sahip alanlardan oluşmaktadır. Bu durumda KKTC'nin % 62'sinin erozyon riski taşıdığını söylemek mümkündür. Bununla birlikte alanın % 24'ü orta riskli alanlar sınıfına girerken, az riskli alanlar çalışma sahasının % 13'ünü ve erozyon riski olmayan alanlar ise sadece % 1'lik bir alanı içine almaktadır (Tablo 4, Şekil 2, Harita 10).

Oldukça önemli bir jeomorfolojik sorun olan su erozyonu KKTC'nin yarısından fazlasında etkin olsa da en yaygın olarak görüldüğü yerler hiç kuşkusuz Girne Dağları güney yamaçları ile Mesarya Ovası'nın kuzey

bölümündeki alandır. Sel suları sonucu oluşmuş olan oyuntu erozyonu (Foto 4) KKTC’de çok sık rastlanmaktadır. Yeni yapılan yol inşaatlarının kenarlarında yamaçtaki toprak örtüsü harekete geçmeye hazır hale geldiği için erozyon olayı da hızlanmaktadır (Foto 2)

Tablo 4: KKTC’de toprak erozyonu risk derecelenmesi ve dağılışı özellikleri.

Risk Derecesi	Alan (km ²)	Yüzde (%)	Açıklama
1	0.04	0.01	Risksiz alanlar
2	25.10	0.78	
3	160.57	4.97	Az riskli Alanlar
4	256.07	7.92	
5	421.48	13.04	Orta derecede riskli alanlar
6	375.12	11.60	
7	886.81	27.42	Yüksek riske sahip alanlar
8	465.77	14.40	
9	555.85	17.20	Çok yüksek riske sahip alanlar
10	85.85	2.66	

Şekil 2: KKTC su erozyonu risk derecelendirmesinin alansal dağılışı grafiği.

Foto1: Kuruova - Avtepe arasında bulunan yol kenarındaki oyuntu erozyonu.

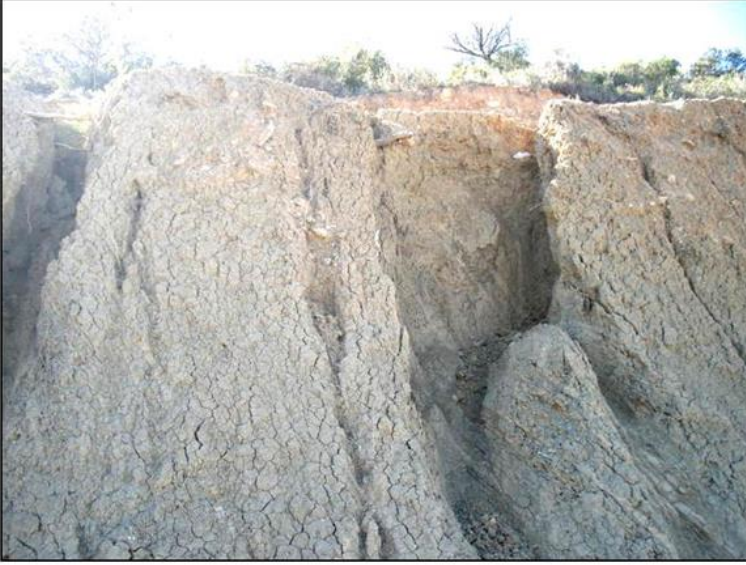
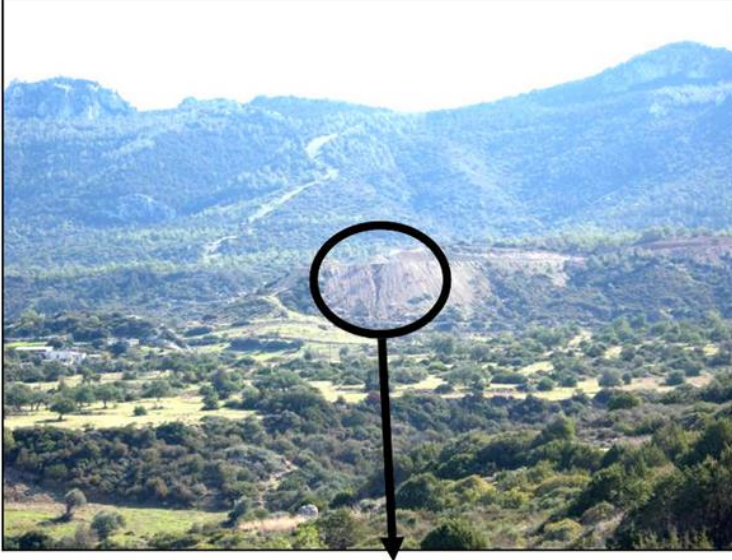

Foto 2: Kaplıca - Kantara arasında yapılan yolun neden olduğu oyuntu erozyonu.

Foto 3: Lefke'deki maden atıklarının boşaltıldığı yerde meydana gelen oyuntu erozyonu.

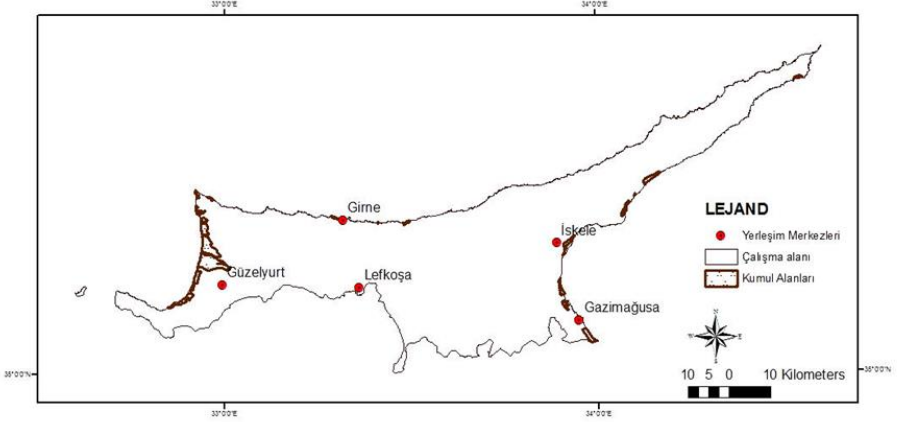

Foto 4: Serhatköy platosunda gelişmiş olan oyuntu erozyonu.

1.1.1. Rüzgar Erozyon Alanları

Rüzgar erozyonu, kurak bölgelerde bitkisiz çıplak sahalarda düz veya hafif eğimli olan arazilerde etkisini gösterir. Esen şiddetli rüzgarlar ince toprak materyalini esiş doğrultusunda sürükleyerek büyük bir toz kümesi şeklinde taşır. Taşınan materyaller bitki örtüsünün bulunduğu yere yığılır ve buralarda küçük tepelikler meydana getirir. KKTC genelindeki rüzgar erozyon alanları Orman Dairesi müdürlüğü verilerine göre toplam 20 km²'lik bir alanı kaplamaktadır

(<http://www.kktob.org>). Hiç kuşkusuz rüzgar erozyonunun en yaygın olduğu yerler kumul alanları (Şekil 3) ile bitki örtüsünün yoksun olduğu alanlardır (Harita 7>Error! Reference source not found.). Bu alanların başında KKTC batısındaki Akdeniz köyü ve çevresi gelmektedir. Kumul alanların hareketinin durdurulduğu diğer alanlar da Girne doğusu (Foto 5) ve Gazimağusa Körfezi boyuncadır.

Şekil 3: KKTC kumul alanları haritası.

Foto 5: Alagadi – Esentepe arası kumul alanı.

Sonuç ve Öneriler

KKTC su erozyonu bakımından oldukça sorunlu bir ülkedir. Ülke topraklarının % 62 sinin yüksek ve çok yüksek erozyon riskine sahip alanlardan oluşması bunun göstergesidir. Gerek fiziki koşulların etkisi gerekse antropojen kaynaklı etkiler ile erozyon tehditi her geçen gün artmaktadır.

Öneriler

- Taysun (1989)'a göre tarla terasları, toprak sekileri, taş sekileri, kademeli teraslar, sulama sekileri, hendek sekileri ve cep sekileri yapılarak yüzeysel suyun akışı kontrol altına alınmalıdır.
- Erozyon kontrolü için yüzeysel akışı azaltıcı tedbirler alınması gereklidir. Bunun için çeşitli kademelerde geçici, gözenekli ve tel örgülü barajlar inşa edilmelidir (Mater, 2004: 235, Brady ve Weil, 2002: 771).
- Oyuntu erozyonunu kontrol altına alabilmek için özellikle kalıcı bitkilerin drenaj hatları boyunca ağaçlandırılması ve hayvan otlatılmasının engellenmesi gerekmektedir. Ayrıca bu alanlarda bitki örtüsünün korunması amacı ile değişik haşaratlar kontrol edilmeli ve toprak organik madde bakımından zenginleştirilmelidir (Ziebell ve Leongatha, 2008: 2).
- Eğime dik sürüm ve dikim tekniği ile eğim yönüne dik olarak açılan karıklar içerisinde depolanan yağış suları yüzeysel akışa geçmeden toprak içine infiltre olur ve bunun sonucunda toprak ve su kayıpları en az sınıra iner (Altınbaş vd. 2004: 271).

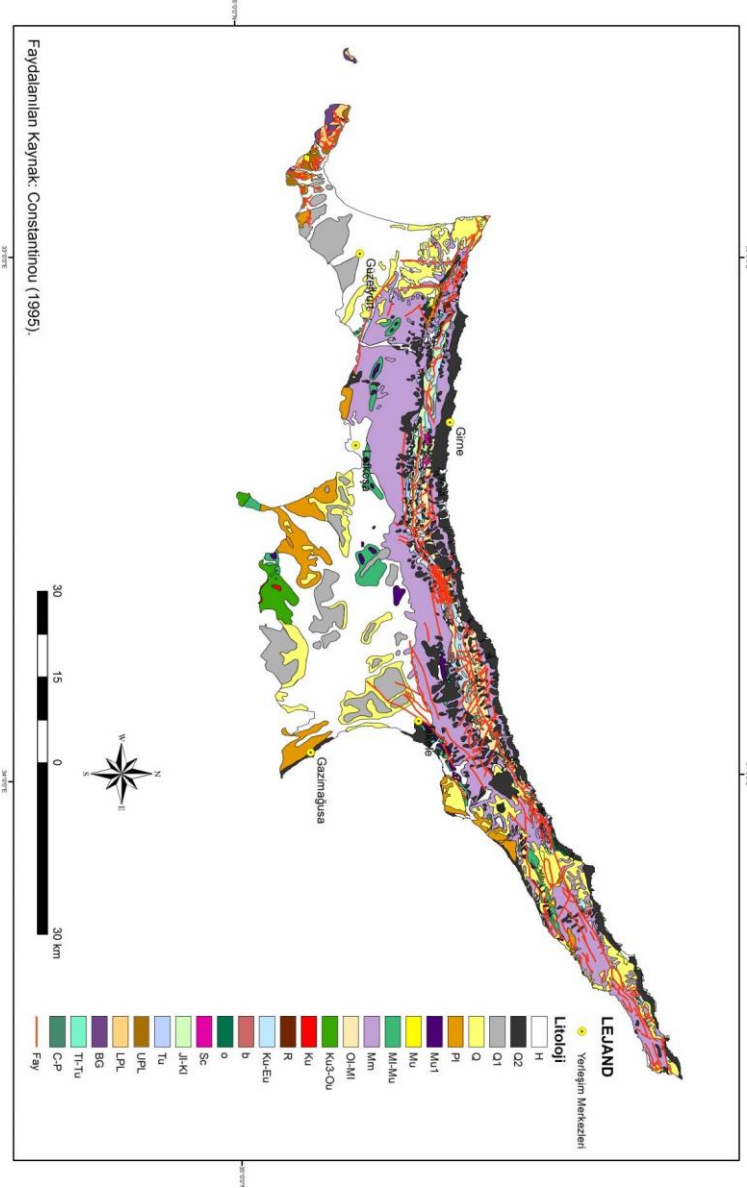
Rüzgar erozyonu riski, KKTC'deki kıyı kumul alanlarında hissedilmektedir. Hareketi durdurulmuş olan kumul alanlarının harekete geçme olasılığı bölgenin turistik gelişim alanı olarak kalkınmaya açılması ile artırılacaktır. Akdeniz Kıyısı çevresindeki kumul alanlarının ağaçlandırılarak devamlı stabilizasyonu sağlanmışken bölgenin turistik tesislerin kullanımına açılması bir daha gözden geçirilmelidir.

Kaynakça

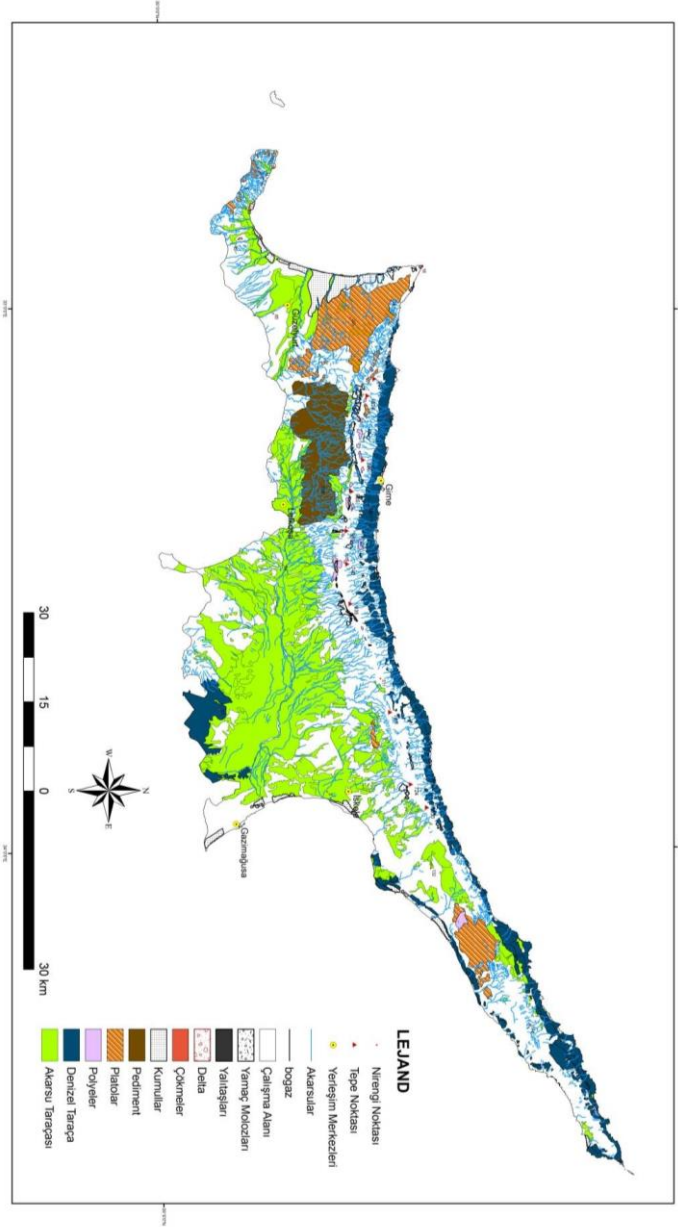
- Altınbaş, Ü.- Çengel, M.- Uysal, H.- Okur, B.- Okur, N.- Kurucu, Y.- Delibacak,S., (2004), Toprak Bilimi, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, No 557, İzmir.
- Brady, C. N. Ve Weil, R.R. (2002), The Nature and properties of Soils (Thirteenth Edition), Prentice Hall, Upper Saddle River, new Jersey 07458, USA.
- Constantinou, G., (1995) Geological Map of Cyprus, Ministry of Agriculture, Natural Resources and Environment, Nicosia.
- Cürebal, İ., (2002), Madra Çayı Havzasının Uygulamalı Jeomorfoloji Etüdü, İ.Ü. Sos, Bil,Ens., yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul.
- Kutoğlu, S., (2004), Girne – Lefkoşa Hattının Batısında Kalan Sahadaki Hatalı Arazi Kullanımının Neden Olduğu Jeomorfolojik Problemler, basılmamış yüksek lisans tezi, İstanbul.
- Kutoğlu, S., (2010), Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Jeomorfolojik ve Uygulamalı Jeomorfolojik Etüdü, basılmamış doktora tezi, İstanbul.
- Mater, B., (1998), Toprak Coğrafyası, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Mater, B., (2004), Toprak Coğrafyası, Çantay Kitabevi, İstanbul.
- Ministry of Agriculture, Natural Resources and Environment, Departmanet of Forests., (1989), Cyprus General Vegetation Types, Nicosia.
- Taysun, A., (1989), Toprak ve Su Korunumu, E.Ü.Z.F. Teksir No 92-III, İzmir.
- Turoğlu, H. ve Özdemir, H., (2005), Bartın'da Sel ve Taşkınlar, ISBN 975-9060-04-3, Çantay Yayıncılık, İstanbul.
- Yıkıcı, Z., (1998), KKTC'de Erozyon Sorunu Teknik Rapor, Lefkoşa.
- Ziebell, D. ve Leongatha, P.R.,(2008), Gully Erosion , Department of Primary Industries, The state of Victoria, USA.

Ekler

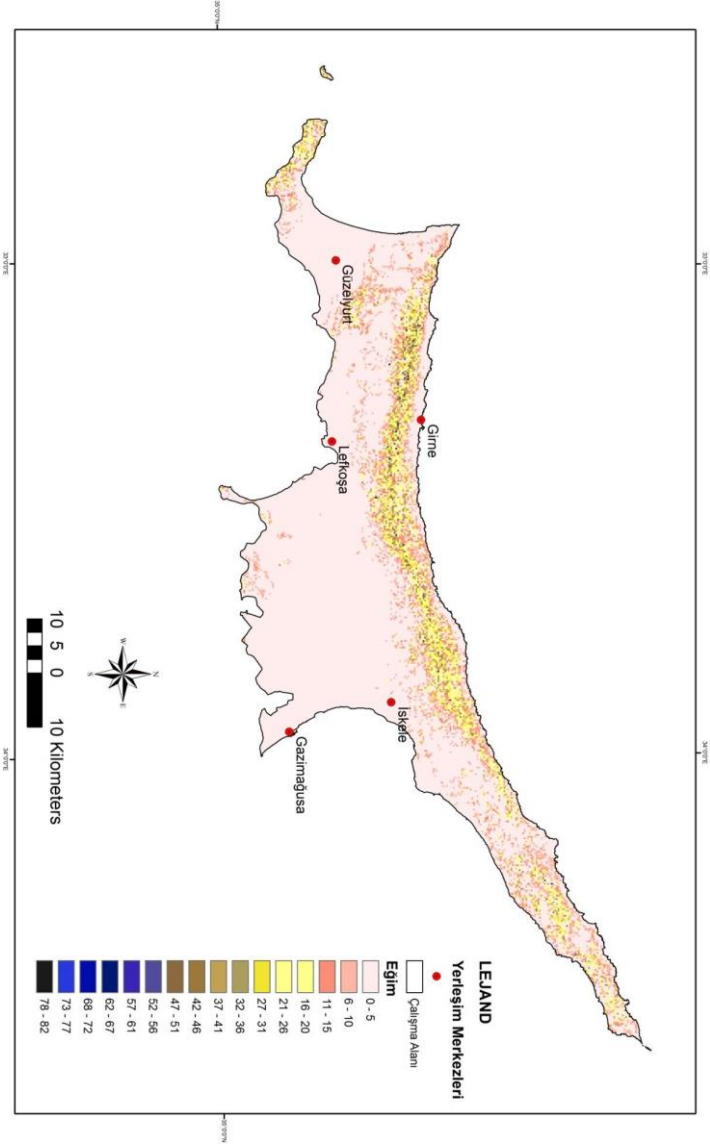
Harita 1: KKTC jeoloji haritası

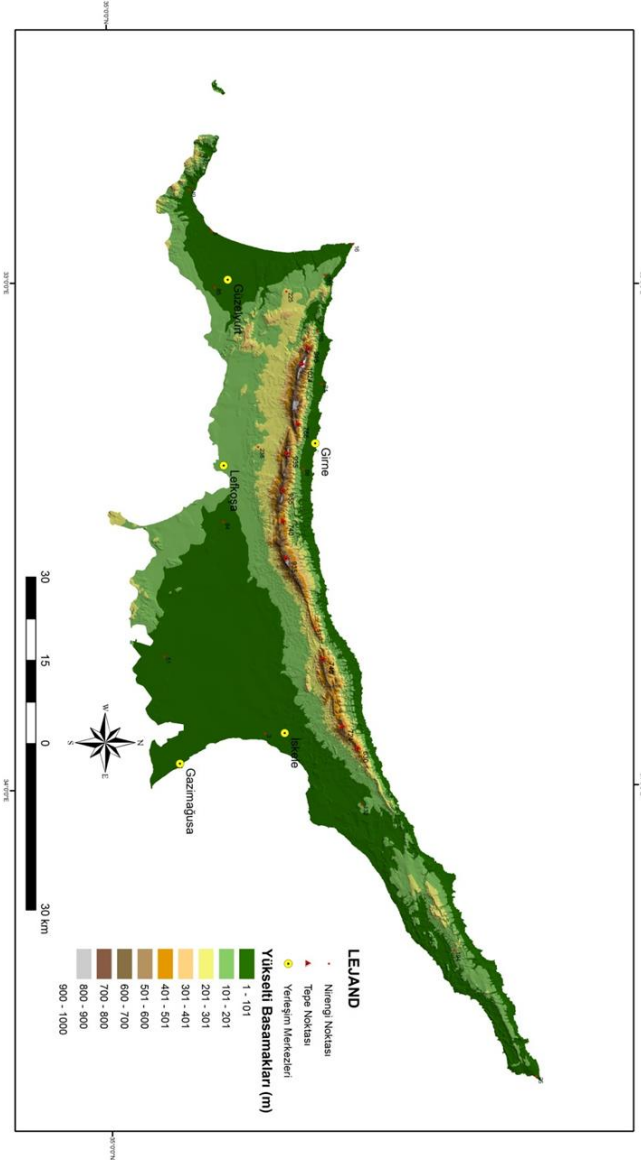
Harita 2: KKTC jeomorfoloji haritası

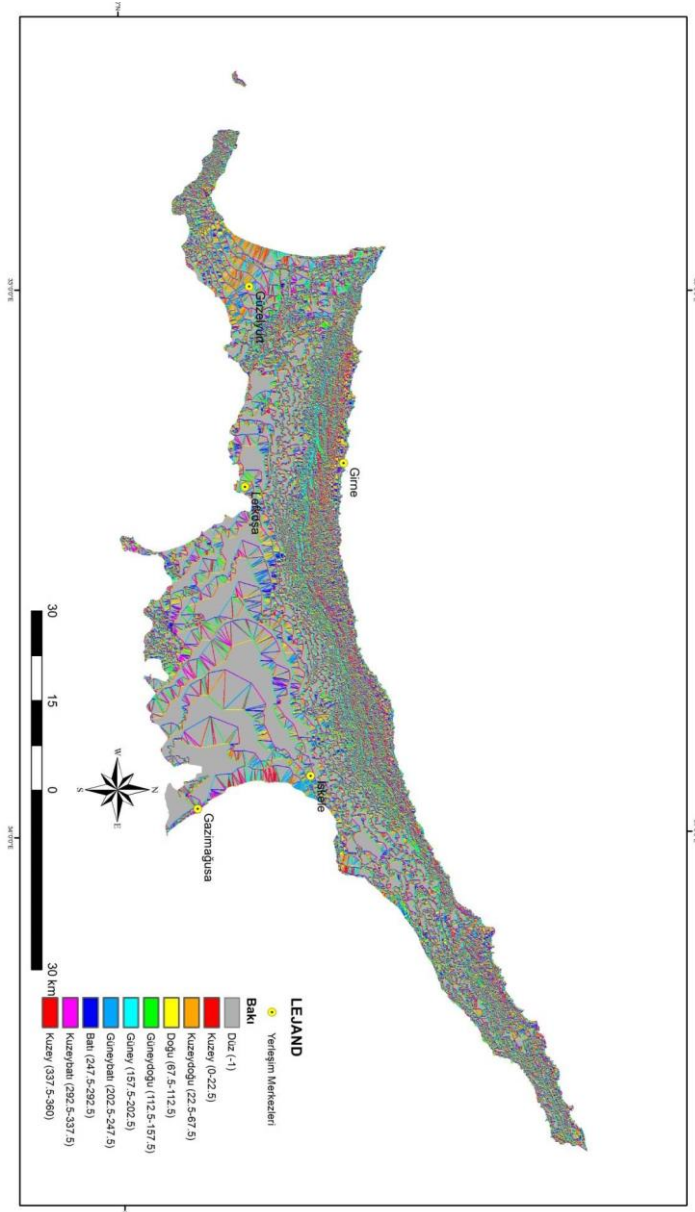
Harita 3: KKTC eğim haritası

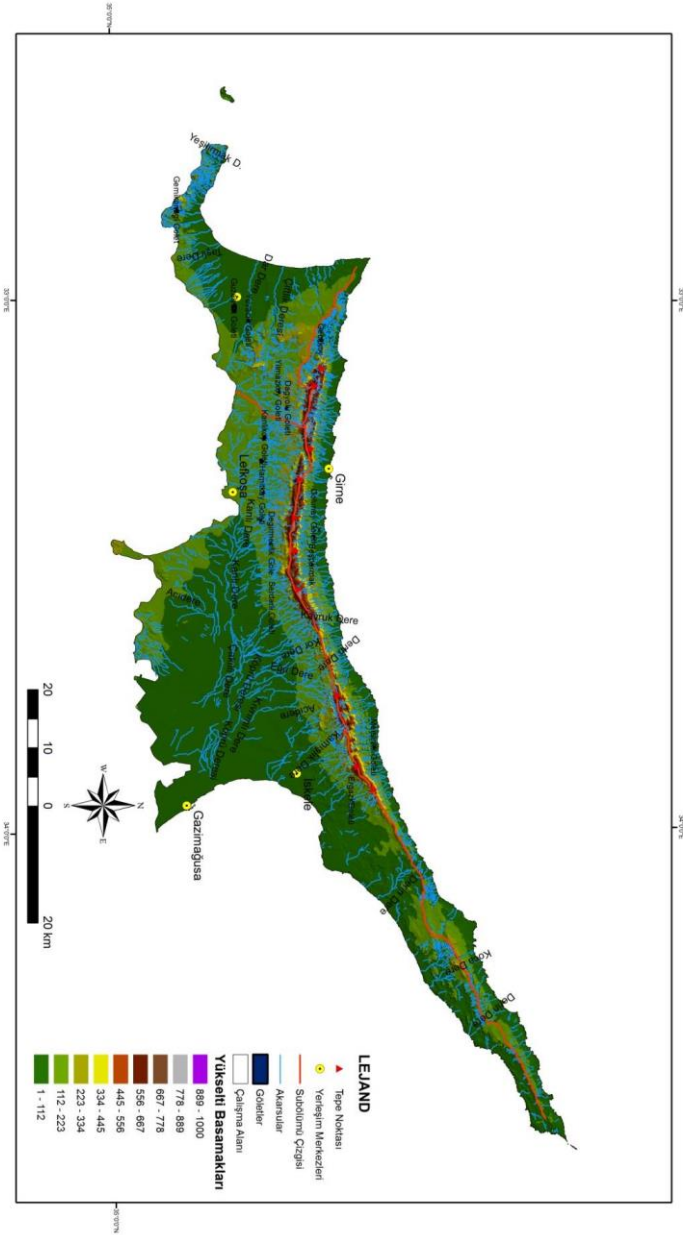
Harita 4: KKTC sayısal yükselti modeli (DEM)

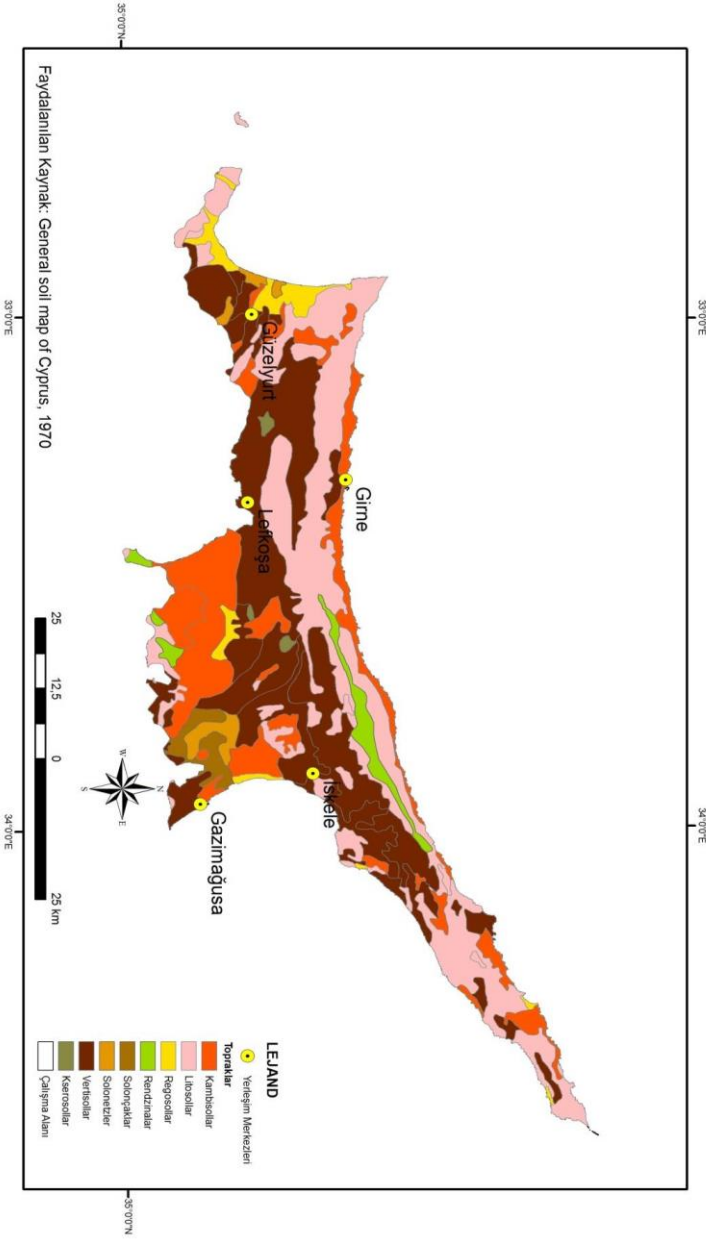
Harita 5: KKTC baki haritası

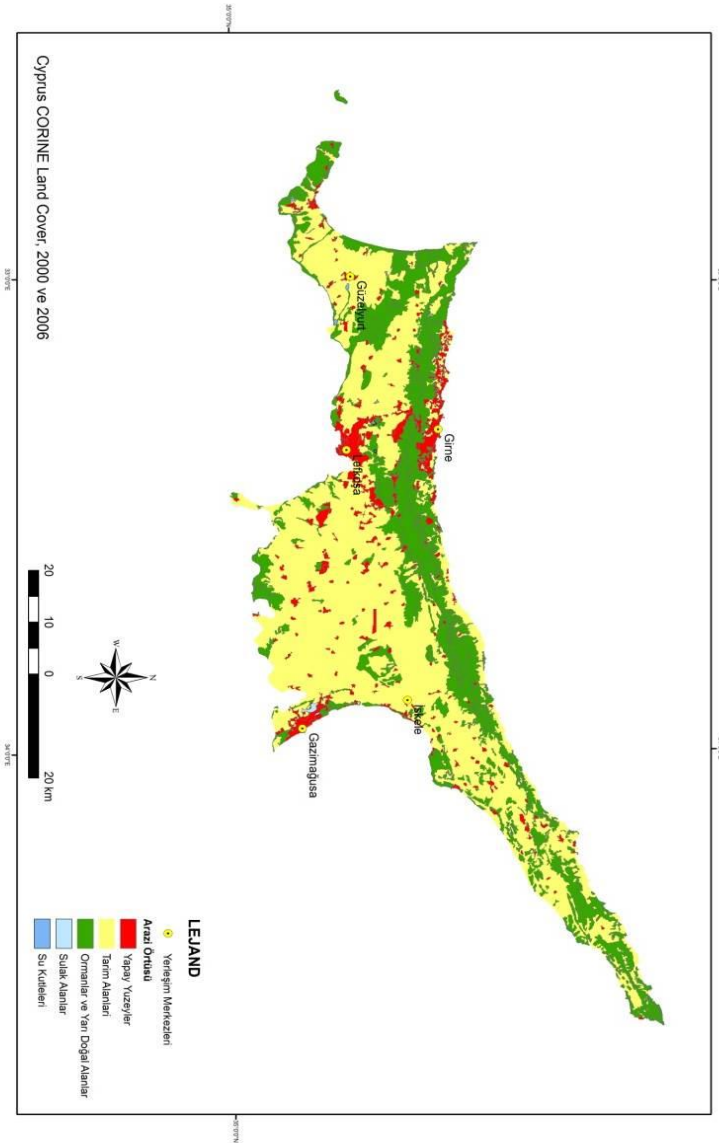
Harita 6: KKTC drenaj haritası

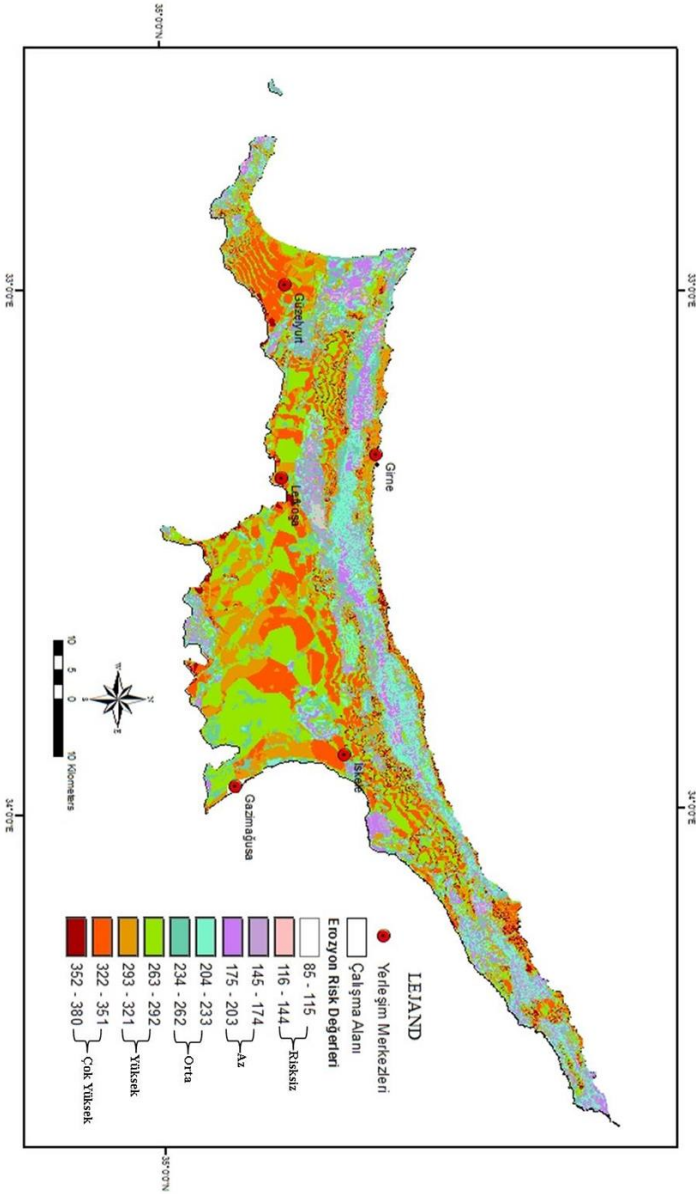
Harita 8: KKTC toprak haritası

Harita 9: KKTC arazi örtüsü haritası

Harita 10: KKTC erozyon risk haritası.

Kıbrıs'ta Türk Mukavemet Teşkilâtı'nda (TMT) Uygulanan Propaganda Usulleri ve Özellikleri

Soyalp TAMÇELİK*

Giriş

İnsan psikolojisine hakim olma isteği, başlangıçta bireylerin ve halkların, zamanla da ulus-devletlerin kendi fikirlerini diğer toplumlara empoze etme gayretiyle şekillendiği görülmüştür. Özellikle bu gayret, teknolojinin her geçen gün geliştiği çağımızda, uluslararası ilişkileri ve askerî usulleri etkileyen bir safhaya dönüştüğü ortadadır.

Günümüzde ise psikolojik savaş teknikleri üzerinde ısrarla durulmakta ve yapılacak topyekûn bir savaşın kazanılmasında en büyük destekçilerinden birisi olarak değerlendirilmiştir (Türkoğlu 1969, 1). Bu nedenle psikolojik savaşın önemi artmış ve gerek sivillerin, gerekse de askerlerin uygulama sahasına giren bir olgu olarak ortaya çıkmıştır.

Çağımızda gerçekleşen savaşlar, en az iki tarafın veya müttefik grupların nizami cephelerde çarpışmasından ziyade, hemen hemen her alanda, özellikle de kamuoyunda yürütülen psikolojik faaliyetlerle mücadeleye girildiği görülmüştür. Kaldı ki çağımızda kitle iletişim araçlarının gelişmesi, enformasyonun çok hızlı bir şekilde yayılması, toplumdaki okuma-yazma oranının yükselmesi ve teknolojinin inanılmaz hızla ilerlemesi, rakip tarafların kamuoyuna karşı yürütülen psikolojik ve etkileyici faaliyetler ile onların ruh halini etkilediği ortadadır.¹ Bu surette etkilenen kamuoyları, *etkiyi yapan gücün* isteği doğrultusunda hareket etmesi sağlanmaktadır. İşte bu nedenle çağımızda psikolojik savaşa ve onun yöntemlerine büyük önem verilmiştir.

Bu gerçekten hareketle Kıbrıs'ta Türk Mukavemet Teşkilâtı'nın (TMT) yaptığı *psikolojik savaş* ve *propaganda usullerine* değinme ihtiyacı hissedilmiştir. Böylece TMT'nin 1957-1967 yılları arasında uyguladığı *propaganda usulleri* incelenirken, mevcut durum *vaka örnekleriyle* zenginleştirilmiştir. Ancak TMT'nin bu bilinmeyen yönü aydınlatılmaya çalışılırken, konuyla ilgili olarak aşırı *genellemelere* gidilmemesine de özen gösterilmiştir. Zira TMT ile ilgili bilgilerin tam olarak deşifre edilmemesi, konuyla ilgili resmi arşivlerin açılmaması, bilgi kirliliğinin hat safhada olması gibi nedenlerle *genellemelere* ulaşmak oldukça zordur. Bu yüzden örnek vakalarla, durum tespiti yapılmaya çalışılmıştır. Özellikle bu düşünce, örnek vakaların incelenmesiyle ortaya çıkan değerlerin, tümevarım tekniğiyle

* Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü / Ankara

yorumlanmasına çalışılması, bu çalışmanın türünün ilk örneği olması açısından önemlidir.

Aslında bu açıdan bakıldığı zaman TMT'nin propaganda usullerinin *operasyonel* eylemleri desteklemek açısından mı; yoksa *yapısal* organizasyonu korumak açısından mı değerlendirmek gerekeceği tartışmalı bir konu olarak ortaya çıkmaktadır.

Buna göre şunu belirtmek gerekir ki, TMT'nin bazı durumlarda nevi şahsına münhasır bir hal aldığı için *yapısal*² açıdan bir değerlendirme yapmak daha gerçekçi olacaktır. Nitekim TMT'nin propaganda usulleri gereği olarak kimin/kimlerin yönettiği, hangi kuruma/kurumlara bağlı kaldığı, nasıl/ne biçimde yaptığı veya hangi alanlarda yetkili olduğu gibi sorulara da cevap aramak gerekecektir. Aslında bu sorulara verilecek cevaplar, TMT'nin anlaşılmasına, algılanmasına veya yeniden tanımlanmasına yardımcı olacağı aşikârdır.

Bu araştırmada uygulanan yöntem konusuna gelince, konu esas itibarıyla *süreç analizine* dair bir yöntem uygulanmıştır. Dolayısıyla geleneksel hadise naklinin yerine, daha çok analitik tarih ikame edilmeye çalışılmıştır. Bu yöntemle, Kıbrıs'ta ortaya çıkan TMT'nin propaganda tekniklerine, kitle psikolojisine yönelik çalışmalarına, bununla ilgili kullandığı araçlara, uygulayageldiği yöntemlere ve bunların neler olduğuna bakılmıştır.

1. TMT'nin Uygulamaya Çalıştığı Propagandanın Amacı

Bir yeraltı teşkilâtı olarak TMT'nin, bütün süreç boyunca tatbik ettiği psikolojik savaş tekniklerinin en önemli unsuru *propaganda*,³ *eğitim*⁴ ve *provokasyondur*. Bütün bu unsurlar bir *silah* olarak düşünülecek olursa, bunun cephanesi genel olarak *söz, yazı, resim, broşür ve gazete* şeklindeki ortaya çıktığı görülecektir. Hiç kuşku yok ki, bunun temeli '*bilgidir*' (Tarhan 2003, 36). Buna göre Kıbrıs'ta yaşanan bu nevi mücadelenin esas amacı, hitap ettiği toplumu veya hedef kitleyi ikna etmek ve onları istenilen amaca yönleltmektir. Bunu sağlamak için de kullanılan en etkin yöntem '*telkindir*'.⁵

Bu yönü ile *propaganda*, TMT'nin en çok önem verdiği unsurların başında gelmektedir. Aslında TMT, seçtiği hedef kitleye yönelik propaganda yaparken şu unsurlara dikkat ettiği görülmüştür.

Özellikle Kıbrıs Türk veya Rum kamuoyunda, mevcut davranışları değiştirmek, yeni düşünceleri ortaya çıkarmak, görüş farklılıkları yaratmak, birliği veya ayrılığı pekiştirmek gibi bir amaca yöneldiği düşünülmektedir.⁶ Bu yönü ile TMT, propaganda sırasında geniş bir hedef kitlesi seçebildiği gibi, çok dar gruplar üzerinde de çalıştığı görülmüştür.

Yapılan araştırmalar sonucunda denilebilir ki, propagandanın, Kıbrıs'ta her iki toplum üzerinde etkin bir şekilde kullanıldığı, toplumsal etkilerinin çok olduğu, hatta ve hatta psikolojik savaşın en önemli vasıtası olarak yoğun bir şekilde kullanıldığı tespit edilmiştir. Özellikle propagandanın, 1963-1967 yılları arasında Kıbrıs'ta birbirinden ayrı ekonomik,⁷ sosyal⁸ ve siyasal⁹ sistemin

oluşmasında önemli bir rol oynadığı olmuştur. Kaldı ki her iki toplumun liderleri, *propagandayı*¹⁰ etkin bir araç olarak da kullandıkları bilinmektedir.

Aslında TMT'nin propaganda ile uygulamaya çalıştığı şey, Teşkilât için taraftar toplamak, adanın *Taksim*'e yönelik doktrinleri anlatmak ve toplum içinde birliği sağlamak gibi temel görevlerden oluşmaktadır. Bunun için de TMT, propagandayı etkin bir şekilde kullanmaya çalışmıştır. Ne var ki TMT bunu yaparken, amaçladığı bir başka konu daha vardır. O da Kıbrıs Türk insanını tek tek bilgilendirmenin yanı sıra, esas amacı, kitlelerin dikkatini belirli olaylara,¹¹ ihtiyaçlara, önceliklere, beklentilere ve gerekli görülen diğer konulara çekmek gibi bir duruma yönelmesidir. Pek tabii ki bu amaç, TMT'nin Kıbrıs Türk halkına yönelik yaptığı uygulamalardan birisi olarak da değerlendirilebilir. Ancak TMT'nin bir de Rum halkına yönelik yaptığı çalışmaları vardır. Bundan hareketle TMT'nin, '*genelde*' Kıbrıs Rum insanına, '*özelde*' ise EOKA'ya karşı yönlendirdiği propaganda amaçları da olmuştur. Buna göre TMT'nin en büyük başarılarından birisi, Rum halkının direnme gücünü, EOKA'nın ise saldırı potansiyelini kendi kıt kaynaklarıyla azaltmaya çalışmasıdır.

Bu nedenle Teşkilât, ada sathında uyguladığı propagandayı, '*fikirlerin fikirlerle savaşı*¹²' olarak da değerlendirmek mümkündür. Hatta Sonyel gibi bazı yazarlar, bu durumu '*silahsız savaş*' (Sonyel 2005, 42) olarak da tanımlamışlardır.

Aslında bu yöntemle TMT, propaganda unsurlarını uygulamakla, hedef olarak belirlediği *toplumun* veya *şahısların* fikirlerini, hislerini, tutumlarını ve davranışlarını bilerek tesir altına almayı veya değiştirmeyi hedeflemiştir. Bu amaçla hazırlanan mesajların, uygun haberleşme teknikleriyle topluma iletilmesi sağlanmıştır.

Bundan hareketle TMT'nin uyguladığı propaganda, hedef kitle olarak belirlediği Kıbrıs Türk halkını ve Türk kamuoyunu *Taksim* öğretisi temelinde etkilemek¹³ ve bu görüşü kitlelere yaymaktır.¹⁴ Ancak TMT'nin, karşı taraf olarak addettiği Kıbrıs Rum toplumunu ve onun yeraltı örgütünü etkilemek üzere hazırladığı birtakım propaganda araçları da vardır. Dolayısıyla TMT'nin, özellikle de bir yeraltı örgütü olarak EOKA'nın düşüncelerini ve eylemlerini etkileyip değiştirebileceği gibi temel amaçlarından birinin bu olabileceği düşünülmektedir. Dolayısıyla TMT, bu amaca yönelik olarak *plânlı*, *programlı*, *disiplinli* ve *sürekli* (Gazioğlu ve Plümer 2001, 96) bir şekilde telkinlerde¹⁵ bulunmuş veya bu uğurda çalışmalara giriştiği görülmüştür. Aslında TMT'nin, özellikle de EOKA'ya karşı yürüttüğü propagandada, EOKA mensuplarının mücadele gücünü kırmaya ve ruhi bünyesini sarsmaya yönelik olduğu düşünülmektedir. Çünkü TMT, bu nevi propagandayı uygularken başarılı olması halinde, diğer yöntemlere¹⁶ başvurmadan istenilen neticeye ulaşabileceğini düşünmektedir. Aslında bu netice, TMT için *maliyeti* en düşük olması açısından dikkate şayandır.

1.1. TMT'nin Propaganda Savaşından Beklentileri

TMT'nin bütün bir mücadele boyunca propaganda usullerinden elde etmeye çalıştığı amaç, genel itibarıyla propagandayı yapan kaynağa *doğrudan* ya da *dolaylı* olarak fayda sağlamaktır. Bunu yaparken de temel hedef, özellikle EOKA'yı, Kıbrıs Rum toplumu nezdinde politik, ekonomik ve sosyal olarak *yalmızlığa* itmektir. Buna göre TMT'nin uygulamaya çalıştığı propagandanın temel amaçlarından veya beklentilerinden söz edildiği zaman şunu söylemek mümkündür:

1. Özellikle Kıbrıs Rum toplumu içinde yaşayan bireyleri, kabule zorlanmayacağı bir düşüncüyü kabule, yapmaya mecbur edemeyeceği bir hareketi kendi rızasıyla yapmaya yöneltmektir.

2. Rum toplumu içinde EOKA'ya karşı düşünceleri kontrol etmek, yönlendirmek veya bu örgüt aleyhinde fikirler oluşturmaktır. Ayrıca Rum kamuoyunun maneviyatını sarsmak, meseleye tarafsız bireyler üzerinde menfi kanaat oluşturmak ve mümkünse onları bir başka düşünceye sevkettir.

3. TMT'nin istediği davranışı meydana getirmek ve bu davranışı, uygun fikir ve tutumlarla takviye etmek ise bir başka amaçtır.

2. TMT'nin Uyguladığı Propagandanın Ana İlkeleri

Daha önce de ifade edildiği gibi TMT'nin uyguladığı propagandanın cephanesi, *sözlerden* ve *kelimelerden* oluşmaktadır. Ancak TMT'nin uygulamaya çalıştığı propaganda yöntemi, gelişigüzel seçilmiş veya sarfedilmiş sözler değildir. Bu yönü ile icra edilen propaganda, üzerinde uzun uzun düşünülmüş, zamanı ve zemini iyi hesaplanmış, *şekil* ve *ölçüsü* (Tarhan 2003, 36) doğru belirlenmiş, hedef kitlesi ise iyi tayin edilmiş faaliyetler olarak değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda ifade edilecek olursa, TMT'nin uyguladığı propagandanın ana ilkeleri şu şekilde sıralanabilir:

1. TMT tarafından yapılan propaganda; inanılır, akla uygun ve kaynağı¹⁷ güvenilirdir.

2. TMT, propagandayı icra ederken, belirlediği hedef kitlenin kültürel ve sosyal yapısına uygun davranışlar sergilemiştir. Bu yüzden propaganda yaparken, hedef kitlenin inançlarına, geleneklerine ve adetlerine doğrudan hücum etmekten imtina etmiştir.

3. TMT, propaganda yaparken, hedef kitleyi kazanmaya veya en azından elde tutmaya çalışmıştır.

4. TMT, propaganda icra ederken, seçtiği hedef kitleye karşı her zaman önem vermiştir. Özellikle Kıbrıslı Rumların da vatansever olduğu göz önünde bulunduran TMT, onları rencide edecek çalışmalardan özenle kaçınmıştır.

5. Bütün bunlara rağmen TMT, propagandasını yaparken, en zor işi başarmış ve bazı haller dışında karşı tarafta propaganda yapıldığını belli etmemiştir.

6. Sırf bu yüzden TMT, yapılacak propagandayı plânlarken¹⁸ veya uygularken, bilinçli, eğitilmiş ve deneyimli mukavemetçilerden yararlanmayı uygun görmüştür.

TMT'nin bu doğrultuda yaptığı propagandanın esas amacı, Rum toplumu içinde “*başka çözüm yolu yok*” (Tarhan 2003, 56-57) duygusunu uyandırmak ve EOKA'nın etkinliğini psikolojik olarak kırmak temelinde kurgulamıştır. Ancak TMT'nin, başarılı ve etkili bir propaganda için şu hususlara da dikkat ettiği görülmüştür:

1. Propagandayı yapan deneyimli mukavemetçi, maksadını gizli tutmuş ve empoze etmek istediği fikirleri açıklamakta acele etmemiştir. Aksi takdirde propagandaya muhatap olanlarda, olumsuz bir tepki veya zıt fikirler oluşturabilecektir. Özellikle empoze edilmek istenen fikirler, muhatabın sanki kendi fikriymiş gibi olmasına dikkat etmiştir.

2. Propagandayı yapan mukavemetçi, öncelikle muhatabının fikirlerini anlamaya ve bu fikirlerden hangisinin, kendisinin empoze etmek istediği fikirlerle uyum içinde olduğuna bakmaktadır. Ortak nokta bulduktan sonra bu fikir, mukavemetçi tarafından tahrik edilmeye çalışılmıştır.

3. Mukavemetçi tarafından yapılan propaganda çalışması, Teşkilât'ça yakından takip edilmiş ve bu olgu, yeni haber ve sloganlarla sürekli olarak desteklenmiştir. Daha sonraki düzenlemeler, sırası geldikçe yapılmıştır.

4. Propagandayı yapan mukavemetçi, toplumun kanaat önderlerini teşhis etme yoluna girmiş ve bu kişilere empoze etmeyi düşündüğü fikirlerle yaklaşılmaya çalışmıştır.

5. Özellikle propagandayı yapan mukavemetçiler, başkalarının fikirlerini dinlemeye tahammül edecek kadar sabırlı olmaya dikkat etmişlerdir. Dolayısıyla hiçbir şekilde asabiyet göstermemeye özen göstermişlerdir.

6. TMT'nin uyguladığı propagandada, *sembollerin* ve *simgelerin*¹⁹ önemli bir yeri vardır. Ancak propagandada kullanılan sembollerin arzu edilen amaca ulaşabilmesi için, ifade ettiği anlamın kesin bir şekilde sergilenmesi şarttır. Bu yüzden TMT, anlaşılması *kolay* ve algılanması *basit* işaretleri²⁰ seçmiştir.

7. TMT'nin uyguladığı propagandanın başarılı olmasının bir diğer özelliği de verdiği mesajın; *kısa*, *öz* ve *anlaşılır* olmasıdır.

2.1. TMT'nin İcra Ettiği Propagandanın Çeşitleri ve Özellikleri

TMT'nin ada sahinde uyguladığı psikolojik savaşın ve bunun en önemli unsuru propagandanın, değişik şekillerde yapıldığı görülmüştür. Buna göre TMT'nin tatbik ettiği propaganda çeşitleri ve özellikleri şu şekilde ifade edilmesi mümkündür:

2.1.1. TMT'nin Uyguladığı Seviyeye Göre Propaganda Çeşitleri

TMT'nin bu konuyla ilgili olarak uyguladığı propagandayı, seviyesine göre iki ayrı grupta toplamak kabildir.

2.1.1.1. TMT'nin Uyguladığı Stratejik Propaganda Çeşitleri

TMT'nin icra ettiği stratejik propagandayı, *stratejik savaş* olarak da nitelemek mümkündür. Aslında stratejik propaganda, Kıbrıs Rum halkının tamamını, Yunan kamuoyunun ise bir kısmını etkileyen büyüklükteki bir propaganda çeşididir. Görüleceği gibi TMT'nin uyguladığı bu nevi propagandanın geniş çaplı olması, takip ettiği metodu da çeşitlendirmiştir. Buna bağlı olarak TMT'nin elde edeceği sonucun da belli bir süre alması gayet normal karşılanmalıdır.

Aslında Kıbrıs'ta uygulanan *stratejik propagandanın* tesiri geç anlaşılmıştır. Ancak buna rağmen TMT, *stratejik propagandaya* ihtiyaç duymuş ve belli bir süre sonra da harekete geçerek uygulamaya başlamıştır. Özellikle stratejik propagandanın uzun süreli olması nedeniyle, 1963'teki Kumsal katliamından hemen sonra yeraltından yerüstüne çıkan Teşkilât, kendini açığa vurmuş ve eylemlerini, aleni bir şekilde yapmaya çalışmıştır (Tamçelik 1997, 127-128). Dolayısıyla TMT'nin, yerüstüne çıkmanın hazırlığına çok önceki dönemlerden başladığı ve bu yöndeki çalışmalarıyla, başarılı bir *hazırlık dönemi*²¹ geçirdiği görülmüştür.

Esasında TMT'nin uyguladığı bu propaganda türünde, bireyin '*zihnine*' ve toplumun '*hafızasına*' (Yıldırım 2007, 158) ilgi göstermiş ve bu yönde yapılan çalışmalara destek vermiştir (Konuloğlu 2008, 86-87). Özellikle TMT, bu propagandayı uygularken, bu türe uygun olan bir konuyu seçmiş, daha sonra bu mevzuyu ilgi çekici bir hale getirmiş ve bunun üzerinde ısrarla durup tekrar edilmesini sağlamıştır. Aslında bu yöntem, bir ölçüde *beyin yıkama* (Tarhan 2003, 50) yönteminden başka bir şey değildir.

TMT'nin bu türden bir propagandayı seçmesindeki hedefi; Kıbrıs Türk halkının moral değerlerini yüksek tutmak,²² Teşkilât'a olan güveni artırmak (Keskin 1998, 63; Cankut 2006, 63), Türkiye'nin maddi ve manevi desteğini temin etmek (Druşotis 2010, 317), Kıbrıs Rum halkının moralini bozmak, EOKA'nın etkinliğini azaltmak ve manen yıkmak, Rum toplumu ile EOKA arasında sosyal ve politik çatışmaları kullanmak,²³ toplum liderlerini, kanaat önderlerini veya önemli devlet çalışanlarını kötüleyerek onları toplumun gözünde küçük düşürmek²⁴ ve Rumlarla karışık yaşanan meskûn bölgelerde Kıbrıslı Türklere moral vermektir. İfade edilen bu hedeflere ulaşabilmek için de Teşkilât, öncelikle *beyaz*, gerektiğinde de diğer propaganda türlerini kullanmaktan çekinmemiştir.

TMT'nin stratejik propagandada kullandığı araçlar ise genellikle *iç* ve *dış basında* kullanılan materyallerdir. Dolayısıyla TMT, bu araçları kullanarak amaca uygun konular seçmiş, daha sonra da bu konuları cazip hale getirmiş, ancak birtakım abartmalar yaparak ve bunları sürekli tekrar ederek, bireyin veya toplumun zihnine nakşetmiş ve bunda da başarılı olmuştur.²⁵

2.1.1.2. TMT'nin Uyguladığı Taktiksel Propaganda Çeşitleri

TMT'nin uyguladığı bu tür propagandanın amacı, EOKA'ya silahlı eylemlerini bıraktırıp, *etkisizleştirmek* veya *suskunluğunu* sağlamaktır. Bu nedenle TMT'nin icra ettiği taktiksel propaganda, stratejik propagandanın küçük çapta bir tekrarı, tatbiki ve tamamlayıcıdır. Bu yüzden TMT, bu tür propagandayı daha çok *kısa süreli sonuçlar* için kullanmıştır.

Aslında TMT'nin uyguladığı taktiksel propaganda, sınırları belli, küçük ve dar bir bölgede tatbik edilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle TMT, yaptığı propagandanın neticesini *olumlu* veya *olumsuz* olarak kısa bir süre içinde görme şansını elde etmiştir. Özellikle bu tip propagandanın uygulandığı yerler; cephe hatları, Rum bölgeleriyle doğrudan teması olan yerler ve hemen bunların bitişiğindeki geri kalan bölgelerdir.

Özellikle TMT'nin taktiksel propagandada EOKA'nın veya Kıbrıs Rum liderliğinin geçmişte yaptığı hataları, kötülükleri ve aşağılamaları vb. hususları kullandığı görülmüştür. Bunun yanı sıra TMT, yeraltı örgütü olarak EOKA'nın silah, mühimmat ve eylemsel eksikliklerini de propaganda malzemesi olarak kullanmıştır. Bundan hareketle Teşkilât, EOKA ve RMMO mensuplarıyla doğrudan yapılan silahlı çatışma alanlarını hedef almış ve çatışma alanlarının gerisinden gelen haberleri, daha sonra kullanmak üzere envanterine kaydetmiştir.

Aslında TMT'nin bu propaganda türünden hedeflediği şey; Rum halkının maneviyatını bozmak,²⁶ toplum nezdinde Rum liderlerinin itibarını sarsmak, bireyde ve toplumda korku salmak, gerektiğinde TMT'nin veya Türk silahlı kuvvetlerinin kendilerine direnç göstermek için taarruz edebileceği duygusunu uyandırmak temel amaç olmuştur.

2.1.2. TMT'nin Uyguladığı Propagandanın Kaynağına Göre Çeşitleri

TMT'nin uyguladığı bu propaganda türüne göre kaynağının *bilinebilirliği* ve sunduğu bilginin *doğruluğu* çerçevesinde, üç ana kısma ayrıldığı tahmin edilmektedir. Bunlar sırası ile şu şekildedir:

2.1.2.1. TMT'nin Tatbik Ettiği Beyaz veya Açık Propaganda Türleri:

TMT'nin bütün zaman dilimi içinde genel olarak uyguladığı propaganda türü, *beyaz* veya *açık* olarak ifade edilebilen türdendir. Dolayısıyla TMT, tamamıyla *açık* bir biçimde yaptığı propagandanın kaynağı bellidir ve kendisi de bu kaynağın mümessili olarak tanınmak istemektedir. TMT, bu türü uygularken, gayet *açık* ve *şeffaftır*. Kaldı ki Teşkilât, *beyaz propagandayı*²⁷ uygularken, bilginin ve kaynağının doğruluğuna azami şekilde dikkat etmiştir. Çünkü *yalanın* kullanılması halinde, Kıbrıs gibi küçük bir yerde geri tepeceğini bilmekte, Kıbrıs Türk toplumu içinde ise kendine duyulan güvenin sarsılacağını düşünmektedir.²⁸ Ayrıca böyle bir durumda yapmaya çalıştığı propagandanın etkisiz kalacağını, birtakım yeni kaynakların aranmasına ihtiyaç duyacağını,²⁹ bunun da zaman ve maddi kayba neden olacağını bilmektedir.

Aslında TMT'nin uyguladığı *beyaz propagandanın* asıl malzemesi 'haberdir'. Özellikle bunun için Teşkilât, Kıbrıs Rum liderliğinin ve EOKA'nın hatalarını, suistimallerini, ayrımcılığını ve kötülüklerini malzeme olarak kullanmıştır. Bundan hareketle Teşkilât, bu malzemenin *ne zaman, nasıl, ne ölçüde ve ne şekilde*³⁰ kullanılacağını önceden plânlanmaya çalışmıştır.

Kaldı ki, TMT'nin uyguladığı bu propaganda yöntemi, Kıbrıs Türk liderliğinin veya siyasal otoritenin kontrolünden geçtikten sonra uygulandığı tahmin edilmektedir. Bunun içindir ki iletiler, *yarı resmi* nitelik taşımaktadırlar. Dolayısıyla bu propaganda türünün, TMT tarafından sıkça kullanıldığını söylemek hatalı değildir. Özellikle bu tür propagandanın, sükûn dönemlerinde ve genellikle radyodan yapıldığı bilinmektedir. Bunun dışında Kıbrıslı Türkler arasında *dinî ve millî günlerde*³¹ yapılan propagandanın da bu türden olduğu sanılmaktadır.

Ancak TMT'nin tatbik ettiği *beyaz propagandanın* güçlü yanı olduğu gibi, zayıf yanı da bulunmaktadır. Bu tür propagandanın en güçlü yanı, Rum liderliğinin veya EOKA'nın fikirlerini çürütmesi ve taraftarlarını azaltmasıdır. Zayıf yanı ise yayılma menzilin sınırlı olmasıdır.³²

2.1.2.2. TMT'nin Tatbik Ettiği Kara veya Sinsi Propaganda Türleri

TMT'nin uyguladığı bu propaganda, *beyaz propagandanın* tam tersi bir nitelik taşımaktadır. Dolayısıyla bu propagandanın hakiki kaynağı *gizlidir*. TMT'nin muhtelif zamanlarda uyguladığı bu propaganda türünün, aslında kaynağı bellidir; ancak başka kaynaklardan çıkıyormuş gibi gösterilmesi, konjonktürel gelişmeler açısından tercih edilmiştir. Bu yüzden beyaz propagandanın aksine, *kara propagandanın* sahası geniştir. Özellikle Teşkilât'ın tevaturlerden,³³ doğru olmayan sözlerden veya çeşitli söylentilerden³⁴ azami şekilde istifade ettiği bilinmektedir.

Aslında bu yöntemde *entrikanın, yalanın, iftiranın, fitnenin, sinsiliğin ve sahte kanıtın* (Tarhan 2003, 41-42) kullanımı serbesttir; ancak *gizlilik* mutlak surette esastır. Gerçek şu ki, Teşkilât'ın bu yöntemle arzuladığı şey, özellikle Rum toplumunun inançlarını sarsmayı, kamuoyunu karıştırmayı ve EOKA'ya karşı güvensizliği artırmayı amaçlamıştır.³⁵ Ancak şunu belirtmek gerekir ki, bu tür davranışları, ahlâkî doktrinlerle değerlendirmek hiç de doğru değildir. Çünkü bu tür değerlendirmeler, yeraltı teşkilâtları için uygun görülmemektedir. Varlık veya yokluk mücadelesine giren toplumların tercih ettikleri tek yöntem, *hayatta kalma* yöntemidir ki, bu ilke her şeyin üzerinde olduğu yadsınmaz bir gerçektir. Ne var ki, bu yöntemin EOKA tarafından da çok etkin bir şekilde kullandığı görülmüştür. Hâl böyle olunca, bir yeraltı örgütü olarak EOKA'ya karşı buna benzer ahlâkî verilerle değerlendirme yapmak, pek de doğru bir yöntem değildir.

Gerçek şu ki, gerek TMT, gerekse EOKA, *kara propagandayı* uygularken, var olmayan her şeyi varmış gibi göstermiştir. Bunun için de gerçek olmayan veriler, gerçekmiş gibi hazırlanmış ve hedef kitleye sunulmuşlardır. Bununla

ilgili olarak Dr. İhsan Ali ve yeğeni Özdemir Özgür'un Makarios'un kuzeni olduğuna dair bilginin *Milliyet* gazetesine servis edilmesi buna örnek gösterilebilir (Özgür 2000, 152).

Aslında bu propagandanın temel amacı, gerek Rum, gerekse Türk toplumu içinde yerleşmiş bir inancı, ya temelden *sarsmak* ya da *yıkmaktır*. İkinci olarak hedeflenen amaç ise Rum toplumunu liderlerinden soğutmak, EOKA'ya karşı var olan güveni sarsmak, sosyal ve ekonomik dayanışmayı yıkmak yönünde olmuştur. Ayrıca Kıbrıs Rum insanını bireysel olarak *şüpheli, kaygılı, mutsuz ve zihni karışık*³⁶ bir vaziyette tutmak da arzulanan hedefler arasındadır.

2.1.2.3. TMT'nin Tatbik Ettiği Gri Propaganda Türü

TMT'nin icra ettiği bir diğer propaganda türü ise *gri propagandadır*. Aslında Teşkilât'ın uyguladığı bu türden bir propagandanın, *beyaz* ile *kara propaganda* arasında bir propaganda türü olduğu sanılmaktadır. Ancak bu tür bir propaganda, genel olarak *bulanık* bir yapı arz etmektedir. Bu yüzden TMT, *gri propagandayı* uygularken, birtakım hususlara dikkat etmiştir. Zira bu tür bir propaganda tekniğinde kaynak, hiçbir şekilde belli değildir ve doğruluğu kanıtlanacak nitelikte de değildir. Dolayısıyla Teşkilât tarafından ortaya atılan bilginin *gerçek dışı* veya *iftira* olduğu da kesin olarak bilinmemektedir. Hal böyle olunca bu tür propagandanın ana malzemesi, daha çok *rivayetlerden*³⁷ ve *tevatürlerden* oluştuğu bir gerçektir.

TMT tarafından uygulanan *gri propagandanın* en güçlü yanı, verilen mesajın belirlenen hedef kitlesince kolay kabul edilebilir olmasıdır. Çünkü gerek *toplum* üzerinde, gerekse *birey* üzerinde, herhangi bir propaganda hissi doğurmamaktadır (Tarhan 2003, 38-39). Aslında TMT tarafından icra edilen bu tür propagandada, genellikle doğru bir olaya, muhtelif sayıda *gerçek dışı* bilgiler nüfuz ettirilerek, ilgili muhatabın toplum içinde *küçük* veya *gülünç* (Tarhan 2003, 39) düşürülmesi sağlanmıştır. Örneğin Rum toplumu içindeki Grivas ile Makarios'un çekişmesini, çeşitli hikâyelerle sarsmaya çalışmak, bu türdeki çalışmalara örnek niteliğindedir. Dolayısıyla TMT, bu tür olaylarda *gri propagandayı* etkin bir şekilde kullandığı ve bunda da başarılı olduğu görülmüştür.

2.1.3. TMT'nin İcra Ettiği Diğer Propaganda Türleri

TMT, *seviyesine* ve *kaynağına* göre propaganda çeşitlerini kullanırken, aynı zamanda *sahası bakımından* iç ve dış propaganda; *kapsam bakımından* genel, sınırlı ve ferdi propaganda; *konusu bakımından* siyasî, ekonomik, askerî ve kültürel propaganda; *metodu bakımından* korkutucu, ikna edici ve kışkırtıcı propaganda, *hedef kitle bakımından* ise Türk halkını elde tutma, Rum toplumunun moral değerlerini bozma, tarafsız olanlara karşı kendi haklılığını ispat etme ve EOKA'yı küçük düşürme yönündeki propaganda türlerini kullanmıştır.

3. TMT'nin Uyguladığı Propaganda Yöntemleri

TMT'nin, asimetrik savaşın en önemli vasıtası olan propagandanın uygulanmasında, aşağıda ifade edilen teknikleri ya da yöntemleri tercih ettiği bilinmektedir. Buna göre Teşkilât'ın uyguladığı bu yöntemleri, şu şekilde sınıflandırmak mümkündür:

1. *Tanık Gösterme Yöntemi*: TMT, özellikle belli bir politikayı (Taksim/Enosis), düşüncüyü ve fikri desteklemek veya reddetmek için hedef kitle tarafından tanınan veya bilinen kişilerden, objelerden veya nesnelere yararlanmayı uygun görmüştür. Örneğin Atatürk, İnönü, Denktaş, Dr. Küçük, Bozkurt³⁸ amblemi vb. gibi...

2. *Parlak ve Genel Anlamalı Sözlerin Kullanılması Yöntemi*: TMT, gerek Teşkilât için, gerekse toplum için uygun mana taşıyan olayların veya inandırıcı özelliği bulunan haberlerin,³⁹ herkesin kabul edebileceği fikirlerle veya bilgilerle desteklemeye çalışmasıdır.

3. *Basitleştirme Yöntemi*: TMT, hedef kitleye iletilecek mesajın, mümkün olduğunca basit ve anlaşılabilir⁴⁰ olmasına dikkat etmiştir.

4. *Halk Adamı Yaklaşımı Yöntemi*: TMT, hedef kitlenin anlayacağı tarzda konuşmaya veya hareket etmeye önem vermiştir. Bu yüzden halk kitlesine göre davranmaya gayret sarfetmiştir.

5. *Amaçlı Seçim Yöntemi*: TMT, kendi fikirlerini propaganda aracı olarak kullanırken, bu fikirlerini en gerçekçi olanlarından ve en çok kabul görenlerinden seçilmesine özen göstermiştir.

6. *Kaçınılmaz Zafer Yöntemi*: TMT, hedef kitle için herkesin kabul edebileceği unsurları seçerek, bu kitleyi mutlu sona ulaşılmanın an meselesi olduğu konusunda ikna etmeye çalışmıştır. Bunun için de seçtiği en iyi ifade “*Ya Taksim! Ya ölüm!*”; “*Türk askeri Kıbrıs'a...*”; “*Kıbrıs Türk'tür, Türk kalacaktır!*”⁴¹ gibi söylemler geliştirmiştir.

7. *İma Yöntemi*: TMT, Rumlara yönelik hedef kitleyi bölmek için muayyen fikirleri kullanmıştır. Bu fikirler aracılığıyla, belli başlı değerlere, kişilere ve kurumlara karşı şüphe uyandırmak temel amaç olmuştur. Çünkü TMT, prestiji yüksek, halk tarafından sevilen ve saygı duyulan kişilere doğrudan doğruya saldırmanın sakıncalarını bilmektedir. Bu yüzden TMT, sadece vatandaşlara veya sıradan sosyal gruplara yönelmiştir.

8. *İsim Takma Yöntemi*: TMT, isim takma (lakap) yoluyla, hedef kitlenin fikirlerine, şahıslarına veya kurumlarına karşı *olumsuz* yargılar yüklemeye çalışmıştır. Örneğin “*Türk katili!*”; “*Kanlı/Kızıl Papaz!*”; “*Türk düşmanı Grivas!*”; “*Katliam Plâni Akritas!*”; “*Türk kasabı Sampson!*” vb. gibi...

9. *Propagandayı Durdurma Yöntemi*: TMT, dikkatleri başka yöne çekmek, kaçamak davranmak veya konuları gizlemek gibi çeşitli amaçlar için bu yöntemi kullandığı tahmin edilmektedir. Örneğin 17-18 Ekim 1959 tarihinde Kıbrıs'a silah sevkiyatı için kullanılan ‘*Elmas*’ adında teknenin batırılmasından ve bu olayın kamuoyuna yansımalarından sonra TMT, yapılan karşı propagandayı

durdurmak için yunus balığı avlayan bir teknenin arızalanarak battığını ve içindeki mermilerin de yunus balığını avlamak için kullanıldığını açıklamak zorunda kalmıştır.⁴²

10. *Eğlendirme Yöntemi*: TMT'nin, bazı durumlarda propaganda amaçlı olmaktan çok *eğlenceye*⁴³ yönelik kullandığı çalışmaları da olmuştur. Örneğin “*Bekledim de gelmedin*”,⁴⁴ “*Bir gece ansızın gelebilirim*” vb. gibi...

11. *Ölüm Busesi Yöntemi*: TMT, yıkmak veya sarsmak istediği hedefi, önce *methetmeye* başlayarak, ardından da *aşağılayarak* veya *kötüleyerek* maksadına ulaşmaya çalışmıştır. Örneğin Klerides ile Makarios'un, Yorgacis ile Grivas'a göre daha insancıl olduğu ifade edilmişse de bu şahısların, Kıbrıslı Türkleri imha edecek Akritas Plânı'na⁴⁵ imza attığının belirtilmesi buna örnektir.

12. *Kötülencesine Methetme Yöntemi*: TMT, yıpratmak istediği hedefi öncelikle mübalağalı bir şekilde övmekte veya muhatabın kötü kabul edilen yanlarını, kasten veya hissedilecek bir biçimde methetmektedir. Bununla ilgili olarak Dr. İhsan Ali⁴⁶ örneği verilebilir.

13. *Kasıtlı Alıntı Yapmak Metodu*: TMT, hedef olarak aldığı kişinin ve kurumların beyanatından ve şifahi ifadelerden, sadece propaganda için işe yarar alıntılar yaptığı bilinmektedir. Örneğin Ayhan Hikmet'in ve Ahmet Muzaffer Gürkan'ın öldürülmesiyle ilgili yapılan tahkikat belgelerinin *Halkın Sesi* gazetesinde yayımlanması büyük infiale neden olmuştur. Zira gazete “*Yorgacis, Ayhan Hikmet ve Muzaffer Gürkan'ın kendisine Türk Büyükelçiliği, Kıbrıs Türk liderliği, TMT ve Türk Alayı'nın komutanlarıyla ilgili gizli istihbarat sızdırdığını*” (Druşotis 2008, 29-30) alıntılarla yazmıştır. TMT'nin yayın organlarında biri olarak kabul edilen *Nacak* gazetesi ise öldürülen avukatları, Yorgacis'in ifadelerinden hareketle “*özgürlük kahramanı*” (Druşotis 2008, 30) olarak nitelemiş ve bu yüzden Rumların oyuncağı olduğunu ifade etmiştir.

14. *Gülünç Duruma Düşürme Yöntemi*: TMT, hedef kişi veya kurumlar bazında yaptığı çalışmalarda, bunların çeşitli tutumları veya ehliyetsiz durumları için *alaycı* bir dil kullanmıştır. Örneğin St. Sinod toplantılarında papazlar için veya Temsilciler Meclisi'nde Rum milletvekilleri için kullanılan dil buna örnek olarak gösterilebilir.

15. *Kasıtlı İlişkiler Kurma Yöntemi*: TMT, hedef kişileri veya kurumları, muhatap kitlenin hoş görmeyeceği veya tepki göstereceği ilişkiler içinde olduğunu göstermeye çalışmıştır.⁴⁷ Örneğin Dr. İhsan Ali'nin Rumlarla yakın ilişkiye girmesini veya Makarios'un danışmanı⁴⁸ kimliğinde bulunmasını, toplum nezdinde kötü göstermiştir.⁴⁹ Bunun yanı sıra TMT'nin, bu yöntemle çeşitli sendikacıları⁵⁰ veya gazetecileri⁵¹ etkisizleştirmeye⁵² çalıştığı da olmuştur.

3.1. TMT'nin Kullandığı Propaganda Araçları

TMT, propagandasını yapabilmek ve istediği unsurlar üzerinde etkisini artırabilmek için çeşitli vasıtalar kullanmıştır. Bu doğrultuda TMT, *zamana* ve *koşula* uygun olarak değişebilen birtakım vasıtaları kullanın sahasına sokmuştur.

Buna göre TMT'nin kullandığı propaganda araçları, aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

3.1.1. TMT'nin Kullandığı En Önemli Propaganda Aracı – İnsan

Zaman içerisinde ne kadar gelişirse gelişsin, TMT'nin propaganda için kullandığı araçlarından başında, hiç kuşkusuz ki *insan*, başı çekmektedir. Bu yüzden TMT, en etkin propaganda aracı olarak insanı,⁵³ kendi fikirlerini duyurmak açısından değerlendirmiştir. Bu yüzden TMT, mukavemetçilerden etkin bir propandist kitle oluşturmuştur. Ancak bu kitleyi, iki ayrı grupta toplamak mümkündür.

1. *TMT'nin Açık Propaganda Elemanları*: Bunlar, TMT adına açık propaganda yapmakla görevli kişilerdir. Dolayısıyla bu kişiler, TMT'nin belirlediği fikirlerin müdafaasını yapmaktadırlar.⁵⁴ Buldukları her müsait zaman ve zeminde derhal konuşmaya ve münakaşaya başlayarak, inandıkları fikrin propagandasını yapmakla görevlendirilmişlerdir. Özellikle bu tür bir propaganda, Kıbrıslı Türklerin siyasal oluşumunda ve iç politika üzerinde etkisi çok büyük olmuştur.

2. *TMT'nin Gizli Propaganda Elemanları*: TMT tarafından özel olarak yetiştirilmiş birtakım mukavemetçiler, çeşitli topluluklar arasında hakiki kimliğini ve vazifesini gizleyerek, bazı faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu kimseler, konumları gereği, sadece bir kişiye hitap etmekten kaçınmışlardır. Aksine bunlar, kalabalık yerlerde birbirleriyle konuşuyormuş gibi yaparak, mahiyeti ve kaynağı meçhul bilgileri, sanki kendi fikirleriymiş gibi etrafındaki kimselere duyurmaya çalışmışlardır.⁵⁵

3.1.2. TMT'nin Propaganda İçin Kullandığı Kelimeler ya da Sözcükler

TMT'nin kullandığı kelimeler veya sözcükler dizisi, *anlatma* ve *inandırma* aracı olarak kullandığı en etkin vasıtalar. Dolayısıyla kelimeler, ya *söz* olarak doğrudan doğruya ifade edilmişler, ya da *yazılı* olarak kâğıt üzerine aktarılmışlardır. Özellikle *sözlü* olarak ifade edilen propaganda vasıtaları; *konuşma (hitabet)*, *karşılıklı konuşma (diyalog)*, *münazara*, *şayialar*, *fısıltılar*⁵⁶ vb. şeylerdir.

Aslında TMT, sözlü olarak yapılan konuşmanın propaganda aracı olarak etkili olduğunu bilmektedir.⁵⁷ Zira Teşkilât, kitleleri tahrik etmek veya onları heyecanlandırıp istenilen hedeflere doğru sevk etmek için en iyi yolun bu olduğuna inanmaktadır. Dolayısıyla büyük kitleleri hedef alan TMT, ateşli nutuklarla hedef kitlelerini veya onların fikirlerini yönlendirebilmektedir. Ancak 1963, 1964 veya 1967 yıllarında çatışma halinin sürdüğü bir sırada TMT, hitap ettiği kitleye tam olarak ulaşamamıştır. Zira Kıbrıslı Türklerin adanın dört bir yanına yayılması, buna en büyük engel olarak görülmüştür.

Ancak TMT, *yazılı* araçlarla yapılan propagandanın, *sözle* yapılandan daha iyi ve kalıcı olduğunu anlamıştır. Bu yüzden yazılı propagandanın, istenildiğinde

tekrar okunabileceğini fark etmiş ve bu yöntemin daha çok tercih edildiğini görmüştür. Yazılı propaganda araçları olarak TMT'nin; *beyannameye*,⁵⁸ *bildiriyeye*,⁵⁹ *broşüre*,⁶⁰ *mektuba*,⁶¹ *pusulaya*,⁶² *gazeteye*,⁶³ *risaleye* vb. yayınlara önem verdiği bilinmektedir.

3.1.3. TMT'nin Kullandığı Semboller ve Sloganlar

TMT, *sembolleri* belli bir düşüncenin somut ifadesi olarak değerlendirdiğinden, düşüncüyü de bir propaganda aracı olarak sembolleştirmiştir.⁶⁴ Böylece o fikrin, Kıbrıs Türk toplumunun veya belirlediği hedef kitlenin hafızasında kalmasını sağlamıştır. Örneğin *kılıç*, *silah*, *kurukafa*, *zincir*, *bıçak*, *süngü*, *kurt başı*, *kalem*, *zeytin dalı* vb. semboller bunlardan bir kaçıdır.

TMT, aynı zamanda *sloganlardan* da faydalanmıştır. Özellikle siyasi içerikli mesajların birkaç kelimeyle dile gelmesi, akılda kalacak şekilde ifade edilmesi veya kulağa hoş gelecek biçimde kafiyeli olması amaçlanmıştır. Örneğin “*Ya Taksim, ya ölüm*”;⁶⁵ “*Türk'ten Türk'e kampanyası*”;⁶⁶ “*Türk'ün Türk'ten başka dostu yoktur*”; “*Enosis ölümdür*”; “*Türk doğduk, Türk öleceğiz*”; “*Kıbrıs Türk'tür, Türk kalacaktır*”; “*Her Türk bir Volkan'dır*”;⁶⁷ “*Türk Kıbrıs*”; “*Vatandaş Türkçe Konuş*”;⁶⁸ “*Köylere Türkçe isim*”⁶⁹ vb. sözler dikkat çekici olduğu bilinmektedir.

3.1.4. TMT'nin Kullandığı Diğer Propaganda Vasıtaları

TMT'nin, propaganda malzemesi olarak kullandığı diğer vasıtaları, şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. *Resimler*: Bunlar; afişler, resimler, plâketler, karikatürler, tablolar ve fotoğraflardır. Özellikle resme dayalı objelerin, propagandada yeri oldukça önemlidir. Zira resim, insan zihninde en kolay yer eden ve kalıcılığını uzun süre koruyan objedir. Dolayısıyla TMT, resimli objeleri,⁷⁰ yazılı ve sözlü propagandadan daha fazla kullanmıştır. Bu nedenle Teşkilât, silahlı çatışma döneminde olsun, sükûn döneminde olsun resimli objelerden hep istifade etmiş ve bu objeleri, propaganda malzemesi olarak değerlendirmiştir.⁷¹ Örneğin 21 Aralık 1963 tarihinde katledilen Dr. Nihat İlhan'ın eşi ve çocuklarının⁷² veya bombalanan Bayraktar Cami'nin⁷³ resimleri, muhtelif zamanlarda kullanması bundandır.⁷⁴

2. *Radyo ve Televizyon*: TMT, radyo ve televizyonu kullanarak, etkin bir propaganda yapmaya çalışmıştır. Ancak Rumların radyo dalgalarına uyguladığı parazitler (Mutlu 2007, 148), teknik yetersizlik veya hava şartlarının engellenmesine maruz kalsa da Teşkilât'ın yayınları, geniş halk kitlesine ulaşmıştır. Dolayısıyla TMT, etkili bir yayın politikası ile propaganda yapabildiği görülmüştür. Bilhassa TMT'nin yetkili ve görevli şahısları tarafından radyo ve televizyonda yapılan konuşmalar, Kıbrıs Türk halkı üzerinde büyük etkisi⁷⁵ olmuştur. Zira radyoda verilen haberlerle, okunan şiirlerle veya yapılan yorumlarla, mevzilerde nöbet tutan mücahitlerin, muhasara altında bulunan

bölgelerin veya topyekûn Kıbrıs Türk halkının morali yüksek tutulmaya çalışılmıştır.

3. *Sinema, Tiyatro, Müzik, Edebiyat ve Sanat*: TMT, sükûn döneminde, millî duyguları galeyana getirici, toplumsal direnci perçinleyici, manevî değerleri yükseltici filmlerin gösterilmesine özen göstermiştir. Özellikle Türkiye’den gelen filmlerin sinemalarda gösterilmesi veya millî duyguları hareketlendiren piyeslerin⁷⁶ sahnelenmesi, aslında bunların birer propaganda malzemesi olduğu gerçeğini ortadan kaldırmamıştır. Örneğin “*Kıbrıs’ın Belâlısı Kızıl EOKA*”, “*On Korkusuz Adam*”, “*Kıbrıs Şehitleri*”, “*Kıbrıs Volkanı*”, “*Fedailer*”, “*Göklerdeki Sevgili*” (Atun ve Fevzioğlu 2010, 265-281) adlı filmlerin, Kıbrıs Türk insanını nasıl etkilediği bilinmektedir.

Bunun dışında *müziğin* de bir propaganda aracı olarak kullanıldığı görülmüştür. TMT, *millî marşların*,⁷⁷ *kahramanlı türkülerinin* ve benzeri şeylerin icra edilmesine büyük önem vermiştir. Hatta Lefkoşa ve Baf sancağında olduğu gibi *bando takımının*⁷⁸ kurulmasına da yardımcı olmuştur (Fellahoğlu 1995, 67). Özellikle Teşkilât, Türkiye’den getirttiği ses sanatçılarının⁷⁹ veya yapılan mitinglerde, bu tür müziklerin kullanılmasına azami şekilde dikkat etmiştir. Çünkü bu tür müzikler, Kıbrıs Türk insanına ümit vermekte, topluma heyecan ve dinamizm kazandırmaktadır.

Bunun dışında Türkiye’den *tiyatro, sinema, dans ve folklor sanatçıları*⁸⁰ getirterek, Kıbrıs Türk halkının sıkıntılı günlerinde destek olmaya da çalışmıştır (Tülümen 1998, 29). Bu yüzden TMT, propaganda ve motivasyon aracı olarak müzikten de yararlanmayı ihmal etmemiştir.

Ayrıca TMT, edebiyattan da istifade ederek, propaganda için kullanabileceği malzemeler üretmiştir.⁸¹ Özellikle Kıbrıs Türk halkının toplumsal zihnini motive etmek, manevî duygularını pekiştirmek⁸² ve tarih bilincini artırmak için kaleme alınan *şiiirlerin*,⁸³ *romanların* ve *hikâyelerin*, Kıbrıs Türk edebiyatında yeri büyüktür.

Bunun dışında propaganda araçları olarak *fotoğraflar, karikatürler, panayırklar, sergiler, dinî mekânlar, resmigeçitleri, damga pulları, Atatürk büstleri*,⁸⁴ *cadde* ve *sokak isimleri* vb. unsurlar, bu neviden vasıtalar olarak değerlendirilmişlerdir.

4. TMT’nin EOKA’ya Karşı Uyguladığı Propaganda Çalışmaları

TMT, sükûn ve çatışma dönemlerinde, çeşitli fasılalarla devam eden ve her sahada ortaya çıkan Rum propagandasına⁸⁵ yönelik, karşı propagandayla cevap verdiği görülmüştür. Kaldı ki TMT’nin, Rum propagandasını etkisiz hale getirebilmek için yerinde ve zamanında birçok tedbirler de aldığı olmuştur.

Aslında Teşkilât’ın, Rumların *kara propagandasına* veya EOKA’nın *yıkıcı propaganda tekniklerine* karşı ciddi bir zaman ayırdığı görülmüştür. Ancak TMT’nin, bunların tümünde başarılı olduğunu söylemek pek de doğru değildir.

Buna göre TMT'nin, karşı propagandaya maruz kaldığı alanları şu şekilde sıralamak mümkündür.

1. *TMT'nin Erken Karşı Propaganda Çalışmaları:* Herhangi bir konunun Rumlar tarafından kullanılacağı bilgisinin geldiği durumlarda, önce bu konuyu bizzat TMT ele almakta ve istismara mahal vermeden bertaraf etmektedir. Böylece Rumların bu konuyla ilgili olarak propaganda yapması önlenmiştir. Dr. İhsan Ali'yle ilgili olaylar,⁸⁶ buna örnek olarak verilebilir.

2. *TMT'nin Doğrudan Karşı Propaganda Yapma Çalışmaları:* Rumların yaptığı propaganda konusuna, TMT'nin fazla önem verdiğinin gösterilmesi ve buna yönelik karşı argümanların geliştirilmesidir. Örneğin Teşkilât'ın, Bayraktar Camisi'nin bombalanması⁸⁷ sırasında adı geçmiş, TMT de bu haberleri doğrudan yalanlanma⁸⁸ ihtiyacı hissetmiştir.

3. *TMT'nin Dolaylı Karşı Propaganda Çalışmaları:* Rumların yaptığı propaganda konusuna, TMT'nin *ima yoluyla* karşı çıkmasıdır. Örneğin TMT tarafından öldürülen, vurulan veya darpedilen kişilerle ilgili çıkan haberlere, Teşkilât'ın böyle bir şeye tevessül etmediğini, dolayısıyla da bu eylemlerden sorumlu tutulamayacağını bildirmiştir.

4. *TMT'nin Karşı Propagandada Hedef Şaşırtma Çalışmaları:* TMT, toplumun tahrik edilmesine kesin gözü ile bakılan bir propagandaya karşı, topluma daha ilginç gelen veya zihinleri bir başka yönde meşgul eden konuları seçmekte ve dikkatin o yöne çevrilmesini sağlamaktadır. Örneğin TMT'nin, silah sevkiyatı yaparken yakalanan mukavemetçilerin gündeme gelmesinden ziyade, Çetinkaya⁸⁹ futbol kulübünün Rum spor takımını yenmesinin gündeme getirilmesi veya dikkatlerin bu yöne çevrilmesi daha önemlidir.⁹⁰

5. *TMT'nin Sukut Metoduna Yönelik Çalışmaları:* TMT, yukarıda belirtilen metotlardan herhangi birini tatbik edecek durumda değilse, propagandası yapılacak konulardan bahsetmeyerek, bu konuyu toplum nezdinde adeta unutturmaya çalışır. Örneğin TMT mensubu birtakım kişilerin, Teşkilât adını kullanarak yaptıkları yanlışlıkların⁹¹ dile getirilmemesi veya üstünün örtülmesi gibi...

6. *TMT'nin Konunun Önemini Azaltmaya Yönelik Çalışmaları:* TMT, yukarıdaki metotlardan herhangi birisinin etkili olmayacağını anladığında, genellikle şu yola başvurmayı tercih etmiştir. Örneğin Teşkilât, daha çok Türk toplumu için yararlı olabilecek konular üzerinde durmuş, ilgili konunun önemini belirtmek suretiyle, diğer hususların gölgede kalmasını sağlamıştır. Dolayısıyla Teşkilât, ilgili konunun bütün yönlerinin açıklanmasına imkân olmadığını beyan etmiş ve söylentilerin ispat edilmesinin mümkün olamayacağından, ilgili konunun önemini azaltmaya çalışmıştır. Tıpkı Türkiye'nin 1963'te bir, 1964'te iki ve 1967'de ise bir kez askerî çıkarma⁹² yapmak için teşebbüste bulunması, ancak bunda başarısız olunması üzerine ortaya çıkaran infialin önlenmesi gibi...

Sonuç

Kıbrıs'ta cereyan eden toplumlararası çatışmanın hemen hemen her aşamasında, silahlı bir savaş yanında, *sessiz* bir başka *savaş* daha yaşanmıştır.⁹³ Kıbrıslı Rumların EOKA'yla, Kıbrıslı Türklerin ise TMT'yle kendi toplumsal çıkarlarını korumaya çalıştığı bu *sessiz savaşın*, aslında '*propaganda savaşlarından*' başka bir şey olmadığı ortadadır.

Propaganda savaşlarının tekniklerini *sükûn* ve *çatışma* dönemlerinde aktif bir şekilde kullandığı tespit edilen TMT'nin, esas olarak adadaki Türk ve Rum toplumlarını, kısmen olsa da anavatanları etkileyen bir eylem tarzı sergilediği görülmüştür. Ancak hepsinden önemlisi TMT'nin, EOKA'nın tutum ve davranışlarını yönlendirmek, değiştirmek veya blokaj getirmek gibi çaba içine girdiği de tespit edilmiştir. Bunun için TMT, kitleleri etkilemek için ekonomik, siyasal, kültürel, askerî, teknolojik, sosyal, hatta ve hatta dinî konularda da plânlar yaparak uygulamaya koyduğu anlaşılmıştır.

Aslında bu araştırmayla, EOKA'nın Kıbrıs Türk halkı üzerinde, 1955'ten 1974'e kadar uyguladığı askerî, siyasî, ekonomik, kültürel ve sosyal içerikli *şiddet eylemlerinin*⁹⁴ veya asimetrik savaş tekniklerinin, TMT tarafından nasıl bertaraf edildiği veya Teşkilât'ın buna karşı direnişinin teknik boyutunun ne olduğu, kavramsal olarak ilk defa tasnif edilerek ortaya konulmuştur.

Şüphesiz ki bu çalışmayla yapılmak istenen şey, Kıbrıs'ta vuku bulan asimetrik savaşın çatışma alanını, düzlemini veya doğasını kavramsal olarak araştırmak, elde edilen verileri kategorik olarak tasnif etmek ve senteze ulaşabilmektir. Dolayısıyla bu açıdan bakıldığı zaman bu çalışma, türünün ilk örneği olduğu gibi, ilk denemesi de olduğu görülecektir.

Esasında TMT'nin bütün zaman dilimi içinde uyguladığı asimetrik savaş tekniklerini anlamak, Kıbrıs'taki çatışmanın doğasını kavrayabilmenin, yaşanan toplumsal çatışmayı kategorize edebilmenin ya da siyasî olayları⁹⁵ anlayabilmenin bir gereği olarak değerlendirebilir. Bu noktadan hareketle Kıbrıs'ta yaşanan çatışmalara, asimetrik savaş teknikleri çerçevesinde bakmak, tespit etmek, teşhislerin ortaya konulmasına çalışmak ve müteakip olarak kavramsal alt yapısının sunulmasına gayret sarfetmek, önemli bir adım olarak görülebilir.

Özellikle konuyla ilgili olarak ortaya konulan tespitler ve teşhisler, askerî terimlerle açıklanmamasına azami şekilde dikkat edilmiştir. Bu yüzden konu, daha çok toplumsal psikoloji, politik psikoloji, siyasal sosyoloji ve sosyal paradigmlar üzerinden ele alınmaya çalışılmıştır. Aslında bir nevi *psikotarih* hüviyetinde olan bu araştırmayla, Kıbrıs'ta yaşananların '*ne olduğundan*' bahsedilmiş, ardından da '*nasıl ve kimler tarafından*' icra edildiğinden söz edilmiştir. Ancak burada üzerinde durulan konu, TMT'nin Kıbrıs'ta uyguladığı asimetrik savaş tekniklerinin veya usullerinin *kategorik* olarak ele alınmış olmasıdır.

Bu çalışma kapsamında, TMT tarafından uygulanan propaganda tekniklerinin mahiyeti ve özellikleri, net bir şekilde belirlenmeye çalışılmıştır. Bundan hareketle TMT'nin 1958'den 1967'ye kadar yoğun ve yaygın bir şekilde uyguladığı bilinen propaganda savaşının, *eylemsel ve kuramsal boyutu* ele alınmış ve bununla ilgili olarak *yöntem, vasıtalar, propaganda teknikleri ve usulleri* kategorize edilerek incelenmiştir.

Bu yüzden TMT tarafından icra edilen psikolojik savaşın teknik tasnifi, *genelde* toplumsal psikolojiyle, *özelde* ise propagandayla sınıflandırılmıştır. Bundan hareketle çalışmanın teorik alt yapısı, *toplumsal çatışmanın* bir ürünü olduğu ifade edilebilir.

Bütün bunlardan sonra elde edilen verilere istinaden denebilir ki TMT, mensup olduğu toplumun can ve mal güvenliğini tesis etmek, toplum bilincini, aidiyet duygusunu ve şahsiyet profilini korumak, Rum toplumunun hegemonyası altına girmekten kaçınmak, *Taksim* de dahil olmak üzere adada bulunacak siyasal çözümde söz sahibi olmak ve Kıbrıs Türk toplumunun silahlı gücü olarak savunma yapmak veya gerektiğinde saldırıda bulunmak amacıyla kurulmuş bir teşkilâttir.⁹⁶

Aslında TMT, Kıbrıs Türk toplumunun güvenliğini sağlamaya çalışırken, toplumun gereksinimlere de yanıt veren bir Teşkilât olarak görülmüştür. Bu gaye ile TMT, sağlık alanından haberleşmeye, kültürel faaliyetlerden toplum maliyesine, iktisadî ünitelerden sosyal hizmetlere kadar, kamu yaşamının hemen hemen her alanında, toplumun ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmıştır. Dolayısıyla TMT, bu ihtiyaçları karşılayabilmek için Kıbrıs Türk toplumunu yeniden yapılandırmış ve kurumlarını yeniden teşkilâtlandırmıştır. Bu yönü ile TMT, salt bir yeraltı teşkilâtı olmaktan ziyade, Kıbrıslı Türkler için *devletleşme* sürecinde önemli bir deneyim olarak da görülebilir.

Bu tespitten hareketle TMT'nin, asimetrik savaş konseptinde, EOKA'dan farklı olarak uyguladığı şeylere de rastlanılmıştır. Zira TMT, *varlık-yokluk* ekseninde mücadeleye devam ederken, EOKA farklı etnik yapıdaki bir topluluğu *hiçlik* üzerine sindirmeyi,⁹⁷ gerekirse de *yok etmeyi*⁹⁸ tasarlamış olması dikkat çekicidir.

Buna karşın TMT ve mensupları, bu eylem tarzına karşı iki unsurla mücadele etmeye çalışmıştır. Birincisi '*silahlı mücadeleyle*', ki buna *gayri nizami savaş*⁹⁹ denilmektedir, ikincisi ise '*propagandayla*', ki buna *asimetrik savaş* denilmektedir, direnç göstermiştir.

Bundan dolayı TMT'nin *asimetrik savaş ve propaganda* uygulamaları için belli bir düzenden ve planlamadan söz etmek mümkündür. Zira TMT'nin yapmak zorunda olduğu bu tür bir savaşın hiçbir zaman fasılası olmamıştır. Bu yüzden TMT'nin uyguladığı *asimetrik savaşa* dair propaganda teknikleri, genel itibarıyla kesintiye uğramamış, adeta 7 gün 24 saat esasına göre devam etmiştir. Dolayısıyla TMT'nin bu tür bir savaş tekniğini başarıyla yönettiği söylenebilir.

Bunun dışında TMT, uygulamaya çalıştığı propaganda savaşıyla, çatışma hattında veya gerisinde bulunan toplumsal güçlere veya mukavemetçilere karşı belli bir üstünlük de temin etmiştir. Böylece TMT, etki sahasını genişletmiş ve bu güçleri kontrol edebilecek konuma gelme başarısını elde etmiştir.

Notlar

- ¹ Bunun için bkz... <http://www.msxlabs.org/forum/siyasal-bilimler/243408-psikolojik-savas-ve-teknikleri.html> (Erişim Tarihi: 1.5.2011); http://www.donusekonagi.net/makale.asp?id=3266&baslik=psikolojik_savas_teknikleri&i=psikolojik_savas (Erişim Tarihi: 1.5.2011).
- ² Her şeyden önce TMT'yi, değişmez ve mutlak bir bütün halinde görmek gerçekçi değildir. Çünkü *zamana* veya *konjonktürel* duruma göre değişiklik gösteren TMT'yi, çeşitli dönemlere ayırmak daha doğru olacaktır. Dolayısıyla TMT'de uygulanan *propaganda teknikleri* ilgili dönemin şartlarına göre değişmektedir. Hâl böyle olunca TMT'nin *yapısal* özelliği şu şekilde değerlendirilebilir. *Birinci dönem*, TMT'nin kurulduğu Kasım 1957 tarihinden Türkiye'nin kontrolüne geçtiği 1 Ağustos 1958 tarihine kadar geçen 9 aylık dönemdir. Bu sürenin ilk beş aylık dönemi, Kıbrıs sahında nüveleşme hareketiyle geçirilmiş, son dört aylık dönem ise ses getirici eylemlere başlandığı, ancak bunların amatörce yapıldığı hareketlerden oluşmuştur. *İkinci dönem*, TMT'nin gayri nizami harp tekniklerine göre teşkilâtlandırılıp yapılandırılmaya başlandığı 1 Ağustos 1958 tarihinden yerüstüne çıktığı 21 Aralık 1963 tarihine kadarki geçen dönemdir. Bu dönemi de üç safhada değerlendirmek mümkündür. *Birinci safha*, profesyonel teşkilatlanmaya başladığı 1 Ağustos 1958 tarihinden Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulduğu 16 Ağustos 1960 tarihine kadarki dönemdir. *İkinci safha*, 16 Ağustos 1960 tarihinden 1962 Şubatına kadar geçen göreceli sükûn dönemidir. *Üçüncü safha* ise Binbaşı Şefik Karakurt'un Bayraktar vekillikinden alındığı Şubat 1962 tarihinden 3 Ekim 1962'de Kurmay Albay Kenan Çoygun (Kod adı: Kemal Coşkun) getirildiği dönemdir. Aslında bu dönemi toplumlararası çatışmaların başladığı 21 Aralık 1963 tarihine kadar da uzatmak mümkündür. *Üçüncü dönem*, TMT'nin yeraltından yer üstüne çıktığı 21 Aralık 1963 tarihinden Rumların paramiliter güçlerinin Geçitkale ve Boğaziçi'ye saldırdığı 15 Kasım 1967 tarihine kadar sürmektedir. *Dördüncü dönem*, TMT'nin düzenli askerî birliklere tam olarak geçtiği 15 Kasım 1967 tarihinden I. Harekât'ın başladığı 20 Temmuz 1974 tarihine kadar geçen süreyi kapsamaktadır. *Beşinci dönem* ise Türkiye'nin adaya çıktığı ve Genelkurmayın askerî nizamının tam olarak bağladığı 20 Temmuz 1974 tarihinden kendini lağvettiği ve Güvenlik Kuvvetleri Komutanlığı'na dönüştüğü 23 Kasım 1976 tarihine kadarki süreyi içermektedir. Bu *dönemlendirme* denemesine göre ele alınan bu çalışma, ağırlıklı olarak birinci dönemden üçüncü döneme kadar geçen süre ele alınmıştır.
- ³ Fransız yazar Jacques Driencouit "*propaganda ile her amaca ulaşabileceğini*" iddia etmektedir. Bunun için bkz... Öymen 2003, 332-333.
- ⁴ TMT'nin kendi mensuplarına uyguladığı sıkı eğitim için bkz... Tamçelik 1997, 129-130; Tansu 2001, 73, 103-112; Tremeşeli 2007, 207-208.
- ⁵ Ancak bazı kişiler, bu durumu daha farklı bir şekilde değerlendirmektedirler. Buna göre *Taksim* çizgisinden ayrılanların veya buna karşı çıkanların '*hain*' (An 2008, 15) ilan edildiğinden ve onlar için '*ölüm fermanının*' (An 2008, 15) çıkartıldığından

- bahsedilmektedir. Bununla ilgili olarak *Mahir Adataş* ve *Ahmet Muzaffer Gürkan*'a yazılmış ölüm tehditleri örnek gösterilebilir. Konuyla ilgili olarak bkz... An 2005, 108. Aynı durum, EOKA için de geçerlidir. Glafkos Klerides, Rum toplumu içinde Enosis'in "*kutsal bir dava*" (Kızılyürek 2007, 9) olarak gördüğünü ve bunun sorgulanmasının bile "*vatan hainliği*" (Kızılyürek 2007, 10) olduğunu belirtmektedir.
- ⁶ Propagandanın etkisi ile yaşanan sosyal ve siyasal davranış değişiklikleri için bkz... Bektaş 2002, 65.
- ⁷ TMT, 11 Mayıs 1958 tarihinde yayımladığı bir bildiriye, Kıbrıslı Türklerin ekonomik kalkınmasını sağlamak için gerekli girişimlerde bulunacağını açıklamıştır. TMT'nin siyasî lideri hüviyetindeki Denктаş, Kıbrıslı Türklerin kalkınması için bunu elzem olduğunu ifade etmiştir. Böylece Türkiye'de olduğu gibi Kıbrıs'ta da *ulusal burjuva* yaratabileceğine inanmıştır. Bunun için bkz... "TMT Bildirisi", Kıbrıs Türk Milli Arşivi, Dosya: EOKA ve TMT Bildirileri Koleksiyonu, Tarih: 11 Mayıs 1958; Denктаş 1966, 26-27; Denктаş 2000, 127.
- ⁸ Özellikle spor alanında yaşananlar, adadaki ayrılığı daha da perçinlemiştir. Ekim 1955 tarihinde, Kıbrıs Rum Spor Teşkilâtı (TESK), tüm statları Türk kulüplerine kapattığını açıklamıştır. Bunun üzerine 23 Ekim 1955 tarihinde Çetinkaya spor kulübünde bir toplantı yapan Türk kulüpleri, Kıbrıs Türk Spor Teşkilâtı'nı kurmuşlardır (Hatay 2007a, 59-60). Ardından Türkiye'yle olan ilişkileri daha da geliştirmek için bir dizi etkinlikte bulunmuşlardır. Bundan hareketle Galatasaray ve Fenerbahçe ile İstanbul'da maç yapmak için *Kıbrıs Türk Karması* oluşturulmuştur (Hatay 2007a, 62-63). Akabinde Fenerbahçe spor kulübü, ilk kez adaya gelerek (3 Haziran 1959) Doğan Türk Birliği (Hatay 2007a, 65) ile Galatasaray spor kulübü ise 16 Mart 1960 tarihinde Gençlik Gücü ile maç yapmışlardır (Hatay 2007a, 66). Özellikle Türkiye'nin *A Milli* futbol takımı 21 Kasım 1962 tarihinde adaya ilk kez gelmiş ve Kıbrıslı Türklerle gösteri maçı yapmıştır (Hatay 2007a, 77). Aslında TMT'nin dolaylı olarak tertiplemediği bu maçlar, Kıbrıslı Türkler arasında büyük sevinç ve mutluluk kaynağı olmuştur. Bunun için bkz... Hatay 2007b.
- ⁹ 21 Aralık 1963'ten sonra Kıbrıs Cumhuriyeti'nin mevcut yapısından çekilen Kıbrıslı Türkler, birtakım siyasal yönetimler kurmuşlardır. Bunlar sırasıyla *Genel Komite* (21 Aralık 1963), *Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi* (28 Şubat 1967), *Otonom Kıbrıs Türk Yönetimi* (18 Temmuz 1970) ve *Kıbrıs Türk Federe Devleti* (13 Şubat 1975) olarak şekillenmiştir. Kıbrıslı Rumlar ise Kıbrıs Cumhuriyeti'nin mevcut 1960 Anayasası'nı kendilerine göre değiştirerek, tekil bir devlet haline getirmişlerdir. Hatta Rumlar, 1964 ile 1967 yılları arasında Kıbrıs Anayasası'nda değişmez temel maddelerini değiştirerek, anayasal düzeni tamamen değiştirmişlerdir. Böylece Kıbrıs Cumhuriyeti, Rum toplumunun kontrolünde monist bir yapıya dönüşmüştür (Tamçelik 2009, 60).
- ¹⁰ Liderlerin propaganda tekniklerini nasıl kullandığına bkz... Kocaoğlu 1993, 375.
- ¹¹ Bunun için TMT, *Taksim* tezinin lehinde sürekli nümayişler tertiplemiş ve toplumun ilgisini bu yönde canlı tutmaya çalışmıştır. Bunun için bkz... Tamçelik 1993, 30; Cankut 2006, 30-31.
- ¹² Bununla ilgili olarak bkz... Lasswell 1927, 9.
- ¹³ 1957 baharında Kıbrıs valiliğinin sekretaryası tarafından hazırlanan ve eğer *taksim* kaçınılmaz hale gelecekse, nasıl uygulanacağını belirten bir rapor hazırlanmıştır. Ancak raporda, adanın *taksim* edilmesi için herhangi bir *coğrafik* veya *demografik* temelin bulunmadığı, bu yüzden taksimin uygulanabilmesi için tek yolun silah gücü olduğu belirtilmiştir. Ancak raporda, gerekli zor kullanımının siyasî açıdan kabul edilemeyeceği

- de işaret edilmiştir (Reddaway 1986, 102-103). Ne var ki bu tez, belli bir süre sonra Türkiye yetkililerince siyasal bir argüman olarak kabullenilmiş ve bunun etkisi ile TMT de bu tezi benimsemiştir (Armaoğlu 1987, 532; Akgün 2009b, 84-85).
- ¹⁴ İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi Denis Allen tarafından kaleme alınan bir belgede “*Türklerin blöf yaptığını sanmak tehlikeli olur; çünkü Türkiye'nin pozisyonunu sonuna kadar savunmakta kararlı olmasını sağlayan zorlayıcı iç nedenler vardır*” (Druşotis 2008, 73) diyerek, Türkiye'nin Kıbrıs'ta yapılanların etkisinde kaldığını söylemiştir. Dolayısıyla Teşkilât'ın desteklediği siyasî liderliğin, Türkiye'yi etkileyip harekete geçirmesinin başlıca amaçlarından birisi olduğu düşünülmektedir. Bununla ilgili bilgiler, Rauf Raif Denktaş ile 13 Aralık 2010 tarihinde yapılan mülakatla da doğrulanmıştır. Aslında bu konudaki tespitler, Niyazi Kızılyürek'in çalışmasında da mevcuttur (Kızılyürek 2005, 71).
- ¹⁵ Bununla ilgili olarak bkz... Brown 1973, 25.
- ¹⁶ Diğer yöntemler için bkz... Bektaş 2002, 17-18.
- ¹⁷ Propagandanın kaynağına yönelik güvenilirlik için bkz... Quaelter 1973, 125.
- ¹⁸ Propagandanın plânlanması için bkz... Güneri 1967, 12.
- ¹⁹ TMT'nin kullandığı birtakım işaretler, semboller veya simgeler şunlardır: *Yayla, sancak, otağ, oba, petek, oğul, çadır, kovan, arı, kurt, şahin, kartal, mücahit, Bayraktar, Serdar, Nişan Yüzüğü, Toros, Ağrı, Bozkurt* vb. ifadeler kullanılmıştır. Bununla ilgili olarak bkz... Kasımoğlu 1987, 80; Fellahoğlu 1995, 10; Cankut 2006, 62, 93-94; Bozkurt 2009, 551-552.
- ²⁰ *Bozkurt* sembolü bunlardan birisidir. Bunun dışında ifade edilebilecek bir diğer sembol ise *kanaryadır*. Örneğin 20 Ağustos 1971 tarihinde Bayraktar'ın yazdığı bir yazıda, bu ifadeden şu şekilde bahsetmektedir. Buna göre “...*Kimliği yazılı lise mezunu 'kanaryanın' 15 Ağustos 1971 tarihinden itibaren... ilişkisinin kesilerek serbest bırakılmasını rica ederim*” (Mutluyakalı 2011, 6) denilmektedir.
- ²¹ Propagandanın hazırlık dönemi ile ilgili safahatına bkz... Tarhan 2003, 50.
- ²² Bunun için Atatürk'ün yata *Savarona*, 21 Eylül 1959 tarihinde Mağusa limanına gelmiş ve binlerce Kıbrıslı Türk yata ziyaret etmiştir. Bu yönü ile *Savarona*'nın Kıbrıs'a gelmesi, Türkler için çok anlamlı ve heyecan verici bir durumdur. Bunun için bkz... Serdar 2009, 92.
- ²³ Nitekim 1967-1968 yılları arasında Kıbrıslı Rumların *Makariosçu* ve *Grivasçı* diye ikiye ayrılması, TMT'nin işine geldiği bilinmektedir. Bunun için bkz... Denktaş 2005, 21.
- ²⁴ Bu tür çalışmalar için bkz... Sarısamam 1999, 1; Kesimli 1961, 23.
- ²⁵ Bu yöntemin uygulama basamakları için bkz... Tarhan 2003, 50.
- ²⁶ Moral ve manevî değerler için bkz... Tarhan 2003, 50-51.
- ²⁷ Daha geniş bilgi için bkz... <http://www.msxlabs.org/forum/siyasal-bilimler/243408-psikolojik-savas-ve-teknikleri.html> (Erişim Tarihi: 1.5.2011); http://www.donusumkonagi.net/makale.asp?id=3266&baslik=psikolojik_savas_teknikler_i&i=psikolojik_savas (Erişim Tarihi: 1.5.2011).
- ²⁸ Yalan propaganda için bkz... Güneri 1967, 9; Tarhan 2003, 37; Yıldırım 2007, 160.
- ²⁹ Etkisiz propaganda için bkz... Bektaş 2002, 35.
- ³⁰ Propagandanın nasıl kullandığıyla ilgili bkz... Tarhan 2003, 37; Güneri 1967, 9.
- ³¹ Dinî ve millî günlerde yapılan propaganda teknikleri için bkz... (Bektaş 2002, 35). TMT, özellikle millî günlerde yapılan resmigeçitleri, büyük kutlamalara dönüştürmeye özen göstermiştir (Yavuzalp 1993, 36). Böylece Kıbrıs Türk halkını psikolojik olarak

- güçlendirmeye çalışmıştır. Kaldı ki o günün resmi bayram ve tatil ilan edilmesi, Kıbrıslı Türkler arasında daha büyük bir coşkuyla kutlanmasına neden olmuştur. Bu durumu değerlendiren toplum liderleri ise radyolarda konuşmalar yaparak, halka doğrudan hitap etme yöntemini benimsemişlerdir. Bunun dışında mücahitler, millî günlerde sokağa çıkarak yürüyüş yapmışlar ve halka moral vermeye çalışmışlardır. Gündüzün yapılan bu yürüyüşler, geceye *fenel alayları* ile daha da renklendirilmiştir. Bununla ilgili olarak Baf sancağında kutlanılan bayramlar için bkz... (Fellahoğlu 1995, 67). Bunun dışında TMT, dinî günlerde de birtakım bildirimler yayımlamıştır. Örneğin 29 Haziran 1958 tarihinde yayımlanan bildiriye TMT, *Kurban Bayramı* dolayısı ile bütün Türklerin bayramını kutlarken, mukadderatın tayin edileceği günlerde hiçbir Türk'ün Kıbrıs'ı terk etmemesini ve *Taksim* bayrağı altında çarpışmaya devam etmesini istemiştir. Bunun için bkz... "T.M.T. Raporları", KKTC Millî Arşiv ve Araştırma Dairesi Belgeleri, Raf No. 2304, Kutu No. 78, Tarih: 29 Haziran 1958.
- ³² Beyaz propagandanın zayıf ve güçlü yönleri için bkz... Tarhan 2003, 37.
- ³³ Örneğin TMT, '*büyük silah mitinden*' istifade ederek, St. Hilarion kalesinde muazzam büyüklükte bir top saklandığını ve gerektiğinde kullanılacağına dair tevatur bilgilerin yayılmasına ön ayak olmuştur (Volkan 2008, 121-122). Bunun bir benzeri Geçitkale köyünde de yaşanmıştır. Demirci ustası Ziya Hasan'ın yaptığı bir top, devasa görünümüyle mevziler arasında dolaştırılmıştır. Araba tekerleklerinden ve büyük su borularından yapılan bu topun adı "*Birlikte Ölelim*" (Bozkurt 2009, 563) olarak ifade edilmesi önemli bir husustur. Elbette ki bu *mitlerden* EOKA da faydalanmıştır. Özellikle bazı *mitlerin*, Kıbrıs meselesine etkisini inceleyen Christofi Economides, yazdığı kitabın önsözünde *mitlerin* yıkılmasından bahsetmektedir. Bunun için bkz... Economides 1993, vi.
- ³⁴ Kara propagandanın araçları için bkz... Güneri 1967, 910.
- ³⁵ Aslında bu durumu yıllar önce İsmet İnönü de fark etmiş ve bu konuyla ilgili olarak şöyle demiştir. "*Zaman mevhumu, normal olarak Rumların lehine çalışmaktadır; ancak Rumlar birbirlerini suçlayacak ve aralarında çatışmaya gireceklerdir ki, bu da bizim lehimize olacaktır*" (Clerides 1989/II, 381).
- ³⁶ Kara propagandanın bireysel etkileri için bkz... Tarhan 2003, 41-42.
- ³⁷ Gri propagandada rivayetlerin önemi için bkz... Tarhan 2003, 38-39; <http://www.msxllabs.org/forum/siyasal-bilimler/243408-psikolojik-savas-ve-teknikleri.html> (Erişim Tarihi: 1.5.2011); http://www.donusumkonagi.net/makale.asp?id=3266&baslik=psikolojik_savas_teknikleri_i&i=psikolojik_savas (Erişim Tarihi: 1.5.2011).
- ³⁸ TMT, kendi mensupları arasında tabanca ve tüfek atışları ile ilgili yarışmalar yapmakta ve kazananlara *Bozkurt* amblemlî çakmaklar vermektedir. Bunun için bkz... Konuloğlu 2008, 116.
- ³⁹ TMT'nin topluma inandırıcı ve güvenilir haber verebilmek için çaba sarfettiği bilinmektedir. Aslında TMT bunu yaparak, '*alternatif radyo*' (Atton 2002, 11) çalışmalarına bilmeden katkı sağlamıştır. Çünkü TMT, hepsinden önemlisi kendi haberlerini, kendi terimleriyle ve kendi ifadeleriyle duyurma yoluna gitmiştir.
- ⁴⁰ Daha ayrıntılı bilgi için bkz... <http://www.msxllabs.org/forum/siyasal-bilimler/243408-psikolojik-savas-ve-teknikleri.html> (Erişim Tarihi: 1.5.2011); http://www.donusumkonagi.net/makale.asp?id=3266&baslik=psikolojik_savas_teknikleri_i&i=psikolojik_savas (Erişim Tarihi: 1.5.2011).

- ⁴¹ Bunun için bkz. ... “T.M.T. Raporları”, KKTC Millî Arşiv ve Araştırma Dairesi Belgeleri, Raf No. 2304, Kutu No. 78, Tarih: 29 Haziran 1958.
- ⁴² Bu konudaki ifadeler, sevkியatta bizzat görev alan merhum Ahmet Oğuz Kotoğlu ile 21 Kasım 2008 tarihinde yapılan mülakattan alınmıştır. Ayrıca bunun için bkz... Tansu 2001, 160-169; Mutlu 2007, 56-58.
- ⁴³ Propagandanın eğlence amaçlı yöntemlerine bkz... (Güneri 1967, 17-18). Bunun dışında TMT, Kıbrıs Türk halkının moralini yüksek tutmak için birçok sosyal amaçlı projelere de imza atmıştır. Örneğin 1966 yılında Cemal Gürsel Caddesi’nde yazlık *Mücahitler Gazinosu* açılmış ve halkın bir nebze olsa da eğlence ihtiyacını karşılamaya çalıştığı görülmüştür. Aslında TMT’nin bu teşebbüsü, kısa zamanda adanın diğer bölgelerine de örnek olmuş ve her sancak kendi bölgesinde benzer tesisler açmışlardır.
- ⁴⁴ Aslında Rum radyosundan ve hoparlörlü Rum mevzilerinden günde bir kaç kez çalınan “*Bekledim de gelmedin*” şarkısı, Kıbrıslı Türklerin millî ve manevî duyguları rencide etmek için kullanılmıştır. Ayrıca bunun için bkz... Hakeri 1997, 7; Atun ve Fevzioğlu 2009, 75.
- ⁴⁵ Daha geniş bilgi için bkz... Kızılyürek 2007, 25; Druşotis 2008, 97-100.
- ⁴⁶ Dr. İhsan Ali, *Taksim* politikasına karşı çıkan, Kıbrıs Türk liderliğine muhalif olan ve TMT faaliyetlerini tasvip etmeyen liberal demokrat hüviyetinde bir liderdir (Schmidt 1966, 246; Fellahoğlu 1995, 61-62; An 2005, 92-93; An 2008, 12). Ancak Denктаş, Dr. İhsan Ali’yi Baf’tan yükselen *çatlak ses* (Denктаş 1997, 103) olarak tanımlamaktadır.
- ⁴⁷ TMT, bu konuyla ilgili olarak çok çarpıcı bir liste hazırlamış ve 30 Haziran 1958 tarihinde Mağusa’da yayımlamıştır. TMT tarafından hazırlanan ‘*kara listede*’, *Sir Münir ve ailesi* başta gelmektedir. Ardından *Faik* (Mağusa kaza komiseri) ve *Cemal Müftizade* (müsteşar) kardeşler, *Münir Osman* (Devlet hastanesinde yönetici), *Ahmet Zaim* (Enformasyon dairesi müdür yardımcısı), *Ali Ratip* (Türk Eğitim Komitesi Baf temsilcisi), *Kemal Bey* (Evkaf delegasyonu), *Ragıp Renan* (Kooperatif birliklerinin evrak müdürü), *M. Niyazi* (polis müdürü), *Osman Zeki* (polis şefi), *Avukat Ali Dana*, *Avukat Cemal Münir* (Sir Münir’in oğlu) vb. kişiler Kıbrıs Türk toplumuna ifşa edilmişlerdir. Bunun için Keser’in (2007, 311-312) eserine ve Akgün’ün (2009b, 197) tezine bakılabilir. Ancak TMT Merkez Komitesi tarafından 5 Temmuz 1958 tarihinde ilan edilen bildiriye göre böyle bir liste olmadığını ve bunu yayımlayanların cezalandırılacağı belirtilmiştir. TMT’nin buna dair bildirisi şu şekildedir: “...*Son zamanlarda TMT Teşkilâtının imzasını kullanarak mesuliyetsiz şahıslar tarafından bazı kimselere tehdit mektupları gönderildiği tespit edilmiştir. Keyfî bir şekilde hareket eden bu gibi aşırı ve budalaca hareketlere tevessül edip bir kara liste hazırladıkları ve bu KARA LİSTEYE birçok şahısların isimlerini dâhil ettikleri malumumuzdur. Son defa olarak ihtar ediyoruz; bu gibi listeleri hazırlayanlar Teşkilâtımızın ismini ve imzasını mesuliyetsizce istismar edenler en erken bir zamanda ve en zecri tedbirlerle CEZALANDIRILACAKLARDIR. Karışıklıklar esnasında her türlü çapulculuğa, yağmacılığa ve soygunculuğa tenezzül edenler de aynı şekilde cezalarını muhakkak surette alacaklardır. TMT Teşkilâtı dâhilinde ve haricinde DİSİPLİN şarttır. Disipline aykırı harekette bulunanlar bizden olamaz*”. Bunun için bkz... (“T.M.T. Raporları”, KKTC Millî Arşiv ve Araştırma Dairesi Belgeleri, Raf No. 2304, Kutu No. 78, Tarih: 5 Temmuz 1958). İşin ilginç yanı, EOKA da aynı dönemde kendi ‘*kara listesini*’ hazırlamış ve bu listeyi, Rum toplumuyla paylaşmıştır (Druşotis 2007, 250-252).
- ⁴⁸ Dr. İhsan Ali, yeğeni Özdemir Özgür’le yaptığı yazışmalarda, siyasî yaşantısında yapığı en büyük hatanın Makarios’un danışmanlığını kabul etmek olduğunu ifade etmiştir. Bu

- konudaki bilgi, yeğenine yazdığı 23 Nisan 1974 tarihli mektubunda mevcuttur. Bunun için bkz... Özgür 2000, 92.
- ⁴⁹ Örneğin Dr. İhsan Ali, EOKA mensubu Kıbrıslı bir Rum'un (Evagoras Pallikarides) yaşının küçük olmasından dolayı idam edilmesinin insanlık dışı bir davranış olacağını belirten bir mektup yazması ve bu mektubu, Kıbrıs valisine göndermesi, daha sonraki yıllarda TMT tarafından kullanılmasına neden olmuştur. Bunun için bkz... Özgür 2000, 26-27.
- ⁵⁰ Derviş Ali Kavazoğlu, AKEL'in Merkez Komite'sinde üye olan Kıbrıslı bir Türk sendikacıdır. 11 Nisan 1965 tarihinde, Lefkoşa'dan Larnaka'ya giderlerken kendi kullandığı arabasında öldürülmüştür. Bunun dışında 24 Mayıs 1959 tarihinde İnkılâpçı gazetesinin editörü *Fazıl Önder* ile 29 Mayıs 1958'de Kıbrıslı Türk Atletizm ve Kültür Merkezi yöneticilerinden *Ahmet Yahya* öldürülmüşlerdir. 22 Mayıs 1958 tarihinde ise Rum/Türk Kıbrıs Emek Federasyonu yöneticisi *Ahmet Sadi*'ye ve 3 Temmuz 1958'de de *Arif Barudi*'ye suikast girişiminde bulunulmuştur. Ne var ki TMT, 1958 yılının Mayıs ve Haziran ayı içinde yapılan bu eylemlerin ve '*komünist/ayrılıkçı/hain*' olarak nitelendirilen kişilere karşı gerçekleştirilen saldırıların hiçbirini üstlenmemiştir. Bunun için bkz... (Uludağ 2005, 8). Ancak öldürme veya yaralama olayları ile ilgili olarak Ahmet An'ın kitabında farklılıklar bulunmaktadır. Bunun için bkz... (Kızılyürek 2002, 264; An 2008, 17, 28-39, 77-105). Ancak konuyla ilgili gazete taramalarına bakıldığı zaman An'ın bilgilerinin doğru olduğu görülmüştür.
- ⁵¹ Ayhan Hikmet'in ve Ahmet Muzaffer Gürkan'ın öldürülmesi ile ilgili bkz... (Ali 2002, 52-54; Vanezos 2009, v; Akter 2011, 3). Bu sırada Dr. İhsan Ali karşı atağa geçerek, Kıbrıs'ta yayımlanan bütün Türk gazetelerine ilan vermiş ve kendisinin bu iki gazeteciyle, kurdıkları partiyle ve Cumhuriyet gazetesiyle hiçbir ilgisinin olmadığını ifade etmiştir. Bunun için bkz... Ali 2002, 53.
- ⁵² TMT'nin temel gayelerinden birisi de Kıbrıs Türk toplumuna zarar verecek her duruma karşı, gerekli tedbirleri almaktır. TMT, savunma amaçlı tüm faaliyetlerinde, daha çok toplum menfaatlerini öne çıkarmıştır. Dolayısıyla toplumun yüksek menfaatleri göz önünde bulundurulduğundan, gerektiğinde kişi veya kişiler *saf dışı edilebilmekte* veya *etkisizleştirilebilmektedir* (Clerides 1989, 471; Kızılyürek 2005, 45). Kaldı ki TMT lideri Rıza Vuruşkan'ın elinde, General Daniş Karabelen Paşa tarafından verilen bir *talimatname* bulunmaktadır. Bu talimatnameye göre Kıbrıs'ta, TMT'ye ve Türk toplumuna karşı *hainlik, casusluk, bozgunculuk, soygunculuk, gasp* veya *eşkıyalık* gibi girişimlere fırsat vermeyecek ve bunların olmaması için her türlü önlemin alınması sağlanacaktır. Ancak TMT veya toplum için yıkıcı faaliyetlerin gerçekleşmesi halinde ve suçları sabit olması kaydıyla, liderin oluşturacağı özel bir kurul tarafından cezalandırılacaktır. Ne var ki islah edilmesi mümkün olmayanlardan ortadan kaldırılması gerektiğinde, Ankara'daki *Özel Harp Dairesi Başkanı*'ndan (Daniş Karabelen Paşa) onay mahiyetinde izin alınması koşulu da getirilmiştir. Bunun için bkz... (Tansu 2001, 70-71). Ayrıca bu bilgiler, İsmail Tansu'yla 23 Kasım 2008 tarihinde yapılan mülakattan, Mustafa Cemil Tamçelik'le 27 Mart 1998 ve İsmail Sadıkoğlu ile muhtelif zamanlarda yapılan görüşmelerden elde edilen bilgilerle karşılaştırılmış ve bu bilgilerin doğru olduğu kanaatine varılmıştır. Buna göre:
- "Kıbrıs Türk cemaati aleyhinde faaliyet gösterdiği kat'î olarak tespit edilen her şahıs Türk, Rum veya İngiliz olsun, Teşkilât tarafından cezalandırılacaktır.

1. Bu gibi faaliyette bulunan şahıs veya şahıslara önce Teşkilât sekreteri tarafından hazırlanacak ve İdare Heyeti tarafından muvafık görülecek bir ihtar mektubu gönderilecek ve kendisine bir müddet fırsat verilecektir.

2. İhtar mektubunu aldıktan sonra bu gibi şahıslar, vaziyetlerine çeki düzen vermezlerse ve aynı şekilde Türk cemaati aleyhinde kötü neticeler doğurabilecek faaliyetlerine devam ederlerse, bu defa Teşkilât üyelerinden seçilecek üç şahıs tarafından kendilerine uygun bir dayak atılacaktır.

3. Dayak faslını müteakip, yine yola gelemelerse, bu defa son çare olan ortadan kaldırma usulüne başvurulacak. Ölüm şekli ve ne gibi silah kullanılacağı yine İdare heyeti tarafından tespit edilecektir.

4. Bir ve iki paragraflarında belirtilen cezalar ancak, normal zamanlarda tatbik edilecektir. Vaziyet karışık ve zaman kaybetmenin cemaat aleyhinde olacağı telâkki ediliyorsa, derhal sona başvurulacak ki, o da ÖLÜMDÜR...” Bunun için bkz... Tamçelik 1993, 29-30.

⁵³ Aslında burada ifade edilmek istenen şey daha çok mukavemetçidir. Ancak TMT mensubu olan mukavemetçileri de kategorize etmek gerekmektedir. Çünkü Kıbrıs'ta değişen konjonktürel durum, mevcut insan kaynağının yapısını da değiştirmiştir. Buna göre Teşkilât'a katılan mukavemetçileri, üç grupta toplamak mümkündür. *Birinci* kategoridekiler, 21 Aralık 1963 tarihinden önce TMT kadrolarında yer alanlar mukavemetçilerdir; *ikinci* kategoridekiler, 21 Aralık 1963 tarihinden hemen sonra Teşkilât tarafından izlenip üyeliğe uygun görünenlerin alelacele davet edilip yemin ettirilene mücahitlerdir; *üçüncü* kategoridekiler ise özellikle 1964 yılındaki hadiselerden sonra insan kaynağına olan ihtiyaçtan kaynaklanan gönüllü olarak TMT'ye katılan mücahitlerdir. Dolayısıyla üçüncü kategorideki mücahitlerin hiç biri, yemin ettirilmiş değildir. Çünkü bunların pek çoğu, *nizami harp* düzenine göre dönüştürülmüş birliklerde bulunan kişilerdir.

⁵⁴ Bu konuyla ilgili olarak bkz... Akgün 2009b, 172.

⁵⁵ Buna dair yöntemin Ahmet Mehmet adındaki bir mukavemetçinin icra ettiği tespit edilmiştir. Ahmet Mehmet, 1962 yılında Küçükkaymaklı'daki bir Rum kahvehanesine 3-4 ay boyunca giderek, bu nevi çalışmalarda bulunmuştur. Ahmet Mehmet hakkında bkz... Billuroğlu (ed.) 2008, 15.

⁵⁶ Sözlü propaganda vasıtaları için bkz... Kocatepe 2002, 108; Yıldırım 2007, 165.

⁵⁷ Bu yüzden TMT, Kıbrıs Türk kadınlarına toplumsal görevler vermeyi tercih etmiştir. Özellikle kadınlardan okullarda, evlerde, mahallelerde, komşuluklarda vb. yerlerde TMT lehine olan konuşmalar yapması istenmiştir (Tansu 2001, 105; Keser 2007, 475; Akgün 2009b, 179). Buna rağmen TMT'de, kadın sayısı oldukça azdır. Buna benzer durum, EOKA'da da vardır. Bu konuda Grivas şöyle demektedir: “*Bilhassa genç kızların çok faydalı olduğu görüldü. Birçok defalar genç kızlar, kasabaların kalabalık sokaklarında tehlikeli işler deruhte eden sabotajcı veya vurucu gruplara eşlik eder, harp malzemesini elbiselerinin altında veya çantalarında taşır ve kullanılacakları yerde, bunları erkeklerle verirdi. Daha sonra da erkekler görevlerini yapınca, silahı alarak, kalabalığın içinde kaybolurlardı. Bu şekilde sabotajcı veya vurucular da kurtulma şansını bulurlardı*” (Foley 1964, 15-16). Ancak EOKA'daki bazı kadınlara, vurucu timde de görev almışlardır. Limasol'da görevli polis kumandanı Vehit Nepikzade, vurulan bir İngiliz vatandaşının EOKA mensubu sevgilisi tarafından öldürüldüğünü tespit etmiştir. Özellikle katil zanlısının evi arandığında, Yunanistan'da EOKA adına askerî eğitim

- gördüğüne dair fotoğraflar ele geçirilmiştir. Bunun dışında Omorfo Öğretmen kolejinin müdürü de bu yöntemle vurulmuştur (Özdemir 1997, 126).
- ⁵⁸ Teşkilât, gerek faaliyetlerini, gerekse fikirlerini günlük gazetelerle halka duyurmuş ve varlığını, kamuoyunda canlı tutmaya çalışmıştır. Bazı çağrılarını, günlük gazetelere verdiği *beyannâmelerle* duyururken, çok mühim addedilen konulardaki duyurularını ise günlük gazetelerde neşretmek yanında, el ilânı ve risâle olarak da bastırılıp dağıtıldığı görülmüştür. Bunun için bkz... Tamçelik 1993, 29.
- ⁵⁹ EOKA'nın yoğun tedhiş eylemleri, İngilizlerden sonra Türklere de yönelince, TMT 14 Temmuz 1958 tarihinde bir bildiri yayımlamıştır. Bu bildiride TMT, “*bütün Kıbrıslı Rumlara karşı savaş ilan ettiğini*” açıklamıştır. Ardından 6 Ağustos 1958 tarihinde *Halkın Sesi* gazetesinin 1. ve 4. sayfalarında yayınlanan bir bildiriyle de “*TMT, gruplarına ateşkes emri*” verdiğini belirtmiştir. Bunun için bkz... “*Bütün Kıbrıslı Rumlara Karşı Savaş İlan Ettiğini*”, *Halkın Sesi Gazetesi*, 14 Temmuz 1958, No:31, s. 1; “*TMT, Gruplarına ‘Ateşkes Emri’ Verdi*”, *Halkın Sesi Gazetesi*, 6 Ağustos 1958, No:202, s. 1. ve 4.
- ⁶⁰ Örneğin 1958 Şubatında *pasif muhalefet* anlayışının bir gereği olarak TMT'nin yayımladığı bir broşürde, Türk muhtarlarının görevlerinden istifa etmesi istenmiştir (An 2008, 14-15; Akgün 2009b, 184). Zira TMT'nin kuruluşunda silahlanma söz konusu olmayınca, Hindistan'da Gandhi hareketinde olduğu gibi *pasif direniş* metodu benimsenmiştir (Gazioğlu 2000, 14; Akgün 2009b, 156).
- ⁶¹ TMT, bazı zamanlarda uyarılarını mektupla da yaptığı olmuştur. Örneğin TMT, Dr. İhsan Ali'nin kardeşi oğlu olan Özdemir Özgür'ün Kıbrıs Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığında görev almasını istememiş ve “*101 yeminli gençten*” (Özgür 2000, 46) imzasını taşıyan bir mektup gönderme ihtiyacı hissetmiştir. Bunun dışında 10 Kasım 1963 akşamı Ortaköy'de bakkallık yapan *Hasan Muharrem Karapazar*, 3 kişi tarafından korkutulup tehdit edilmiştir. Tehdit metninde “*Yasu Kıryaku Vatan Haini Sana ve Kafadarlarına Son İhtar*” ibareleri yazılmış ve imza yerine bir iğne resmi yapılmıştır. Daha sonra ilgili şahsın evinin penceresine ve kapısına gazyağı dökülmüş ve ateşe verilmiştir. Bunun için bkz... (“*T.M.T. Raporları*”, KKTC Millî Arşiv ve Araştırma Dairesi Belgeleri, Raf No. 298, Kutu No. 007, Tarih: 11 Kasım 1963). Aslında buna benzer durumu EOKA da yapmış ve Türklerle temasa geçen Rumlara tehdit mektupları göndermiştir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla EOKA, üç tür tehdit mektubu göndermiştir. Bunlardan *birincisi* sadece uyarı amaçlı olan mektuplardır. *İkincisi* siyah ve hançer resmi taşıyan ileri dereceli tehdit mektuplarıdır. *Üçüncüsü* ise kesin ölüm emri manasına gelen usturaya sarılmış mektuplar gönderilmiştir (Durrell 1992, 249). Digenis imzasıyla gönderilen tehdit mektupları da Türklerle olan her türlü alışverişin veya işbirliğinin derhal kesilmesi yönündeki isteği içermektedir (August 1986, 69; Keser 2007, 95; Akgün 2009b, 122). Bunun dışında EOKA, 10 Eylül 1955 tarihinde Kıbrıs Türk Kurumlar Federasyonu Başkanı Faiz Kaymak'a, İngilizce yazılmış bir tehdit mektubu göndermiştir. EOKA imzalı bu tehdit mektubunda “*Kaymak, Türkiye'den hoş geldin. Enosis aleyhine mücadeleye devam ettiğin takdirde Lefkoşa şubemize ait birisi tarafından öldürüleceğini biliyor musun?*” (Demirağ 2000, 226) diye tehdit edilmiştir. Aynı zamanda EOKA, Temmuz 1955'te Dr. Küçük'e de bir tehdit mektubu göndermiş ve Türklerin sakin durmasını, aksi takdirde hedef olacaklarını belirtmiştir (Akgün 2009b, 139).
- ⁶² TMT, muhtelif zamanlarda küçük pusulalar halinde bildiriler dağıtmıştır. Buna benzer uygulamaları EOKA'da yapmıştır. Örneğin EOKA, 1956 yılında Baf'ta Kıbrıslı Türklere

- hitaben bildiri mahiyetinde bir pusula yayımlamıştır. Bu bildiride, bütün amaçlarının İngilizleri adadan atmak olduğunu, Türklerle hiçbir husumeti bulunmadığını, bu yüzden Türklerin endişelenmesine gerek olmadığını belirten pusulaları dağıtmıştır. Bunun için bkz... Papageorghiou 1961, 79; Özgür 2000, 24.
- ⁶³ 1958-1963 yılları arasında TMT'yi destekleyen gazetelerin, iki temel amacının olduğu görülmüştür. *Birincisi*, TMT'nin amacını ve takip ettiği politikalarını Türk toplumuna duyurmak, *ikincisi* ise Kıbrıs Türk toplumunun tarihi, sosyal, kültürel ve ekonomik alanda bilgilendirilmesini ve millî bilincin canlı tutulmasını sağlamaktır.
- ⁶⁴ TMT'den önceki teşkilâtlarda da buna benzer semboller vardır. Örneğin *Volkan* teşkilâtındaki kişiler "*Bire beş! Bire beş...*" gibi bir ifade kullanmışlardır. Bu şu anlama gelmektedir. Bir Türk öldürülürse, beş tane Rum'un öldürüleceği anlamını taşımaktadır. Bunun için bkz... "Volkan Bildirisi", KKTC Millî Arşiv ve Araştırma Dairesi Belgeleri, Raf No. 2304, Kutu No. 78; Uludağ 2006, 8; Akgün 2009a, 137, 159.
- ⁶⁵ *Taksim* tezi, TMT için gerçekleşmesi istenen hedefler arasında yer almaktadır. Bu yüzden TMT, Kıbrıs Türk'ünün parolasını "*Taksim ve sadece Taksim*" olarak belirlemiştir. Bunun için bkz... "T.M.T. Raporları", KKTC Millî Arşiv ve Araştırma Dairesi Belgeleri, Raf No. 2304, Kutu No. 78, Tarih: 23 Haziran 1958; Akkurt 1999, 42; Kızılyürek 2002, 245.
- ⁶⁶ Kıbrıs Türk Kurumlar Federasyonu'nun öncülüğünde başlatılan bu kampanya, Kıbrıs Türk toplumunun mümkün olduğunca kendi kendine yeterli duruma getirilmesi için yapılmıştır. Bundan dolayı KTKF, Rumların ekonomik üstünlüğünün siyasî alanda da kendini gösterdiğini bir dönemde, Kıbrıslı Türklerin bu üstünlük karşısında ezilmesini önlemek istemiştir. Bunu kendine şiar edilen KTKF, Kıbrıs Türk toplumunun ekonomik kalkınmasını sağlayacak yöntemler üzerinde çalışmış ve bununla ilgili olarak birtakım önerilerde bulunmuştur. Bu öneriler arasında "*Türk'ten Türk'e Kampanyası*" da vardır. Ancak bu kampanyanın yürütülmesi için kendisine sorumluluk veya görev verilen bazı kişilerin, zaman zaman yersiz, gereksiz, hatta şiddete varan baskı yöntemlerini kullanması, istenilen amaca ulaşılmasını engellemiştir.
- ⁶⁷ Daha tafsilatlı bilgi için bkz... Gazioğlu 2000, 3-4; Kasapoğlu 2008, 56.
- ⁶⁸ TMT, *Muharrem Sıtkı*'nin şahsına binaen yayımladığı bir bildiride, dükkânının üzerinde yazılı bulunan İngilizce ve Rumca bütün yazıların, 3 Haziran 1958 tarihine kadar silinmesini istemiştir. Ayrıca bu bildirinin bir sureti, An'ın kitabında da yer almaktadır (An 2008, 23). Bunun dışında Lefkoşa'da bulunan *Shakespeare sokağının* adı *Mehmet Akif* olarak değiştirilmek istenmiştir (Gürkan 2001, 47-48, 50). Ayrıca Rumca konuşan kişilerin *para cezasına* çarptırıldığı da bilinmektedir (Tahsin 1993, 20). Aslında "*Vatandaş Türkçe Konuş*" kampanyasından elde edilmek istenen şey, *millî bilincin* veya *benliğin* geliştirilmesine yönelik olduğu düşünülmektedir (Kızılyürek 2005, 72-73). Aynı şekilde EOKA ve Kıbrıs Rum liderliği de coğrafi yer adlarını ve sokak isimlerini Elenleştirip, Türkçe'nin etkisinden kurtarmak istemişlerdir (Mavratsas 2000, 122). Hatta 1954 yılında İngilizce dili sömürge dili olduğu için EOKA'nın hedefi haline gelmiş ve okullarda İngilizce ders kitapları yakılmıştır (Bryant 2007, 226).
- ⁶⁹ TMT, 11 Mayıs 1958 tarihinde yayımladığı bildiride "*Türk tüccarları ve işadamlarına ait olan dükkân isimleri, binalar ve emlak üzerindeki tabela ve ticarî amblemler, sadece Türkçe olarak yazılacaktır*" (md. 1/c). Ayrıca "*Türk mahallerindeki bütün Rumca ve İngilizce sokak isimleri değiştirilecektir. Şu anda Rumca ve İngilizce sokak isimlerinin değiştirilmesine başlanmıştır*" (md. 1/d). Bununla ilgili olarak bkz... "TMT Bildirisi",

- Kıbrıs Türk Milli Arşivi, Dosya: EOKA ve TMT Bildirileri Koleksiyonu, Tarih: 11 Mayıs 1958.
- ⁷⁰ TMT, Türk askerlerinin kontrolünde bulunan ve adanın bölündüğünü gösteren resimlerin evlerde asılmasını teşvik etmiştir. Bunun için bkz... Crawshaw 1978, 287.
- ⁷¹ 21 Aralık 1963 tarihinde yaşanan olaylardan sonra propaganda için fotoğraf ve görüntülere ihtiyaç duyulmuştur. Bunun üzerine Lefkoşa Sancağı, fotoğrafçı *Olgun Asım*'a görev vererek, *Foto Film Merkezi*'ni kurmuştur. Aynı zamanda *Dal 2*'nin sorumluluğunda bulunan *Foto Film Merkezi*, Rum askerlerinin mevzilerdeki hal ve hareketlerinin de kayıtlarını tutulmuştur.
- ⁷² Bu resimler, kullanılan propaganda gereği, hafızalarda *dehşet sembolleri* olarak kalmışlardır (Öymen 2005, 440). Bu konuda Özdemir Özgür, Kıbrıs Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı adına Almanya'da görev yaptığı bir sırada, Alman kamuoyunun bu resimlerden ne kadar çok etkilendiğini bizzat kendisi de müşahade etmiştir (Özgür 2000, 48).
- ⁷³ Konulan bombalarla, 24 Mart 1962 tarihinde (diğer bomba ise 23 Ocak 1964 tarihinde konulmuştur) Lefkoşa'da tarihi Bayraktar Camisi, ona ait türbe ve Ömerge camisi tahrip edilmiştir. Bunun için bkz... "Bombalattığınız Cami Bu mu Paşam", *Yenidüzen Gazetesi*, (Erişim tarihi: 26.9.2010).
- ⁷⁴ EOKA taraftarı bazı Rumlar, Türkiye'den Kıbrıs'a gelen gazetecileri engelleyerek, adada yaşananları dünyadan saklamaya çalışmışlardır. Dolayısıyla temsilcilerin, postaneyeye gitmesine, telgraf çekmesine, telefon etmesine, hatta ve hatta havaalanına giderek resim ve yazı göndermesine dahi engel olmuşlardır (Küçük 2002a, 248-249).
- ⁷⁵ İletişimde *alternatif radyoların* etkinliği için bkz... Horchheimer 1993, 475.
- ⁷⁶ 29 Mayıs 1958 tarihinde Zafer sinemasında sahnelenen *Bayraktar Türküsü* bunlardan birisidir. Özker Yaşın tarafından kaleme alınan bu piyesin, toplumsal hisleri galeyana getiren bir özellik taşıdığı bilinmektedir (Gazioğlu 2000, 132).
- ⁷⁷ Özellikle güftesi *Zekâ Alsancak* ve bestesi *Yılmaz Taner* tarafından yapılan *Mücahitler Marşı*, en önemlilerinden birisidir.
- ⁷⁸ Millî duyguları müzikle alevlendirmek ve Türk insanının gönlünde manevi duyguları artırmak için 17 Haziran 1965 tarihinde bir toplantıda *Mücahitler Bandosu*'nun kurulması kararlaştırılmıştır. Kurulacak bandonun şefliğine ise Lefkoşa Türk Lisesi müzik öğretmeni *Zeki Taner* getirilmiştir. Buna göre polis bandosundan sekiz ve mücahit birliklerinden de on dört kişinin oluşturduğu bir bando kurulmuştur. Buna ilaveten *Yıldırım Birliği*'nde oluşturulan yirmi beş kişilik bir *Boru-Trampet Takımı* da çalışmalara başlamıştır. Bu çalışmalarda kullanılan aletler ise Kıbrıs Türk Kuvvetleri Alayı'ndan ve Lefkoşa Türk Lisesi bando takımından temin edilmiştir. Buna göre *Bando* ve *Boru-Trampet Takımı*, ilk konserini 11 Temmuz 1965 tarihinde Lefkoşa'daki Atatürk büstü önünde vermiştir. Bu tarihten itibaren muhtelif yerlerde konserler veren *Bando* ve *Boru-Trampet Takımı*, yaptığı işlerle ilgili olarak Sancaktarlıktan birçok ödül almış ve millî günlerde kutlama törenlerine katılmıştır.
- ⁷⁹ Ses sanatçısı *Nusret Ersöz* ve benzerleri, Kıbrıs'a gelmişler ve birçok yerde konserler vermişlerdir (Keser 2007, 205-206). Bunun dışında adaya *Bedia Muvahhit*, *Turhan Dilligil*, *Münir Nurettin Selçuk*, *Safiye Ayla*, *Dr. Nevzat Atlı* vb. kişiler de gelmişlerdir (Gazioğlu 2000, 132).
- ⁸⁰ Türkiye'den gelen Devlet Tiyatrosu sanatçılarının *Oedipus Rex* adlı oyunu oynaması, *Suna Kan*'ın devlet televizyonunda konserinin yayınlanması, *Kenterler tiyatrosunun*

birçok yerde temsiller vermesi ve *Olgunlaşma Enstitüsü*'nün defile yapması, bu tür çabalara örnek gösterilebilir (Tülümen 1998, 29).

⁸¹ 1950 yılından sonra Kıbrıs Türk edebiyatından başlayan milliyetçi akımları edebî türlerin her alanına yansımıştır. Özellikle *Türkiye'ye duyulan özlem*, ana tema olarak dikkati çekmektedir. Ancak Kıbrıs Türk edebiyatında 1963'te başlayan ve toplumlararası çatışmalarla birlikte gelişen göçmenlik, şehitlik, baskı, tecrit edilme, hiçe sayılma vb. sosyal olgular da geniş yer tuttuğu görülmüştür. En azından bu dönemin ana teması, *millî* ve *sosyal* içerikli edebiyat olduğu söylenebilir. Bununla ilgili olarak birçok şiirlerin, öykülerin ve romanların yazıldığı da bilinmektedir.

⁸² Örneğin *Canbulat radyosu*, Mağusa Türklerinin tek eğlence kaynağıdır. Kültür-sanat ve mizaha dayalı programlar ile *Canbulat Radyosu*'nun, Kıbrıs Türk halkına sosyal dinamizm kazandırdığı görülmüştür (Atun 2000, 4). Canbulat Radyosu aracılığıyla çocuklara, ev kadınlarına, kültüre, sanata, müziğe, dinleyici isteklerine, şiire, edebiyata vb. konulara yönelik programlar yaparak, toplumun manevî duyguları güçlendirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca program yapımcılarının veya sunucularının, genel olarak gönüllü *öğretmenlerden ve memurlardan* olduğu da bilinmektedir. Bunun için bkz... Atun 2000, 123-138.

⁸³ Bu konuda *Özker Yaşın*'ı ifade etmek yerinde olacaktır. Zira TMT'nin düzenlediği törenlerde, yürüyüşlerde veya toplantılarda şiir okunacaksa, yerli şairlerden ilkin *Özker Yaşın*'ın vatan, millet, Türklük ve Türkiye'yle ilgili olan şiirleri okunmaktadır. Bununla ilgili olarak *Özker Yaşın*, bütün şiirlerini iki ciltlik bir kitapta toplamıştır. Bunun için bkz... Yaşın 1986a; Yaşın 1986b.

⁸⁴ Kıbrıs'ta Atatürk heykeli, ilk kez Girne kapsamında ve 29 Ekim 1961 tarihinde açılmıştır (Serter 1989, 2106-2107).

⁸⁵ Bu dönemde Kıbrıs Rum liderlerinin takip ettiği propagandaya göre "...*çatışmalar, Cumhuriyet'in yasal makamları ile TMT arasında olduğunu ve TMT'nin bu çatışmaların müsebbibi olarak Kıbrıslı Türklerin Cumhuriyet'in bütün kurumlarından ve organlarından ayrılmasını, hatta ve hatta kendi kendilerini enklavlara hapsedmesini sağlamıştır*" görüşünü göre şekillenmiştir. Bunun için bkz... "Rum Akademisyen 32 Türkün Nasıl Öldürüldüğünü Anlattı", *Kıbrıs Postası*, 25 Ocak 2009, (Erişim Tarihi: 25 Ocak 2009).

⁸⁶ TMT, Derviş Ali Kavazoğlu'nun öldürülmesinden sonra Dr. İhsan Ali'nin alacağı tavrı önceden haber almış, bu yüzden propaganda çalışmalarına tez elden başlamış ve bu konudaki propandaya aralıksız devam etmiştir. Özellikle Makarios'un yaveri konumundaki Pulitsas, Dr. İhsan Ali'nin Baf'taki evine giderek, helikopterle birlikte Dali köyüne gitmesini istemiştir. Aslında Pulitsas, karşı propaganda gereği olarak Dr. İhsan Ali'nin, Kavazoğlu'nun naaşının defnedileceği Dali köyünde bir konuşma yapmasını istemiştir. Dr. İhsan Ali, bu isteğin Makarios tarafından değil, bizzat Yorgacis tarafından tasarlandığını düşündüğünden cenazeye katılmamıştır (Ali 2002, 49). Ancak TMT, Dr. İhsan Ali'nin aleyhine bu olayı yine de kullanmıştır.

⁸⁷ Başta Arif Hasan Tahsin olmak üzere birçok kişi Bayraktar Camisi'nin TMT tarafından bombalandığını iddia etmektedirler. Ancak daha sonra ortaya çıkan bilgilerle göre bunun böyle olmadığı, EOKA'nın karşı propaganda çalışmasıyla bu olayı TMT'ye mal ettiği görülmüştür. Arif Hasan Tahsin bu konudaki görüşleri şu şekildedir: "*Ben Bayraktar Camisi'nin bombalanması olayının şeklinden, hep bizim arkadaşlar yaptı diye düşünürdüm ve yazılarımda da bunun bizim arkadaşlarımız tarafından yapıldığını yazmıştım. Ama ben bunu böyle bilirken, Makarios Druşiotts*

kitabında, bombaları Yorgacis'in koydurduğunu anlatır. Druşotis'le yaptığımız konuşmada, kaynağının bombayı koyanı bekleyen Rum polisi olduğunu öğrendim” (Akter 2011, 3). İfade edildiği gibi Makarios Druşotis, kitabında bu konuda bilgi vermiş ve bu eylemin EOKA'cılar tarafından yapıldığını dile getirmiştir (Druşotis 2008, 32). Ancak Özel Harp Dairesi Başkanı Orgeneral Sabri Yirmibeşoğlu, yıllar sonra açıklama yaparak Kıbrıs'ta bazı camileri bombaladıklarını söylemiş ve bunun toplumu galeyana getirmek için yaptıklarını dile getirmiştir. Bununla ilgili olarak Yirmibeşoğlu “*halkın mukavemetini artırmak için düşman yapmış gibi bazı değerlere sabotaj yapılır. Mesela bir cami yakılır. Kıbrıs'ta biz bunu yaptık. Bir cami yaktık*” demıştır. Ancak devrin önemli liderlerinden olan Dr. İhsan Ali de Bayraktar Camisi'nin Rum polis müdürü Yorgo Lagodontis'in emriyle Rum militanlarca bombalandığını belirtmiştir. Dr. İhsan Ali, ayrıca Lagodontis'in emriyle, Baf kapısındaki Türk mahallesinin karşısında bulunan *Markos Drakos* heykelinin de provokasyon amaçlı olarak bombalandığını ifade etmiştir (Gibbons 1997, 98; Mütercimler 2000, 134; Ali 2002, 47-48; Küçük vd. 2002b, 18; Druşotis 2008, 103). Kaldı ki EOKA mensupları da sansasyon eylemler için kilise bombaladıkları da bilinmektedir (Durrell 1992, 222-223).

⁸⁸ Radyoda tekzip yazısının yayınlanmasına ilişkin bkz... Gürkan 2001, 131-132.

⁸⁹ TMT mensuplarının toplanması için özellikle *spor kulüpleri* seçilmiştir. Örneğin Lefkoşa'da *Yenicami, Çetinkaya, Gençlik Gücü*, Limasol'da ise *Doğan Türk Birliği* vb. futbol kulüplerinin seçildiği bilinmektedir. Zira bu kulüplerde görev alanlar, aynı zamanda TMT'nin içinde de görev almışlardır. Örneğin *İsmail Safa* (Yenicami), *Kemal Şemiler* (Çetinkaya), *Yusuf Salih* (Gençlik Gücü), *Ziya M. Rızka* (Doğan Türk Birliği) hem TMT'de görev yapmakta, hem de adı geçen kulüplerin başkanlıklarını yapmaktadırlar. Bunun dışında TMT'yi destekleyen spor kulüpleri de vardır: *Sönmez Spor, Küçük Kaymaklı Spor Birliği, Yeşilada Spor, Kanlı Mescit Spor Kulübü, Demirtürk Spor Birliği, Gönyeli Türk Spor Kulübü, Ortaköy Spor Kulübü* ve diğer spor kulüpleri bunlardan bazılarıdır. Bu yüzden spor kulüplerinin, Teşkilât'la bütünleşmesi amacıyla halk arasında “*spor kulübünden devlete*” tabiri kullanılmaya başlanmıştır. Bunun için bkz... Tolgay 1993, 80-81; Fellahoğlu 1995, 67; Keser 2007, 577-578; Hatay 2007a, 59-60; Mutlu 2007, 42; Akgün 2009b, 179.

⁹⁰ Bayraktar Camisi'nin bombalanmasıyla ilgili spekülative çalışmaların yapıldığı bir sırada *Cumhuriyet* gazetesinin iki yazarının suikasta maruz kalması dikkatlerin bir başka yöne çevrilmesi açısından önemlidir. Bunun için bkz... Akter 2011, 3.

⁹¹ Teşkilât adını kullanan birtakım kişiler, şehit cenazesine katılımı artırabilmek için Lefkoşa'daki esnafın dükkânlarını kapatmaya zorlamışlardır. Bununla ilgili olarak 11.00-14.00 saatleri arasında olması arzulanan bu eylemin, birtakım kişilerin baskıcı ve kaba tutumuyla saat 09.00'dan itibaren başlatılması, ciddi sıkıntılara neden olmuştur (Akkurt 1999, 24; Keser 2007, 208-218).

⁹² İsmail Tansu'ya göre Türkiye'nin adaya yaptığı ilk askerî müdahale, TMT'nin kurulmasıyla gerçekleştirildiğini belirtmektedir (Tansu 2001, 18). Ancak Adnan Menderes'in TBMM'de 5 Temmuz 1956 tarihinde yaptığı bir konuşmada, Kıbrıs'a müdahale edilebileceğini ilk kez dile getirmiştir. Bunun için bkz... Demokrat Parti Meclis Grubu Müzakere Zabıtları, C. X, Sayı: 173, TBMM Yayınları, Ankara, 1956, s. 49.

⁹³ Bu konuyla ilgili tespitlere bkz... Tamçelik 1997, 127-128.

- ⁹⁴ Psikolojik savaş yöntemlerinden bir tanesi de *kontrollü gerilim stratejisidir*. Bu yüzden EOKA, elindeki kontrolü kaybetmemek için gerilimi artırmış ve gerilimlerden çıkar sağlamaya çalışmıştır. Aslında EOKA, potansiyel tehlike olarak gördüğü TMT'yi, bizzat kendisinin belirlediği savaş kurallarına çekmek istemiştir. Ne var ki EOKA'nın belirlediği savaş kuralları, sadece *güce* ve *şiddete* dayanmaktadır (Stephens 1966, 141). Dolayısıyla EOKA, şiddeti beslemekle beraber, şiddetten de beslendiği görülmüştür. Ancak EOKA'nın benimsediği *kontrollü gerilim*, kısa vadede yararlı olsa da uzun vadede kaybettirdiğini söylemek mümkündür. Bunun için bkz... <http://www.msxlabs.org/forum/siyasal-bilimler/243408-psikolojik-savas-ve-teknikleri.html> (Erişim Tarihi: 1.5.2011); http://www.donusumkonagi.net/makale.asp?id=3266&baslik=psikolojik_savas_teknikleri&i=psikolojik_savas (Erişim Tarihi: 1.5.2011).
- ⁹⁵ TMT'nin uyguladığı psikolojik savaş tekniğinden, sadece Kıbrıslı Rumlar, EOKA ve Kıbrıs Türk muhalifleri rahatsız olmuş değillerdir. 1960-1962 yılları arasında Türkiye'nin Lefkoşa Büyükelçisi olarak bulunan Emin Dirvana'nın da rahatsız olduğu bilinmektedir. O dönemde Kıbrıs Türk liderliğinin ve TMT mensuplarının, Büyükelçi Dirvana ile yaşadığı hadiseler, bu faaliyetlerin memnuniyetle karşılanmadığını göstermiştir. Özellikle bu dönemde, Bayraktar da dahil bütün Teşkilât olarak Türkiye Büyükelçisine ve 650 kişilik Türk Alayı'na karşı belli bir tutum takınmıştır. Aslında bu durum, birtakım sıkıntılarının doğmasına da neden olmuştur. Kaldı ki Cemaat Meclisi'nin yanında yer alan Teşkilât, Dirvana'nın desteklediği Dr. Küçük'e bile karşı tavır almıştır. Çünkü o dönemde Dr. Küçük *sembol*, Denктаş ise *fonksiyoner* konumundadır. Tespitlerimize göre bu durum, 1967 yılı kadar devam etmiştir. Dolayısıyla TMT, 1958-1967 yılları arasında adada yaşanan durum gereği daha etkin olmuştur. Ancak 1967'de sonra mesele daha çok siyasetleştiği için *Büyükelçiliğin* etkinliği ve belirginliği tedricen artmıştır. Adada yaşanan bu gerginlik için bkz... Yavuzalp 1993, 118-119; Tülümen 1998, 26-27; Denктаş 2000, 162, 165-167; Gazioğlu ve Plümer 2001, 86-88; 242-243, Tansu 2001, 105; İnanç 2007, 17-24; 80-81; 98-100; Batur 2007, 198.
- ⁹⁶ Daha tafsilatlı bilgi için bkz... Tansu 2001, 15; Cankut 2006, 43.
- ⁹⁷ Bu yüzden EOKA, *ses getirici* eylemlere daha çok önem vermiştir. Bunun için bkz... Tamçelik 1997, 125.
- ⁹⁸ Daha tafsilatlı bilgi için bkz... Patrick 1976, 42.
- ⁹⁹ Daha tafsilatlı bilgi için bkz... Parlar 1997, 77-78; Tremeşeli 2007, 207-208; Kasapoğlu 2008, 24; Akgün 2009b, 223, 352-353.

Kaynaklar

Arşiv Belgeleri:

- “TMT Bildirisi”, Kıbrıs Türk Millî Arşivi, Dosya: EOKA ve TMT Bildirileri Koleksiyonu, Tarih: 11 Mayıs 1958.
- “T.M.T. Raporları”, KKTC Millî Arşiv ve Araştırma Dairesi Belgeleri, Raf No. 298, Kutu No. 007, Tarih: 5 Şubat 1964.
- “T.M.T. Raporları”, KKTC Millî Arşiv ve Araştırma Dairesi Belgeleri, Raf No. 298, Kutu No. 007, Tarih: 11 Kasım 1963.

- “T.M.T. Raporları”, KKTC Millî Arşiv ve Araştırma Dairesi Belgeleri, Raf No. 2304, Kutu No. 78, Tarih: 23 Haziran 1958.
- “T.M.T. Raporları”, KKTC Millî Arşiv ve Araştırma Dairesi Belgeleri, Raf No. 2304, Kutu No. 78, Tarih: 29 Haziran 1958.
- “T.M.T. Raporları”, KKTC Millî Arşiv ve Araştırma Dairesi Belgeleri, Raf No. 2304, Kutu No. 78, Tarih: 5 Temmuz 1958.
- “Volkan Bildirisi”, KKTC Millî Arşiv ve Araştırma Dairesi Belgeleri, Raf No. 2304, Kutu No. 78.

Gazeteler:

- Aker, Aysu Basri (2011). “Arif Hasan Tahsin: Bayraktar Camisi’ne Bombayı Rumlarla Birlikte Koyduk”. *Yenidüzen Gazetesi*. 25 Mayıs. No:366. 3.
- “Bombalattığınız Cami Bu Mu Paşam?”. (2010). *Yenidüzen Gazetesi*. (<http://www.yeniduzen.com>), (Erişim tarihi: 26.9.2010).
- “Bütün Kıbrıslı Rumlara Karşı Savaş İlan Ettiğini” (1958). *Halkın Sesi Gazetesi*. 14 Temmuz. No:31. 1.
- Mutluyakalı, Cenk (2011). “1974’te ‘Hareket Plânları’na Uyulmadı”. *Yenidüzen Gazetesi*. 8 Mayıs. No:259. 6.
- “Rum Akademisyen 32 Türkün Nasıl Öldürüldüğünü Anlattı” (2009). *Kıbrıs Postası* (<http://www.kibrispostasi.com>). 25 Ocak. (Erişim Tarihi: 25 Ocak 2009).
- “TMT, Gruplarına ‘Ateşkes Emri’ Verdi” (1958). *Halkın Sesi Gazetesi*. 6 Ağustos. No:202. 1. ve 4.
- Uludağ, Sevgül (2005). “Milliyetçiliğin Öksüz Bıraktıkları”. *Yenidüzen Gazetesi*. 22 Mart: 8.
- (2006). “Yeraltı Notları”. *Yenidüzen Gazetesi*. 21 Mayıs: 8.

Basılı Eserler:

- Akgün, Sibel (2009a). “Kıbrıs Türk Toplumunun Bağımsızlık Mücadelesinde TMT Öncesi Kurulan Direniş Örgütlerinin Yeri”. *I. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu Bildiri Kitabı-I (21-23 Kasım 2008)*. Yayıma Hazırlayan: Ulvi Keser. Ankara: Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları: 149-168.
- (2009b). *Türk Mukavemet Teşkilâtı: Ulusal Kurtuluşa Giden Yol*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- Akkurt, Aydın (1999). *Türk Mukavemet Teşkilâtı 1957-1958 Mücadelesi*, İstanbul: Bayrak Matbaacılık.
- Ali, İhsan (2002). *Hatıralarım*. Lefkoşa: Galerî Kültür Yayınları.
- An, Ahmet (2005). *Kıbrıs'ta Fırtınalı Yıllar 1942-1962*. 2. Baskı, Lefkoşa: Galerî Kültür Yayınları.
- (2008). *TMT'nin Kurbanları*. Lefkoşa: Birleşik Kıbrıs Partisi Yayınları.

- Armaoğlu, Fahir (1987). *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Atton, J. (2002). *Alternative Media*. London: Sage Publications Ltd.
- Atun, Suna ve Fevzioglu, Bülent (2009). “Kıbrıs Türk Millî Mücadele Tarihinde Mağusa’da İki Moral Değer”. *I. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu Bildiri Kitabı-I (21-23 Kasım 2008)*. Yayına Hazırlayan: Ulvi Keser, Ankara: Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları: 73-90.
- Atun, Suna (2000). “Kıbrıs Türk Millî Mücadele Tarihinde Toplumsal Moral Değere İki Örnek Canbulat Radyosu ve Karga Mizah Dergisi”. *IV. Uluslararası Kıbrıs-Balkanlar-Avrasya Türk Edebiyatları Sempozyumu Bildiri Kitabı*. Struga: Makedonya: 4-13.
- Atun, Sunat ve Fevzioglu, Bülent (2010). “Kıbrıs’ta Türklerin Direniş Yıllarına Dair Türk Sinemasında Üretilen İlk 10 Film”. *Kıbrıs Türk Varoluş Mücadelesinin Edebiyata Yansıması Sempozyumu – Bildiriler*. Yayına Hazırlayan: İsmail Bozkurt ve Cemal Bayak, Lefkoşa: 265-281.
- August, Friedrich (1986). *Modern Irregular Warfare*. New York: Harper Press.
- Batur, Nur (2007). *Rauf Denктаş Yeniden Yaşasaydım*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Bektaş, Arsev (2002). *Siyasal Propaganda*. Ankara.
- Billuroğlu, Ahmet (ed.) (2008). *Bellekten Süzülenler – 50’lerden 70’lere Bir Sözlü Tarih Denemesi*. Lefkoşa: Türk Maarif Koleji Yayınları.
- Bozkurt, İsmail (2009). “Kıbrıs Türkleri’nin Varoluş Savaşımı ve Bu Savaşında Geçitkale-Boğaziçi Direnişi”. *I. Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu Bildiri Kitabı-I (21-23 Kasım 2008)*. Yayına Hazırlayan: Ulvi Keser, Ankara: Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları: 547-565.
- Brown, J.A.C. (1973). *Beşin Yıkama*. İstanbul.
- Bryant, Rebecca (2007). *Tebaadan Vatandaşa Kıbrıs’ta Modernite ve Milliyetçilik*. Çeviren: Seyhan Özmenek, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Cankut, Ayhan (2006). *Kıbrıs Türkünün Varoluş Mücadelesi (Türk Mukavemet Teşkilâtı ve Faaliyetleri)*. Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Clerides, Glafkos (1989). *Cyprus, My Deposition*. Vol. I, Nicosia: Alithia Publishing.
- Crawshaw, Nancy (1978). *The Cyprus Revolt*. London: George Allen and Unwin Press.
- Demirağ, Hasan (2000). *Osmanlıların Fethinden 1956 Yılı Sonuna Kadar Kıbrıs; Onlar ve Biz - Alıntı ve Anılar*. Kıbrıs TMT Derneği Yayınları, Lefkoşa: Ateş Matbaacılık.
- Demokrat Parti Meclis Grubu Müzakere Zabıtları*. (1956). X (173), Ankara: TBMM Yayınları.
- Denктаş, Rauf R. (1966). *12’ye 5 Kala*. Ankara.
- (2005). *Karkot Deresi Anılar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- (1997). *Koloni İdaresinde Kıbrıs Türkleri*. İstanbul: Akdeniz Haber Ajansı Yayınları.
- (2000). *Rauf Denktaş'ın Hatıraları*. C. X. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Druşotis, Makarios (2010). *Cunta ve Kıbrıs 1967-1970 Köfünye Krizi, İki Suikast, Bir Cinayet*. Çev. Metin Bağrıaçık. Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları.
- (2007). *Karanlık Yön EOKA*. Çev. Öztürk Yıldırımboza. 2. Baskı. Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları.
- (2008). *Kıbrıs 1963-1964 İlk Bölünme*. Çev. Ali Çakıroğlu. Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları.
- Durrell, Lawrence (1992). *Acı Limonlar Kıbrıs – 1956*. Çev. Hüseyin Aşuroğlu. İstanbul: Belge Yayınları.
- Economides, Christofi (1993). *De-mythologized History of The Cyprus Problem During Last 50 Years*. Nicosia: Economides Publishing House.
- Fellahoğlu, Esat (1995). *Baf'ta Direniş*. Lefkoşa: Dilhan Ofset.
- Foley, Charles (1964). *The Memories of General Grivas*. London: Longman Press.
- Gazioğlu, Ahmet C. (2000). *Direniş Örgütleri, Gençlik Teşkilâtları ve Sosyo-Ekonomik Durum (1958-1960)*. Kıbrıs Araştırma ve Yayın Merkezi Yayınları, İstanbul: Özyurt Matbaası.
- Gazioğlu, Ahmet C. ve Plümer, Aytuğ (Haz.) (2001). *Fazıl Plümer Anılar – Toplum Hizmetinde Bir Ömür*. Ankara: Özyurt Matbaacılık.
- Gibbons, Harry S. (1997). *The Genocide Files*. London: Charles Bravos Publishers.
- Güneri, Münir (1967). *Psikolojik Savaşın Önemi ve Yönetimi*. İstanbul.
- Gürkan, Haşmet Muzaffer (2001). *Cumhuriyet Düşünceleri – Siyasî Yazılar 1*. Yayına Hazırlayan: Remzi Yektaoğlu, Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları.
- Hakeri, Bener Hakkı (1997). *Kurtuluşa Kaçış*. KKTC Milli Eğitim, Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları, Ankara: Kalkan Matbaacılık.
- Hatay, Yücel (2007a). *Spor Tarihimiz*. Lefkoşa: Ajans Yay Ltd.
- (2007b). *Sporumuzda İz Birakanlar*. Lefkoşa: Ajans Yay Ltd.
- Hochheimer, J. L. (1993). "Organizing Democratic Radio: Issues in Praxis", *Media, Culture and Society*, XV (1993): 473 – 486.
- İnanç, Gül (2007). *Büyükelçiler Anlatıyor Türk Diplomasisinde Kıbrıs (1970-1991)*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- KASAPOĞLU, M. Can (2008). *Kıbrıs'ta Yerel Bir Mukavemet Örgütü Olarak Türk Mukavemet Teşkilatı'nın (TMT) İncelenmesi*. Ankara: Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Güvenlik Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kasımoğlu, Ertan (1987). *Eski Günler, Eski Defterler*. Lefkoşa.

- Keser, Ulvi (2007). *Kıbrıs'ta Yeraltı Faaliyetleri ve Türk Mukavemet Teşkilâtı (1950-1963)*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Kesimli, H. (1961). "Psikolojik Savaş". *Ordu Dergisi Eki-198 Sayılı*. İstanbul.
- Keskin, Venhar (1998). *Megali İdea – Enosis ve Baftan KKTC'ye*. Lefkoşa: Özdilek Ofset.
- Kızılyürek, Niyazi (2005). *Doğmamış Bir Devletin Tarihi Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- (2007). *Glafkos Klerides – Tarihten Güncelliğe Bir Kıbrıs Yolculuğu*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- (2002). *Milliyetçili Kıskaçında Kıbrıs*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kocaoğlu, Mehmet (1993). *Uluslararası İlişkiler*. Ankara.
- Kocatepe, Atalay (2002). *Türk Silahlı Kuvvetlerinde Basın-Yayın-Halkla İlişkiler ve Tanıtım Faaliyetleri*. C. VI, İstanbul.
- Konuloğlu, Çağla (2008). *Arap Ali'nin Oğlu - Bir Sendikacının Hikâyesi*. Lefkoşa: Ateş Matbaacılık.
- Küçük, Dr. Fazıl (2002a). *Mücadelemizin Görkemli Günleri*. 2. Baskı, Lefkoşa: KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanlığı Tanıtma Dairesi.
- Küçük, Fazıl vd. (2002b). *Kıbrıs Türk Davası ve Kıbrıs'ta Rum Vahşeti*. 3. Baskı, Yayına Hazırlayan: Altay Sayıl, Lefkoşa: KKTC Devlet Basımevi.
- Lasswell, Harold (1927). *Propaganda Technique in the World War*. New York.
- Mavratsas, Kaysar V. (2000). *Elen Milliyetçiliğinin Kıbrıs'taki Yönleri – İdeolojik Çatışmalar ve 1974-1996 Kıbrıs Elen Kimliğinin Toplumsal İnşası*. Çev. Öztürk Yıldırımora, Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları.
- Mutlu, Hasan (2007). *Kıbrıs Türk Mukavemet Teşkilâtı*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Mütercimler, Erol (2000). *Satılık Ada Kıbrıs – Kıbrıs Barış Harekâtının Bilinmeyen Yönleri*. 2. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Öymen, Onur (2005). *Silahsız Savaş Bir Mücadele Sanatı Olarak Diploması*. 5. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- (2003). *Silahsız Savaş*. İstanbul.
- Özdemir, Hüseyin (1997). *Kıbrıs'ta 60 Yıl*. İzmir: Volkan Yayıncılık.
- Özgür, Özdemir A. (2000). *Hayatımda Kıbrıs – Bir Kıbrıslı Türk Diplomatın Tanıklığı*. Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları.
- Papageorgiou, Spyros (1961). *Archives of Unlawful Documents of the Cyprus Struggle 1955-1959*. Athens: Olympic Publishing.
- Parlar, Suat (1997). *Kontrgerilla Kıskaçında Türkiye*. İstanbul: Bibliotek Yayınları.
- Patrick, Richard A. (1976). *Political Geography of the Cyprus Conflict (1963-1971)*. Department of Geography Publications Series No 4. Ontario: University of Waterloo.

- Quaelter, Terence H. (1973). *Propaganda ve Psikolojik Savaş*. Ankara: Türk Silahlı Kuvvetleri Özel Kuvvet Komutanlığına Tercüme.
- Reddaway, John (1986). *Burdened with Cyprus: The British Connection*. London: K. Rustem & Brother and Weidenfield & Nicholson Ltd..
- Sarısamam, Sadık (1999). *Birinci Dünya Savaşı'nda Türk Cephelelerinde Beyannamelerle Psikolojik Savaş*. Ankara.
- Schmidt, Konrad (1966). *Auf der Suche Nach Aphrodite*. Leipzig.
- Serdar, Gülgün (2009). *Dr. Küçük'le Bir Ömür Süheylâ Küçük*. Lefkoşa: Selen Ofset.
- Serter, Vehbi Zeki (1989). "Lefkoşa'daki Atatürk Heykelleri". *IX. Türk Tarih Kongresi Bildiriler*. C. III. Ankara: 2106-2107.
- Sonyel, Salahi (1998). "Disinformation – The Negative Factor in Turco-Greek Relations". *Perceptions*. III (1): 39-55.
- Stephens, Robert (1966). *Cyprus a Place of Arms*. London: Pall Mall Press.
- Tahsin, Arif Hasan (1993). *Geçmiş Bilmeden Geleceğe Bakmak*. Lefkoşa: Işık Kitapevi Yayınları.
- Tamçelik, Soyalp (2009). "Kıbrıs'ta Olası Bir Federal Hükümetin Görev ve Yetkileri". *Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi - Journal of International Law and Politics*. V (17) : 55-84.
- (2009). "Türk Mukavemet Teşkilâtı'nda (T.M.T.) Muhabere Sistemlerinin Özellikleri". *DAÜ Kıbrıs Araştırmaları Dergisi*. III (2): 125-145.
- (1993). "Türk Mukavemet Teşkilâtı'nın (T.M.T.) Bilinmeyen Bazı Yönleri". *Türk Yurdu*. XIII (71): 28-31.
- Tansu, İsmail (2001). *Aslında Hiç Kimse Uyumuyordu – Yeraltında Silahlı Bir Örgüt, Hem de Devlet Eliyle... TMT*. Ankara: Minpa Matbaacılık.
- Tarhan, Nevzat (2003). *Psikolojik Savaş*. İstanbul.
- Tolgay, Ahmet (1993). *Kanlı Noel – Kıbrıs Türk'ünün Ateşli Sınırı*. İstanbul: Kastaş Yayınları.
- Treşemeli, Mehmet Ali (2007). *Ayios Sipiridon'un Çanları*. Hazırlayan: Remzi Halluma, Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları.
- Tülümen, Turgut (1998). *Hayat Boyu Kıbrıs*. Boğaziçi Yayınları, İstanbul: Bayrak Matbaası.
- Türkoğlu, Sırrı (1969). *Psikolojik Savaş Harekâtının Yürütülmesi*. Ankara.
- Vanezos, Hristakis (2009). *Derviş Ali Kavazoğlu – 11 Nisan 1965 Lefkoşa – Larnaka Yolu*. Çev. Suat Baran, Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları.
- Volkan, Vamık D. (2008). *Kıbrıs: Savaş ve Uyum Çatışan İki Etnik Grubun Psikanalitik Tarihi*. İstanbul: Everest Yayınları.
- Yaşın, Özker (1986a). *Kıbrıs Benim Vatanım*. Çevre Yayınları, İstanbul: Başaran Matbaası.
- (1986b). *Önce Kuşlar Uyanır*. Çevre Yayınları, İstanbul: Başaran Matbaası.

- Yavuzalp, Ercüment (1993). *Kıbrıs Yangınında Büyükelçilik*. Ankara: Bilgi Kitapevi.
- Yıldırım, Nurettin (2007). *Psikolojik Savaş (Kore-İrak Örneği)*. İstanbul: IQ Yayınları.

Sözlü Tarih Materyalleri (Mülakatlar):

1. Ahmet Oğuz Kotoğlu'la (merhum) 21 Kasım 2008 tarihinde yapılan mülakat.
2. İsmail Sadıkoğlu (merhum) ile 20 Eylül 1992 tarihinde yapılan mülakat.
3. İsmail Tansu'yla (Emekli Albay ve Özel Harp Dairesinin ilk mensuplarından) 23 Kasım 2008 ve 23 Eylül 2009 tarihinde yapılan mülakat.
4. Mustafa Cemil Tamçelik'le (merhum) 27 Mart 1998 tarihinde yapılan mülakat.
5. Rauf Raif Denктаş'la (merhum) 13 Aralık 2010 tarihinde yapılan mülakat.

İnternet:

- http://www.donusumkonagi.net/makale.asp?id=3266&baslik=psikolojik_savas_teknikleri&i=psikolojik_savas, (Erişim Tarihi: 1.5.2011).
- <http://www.msxllabs.org/forum/siyasal-bilimler/243408-psikolojik-savas-ve-teknikleri.html>, (Erişim Tarihi: 1.5.2011).

Kıbrıs'ta Öğrenim Gören Öğretmen Adaylarının Engelli Bireylere Bakış Açısı Nasıldır?

F. Sülen ŞAHİN KIRALP*
Ülkü P. ABİDOĞLU**

Problem

Özel eğitimde tarihi süreçlere bakıldığında; her toplumun kendi bünyesinde engellilere yönelik çeşitli çevre düzenlemeleri, bakım, eğitim, istihdam, mevzuat vb. politikalar oluşturdukları görülmektedir. Geçmiş yıllara bakıldığında, Kuzey Kıbrıs'ta da özel eğitim alanında oldukça mesafe kaydedildiği görülmektedir. Özel gereksinimli bireylere yönelik okulların açılmasının yanı sıra sivil toplum örgütlerinin, medyanın bilgilendirici ve sağduyu oluşturuvcu farklı çalışmalar yaptığı, bunların kiminin gerçekleştirilebildiği kiminin gerçekleştirmek için ise adımlar atılmaya devam edildiği görülmektedir. Ancak bu çalışmaların yeterliliği tartışılmalıdır.

Dünya Sağlık Örgütü engelli bireylerin gelişmiş ülkelerde %10, gelişmekte olan ülkelerde ise %12 oranında görülmekte olduğunu ortaya koymuştur. Bu oran Türkiye'de %12.29 olarak ifade edilmiştir (Şahin ve Akyol, 2010). Kuzey Kıbrıs'ta 2006 yılında yapılan Genel Nüfus ve Konut Sayımı toplu sonuçlarına göre sürekli ikamet eden nüfusta toplam engelli birey sayısı 4587 (DPÖ 2006) olarak belirlenmiştir (DPÖ 2011 yılı nüfus sayım sonuçlarına göre sürekli ikamet eden nüfus 286,257 olarak belirlenmiş ancak engelli birey sayısı henüz ilan edilmemiştir). Bu da nüfusun %1.79'unu oluşturmaktadır ki küçük bir ülke için küçümsenmemesi gereken bir rakamdır.

Değişen ve gelişen dünyada, yeni eğitim programları oluşturmak, teknolojiyi engelli bireylerin avantajına kullanmak, uygun ortam düzenlemeleri yapmak ve eğitsel materyaller geliştirmek özel gereksinimli bireylere verilecek katkıları nitelikli hale getirecektir. Bunları yaparken de en önemli sorumluluğu alanda değerlendirme ve bireyle ilgili karar verme konumunda olan eğitim öğretim programlarında görev alacak öğretmenler yüklenecektir.

Özellikle erken tanılama süreciyle başlayan, aile, kurum, uzman- eğitimci ve rehabilitasyon kadroları üçlü saçı ayağında yürütülen çalışmalarda, özel eğitim alanında ve özellikle kaynaştırma programlarında görev alacak olan öğretmen adaylarının konu ile ilgili doğru bilgiye ve donanıma ihtiyacı olduğu kaçınılmazdır.

* Yrd. Doç. Dr., Girne Amerikan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, RPD Bölümü

** Yrd. Doç. Dr., Girne Amerikan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, ZEÖ Bölümü

Bu büyük sorumluluğu omuzlarında taşıyacak olan öğretmenler engelliler ile ilgili ne boyutta bilgilenmektedir? Elde ettikleri bilgiler onların engelli bireylere bakış açılarını ne yönde etkilemektedir? Engelli bireye yönelik sağduyu ve sorumluluk duygularının öğretmen yetiştirme programlarında aday öğretmenlere ne derecede kazandırıldığı belirlenmesinin özellikle öğretmen yetiştiren kurumlar açısından önemi büyüktür. Elde edilecek bilgiler ışığında eğitim öğretim programlarının gözden geçirilmesi de mümkün olabilecektir. Herşeyden önce geleceğin bireylerini yetiştirecek öğretmen adaylarının zihinlerindeki engellerin kaldırılarak engelli bireye sağlıklı bakış açısı kazandırmak gelecek nesiller açısından da önemlidir. Engelli bireyin önündeki en büyük engellerden birisi de engelli bireye yönelik tutumlardır.

Bireyin çevresine uyumunu kolaylaştıran tutumlar insan davranışlarının ön belirleyicisidirler. Sahip olunan tutumların bazı yönlendirici etkisi olabilmektedir. Örneğin çocuğun ve/veya yetişkinin engelli bireyi kabul etmesi veya reddetmesi, yardım etmesi veya dışlaması sahip olduğu olumlu veya olumsuz tutumlar doğrultusunda gerçekleşmektedir (Aksütoğlu, 1997).

Özellikle temel bilgilerin verildiği ve sosyal gelişimin temelini oluşturulduğu okul öncesi programlarında, okul öncesi öğretmenlerinin engellilere karşı geliştirmiş oldukları olumlu tutumlar engelli çocukların kaynaştırma programları ile birlikte hayata hazırlanmasına önemli bir katkı sağlamaktadır. Ayrıca Okulöncesi öğretmenin olumlu tutumları engelli bireylerin akranlarının da engelli bireye karşı olumlu tutum oluşturmalarını sağlayacak, dolayısıyla toplumsal duyarlılık oluşacaktır.

Rehber öğretmenler engelli çocukların kişisel, sosyal ve mesleki yönden tüm gelişimlerinin sağlıklı gerçekleşmesi için verilecek yardım hizmetleri içerisinde önemli bir role sahiptirler. Bu nedenle özellikle kaynaştırma sürecinde rehber öğretmenlerin pozisyonları ve sahip oldukları olumlu tutumlar duyarlılığın oluşmasında önemli hale gelmektedir.

Bu görüşlerden de hareketle araştırmanın temel amacı OÖÖ (Okulöncesi Öğretmenliği) ve RPD (Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık) bölümlerinde öğrenim gören öğretmen adaylarının engelli bireylere bakış açılarının belirlenmesidir. Bu temel amaç doğrultusunda aşağıdaki alt problemlere cevap aranmıştır:

1. Öğretmen adaylarının engelli bireylere yönelik tutumları nasıldır?
2. Öğretmen adaylarının engelli bireylere yönelik görüşleri cinsiyet, bölüm, sınıf düzeyi, ailede engelli birey bulunup bulunmaması, engelli bireylerin bulunduğu kurumda çalışmayı isteyip istememe, kaynaştırma konusunda bilgi sahibi olup olmama, özel eğitim dersi alıp almama durumu değişkenlerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermekte midir?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Girne Amerikan Üniversitesi (GAÜ), Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık (RPD) ve Okulöncesi Öğretmenliği (OÖÖ) Bölümlerinde öğrenim görmekte olan öğretmen adaylarının engelli bireylere bakış açılarının belirlenmesinin amaçlandığı bu araştırma var olan durumu saptamaya yönelik olduğundan betimsel tarama türünde gerçekleştirilmiştir.

Tarama modeli, çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacıyla, evrenin tümü ya da ondan alınacak bir örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir (Karasar, 1994). Adayların engelli bireylere bakış açıları araştırmanın bağımlı değişkenini oluşturduğu cinsiyet, bölüm, sınıf düzeyi, ailede engelli birey olup olmaması, engelli bireylerin devam ettiği bir eğitim kurumunda çalışmak isteyip istememe, özel eğitim dersi alıp almama ve kaynaştırma ile ilgili bilgi sahibi olup olmama araştırmanın bağımsız değişkenlerini oluşturmaktadır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın çalışma evrenini Kuzey Kıbrıs'ta bulunan Girne Amerikan Üniversitesi (GAU) Eğitim Fakültesi, RPD ve OÖÖ bölümlerinde öğrenim görmekte olan I. ve IV. sınıf öğrencileri oluşturmaktadır (N=580). Araştırmada evrenin tümüne ulaşma güçlüğü olmadığı dikkate alınarak evrenden örneklem alma yoluna gidilmemiş ve tüm evrene ulaşılmaya çalışılmıştır. Buna göre uygulamanın yapıldığı gün ve saatte derslerde bulunan 242 kız (% 53.8), 208 (% 46.2) erkek olmak üzere toplam 450 gönüllü öğrenci araştırma örnekleminde yer almışlardır. Buna göre geri dönüş oranı %77.57 olarak hesaplanmıştır.

Veri Toplama Aracı ve Yöntemi

Araştırmada veriler Kişisel Bilgi Formu ve Engellilere Yönelik Tutum Ölçeği (Dökmen, 2000) aracılığı ile toplanmıştır.

Araştırmacılar tarafından hazırlanan ve öğretmen adaylarına ilişkin temel bilgileri doğrudan kendilerinden almayı hedefleyen Kişisel Bilgi Formu 7 maddeden oluşmaktadır. Bu maddeler cinsiyet, öğrenim gördükleri bölüm, sınıf düzeyi, özel eğitim dersi alıp almama gibi araştırma ile doğrudan ilgili olduğu düşünülen temel bilgileri almaya yönelik sorulardan oluşmaktadır.

Dökmen (2000) tarafından geliştirilen Engellilere Yönelik Tutum Ölçeği 5'li Likert türü olup toplam 30 maddeden oluşmaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 30 en yüksek puan ise 150'dir. Engelli bireylere bakış açısı ölçeğinde yer alan ifadelerin puanlamaları; 1 – 1.79 arası “tamamen katılıyorum”; 1.80 – 2.59 arası “katılıyorum”; 2.60 – 3.39 arası “kararsızım”; 3.40 – 4.19 arası “katılmıyorum” ve 4.20 – 5.00 arası “tamamen karşıyım” şeklinde belirlenmiştir. Ölçeğin geçerlilik çalışmasında iki yol izlenmiştir. Ölçek, Kişi Algısı Ölçeği ile birlikte uygulanarak eş zaman geçerliliğine bakılmıştır.

Korelasyon katsayısı .58 olarak bulunmuştur. Ölçeğin Cronbach Alfa katsayısı .91 ve iki yarım güvenilirlik katsayısı da .83 olarak bulunmuştur.

Veriler araştırmacılar tarafından önceden izin alınarak ders saatlerinde uygulanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmadan elde edilen verilerin analizinde betimsel istatistikler, ilişkisiz örneklem t-testi, tek yönlü varyans analizi (ANOVA), anlamlı farklılığın çıkması durumunda farkın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek amacıyla Scheffe testi uygulanmıştır. Araştırmada elde edilen veriler SPSS 20 paket programı ile analiz edilmiştir

Bulgular ve Yorumlar

GAÜ Eğitim Fakültesi RPD ve OÖÖ bölümlerinde öğrenim gören aday öğretmenlerin engelli bireye bakışlarının belirlenmeye çalışıldığı bu araştırmaya ilişkin demografik bilgiler tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1:
Öğretmen Adaylarına Ait Kişisel Bilgiler

Değişken	Kategori	Frekans	%
Cinsiyet	Kız	242	53.8
	Erkek	208	46.2
Bölüm	RPD	249	55.3
	OKÖ	201	44.7
Sınıf	I. Sınıf	268	59.6
	IV. Sınıf	182	40.4
Ailede engelli birey var mı?	Evet	36	8
	Hayır	414	92
Engelli birey olan okulda çalışır mı?	Evet	214	47.6
	Hayır	57	12.7
	Belki	179	39.8
Kaynaştırma ile ilgili bilgisi var mı?	Evet	237	52.7
	Hayır	130	28.9
	Kısmen	83	18.4
Özel eğitim dersi aldı mı?	Evet	230	51.1
	Hayır	220	48.9

Tablo 1'de görüldüğü gibi araştırmada yer alan öğrencilerin %53.8'i kız, %46.2'si erkektir. Öğrencilerin %55.3'ü RPD bölümünde öğrenim görürken, %59.6'sı I. Sınıfa devam etmektedir. Öğrencilerin %8'nin ailesinde engelli birey bulunmaktadır. Öğrencilerin %47.6'sı engelli bireylere eğitim veren bir kurumda çalışmaya sıcak bakarken, %12.7'si böyle bir kurumda çalışmak istemediğini, %39.8'i ise belki çalışabileceğini belirtmiştir. Öğrencilerin %52.7'si kaynaştırma ile ilgili bilgisi olduğunu belirtirken, %28.9'u bilgisi olmadığını belirtmiş, %18.4'ü ise kısmen bilgisi olduğunu ifade etmiştir. Araştırmada yer alan öğrencilerin %51.1'i özel eğitim dersi almıştır.

Araştırmanın birinci alt problemi "Öğretmen adaylarının engelli bireylere yönelik tutumları nasıldır?" şeklinde ifade edilmiştir.

Öğrencilerin engellilere yönelik tutum ölçeğinden aldıkları puan ortalamaları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2:
Engellilere Yönelik Tutum Puan Ortalaması

	<i>N</i>	<i>Minimum</i>	<i>Maximum</i>	<i>M</i>
Engellilere yönelik tutum	450	74,00	149,00	122,58
	450			

Tablo 2'de de görülebileceği gibi araştırmada yer alan öğretmen adaylarının Engellilere Yönelik Tutum Ölçeğinden en düşük 74 puan en yüksek ise 149 puan aldıkları hesaplanmıştır. Öğrencilerin ölçekten aldıkları puanların ortalamasına bakıldığında ise elde edilen ortalamanın yüksek ($M=122.58$) olduğu görülmüştür ki bu da öğretmen adaylarının engellilere yönelik tutumlarının genel olarak olumlu olduğunu göstermektedir. Ayrıca araştırmada yer alan öğrencilerin %97.8'i engellilere yönelik olumlu tutuma sahipken sadece % 2.2'sinin tutumunun olumsuz olduğu görülmüştür.

Araştırmanın ikinci alt problemi "öğretmen adaylarının engelli bireylere yönelik görüşleri cinsiyet, bölüm, sınıf, ailede engelli birey olup olmaması, özel eğitim dersi, engellilere yönelik bir kurumda çalışıp çalışmama ve kaynaştırma bilgisi değişkenlerine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermekte midir? şeklinde ifade edilmiştir. İncelemeyi kolaylaştırmak adına değişkenler iki bölümde ele alınmıştır.

Birinci bölümde kısaca sosyo-eğitsel değişkenler olarak isimlendirilmiş olan cinsiyet, bölüm, sınıf, ailede engelli birey olup olmaması, özel eğitim dersi alıp almama değişkenlerine ilişkin t- testi sonuçları tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3:
Sosyo-eğitsel Değişkenlere Göre Öğretmen Adaylarının Engelli Bireylere Bakış Açısı t-testi Sonuçları

<i>Değişken</i>	<i>Kategori</i>	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
<i>Cinsiyet</i>	<i>Kız</i>	242	1,9876	,11088	1.53	0.13
	<i>Erkek</i>	208	1,9663	,18077		
<i>Bölüm</i>	<i>RPD</i>	249	1,9719	,16563	-.94	0.35
	<i>OÖÖ</i>	201	1,9851	,12156		
<i>Sınıf</i>	<i>I. sınıf</i>	268	1,9888	,10540	1.93	0.06
	<i>IV. Sınıf</i>	182	1,9615	,19284		
<i>Ailede engelli birey var mı?</i>	<i>Var</i>	36	1,9444	,23231	-1.42	0.16
	<i>Yok</i>	414	1,9807	,13783		
<i>Özel Eğitim dersi aldı mı?</i>	<i>Aldı</i>	230	1,9652	,18363	-1.85	0.07
	<i>Almadı</i>	220	1,9909	,09513		

M=Aritmetik ortalama, SD= standart sapma, t=t-testi puanı, p= anlamlılık düzeyi.

Tablo 3’de de görüldüğü gibi araştırmaya katılan öğretmen adaylarının engelli bireylere karşı tutumları cinsiyet [$t_{(448)} = 1,53, p > 0,05$], bölüm [$t_{(448)} = -0,94, p > 0,05$], sınıf [$t_{(448)} = 1,93, p > 0,05$], ailesinde engelli birey olup olmama [$t_{(448)} = -1,42, p > 0,05$] ve özel eğitim dersi alıp almama [$t_{(448)} = -1,85, p > 0,05$] değişkenlerine göre istatistiksel olarak anlamlı fark göstermemektedir.

Araştırmanın ikinci alt probleminde yer alan ve kısaca sosyo-kültürel değişkenler olarak isimlendirilmiş olan engellilere yönelik bir kurumda çalışıp çalışmama isteği ve kaynaştırma bilgisine sahip olma düzeyi değişkenlerine ilişkin ANOVA sonuçları tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4:
Sosyo- kültürel Değişkenlere Göre Öğretmen Adaylarının Engelli Bireylere Bakış Açısı Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

		<i>SS</i>	<i>df</i>	<i>MS</i>	<i>F</i>	<i>p</i>
Kurum	Gruplararası	,162	2	,081	3,762	,024*
	Gruplar içi	9,616	447	,022		
	Toplam	9,778	449			
Kaynaştırma bilgisi	Gruplararası	,011	2	,005	,251	,778
	Gruplar içi	9,767	447	,022		
	Toplam	9,778	449			

*SS= kareler toplamı, df= serbestlik derecesi, MS=, F= F değeri, p= anlamlılık düzeyi, *p<0.05*

Tablo 4'de görüldüğü gibi engelli bireylere yönelik tutum, engelli bireylere yönelik eğitim veren bir kurumda çalışıp çalışmama değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir fark [$F_{(447)}= 3.76, p<0,05$] göstermektedir. Farkın hangi gruptan kaynaklandığının belirlenmesi için yapılan Scheffe testi sonucuna göre engelli bireylere yönelik eğitim veren bir kurumda çalışırım diyenlerin ($M= 1.96$) belki çalışırım diyenlere ($M=1.94$) göre engelli bireylere yönelik tutumlarının daha olumlu olduğu görülmüştür.

Yine tablo 4'de görüldüğü gibi kaynaştırma bilgisi olup olmaması veya kısmen bilgiye sahip olması aday öğretmenlerin engelli bireylere bakış açılarında istatistiksel açıdan anlamlı fark yaratmamaktadır [$F_{(447)}= .25, p>0,05$].

Sonuç

Öğretmenin görevi sadece öğretmek değildir. Öğretmen davranışlarıyla, düşünceleri ve eylemleriyle öğrencilerine model olma görevine de sahiptir. Bu nedenle öğretmenlerin engelli bireylere karşı tutumları onların öğrencilerine de örnek teşkil edecektir. Geleceğin mimarı olacak öğretmen adaylarının engelli bireylere bakış açılarının belirlenmesinin hedeflendiği araştırma özellikle bu açıdan büyük önem taşımaktadır.

Bu araştırmadan elde edilen sonuçlar, öğretmen adaylarının engelli bireylere karşı bakış açılarının olumlu olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak fiziksel ve zihinsel engelli olan bireylerin tarih boyunca toplum tarafından tam olarak kabul edilmediği bilinmektedir. Bu kişiler pek çok ülkede reddedilmiş, dışlanmış ve ayrımcılığa maruz kalmışlardır (Northway, 1997, 2000; Seccombe, 2007 akt Şahin ve Akyol, 2010). Bu durumun en önemli nedenlerinden birinin bireylerin bu konularda bilgilendirilmemesi olduğu söylenebilir. Bilgi edinmede ilk ve en önemli kaynak aileden sonra okul olarak ele alındığında bu konuda öğretmenlerin rolünün ne kadar önemli olduğu ortadadır.

Literatürde öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının engellilere yönelik tutumları ile ilgili farklı sonuçlar olduğu görülmektedir. Eldeki araştırma verileri öğretmen adaylarının engelli bireylere bakış açılarının olumlu olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sonuç engelli bireylerin toplum genelindeki kabul durumunu kesin olarak yansıtmamakla birlikte önemli bir ipucu sağlamaktadır. Altıparmak ve Sarı (2011), Haimour, (2012) tarafından yapılan araştırmanın sonuçları da eldeki araştırma verilerini destekler niteliktedir. Ancak Daruwalla ve Darcy (2005) araştırmalarda insanların sözel olarak engellilere yönelik olumlu tutumlarının olduğunu belirttiklerini, ancak davranışlarında belirttikleri olumlu tutumları göstermediklerini ve engellileri reddettikleri saptanmıştır. Bu da engellilere yönelik tutumu ortaya koyacak araştırmaların derinlemesine yapılması gerekliliğinin bir kanıtı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Araştırma kapsamında yer alan sosyo-egitsel değişkenlerden cinsiyet değişkeninin engelli bireylere yönelik tutumlarda anlamlı fark yaratmadığı görülmüştür. Literatürde eldeki araştırma verilerini destekleyen yönde

araştırmalar olduğu gibi farklı sonuçlar veren araştırmalara da rastlanmıştır. Örneğin, Altıparmak ve Sarı (2011) kadınların tutumlarının daha olumlu olduğunu ortaya koymuştur. Ancak Kaner, (2000), Tervo ve Palmer (2004), Kaner, Öğülmüş, Büyüköztürk ve Dökmen (2009) ise araştırmalarda cinsiyetin engelli bireylere yönelik tutum farkı yaratmadığını ortaya koymuşlardır. Bu durum Türk toplumunda zayıf olanı koruma, yardım etme ve sahiplenme anlayışı ile paralel görülmektedir. Genellikle kadınlara atfedilen bakım ve koruma özelliklerinin aslında genel yapıyı yansıttığı söylenebilir.

Araştırmada bölüm, sınıf düzeyi ve özel eğitim dersi alıp almama değişkenlerinin engellilere yönelik tutum farkı yaratmadığı saptanmıştır. Bu konuda OÖÖ ve RPD bölümlerini doğrudan karşılaştıran araştırmaya rastlanmamakla birlikte sınıf düzeyi ve özel eğitim dersi değişkenine ilişkin engellilere yönelik tutumu belirleme yönünde yapılan çalışmalar literatürde mevcuttur. Haimour (2012) ve Upton ve Harper (2002) üniversite öğrencileri ile yaptıkları araştırmalarda sınıf ve eğitim düzeyi arttıkça engelli bireylere karşı tutumun olumlu olduğunu ortaya koymuşlardır. Hem RPD hem de OÖÖ bölümlerinde verilen Özel Eğitim dersine bakıldığı zaman verilen bilgilerin genel bilgileri içerdiği görülmektedir. Her iki bölümün öğretmen adayları aktarılan bu bilgileri kaynaştırma, değerlendirme, sınıf ortamını düzenleme, sağlıklı çocuklarla ailelerin bakış açılarını olumluya yönlendirme ve gerekli eğitim materyallerini hazırlama boyutlarında gerektiği gibi kullanmaları yönünde onlara katkı sağlamayacağı düşünülmektedir. Bölümlerde iki kredilik ve saha çalışmasından uzak olarak verilen özel eğitim derslerinin bölümler, sınıf düzeyleri, dersi alan ve almayan öğretmen adayları arasında fark yaratmama nedeni olarak düşünülmektedir. Örneğin Melekoğlu (2013) Özel Eğitim dersi kapsamında özel gereksinimli bireylerle etkileşimlerini sağlamak amaçlı geliştirilen bir projeyi tanıtmak ve bu projenin öğretmen adaylarının olumlu tutum ve farkındalık geliştirmeleri üzerindeki etkilerini değerlendirmek amacıyla yaptığı araştırmasında projede yer alan öğretmen adaylarının engelli bireylere bakış açılarının daha olumlu yönde değiştiğini, bu değişikliğin davranışlarına olumlu yönde yansıdığını ve özel eğitimin önemini fark ettiklerini ifade etmiştir. Sezer (2012) üniversite öğrencilerine engelli bireyler hakkında bilgi ve yaşantı geçirmelerine olanak sağlayan, önleyici rehberlik faaliyetleri kapsamında uygulanan deneysel çalışması sonucunda öğrencilerin engellilere yönelik olumlu tutumlar oluşturduklarını saptamıştır. Bu da özellikle uygulama ile zenginleştirilecek Özel Eğitim dersinin engelli bireylere yönelik olumlu tutum oluşturma konusunda önemli bir misyonu olduğunu düşündürmektedir.

Araştırmada ailelerinde engelli birey bulunan öğretmen adaylarının ailesinde engelli birey bulunmayan adalara göre engellilere yönelik tutum açısından fark göstermediği görülmüştür. Kaner ve ark. (2009) yaptıkları araştırmada ailesinde veya akrabaları arasında engelli birey bulunan kişilerin engellilere yönelik tutumlarının daha olumsuz olduğu belirtilmiştir. Bu durumun olası farklı

sonuçları olabileceği öne sürülebilir. Örneğin özürlü bir bireyin varlığı aile içinde stres kaynağı, engel veya uyumu engelleyici bir etken olarak görülüyor olabilir. Engelli bireylerin farklı bakım ve/veya eğitim gerektirebileceği göz önünde bulundurulduğunda aile bireylerinde konuya ilişkin duyarsızlaşma meydana gelmiş olabileceğini söylemek de mümkündür. Ancak eldeki araştırma verilerinden farklı olarak engelli bireylerle iletişimin ve etkileşimin artması sonucu bireylerin engellilere karşı daha olumlu tutum geliştirdiklerini ortaya koyan yönde araştırmalar da mevcuttur (Haimour, 2012; Mahoney, 2007; Alexander and Link, 2003; Narukawa, 1995, Horner-Johnson ve ark.2002).

Araştırmada öğretmen adaylarının kaynaştırma bilgisinin engelli bireylere yönelik tutumlarında fark yaratmadığı görülmüştür. Literatürdeki araştırmalara bakıldığında araştırma sonuçlarının öğretmenlerin kaynaştırma ile ilgili bilgi ve/ya bilgiyi kullanma açısından sıkıntı çektiğini ortaya koymaktadır. Örneğin Yavuz (2005)'un okul öncesi öğretmenleri ile yaptığı araştırmasında, öğretmenlerin okul öncesi eğitim etkinliklerini kaynaştırma eğitiminde uygulama konusunda kendilerini kısmen yeterli hissettiklerini ortaya koymuştur. Kaya'nın (2003) araştırmasında ise okullardaki yöneticilerin, sınıf öğretmenlerinin ve rehber öğretmenlerin kaynaştırma ile ilgili bilgi sahibi olmadıkları, kaynaştırma uygulamalarıyla ilgili olumlu tutum göstermedikleri saptanmıştır. Kaynaştırma konusunda bilgisi olduğunu veya kısmen bilgisi olduğunu belirten öğrenciler ile bilgisi olmadığını belirten öğrenciler arasında fark çıkmaması bilgi eksikliği/yetersizliği ile açıklanabilir. Ayrıca Eğitim fakültelerinde seçmeli ders veya özel eğitim dersi kapsamında verilen kaynaştırma bilgisinin yeterli olmadığı ileri sürülebilir.

Kaynaştırma uygulamaları ile ilgili yapılan bilimsel araştırmalar kaynaştırmanın; etiketlemeyi ortadan kaldıran, çocuğun statüsünü yükselten, daha iyi bir öğrenme çevresi sağlayan, öğrencilerin özellikleri doğrultusunda uygun hizmetlerden yararlanmasını kolaylaştıran bir uygulama olduğunu göstermektedir (Batu ve Kırcalı-İftar, 2005 akt. Yiğen, 2008). Araştırmacılar özel gereksinimli çocuklar için kaynaştırma eğitimi dışında başka bir eğitim sistemini reddetmektedirler. Çünkü kaynaştırma eğitiminin altında insan hakları, eşit fırsatlar ve sosyal adalet gibi ciddi konular bulunmaktadır. Bu nedenle, kaynaştırma eğitiminin gerekliliği ve önemine artan bir vurgu yapılmaktadır (Moran ve Abbott, 2002). Öğretmen adaylarının da eğitimlerinde bu bilgiler temelinde kaynaştırma eğitime yer verilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

Araştırmada engellilere yönelik eğitim veren bir kurumda çalışmaya istekli olduğunu belirten öğrencilerin engelli bireylere yönelik olumlu tutumlara sahip olduğu görülmüştür. Bu da öğrencilerin farkındalık düzeyleri ile ilgili olarak açıklanabilir.

Eğitim fakültelerinin özel eğitim alanı dışında öğretmen yetiştiren bölümlerinde lisans eğitimi gören öğretmen adayları için Özel Eğitim dersi kritik

öneme sahiptir; çünkü kaynaştırma uygulamalarının hızla yaygınlaşmasının bir sonucu olarak bu öğretmen adayları öğretmenlik meslekleri süresince özel gereksinimli öğrencilerle mutlaka karşılaşacaklardır (Diken ve Batu, 2010; Sucuoğlu ve Kargın, 2010). Öğretmen adaylarının lisans eğitimleri süresince özel gereksinimli çocuklarla ilgili deneyim edinebilecekleri en uygun ders Özel Eğitim dersidir. Bu nedenle bu derslerin sadece kuramsal yapıdan kurtarılıp, uygulama ve proje ağırlıklı bir hale getirilmesi hem engelli bireyler hem de toplum için sağlıklı olacaktır.

Elde edilen veriler doğrultusunda eğitim fakültelerinin tüm bölümlerine özel eğitim dersi konulmasının, dersinin bölümlerin özelliklerine yönelik içeriğe sahip olmasının ve uygulama çalışmalarının oluşturulmasının gerekliliği açıkça ortadadır. Engelli bireylere yönelik olumlu tutum oluşturmak adına üniversitelerin ilgili bölümlerinde sosyal sorumluluk projelerinin yapılması için öğretmen adaylarının teşvik edilmesi ve gerekli motivasyonun sağlanması önemli bir adım olacaktır. Bu sayede öğretmen adaylarına eğitimleri sırasında kazandırılacak olumlu tutum dalga etkisiyle onların çevrelerine, gelecekte öğrencilerine, öğrencilerinin ailelerine doğru yayılacaktır. Bu sayede toplumda farkındalık yaratılırken engelli bireylere de toplumun bir parçası oldukları fikri *sağlıklı* bir şekilde verilebilecektir.

Öneriler

Bu araştırmanın sonuçları doğrultusunda şunlar önerilebilir;

- Daha geniş örnekleme ve eğitim fakültesinin diğer bölümlerini kapsayacak bir tabana yayılması,
- Verilmekte olan özel eğitim ve kaynaştırma derslerinin etkisinin incelenmesine olanak sağlayacak araştırmalar hazırlanması,
- Özel eğitim dersinin bölümlerin özelliklerine yönelik içeriğe ve uygulamaya sahip olmasını sağlayacak taslak programlar geliştirilmesi
- Deneysel araştırmalar yolu ile olumlu tutum geliştirmeye yönelik programlar oluşturulması ve uygulanması önerilmektedir.

Kaynakça

- Aksütoğlu, O. (1997). **İlkokul öğrencilerinin zihinsel engelli yaşlılarına karşı tutumu.** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Alexander, L.A , & Link, B.G. (2003). The impact of contact on stigmatizing attitudes toward people with mental illness. **Journal of Mental Health**, 12, 271-289.
- Altıparmak, S. & Sarı, Y.S. (2012). Manisa ilinde engelli bireylerle karşı toplumsal tutum. **Anadolu Psikiyatri Dergisi**, 13, 110-116
- Daruwalla P, Darcy S. (2005). Personal and societal attitudes to disability. **Annals Tourism Research**, 32, 549-570.
- Diken, İ. H. ve Batu, S. (2010). Kaynaştırmaya giriş. İ. H. Diken (Ed.), **İlköğretimde Kaynaştırma** içinde (s. 1-25). Ankara: Pegem Akademi.
- Dökmen, Z. Y. (2000). Engellilere yönelik tutum ölçeği: geliştirilmesi, geçerliği ve güvenilirliği. **XI. Ulusal Psikoloji Kongresi**, 20-22 Eylül, Ege Üniversitesi, İzmir
- DPÖ (2006). KKTC Genel nüfus ve konut sayımı kesin sonuçları. www.devplan.org
- Haimour, A. I. (2012). Undergraduate universities student's attitudes toward disabled persons in saudi arabia. **European Journal of Eeducational Studies**. 4(2). 269-280.
- Horner-Johnson, W., Keys, C., Henry, D., Yamaki, K., Oi, F., Watanabe, K. & Shimada, H., (2002). Attitudes of Japanese students toward people with intellectual disability. **Journal of Intellectual Disability Research**; 46, 365-378.
- Kaner S, Öğülmüş S, Büyüköztürk Ş, Dökmen Z. (2009). **Toplum Özürlülüğü Nasıl Anlıyor?** TC Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Ankara.
- Kaner, S. (2010). Examining teachers' self-efficacy beliefs of students with and without special needs. **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, 43 (1), 193-217.
- Kaya, U. (2003). **İlköğretim okulu yöneticilerinin, sınıf öğretmenlerinin ve rehber öğretmenlerin kaynaştırma ile ilgili bilgi, tutum ve uygulamalarının incelenmesi.** Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Özel Eğitim Bölümü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Mahoney, D. (2007). **University Students' Attitudes Toward Individuals With Autism.** University of North Carolina, Chapel Hill.
- Melekoğlu, A. M. (2013). Özel gereksinimli öğrencilerle yürütülen etkileşim projesinin genel eğitim öğretmenlerinin kaynaştırma uygulamalarına yönelik olumlu tutum ve farkındalık geliştirmeleri üzerindeki etkilerinin belirlenmesi. **Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri**. 13(2), 1053-1077.
- Moran, A. & Abbott, L. (2002).Developing inclusive schools: the pivotal role of teaching assistants in promoting inclusion in special and mainstream schools in Northern Ireland. **European Journal of Special Needs Education**. 17(2), 161-173.
- Narukawa, Y. (1995). A multidimensional study of public attitudes toward persons with mental retardation: Relationship between attitudes and contact experiences, gender, and knowledge. **The Japanese Journal of Special Education**, 32, 11-19
- Sezer, F. (2012).Engelli bireylere karşı olumlu tutum geliştirmeye yönelik önleyici rehberlik çalışması; deneysel bir uygulama. **E-journal of New World Science Academy**. 7(1), 16-26
- Sucuoğlu, B. ve Kargın, T. (2010). **İlköğretim'de kaynaştırma uygulamaları.** Ankara: Kök Yayıncılık.

- Şahin, H. & Akyol, A. D. (2010). Evaluation of nursing and medical students' attitudes towards people with disabilities. **Journal of Clinical Nursing**, 19, 2271-2279.
- Tervo RC, Palmer G. (2004). Health professional student attitudes towards people with disability. **Clinical Rehabilitation**, 18, 908-915.
- Upton, T. D., & Harper, D. C. (2002). Multidimensional disability attitudes and equitable evaluation of educational accommodations by university students without disabilities. **Journal of Postsecondary Education and Disability**, 15, 115-130.
- Yavuz, C. (2005). **Okul ncesi eğitimde kaynaştırma eğitimi uygulamalarının değerlendirilmesi**. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yiğen, S. (2008).**Çocugu ilköğretim kademesinde kaynaştırma uygulamalarına devam eden anne-babaların kaynaştırmaya iŐiŐkin görüş ve beklentileri**. Yüksek Lisans Tezi Anadolu Üniversitesi, EĞitim Bilimleri Enstitüsü.

Kıbrıs Rum Halk Biliminde Masalda ve Dilde Türk Kültür Öğeleri

Şevket ÖZNUR*

Mahmut İSLÂMOĞLU**

I. Bölüm

Kıbrıs masallarını değerlendirirken Adanın sosyal yapısını ve yerleşim birimlerini bilmemiz gereklidir. Köy karma mı, yoksa Türk köyü mü, Rum köyü mü? Bu köylerin komşu köylerle ilişkileri nasıldır? Etraf köylerin yapısı nedir? Köy içine kapanık mı yoksa çevre köylerle alış-verişi var mı?. Düşünlerde, bayramlarda, paskada, ekim zamanı birbirlerine gelip-gidiyorlar mı veya yardım ediyorlar mı?. Masalcı masal söylemek için bu köylere gitti mi? Oralarda kaldı mı? Kuraklık zamanı, savaş zamanı özellikle 2. Dünya savaşında yurt dışına gitti mi? Köyde elektiriğin olup-olmadığını... Bu tip soruları çoğaltabiliriz. Bunları bilmeden Kıbrıs masallarını değerlendirmek yanlış olur. Çünkü Türkler ve Rumlar yüzyıllarca bu adada yaşadılar ve yaşamaktadırlar. Türlü ilişkide bulundular, birlikte çalıştılar, iş yaptılar. Bu yaşayışta birçok kültürel alış-verişte bulundular. Bunlar maddi ve manevi açıdan çok önemli bir alış-veriştir. Yemek kültüründen, günlük konuşma diline, müzikten oyuna kadar her konuda etkileşim görülebiliyor. Özellikle bunlar sözlü kültür ürünlerinde örneğin; masal, mani, atışma, ağıt, türkü, sövgü vb. türlerde çok belirgin bir düzeydedir.

Halk anlatılarında, özellikle ağıtlarda, Rum ozanların pek çok üretim yaptıkları bir gerçektir.

Masal konusuna gelince; Türk masallarında görülen motif zenginliği, tekerleme zenginliği, üslup akıcılığı, Rum masallarında oldukça sönüktür. Bugüne kadar derlediğimiz Kıbrıs Türk masallarında mutlaka özellikle başta uzunca bir masal tekerlemesi bulunmakta bunun bir daha kısıası masalın sonunda yer almakta hata kimi zaman masalın ortalarında bile kısa da olsa bir tekerlemeye rastlanmaktadır. Rumcada karşılaştığımız masalarda böyle bir özellik mevcut değildir. Kimi zaman Rum masallarında daha da ilginç özellikler görülebilir.

Örneğin Adanın hem doğusunda hem de batısında derlenen bir kısım Rum masallarında çok kısa fakat kültürümüz açısından çok ilginç bazı tekerlemelere rastlamış bulunmaktayız. Aşağıda verilen örnekler bunlarla ilgilidir. Tekerleme Türkçe sözcüklerle kafiyelenmiş olduğu gibi Türklerle ilgili olaylarla da ilgilidir.

«Μίαν φοράν τζι έναν ζαμάνιν / που 'χαν οι Τουρτζοι ραμαζάνιν» ή

“Vaktin zamanın birinde Türklerin Ramazan vaktinde.

* Doç. Dr., Yakın Doğu Üniversitesi, Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Başkanı, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

** Dr., Araştırmacı-Yazar.

«Μίαν βολάν τζαι έναν ζαμάνιν / που παντρεύκαν τον Χασάνην
Vaktin zamanın birinde Hasan'ın düğününde»

κ.ά. Βλ. Παναγιώτας Χρ. Κυπριανού, "Λαογραφικά από την Κρήτου Μαρόττου. Ο νους τζι η τύχη", *Λαογραφική Κύπρος* 1Δ (1984)25-31. Kaynak kişi: Girit Marotlu, Panayodas Hr. Kipriyanu

Masalların motiflerine baktığımızda; eski Türk yaşamını, İslamiyet öncesi inanç sistemini, gelenek-göreneklerini rahatlıkla bulmaktayız. Rum halk ozanlarının ağıtlarıyla Kıbrıs kültürüne kazandırdıkları zenginlik gibi, Türk masal anlatıcıları da masallarıyla bu kültüre büyük hizmette bulunmuşlardır. İşte bu zenginlik sonucu Ada'da zengin bir kültürel geçmiş vardır diyebilmekteyiz. Şairin dediği gibi: "Her insan kendi toprağına benzer".

Bu bağlamda Kıbrıs masallarının tümüne baktığımız zaman Ada'nın geçmiş sosyal ve kültürel yaşamı gözler önüne gelmektedir. Tüm değerler masalcının belleğinde günümüze kadar taşınmış ve yaşatılmıştır. Özellikle sanayinin Kıbrıs'a geç gelmesi ve de ağır sanayinin olmayışı; ada toplumlarının kültürel ve sosyal yapısını uzunca bir süre fazla etkilememiştir.

Lâkin 2. Dünya Savaşı'ndan sonra tüm Dünya'da olduğu gibi Kıbrıs'ta da büyük bir değişim olmuş ve teknolojik gelişim Ada'da büyük bir hızla yayılmıştır. Bu değişim tüm toplumsal ahlâkı, yaşayışı ve doğal olarak kültürel yapıyı da büyük oranda değişime uğratmıştır. 1955,1963,1974 yıllarındaki toplumlar arası çatışmalar iki toplumun birbirinden uzaklaşmasına neden olmuştur. Hele 1974'den sonra Türkler ve Rumların iki ayrı bölgede toplanması Ada kültürünün özellikle de dıştan gelenlerin etkisiyle büyük değişikliğe uğramasına neden olmuştur. İnsanların belleğindeki o eski güzelim Kıbrıs yaşantısı günümüzde artık bir hâyal olmuştur. Maddi refahın doruğuna çıkmış olan Kıbrıs halkı eski değerler yönünden maalesef büyük kayba uğramıştır.

Tüm bu değişimler sonucu eski günlerde var olan halk anlatıcıları, halk sanatçıları günden güne azalmaktadır. Kısa bir süre sonra bu insanları da bulamayacağımız gerçeği kültürümüz adına büyük bir kayıptır.

Unutmayalım günümüzde film ve reklam sektörü çocukların kalbine girmek için büyük bütçeleri bu konulara ayırmaktadır. Dünyada çocuk yazını çok önemlidir. "Harry Potter" çıktığı zaman her türlü reklam içeren herşeyin çocuklara ulaştığı unutulmamalıdır. Bu bağlamda ele aldığımız bu makale hem masal kültürünü genç kuşaklara tanıtmak hem de bu duyarlılığı Ada insanımıza anımsatmak amacı gütmektedir.

"Masallar, genellikle kollektif bir bilinç tarafından, bilincin ve bilinçaltının insanlığın hangi sorunlarını evrensel görüyorsa ona göre biçimlendirilmesinin ve bu sorunların aşılması için uygun görünen çözümlerin üretilmesinin sonucudur. Eğer, sözü edilen öğelerin tümü masalarda olmasaydı onların kuşaktan kuşağa anlatılarak aktarılmaları da mümkün olmayacaktı. (Bettelheim,36)

Aşağıda sizlere sunduğumuz masal Rumlar tarafından “Dişi Kurbağacak”, Türkler tarafından “Yeşil Cin” adlarıyla bilinip, anlatılan masaldır. Türkiye’de de Muhsine Helimoğlu Yavuz’un, Padişah ve Çocukları adıyla derlediği masalıyla birebir örtüşmektedirler ve uluslararası motif indeksi olarak Thomsonda 707, Boratavda 239’dur. Masallar birbirleriyle çok benzerlik göstermektedir. Rum masalında Padişahın üç oğlu var iken, Türk masalında üç kızı vardır. Her iki masalda da üç genç ok atarak kısmetlerini bulmaya çalışırlar.

Sizlere burada örnek olarak verdiğimiz Rum masalına bakılacak olursa, masala hemen başlarken padişahın, vezirin ve kaymakamın mevcudiyeti masalın bir Türk masalı olduğunu ta baştan ortaya koymaktadır. Nedenine gelince Rumlarda zaten padişahlık yoktur. Onları yöneten ulus, Dünyanın 4/3’üne hakim olan Türk ulusudur. Vezir ile kaymakamın hiçbir değişikliğe uğramadan verilen Türkçe adları bunun yine önemli kanıtlarındandır. Masal kökeninde Rumlara ait olmuş olsa masalda Türkçe adıyla “kaymakamın”, “vezirin” yeri bile bulunmazdı. Kaldı ki padişahın büyük oğlu okunu attığı zaman vezirin avlusuna düşer ve onun kızıyla izdivaç yapar. Ortanca oğlan yine okunu attığı zaman onun oku da kaymakamın avlusuna düşer ve kaymakamın kızını eş olarak seçer. Geleneklere bakılacak olursa Türk- Müslüman bir padişahın oğullarının yine Türk-Müslüman olan vezir ve kaymakamın kızlarıyla yuva kurmaları son derece mantıklı ve doğaldır. Masal Rum masalı olsa atılan okların bir Hristiyan ailenin evine düşmesi gerektirdi.

Bundan başka masalın bir Türk masalı olduğunu sondaki cümlelerden anlamak da mümkündür. Örneğin kızlarına veya oğullarına 40 gün 40 gece düğün dernek yapmak ancak ve ancak padişahlara veya vezirlere mahsus bir özelliktir. Kişinin çok fazla varlıklı olması gerekir. Kıbrıs adasında böylesine zengin Rum olacağı ihtimal dışıdır. Çok zengin kimi Türklerin kızlarına 40 gün 40 gece düğün yaptıkları bilinen gerçeklerdendir.

Masalda bu çok güçlü kanıtların yanında geçen diğer Türkçe sözcükler de sunlardır; karşın, konak, mahzen, askerin, dünya güzeli gibi sözcükler masalın anlatımına hem orijinal bir güzellik katmakta hem de bir Türk masalı olduğunu deşifre etmektedir.

Padişahın verilen ziyafette doyurmaya çalıştığı kişiler asker diye nitelendirilmektedir ve Türkçe sözcük aynen kullanılmaktadır. Küçük oğlanın babasından istemiş olduğu binaların altında da yaptırılan bodruma mahzen denmesi yine masalın bir Türk masalı olduğuna dair bir kanıttır. Rumun dilinde mahzenin karşılığı olduğu halde “iboğiyo” mahzeni tercih etmesi başka nasıl izah edilebilir.

Bu arada günümüzde de Rumcada kullanılmakta olan “garçin garçin” sözcükleri dilimizdeki “Karşı karşı” sözcüklerinin ta kendisidir. Bu sözcüklerin de Rumcada karşılığı mevcuttur ve “Abenandi” biçiminde söylenmektedir.

Rumca Masalın Orjinali

Η Βορτακου

Μιαν βολάν είσεν έναν βασιλέαν τζι είσεν τρεις γιούες.

-«Ελάτε, γιε μου», λαλεί τους, «έναν έναν να σας χαρτώσω τζι εκόντεψεν ο τζαιρός μου πόννα πεχάνω, γιατί επέχανεν η βασιλίσσα μου τζι έχω πολλύν μαράζιν». -«Εγίώ ένα πκιάω το σαϊττιν μου τζαι να βκω έξω τζαι να σύρω τζι όποκιον 'ώμαν πάει, να πάρω την κόρην του», είπεν του ο μιάλος.

-«Ε! να φωνάξουμεν της Δωδεκάας τζαι να κάμουμεν ένα βκούμεν έξω». Εφονάξαν της Δωδεκάας, εσωρευτήν ο κόσμος, έσυρεν το βερκίν του, επήεν πα' στο γώ-μαν του Βεζίρη.

-«Ελα, γιε μου, να σε παντρέψω τζι εσέναν». -«Ε! όπως έκαμεν ο αρφός μου, εννά κάμω τζι εγιώ».

-«Καλάν, χάτε!» Εσηκώχηκεν, εφώναξεν της Δωδεκάας, έσυρεν το σαϊττιν του. Επήεν πα' στο 'ώμαν του Κάιμακκάμη. Άρμασέν τον τζαι τζείνον. -«Άτε, γιε μου», λαλεί του, «να σε αρμόσω τζι εσέναν», λαλεί του μιτσή. -«Εγίώ χέλω να μου κάμεις το κονάτζιν μου, να κάμεις δκυο σπίδικια», λαλεί του, «καρτζίν - καρτζίν με την βεράνταν τους, με τον νηλιακόν τους, να μου κάμεις έναν στάβλον, να μου κάμεις έναν σερωνάριν, να μου κάμεις μαχαζένιν, να μου κάμεις μαιρκόν. Τζι εγιώνη χέλω να μου βκάλεις τζι έναν λάκκον, γ)ατ' ένα γορά-σω κατσέλλες, να γινώ ζευκαλάτης. Τζείνους άρμασές τους, αμμά 'γιώνη χέλω να πάω να 'βρω τα υλικά μου τζι ύστερα να πάω να 'βρω γεναίκαν». -«Ε! να σου τα κάμω, άμαν τα χέλεις». -«Ε! τζι εγιώ να σύρω το σαϊττιν μου τζι όπου πάει». -«Ε! να φωνάξουμεν της Δωδεκάας». Σύρνει το σαϊττιν του, επήεν πα' στην συκαμινιάν.

-«Ε! είντα ένα πάρεις την συκαμινιάν, παιδίν μου;» Αλλην μιαν βολάν, επήεν π' άλλην μερκάν. Πάει, σύρνει το, πάλε πα' 'ς τζείνην την συκαμινιάν! -«'Εν' δυνατόν τούτον το πράμαν, να πάρεις συκαμινιάν;» -«Να πάμεν προξενιά, γιε μου».

-«Οι! ένα σύρω το σαϊττιν μου αλλημιάν βολάν». Σύρνει το αλλημιάν βολάν, επήεν πα' στην συκαμινιάν!

-«Ε! είντα, γιε μου», λαλεί του, «εσού εννά πκιάεις την συκαμινιάν;» -«Εννά πκιάω την συκαμινιάν! Εν χέλω άλλην γεναίκαν».

-«Κύρι! ελέησον, κύριε ελέησον! Είναι δυνατόν, γιε μου, να μείνεις με τούντην συκαμινιάν;»

-«Εννα μείνω με την συκαμινιάν!» Κάχα πωρνόν εσηκώννετον, επήαινεν ετσάπιζέν την, εσκάλιζέν την, επότιζέν την, επετάχτην ένας βόρτακος. -«Χα!» λαλεί, «τούτη έν' η χαρτωμένη μου». Πκιάννει τον βόρτακον, επήεν, έκαμεν γυαλλοκλούβιν, έβαλέν τον μες στα σπή.α του. -«Είντα 'ν' που κάμνεις, γιε μου», λαλεί του, «τζι έμεινες;» -«Ε! εν χέλω γεναίκαν, παπά!» Επήαινεν εις το ζευκάριν του που το πωρνόν, έ-ζεχνεν τες κατσέλλες του, έπκιαννεν την γαουρούαν του, έβαλλεν τον σπόρον πάνω, επήαινεν εις το ζευκάριν, έρκετον. Η Βορτακού, εκατέβαινεν που το γυαλ-λοκλούβιν, εσάριζεν, εξησκόνιζεν,

έλεχεν το ρόβιν, εξηστάβλιζέν του, εμαείρευκέν του, επλύννισκέν του τα ρούχα, έστρωννεν τα κρεββάδκια του, επήαιννεν τζι έμπαιννεν μες στο γυαλλοκλούβιν βόρταν. Έρκετουν τζαι τζεινος: «Κύρι! ελέησον, κύριε ελέησον, αφούς τ' αννοιχτάριν του ξεπορτιού μου κραώ το 'γιώ. Πκοιος έν' πο' ρκεται έσσω μου τζαι κάμνει μου τούντες γουλειές!» Επήεν εις την νύφην του:

-«Α! νύφφη», λαλεί της, «επήες τίποτε έσσω μου;»

-«Είντα, πόθθεν να μπω, γιε μου», λαλεί του. «Τ' αννοιχτάριν κραεις το εσοϋ.

Είντα 'ν' πόνι, γιε μου», λαλεί του, «χέλεις με τίποτες;» -«Οι, νύφφη», λαλεί της.

-«Είντα 'ν' που 'παχες τζι αρωτάς αν επήα έσσω οοο;»

-«Τίποτε!» Πάλε γυρισόντα μέρα, πάλε τα ίδια. Εσάρισεν, έπλυννέν του τ' αντζειά, εμαείρευνέν του, εξηστάβλισεν, έκαμεν τες γουλειές ούλες, πάλ' επήεν μες στο γυαλλοκλούβιν. Πάλ' έρκεται, χωρεί τα: «Οι!» λαλεί, «αύριον έννα πέψω άγρωπον στο ζευκάριν τζαι να χωστώ μες στην αυλήν μου να 'ούμεν πκοια έν' πο' 'ρκεται τζαι κάμνει τούτες τες γουλειές». Σηκώννεται, κόρη μου, ήβρεν άγρωπον ζευκαλάτην, έπεψεν τον ζευκάριν, επήεν εχώστην που πίσω που την βούρναν του πλυμ-μάτου. Εκατέβην ίσια - ίσια η Βορτακού, τζεινή μια κοπέλλα, μα 'ντα 'χελες που λλόου της, καλλύττερη κοπέλλα του κόσμου! Επήεν εξηστάβλισεν, έσησεν άσερον, έλεσεν ρόβιν. Τζεινος χωσμένος τζαι χωρεί την. Εστάχην, εσάρισεν την αυλήν της, εσώρεψεν τ' αντζειά, έπλυννέν τα, εστάχην έστρώσεν, έκαμεν τες γουλειές της, πάει μες στο μαειρκόν να μαειρένει, ήβρεν την, εφίλησέν την, έμεινεν κοπέλλα. Ο τζύρης του μηνά του: «Αύριον χέλω να 'ρτει δίχως άλλον έσσω μου, ειδέ εννά τον ποτζεφαλίσω! Είντα 'ν' που 'μεινεν μες 'ς τζειντα σπιδκια μανιχός του».

-«Την Κυριακήν», εμήνυσέν του, «να 'ρτω με ούλην μου την όρεξην, πατέρα». Την Κυριακήν σηκώννεται, πκιάννει την κοπέλλαν, πάει. -«Τούτη πκοια ένα, γιε μου», λαλεί του.

-«Έν' η Βορτακού», λαλεί του, «που 'βρα πουκά' στην συκαμινάν». -«Ω! η νύφφη μου! Να κάτσει κοντά μου», λαλεί. «Έν καϊλίζω να κάτσει αλλού». Έχελέν την ο πεθθερός της! Έκατσεν κοντά της, εφάαν, ήπκιαν, λαλεί του: -«Γιε μου, έχω έναν στοϊδημαν,¹⁰⁶ αν το κάμεις, λαλεί του, έννα σε στεφανώσω, ειδέ έννα σε ποτζεφαλίσω τζαι να την πκιάχω 'γιώ», λαλεί του. -«Ε! είντα στοϊσημαν ένι, παπά», λαλεί του.

-«Αύριον να 'ρτεις που το πωρνόν να σου πω». Επήαν έσσω τους, που το πωρνόν επήεν, λαλεί του:

-«Έχω έναν στοϊσημαν να μου το εύρεις», λαλεί του, «μιαν μαειρισαν πελάβιν τζαι τρία κνυζιά σταφύλιν τζαι να μείνει τζι έναν μάρμαρον», λαλεί του. «Τζαι να καλέσω τον κόσμον ούλλον», λαλεί του, «να φάει τζαι που το σταφύλιν τζαι να μείνει, να φάει τζαι που το πελάβιν τζαι να μείνει τζι έναν καντούνιν. Ειδεκανού, έννα σε ποτζεφαλίσω τζαι να πκιάω την Βορτακούν -«Καλόν». Επήεν έσσω. «Χα Βορτακού», λαλεί της, «αν το 'ξερα, εν σ' έπαιρνα στον τζύρηγ μου». -«Γιατί;»

-«Έτσι τζι έτσι», λαλεί της, «τζι έννα με ποτζεφαλίσει τζι έννα σε πκιάει τζείνος». -«Ε! γιατί πκιάνω τον εγιώ τζείνος; εν τον χέλω!» λαλεί. -«Ε! έννα με ποτζεφαλίσει», λαλεί. -«Είντα στοίσημαν σ' έβαλεν;»

-«Να κάμω μιαν μαείρισσαν πελάβιν τζαι να φέρω τζαι τρία κνυζιά σταφύλιν τζι έναν μάρμαρον τζαι να σταχεί ο κόσμος ούλος να τον χωρήσει». -«Ε! έν' τίποτε;» λαλεί του. «Μεν μαραζεύκεις. Να πάεις τζειμαί που με ή βρες τζαι να 'ώκεις τρεις τσαπκιές τζαι να φωνάζεις τρεις φωνές Να πεις: "Α Βορτακού της Βορτακούς", τζι έννα βκει ένας μαύρος έξω τζι έννα σου πει: "Είπεν 'ν' που χέλεις, γιε μου, τζαι φωνάζεις εις την πόρταν;" Να του πεις: "Είπεν η κόρη σου η Βορτακού να μου 'ώκεις την μαείρισσαν που μαειρεύκεις για δκυο ανοματούς τζαι να μου 'ώκεις τζαι τρία κνυζιά σταφύλιν 'πό τζείνα που τρων οι κάρκαες τζαι να μου 'ώκεις τζι έναν μάρμαρον να χωρεί τον κόσμον ούλον πόν' πα' στες νισκιές που μαειρεύκεις", τζι έπαρ' τ' αμάξιν να τα φέρει τζαι μεν φοάσαι», λαλεί του. «Όμως, άμπα τζι αννοίξεις την αμπούσταν που τα μάρμαρα», λαλεί του, «τζαι τα σείλη του τα πουπανινά του μαρμάρου εννά 'ν' πα' στον ουρανόν τζαι τα πουκατινά εννά 'ν' πα' στην γην τζι έννα βκει που τ' αμάξιν».

-«Καλόν», λαλεί της. Επήεν, έωκεν τρεις τσαπκιές τζι εφώναξεν τρεις φωνές: «Α Βορτακού της Βορτακούς». Έβκην ένας μαύρος έξω. - Είντα 'ν' που χέλεις, γιε μου, τζι εφώναξές μου τζι έβκηκα έξω;» -«Είπεν η κόρη σου η Βορτακού να μου 'ώκεις την μαείρισσαν που μαειρεύκεις για δκυο ανομάτους τζαι να μου 'ώκεις τζαι τρία κνυζιά σταφύλιν 'πό τζείνα που τρων οι κάρκαες τζαι να μου 'ώκεις τζαι το μάρμαρον που στουπλώνεις τες νισκιές».

-«Μείνε δαχαμαί να πά' να σου τα φέρω», λαλεί του. Επήεν, έφερέν τού τα. «Μα μεν τζι αννοίξεις τούτην την αμπούσταν», λαλεί του, «που τα μάρμαρα τζαι τα δείλη του τα πουπανινά εννά βκουν πα' στον ουρανόν τζαι τα πουκατινά να κρέμμουνται πα' στην γην». Έβαλέν τα μέσα. Λάμνε, λάμνε, αννοίει την αμπούσταν. Το μάρμαρον έβκην που την αμπούσταν τζι έβκην πα' στον ουρανόν! Επήεν στην Βορτακού.

-«Α! άρκησες», λαλεί του, «τζι εκατάλαβά το. Κάτι έπαχες». -«Ε! είπουν ν' αννοίξω το μάρμαρον», λαλεί της, «τζι έβκην που τ' αμάξιν!» Επήεν η Βορτακού, δικιέβασε, δικιέβασε έβαλέν το μες στην αμπούσταν. -«Να πεις του τζυρού σου αύριον την Τζυρκατζήν να 'ρτει να καλέσει τον κόσμον να 'ρτει να του κάμουμεν τραπέξιν». Εκάλεσεν τον τζύρην του: -«Να φέρεις τ' ασκέριν σου», λαλεί του, «τζι εγιώνη εσάστηκα να σου κάμω το ζιαφέτιν σου».

-«Καλόν», λαλεί του. Εκάλεσεν τον, εκάλεσεν τ' ασκέριν ούλον, ήρτεν, πάει που το πωρνόν με τ' αμάξιν, χωρεί την μαείρισσαν ο βασιλέας, γέλιον. Χάτε, επήαν έναν κάμπον άκλερον, αννοίξαν το μάρμαρον έναν καντούνιν, εχάθην τ' ασκέριν ούλον. -«Χάτε», λαλεί τους, «ένας - ένας να 'ρκεστε να φέρνετε το πκιάτον σας να σας βάλω φα'ίν». Επαιίνναν, παρασιόνωσε τζαι δικιέβασε η Βορτακού, παρασιόνωσε τζαι δικιέβασε, η μαείρισσα εν εκατέβαινεν κάτω! -«Εφάετε, εχορτάσετε;» -«Δόξα σοι ο Θεός! Εχορτάσαμεν».

-«Χάτε, να ρέξετε ούλοι ποδά τζαι να πκιάννετε τρεις ρώβες σταφύλιν καχένας τζαι να ρέσσετε». Τρία κνυζιά. Έρεσσεν ένας, έπκιαννεν τρεις ρώβες σταφύλιν, εβλα-

στούσαν τέσσερις! Έρεσσεν άλλος, έπκιαννεν τρεις, εβλαστούσαν έξι! Έτσι, έτσι

το έναν κνυζίν επήεν. Τα δκυο έμειναν μες στο καλάχιν.

-«Εφάατε τζαι το σταφύλιν σας;»

-«Εφάαμέντο!»

-«Εγίνην το στοίσημαν σου, πατέρα;»

-«Εγίνην», λαλεί του. Σαράντα μέρες γάμον, σαράντα νύχτες γάμον, άρμασεν την

Βορτακούν ο βασιλέας με τον γιον του. Έφηκά τους τζείνους κακά τζι ήρτα τζι. ή-

βρα σας εσάς δα καλά!

Πυρόν, 19.10.1964

Dişi Kurbağacık

Bir zamanlar bir padişah ve üç oğlu varmış. Onlara: “Geliniz evlâtларım sizi bir bir evlendireyim çünkü ölümüm yaklaşmıştır. Nedenine gelince, kraliçem ömür bıraktı ondan dolayı kederim çoktur.” demiş.

Büyükoğlu dedi ki: “Mızrağımı alıp dışarıya çıkacağım, fırlatacağım ve her kimin toprağına düşerse onun kızını alacağım.

Padişah: “Bilirkişiyi” çağırалım ve dışarıya çıkalım. “Bilirkişiyi” çağırdı, halk toplandı. Delikanlı mızrağını fırlattı. Mızrak vezirin evinin damına düştü.

Padişah ikinci oğluna: “Gel seni de evlendireyim oğlum” dedi.

İkinci oğlan: “Eh! Kardeşimin yaptığını ben de yapacağım”der.

Padişah: “Pekalâ haydi!” Yerinden kalktı, “Bilirkişi”yi çağırdı ve oğlan mızrağını fırlattı. Mızrak Kaymakamın damına düştü. Onu da başgöz etti.

Padişah küçük oğluna: “Haydi oğlum seni de evlendireyim” dedi.

Küçük oğlan: “Ben istiyorum ki bana konağımı yapasın. İki ev inşa edesin. Karşı karşıya olsunlar. Verandaları, güneşliği olsun. Bir ahır, bir domuz ahır ve mahzeni ile mutfağı olsun.

Bir de su kuyusu çıkarmanı isterim. İnekler alacağım ve çiftçi olacağım.

Onları evlendirdin lâkin ben önce gerekli olan alet edavatımı bulup alacağım da ondan sonra karı aramaya çıkacağım,”der.

Babası: “Madem ki istiyorsun, istediklerini yapacağım.”der.

Oğlan: “E! Ben de mızrağımı atayım ve gideceği yere gitsin.”der.

“E! Bilirkişiyi çağırалım” deyip çağırırlar.

Oğlan mızrağını atar, mızrak bir incir ağacının üzerine düşer.

Babası: “E! İncir ağacını mı alacaksın?”der.

Bu kez başka yönden geçip mızrağını atar.

Mızrak yine o incir ağacının üzerine gider.

Babası: “Bu mümkün değildir, incir ağacı ile mi evleneceksin!” der.

Baba: “Oğlum gel dünürçülüğe gidelim” der.

Oğlan: “Hayır bir defa daha mızrağımı fırlatacağım!” der.

Bir defa daha atar. Mızrak yine incir ağacına gider.

Padişah: “Ne olacak be oğlum. Sen incir ağacını mı alacaksın!” der.

Oğlan: “İncir ağacını alacağım. Başka karı istemem” diye yanıtlar.

Babası: “Aman Tanrım! Oğlum bu incir ağacı ile kalman mümkün mü?” der.

Oğlan: “İncir ağacıyla kalacağım” diye yanıt verir.

Her sabah erkenden kalkıp ağacı çapalar, bakımını yapar, sulardı. Bir gün bir kurbağa atılıverdi.

Kurbağa: “Ha! der nikâhlım budur.”

Oğlan kurbağayı alır, bir camekân yaptırıp içine koyar ve evine yerleştirir.

Babası: “Ne yapıyorsun da buralarda kaldın oğlum” der.

Sabahleyin erkenden çift sürmeye gider. İneklerini ahıra koyar, eşeciğini alıp üzerine tohumları yükleyip çifte gider ve dönerdi. Kurbağacık camekândan çıkar, süpürür, tozları alır, nar ağacının bakımını yapar, oğlana yemek pişirir, çamaşırlarını yıkar, yatağını düzeltir ve gidip camekâna girerdi.

Oğlan eve gelir, “Aman Tanrım! Sokak kapının anahtarı bende. Evime kim, nasıl gelip de bu işlerimi yapar!” der.

Gidip gelinine sorar: “A gelin hanım sen evime gittin mi?” der.

Gelini ona: “Bu ne demek. Nereden girecektim be oğlum. Anahtarı sen tutarsın” der.

Gelini: “Ne oldun da bana evime gidip gitmediğimi soruyorsun”

Oğlan: “Bir şey yok” der.

Bir gün daha geçer, gene aynı şeyler olur, süpürür, bulaşıkları yıkar, ona yemek pişirir, evin tüm işlerini yaptıktan sonar yine camekâna girer.

Oğlan yine gelir bakar: “Yok” der. “Yarın çifte başkasını yollayacağım. Evimin avlusuna gizlenip bu işleri kimin gelip yaptığını göreceğim.”

Yerinden kalkar, çifte gönderecek adam bulur ve gidip çamaşır teknesinin arkasına gizlenir.

Kurbağacık yerinden çıkıp gelir. Öyle güzel bir kızdır ki tarifi imkânsız. Sözün kısası dünya güzeli bir kız.

Gidip ahırını temizler, saman eler, nar ağacını kontrol eder. Oğlan saklandığı yerde onu izler. Kız daha sonra durup avluyu süpürdü, kapları topladı, yıkadı, tertip yaptı. Tüm işlerini bitirince mutfağa giderek yemek pişireyim derken oğlan onu tutup öptü. Kız kurbağa olmayıp insan olarak kaldı.

Padişah oğlana haber salar ve “Yarın mutlaka evime gelsin, yoksa kellesini alırım. O evde ne diye yalnız yaşıyor” der.

Oğlan babasına haber gönderip “Pazar günü tüm neşemle geleceğim” der.

Pazar günü kalkar, hazırlanır, yanına kızı da alarak gider.

Babası: “Bu kim oğlum?” diye sorar.

Oğlan: “Bu incir ağacının altında bulduğum kurbağacıktır” der.

Padişah: “O, gelinim! Gelsin yanımda otursun, başka yere oturmasına razı değilim.”der.

Kayınpederi onu yanında görmek istiyordu. Kızı onun yanına oturturlar. Yediler, içtiler. Padişah bir ara oğluna: “Eh oğlum sana bir şartım var. Eğer onu yerine getirirsen seni evlendireceğim, yok da yerine getiremezsen kelleni alacağım ve bu kızı da eşim yapacağım!” der.

Oğlan: “E, söyle bakalım baba şartın neymiş?”

Padişah: “Yarın şafak vakti gel de sana söyleyeyim”der.

Oğlan ve kız evlerine giderler. Oğlan sabah sabah yola düşüp gider.

Babası: “Bir şartım var. Onu yerine getirmeni istiyorum. Şartım şu: “Bir tencere pilâv ve üç salkım üzüm ile bir mermer masa getireceksin. Tüm ahaliyi davet edeceğim. Üzümden yesinler artsın, pilâvdan yesinler de yine bir köşesi kalsın. Yoksa senin kelleni keseceğim ve Kurbağa Kızı ben alacağım”der.

Oğlan: “Tamam”der, kabul eder. Eve gider ve kıza: “Bileydim seni babama götürmezdim” der. Kız “Neden?” diye sorar. Oğlan kıza durumu anlatır. “Benim kellemi uçurup seni o alacak” der.

Kız: “E! Ben onu alır mıyım?, Onu istemem”der.

Oğlan: “E! Benim başımı kesecek”der.

Kız: “Sana nasıl bir şart koştum?” diye sorar.

Oğlan: “Bir tencere pilâv pişirmemi, üç salkım üzüm getirmemi ve bir de mermer masa temin etmemi şart koştı. Şöyle ki tüm ahali bu sofraya davet edilecek, yeyip içecekler ve yemek de eksilmeyecek,”der.

Kız oğlana: “Hiçbirşey değil, sen üzülme” der.

Beni bulduğun yere git, üç defa çapa vur ve üç defa: “A Kurbağacığın Kurbağası” diye bağır. Bir siyahi adam çıkacak ve sana: “Oğlum ne istiyorsun da kapıda bağırıp duruyorsun?” diyecek.

Ona diyesin ki: “Kızın kurbağacık dedi ki bana iki kişi için yemek pişirdiğin tencereyi veresin. Ayrıca kargaların yediği o üzümünden de üç salkım veresin. Bir de tüm ahaliyi sığacak büyüklükte mermer bir masa veresin. Ona arabayı götür ki onları getirsin de, korkma” der. Lâkin sakın ola da mermerlerin olduğu kutuyu açmayasın, yoksa mermerin üst kısmındaki uçları gökyüzüne çıkacak, alttaki ucu da yerin dibine girecek ve arabadan çıkacak.

Oğlan: “Peki”der. Gider üç çapa vurur ve üç defa: “A Kurbağacığın Kurbağası” diye bağırır. Bir zenci dışarıya çıkar.

-Amma ne isden be oğlum da başa çağırдың da çıktım?” der.

Oğlan: “Kızın kurbağacık dedi ki bana iki kişi için pişirdiğin tencereyi veresin. Ayrıca kargaların yediği o üzümlerden de üç salkım üzüm veresin. Bir de kenarlarını sıkıca kapattığın mermeri veresin.”

Zenci: “Burada kal, gidip istediklerini getireyim” der. Gidip getirir.

Zenci: “Lâkin bu kutuyu açayım deme. Aksi halde mermerin bir ucu gökte, bir ucu da yeryüzünde olacak.” Onları arabaya yerleştirir. Yolda giderken bir ara oğlan kutuyu açar. Mermer kutudan fırlayıp gökyüzüne çıkar. Kurbağacığa gider.

-“A!Geciktin”der Kurbağacık. Bir şeyler olduğunu anlamıştım. Başına bir şeyler geldi.

Oğlan: “Kutuyu açayım dedim. Mermer arabadan dışarı çıktı.”

Kurbağacık gitti. Çalıştı, çabaladı mermeri kutusuna yerleştirdi.

Kız oğlana: “Babana söyleyesin pazar günü gelsin, halkı da davet etsin. Kendilerine ziyafet çekmek istiyoruz,” der.

Oğlan babasını davet eder. Ona: “Askerini de çağırasın, ben hazırlandım, size ziyafet vermek istiyorum”,der.

Padişah: “Tamam” der.

Padişah tüm askerini de çağırır ve sabahın erken saatlerinde arabasıyla gider.

Padişah tencereyi görür gözü pek tutmaz. Haydi ucubucağı olmayan bir ovaya gelirler. Mermerin bir ucunu açarlar bir de ne görsünler. Tüm asker nerdeyse kayboluverdi. Mermer o denli büyüktü.

Oğlan onlara: “Haydi bir bir gelip tabağımızı getiriniz, size yemek kurtarayım”der.

Onlar giderler, kurtardıkça yemek bereketlenir, artar. Kurbağacık çabalar, çabalar tenceredeki yemek kurtardıkça artar, eksilmez.

-“Yediniz, doydunuz mu?”

-“Allaha şükür! Teşekkür ederiz,” derler.

-Haydi hepiniz sıraya girip buradan geçiniz ve geçerken üçer salkım üzüm alınız.

Birisi geçti, üç salkım üzüm aldı. Anında dört salkım üzüm peyda oldu. Başkası geçer, üç salkım üzüm alır, altı salkım üzüm peyda oldu. Böylelikle salkımların biri gitti. Geriye kalan iki salkım hâlâ sepetin içindeydi.

Oğlan onlara: “Üzümlerinizi de yediniz mi?” diye sorar.

Onlar: “Yedik” derler.

Oğlan babasına dönüp sorar.

“Babacığım koyduğün şart tamam oldu mu?”

Padişah: “Oldu”der.

Böylelikle Padişah kırk gün, kırk gece düğün dernek yaparak Kurbağacığı oğlu ile evlendirir.

Onları orada fena bıraktım, geldim burada sizleri iyi buldum.

Aa TH:301 EB:72

Kıbrıslı Türklerdeki Varyantı: Yeşil Cin

Vaktin birinde, zamanın ikisinde, kuş uçmaz kervan geçmez bir diyarda inlerle cinler top oynarken, padişahın biri üç kızıyla birlikte mutlu mutlu yaşıyordu.

Bir gün Padişah, kızlarını yanına çağırarak onlara ok ile yay verir.

"Oklarımızı atın, hangi eve düşerse, o evdeki bekar erkekle evleneceksiniz" der.

Padişahın büyük kızı birinci vezirin oğluyla önceden tanıştığı için okunu birinci vezirin evine atar.

Ortanca kız ikinci vezirin oğluyula anlaştığı için, o da ikinci vezirin evine okunu atar.

Küçük kızın sevdiceği yoktu. Ne yapsın ne yapsın oku gökyüzüne doğru fırlattır. Ok, havada süzülür, süzülür sonunda boş bir tarlaya, bir çalının dibine düşer.

Padişah yüksek ve kızgın bir ses tonuyla kızına:

“Kızım ne yapıyorsun, okunu evlere doğru fırlatsana!” der

Küçük kız, korkuyla ikinci kez şansını dener.

Tesadüf bu ya aniden esen rüzgarın etkisiyle ok yine aynı çalının dibine düşer.

Üçüncü kez, dördüncü kez, beşinci kez hep aynı olay tekrarlanır.

Sonunda kız:

"Benim kıسمetim bu çalının dibinde" diyerek, padişahın askerlerinden okun saplandığı yerin kazılmasını ister.

Padişah, başını sallayarak, çalı dibinin kazılmasına onay verir. Daha ilk kazma toprağa vurulur vurulmaz bir kuru kafa gün ışığına çıkar.

Kız kuru kafayı alır. Koşa koşa saraya giderek onu bir dolabın içerisine kilitler.

Gece olup etraf kararınca, kız dolabın kapısını açar ve kuru kafayı bir masaya koyup karşısına oturur.

Kuru kafa ona bakar, o kuru kafaya.

Kız sonunda kuru kafaya:

“Ben seninle ne yapayım?” diye sorar.

O an kafa, sallanmaya başlar ve yuvarlana yuvarlana yere düşer.

Kız korkudan titrer. Gözlerini kapar. Korkusu geçip de gözlerini açtığında bir de ne görsün, karşısında şam ipeğinden yemyeşil gömleği ile çok yakışıklı biri duruyor.

Kız ona söyleyeceğini bilemeden donakalır.

Delikanlı kıza gülümseyerek:

"Benden korkmana gerek yok, ben senin Yeşil Cin'inim, seni kendime eş olarak seçtim, bunu da böyle bilesin!" der.

Gel zaman git zaman kız, Yeşil Cin'e alışır. Onsuz yaşayamaz olur. Onunla çok iyi anlaşmaya başlar.

İkisi de birbirlerini buldukları için çok memnun olurlar.

Aralarının bozulmasını istemeyen Yeşil Cin, kıızı uyarır:

-"Sevgimiz ikimiz arasında bir sır olarak kalmalı! Eğer sırrımızı herhangi birine söylersen beni yeniden bulabilmen için yedi takım zırh eskitmen gerekir."

Padişah birinci ve ikinci kızına ortak bir düğün yapmaya karar verir. Dört bir yana çığırtganlar salar, tüm ülke halkı düğüne davet edilir.

Kazanlarca herse pişer, en irisinden karpuzlar kesilir. Düğün alayı kurulur, kırk gün sürecek düğünde kadın erkek herkes halaya tutuşur.

Sıra yeni gelinleri tebrik etmeye gelince, insanlar kendi aralarında kıkırdaşmaya, küçük kızla alay etmeye başlarlar:

“Kuru kafa, kuru kafa, çıktı küçük kızın bahtına!” diye çocuklar üzerine yürür. Başına yumurta atar.

Kızın bu kadar aşığlanmasına dayanamayan Yeşil Cin, giyinir, kuşanır ve yağız bir atın sırtında düğüne katılır.

Onu gören kalabalığın gözleri kamaşır, hemen susar ve ayağa kalkıp hayranlıkla ve atını izlemeye koyulur. Bu soylu kişi de kim diye düşünmeye başlarlar.

Oradakiler küçük kıza:

"Kuru kafayı bırak, bu yiğitle nişanlan!" diye söylenip durmaya başlarlar.

O kadar çok üzerine giderler ki, kız bunalır, Yeşil Cin'e verdiği sözü unuttur.

Etrafindakilere "zaten bu soylu kişi benim sevdiğim, Yeşil Cin'dir" diye haykırır.

İşte tam o an, yağız atla soylu delikanlı, herkesin gözü önünde sırta kadem basarlar.

Kız ağlayarak Yeşil Cin'i bulmak için saraya koşar, ama nafiye.

Arar, tarar ama koca sarayda ne kuru kafaya rastlar ne de Yeşil Cin'e.

Kızın ağlamaktan göz pınarları kurur. Gözlerinden yaş akmaz, ışık geçmez olur. Düşer bayılır. Kendine geldiğinde Yeşil Cin'in söyledikleri aklına gelir.

Sarayın en usta demircisini çağırıp ondan kendisine çok sağlam bir zırh yapmasını ister. Demirci ustası gece çalışır gündüz çalışır tam üç günde zırhı tamamlar.

Zırhı kuşanan genç kız, bir çantaya yiyeceklerini doldurup yola koyulur.

Günlerce yürür.

Ama nafiye...

Ne yol, ne toprak, ne diken, ne rüzgar, ne de yağmur zırhı eskitemez.

Genç kız dermanı kesilince, bir ağacın dibine oturarak dinlenmeye karar verir. Yanında getirdiği yiyecekleri yer ve yorgunluktan hemen uyuya kalır.

Uyandıığında karşısında Yeşil Cin'i görür.

Kucaklaşan iki sevgili, o anın geçip gitmemesini diler.

Ama zamanı durdurmanın çaresi yoktur.

Yeşil Cin, genç kıza: "Yakında teyzemin kızıyla evleneceğim, beni kurtarmak istiyorsan elini çabuk tutmalısın!" der.

Kız ona kavuşmanın verdiği sevinç ve kararlılıkla hemen yollara düşer. Şu dağ senin, şu deniz benim, taş, dere, çöl demeden, dolaşarak üzerindeki zırhı paralamayı başarır.

Yolunun üzerinde rastladığı bir demirci ustasından kendisine sağlam bir zırh yapmasını ister. Zırh tamamlandınca yine yollara düşer.

Yeşil Cin, o gece genç kıza rüyasında seslenir: "Bir zırhı eskittin... Durmak yok! Altı tane daha eskitmen gerek."

Genç kız feveran içerisinde uyanır ve hemen yollara koyulur. Gece demeden gündüz demeden, bazen yıldızların, bazen kızgın güneşin altında yürür de yürür. Sonunda ikinci zırhı da paralamayı başarır.

Genç kız yine bulduğu ilk demirci ustasına en iyisinden bir zırh yaptırır ve yollara düşer.

Her zırh paralandığında Yeşil Cin bir anlık da olsa genç kızın yanına geliyor, kendisine kaç tane daha zırh eskitmesi gerektiğini söylüyordu.

Son zırh da paralanınca, Yeşil Cin kıza görünür ve "Şu yolu takip et ve sana söyleyeceklerimi harfiyen yap yoksa ölürsün!" der.

Genç kız, Yeşil Cin'in gösterdiği yolu izleyerek tarif ettiği şekilde, içerisinden kurtlar akan bir çeşme bulur.

Çeşmeden doya doya su içtikten sonra: "Ohhh! ne güzel su!" der.

Yine yola koyulur.

Yol üstünde Yeşil Cin'in tarif ettiği kurtlu bir armut ağacına rastlar. Armut ağacından kurtlu bir armut kesip yer ve "Ohhh! ne sulu, ne tatlı armut!" der.

Sonra yine yola koyulur. Yolda önünde kemik duran bir inek ve önünde ot olan bir köpeğe rastlar.

Kemiği köpeğin önüne, otu da ineğin önüne koyarak yoluna devam eder.

Yolda her tarafı azganlarla kaplı bir tarlaya rastlar. Elini azganlara süre süre, kan revan içerisinde tarlanın karşısına geçer.

Karşıya vardığında, "Ohhh! Ne güzel pamuk tarlası" der.

Yeşil Cin'in gösterdiği yolu izleyen genç kız, Yeşil Cin ve nişanlısının bulunduğu bir eve ulaşır.

Hiç ses çıkarmadan açık bir kapıdan içeri girer.

Karşısına bir dudağı yeri, bir dudağı göğü süpüren bir cin anası çıkar. Kız, doğruca mutfığa yürür.

Cin anası kızı karşısında görünce, "Mmm çok acıktım, yemeğim de ayağıma geldi, onu düğünden önce yiyeyim de açlığımı bastırayım" diye düşünür.

Kıza, "Beni bekle geliyorum" diye seslenir.

Cin anası dişlerini bileyip gelene kadar kız koşarak masanın üzerinde duran ekme mayasını alır ve kaçar.

Aldığı mayayla çörek yapmak için gelin evine götürür. Gelin evindeki Cin'e, "Bu mayayı Yeşil Cin'in annesi çörek yapman için gönderdi" der

O da mayayı alır ve "Madem ki, ben çörek yapacağım, herhalde dünürler de herse yapar" diye düşünür.

Kıza bir kazan verir ve onu Yeşil Cin'in evine gönderir.

Genç kız, Yeşil Cin'in evine ulaştığında Cin Anası dişlerini bilemiş kapıda onu bekliyordu.

Genç kız ondan çabuk davranarak Dev Anası'na, "Bu kazanı gelinin annesi gönderdi. Çabuk herse yap, düğünde herkes yesin" der.

Cin Anası, "Düğüne de az kaldı, hemen herse yapayım. Sonra bir fırsatını bulur, bu insanı mideme indiririm" diye düşünür.

Yeşil Cin'in annesi herseleri, gelinin annesi çörekleri pişirir. Akşam olur düğün dernek kurulu, masalar hazırlanır.

Cinler yiyip içer. Sonra düğün dağılır. Cinlerin karnı doyduğundan, kızı yemeği sonraya bırakırlar.

Genç kızın kaçmaması için de başına bir değirmen taşı bağlarlar.

Ellerini bir ağacın dalına bağlayarak, üzerinde mum yakarlar. Mumlar ellerini yakıp da, kız bağırmaya başlayınca, cinler uyanacak, kızı bir lokmada yutacaklardı.

Yeşil Cin, gelinle oturup gizlice genç kızı seyre daldılar.

Diğer cinlerden bir tanesi hariç tümü yorgunluktan uyur.

Yeşil Cin'in dayısının oğlu genç kızın güzelliğine hayran kaldığından uyuyamaz. Herkesin uyuduğundan emin olunca sessizce kızın yanına yaklaşarak, "Benimle evlenmeyi kabul et, mumları söndürür, değirmeni başından alır ve seni kurtarırım" der.

Genç kız, "Benim bir sevdiceğim var, o da Yeşil Cin'dir. Onsuz yaşamaktansa ölürüm" der.

Yeşil Cin geline dönerek, "Sen olsan kurtulmak için onunla evlenir miydin?" diye sorar.

Gelin, "Tabii ki evlenirdim" deyince Yeşil Cin, "Sen benim eşim olamazsın!" diyerek, genç kızın yanına koşar, dayısının oğlunun başına vurarak bayıltır. Kızın elinde yanmakta olan mumlarını söndürür ve değirmeni başından çıkarır.

Sonra da gelini ağaca bağlayarak değirmeni başına koyar, ellerine de mumları yakar.

Sonra genç kıza dönerek, "Çabuk kaç" der.

Kız koşarak oradan uzaklaşır.

Mumlar yanıp da gelinin ellerini yakınca bağırmaya başlar.

Bir insanı yutmak için hazır bekleyen cinler, uyuku sersemi cin kızının üzerine üşüşürler.

Ne yediklerini ancak midelerine inince fark ederler.

"Biz ne yaptık?" diye dövünmeye başlarlar.

İçlerinden biri, "Kızı kaçırmayalım, yaptığımı yanına bırakmayalım!" diye bağırır ve "Kızı yakalaması için dikenliğe haber salalım" der

İçlerinden biri koşarak dikenliğe gider ve onlara, "Kaçan kızı tutun!" diye seslenir.

Dikenlik Cin'e, "Siz bana yıllar yılı dikenlik dediniz, şu insansa bana ne güzel pamukluk dedi. Onu yakalamam, isterseniz siz yakalayın" der.

Cin bu kez koşarak köpeğin yanına gider ve ona "Şu kızı tut!" der. Köpek ona "Köpek kemik yer, senelerdir açım. O bana kemik verdi, karnım doydum. Onu yakalamayacağım, isterseniz siz yakalayın" diye yanıt verir.

Cin daha da kızarak İneğe koşar ve ona "Şu kızı sen tut!" der. İnek ona "inek ot yer, senelerdir açım. O bana ot verdi, karnımı doyurdu. Onu yakalamayacağım, isterseniz siz yakalayın" der.

Cin bu kez Armut Ağacına seslenir. "Kurtlu Armut, Kurtlu Armut, kızı sen tut!" Armut Ağacı, "Siz kurtlu diyorsunuz ama kız yedi, ne güzel armut dedi. Onu tutmam istersen sen tut!" der.

Cin bu defa da "Kurtlu Çeşme, Kurtlu Çeşme, kızı sen tut!" diye seslenir.

Çeşme, Yok ben de tutmam, kız suyumu içti ve çok beğendi" deyince cin çaresiz geri döner ve olanları Cin Anası'na anlatır.

Cin Annesi ve kızkardeşleri kızın peşine düşerler.

Diğer cinler kıza yetişinceye kadar Yeşil Cin ona yetişir ve onu omuzuna alarak koşmaya başlar.

Koşarken geride bir ses duyulur.

Yeşil Cin genç kıza, "Arkana bak ne geliyor?" diye sorar.

Kız arkasına bakarak, "Küçük bir bulut geliyor" der.

Yeşil Cin, "Bu küçük teyzemdir, kolayca onu atlatabiliriz" der.

Yeşil Cin kıza bir tokat atar ve onu yemyeşil bir bahçeye dönüştürür. Kendisi de bir bahçıvan olur.

Bulut bahçıvan'ın yanına inerek, "Bahçıvan, bahçıvan buradan geçen bir kız ile bir oğlan gördün mü?" diye sorar.

Bahçıvan, "Ben bu bahçeyi yeni kurdum, salatalıklarım çiçeği burnunda ama istersen sana bir okka toplarım" diye yanıt verir.

Bulut, Yeşil Cin'le kızı kaybettiğini zannederek havalanır ve geri evine döner.

Olanları kızkardeşlerine anlatır. Kandırıldıklarını anlayan kızkardeşleri ona "Ah keşke bahçeyi yutsaydın, bahçıvanı da alıp bize gelseydin, o Yeşil Cin'di" derler.

Yeşil Cin'le genç kıza yakalama görevi bu kez, büyük teyzeye verilir.

Cinler diyarında bunlar olurken, Yeşil Cin'le kız yollarına devam ederler.

Dağ aşarlar, dere geçerler, karanlık tozlu yollardan ilerlerler.

Ansızın arkalarından bir ses duyulur.

Yeşil Cin genç kıza, "Bak bakalım arkamdan ne geliyor?" diye sorar.

Genç kız, "Kara bir bulut geliyor!" diye ona yanıt verir.

Yeşil Cin bu kez, "Bu da büyük teyzemdir, ondan kurtulmak biraz daha zordur" diyerek kıza omuzlarından indirir ve ona bir tokat atar.

Genç kız birden bire değirmen taşına dönüşür. Yeşil Cin de bir değirmenci olur.

Kara bulut yakınına gelir, "Değirmenci, değirmenci, buralardan geçen bir kız ile bir oğlan gördün mü?" diye sorar.

Değirmenci, "Buğdaylar yeni geldi, daha henüz öğütmedim ama istersen sana bir torba buğday verebilirim" der.

Cin, değirmenciden kendisine fayda gelmeyeceğini anlar ve geri döner. Olayı Cin Anası'na anlatır. Cina Anası ona, "Keşke değirmeni yutup, değirmenciyi bize getirseydin. O Yeşil Cin'di" diye onu da azarlar.

Bu arada Yeşil Cin'le genç kız, yollarına devam ederler.

Birden bire hava kararınca Yeşil Cin genç kıza, "Arkana bak, ne var?" diye sorar.

Genç kız ona, "Her tarafı karartan, çok büyük bir bulut geliyor" der.

Yeşil Cin kıza, "Bu benim annemdir, ondan kurtulmak çok daha zordur" diyerek, kıza hemen sırtından yere indirir ve ona bir tokat atar.

Kız birdenbire bir çuvaldıza dönüştü. Yeşil Cin onu eline alarak yere batırır.

Kendisi de bir yılanı dönüşerek çuvaldızın üzerine sarılır.

Annesi gelip Yeşil Cin'in yanına oturup "Ah oğlum oranı ısırmasam kolun, buranı ısırmasam bacağı. Seni sakatlamaya kıyamam, birazcık açıl da, gelinimi öpeyim, ondan sonra çekip giderim" diyerek oğlunu kandırmaya çalışır. Ama ne dese onu ikna edemez.

Yılan çuvaldızın üzerinden hiç kıyılamaz. Kış gelir havalar soğur. Yılan uykuya dalar. Annesi onu bekler de bekler.

Baharda çiçekler açınca, Cin Anası yılanı uyandırır. "Oğlum sana kıyaman, madem ki bu kadar çok sevdim, güle güle git de şu kızla gül gibi geçin" der ve havalanarak oradan uzaklaşır.

Yılan Yeşil Cin'e, çuvaldızsa genç kıza dönüşür. Sonra ikisi de padişahın sarayına giderler.

Padişah onları sevinçle karşılar. Kırk gün sürecek düğün dernek kurulur. Davullar çalınır, halaylar çekilir.

Genç çift yaşamları boyunca mutluluk içerisinde yaşar.

Biz de gölge etmeyelim diye öte diyardan ayrılıp genç çifti başbaşa bıraktık...

II. Bölüm

Türkçeden Rumcaya geçen bu örnek sözcükler Kıbrıs Araştırmaları Merkezi'nin eski müdürlerinden ünlü araştırmacı- yazar Dr. Konstantinos Yangullis'in "Kıbrıs diyalektinin Hazinesi" anlamına gelen bir başlık taşımakta ve "Araştırmacı- Etimolojik" özelliği olan, önemli bir eser niteliği taşıyan yapıttan alınmıştır.

Bahse konu yapıtı elimize alıp incelerken mübalâğasız hayretler içinde kaldık diyebiliriz. Rum-Yunan uygarlığını, kültürünü her zaman göklere çıkaran bu insanların dillerinde o denli Türk etkileri varki söyleyip yazmakla bitecek gibi değildir.

Bu eserin sadece 78,79 ve 80. Sayfalarında yer alan Türkçe sözcüklerin sayısı 46'dır. İşte bu nedendir ki bu ilginç olayı sizlere sunmayı ve bu kültür etkisini sizlerle paylaşmayı uygun gördük.

II.1. Rumcaya Geçen Türkçe Sözcüklerden Örnekler

1) Yaoman-Yauman: biçiminde görülen bu sözcük Türkçedeki "Yağma" sözcüğüdür. *γάομαν - γιάουμαν, το* [τουρκ. yağma] *ανάρπαστο. "Εγινήκαν γάομαν οι πατίσιες σήμερα" I "Επέρασεν το γιάουμαν 'νού στ' άλλου να του τρώει"* (Παλ.).

Sözcüğün Rumcadaki anlamı verildikten sonra cümle içerisinde kullanılışı da gösterilmiştir.

Cümlenin Türkçedeki anlamı şöyle: "Bugün karpuzlar yağma oldu". Dilimizdeki diğer bir söyleyişle "Hepsi kısa bir sürede satıldı".

2) Yağu: Dilimizdeki "Yahu" sözcüğüdür. Rumcadaki söylenişinde "h" sesinin düştüğü görülür.

γιαού [τουρκ. yahu] προσφώνηση. "Άτε γ'αού" (= εμπρός!).

Rumcadaki karşılığı verildikten sonra "Ade yağū" veya "Ade yau" biçiminde örneğin yer aldığı ve "ileri" ya da "yürüyorsunuz", "gidiniz" anlamına geldiği görülür.

3) Yabankeri, yabanneri: Türkçe yaban sözcüğünden alındığı kaydı vardır.

γιαπάγκερι, τα - γιαπάννεροι, οι [τουρκ. yaban yer] ερημότοποι.

Rumca açıklamaya bakılacak olursa "Metruk yer", "Terkedilmiş yer", "Tenha" yer olarak geçtiği görülmektedir.

4) Yabana: γιαπανά, επίρρ. [τουρκ. yaban] δωρεάν, μάταια. "Επήεν η εικοσάρα μου γιαπανά'.

Türkçeden geçtiği belirtilen bu sözcüğün Rumca açıklamasında "Bedava", "Ücretsiz", "Parasız" anlamlarında kullanıldığına tanık oluruz. Rumcadaki örnek cümlelerin anlamı şöyle: "Yirmiliğim yabana gitti" yani heba oldu. Kıbrıs ağzında bu sözcük hâlâ kullanılmaktadır. "Emeklerim yabana gitti" yani "boşa gitti."

5) Yağbesiz- Yambezis: γιαπεσής - γιαμπέζης, ο [τουρκ. yağbezi] που πληρώνει τοις μετρητοίς, καλοπληρωτής, ζαβόμματος. "Να ζέρει ο γιαπεσής να γοράζει, ο κασάπης εν πουλεί". Βλ. λ. γιαγκέσης.

Yağbezi anlamında olup Türkçe bir sözcük olduğu açıklaması vardır. Ancak anlamına gelince Rumcada sözcüğün ilgisi az olan anlamına geldiği görülür. Nakit parayla ödeyen, ödemesi güzel olan ve yankeş anlamları öne çıkmaktadır. Örnek cümlelerin anlamı şöyledir. "Yağbezi almayı becerebilse kasap satamaz. Örnek cümledeki "Kasap" sözcüğünün de Türkçeden geçtiğini hemen belirtelim.

6) Yaraladizo: γιαραλατιζω [τουρκ. yaralamak > yaraladı + κατάλ. -ίζω] πληγώνω. "Γιαραλατιζουν τον, στον Άδην να τον πέσουν.

Türkçe yaralamak sözcüğünden geldiği ve Rumcanın izo eki eklenerek oluşturulduğu belirtilmekte. "Yaralarım" anlamında kullanılan bu sözcüğe örnek olarak verilen Rumca cümlelerin anlamı şudur: "Onu yaralıyorlar, cennete gönderecekler."

7) Yararo: γιαράρω [τουρκ. yarar + ελλην. ρηματ. κατάλ. -ω] ωφέλω, είμαι χρήσιμος. "Τα γιατρικά που μου 'δωκεν ο γιατρός εν μ' εγιαράραν. Βλ. ρ. γιαρατιζω.

Türkçe yarar sözcüğüne Rumcanın (ω) o fiil eki getirilerek oluşturduğu görülür. Yararlıyım, faydalıyım anlamında kullanıldığı görülür. Rumca örnek cümlelerin Türkçesi şöyledir: "Doktorun verdiği ilaçlar bana yaramadı".

8) Yaras: **γιαράς, ο** [τουρκ. yara] πληγή, τραύμα. *"Άνοιξες πάνω μου γιαράν που ι-δρέ-φει" / "Συγγνώμη, μάστρε. Τζι αλοιφήν βάρ' του γιαρά' Ι "Να του στουπώσουν τους αμέτρητους γιαράες (Λιασ.).*

Rumcada da anlamı tıpkı dilimizde olduğu gibidir. Rumcada verilen örnek cümlelerin Türkçesi şöyle: "Üzerimde iyileşmeyen yaralar açtın."

9) Yarımisa: **γιαρίμισσα, η** [τουρκ. yarım] μεσόκοπη. *"Πού να βρα μιαν γιαρίμισσαν να της εφιαρκούμουν, να της λαλώ τα πάθη μου, για να παρηορκούμουν (Δμτ.).*

Türkçe "Yarım" sözcüğümüze Rumcadan ekler getirilerek adeta tanınmaz hale dönmüşen bu sözcüğün anlamı yine bizdekine yakındır. Burada verilen örnek cümledeki yarım sözcüğünün bize göre anlamı "Orta yaşlı"dır. Cümlelerin anlamı şöyle: "Bir yarım hanım bulayım, ona başıma gelenleri anlatayım da teselli olayım."

10) Yarişin: **γιαρίσχν, το** [τουρκ. yariş] διαίρεση, σχίσμα, ρεζίλι. *"Επρόσβαλεν την πίστην μας τζι έκαμέν την γιαρίσιν" (Γιάγκου).*

Türkçe yarış sözcüğü olduğu açıklandıktan sonra yapılan açıklamalarda dilimizdekinden farklı olarak "Bölünme, ayrılma, yarıлма ve rezil" gibi anlamlarda kullanıldığına tanık olmaktadır. Verilen Rumca örnek cümlelerin anlamı şu: "Dinimizi mahcup etti, rezil etti."

11) Yardimin(Yardıμ): **γιαρτίμχν, το** [τουρκ. yardım] βοήθεια. *"Εν νέν' εγιώ μετ' αλεπάς π' άρπασσα το διτζίμιν τζι έγυρνά το του νόμου μου, πού 'ν' το τζείντο γιαρτίμιν (Λαουτ.).*

Rumcada kullanılışı da aynen dilimizdeki gibidir.

12) Yasakkin (Yasak): **γιασάκκχν, το** [τουρκ. yasak] απαγόρευση. *"Την πόρταν που κρεμμιάσασιν τότες τον Πατριάρχη, είδα την μετά μάδια μου, δεν κι έχουν την γιασάκκιν" (Ανδρ.).*

Bu sözcüğümüz de Rumcada aynı anlama gelen biçimde kullanılmaktadır. Verilen örnek cümlelerin anlamı şu: "Başpiskoposu astıkları zaman kapıyı gözlerimle gördüm, yasaklamadılar."

13) Yasaksiz(Yasakçi): **γιασαζής - γιασατζής, ο** [τουρκ. yasakçi] πρόσωπο που στο δρόμο προπορεύεται άλλου μεγάλου προσώπου, ραβδούχος κλητήρας ευταξίας. *"Μήτε καφέν γυρέ-κει πιον, μήτε ψομί ν να φάγει, τον γιασαζήν του έπιασεν, εις το σαράγιον πάει".*

Rumcadaki anlamı verilerek örnek cümlede kullanıldığı görülür. Örnek cümlede şöyle bir ifade yer almaktadır: "Bundan böyle ne kahve arar ne de yiyecek ekmek, yasakçi onu aldı, saraya gider."

14) Yaşasın: γιασασίν, επχφ. [τουρκ. yaşasın] ζήτω, μπράβο.

Türkçe “Yaşasın” sözcüğü olduğu belirtilir ancak örnek verilmez. Anlamını da “Bravo” olarak açıklar.

15) Yaşa: γιασιά, επχφ. [τουρκ. yaşa] ζήτω! μπράβο!

Rumcadaki anlamı aynen bizdeki gibi olup buna da örnek verilmemekte.

16) Yasın(Yas): γιάσιν, το [τουρκ. yas] λύπη, πείσμα, γκρίνια. *“Έστησεν γιάσιν”* (= έβαλε πείσμα) / *“Έδωκαν με τα μούτρα τους για να μας κάμουν γιάσιν”* (Αψερ.).

Dilimizden geçtiği belirtilen bu sözcüğün Rumcada matem, yas anlamlarına ilâveten inat anlamı taşıdığı da görülür. Örnek cümlede: “Bize inat etmek için ansızın çıkageldiler.”

17) Yasiris(Esir) γιασίρης, ο [τουρκ. esir·] αιχμάλωτος.

18) Yasumya (Yasemin ağacı): γιασουριά, η [τουρκ. yasemin < λ. περσική] το φυτό γιασεμιού. *“Είσαι σαν τον ανθόν της λεμονιάς, ακόμα και της γιασουριάς”* (Κυριακ.).

Rumcaya Türkçeden geçen bu sözcüğün aslında Farsça bir sözcük olduğu açıklamasına yer verildikten sonra örnek cümlede şöyle denmekte: “Limon çiçeği gibisin, hatta ve hatta yasemin ağacı çiçeğine benzersin.”

19) Yasumin(Yasemin): γιασουμίν, το [τουρκ. yasemin < λ. περσική] γιασεμί. *“Να μωριστώ το γιασουμίν, ν' αναστηθεί η ψυχή μου”*.

Verilen örnek cümlelerin Türkçesi şöyle: “Yasemini koklayayım da ruhum canlansın.(tazelensin)”

20) Yatis: γιάτις, ο [τουρκ. yadest< yadetmek] γιάντες, στοίχημα. *“Κάμνουμεν γιάτις;”*

Türkçe “Yad Etmekten” geldiği belirtildiği halde anlamı farklıdır. Daha ziyade “Lâdes”dediğimiz sözcüğün anlamında bir örnekle karşılaşmaktayız. Açıklamada bahis tutmak olduğu belirtilen bu sözcük Rumca örnekte de buna uygun bir anlamda geçer. Örnek şöyledir: “Lâdez oynuyoruz/ederiz.”

21) Yatsin (Yatsı): γιατσίν, το [τουρκ. yatsı] ο χρόνος της κατάκλισης για ύπνο, ώρα προσευχής μωαμεθανών. *“Του κλέφτη το καντήλιν του ως το γιατσίν αναφτεί”* (Πρμ.).

Sözcüğün Türkçeden geçtiği belirtilirken;

a)Uyku zamanı ve b) Müslümanların ibadet vakti gibi açıklamalar yapıldıktan sonra örnek cümle verilmektedir. Örnek cümlelerin anlamı bizdeki atasözünün varyantı biçiminde olup anlamı şöyledir: “Hırsızın kandili yatsıya kadar yanar.”

22) Yatakkın: **γιαττάκιν, το** [τουρκ. yatak] στρώμα, κρεβάτι. *"Κάθε πωρνόν να σας το πω, που 'ταν μες στο γιαττάκιν, αδύνατον να σηκωστεί, χωρίς να φά' ταγιακκιν" I "Γιαττάκια έχει ένα - δυο κι όπου σ' αρέσει πέσέ' (Θεοδ.).*

(Yatak) Rumca yatak sözcüğünün karşılıkları verilerek örnek cümle sıralanır. Örnek cümle son derece önemli manzum olan bu sözlerdeki kafiyeler yine Türkçe sözcüklerden oluşmakta.

Cümle şöyledir: a) "Size derimki her sabah yataktaydı ve dayak yemeden kalkması olanaksızdı." Bu dizelerde "yatak ve dayak" sözcükleri kafiyeleri oluşturur.

b) "Bir iki tane yatak vardır, hangisini beğenirsen onda yat." Bu cümlelerdeki Türkçe yatak sözcüğüne Rumcanın çoğul eki getirilerek yataklar olarak verilmesi ilginçtir.

23) Yattirdizo: **γιαττιρτζίω** [τουρκ. yatırmak < > yatırdı + κατάλ. -ίζω] καταθέτω χρήματα στο ταμείο, βάζω κάποιον να πλαγιάσει.

Türkçe "Yatırmak" sözcüğüne Rumca ek getirilerek elde edilen bir sözcüktür. Anlamı "Yatırım"dır.

Örnek olarak verilen iki cümleden birincisi:

a) Vezneye para yatırım.

b) Birisini yatırım.

24) Yahnin-Yağnin: **γιαχνιν - γιαγιν, το** [τουρκ. yahni] τρόπος κατασκευής φαγητού. *"Εννά φάμεν πατάτες γιαγινίν τομεσομέριν'.*

Birbirinden çok az farkla ayrılan bu Rumca söyleyiş dilimizdeki "Yahni" sözcüğünden başkası değildir. Rumcada bunun bir pişirme biçimi olduğu belirtildikten sonra örnek verilmektedir. Örnek: "Öğleyin yahni patates yiyeceğiz."

25) Yahudis: **γιαχουτής, ο** [τουρκ. yahudi] φιλάργυρος, τσιγκούνης.

Türkçeden geçen bir sözcük olduğu açıklanırken "Cimri, pinti" anlamları olduğu belirtilir.

26) Yilâmin- İlâmin: **γιλâμιν - χιλâμιν, το** [τουρκ. ilam] απόφαση, ιεροδικαστικό έγγραφο. *"Στο μακκεμέν εμάχεταιουν, γιλâμιν διά να βγάλει.*

Türkçe olan bu sözcüğün karar anlamı taşıdığı açıklanır. Örnek: "Mahkemede ilâm çıkarmaya çalışıyordu." Bu örnekteki diğer ilginç bir sözcük yine Türkçeden geçen mahkeme sözcüğüdür.

27) Yilâncikkin: **γιλαντζίκκιν, το** [τουρκ. yilancık] ερυσίπελας. *"Κόβκω το γιλαντζίκκιν τζαί το κιλιντζίκκιν από τον δούλον του Θεού τάδε" (επωδή).*

Bu sözcük de Türkçe "Yılançık" sözcüğü olup bir ekle biçim değiştirmiş görülür.

28) Yilâtzin (İlâç): (γ)ιλιάτзин, το [турκ. ilaç] γιατρικό, φάρμακο. "Έπεσα σε κίνδυνον που δεν έχει γιλιάτзин' / "Κι επρέμασιν τα πόδια του, σαν να 'τρων γιλιάτзин' (Αναστασ.).

Rumcadaki anlamı verildikten sonra iki tane örnek cümle sıralanmaktadır.

a) İlâç olmadığı için endişelendim.

b) İlâç yermişçesine ayakları titriyordu.

29) Yiltizo: γιλτιζω - γιρτιζω [турк. yılmak > γιλι + κατάλ. -ίζω] υποχωρώ, φοβούμαι, πτοούμαι. "Έν' τζι ο Σουλτάνος κάμποσος, εύκολα δεν γιλτίζει' (Τζαπ.) / "Ο πόλεμος διήρκεσεν μέχρι ως δέκα μήνας, μέσα όσοι ευρίσκοντο γιρτίσαν που της πείνας (Φιλ.).

Türkçenin yılmak sözcüğüne Rumca ek ilâvesiyle elde edilmiştir. Rumcada "**Korkarım, evhamlanırım**" anlamlarında geçtiği görülür. Örnek: "Sultan da bildiğin gibi değil, kolayına yılmaz.", "Savaş on ay kadar devam etti, savaşın içinde olanlar açlıktan yilgin hale gelmişlerdi."

30) Yimamis- İmamis: γιμάμης, ο [турк. imam] ιμάμης. Türkçedeki imam sözcüğü olup herhangî bir açıklama veya örnek cümle yer almamaktadır.

31) Yinandizo: γιναντίζω [турк. inanmak; > inandı + κατάλ. -ίζω] εμπιστεύομαι, βάζω γινάτι. "Άλλον που να γιναντίζεις είσαι καλός τζαι τίποτε άλλον" / "Να 'σεις αμμά-δικια τέσσερα, να μεν τους γιναντίζεις" (Λιασ.).

Türkçe inanmak sözcüğüne Rumca ek getirmek suretiyle oluşturulduğu görülür. Rumcada "Güvenirim", "İnat ederim" anlamlarında kullanıldığı da yapılan açıklamadan ve örnek cümleden anlaşılmaktadır. Örnek olarak verilen son cümlelerin Türkçesi şöyledir: "Dört göz açasın, onlara inanmayasın."

32) Yinakşiz (İnatçı): γιναξής - γιναξιάρης, ο [турк. inatçı + κατάλ. -άρης] πεισματάρης, ισχυρογνώ-μοναξ. "Ρε Γιάννη κατοξέφαλε τζαι κατογιναξιάρή'.

Rumcadaki karşılıkları verildikten sonra örnek cümle şöyledir: "Be kötü fikirli, sert kafalı ve son derece inatçı Yanni!"

33) Yoklâin: γιοκλάιν, το [турк. oklava] μικρή στρογγυλή ράβδος με την οποία ανοίγουν τις πίτες.

Türkçe "**Oklava**" Kıbrıs ağzındaki deyişiyle "**Oklavı**" sözcüğünün Rumcalaştırılmışıdır. Yazar ne olduğunu belirtmeye çalışırken "Bidda (Beze, Türkçede yufka) açmaya yarayan yuvarlak değnek." demektedir.

34) Yoklâmas: γιοκλαμάς, ο [турк. yoklama] έρευνα, εξέταση. "Άλλά θα πω πέντ' έξ' οκτώ γι' αυτούς τους γιοκλαμάδες" (Νικ.). Türkçenin "**Yoklama**" sözcüğüdür. Rumcadaki karşılığı izah edildikten sonra verilen örnek cümlelerin anlamı şöyle: "Lâkin bu yoklamalar için beş, altı, sekiz diyeceğim."

35) Yoklâdizo- Yoklâdo- Yoklâro: γιοκλατίζω - γιοκλατό - γιοκλάρω [τουρκ. yoklamak > yokladı + κατάλ. -ίζω] ερευνώ (σωματική έρευνα). *"Εγωκλατίσαν μας, μα 'ν ήβραν τίποτες πάνω μας" I "Κάθ' ημέρα γιοκλάρει μας με το γυρίν ο Χάρος"* (Τζαπ.).

Rumcada gördüğümüz bu üç sözcüğün aslı Türkçe “Yoklama” sözcüğüdür. Bu sözcüğe Rumca ekler ilâve edilerek çeşitli anlamlar yüklenmektedir. Rumca açıklamada “Beden kontrolü” ifadesi yer alır. Örnek olarak verilen birkaç Rumca cümlelerin anlamları aşağıdaki gibidir:

- a) Bizleri yokladılar fakat üzerimizde hiçbir şey bulamadılar.
- b) Azrail bizleri hergün sırayla yoklar.

36) Yoldaşiz: γιολτάσης, ο Türkçe “Yoldaş” sözcüğüdür. Açıklama ve örnek verilmemiştir.

37) Yolın: γιόλιν, το [τουρκ. yol] δρόμος, πορεία, (κανονική) τάξη, σειρά. *"Τζαι πρέπει νά 'ρτει με το γιόλιν του το πράμαν"* (Λιασ.).

Türkçenin “Yol” sözcüğüne Rumca ek getirmek suretiyle oluşturulmuştur. Yol, hedef, usul, sıra anlamlarında kullanıldığı görülmektedir. Örnek Rumca cümlede şu sözlere yer verilmekte: “Olay da yolu yöntemiyle gelmeli.”

38) Yollâro: γιολλάρω [τουρκ. yollar + ελλην. ρηματ. κατάλ. -ω] φεύγω, παίρνω δρόμο. *"Ε-βαλεν πεζίναν τζι εγιόλλαρεν κατά 'δά'.*

Türkçe “Yolla” sözcüğüne Rumca ek getirilerek elde edildiğine tanık olunur. Rumcada gidiyorum, yol alıyorum anlamlarına geldiği görülür. Örnek cümlelerin anlamı şöyledir: “Benzin koyup bu tarafa doğru yol aldı.”

39) Yoldaşiz: γιολτάσης, ο [τουρκ. yoldaş] συνοδός, συνοδοιπόρος. *"Που το σαράγιον έβκαλεν όλους τους τους αθθρώπους, έστειλεν και γιολτάσηδες, που ζέύρασιν τους τόπους.*

Türkçenin “Yoldaş” sözcüğüdür. Rumca örnek cümlelerin Türkçesi şöyle: “Bütün adamları saraydan çıkardı ve bölgeyi bilen yoldaşlar da gönderdi.”

40) Yoksa- Oksa: γιόξα - όξα [τουρκ. yoksa] ή, ειδήλλως, διαφορετικά.

Türkçenin “Yoksa” sözcüğünün Rumcada kullanılan iki örneğidir. Rumcadaki anlamları açıklanmakta fakat örnek cümle verilmemektedir.

41) Gümrükçis: γιομρουξής, ο [τουρκ. gümrükçü] τελώνης.

Türkçenin “Gümrükçi” sözcüğünün Rumcadaki biçimidir. Açıklama yapıldığı halde buna da örnek cümle verilmemiştir.

42) Yurğiya: γιούργια, η [τουρκ. yürü ya] ομαδική επίθεση, έφοδος.

Türkçemizdeki “**Yürü ya**” sözcükleri olup Rumcada “Toplu saldırı”, “Hücum” anlamlarında olduğu kaydı vardır. Buna da örnek verilmemiştir.

43) Ğurin: γιούριν, το [lat. augurium ή τουρκ. oğur] γούρι. *“Ηρτες κοντά μου τζι έφερες μου καλόν γιούριν.* Türkçenin “Uğur” sözcüğüdür. Verilen örnek cümlelerin Türkçesi şöyledir: “Yanıma geldin ve bana uğur getirdin.”

44) Yüslükün: γιουσλίκιν, το [τουρκ. yüzlük] ασημένιο νόμισμα επί Σελίμ Γ' ίσο με 100 παράδες.

Türkçenin “**Yüzlük**” sözcüğüdür. Verilen açıklamada: “Üzerinde 3.Selim’e ait yüz paralık” bir madeni para olduğu kaydı vardır. Bu cümledeki para sözcüğü yine Türkçe olarak geçmekte.

45) Yüzmbaşı: γιούσμπασης, ο [τουρκ. yüzbaşı] λοχαγός.

Türkçe “**Yüzbaşı**” sözcüğünün sadece Rumca karşılığı verilmekte olup örnek cümle verilmemektedir.

46) (Y)isafin: (γ)ισάφιν, το [τουρκ. insaf] έλεος, λογική, μέτρο. *“Μαρκαρτάριν της Βραντζιάς,βενέτικον γρουσάφιν, ώσποσον να με τυραννάς, κάμε τζι εσου γισάφιν’.*

Türkçedeki “**İnsaf**” sözcüğünün az şekil değiştirmiş halidir. Bu sözcüğün Rumcada ne anlama geldiği açıklandıktan sonra son derece ilginç bir örnek cümleye yer verilmektedir. Cümle şu: “(Ey) Frenk incisi, Venedik altını(güzel) beni daha ne kadar üzeceksin yeter artık sen de biraz insaf et.”

Sonuç

Zengin kültürümüzün ve güzel dilimizin çeşitli örneklerini sizlere sunmaya çalıştık. Bu kısıtlı zaman içerisinde ancak bu kadar örnek verebildik. Sizlerin bilgisine ve beğenisine sunduğumuz bu tür bilgilerin daha fazlasını görmek ve öğrenmek istiyorsanız yıllardan beri birlikte yaptığımız üç dilli (Türkçe-Rumca-İngilizce) çalışmalarımıza bakabilirsiniz. Sizlere sunmaya çalıştığımız önemli Kıbrıs halkbilimi örneklerinden de görülebileceği gibi Ada’da yaşayan Türkler ve Rumların birbirilerine etkileri oldukça fazladır. Verilen örneklerin dışında da benzer yanlar çoktur lakin vaktimiz sınırlı olduğundan tümüne burada yer vermek olanaksızdır. Eski yıllarda mevcut olan dostca yaşama ve kültürlerarası etkileşim elli yıl öncelerine dayanan toplumlararası gerginlikler ve savaşlar sonucunda maalesef ortadan kalkmış bulunmaktadır. Günümüzde etkileşim şöyle dursun takriben elli yıldan beri sürdürülmekte olan toplumlararası görüşmelerden bile bir sonuç alınmayışı çok ilginçtir. İki toplum birbirinden nerdeyse tamamen kopmuş durumdadır. Dolayısıyla birbirimizin dilini konuşmak şöyle dursun görüşmelerde dahi yabancı bir dil olan İngilizcenin kullanıldığını görmek hiç de yadırganacak bir olay değildir çünkü her iki taraftan da Türkçe ve Rumca

öğrenen hemen hemen kalmamıştır. Umarız bir gün bu olumsuzluklar ortadan kalkar, iki toplum dostça, kardeşçe yaşar.

Kaynakça

- Bettelheim, Bruno, *The Uses of Enchantment. The Meaning and Importance of Fairy Tales* (Vintage), USA.
- Öznur Şevket, İslamoğlu, Mahmut, *Geleneksel Kıbrıs Türk ve Rum Düğünleri*, Gökada Yayınları, Lefkoşa. 2010.
-, *Kıbrıs Rum Halk Edebiyatında Türkler İçin Yakılan Ağıtlar*, Gökada Yayınları, Lefkoşa, 2006.
-, *Karşılaştırmalı Kıbrıs Türk ve Rum Masalları*, Gökada Yayınları, Lefkoşa, 2008.
- Öznur, Şevket-Sadrazam, Ejdan. *Beşi Bir Yerde*, Kıbrıs Masalları. Gökada ve Rüstem Kitapevi Yayınları, Ekim 2004.
- Thompson, Stith. *Motif Index of Folk Literature*, 6 Vols. Copenhagen and Bloomington, 1955-58.
- Yavuz, Helimoğlu Muhsine. *Masallar ve Eğitimsel İşlevleri*, Ürün Yayınları, 1999
- Δρ. Κ. Γ. Γιαγκουλλής, *Η Κυπριακή διάλεκτος στη λογοτεχνία*, 1986. Nicosia.

Okul Öncesi Öğretmenliği ile Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümlerinde Öğrenim Gören Öğrencilerin Sosyal Uyum Becerilerinin Karşılaştırmalı Olarak Değerlendirilmesi: KKTC Örneği

Tuba HİM*

Handan GENÇGEL**

1. Giriş

Eğitimin amacı, öğrencilerin akademik becerilerine ve mesleki gelişimlerine yardımcı olmak kadar kişisel ve sosyal çevreye uyumları için gerekli becerileri geliştirmektir. Bu doğrultuda günümüzde eğitim sürecinde akademik becerilerle birlikte, öğrencilerin sosyal gelişimlerinin ve sosyal becerilerinin gelişimi büyük önem kazanmıştır (Şahin, 2001).

Teknolojinin gelişmesi ile birlikte bireyler de değişime uyum sağlamaya çalışmakta ancak yeni problemlerle karşılaşmalarına neden olmakta ve bireyleri problemlerini etkili bir şekilde çözmeye zorlamaktadır; dolayısıyla sosyal beceriler, bireyin diğer bireylerle olumlu ilişkiler kurmasını sağlamakla birlikte ihtiyaçlarına ve amaçlarına ulaşmasına da yardımcı olmaktadır (Özbulak & Serin, 2011).

Sosyal beceriler, kişilerin toplum tarafından kendilerine verilen görevleri yerine getirebilmeleri için yapmaları gereken davranışların tümüne verilen isim olmakla birlikte hedefe yönelik, duruma özgü, öğrenilebilir ve bireyin kontrolü altındaki davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Uzun, 2013).

Sosyal beceriler diğer insanlarla iletişimde bulunmayı kolaylaştırıcı bir özellik olduğundan ve kültürel faktörleri de içinde barındıran, kişisel hedeflerin gerçekleştirilmesinde etkili bir davranış olduğundan bireylerin yaşamlarında çok önemli bir role sahiptir (Özbulak & Serin, 2011).

Riggio'ya göre sosyal beceri duyuşsal anlatımcılık, duyuşsal duyarlılık, sosyal anlatımcılık, sosyal duyarlılık, duyuşsal kontrol ve sosyal kontrol olarak alt gruplara ayrılmakta (Şahin, 2001) bireylerin sosyal ve psikolojik gelişiminin önemli unsurlarından birisini oluşturmaktadır (Uzun, 2013).

Sosyal beceriler tüm bireyler için önemli iken bazı meslekler için daha büyük önem taşımaktadır; bu meslek gruplarından en önemlileri ise Psikolojik Danışmanlar ve Okul Öncesi Öğretmenliği gibi sosyal becerileri yüksek olması gereken mesleklerdir (Girgin, Çetingöz & Vural, 2011).

* Girne Amerikan Üniversitesi, İdari Görevi: Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü

** Girne Amerikan Üniversitesi

Sosyal beceri düzeyleri düşük olan bireyler, utangaçlık, anksiyete, saldırganlık, uygun olmayan davranışlar, alkol bağımlılığı, depresyon, yalnızlık, içe dönüklük madde bağımlılığı akademik ve mesleki problemler gibi birçok olumsuz sonuçlarla karşılaşmaktadırlar (Özabacı, 2006).

Öğretmen adaylarının başkalarıyla etkileşim kurabilecek sosyal açıdan kabul edilebilir olan davranışlara sahip olması önemlidir, bu doğrultuda öğretmen adaylarının sosyal becerileri oluşturan değişkenlere bir bütün olarak sahip olmaları gerekmektedir (Girgin, Çetingöz & Vural, 2011).

Günümüzde bireyler, toplumsal yaşamın ortaya çıkardığı çeşitli durumlar nedeniyle uyum sorunları giderek artmaktadır (Öksüz & Ayvalı, 2012). Uyum sorunu, şiddet eğilimi, güvensizlik, kaygı gibi birtakım olumsuz duygu ve düşüncelere neden olmasının yanında aynı zamanda öğrencilerin akademik başarısının da etkilendiği birçok araştırma tarafından ortaya konulmuş bir bulgudur (Avşar, 2004).

Kuzey Kıbrıs'taki üniversite öğrencilerinin sosyal beceri düzeyleriyle ilgili olarak yeterli düzeyde araştırma yapılmadığı tespit edilmiştir. Literatürdeki bu eksiklikten yola çıkarak, söz konusu eklemleme temelinde, 2013-2014 eğitim-öğretim yılında, Girne Amerikan Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Okul Öncesi Öğretmenliği Bölümü ile Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü 1. ve 4. sınıflarda öğrenim gören öğrencilerin sosyal beceri düzeylerinin öğrenim gördükleri bölüm değişkenine, öğrenim gördükleri sınıf değişkenine, cinsiyetine ve öğrencilerin yaşadıkları şehre göre farklılık gösterip göstermediğinin incelenerek değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Okulda çocuklarla bir arada bulunarak onlara örnek teşkil eden okul öncesi öğretmenleri ile psikolojik danışmanların sosyal beceri gerektiren meslekler olduğu göz önünde bulundurularak okul öncesi öğretmeni ve psikolojik danışman adaylarının sosyal beceri düzeyleri bakımından etkililiğinin belirlenmesi araştırmanın kapsamını oluşturmaktadır.

1.1. Hipotez

Araştırmanın hipotezi, psikolojik danışman ve okul öncesi öğretmen adaylarının sosyal beceri düzeyleri arasında çeşitli değişkenlere göre farklılık gösterdiği savı üzerine kurulmuştur.

1.2. Varsayımlar

Araştırmaya katılan öğrencilerin, uygulanan veri toplama araçlarına içtenlikle cevap verdikleri varsayılmıştır.

Öğrencilerin sosyal beceri düzeylerinin RPD ve OKÖ bölümü öğrencileri arasında anlamlı bir farklılık olduğu varsayılmaktadır.

Öğrencilerin yaşadıkları şehre göre sosyal beceri düzeylerinin RPD ve OKÖ bölümü arasında anlamlı bir farklılık olduğu varsayılmaktadır.

Öğrencilerin cinsiyetlerine göre sosyal beceri düzeylerinin RPD ve OKÖ bölümü öğrencileri arasında anlamlı bir farklılık olduğu varsayılmaktadır.

2. Kuramsal Çerçeve

2.1 Rehberlik ve Psikolojik Danışma’ da Sosyal Yeterlilik Üzerine Yapılan Çalışmalar

İnsan, sosyal bir varlık olma özelliği ile diğer insanlarla etkileşim içinde, bireylerin en büyük ihtiyacı herhangi bir etkiye uygun tepkiler verebilme ve bu tepkileri düzenleyerek sosyal çevreden kabul görebilmektir dolayısıyla sosyal gelişim dönemi insanın çevresine uyumunda çok önemli bir rol oynamaktadır (Özabacı, 2006).

Sosyalleşme, kültürel değerler üzerinden bireye birtakım özelliklerin kazandırılması sürecidir (Aytaç, 2006). “Sosyalleşme bireyin toplum üyeliğine hazırlanma süreci olarak görülmektedir” (Demirel, 2012 s. 7). Sosyalleşme süreci, bireylerin doğdukları andan itibaren başlayarak, büyürken değişen koşullar ve ortamlara ve bu ortamların norm ve kurallarına bağlı olarak gösterdikleri uyumun hayat boyu devam etmesidir (Demirel, 2012). Harris (1995)’in belirttiği gibi bireylerin içinde yaşadığı toplumda onaylanan davranışlar göstermesi, diğer bireylerle ortak inanca sahip olması ve benzer tutumları paylaşması sosyalleşme sürecinin bir sonucudur.

Sosyal yeterlilik kavramı bazen sosyal beceri ile aynı anlamda kullanılmaktadır ancak sosyal yeterlilik sosyal becerileri de kapsayan daha genel ve çok boyutlu bir yapı olarak görülmektedir (Şahin, 2001).

Sosyal becerileri tanımlamak ve işlevini bulmak önemli bir basamak olmakla birlikte ilk problem, sosyal becerilerin ve sosyal yeteneğin birbirine eş kavramlar olduğunun düşünülmesi ve birbirlerinin yerine kullanılmasıdır. Birisi davranış, diğeri yetenektir (Gülaçtı, 2009).

Toplumda bağımsız bir yaşantı sürdürebilmenin, topluma uyum sağlamanın ve toplum içinde kabul görmenin temel koşulu sosyal yeterlilik olarak kabul edilmektedir; çevreyle uygun şekilde etkileşimde bulunabilmek için gerekli olan sosyal becerilere sahip olma ve gerekli ortamlarda bu becerileri kullanabilme yetisi olarak tanımlanmaktadır (Çolak, Vuran & Uzuner, 2013).

Sosyal yetenek kişiler arası ilişkileri destekleyen, geliştiren ve insanları etkilemeye olanak tanıyan kişisel bir kaynak olarak tanımlanırken aynı zamanda sosyal yeteneği sosyal yeterlik kavramı olarak ifade etmekte ve sosyal yeterliliği bireyin belli bir durumdaki performansının genel niteliği hakkındaki bir sosyal yargıyı bildiren geniş bir terim olarak değerlendirmektedir (Gülaçtı, 2009).

Hops (1983), sosyal beceri ve sosyal yeterlilik kavramlarını ayrı ayrı olarak ele almakta ve bireyin belli bir durumdaki performansının genel niteliği hakkında bir sosyal yargıyı bildiren geniş bir kavram olduğunu aynı zamanda sosyal olarak yeterli olan bir bireyin sosyal becerilere de sahip olduğunu belirtmektedir (Şahin, 2001).

Etkili bir psikolojik danışmanın ve öğretmenin sosyal yeterlilik düzeyleri yüksek olan bireyler olmalıdırlar ki; nitelikli insan gücünün oluşabilmesi için sosyal ilişkileri güçlü, sosyal beceri davranışları gösteren öğretmenlere ihtiyaç

duyulmakta ve hem mesleki bilgi ve beceri hem de kişisel özellikleri açısından bu hizmeti yürütecek yeterlilikte olması beklenmektedir (Özbulak & Serin, 2011).

1938’lerde okul müfredat programlarına geçen rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetleri, 1950’lerden sonra kendisini daha belirgin biçimde belli etmeye başlamış ve günümüzde modern eğitimin çok önemli bir parçası haline gelmiştir (aşkım Hatunoğlu). (Hatunoğlu, 2006). Rehberlik ve psikolojik danışma, bireyin gerçekçi kararlar alması için uzman kişilerce yapılan psikolojik bir yardım süreci olarak tanımlanmaktadır.

3. Yöntem

3.1 Araştırma Dizaynı

Araştırmada, GAÜ Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü ile Okul Öncesi Öğretmenliği bölümü öğrencilerinden rastgele seçilen 400 öğrenciye sosyal beceri düzeyini ölçmeyi amaçlayan 6 alt ölçekten oluşan sosyal beceri envanteri uygulanmıştır.

Bu uygulamaya göre örnekleme alınan öğrencilerin 1. ve 4. sınıflarında öğrenim gören öğrenciler araştırmanın örneklemini oluşturmuştur.

Öncelikle üniversite öğrencilerinden bilgi toplamak amacıyla araştırmacılar tarafından kişisel bilgi formu geliştirilmiş, formda öğrencilere yaş, cinsiyet, bölüm, sınıf türü ve yaşadıkları şehir ve kaldıkları yeri içeren sorular yöneltilmiştir. Öğrencilerin sosyal beceri düzeylerini ölçmek amacıyla Riggio (1986) tarafından geliştirilmiş ve Yüksel (1993) tarafından Türkçeye uyarlaması yapılmıştır. Sosyal beceri envanteri, temel sosyal becerileri ölçmek amacıyla hazırlanmış 90 maddelik kendini tanımlama türünden bir ölçme aracıdır. “Duyuşsal, Anlatımcılık”, “Duyuşsal Duyarlılık”, “Duyuşsal Kontrol”, “Sosyal Anlatımcılık”, “Sosyal Duyarlılık” ve “Sosyal Kontrol” olmak üzere 6 alt ölçekten oluşmaktadır. Toplam puandan elde edilen güvenilirlik katsayısı 0,94 olarak bulunmuştur. Alt ölçeklerden elde edilen güvenilirlik katsayıları ise 0,81 ile 0,96 arasında değişmektedir. Cronbach Alpha güvenilirlik yöntemine göre, alt ölçek puanı güvenilirlik katsayıları 0,62 ile 0,87 arasında bulunmuştur (Yüksel, 2004).

4. Bulgular ve Değerlendirme

Araştırmanın bulguları, araştırma sorularındaki sıraya göre incelenmiştir.

4.1 Psikolojik danışman adaylarının ve okul öncesi öğretmen adaylarının sosyal beceri puanları açısından cinsiyet bağımsız değişkenine göre fark var mıdır?

Psikolojik danışman ve okul öncesi öğretmen adaylarının cinsiyete göre, sosyal beceri düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığı t testi analizi ile incelenmiş, analiz sonuçları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1 : Sosyal Beceri Puanlarının Cinsiyete Göre t- Testi Sonuçları

	cinsiyet	N	Mean	Std. Deviation	t	p
DANLATIMCILIK	erkek	135	2.9615	.40037	-1.998	.046*
	kadın	265	3.0564	.47188		
DDUYARLILIK	erkek	135	3.2059	.59055	-3.339	.001*
	kadın	265	3.4166	.59994		
DKONTROL	erkek	135	2.9743	.55053	3.165	.002*
	kadın	265	2.7882	.55917		
SANLATIMCILIK	erkek	135	3.1319	.60096	1.321	.187
	kadın	265	3.0503	.57474		
SDUYARLILIK	erkek	135	3.0049	.52743	-3.002	.003*
	kadın	265	3.1804	.56511		
SKONTROL	erkek	135	3.4074	.63218	-.481	.631
	kadın	265	3.4377	.57672		
TOPLAM1	erkek	135	3.1143	.29429	-1.319	.188
	kadın	265	3.1549	.28954		

*p<0.0

Tablo 1’de cinsiyet bağımsız değişkenine göre psikolojik danışman adaylarının ve okul öncesi öğretmen adaylarının algılanan sosyal beceri düzeylerinin farklılaşp farklılaşmadığı t testi ile incelenmiştir. Cinsiyete göre sosyal beceri alt boyutlarından “duyuşsal anlatımcılık” (0,46; p<0,05), “duyuşsal duyarlılık” (.001; p<0,05), “duyuşsal kontrol” (.002; p<0,05), “sosyal anlatımcılık” (.187; p>0,05),”sosyal duyarlılık” (.003; p<0,05), ve “sosyal kontrol” (.631; p>0,05), puan ortalamaları arasında, duyuşsal anlatımcılık, duyuşsal duyarlılık, duyuşsal kontrol, sosyal duyarlılık alt boyutlarında anlamlı bir farklılık tespit edilmiş, diğer alt boyutlar için istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı saptanmıştır.

4.2. Psikolojik danışman adaylarının ve okul öncesi öğretmen adaylarının sosyal beceri puanları açısından öğrenim gördükleri bölüm değişkenine göre fark var mıdır?

Psikolojik danışman ve okul öncesi öğretmen adaylarının bölüm değişkenine göre, sosyal beceri düzeylerinin farklılaşp farklılaşmadığı t testi analizi ile incelenmiş, analiz sonuçları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: Sosyal Beceri Puanlarının Bölüm değişkenine Göre t- Testi Sonuçları

	bölüm	N	Mean	Std. Deviation	t	p
DANLATIMCILIK	rpđ	200	3.0210	.42860	-148	.883
	okö	200	3.0277	.47293		
DDUYARLILIK	rpđ	200	3.3657	.59283	.667	.505
	okö	200	3.3253	.61645		
DKONTROL	rpđ	200	2.9257	.57919	2.675	.008*
	okö	200	2.7763	.53646		
SANLATIMCILIK	rpđ	200	3.1353	.56801	1.976	.049
	okö	200	3.0203	.59592		
SDUYARLILIK	rpđ	200	3.0820	.54410	-1.405	.161
	okö	200	3.1603	.57068		
SKONTROL	rpđ	200	3.3820	.62295	-1.531	.127
	okö	200	3.4730	.56440		
TOPLAM1	rpđ	200	3.1519	.28123	.735	.462
	okö	200	3.1305	.30158		

*p<0.05

Tablo 2’de bölüm değişkenine göre psikolojik danışman adaylarının ve okul öncesi öğretmen adaylarının algılanan sosyal beceri düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığı t testi ile incelenmiştir. Bölüm değişkenine göre sosyal beceri alt boyutlarından “duyuşsal kontrol” (.008; p<0,05) alanında anlamlı bir farklılık olduğu saptanmıştır. “Duyuşsal anlatımcılık” (0,883; p>0,05), “duyuşsal duyarlılık” (.505; p>0,05), “sosyal anlatımcılık” (.049; p>0,05), “sosyal duyarlılık” (.161; p>0,05), ve “sosyal kontrol” (.127; p>0,05), puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşmanın olmadığı saptanmıştır.

4.3. Psikolojik danışman adaylarının ve okul öncesi öğretmen adaylarının sosyal beceri puanları açısından öğrenim gördükleri sınıf değişkenine göre fark var mıdır?

Psikolojik danışman ve okul öncesi öğretmen adaylarının sosyal beceri puanları öğrenim gördükleri sınıf değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit edebilmek için 1. Sınıf öğrencilerin sosyal beceri puan ortalamaları ile 4. Sınıf öğrencilerin puan ortalamalarının karşılaştırılması ve incelenmesi için t testi sonuçları tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3

	Sig.	Sınıf	N	ortalama
Sosyal Duyarlılık	.018	1. sınıf	200	47.80
		4 .sınıf	200	45.83
Sosyal Kontrol	.044	1. sınıf	200	50.51
		4 .sınıf	200	52.31

4.4. Psikolojik danışman adaylarının ve okul öncesi öğretmen adaylarının sosyal beceri puanları açısından yaşadıkları bölge değişkenine göre fark var mıdır?

Psikolojik danışman ve okul öncesi öğretmen adaylarının sosyal beceri puanları yaş değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığını Manova testi ile incelenmiş ancak her iki bölüm öğrencilerinde anlamlı bir fark saptanmamıştır. Toplam puan üzerinden yapılan değerlendirmede yaş aralıklarında farklılıklar bulunmakta; 284.78 17-19 yaşları arasında, 291.40 26 yaş ve üzerinde olan öğrencilerin yüksek puan aldıkları saptanmıştır.

4.5. Psikolojik danışman adaylarının ve okul öncesi öğretmen adaylarının sosyal beceri puanları açısından yaş değişkenine göre fark var mıdır?

Psikolojik danışman ve okul öncesi öğretmen adaylarının sosyal beceri puanları yaşadıkları bölge değişkenine göre farklılaşıp farklılaşmadığı Manova testi ile incelenmiş ancak anlamlı bir fark saptanmamıştır.

Sosyal Beceri Envanteri, PDR ve OKÖ Bölümlerinin Toplam Puan Ortalamaları

RPD	45.31	50.48	43.88	47.03	46.23	50.73	283.67
OKÖ	45.41	49.88	41.64	45.30	47.40	52.09	281.74
400 Öğrenci	45.36	50.18	42.76	46.16	46.81	51.41	282.71

Envanterin bütününden alınabilecek en yüksek puanın 450 olduğu düşünülürse psikolojik danışman ve okul öncesi öğretmen adaylarının dereceleme ölçeğinden almış olduğu ortalama 282.71 puandır.

Sosyal beceri envanterinin bölümlere göre toplam puan ortalamaları; RPD 283.67 OKÖ 281.74'tür.

RPD bölümünün OKÖ bölümünden az bir farkla sosyal beceri düzeyinin yüksek olduğu söylenebilmekte ve 282.71 puanın ortalamasının üzerinde bir puan olduğundan iyi bir puan olarak kabul edilebilmektedir.

Sonuç

Bu bölümde, psikolojik danışman ve okul öncesi öğretmen adaylarının sosyal beceri envanterinin tümünden aldıkları puanlar ile duyuşsal anlatımcılık, duyuşsal duyarlık, duyuşsal kontrol, sosyal anlatımcılık, sosyal duyarlık ve sosyal kontrol alt ölçeklerinden aldıkları puanların yorumuyla, alınan bu puanların öğretmen adaylarının cinsiyetlerine, yaşlarına, kaldıkları bölgeye ve sınıf türüne göre farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin bulguların yorumuna yer verilmiştir.

Psikolojik danışman ve okul öncesi öğretmen adaylarının cinsiyete göre, kadınların; duyuşsal anlatımcılık, kadınların; duyuşsal duyarlılık, erkeklerin; duyuşsal kontrol ve kadınların sosyal duyarlılık alt boyutları arasında anlamlı farklılıklar bulunmuştur.

Duyuşsal yönden duyarlı bireyler, başka bireylerden duyuşsal mesajlarını doğru ve tam olarak yorumlamaktadırlar. Bu bulgu okul öncesi öğretmen adaylarının ve psikolojik danışman adaylarında olması beklenen sosyal beceriler olarak, duyuşsal yönden duyarlı ve kendini kontrol edebilen bireylerin yetişmesi açısından son derece önemli görülmektedir.

Psikolojik danışman ve okul öncesi öğretmen adaylarının bölümlere göre yapılan analizleri sonucunda psikolojik danışman adaylarının sosyal anlatımcılık (47.03) ve duyuşsal kontrol (43.88) alanlarında sosyal beceri düzeylerinin yüksek çıktığı görülmüştür.

Psikolojik danışman ve okul öncesi öğretmen adaylarının sınıf düzeylerine göre yapılan analizleri sonucunda sosyal duyarlılık alanında 1. sınıfların (47.80), 4. sınıfların sosyal kontrol alanında (45.83) yüksek çıktığı görülmüştür.

Ancak psikolojik danışman ve okul öncesi öğretmen adaylarının ölçeğin tümünden aldıkları puanların değişkenlere göre incelenmesi sonucunda yaş ve bölge değişkenlerine göre 0.05 düzeyinde anlamlı bir fark bulunamamıştır.

Psikolojik danışman ve okul öncesi öğretmen adaylarının sosyal beceri envanterinin alt ölçeklerinden ortalama olarak 52.09 (okö) sosyal kontrol, 50.48 duyuşsal duyarlılık (rpd), sosyal duyarlılık 47.40 (okö), sosyal anlatımcılık 47.03 (rpd), duyuşsal anlatımcılık 45.41 (okö), duyuşsal kontrol 43.88 (rpd) puan aldıkları saptanmıştır.

Öneriler

Mevcut rehberlik ve psikolojik danışmanlık bölümü ile okul öncesi öğretmenliği lisans programının sosyal beceriye etkisi incelenebilir.

Eğitim fakültesinde öğrenim gören diğer öğretmen adaylarının sosyal beceri düzeyleri incelenebilir.

Psikolojik danışman ve okul öncesi öğretmen adaylarının sosyal beceri düzeylerini artırmaya yönelik sosyal beceri eğitimi verilebilir.

Psikolojik danışman ve okul öncesi öğretmen adaylarının mesleklerini etkili bir şekilde sürdürebilmeleri için lisans programının sosyal beceriyi yükseltebilecek şekilde düzenlenmesi önerilebilir.

Psikolojik danışman ve okul öncesi öğretmen adaylarının sosyal beceri düzeyleri ile iletişim ve/veya problem çözme becerileri karşılaştırılmalı olarak incelenebilir.

Kaynaklar

- Avşar, Z. (2004). *Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenlerinin Sosyal Beceri Düzeylerinin Belirlenmesi*. Eğitim Fakültesi Dergisi 17:2, 111-130.
- Çolak, A., Vuran, S. & Uzuner, Y. (2013). *Kaynaştırma Uygulanan Bir İlköğretim Sınıfındaki Sosyal Yeterlilik Özelliklerinin Betimlenmesi ve İyileştirilmesi Çalışmaları*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi. 14:2, 33-39.
- Hatunoğlu, A. & Hatunoğlu, Y. (2006). *Okullarda Verilen Rehberlik Hizmetlerinin Problem Alanları*. Kastamonu Eğitim Dergisi, 14:1.
- Özabacı, N. (2006). *Çocukların Sosyal Becerileri ile Ebeveynlerin Sosyal Becerileri Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 16:1.163-179.
- Özbulak, B., & Serin, N. (2011). *Okul Psikolojik Danışmanlarının Problem Çözme ve Sosyal Beceri Düzeylerinin İncelenmesi*. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 41:302-312.
- Öksüz, Y. & Ayvalı, M. (2012). *İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Öğrencilerinin Benlik Saygısı ile Sosyal Uyum Düzeyi İlişkisi*. International Journal of Social Science. 5:3. 137-153.
- Şahin, C. (2001). *Sosyal Beceri ve Sosyal Yeterlilik*. Gazi Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi. 2:1.9-19.
- Uzun, Ç. (2013). *Anne- Babası Boşanmamış Çocuklarda Depresyon ve Sosyal Becerilerin Değerlendirilmesi*. İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

Uluslararası Güvenlik Stratejileri Bağlamında Doğu Akdeniz ve Kıbrıs Adasında Askeri Oluşumlar ve Yarına Yansımaları

Ulvi KESER*

Giriş

Kıbrıs adası tarihin her devresinde tek bir kıtasal veya küresel gücün egemenliği altında kalmamış bir stratejik pozisyondadır. Ortadoğu coğrafyasından Avrasya'ya uzanan çok geniş katmanlı ve çok uluslu bir satranç oyununun tam orta yerindeki Doğu Akdeniz ve Kıbrıs adası Kıbrıslı Türklerin Rumlarla veya Türkiye'nin Yunanistan'la çözeceği bir sorun olmanın çok ötesindedir. Akdeniz ise dünya üzerinde "Batı demokrasilerinin, komünist rejimlerin, bağlantısızların, zengin petrol ve doğalgaz kaynaklarının, fakir ve gelişmekte olan ülkelerin yan yana yaşamakta" (Viglietta 1989, 11) oldukları stratejik bir çatışma bölgesidir. Bu bölge sadece bazı NATO ülkelerine kıyı veren deniz olmanın ötesinde uluslararası menfaat gruplarının, kıtasal ve küresel güçlerin ekonomik, siyasi ve stratejik menfaatlerinin çarpıştığı bir bölge olarak da önemlidir (Blank 1999, 115). Kıbrıs adası Avrasya ve özellikle de Ortadoğu ve Doğu Akdeniz açısından son derece stratejik bir konumdadır. "Batı Asya'nın anahtarı" (Atan 1986, 57) olarak ifade edilen Kıbrıs'ta hâkim olan, bu bölgedeki enerji kanalları, ticari yollar ve askeri strateji açısından büyük bir üstünlük sağlamaktadır. Özellikle bugün gelinen noktada Kıbrıs adasının Akdeniz'de bu kadar hassas bir bölgede ve coğrafyanın ne denli stratejik bir unsur olduğunu gösteren (İlhan 1993, 54) bir coğrafyada yer alması önemini bir kat daha artırmaktadır. Bugünün dünyasında küresel jeopolitik güç merkezi olarak görülen ABD, kıtasal jeopolitik güç merkezi olarak görülen Çin, İngiltere ve Fransa yanında bölgesel jeopolitik güç olarak Türkiye de Ortadoğu'dan Balkanlara ve Orta Asya'ya açılan kapı üzerindedir (Harp Akademileri Komutanlığı 1994, 48). Tarih boyunca her türlü saldırıya maruz kalan ancak hiçbir zaman huzur bulamayan (Alasya 1999, 67). Bu coğrafyada hâkim güç olmak isteyen bir ülkenin Akdeniz'de sabit bir üs konumundaki Kıbrıs'ı göz ardı etmesi beklenemez ve bugün bu durumu en iyi değerlendiren ülke pozisyonunda ise İngiltere, Fransa ve ABD vardır. Bütün bunlara koşut olarak AB, Güney Kıbrıs'ı tam üyeliğe alarak bu bölgelerdeki zayıf konumunu güçlendirmeye çalışmaktadır. Bu kararın ne kadar yanlış olduğu ise zamanla çok net bir şekilde görülecektir.¹

* Prof. Dr., Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi, Avrupa Birliği İlişkileri Bölümü Başkanı, Akdeniz ve Kıbrıs Araştırmaları Merkezi (AKAM) Müdürü, Lefkoşa

Bölgenin Askeri Önemi ve Kıbrıs

Şüphesiz Doğu Akdeniz ve Kıbrıs adasının askeri önemini ekonomik ve siyasi unsurlarla birlikte değerlendirmek gerekmektedir. Güven ve istikrardan uzak, Arap-İsrail çatışmasına ev sahipliği yapan, özellikle Kuzey Afrika üzerinden AB ülkelerine kontrol edilemeyen birkaç göçmen akınına sebep olan, uyuşturucu kaçakçılığı ve insan ticareti, kitle imha silahları ve özellikle terörist faaliyetler için kullanılan bölge (Boening 2007, 3) stratejik pozisyonuyla AB, ABD yanında Çin ve Rusya'nın da egemen olmak istediği bir coğrafyadır. Birinci ve İkinci Dünya Savaşı dönemlerinde stratejik önemini ortaya koymuş olan Akdeniz'in savaş veya barış döneminde önemini ilgili olarak öncelikle kıyı şeridinin uzunluğu, kıyıların donanma unsurlarının gizlenmesine yönelik sağladığı avantajlar yanında körfez ve limanlar gibi askeri özelliklerini, Kıbrıs adasının Doğu Akdeniz'de Ortadoğu ve Afrika'ya yönelik askeri operasyonlarda bir ileri karakol ve atlama tahtası olarak kullanılabilmesini, bölgenin Süveyş Kanalı ve Kıbrıs gibi hayati öneme haiz nefes borularına (choke points) sahip olduğunu belirtmek gerekir (Englehardt 1990, 11). Dünya enerji ulaşımının ara istasyon, toplanma ve dağıtım bölgesi olması, Ortadoğu coğrafyasına kıyıdaş pozisyonu, ticari ve askeri menfaatlerin bulunduğu nokta olarak Akdeniz stratejik önemini korumaktadır. Ayrıca deniz dibi derinliğinin denizaltı gibi unsurların kolayca ve görünmeden hareket etmesine kolaylık sağlaması, buraya kıyı veren başta NATO üyesi ülkelerin sağlayacağı askeri lojistik ve destekle uzun güzergâhlar üzerinde ve ani müdahale tarzı harekâtlarda bölgenin rahatlıkla kullanılabilmesi, kara savaşlarına sağlayacağı altyapı ve lojistik destek, NATO operasyonlarında merkezler arasında kolay, hızlı ve tehlikesiz ulaşımı sağlaması gibi unsurlar da sayılmalıdır. Bununla birlikte Akdeniz'in karadan uzak olmaması, Kuzey Afrika, Ortadoğu, Adalar Denizi ve Adriyatik Denizi gibi coğrafyaları kapsayan çeşitli sıcak bölgelerle çevrili olması, bu bölgelerde hala devam eden güven ve istikrar ortamından uzak siyasi yapılanma, kitle imha silahları ve silahlanma konusunda bu bölgede ortaya çıkan çılgınlık seviyesindeki talepler, bu kadar yoğun bir ekonomik ve askeri trafiğin yaşandığı bölgede ortaya çıkabilecek muhtemel felaketler de unutulmamalıdır.² Burada kontrolü elinde tutan gücün menfaat alanında büyük bir serbesti kazanacağı, Amerikan 6. Filo gibi unsurlar vasıtasıyla güç gösterisi ve caydırıcılık görevi üstleneceği, muhtemel gediklerin kapatılması ve zafiyetlerin giderilmesi yönünde avantaj sağlayacağı, ABD ve Fransa gibi ülkeler için İsrail'in Akdeniz güvenliğini sağlayacağı, Suriye, Libya gibi bazı Arap ülkelerinde askeri mevcudiyeti bilinen Ruslara karşı bir kuşatma ve çevreleme harekâtı yapılmasına zemin hazırlayacağı bilindiğinden başta ABD, Fransa ve İngiltere olmak üzere Batı savaş stratejilerini bunun üzerine inşa etmektedirler (Englehardt, 1990, 13). Akdeniz bir tarafı doğal bir geçiş noktası ve boğaz olan Cebelitarık Boğazı, diğer tarafında ise insan eliyle yapılmış ve Akdeniz'i Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'na bağlayan Süveyş Kanalı vasıtasıyla dünya denizlerini çevreleyen ve deniz taşımacılığında özellikle Afrika'nın by-

pass edilmesini ve maliyetlerin düşürülerek güvenlik ve süre kazandıran bir coğrafyadır. Esasında Akdeniz bir engel, bir bariyer değil, tam tersine tarih boyunca birleştirici bir unsur ve köprü olmuştur. Ortadoğu petrolünü Avrupa'yla buluşturan, Hint Okyanusu'ndaki taşımacılığı dünyanın farklı noktalarıyla bir araya getiren, Karadeniz'deki çeşitli limanlarından yüklenen ekonomik değerleri dünyanın farklı noktalarına yönlendiren, NATO'yu Ortadoğu ve Uzakdoğu'ya yaklaştıran hep bu bölge olmuştur (Englehardt 1990, 1-29). Bu stratejik pozisyon aynı zamanda tarih boyunca ekonomik, siyasi ve askeri çatışmaların nedeni de olmuştur ve Akdeniz üzerindeki stratejik kontrol gücünü elde etmek için verilen mücadeleler insanlık tarihi boyunca hep devam etmiştir. Akdeniz'in askeri güvenlik, jeostrateji ve ekonomik menfaatler bağlantısında kullanılması sadece kıyı veren devletlere değil örneğin Napoli'de demirlemiş olan Amerikan 6. Filosu, ayrıca nükleer uçak gemisi USS Bush, NATO'nun STANAVFORMED³ gibi deniz gücü, Rusya'nın Somalili deniz korsanlarıyla mücadele etmek için Suriye'nin Tartus limanına⁴ demirleyen 3 savaş gemisi (Vatan 22 Kasım 2011), Mısır'dan aldığı özel izinle Suriye açıklarına gelen 2 İran savaş gemisi (Habertürk 17 Şubat 2012) ve Rusya'nın tek uçak gemisi Amiral Kuznetsov öncülüğündeki Kuzey Filosu da bu coğrafyada gövde gösterisi yapmaktadır.⁵ NATO'nun son olarak klasik savunma anlayışı içinde olmamakla birlikte dünya barışı için de bir tehdit olarak algıladığı İsrail-Filistin sorununu ajandasına eklemesi ve Brüksel merkezli olarak bu konuda toplantılar yapılması "güven ve istikrar arzulayan" NATO'nun özellikle Doğu Akdeniz'de daha sık görüleceğinin de işaretidir (Masadeh 2008 40).

İngiltere ve ABD'nin Kıbrıs Yaklaşımları

Her ne kadar Akdeniz Birliği gibi bir proje hayata geçirilmeye çalışılsa da AB; Doğu Avrupa yanında Kuzey Afrika ve tüm Akdeniz'i de kendi nüfuz sahası içinde görmektedir. Böylece, AB, Kıbrıs'a hâkim olmakla kendisi için son derece hayati önemde olan Ortadoğu, Orta Asya ve Kafkasya petrolerini, bölge pazarlarını ve deniz ticaret yollarıyla bölgedeki önemli limanları kontrolü altına alabilecektir (Atun 1996, 105). Bir yanda adanın jeopolitik ve jeostratejik önemi, bir yanda bölgede söz sahibi olmak isteyen AB, İngiltere, adada tarihi ve etnik sebeplerle hak iddia eden Yunanistan ve adayı bir sıçrama tahtası ve güvenli bir ileri karakol olarak kullanma niyetindeki Fransa bir araya gelince Güney Kıbrıs'ın üyelik başvurusu öne alınır ve üyelik görüşmeleri hızla ve olumlu bir şekilde ödüllendirilerek sonuçlandırılır (Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu 2008, 8). Böylece, AB'nin sorunlu bir ülke konumundaki Kıbrıs adasını⁶ tek yanlı olarak ve Londra ve Zürih anlaşmalarına aykırı bir şekilde kendi içine alıp kabul etmesi, bunun AB'nin ortak dış politikası ve güvenlik politikası açısından ciddi sorunlar yaratacağı göz önüne alındığında Fransa, Almanya, Hollanda, İtalya gibi ülkeler AB için "ciddi bir baş ağrısı olarak görülen" (Sözen 1998, 3) Rumların AB'ye tek taraflı müracaatlarına sıcak

bakmamakla beraber Rumları AB üyesi yapmakta bir beis görmezler.⁷ Türkiye'nin 1960 Londra ve Zürih antlaşmalarına bağlı olarak meşru garantörlük haklarını gasp eden, bütün adayı temsil hakkı olduğunu iddia eden, Türkiye ve KKTC'nin deniz egemenlik haklarını ortadan kaldırmaya çalışan Rumların Türkiye'yle AB arasında olumsuzluk yaratmak, doğalgaz ve petrol üretimi sınırlı olan AB'yi soruna taraf yapmak ve Türkiye'yi üçüncü ülkelerle –en son Doğu Akdeniz'de hidrokarbon ve petrol krizinde olduğu üzere- sürtüşmelere itmek isteyen bu yaklaşımı⁸ suları böylece iyice ısıtır.⁹ Bugün yaşanan hidrokarbon ve petrol merkezli çatışmaların temelinde de bu yatmaktadır.

Öte yandan Kıbrıs'la ilgili herhangi bir tartışma başladığı anda ilk etapta ortaya atılan fikir adanın 1974 yılında ikiye ayrıldığı ve adada iki toplumun bulunduğuudur. Oysa ada fiili olarak üçe bölünmüş durumdadır ve göz ardı edilen bölüm İngiltere'nin özel hükümler alanı olan üsleridir.¹⁰ Adada her dönem “böl ve yönet” stratejisi içerisinde emperyalist bir politika takip eden İngiltere, kendi çıkarları ve varlığını devam ettirebilmek amacıyla buradaki üslerine azami özen ve dikkati göstermekte ve son derece başarılı bir taktikle de kamuoyunun gözünden uzak tutmaktadır. Ortadoğu bölgesindeki neredeyse bütün İngiliz mevcudiyetinin yavaş yavaş ortadan kalkması ve İngilizlerin bir çekilme süreci yaşamalarına rağmen adadaki İngiliz üsleri varlıklarını korumaktadır.¹¹ Stratejik açıdan Doğu Akdeniz'in düğüm noktasını teşkil eden Kıbrıs adası, Anadolu ve Suriye kıyılarına olan yakınlığı, Ege Denizi'nin giriş ve çıkışına etkisi ve Mısır ile Süveyş Kanalı'na olan yakınlığıyla İngiltere için de önemli bir adadır. ‘Bir düşmana ya da saldırı hedefine coğrafi olarak yakın olmanın avantajı’ (Mahan 2003, 52) da göz önüne alınınca Doğu Akdeniz ve çevresi, Ortadoğu ve özellikle Libya Operasyonu sürecinde yaşandığı üzere Afrika'nın Akdeniz kıyıları ileri karakol Kıbrıs üzerinden rahatça kontrol edilebilmektedir. Güvensizlik ve istikrarsızlıkların kaynağı olan Ortadoğu ile Avrupa'nın kilidi konumunda olan Kıbrıs adası Akdeniz güvenliği anlamında da son derece önemlidir. Öte yandan her ne kadar adada söz sahibi olan Kıbrıslı Türkler ve Rumlar bu İngiliz üslerine tepki gösterebilirler de¹² İngiltere'nin bu toprakları bırakmaya niyeti yoktur. Dolayısıyla İngiltere'nin adanın güneyinde bulundurduğu Akrotiri ve Episkopi üsleri de tamamen özerk yapısını korumaktadır ve İngiltere bu üslerin AB sınırları içine alınmasına bugün itibarıyla da pek sıcak bakmamaktadır. Batı'nın uluslararası ilişkilerde güvenlik kadar önem verdiği ikinci noktanın ticari menfaatler olduğu düşünülecek olursa İngiltere'nin bu üsleri bırakmak niyetinde olmadığı da görülecektir. Ortadoğu'da Arap Baharı¹³ olarak adlandırılan direniş hareketinin son halkasında Libya'ya yönelik olarak ABD, Fransa ve İngiltere'nin başını çektiği NATO gücünün düzenlediği askeri operasyon sırasında söz konusu bu askeri üslerin gerek lojistik altyapı sağlama ve gerekse istihbarat ve ileri karakol olarak en üst düzeyde kullanıldığı da unutulmamalıdır.¹⁴ Uluslararası koalisyonun en önemli destekçisi İngiltere operasyon için ülke dışındaki en büyük deniz üssü olan Akrotiri üssünü kullanmıştır. Üsse çok sayıda savaş

uçğunun yanı sıra erken uyarı ve keşif uçakları da sevk edilmiştir. Ayrıca İngiltere Libya'ya yönelik harekâta katılan tüm hava ve deniz kuvvetlerinin komutasını da adadaki üslerinden yapmıştır. İngiltere'nin Kıbrıs'taki üslerini Libya operasyonu için kullanması Rum kesiminin tepkisine de yol açmıştır. Rum kamuoyu tarafından Libya lideri Kaddafi'nin Kıbrıs üslerinin kullanılmasına karşılık misilleme olarak Kıbrıs'a saldırı düzenlenmesinden endişe duyulduğu (Yeni Düzen 20 Mart 2011) belirtilmesine rağmen üsler İngiltere hükümetinin özerk toprak parçası kabul edildiği için Rum hükümetinin müdahale hakkı olamamıştır. Kıbrıs'taki askeri üsleri ve ABD işbirliğiyle (Etkin 2010, 6) Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'daki çıkarlarının bekçiliğini yapan İngiltere eski medeniyetine hayran olduğu Yunanların Kıbrıs'ta Rumlar kanalıyla egemen olmasını barış ve çözüm olarak görmektedir. Batı'nın Kıbrıs politikası da esasen çok büyük mali kaynaklara sahip Washington ve Londra merkezli Rum-Yunan lobileri tarafından desteklenmektedir; ancak unutulmalı bir nokta Batı'nın bu politikasının Türkiye'yle ilişkilere zarar verdiği ve Batı dünyası için stratejik konumu ve sağladığı destek nedeniyle son derece önemli bir konumda olan Türkiye'nin de haklı olarak uluslararası her alanda karşısına Kıbrıs'ın bir sorun ve engel olarak çıkartılmasından duyduğu rahatsızlıktır (Stephen 2001, 145; Fırat 2002, 359; Anadolu Ajansı Basın Açıklaması, 28 Temmuz 2011).

Doğu Akdeniz'de kendi güvenliklerini sürdürebilmek, ekonomik menfaatlerini artırmak ve devam ettirmek düşüncesinde olan bölgesel ve küresel güçler yanında ABD'nin GKRY'ni Kıbrıs Cumhuriyeti olarak kabul etmesi, kendi ekonomik bölgesinde petrol aramak için ihale açmaya hakkı olan egemen bir devlet olarak kabul etmesi ve Amerikan şirketlerinin bu ihalelere girmek için izin almaya ihtiyaç olmadığını belirtmesi de Rum stratejisinin tamamen KKTC ve Türkiye'yi köşeye sıkıştırmak olduğunun delilidir ve Amerika'nın bölgedeki yaklaşımı çok daha farklıdır. Üsler konusunda İngiltere ile imkân ve kolaylıklardan istifade etme ve özellikle Doğu Akdeniz'de meydana çıkacak bir askeri harekât ihtimali karşısında (Bryant, 1978, 3) NATO güçlerini de bu duruma dâhil etme söz konusu olsa da Amerika, adanın tek başına bir devletin eline verilmesinden yana görünmemektedir (Öztürk 2001, 169-17). ABD'nin artan enerji ihtiyaçlarının karşılanması, Hazar ve Ortadoğu bölgesindeki enerji kaynaklarını kontrolü¹⁵ ve bu merkezlere hâkimiyet, ABD'nin özellikle Doğu Akdeniz bölgesinde deniz gücünün mutlak belirleyici konumu, ABD'nin bölgedeki çıkarlarının korunması ve askeri mevcudiyetinin kesintisiz korunması gibi faktörler bir araya getirildiğinde ABD'nin bu bölgeye karşı gösterdiği hassasiyet kendiliğinden ortaya çıkar.¹⁶ Bu durum özellikle 2013 yılının son çeyreğinden günümüze çok daha ciddi boyutlarda ortaya çıkmış durumdadır. Üç kıtayı birleştiren ana arterlerin tam ortasında yer alan Kıbrıs (Joseph 1985, 119) Türkiye'nin hemen güneyinde, Suriye'nin batısında, İsrail'in kuzeybatısında ve Mısır ile Süveyş Kanalı'nın kuzeyinde son derece stratejik bir pozisyonundadır. Suriye, Lübnan, İsrail ve Mısır petrol boru hatlarının çıkış noktalarını da kontrol

edebilen, Süveyş Kanalı'nın kuzeyinden girişi kontrol altında tutabilen ada Rusya'yı 'çevreleme politikası' (Xydis 1977, 28; Tarakçı 1997, 169; Uslu 2000, 150-151) içerisinde de kendine bir yer bulmuştur. Özellikle 1960 sonrasında Arap coğrafyasında ve Ortadoğu'da Suriye gibi bazı ülkelerde Sovyet etkisinin ciddi ölçülerde artış göstermesi, Doğu Akdeniz merkezli olarak Sovyet donanmasının daha hareketli bir seyir takip etmesi, Arap-İsrail çatışmasının büyümesi, Ortadoğu petrol kaynakları, bu petrolün taşınma süreciyle ilgili ortaya çıkan kaygılar, Süveyş Kanalı'na yüklenen yeni görevler ve ABD'nin özellikle 11 Eylül 2001 saldırıları sonrasında bölgede tek karar mekanizması haline gelme yönündeki nüfuz stratejileri bölgeye yönelik Amerikan ilgisini daha da yoğunlaştırmıştır (Coufoudakis 1977, 109). Bunun doğal sonucu olarak da ABD gerek askeri yığınaklarıyla gerekse hukuki boyutta özellikle Kıbrıs'ta söz sahibi olma çabalarıyla jeostratejik ve ekonomik çıkarlarını sağlama alma derdine düşmüş durumdadır. Esasında bu durum AB'nin de Akdeniz stratejisini değiştirmesine ve gözden geçirmesine neden olmuştur.¹⁷

Son dönemde yaklaşık 300 Rum ve Yunan asıllı Amerikan vatandaşıyla başlayan ve şu anda 1000'i aşkın olduğu belirtilen Amerikalının 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında Kıbrıs'ta Amerikan silahları kullanıldığı gerekçesiyle Türkiye aleyhine dava açmış olmaları ve hukukun zorlanması suretiyle ABD'nin Doğu Akdeniz'de hukuki taraf olma çabaları da söz konusudur.¹⁸ Adada Kıbrıslı Türklere uygulanan ambargo ve izolasyonların kaldırılması konusunda hiçbir adım atmayan, adadaki iki toplumun eşit haklara sahip olarak bir araya gelmeleri konusunda bir gayret sarf etmeyen Amerika'nın Kıbrıs'la ilgili geleceğe yönelik planları bu adadan daha fazla ve sıkıntısız istifade etmeye yöneliktir. Rumları her ne kadar Kıbrıs Cumhuriyeti olarak meşru hükümet olarak tanıyor olsa da Amerikan hükümetinin Kıbrıslı Türklere olan ilgisi bölgesel bir sorunun çözümlenmesinden ziyade, adanın Amerikan çıkarlarına hizmet edecek bir deniz üssü olmasındandır. Doğu Akdeniz'de böyle bir askeri üs olası sorunların daha başlangıçta ortadan kaldırılabilmesi, ABD ve müttefiklerinin müdahale için ara istasyon olarak adayı kullanabilmesi, diğer müttefiklerin herhangi bir bölgeye tek başına müdahale edebilmesini önlemesi, sorunun çözümü için gerekli diplomatik adımların atılması yönünde yeterli zamanın kazandırılması, Amerikan donanmasına ait gemilerin Amerikan toprağı kabul edilmesi nedeniyle karada meydana gelebilecek herhangi bir kısıtlamaya tabii olmadan rahat hareket etme imkânı bulabilmesi ve ani müdahale zamanını, müdahaleyle ilgili savaş şartlarını kısaltması ve masrafları azaltması gibi imkânlar kazandıracaktır (Kalley 2001, 29).

Ortadoğu'ya hâkim konumdaki adanın küresel jeostrateji, bölgedeki çıkarları, kendi vatandaşlarının hayatı, özellikle Ortadoğu'daki Amerikan güvenlik stratejisi bakımından ön plana çıkan hususların takip edilmesi, Amerikan askeri mevcudiyetinin korunup devam ettirilmesi açısından özellikle ABD açısından ne kadar önemli olduğunun farkında olan İngiltere ise adadaki hemen hemen bütün

haklarından vazgeçmiş olmakla beraber üslerin özerk konumunu koruyup kollamaya devam eder. ABD'ye bağlı olarak başka ülkeler de bu durumdan istifade etmenin veya kendilerini güvende hissetmenin yollarını aramaktadırlar. Örneğin İsrail'in "vaat edilmiş topraklara açılmak" ve Mezopotamya su kaynaklarını her zaman kontrol altında tutabilmek için kendisini güvende hissetmesi gerekmektedir.¹⁹ 2014 yılı itibarıyla Türkiye'nin Kıbrıs'a en yakın noktası olan Anamur ilçesinden yaklaşık 90 kilometrelik bir hattı Toroslar'dan aşarak ve uygulanan yeni teknoloji sayesinde kendi enerjisini de üreterek Akdeniz'e ve oradan da KKTC'ye gelmesi planlanan suyun belirlenen tarihten önce getirilmesi yönünde en yoğun çabayı harcayan ülke de İsrail'dir. İsrail'in Doğu Akdeniz'de donanmasını hareketli hale getirmesi, ayrıca Kıbrıs adasının her iki yanında ekonomik yatırımlarına hız vermesi de bu nedenledir. Böylece Doğu Akdeniz ve özellikle de Kıbrıs adası stratejik önemiyle bir kere daha ön plana çıkmaktadır. Ayrıca ABD ile birlikte hareket etmeyi tercih eden bazı Arap ülkelerinin güvenliği açısından da adanın önemi yadsınamaz. Bu bağlamda Kıbrıs'ı elinde bulunduracak gücün askeri kuvvet kullanarak kendi güvenliğini sağlamasının ötesinde Kafkasya, Balkanlar, Ortadoğu, Orta Asya ve Basra Körfezi gibi sıcak noktalara askeri açılımlar gerçekleştirebilmesi de her zaman muhtemeldir. 'Uzun ve tehlikeli yolculukların son derece tehlikeli olacağı' düşüncesinden hareketle böyle bir stratejik noktadan vazgeçilemez (Eslen 2005, 8). Bu açıdan ada Amerika için de son derece önemlidir.

Kıbrıs'ın AB süreciyle ilgili tartışmaların odak noktasına oturmasıyla beraber bu İngiliz üslerinin de farklı amaçlara hizmet etmek üzere kullanıldığı konusunda haberler ortaya atılır. Amerika'nın İspanya'daki Maron hava üssünü İngiltere ile anlaşmak suretiyle Akrotiri üssüne nakledeceği, bu konuda İsrail, Türkiye ve Yunanistan'a da bilgi verildiği ileri sürülür (Akşam 13 Aralık 2003). Kıbrıs adasının daha Birinci Dünya Savaşı sürecinde özellikle Fransa ve İngiltere açısından askeri bir üs olarak değerlendirildiği (Sonyel 1995, 168) ve casusluk ve propaganda merkezi olarak kullanıldığı göz önüne alınacak olursa adanın ve adadaki İngiliz üslerinin stratejik önemi de ortaya çıkar (Keser 2000, 11-89). 1974 Nisan döneminde Süveyş bölgesindeki mayınları temizlemek amacıyla bölgeye gönderilen 1.500 civarındaki Amerikan deniz piyadesinden bir kısmı hala İngiliz üslerinde kalmaktadır.²⁰ İngiltere her ne kadar bu askeri üslerdeki asker sayısını azaltacağını belirtse de bu konuda atılmış somut bir adım bugün itibarıyla söz konusu değildir. Doğu Akdeniz'deki petrol ulaşım hatları ve deniz ticaret yolları üzerindeki muazzam konumu (Atay 2000, 291) nedeniyle kıtasal ve küresel stratejik önemi göz önüne alındığında Kıbrıs üzerindeki herhangi bir askeri üssün ne kadar önemli olduğu da böylece ortaya çıkar. Bu bağlamda ABD'nin İngiltere ile çok yakın dirsek teması içerisinde bulunması, ayrıca İngiltere'nin üsler konusunu AB dışında tutmaya çalışarak ABD taleplerine uygun hareket etmesi de kolayca anlaşılabilir. 1967 ve 1973 Ortadoğu savaşları döneminde Araplara karşı kullanılan İsrail uçaklarını yönlendirmede kullanılan

üsler, ayrıca 20 Temmuz 1974 döneminde Rumların baskı ve şiddetinden kaçmaya çalışan Türklerin uzun bir süre zorunlu ikamet edecekleri bir yer olur (Keser 2002, 461-463). Bu üsler 1974 öncesinde Amerikan Merkezi Haber Alma Teşkilatı (CIA)'nın U-2 casus uçaklarının operasyonları için Akrotiri üssü²¹ bizzat Başpiskopos ve Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios'un izniyle kullanılmış, Ortadoğu ve Demir Perde ülkelerine yönelik istihbarat dinlemeleri yapılmasına, bunun için de Kıbrıs'ta radyo istasyonları ve elektronik istihbarat sistemleri kurmasına izin verilmiştir (Tamçelik 2010, 245). Bir başka deyişle "ABD, Kıbrıs'ta haberleşme tesislerine sahiptir ve bu tesisler arasında, radyo dinleme ve yayın yapma istasyonları ile Rusya'daki ICBM (kıtalar arası balistik füze) atışlarını denetlemede kullanılan radar tesisleri de sayılabilir. İşte bu yüzden ki Sovyetler Birliği, Kıbrıs'la ilgili politikasını ve stratejisini, ilkin İngilizlerin, sonra da ABD'nin Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'daki etkinliğini zayıflatmak üzerine kurgulamıştır" (Tamçelik 2010, 245).

Öte yandan Irak'ta Amerika'nın sonlandırdığı askeri harekât ve Afganistan'daki ISAF operasyonu süresince bu üsler ara istasyon olarak kullanılır (Volkan 9 Eylül 2003 ve Milliyet 11 Kasım 2001). Amerika bu üsleri daha önce Körfez Harekâtı sırasında da bir ara istasyon olarak kullanmıştır. Öte yandan İngiltere ise bu üslerin AB sınırları içine alınmasına bugün itibarıyla da pek sıcak bakmamaktadır.²² Özellikle son Libya harekâtı sırasında Fransa'yla adeta köşe kapmaca oynayan ve Fransa'nın uçak gemisi Charles De Gaulle'ü²³ neredeyse GKRY karasularına sabitlemek zorunda bırakan İngiltere'nin bu stratejisini değiştirmesi de pek mümkün görünmemektedir. Batının uluslararası ilişkilerde güvenlik kadar önem verdiği ikinci noktanın ticari menfaatler olduğu düşünülecek olursa İngiltere bu üsleri bırakmak niyetinde olmadığı da görülecektir. Kıbrıs'taki askerî üsleri aracılığıyla Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'daki çıkarlarının beğçiliğini yapan İngiltere eski medeniyetine hayran olduğu Yunanların Kıbrıs'ta Rumlar kanalıyla egemen olmasını barış ve çözüm olarak görmektedir (Sabit 2002, 2). Annan Planı'nın görüşmelere ve son olarak halkoylamasına sunulduğu dönemde varılacak anlaşmaya göre bu üslerin işgal ettiği toprakların bir kısmının geri verileceği belirtilmekle beraber anlaşma söz konusu olmadığı için üsler aynı pozisyonlarını korumaktadır. Esasında adada her şart altında varlığını koruyacak olan İngiltere bu üsleri hiçbir şekilde masaya getirmek ve pazarlık yapmak niyetinde değildir.

Avrupa Birliği ve Kıbrıs

AB'ye göre Türkiye, Kıbrıs'ı haksız yere işgal etmiştir ve bu işgalden vazgeçmelidir. AB kendi çıkarları için Kıbrıs konusuna büyük önem vermektedir. Kıbrıs; Avrasya ve özellikle de Ortadoğu ve Doğu Akdeniz açısından son derece stratejik bir konumdur. Kıbrıs'ta hâkim olan, bu bölgedeki enerji kanalları, ticari yollar ve askerî strateji açısından büyük bir üstünlük sağlamaktadır. Türkiye'nin ekonomik ve siyasi nedenlerle AB üyeliğini

istememesine karşılık AB'nin bu konudaki yaklaşımı ise tamamen stratejik nedenlerdir.²⁴ AB, Güney Kıbrıs'ı Kıbrıs Cumhuriyeti olarak üyeliğe alarak bu bölgelerdeki zayıf konumunu güçlendirmeye çalışmaktadır (Tamçelik 2010, 249; Englehardt 1990, 219). Özellikle ABD'de yaşanan 11 Eylül 2001 terör saldırıları sonrasında AB için de en önemli sorunlardan birisi terörle mücadele olarak ortaya çıkmıştır. Madrid ve Londra gibi başkentler yanında Akdeniz'e kıyı veren neredeyse bütün Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde terör olaylarının artarak devam etmesi terörün sınırları ve tarifinden ziyade nasıl mücadele edileceği sorusunu ön plana çıkartmış ve Akdeniz'de güvenlik bir kere daha tartışılır olmuştur (Vasconcelos 2005, 12). Bu bağlamda AB, Doğu Avrupa yanında Kuzey Afrika ve tüm Akdeniz'i de kendi nüfuz sahası içinde görmektedir. Cebelitarık, Malta ve Kıbrıs bu açıdan Akdeniz'de çok önemli 3 noktadır. Bu anlamda Kıbrıs Rum tarafı, AB için güney sınırları içerisinde vazgeçilmez bir kale görevi yapacaktır. Böylece AB, Kıbrıs'a hâkim olmakla kendisi için son derece hayati önemde olan Ortadoğu, Orta Asya ve Kafkasya petrollerini, bölge pazarlarını ve deniz ticaret yollarıyla (Tarakçı 1997, s.166–167) bölgedeki önemli limanları kontrolü altına alabilecektir (Atun 1997, 105). Avrupa enerji hattının can damarı durumunda olan bu hassas nokta bu bağlamda da son derece önemlidir. Bir yanda adanın jeopolitik ve jeostratejik önemi, bir yanda bölgede söz sahibi olmak isteyen AB, adada stratejik üsleri bulunan İngiltere ve adada tarihi ve etnik sebeplerle hak iddia eden Yunanistan bir araya gelince Güney Kıbrıs AB üyesi yapılır.²⁵ Oysa AB ile müzakereleri yürüten Kıbrıs Rum Kesimi hükümetidir (Ülger ve Efeğil 2001, 3). Ayrıca yetkisi ve egemenliği KKTC sınırlarında bitmekte ve KKTC halkını temsil etmemektedir.²⁶ Sonuçta Kıbrıslı Türkler de “hukuka göre haklı oldukları halde, adaletin yerine getirilmemesi tecrübesini yaşamışlardır.”²⁷ Gerek AB gerekse ABD'nin başta kıta sahanlığı, karasuları, FIR (Flight Information of Region) hattı gibi konularda taraflara itidal tavsiye etmesi, her iki ülkenin Ege'nin uluslararası sularında tatbikat yapmaktan kaçınmaları olumlu noktalar gibi görünse de sorunlara kalıcı çözümler bulunması çok da kolay görünmemektedir. 20 Temmuz 1974 sonrasında Yunanistan'da iyice belirginleşen ve Yunan politikacılar tarafından iç siyaset malzemesi olarak kullanılan Türkiye tehdidi ve savaş paranoyası sonucunda yıllık savunma harcaması 5 milyar dolayında bulunan ülkede ulusal gelirin neredeyse %7'lik bir kısmı silahlanmaya ayrılmaktadır.

Fransa'nın Pozisyonu ve Kıbrıs Adası

Bu noktada özellikle son dönemde ortaya çıkmaya çalışan ülke ise Fransa'dır ve her şeyden önce klasik olarak Fransa'nın da Türkiye ile tarihi bağlarını unutmamak gerekir. 1915 Ermeni Tehciri, hemen ardından Türkiye'yle Yunanistan arasında hukuki bir anlaşmaya varılarak yapılmış olsa da 1923 Türk-Yunan Mübadelesi ve son olarak da 1974 yılında Kıbrıs'ta yapılan Barış Harekâtı sonrasında Hıristiyan Avrupa ülkelerinde Türkiye ile ilgili olarak

gelişen tepkiler ülke için yeni düşmanlar kazandırmaktan başka bir işe yaramamıştır.²⁸ İngiltere gibi geleneksel Türk aleyhtarı strateji üzerine bir politika takip eden ve “Menfaat Esastır.” diyen Fransa da bu menfaat ilişkisini ağırlıklı olarak Ermeni lobileri ve Ermeni diasporasının muazzam baskıları altında yapmaktadır. Daha yakın bir döneme gelinirse 1974 yılında Türkiye’nin Londra ve Zürih Antlaşmaları kapsamında garantör devlet olarak başlattığı Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında Türkiye’ye yönelik en sert politikaların Fransa’dan geldiği ve bu dönemde Fransız ürünlerine karşı Türkiye’de boykot çağrıları yapıldığı hatıra gelecektir. Bugün gelinen noktada ise özellikle bir önceki Fransa Cumhurbaşkanı Nicholas Sarkozy’nin yaklaşan cumhurbaşkanlığı seçimi arifesinde bilindiği üzere bilinçli bir stratejiyle hızlandırdığı Ermeni Sorunu konusu ve parlamentoda Ermeni yanlısı bir kararın küçük bir grup tarafından da olsa kabul edilerek Fransız Senatosuna gönderilmesi son anda reddedilmiş olmakla birlikte Türk-Fransız ilişkilerini bir kere daha gerginleştirmiştir. Fransa ise “tarihi miras, ekonomik menfaatler ve stratejik sebeplerle”²⁹ Akdeniz ve Kıbrıs’a daha farklı bir yaklaşım içindedir. Bugün gelinen noktada Fransa’yı Yahudi asıllı bir aileden gelen Nicholas Sarkozy yönetmektedir. Türkiye’nin AB’ye tam üyeliğine her zaman karşı çıkan ve bu düşüncelerini her ortamda ve diplomatik inceliği pek umursamadan ifade eden dönemin Fransa İçişleri Bakanı hemen bir dönem sonra yapılacak seçimlerle merkez sağın Cumhurbaşkanı adayı olarak Fransa Cumhurbaşkanı seçilen N. Sarkozy’dir.³⁰ Aynı günlerde Sarkozy’nin ortaya attığı ve gerek Türkiye gerekse Kıbrıs açısından son derece kritik ve hassas bir proje söz konusudur ki o da Akdeniz İçin Birlik Projesi adı verilen faaliyettir. Club Med olarak da adlandırılan ve Fransa’nın dünya coğrafyasının farklı noktalarında bulunan tatil köylerine de gönderme yapılan ve Avrupa, Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerini bir araya getireceği ileri sürülen bu proje sadece Akdeniz bağlamında değil, Türkiye’nin AB üyeliği ve KKTC’nin geleceği bağlamında da son derece önemlidir. N. Sarkozy, Fransa Cumhurbaşkanlığı gibi son derece önemli bu makama uluslararası Yahudi lobisinin muazzam desteği sonrasında seçilebilmiştir. İşte tam da bu aşamada Sarkozy, Türkiye’nin AB üyeliğine açıkça karşı çıkmakta, bunu çok açık ve kesin bir dille ifade etmektedir. Sarkozy’ye göre Türkiye ancak Akdeniz üzerinden AB ile irtibat sağlayabilecektir. Fransa Cumhurbaşkanı böylece Akdeniz fikrini ön plana çıkartırken sadece Türkiye’nin değil aynı zamanda Kıbrıs’ın da Avrupa ile olan irtibatı Akdeniz hattına çekilmiş olmaktadır. Her ne kadar Akdeniz İçin Birlik Projesi halen dondurulmuş veya fiilen yürürlükten kaldırılmış gibi görünse de Akdeniz’e yönelik çalışmalar aralıksız devam etmektedir. Bu arada Almanya Başbakanı Merkel ise yaptığı açıklamayla Kıbrıs’ın hukuken ve siyasi olarak sorunlu bir ülke olduğunu, bu nedenle de Avrupa Birliğine üye yapılmasının çok yanlış olduğunu belirterek Türkiye’nin Kıbrıs konusundaki haklılığını da ispat etmiştir.³¹ Merkel her ne kadar 2007 yılında söylediklerini 4 yıl sonra inkâr etse

de ada üzerindeki problemler halledilmeden GKRY'nin bütün Kıbrıs'ı temsilen AB'ye alınmasının da tam bir hata olduğunun da altını çizmiştir.³² GKRY'nin diğer üye ülkelerle beraber Kıbrıs konusunda yapılacak bütün oylamalarda taraf olmasının da büyük bir hata olduğu yine Merkel tarafından ifade edilmiştir. İlginç olan nokta ise Sarkozy Türkiye'yi Avrupa'nın dışında tutarken Merkel'in de Kıbrıs'ı Avrupa'nın dışında tutmaya dikkat etmeleridir. Bu bağlamda esasında Sarkozy'nin Kıbrıs'ta Andreas Papandreu askeri üssünü de Rumlardan almak suretiyle Fransız çıkarlarını Ortadoğu'da İsrail'in çıkarlarına ve menfaatlerine uygun bir hale getirmeye çalıştığı da görülmektedir. Aynı paralele binlerce kilometre uzaktan Irak'a sözde demokrasi getiren ABD'nin asıl amacı da petrole dayanan menfaati yanında bölgede İsrail'in güvenliğini pekiştirmek ve Ortadoğu'ya egemen olmaktır. ABD'nin daha önce saplandığı Vietnam bataklığı gibi Irak'ta da hiç ummadığı bir direnişle karşılaşması, uluslararası saygınlık kaybetmeye başlamasının ardından bölgeden çekilmesi sürecinde ve gerek ABD'de gerekse uluslararası alanda oluşan baskılar sonrasında çekilme planları yaptığı bir sırada bölgede İsrail'in stratejik güvenliğini sağlama bağlamında Türk ordusunun bölgeye çekilmesi yönünde girişimler söz konusudur.³³ Bu noktada Fransa ise İsrail'in Ortadoğu'daki yalnızlığına son verebilmek amacıyla Akdeniz Birliği projesini ısıtmaktadır. Aynı günlerde yaşanan ilginç ve göz ardı edilen bir gelişme ise Fransa'nın GKRY lehine devam eden Türk düşmanlığı ve stratejik geleceğe yönelik olarak Fransa'nın Kıbrıs adasında bir askeri üs talebinde bulunmasıdır.³⁴ Dönemin GKRY Cumhurbaşkanı Tassos Papadopoulos'un Kasım 2005 tarihinde Fransa'ya yaptığı ziyaret sonrasında varılan anlaşma gereği son dönemde başta Andreas Papandreu Baf Hava Üssü³⁵ ve Zigi (Terazi) Deniz Üssü olmak üzere hava ve deniz üslerinin öncelikle Akdeniz'de görev yapmakta olan Fransa donanmasına ve diğer askeri birimlerine destek olmak üzere Fransa'ya açılması (Star Kıbrıs 19 Mart 2012), hemen ardından Rumların Fransa ile askeri anlaşma aşamasına gelmesi adanın pozisyonunu bir kere daha gözler önüne serer. Her ne kadar Fransa tarafından yalanlansa ve yapılan anlaşmanın sadece askeri personelin karşılıklı ziyaretleri olarak gerçekleşeceği belirtilse de (Radikal 24 Ocak 2012) genellikle Fransız silahları kullanmakta olan Rum Milli Muhafız Ordusu personelinin de Fransa'da eğitimde oldukları, Rum askeri öğrencilerinin de Fransa'ya eğitime gönderilecek olması bu anlaşmanın diğer bir yüzüdür. Öte yandan bu askeri anlaşma çerçevesinin içine son dönemde İsrail ve ABD girmiş, GKRY ile İsrail neredeyse bütün İsrail donanmasının katılmasıyla Doğu Akdeniz'de bir askeri tatbikat gerçekleştirmiş ve adeta gövde gösterisinde bulunmuşlardır. Türkiye ise başta Londra ve Zürih olmak üzere uluslararası anlaşmalara aykırı olduğu, Rumların adanın tamamını temsil etme yetkisine ve hakkına sahip olmadığı ve BM çerçevesine uygun olmadığı gerekçesiyle bu antlaşmaları ve işbirliği girişimlerini kabul etmez ve 2006 yılında da Fransa'yı uyarır. Öte yandan bu anlaşma Rumların Yunanistan'ın da ince taktiği olan

“kontrollü kriz tırmandırma” stratejisinin sonucunda AB boyutunda Yunanistan’a oranla çok daha güçlü bir stratejik ortakla dayanışma içine girmesini ve Fransa’ya daha samimi ve yakın durmalarını da sağlamıştır. İngiltere ve ABD tarafından da dikkatle takip edilmekte olan bu yakınlaşma ve dayanışma adada asker bulundurma hakkını garantör devlet sıfatıyla elinde bulunduran Türkiye’yi de yakından ilgilendirmekte ve Kıbrıs sorununa çözüm amaçlı müzakerelerde adanın silahsızlandırılmasını da bir hayli güçleştirmektedir.³⁶

Bu bağlamda Kıbrıs adasını elinde bulunduracak gücün askeri kuvvet kullanarak kendi güvenliğini sağlamasının ötesinde Kafkasya, Balkanlar, Ortadoğu, Orta Asya ve Basra Körfezi gibi sıcak noktalara askeri açılımlar gerçekleştirebilmesi her zaman muhtemeldir. Özellikle Doğu Akdeniz bölgesinde yeni açılımları hedefleyen ABD’nin Irak’ta başlattığı askeri harekât öncesinde İskenderun’u üs olarak kullanma düşüncesi ve İskenderun Limanına lojistik yığınak yapması, ayrıca özellikle Ege bölgesinde Urla ve Mordoğan civarında deniz üsleri tesis edeceği yolundaki girişimleri ve NATO’nun³⁷ Akdeniz merkezinin İzmir’e nakledilmesiyle³⁸ söz konusu ülkenin Doğu Akdeniz’deki Kıbrıs adası ve bu adada bulunan İngiliz üsleri vasıtasıyla (Etkin 2010, 8) Akdeniz’i tamamen kontrolü altına alma ve Doğu Akdeniz’den Büyük Ortadoğu Projesi bağlamında farklı stratejik bölgelere açılım hedeflerine uygun görünmektedir. Bu projenin arka planında İsrail’in bulunduğu göz önüne alınacak olursa eski Fransa Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy’nin Akdeniz Birliği Projesi ve bunun ardındaki İsrail çıkarları daha net görülebilecektir. Fransa’nın bir zamanlar sömürgesi konumunda olan Suriye ve Lübnan’ın bugün İsrail’i kuşatan ve ciddi tehdit unsuru olarak görülen ülkeler olması Fransa’nın Kıbrıs’ta üs talebini de kamçulamaktadır. İsrail’in son dönemde Türkiye ile olan ilişkilerinin çok da arzu edildiği gibi olmadığı düşünülürse İsrail’in Amerika ve İngiltere’nin yanına Yahudi lobilerinin desteğiyle Fransa’yı da eklemesi doğal bir süreç gibi görülebilir. Bunun sonucu olarak Akdeniz’e kıyısı olan Avrupa’nın Hristiyan ülkelerinin de katılımıyla kurulacak olan Akdeniz Birliği de İsrail’i Ortadoğu’nun Müslüman coğrafyasından kurtaracak bir çıkış kapısı haline gelecektir. Akdeniz havzasının özellikle AB ülkelerine her yıl özellikle Kuzey Afrika kaynaklı çok büyük oranda kaçak göç yaşanan bir alan olduğu, bölgenin potansiyel olarak aktif ve pasif pek çok krize neden olan stratejik bir nokta olduğu, Kıbrıs adasının bölgedeki jeostratejik pozisyonunun da neredeyse bütün Doğu Akdeniz bölgesini içine alan son derece hassas bir yer olduğu ve Akdeniz havzasında başta Fas, Cezayir, Tunus, Mısır, İsrail, Lübnan, Suriye, Ürdün, Filistin, Güney Kıbrıs ve Malta’nın göz ardı edilmemesi gereken son derece ciddi ve neredeyse bütün Akdeniz havzasını etkileyecek ciddi anlaşmazlıklar içerisinde olduğu, bazı Afrika ve Ortadoğu ülkelerinin siyasi, kültürel, ekonomik farklılıklar içinde bulunduğu, ayrılıkların ve çatışmaların durma ihtimalinin neredeyse hiç bulunmadığı da unutulmadan yine de kültürel, ticari ve siyasi

işbirliği kurma çabaları düşünüldüğü, ayrıca Nicolas Sarkozy'nin Kuzey Afrika çıkışlı büyük kaçak göç olaylarını, uyuşturucu trafiğini, yasadışı her türlü faaliyeti engelleyerek³⁹ Arap-İsrail çatışmasına da son verecek siyasi liderlik peşinde olduğu da belirtildiğinden bu Sarkozy projesinin hangi ortak değerler ve birleştirici unsurlar üzerine oturtulacağı henüz bilinmese de AB ile rekabet edebilecek bir güç olabileceği de ilk etapta düşünülebilir. ABD ile son derece sıcak ilişki içerisinde olan Sarkozy'nin Akdeniz Birliği projesinin de kapsadığı Kuzey Afrika ve Ortadoğu'yu içine alan Büyük Ortadoğu Projesi bağlamında ABD'den Fransa'ya ve dolayısıyla da AB'ye önemli görevler talep edebileceği de düşünülebilir. Öte yandan AB'nin Kuzey Afrika ve Ortadoğu'dan kaynaklanan çeşitli sorunları bulunduğu da göz önüne alınacak olursa oluşturulmaya çalışılan Akdeniz Birliği projesinin önemi de AB ve Fransa için kendiliğinden ortaya çıkar. AB'nin bu bağlamda karşılaştığı problemlerin en başında yasadışı göç, terörizm tehlikesi, siyasal istikrarsızlık gelmektedir. AB, bu noktada tüm bu tehlikelere karşı kendi etrafında tampon bir bölge oluşturmak istemektedir. Bu tampon bölge oluşturma düşüncesi esasında AB'nin eski Sovyetler Birliği çerçevesindeki bazı ülkeleri birliğe almak suretiyle geleceğe yönelik olası bir Rus tehlikesine karşı oluşturduğu tampon bölge uygulamasıyla da benzerlikler göstermektedir. Konunun en can alıcı noktası da zaten burasıdır. Sarkozy'nin Türkiye'yi dâhil etmek istediği grup işte bu gruptur. Fransa bir yandan İsrail'e Ortadoğu'daki eski dominyonları Suriye ve Lübnan vasıtasıyla bir tehdit oluşturulmasını önlemeye çalışırken İsrail'i de bu coğrafyada hem yalnız bırakmamak, hem de etkin duruma getirmek istemektedir.

Bugünkü Durum ve Sıcak Gelişmeler

BM Genel Sekreteri Ban ki Moon'un görevi Ocak 2014 itibarıyla tamamlanan Kıbrıs Özel Temsilcisi Alexander Downer'ın son günlerde bir itibarsızlaştırma kampanyasıyla karşı karşıya kaldığı açıktır. ABD çıkışlı bazı kulis faaliyetleri Downer'ın Kıbrıs konusundaki başarısızlığı, çözüm ve sonuç odaklı çalışmaması, tarafları (Kıbrıs Rum ve Kıbrıs Türk tarafı) asgari müştereklerde buluşturamaması gibi sebeplerle AB çevrelerinde ciddi anlamda hırpalıyor. Downer'ın görev süresinin dolmaya başlaması, Özel Temsilci'nin kafasının karışık olması ve ülkesinin Londra Büyükelçiliği görevine gidip gitmeme tereddütleri arasında Downer son Kıbrıs ziyaretinin ardından eve "bavulu boş dönmekle" suçlanırken bir diğer BM Kıbrıs Özel Temsilcisi Lisa Buttenheim ise Kıbrıs Rum Devlet Başkanı Nikos Anastasiadis ile KKTC Cumhurbaşkanı Dr. Derviş Eroğlu'nu Lefkoşa'da ara bölgede müzakerelere çağırılmış durumdadır. Öte yandan bu görev için ideal adayın ABD'nin Güney Kıbrıs'taki Büyükelçisi John Keonig'in biçilmiş kaftan olduğu ileri sürülür ve bu bilgi pompalanırken ABD Dışişleri Bakanlığı Avrupa ve Avrasya İşlerinden Sorumlu Bakan Yardımcısı Victoria Nuland ise bir dizi ziyaretlerde bulunmak üzere Kıbrıs adasına da gelmiştir. Amerikalıların aniden ve baskın basanıdır türünden bu

Kıbrıs sevdası çok da hayra alamet değildir ve ciddi tehlike sinyalleri vermektedir. ABD'nin son dönemde artan bu Kıbrıs ilgisi ve özellikle Kıbrıs Türkleriyle Türkiye'yi köşeye sıkıştırarak stratejik manevraları ise ciddi anlamda baş ağrıtaacak türdendir. ABD'de özellikle Rum ve Yunan asıllı bazı grupların Türkiye'nin 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı sırasında sözde Amerikan silahları kullandığı gerekçesiyle Türkiye'yi mahkemeye verdiği ve bazı çevrelerce desteklenen bu girişime destek verenlerin sayısının 1.000'leri aştığı göz önüne alınacak olursa hukuki olarak Kıbrıs sorununun bir yerlerinde yer almaya çalışan Amerikalıların son dönemdeki yaklaşımı daha iyi anlaşılır. Ayrıca uzun süredir Akdeniz'de NATO için sözde kalıcı ve sağlam bir üs kurmaya çalışan ABD'nin bu askeri üssü doğaldır ki kendi stratejik menfaatleri için arzuladığı da zaten herkesin bildiği bir sırdan başka bir şey değildir. Özellikle son günlerde Doğu Akdeniz eksenli olarak ABD-Yunanistan-Güney Kıbrıs Rum Yönetimi-İsrail dörtlüsünün yeni kumpaslar peşinde koştuğu, "mahşerin dört atlısının" öncelikle bu bölgede bulunduğu bilinen hidrokarbon (doğalgaz) ve petrolün çıkartılmasıyla ilgili altyapının kurulması, bu noktada parsanın ABD şirketlerince yenilmesi, ardından çıkartılacak yeraltı zenginliklerinin depolanması ve Avrupa'ya nakli konusunda ince taktikler geliştirdikleri de bilinmektedir. Böylece özellikle Türkiye'nin "Rumların petrol ve doğalgazı Türkiye üzerinden nakletme dışında alternatifleri yok." tezi de bir ölçüde çürütülmüş ve Türkiye'ye ekonomik hiçbir menfaat öngörülmemiştir. Ayrıca Avrupa'ya getirilen bu enerjinin pazarlanması aşamasında ise Avrupa'nın efendisi Rusya'nın da tekeli bir anda kırılmış olacak ve ABD merkezli yeni ittifak bir taşla birkaç kuş birden avlanmış olacaktır. Ayrıca Doğu Akdeniz'de oluşturulan bu askeri güçle Rusya-İran-Çin paktına da set çekilirken uzak ve buz dağının ardında Türkiye'nin bölgedeki deniz gücü de ciddi biçimde hırpalanmış olacaktır. Türkiye'de uzunca bir zamandır ve özellikle Deniz Kuvvetleri Komutanlığı üzerine oynanan oyunların bir ayağı -belki de- böylece açığa çıkartılmış olacaktır. ABD ve bu eksenindeki müttefikleri adanın güneyinde Limasol ve Baf bölgelerini de gözüne kestirmiş durumdadır. Baf bölgesinde kalıcı bir hava üssü, Limasol'da ise ciddi bir deniz gücü konuşlandırmak düşüncesi bu bağlamda Amerikan askeri çevrelerinde uzun zamandır dillendirilmektedir.

Son olarak Antalya açıklarında ve Türk deniz yetki sahası içinde Kıbrıs Rumları adına bir takım çalışmalarda bulunan Norveç bandıralı M/V Princess adlı bir sismik araştırma gemisinin Türk Deniz Kuvvetleri'ne bağlı TCG Giresun (F-491) gemisi tarafından bölgeden uzaklaştırılması da Amerikalıları ciddi biçimde rahatsız etmiş ve Türkiye'yi sert bir şekilde uyarmalarına ve bölgede tansiyonu artırıcı hareketlerden kaçınma uyarısında bulunmalarına neden olmuştur.

Sonuç

Bugün gelinen noktada Kıbrıs adası ve özellikle Doğu Akdeniz doğrudan kıtasal ve küresel güçlerin ilgi alanlarının tam orta yerindedir. Özellikle Temmuz 2011 tarihinden itibaren gerilim stratejisine uygun olarak ortaya atılan Doğu Akdeniz’de hidrokarbon ve petrol kaynakları bulunduğu tartışmaları GKRY, Türkiye, İsrail başta olmak üzere birçok ülkeyi neredeyse savaşın eşiğine getirmiştir (Başeren 2010, 6-14). Türkiye’nin “Gerekirse savaşırız” (Kutlay 2011, 3) yaklaşımı sonrasında aynı bölgede Türk donanmasının daha fazla seyir halinde olacağını açıklaması ve Türkiye-KKTC arasında bölgede arama yapmaya yönelik olarak ABD’de atılan imzalar da tansiyonu düşürmek yerine artırmıştır. Sarkozy’nin Akdeniz İçin Birlik Projesi, Arap Baharı çerçevesinde Ortadoğu’da ısınan sular, bölgeye demir atan Rus, İran, Amerikan donanması yanında Aden Körfezi’nde deniz haydutluğuna karşı görev yapan NATO gücü, Suriye’de yaşanan karışıklıklar ve Anamur-Kıbrıs hattında 2014 yılında faaliyete geçecek olan su hattı bölgeyi tam bir cadı kazanı haline getirmiş durumdadır. Bütün girişimlere rağmen hala çözülememiş Kıbrıs Sorunu yanında buna bağlı olarak Türk-Yunan ilişkilerinin normalleşememesi, KKTC’nin meşruiyetinin tartışılması, GKRY yetkililerinin (önceki GKRY lideri Hristofyas ve şu anda ABD tarafından köşeye sıkıştırılmaya çalışılan) Anastasiadis) olumsuz yaklaşımlarının 2014 Ocak ayından bu yana Yunanistan tarafından dönem başkanlığı yapılan AB, ABD ve Batı kamuoyunda artık tepkiyle karşılanmaya başlanması da sorunun bir başka tarafını teşkil eder. Bütün bunlara yakınlarda yeniden gerileceği düşünülen Münhasır Egemen Bölge çerçevesinde Doğu Akdeniz’de devam ettirilecek hidro-karbon arama çalışmaları da eklenince Akdeniz ve özellikle de Doğu Akdeniz yeniden gerilim bölgesi haline gelecektir. Bir devletin ulusal çıkarları söz konusu olduğunda ön plana çıkan unsurlar; vatan ve milletin bölünmezliği ile bağımsızlığı, ekonomik menfaatler, bölgesel güvenlik ortamlarının sağlanmasıyla ilgili çıkarlar ve ulusal değerlerin korunmasıyla ilgili çıkarlar olarak sıralanabilir. Ulusal çıkarları derecelendirmek gerektiğinde karşımıza çıkan hususlar ise bunların ölüm kalım derecesinde, hayati öneme haiz, çok önemli ve önemli olarak sıralanabileceğidir (Dumanlı 2005, 6-7). Bu sıralama çerçevesinde Kıbrıs adası Türkiye açısından ulusal çıkarlar çerçevesinde ele alınmalıdır. Bu çıkarların korunmasında en son çare savaş olmakla birlikte askeri güç kullanımı da söz konusu olabilir. Söz konusu bu güç gösterisinin ne şekilde olacağı ise zamanın şartlarına bağlı olarak ortaya çıkacaktır. Bununla birlikte sağlam devlet geleneklerine sahip ülkelerin ince diplomasi ve dış politika yanında ülke menfaatlerinin ön plana çıktığı dönemlerde zaman zaman güç kullanımı veya en azından güç gösterisinde buldukları da akıldan çıkarılmamalıdır. Bu bağlamda özellikle Kıbrıs gibi stratejik güvenlik ve Kıbrıslı Türklerle olan kan bağı nedeniyle Türkiye’nin kendisine yakışan sağlam ve dik duruşu her şart altında sergilemesi gerekmektedir. Özellikle Doğu Akdeniz’de bölgesel ve uluslararası çıkarları

açısından başta GKRY ve İsrail olmak üzere farklı bölge ülkeleriyle askeri ve ekonomik anlaşmalar içerisine giren İngiltere, ABD ve Fransa'nın bu politikasının iyi değerlendirilmesi ve Türkiye'yi zaman içerisinde zora sokacak, köşeye sıkıştırarak ve AB hedefinden uzaklaştıracak girişimlerden de uzak durulması gerekmektedir. Üzerinde toplam 7 bayrağın (KKTC, GKRY, Türkiye, Yunanistan, İngiltere, BM ve AB) dalgalandığı Kıbrıs adası Doğu Akdeniz'de her an patlamaya hazır bir bomba görünümündedir. Jeostratejik, jeoekonomik ve askeri güvenlik çıkarları zaman zaman çakışan ve çokça da çatışan ülkelerin kazan-kazan stratejisini akliselim çerçevesinde yapmalarında fayda vardır.

Notlar

¹ Örneğin Rumların KKTC ve Türkiye'yle yaşadığı pek çok sorun yanında off-shore bankacılığı faaliyetlerinin AB üyesi olmasının ardından sona ermesiyle Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ekonomik olarak zayıf düşer ve bugün Avrupa Birliği içerisinde Yunanistan'ın ardından zincirin en zayıf halkasını teşkil eder. Ekonomik ve siyasi bütünleşmesini sağlayamayan AB ise bir yandan da Rumlar ve Yunanların sebep oldukları bu sorunlarla yüzleşmek zorunda kalmaktadır.

² Buraya konuyla ilgili olarak 11 Temmuz 2011 tarihinde Güney Kıbrıs topraklarında bulunan Zigi (Terazi) köyünde bulunan Evangelos Filorakis askeri üssünde Lübnan'a ait el konulmuş cephaneliğin havaya uçması sonucu 12 kişinin hayatını kaybetmesi bu konuda en çarpıcı örnekler arasındadır. Akşam, 11 Temmuz 2011, Timothy E. Kalley, Importance of United States Naval Forward Presence In Mediterranean Affairs, US Naval Postgraduate School, Haziran 2001, s. 53.

³ Standing Naval Force Mediterranean/Akdeniz Donanma Gücü

⁴ Tartus'da Ruslar tarafından inşa edilmiş bir deniz üssü ve askeri güç bulunmaktadır.

⁵ Burada ayrıca bölgede devamla kalmakta kararlı olan NATO ve Amerikan deniz gücü dışında La Maddalena limanında bulunan Amerikan denizaltı üssü, Almanya'nın büyük destek verdiği NATO Standing Maritime Group 2 deniz gücü ve Lübnan-İsrail çatışmasının ardından 2006 sonrasında liderliğini üstlendiği Maritime UNIFIL2 deniz harekâtından da bahsedilmesi gerekir. Natalino Ronzitti, "The Law of the Sea and Mediterranean Security", Mediterranean Paper Series 2010, The German Marshall Fund of the United States, Instituto Affari Internazionali, 2010, s.8.

⁶ Esasında Kıbrıs Rum kesiminin tek taraflı müracaatını kabul ederek Garantörlük Anlaşması'nı hiçe sayan AB gibi bazı ülkelerin de davranışları bu konuda kararsızlıklar içinde olduklarını göstermektedir. Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi'nin o dönemki başkanı Avusturyalı Carl Czernets 10 Haziran 1977 tarihli konuşmasında "Kıbrıs'taki iki toplumu bir arada temsil etmeyen bir delegasyonun Avrupa Konseyi ilkelerine aykırı olduğu açıktır. Kaldı ki halen Kıbrıs'ta nüfusun tamamını temsil eden bir parlamento da mevcut değildir." derken dönemin İngiltere Dışişleri Bakanı Malcolm Rifkind, 1996 yılında yaptığı bir açıklamada "Birleşik bir Kıbrıs Cumhuriyeti olmadığı takdirde AB'ne girmesinin söz konusu olamayacağını" belirtir. Ayrıntılı bilgi için bakınız; Turhan Feyzioğlu, "Avrupa Kuruluşları ile Kıbrıs Türk Halkı İlişkileri", The Political

And Economic Problems Of The Turkish Community Of Cyprus In The International Field, Istanbul, 1986, s. 57. Ayrıca bakınız; Cyprus Mail, 29th November 1996, Lefkoşa

⁷ 16 Nisan 2003 tarihinde Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin AB üyesi yapılması öncesinde Kofi Annan tarafından özellikle Kıbrıs Türk tarafının taleplerini karşılayacak ve her iki tarafça kabul edilebilecek bir dizi yeni öneri daha yapılmıştır. Daha sonraki süreçte BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın ABD Başkanı George W. Bush ile görüşmesinin ardından görüşmelerin 31 Mart 2004 tarihine kadar tamamlanması ve 21 Nisan 2004 tarihinde de planın adanın her iki yanında halkoymasına götürülmesi planlanır. "Report of the Secretary-General on his mission of good offices in Cyprus 1 April 2003". Ayrıca bkz. KKTC Kurucu Cumhurbaşkanı merhum Rauf R. Denktaş'ın 23 Nisan 2002 tarihinde Strasbourg'da Avrupa Birliği toplantısında yaptığı konuşma

⁸ Bu arada ABD, İsrail ve Yunanistan Doğu Akdeniz'de 26 Mart'a başlayan ve 5 Nisan 2012 günü biten Nobel Dina (Tevrat'a göre Hz.Yakup'un ilk karısı Lea'dan olan kızı) isimli müşterek bir deniz ve hava tatbikatı icra etmişlerdir. Esasında bu tatbikat Nisan 2011 tarihinde Yunanistan'ın Castellorizo/Megisti adaları bölgesinde başlatılan serinin devamı niteliğindedir. Tatbikat öncesinde basına ayrıntılı bilgi verilmemesine rağmen Yunanistan eliyle basın-yayın organlarına sızdırılan bilgiye göre tatbikat Meis, Rodos, Girit, Kıbrıs adalarını, Türkiye, Suriye, Lübnan Münhasır Ekonomik Bölgelerini (MEB) ve İsrail'in karasuları Süveyş Kanalı girişi yaklaşma sularını içeren çok geniş bir alanda icra edilmiştir. Tatbikata ABD'nin 6. Filosu, Yunanistan ve İsrail Deniz Kuvvetleri'nden su üstü gemileri (*Fırkateyn, Korvet, Hücumbot, Lojistik Destek Gemisi*), denizaltılar, helikopterler ve Hava Kuvvetleri'nden ağırıklı olarak hava savunma rolünde olmak üzere darbe uçakları katılmışlardır. Tatbikatın bir bölümüne Süveyş Kanalı yoluyla Basra Körfezi'ne intikal aşamasında bulunan İngiliz Deniz Kuvvetleri unsurları da iştirak etmiştir. Tatbikat Doğu Akdeniz'de bulunan petrol ve doğal gaz platformlarına saldıracak "Türk askeri hava gücüne çok benzeyen (against "virtual enemy forces" that bear great resemblance to the Turkish aeronautical forces)" muhtemel düşmanın önlenmesi ve cezalandırılması senaryosuna dayandırılmıştır. Doğu Akdeniz'de Yunanistan'ın çıkar birlikteliği ve Enosis hayali içinde olduğu GKRY'nin ve İsrail'in doğal gaz platformları mevcuttur. Yapılan en son araştırmalar göstermiştir ki bölge doğal gaz ve petrol kaynakları açısından çok zengindir. İsrail kendi MEB'i içinde bulunan Yam Tethys, Levathan, Tamar ve Dalit sahalarında derinde bulunan doğal gazın çıkarılması için uluslararası ortak aramaktadır. Bundan da anlaşılacağı gibi bölge çok yakın zamanda platformlarla dolu olacaktır. Bu platformlardan GKRY'ne ait olanlara doğaldır ki Türkiye tehdit olarak algılanmaktadır. Çünkü Kıbrıs'a ait zenginliklerin tek başına Rumlar tarafından kullanılmasının kabul edilemeyeceğini, gerekirse bu platformlara karşı güç kullanacağı Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı tarafından dile getirilmiştir. İsrail'e ait platformlara ise İran ve Suriye tehdittir. Çünkü bu ülkeler kendilerine müdahale edilmesi durumunda İsrail'in her türlü çıkarlarına saldıracaklarını en yetkili ağızlardan söylemişlerdir. Tatbikatın kolayca görülen ikincil hedefi GKRY ve İsrail'e ait olan ve çok yakın zamanda sayısı artacak ve işletilmesinde ABD'nin de ekonomik çıkarları olan petrol ve doğal gaz platformlarının korunmasına yöneliktir. Tatbikatta platformların denizaltılardan torpido, su üstü gemilerinden ve denizaltılardan güdümlü mermi, darbe uçakları ve helikopterler tarafından hava taarruzları ve karadan yapılabilecek balistik füze saldırılarına karşı savunma eğitimleri icra edilmiştir. Tatbikatın ilk bakışta kolayca görülmeyen ve uzman bakış isteyen birincil hedefi ise muhtemel

bir İran müdahalesinde İsrail'e karşı İran ve müttefikleri tarafından yapılacak olan füze saldırısında savunma tedbirlerini, koordinasyon hususlarını ve füze kalkanını denemektir. Bu tatbikata doğal olarak ABD denetiminde Kürecik'te bulunan füze kalkanına ait AN/TPY-2 radarı da iştirak etmiştir. Ayrıca bu tatbikat içinde Doğu Akdeniz'den İran'a yapılacak balistik füze taarruzlarının da kontrol ve koordinasyonu denenmiştir. Tatbikat ABD uçak gemisi USS Enterprise'den yönetilmiş, tatbikat sonunda bu gemi körfez ve yaklaşma sularındaki 3. uçak gemisi olmak üzere Arap Denizi'ne doğru ileri harekete geçmiştir. Tatbikatın ayrıca iki mesajı vardır. Birincisi İran'a "Eğer direnirsen müdahale kaçılmazdır." Bu mesaj İran tarafından algılanmış ve tatbikatın düşmanca olduğu açıklanmıştır. İran ve Suriye'nin arkasında duran Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov ise çok sert bir açıklama yaparak "İran'a yapılacak önleyici saldırının uluslararası hukuku ve yasaları hiçe saymak anlamına geleceğini, ABD ve İsrail'in İran ve Suriye'yi tehdit etmeyi durdurmasını, Suriye'ye karşı dış müdahaleye karşı olduklarını ve savunacaklarını" söylemiştir. İsrail tarafından ikinci mesaj ise doğaldır ki Türkiye'yedir ve daha önce aynı sulara yürütülen Reliant Mermaid isimli tatbikata gönderme yapılarak yerine Türkiye'yle devamlı çatışma içinde olan ve sorunlar yaşayan Yunanistan'ın alındığı ve hemen Türk karasularının neredeyse içinde Meis civarında tatbikat yapıldığı belirtilerek gözdağı verilmesidir. Yunan gazeteci Stella Tsolakidou ise Greep Reporter'da yayımlanan yazısında iflas etmiş Yunan ekonomisinin kukla hükümeti ABD, AB v İsrail'in sömürgeci jeostratejik ve askeri ihtiyaçlarını karşılamak için hizmete ve servise sürüklediğini, diğer taraftan Yunan ve Kıbrıs Rum halkının bütün bu olup bitenlerden habersiz olduğunu ifade eder. Öte yandan daha önce sadece Orta Anadolu semalarında gerçekleşen ve Konya 3. Ana Jet Üs Komutanlığı bünyesindeki muharip unsurların yanı sıra İncirlik Hava Üssü'ndeki NATO unsurlarının katılımıyla gerçekleşen Anadolu Kartalı Tatbikatı 2-14 Nisan 2012 tarihinde bu yıl Orta Anadolu'nun yanı sıra tarihinde ilk kez Deniz Kuvvetleri Komutanlığı unsurlarının da katılımıyla Akdeniz'de de icra edilmeye başlanmıştır. Greek Reporter, 28 Mart 2012, The Times of Israel, 1 Nisan 2012, Sabah, 28 Mart 2012. Bosphorous Naval News, 29 Mart 2012, <http://www.ulusalkanal.com.tr/dunya/turkiyeden-intikam-icin-noble-dina-adi-verildi-h2137.html>.

http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Society_&_Culture/nobledina.html

⁹ ww.eud.org.tr/TR/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFAAAF6AA849816B2EF7E588974FB372C6B

¹⁰ Ada topraklarının 254 kilometrekarelik bir kısmı olan %2.7'lik bir kısmını işgal etmekte olan İngiliz üslerinde yaklaşık 10.000 asker bulunmaktadır. Bu İngiliz askeri gücüne ilaveten üslerde ayrıca 2.668 Kıbrıslı Türk ve Rum çalışan da bulunmaktadır. Bu tesislerin kuruluş tarihi ise 1948 yılında Lefkoşa'dan yayın yapmaya başlayan FBS radyosuna kadar uzanır.1948 yılında Filistin bölgesinden, 1954 yılında da Süveyş'ten çekilen İngiltere'nin elinde kalan tek askeri üs yapımında Kıbrıslı Türkler ve Rumların da görev yaptıkları bu tesislerdir. Öte yandan üslerde sadece bu askerler bulunmamaktadır. İngiltere'de Cheltenham istihbarat merkeziyle bağlantılı olarak çalışan hassas dinleme, haberleşme ve gözetleme sistemleriyle donatılmış olan üslerde nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlar bulunduğu da ileri sürülmektedir. Adadan Türk askeri varlığının zaman içerisinde çekilmesini talep eden Annan Planı'nda İngiliz üsleriyle ilgili bir yaptırım sözü konusu değildir. Adadaki Türk ve Rum/Yunan askeri mevcudiyetinin tamamen konvansiyonel silahlara sahip olduğu, buna karşılık İngiliz üslerinde NBC silahlarının bulunduğu göz önüne alınacak olursa bu durum tam bir tezat olarak ortaya çıkar. Adanın

silah tehdidinden tamamen arındırılması gibi bir gerekçenin ortaya atılması halinde öncelikle çok daha tehlikeli boyutta olan, şu anda bile adada kansere yakalanma riskini arttırdığı ileri sürülen bu üslerdeki NBC silahlarının ortadan kaldırılması gerekmektedir. Bu bağlamda, gittikçe küçülmekte olan ve zaman içinde sömürgelerinin neredeyse tamamını kaybeden İngiltere'nin hangi bilinmeyen sebeple bu küçük adadaki iki üs konusunda ısrarcı ve tavizsiz olduğu sorgulanması gereken bir konudur. Ahmet An, Kıbrıs Sorununun Perde Arkası, Gelenek Yay., İstanbul, Temmuz 2000, s. 56.

¹¹ Bu üslerle ilgili olarak İngiltere Dışişleri Bakanlığı "üslerin jeopolitik öneme sahip ve Birleşik Krallığın uzun vadeli milli güvenlik çıkarları açısından yüksek öncelikli bir bölgede bulunduğu" açıklamasını yaparken İngiliz yetkililerin ve üs mensuplarının tahrikkar bulunan açıklamaları nedeniyle Ekologlar ve Çevreciler Hareketi milletvekili Yorgos Perdakis tarafından Güney Kıbrıs'ta meclis gündemine getirilen İngiliz üslerinin varlığına son verilmesiyle ilgili karar Rum meclisinin 22 Mart 2012 tarihli oturumunda tartışılır ve uygulanabilirliği ve meşruiyeti tartışılıyor olsa da oybirliğiyle bu üslerin kapatılması yönünde bir karar alınır. Havadis, Yeni Düzen, Star, Kıbrıslı, 23 Mart 2012. Ayrıca bkz. http://www.cnnturk.com/2012/dunya/03/23/rum_meclisinden_ingiliz_usleri_karari/654425.0/index.html

¹² Örneğin üsler bölgesindeki Beyarmudu Türk köyünün tarım arazisinin büyük bir kısmı üssün askeri sınırları içinde kaldığından tarım yapılamamakta ve ekonomik kayıplara neden olmaktadır.

¹³ Tunus'ta 26 yaşında üniversite mezunu, işsiz bir tablacı genç polis tarafından hayatını kazandığı tablası gasp edilince haksızlığa ve ümitsizliğe dayanamarak kendisini yakarak öldürmüştür. Tunuslu Mohammed Buozizi adlı bu genç Arap halk ayaklanmasının sembolü ve kıvılcımı olarak tarihe geçmiştir.

¹⁴ Şüphesiz NATO'nun Ortadoğu coğrafyası ve özellikle Kuzey Afrika'ya yönelik olarak geliştirdiği güvenlik stratejisinin çok farklı sebepleri bulunmaktadır. Özellikle terörizm, kitle imha silahlarının yaygınlaşması ve artış göstermesi, iç çatışmalar ve savaşlar nedeniyle istikrar ve güven ortamından uzak bir görüntü çizen devletlerin durumu, uluslararası ve kıtalararası organize suç örgütleri ve çetelerin faaliyetleri bunlar arasında sayılabilir. NATO'nun bütün bunların dışında ve Avrupa sınırları dışında halen Afganistan'da böyle bir hareket yürüttüğü, ayrıca deniz haydutluğuna (korsanlığına) karşı Akdeniz'de çok uluslu bir güç bulundurduğu ve etkin operasyonlar yaptığı ve halen ABD askerlerinin çekilmesinin ardından Irak'ta Irak ordusuna yönelik askeri eğitimler icra ettiği de unutulmamalıdır. NATO, Security Cooperation, North Atlantic Treaty organization Public Diplomacy Division, Belçika, 2011, s. 2.

¹⁵ Halen Avrupa'nın doğal gaz ve petrol ihtiyacının %65'lik bir kısmı doğrudan Akdeniz üzerinden aktarılmaktadır ve bu coğrafyada güvenli ve istikrarlı bir durumun olması sadece ihracat ve taşımacılık bağlamında değil bölgedeki enerji üreticileri ve petrole doğal gazın transit olarak geçtiği ülkeler anlamında da stratejik öneme sahiptir. NATO, Security Cooperation, North Atlantic Treaty organization Public Diplomacy Division, Belgium, 2011, s. 3.

¹⁶ Bu durum Mahan'ın deniz stratejisine son derece uygun bir durumdur. Mahan'a göre "gediş geliş halindeki gemiler geri dönebilecekleri güvenli limanlara sahip olmalıdır" ve olabildiği kadar uzakta yolculuk boyunca ülkesinin korunması ile takip edilmelidir." Alfred Thayer Mahan, a. g. e., s. 46.

¹⁷ Şüphesiz AB'nin Avrupa-Akdeniz Ortaklığı çerçevesinde güvenlik stratejisini yasadışı göç, terörizm, silahlanma, radikal akımlar, uyuşturucu trafiği gibi tehditler ve enerji

güvenliği sorunu gibi sorunlar oluşturmaktadır ve AB bu sorunları ortadan kaldırmak veya en azından asgariye indirmek için siyasi denetim mekanizması olan Avrupa Akdeniz Ortaklığı'nı devreye sokmaktadır ve bu ortaklık çatışma önleyici, önleyici diplomasi, kriz yönetimi, barış yapıcı gibi kapsamlı ve işbirliğine dayalı bir güvenlik sistemi sunmaktadır. Öte yandan bir dönem Türkiye'yi de yakından ilgilendiren Büyük Ortadoğu Projesi (BOP) ile AB'nin bu güvenlik ortaklığı son derece farklıdır ve BOP'un bu güvenlik stratejisi karşısında engel olduğu bile ifade edilebilir.

¹⁸ Bu konuyla ilgili ilk dava Mihalis Tuzmaz, Nikolas Kacilaris ve Marula Tombazu isimli Rumlar tarafından ABD'nin Columbia Eyalet Mahkemesi'nde Türkiye ve KKTC aleyhine eski mallarına ulaşamamaları ve kullanamamalarının karşılığı olarak 400 milyar dolar, manevi tazminat olarak da toplam 1 trilyon dolarlık dava açılmasıyla başlar. ABD vatandaşı da olan Rumlar adına dava açan Athan Çimbisiz isimli Rum avukat, Türkiye'nin 1974'te insan hakları ihlallerinde bulunduğunu ve bunu Amerikan silahlarını kullanarak yaptığını savunur. Radikal, 17 Aralık 2009.

¹⁹ Bu bağlamda İsrail'in Türkiye ile ilgili de eko-stratejik bir sorunu ortaya çıkabilir. Buna göre özellikle su sıkıntısı içinde bulunan bazı Ortadoğu ülkeleriyle ve İsrail'le ortaklaşa yürütülen Barış Suyu Projesi de Doğu Akdeniz ve Kıbrıs adasında ortaya çıkabilecek muhtemel sorunlardan fazlasıyla etkilenecektir.

²⁰ Bu askeri güç halen adadaki Amerikan Büyükelçiliği'nin koruması ile ilgili bir görev üstlenmiş durumdadır. Birliğin kod numarası ve posta adresi ise US NAVY 17052 BR olarak belirlenmiştir. Jeff Ertughrul, The Postal Services of Military Forces In Cyprus, Londra, Mart 1996, s. 41.

²¹ Bugün itibarıyla nükleer ve kimyasal silahların depolandığı Akrotiri ve Dikelya üslerinde, 1500'ü hava gücü ve 2300'ü kara gücü olmak üzere, toplam 10.000 İngiliz askeri ve sivil personel ile beraber bunların aileleri bulunmaktadır. Dikelya'daki gizli haberleşme merkezi, ayrıca İngiltere'deki Cheltenham istihbarat merkeziyle de ilişkilidir. Bunun için bkz... Ahmet An, Kıbrıs Sorununun Perde Arkası, Gelenek Yayınları, 2000, s. 112.

²² BM eski Genel Sekreteri Kofi Annan'ın "yolun sonu" olarak nitelendirip ve "10 Mart 2003 tarihinde Lahey'de referanduma evet demezseniz bu iş biter." dediği 3. Annan Planı'na göre Karpaz bölgesi Türklere bırakılırken KKTC'nin narenciye, sebze, meyve ihtiyacının neredeyse tamamının karşılandığı Güzelyurt bölgesinin tamamı ve Mesarya Ovası'nın önemli bir bölümü Rumlara bırakılmaktadır. Ayrıca Rumlara göre Akrotiri ve Dikelya İngiliz üslerinin %45'lik bir kısmı da özerkliğinden arındırılacaktır. Ada toprağının 51.2'lik bir kısmı kadar olan 115 kilometrelik bu araziden Türk tarafına kalacak pay ise sadece %10 olacaktır. Ancak İngilizler de, Rumlar da bu planı ciddiye almaz. Öte yandan Rumların 2004 yılında AB ile imzaladığı Katılım Antlaşması çerçevesinde İngiliz üslerini garanti altına almak zorunda kaldıklarını, böylece imzalanan antlaşmalardan birisinin Katılım Antlaşması, diğerinin de Kıbrıs adasında İngiliz üslerinin ve İngiliz idaresinin egemen mevcudiyetini korumaya yönelik antlaşma olduğunu belirtmek gerekir. Bu da İngiltere'nin bu üsleri azami derece kullanmak düşüncesinde olduğunu açık bir göstergesidir. Soyalp Tamçelik, "Kıbrıs'ın Batı Dünyası Açısından Stratejik Önemi ve Siyasi Algılamaları", İkinci Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu, Cilt III, 21-25 Ekim 2010, Seferihisar/İzmir, s. 227.

²³ Libya Harekâtı sırasında söz konusu Fransız uçak gemisi üzerinden Fransız savaş uçakları tarafından 1.350 sorti gerçekleştirilmiş ve harekâtın tamamlanmasının ardından Charles De Gaulle bakım ve lojistik destek sağlamak amacıyla 10 Ağustos 2011 tarihinde

Fransa'nın Toulon limanına çekilmiştir. Söz konusu uçak gemisi halen Güney Kıbrıs yakınlarında demir atmış durumdadır.

²⁴ Türkiye'nin tam üyeliği durumunda AB, Strateji belgesinde belirtilen küresel oyuncu olma hedefine yaklaşacaktır. Bu belgedeki tehditlere daha etkili karşı koyabilecektir. Ortadoğu, Güney Kafkasya ve Orta Asya ile ilişkileri daha da artacaktır. ABD, Rusya ve Çin'e karşı önemli bir avantaj yakalayacaktır. Bu bölgeye yapılabilecek bir müdahalede Türkiye'yi üs olarak kullanabilecektir. Enerji kaynaklarının güvenliğini sağlayabilecektir. Su kaynaklarının kullanımında söz sahibi olacaktır. Belki de en önemlisi askeri gücü Türkiye'nin de katılımıyla artacaktır. Cihangir Dumanlı, "AB Üyelik Sürecinin Güvenlik Boyutu", Cumhuriyet Strateji, Sayı 72, 14 Kasım 2005, İstanbul, s. 18.

²⁵ Bütün bu art niyetli çalışmalara karşılık KKTC ve TC arasında en üst düzeyde imzalanan 20 Ocak 1997 tarihli deklarasyonla Türkiye'nin garantörlük haklarının kaldırılmayacağı ve sulandırılmayacağı, Kıbrıs Türk halkının uluslararası anlaşmalardan doğan egemenlik haklarından ve siyasi, hukuki eşitliğinden vazgeçilemeyeceği, Rumların sahte Kıbrıs Cumhuriyeti unvanıyla adanın tümüne sahip çıkmalarına müsaade edilmeyeceği, Türkiye ile Yunanistan arasında uluslar arası anlaşmalarla Kıbrıs ve Doğu Akdeniz'de tesis edilmiş hassas dengenin bozulamayacağı, KKTC ekonomisinin sorunların aşılması ve güçlü bir yapıya kavuşturulması için gerekli desteğin sağlanacağı ve belki de en önemlisi KKTC'ne yapılacak bir saldırının Türkiye'ye yapılmış sayılacağı vurgulanır. Dönemin KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanı Taner Etkin'in 11 Mart 1997 tarihinde Lefkoşa'da düzenlenen "Yurtdışında Yaşayan Kıbrıslı Türkler IV. Kongresi"nde yaptığı konuşma. Bu deklarasyonun tam metni için Ahmet C. Gazioğlu, *Two Equal and Sovereign Countries*, Lefkoşa, 1997, s. 133.

²⁶ KKTC Dışişleri Bakanlığı ve Savunma Bakanlığı'nın Avrupa Parlamentosu'nun 9 Ekim 2002 tarihli aday ülkelerle ilgili açıklamasına karşılık aynı gün yayımladığı bildiri.

²⁷ Öte yandan özellikle İngiltere ve ABD'nin Rumları adanın meşru hükümeti olarak görmeye davet eder politikası sonucunda Kıbrıs sorununun farklı platformlara çekilmesiyle beraber Yunanistan'la Türkiye arasındaki sorunlar zaman içerisinde hem sayıca artış göstermiş, hem de içinden çıkılmaz bir hale gelmiştir. Zaman zaman her iki tarafta siyasi problemlerin çözümü konusunda ekonomi, kültürel faaliyetler ve turizm gibi farklı alanlarda bir takım girişimler yapılsa da "Avrupa'nın haylaz çocuğu" Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı resmi politikasında gerçekçi bir değişim ve yumuşama olduğunu ifade etmek güçtür. Öte yandan bugüne kadar Türkiye ile girdiği bütün çatışma alanlarında Batılı devletlerden destek gören Yunanistan, bir NATO ülkesi olarak Türkiye ile askeri bir çatışmanın içine girmekten doğaldır ki kaçınmaktadır. Kıbrıs konusunda böyle bir zorlanmanın içine girmiş Türkiye'nin de aynı şekilde bir çatışma ortamına girmekte fazla hevesli davranmayacağı açıktır; ancak ortaya çıkan bu durum Yunanistan'ın her uyumsuzluk alanında kendi lehine bir şeyler koparmasıyla sonuçlanmaktadır. Türkiye'nin hukuki haklarına zaman içerisinde tecavüz eden ve böylece Büyük Yunanistan yolunda ilerleyen ve zaman zaman Türkiye'yi bu genişleme ve yayılma karşısında engel olamayacak kadar zayıf ve güçsüz gördüğünü hissettiren Yunanistan'a karşı bu durum öncelikle siyasî planda ele alınmalıdır. Adel Safty, "Filistin ve Kıbrıs Sorunu: Adalet, Hukuk ve Politika", Kıbrıs'ın Dünü Bugünü ve Geleceğe İlişkin Vizyonu Sempozyumu, 12-14 Haziran 2001, Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa, s.203.

²⁸ Burada kastedilen husus Osmanlı İmparatorluğu ile başlayan ve Türkiye Cumhuriyeti devleti ile devam eden süreçte 1915 Ermeni tehciri, ardından Büyük Mübadele, İkinci Dünya Savaşı döneminde Varlık Vergisi nedeniyle Yahudilerin ülke dışına çıkmak

zorunda kalmaları, ardından 6/7 Eylül 1955 olayları ve son olarak da 21 Aralık 1963 tarihinde Kıbrıs'ta başlayan Rum saldırılarının ardından 1964 yılında Türkiye'de yaşayan Yunanlar sınır dışı edilmeleriyle ilgili olarak bu durumun Türkiye aleyhinde din eksenli bir suçlamaya çevrilmesidir. Bu konu özellikle Avrupa Birliği'ni Hristiyanlar Kulübü olarak algılayan bir kesim tarafından farklı zamanlarda seslendirilmektedir.

²⁹ Fransa'nın NATO üyesi olmadığı dönemde donanmasını "Naval On Call Force in The Mediterranean (NANOVFORMED-NATO Akdeniz Acil Destek Gücü)" için tahsis etmesi ve Force d'Action (Rapid Deployment Force-Acil Müdahale Gücü) gibi son derece etkili ve stratejik bir kara gücünü oluşturarak ülke dışında ABD'yle birlikte 1958 Lübnan Krizi gibi çatışma bölgelerinde kullandığı ve askeri gücünü de NATO ve NATO dışı olarak planladığı göz ardı edilmemelidir. Rocco Vıglietta, The US Presence In The Mediterranean Sea As A Result of National Interests In The Area And NATO Involvement, US Army War College, Carlisle Barracks, PA, 1989, s. 11. Ayrıca bkz. Timothy E. Kalley, Importance of United States Naval Forward Presence In Mediterranean Affairs, US Naval Postgraduate School, Haziran 2001, s. 38.

³⁰ Fransa Cumhurbaşkanı seçimini kazanmasının ve cumhurbaşkanlığı koltuğuna oturmasının hemen ardından bir adım daha ileri giderek Sarkozy Türkiye'nin AB üyeliği konusunda 'imtiyazlı ortaklık' önerisini Kıbrıs Rum kesiminin tanınması şartına bağlar. Sarkozy ayrıca imtiyazlı ortaklık önerisinin içerisini doldurmaya çalışırken refah seviyesi yüksek Avrupa pazarına ulaşmak isteyen ülkelerin ürün kalitesi ve kontrolleri açısından iç pazarla ilgili tüm AB müktesebatını ve standartlarını uygulamaya geçirmekle yükümlü tutulmasını talep eder. AB'nin mutlaka imtiyazlı ortaklık ilişkisi kurması gereken ülkelere birinin Türkiye olduğunu ileri süren Sarkozy, Türkiye'yi hedef alarak hiçbir aday ülkenin AB'nin GKRY dâhil 25 üyeden oluştuğu gerçeğini inkâr etmeye hakkı olmadığını da belirtir.

³¹ <http://www.haberpan.com/merkel-rum-kesimi-hataydi-haberi/>. <http://www.odatv.com/n.php?n=merkel-kibris-konusunda-neden-karar-degistirdi-120111200>

³² <http://www.odatv.com/n.php?n=merkel-kibris-konusunda-neden-karar-degistirdi-120111200>

³³ Türkiye'nin askeri bağlamda bölgeye kaydırılması ve Ortadoğu'da görev alması açısından bugünlerde yeni girişimler de söz konusudur. Özellikle İsrail tarafından kara, hava ve deniz gücü kullanılarak Gazze kentine yönelik olarak başlatılan saldırılarda 1.300'ü aşkın masum sivilin öldürülmesi ve Gazze şehrinin adeta harabeye dönmesinin ardından Türkiye'nin bölgede oluşturulacak Birleşmiş Milletler askeri gücünde veya çokuluslu askeri kuvvet içerisinde görev alması yönünde bazı düşünceler de ortaya atılmaktadır. Türkiye tarafından bölgeye askeri güç gönderilmesini talep edenlerin bir kısmı ise bu konuda Filistin'in el-Halil kentinde görev yapan uluslararası askeri güç TIPH (Temporary International Presence in Hebron) bünyesinde Türk askerinin başarıyla görev yaptığını ve İsraililerle Filistinliler arasında gayet başarılı bir tampon görevi üstlendiklerini de belirtmektedirler.

³⁴ <http://www.politikcity.de/forum/archive/index.php/t-17320.html>

³⁵ Söz konusu bu deniz üssü Lübnan Krizi sırasında Fransa tarafından askeri amaçlı olarak kullanılmıştır.

<http://www.diplomatikgozlem.com/TR/belge/1-4908/akdenizde-tehlikeli-oyun.html>.

³⁶ European Parliament Secretariat Working Party Task-Force "Enlargement", Turkey and Relations with the European Union, Briefing No.7, PE 167.407/rev.3, Luxembourg, 10 Feb.2000.

³⁷ NATO'nun krizi önleme stratejisi yanında krizi kontrol altında stratejisi de askeri olduğu kadar siyasi çatışmaların önlenmesine yöneliktir ve özellikle savaş dışı zamanlarda üstlenilen en önemli görev de çatışmaların önlenmesi süreciyle ilgilidir. Şüphesiz Soğuk Savaş sürecinde Anadolu'ya yönelik saldırılar konusunda da görev verilen NATO'nun bugün itibarıyla Doğu Akdeniz ve Kıbrıs eksenli coğrafyada özellikle küçük çaplı çatışmalara hazır olması da beklenmektedir. Ted Greenwood, *US And NATO Force Structure And Military Operations In The Mediterranean*, Institute for National Strategic Studies, Washington DC, 1999, s.3

³⁸ Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun DSP Genel Başkanı Masum Türker'le yaptığı görüşmede bu NATO merkezi resmen ifade edilmiştir. Kıbrıs, 25 Mart 2011

³⁹ Akdeniz'le ilgili olarak ortaya atılan her türlü güvenlik haritasında İtalya, Rusya ve Türkiye suç örgütlerinin en çok tercih ettiği hatlar, Arnavutluk, Hırvatistan, Mısır, Ürdün, Lübnan, Fas, Romanya, İspanya, Tunus ve Suriye de dâhil 21 ülke artan suç oranları, özellikle Akdeniz'deki Korsika, Kıbrıs, Sardunya ve Sicilya adaları farklı suç örgütleri ve suç vasıfları, Balkanlar üzerinden gelen uyuşturucu trafiği, İspanya ve Türkiye kaçak göçmenlerin giriş yaptığı ana kapılar, Kıbrıs, Malta ve Monako kara para aklama istasyonları, bu coğrafyadaki Libya, Sudan, Suriye, Irak ve İran ise çeşitli dönemlerde terörist faaliyetlere verdikleri destekle ön plana çıkmaktadırlar. Stephen J. Blank, *Mediterranean Security Into The Coming Millennium*, US Department of State, Washington DC, 1999, s. 37.

Kaynakça

A- Basılı Eserler

- Alasya, Halil Fikret. 1964. *Kıbrıs Tarihi ve Kıbrıs'ta Türk Eserleri*, Ankara.
- An, Ahmet. 2000. *Kıbrıs Sorununun Perde Arkası*. İstanbul.
- Atun, Hakkı. 1996. *Dış ve İç Politikada Son Durum; Değişim ve Demokrasi*. Lefkoşa.
- Başeren, Sertaç Hami. 2010. *Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı*. İstanbul: Türk Deniz Araştırmaları Vakfı Yay.
- Blank, Stephen J. 1999. *Mediterranean Security into the Coming Millennium*. Washington DC.: US Department of State.
- Bryant, Alvin M. 1978. *United Kingdom Military Installations in the Mediterranean-Capabilities and Future Prospects*. PA: US Army War College. Carlisle Barracks.. 1978
- Englehardt, Joseph P.1990. *The Strategic Impostance of The Mediterranean*. Pennsylvania: US Army War College.
- Ertughrul, Jeff. 1996. *The Postal Services of Military Forces in Cyprus*. Londra.
- Gazioglu, Ahmet C. 1997. *Two Equal and Sovereign Countries*. Nicosia.
- Harp Akademileri Komutanlığı. 1994. *Bugünün ve Geleceğin Dünya Güç Merkezleri ve Dengeleri ile Türkiye'ye Etkileri*. İstanbul.
- Greenwood, Ted. 1999. *US and NATO Force Structure and Military Operations in the Mediterranean*. Washington Dc.: Institute For National Strategic Studies..
- İlhan, Suat. 1989. *Jeopolitik Duyarlılık*. Ankara.
- İlhan, Suat. 1993. *Türkiye'nin ve Türk Dünyası Jeopolitiği*. Ankara.

- Joseph, Joseph S. 1985. *Cyprus: Ethnic Conflict and International Concern*. New York: Peter Lang.
- Kalley, Timothy E. 2001. *Importance of United States Naval Forward Presence in Mediterranean Affairs*. US Naval Postgraduate School.
- Keser, Ulvi. 2000. *Kıbrıs 1914–1923 Kıbrıs'ta İngiliz Esir Kampları Fransız Ermeni Kampları Ve Atatürkçü Kıbrıs Türkleri*. Lefkoşa.
- Keser, Ulvi. 2002. *Kıbrıs'ta Türk-Yunan Fırtınası 1940-1950-1960-1970*. İstanbul: Boğaziçi Yay.
- Mahan, Alfred Thayer. 2003. *Deniz Gücünün Tarih Üzerine Etkisi*. İstanbul.
- NATO. 2011. *Security Cooperation*. North Atlantic Treaty Organization Public Diplomacy Division.
- Sözen, Ahmet. 1998. *The Cyprus Conflict and The Negotiations*. Ankara.
- Stephen, Michael. 2000. *The Cyprus Question*. Londra.
- Tarakçı, Mustafa. 1997. Kıbrıs Barış Harekâtı. Basılmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara.
- Thubron, Colin. 1986. *Journey into Cyprus*. Middlesex.
- Uluslararası İlişkiler Ajansı. 1992. *Kıbrıs Gerçeğinin Bilinmeyen Yönleri*. İstanbul.
- Ülger, İrfan Kaya ve Ertan Efeğil. 2001. *Kıbrıs Meselesi Bugünü ve Yarını*. Ankara.
- Viglietta, Rocco. 1989. *The US Presence In The Mediterranean Sea As A Result of National Interests In The Area and NATO Involvement*. PA: US Army War College, Carlisle Barracks.
- Uslu, Nasuh. 2000. *Türk – Amerikan İlişkilerinde Kıbrıs*. Ankara: 21. Yüzyıl Yay.

B- Makaleler, Tebliğler

- Alasya, Halil F. 1999. Kıbrıs'ın İngiliz İdaresine Geçışı. *Bilge Dergisi* 20, 67.
- ATAN, Atilla. 1986. Yeni Bir Türk Devletinin Doğuşu-Kıbrıs. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi* 14, 57.
- Atay, Mehmet. 2000. Uluslararası Jeopolitik Egemenlik Mücadelesinde Kıbrıs'ın Stratejik Konumu ve Akdeniz'de Bölgesel Güvenlik. *Uluslararası III. Kıbrıs Araştırmaları Kongresi*. Gazi Mağusa: Doğu Akdeniz Üniversitesi Yay.
- Boening, Astrid B. 2007. Multilateral Security in the Mediterranean Post-Cold War; NATO's Mediterranean Dialogue and the EuroMed Partnership. *Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series* 7 (10), 3.
- Coufoudakis, Van. 1977. United States Foreign Policy and The Cyprus Question. Cyprus Reviewed: A Seminar on The Cyprus Problem, Lefkoşa.
- Dumanlı, Cihangir. 2005. Anadolu'nun Batı'dan Kuşatılması. *Cumhuriyet Strateji*, İstanbul, 18 Nisan, 42, 6-7.
- Dumanlı, Cihangir. 2005. AB Üyelik Sürecinin Güvenlik Boyutu. *Cumhuriyet Strateji*, Sayı 72. 14 Kasım 2005. İstanbul. s. 18.
- Eslen, Nejat. 2005. Kıbrıs'ın Stratejik Önemi. *Cumhuriyet Strateji*, 18 Nisan, 42, 8.
- Etkin, Taner. 2010. Kıbrıs'ta İngiliz Üsleri. *Kıbrıs Türk Stratejik Araştırmalar Dergisi* 8, 6.
- Fevzioglu, Turhan. 1986. Avrupa Kuruluşları ile Kıbrıs Türk Halkı İlişkileri. *The Political and Economic Problems of the Turkish Community of Cyprus in the International Field*. İstanbul: Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı.
- Fırat, Melek. 2002. *Yunanistan'la İlişkiler. Türk Dış Politikası*. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Kutlay, Mustafa. 2011. Doğu Akdeniz’de Sertleşen Rekabet; Güney Kıbrıs Rum Yönetimi-Türkiye Gerginliğinin Analizi. *Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK) Analiz 13*, 3.
- Masadeh, Ahmad. 2008. NATO’s Mediterranean Dialogue. *Seguridad y Defensa Mediterraneo*. Aralık, Barselona.
- Öznacar, Huriye Sevay. 1996. Batırılmayan Ada Kıbrıs. *Kıbrıs Mektubu Dergisi* 9 (7), 23.
- Öztürk, Osman Metin. 2001. Doğu Akdeniz’in Güvenliği ve Kıbrıs. Kıbrıs’ın Dünyü Bugünü ve Geleceğe İlişkin Vizyonu Sempozyumu. 12-14 Haziran, Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa.
- Ronzitti, Natalino. The Law of the Sea and Mediterranean Security. *Mediterranean Paper Series*. 30 September, Washington: Instituto Affari Internazionali.
- Sabit, Hünelp Alit. 2000. Kıbrıs’ta Nasıl Bir Çözüm? *Benim Kıbrıs’ım* 9, 2.
- Safty, Adel. 2001. Filistin ve Kıbrıs Sorunu: Adalet. Hukuk ve Politika. Kıbrıs’ın Dünyü Bugünü ve Geleceğe İlişkin Vizyonu Sempozyumu, 12-14 Haziran, Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa.
- Sonyel, Salahi Ramadan. 1995. İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Türklerinin Varlık Savaşımı. *Bellekten*. LIX. 224, 168.
- Tamçelik, Soyalp. 2010. Kıbrıs’ın Batı Dünyası Açısından Stratejik Önemi ve Siyasi Algılamaları. İkinci Uluslararası Kıbrıs Sempozyumu, 21-25 Ekim Seferihisar, İzmir.
- Vasconcelos, Alvaro. 2005. Ten Years of the Barcelona Process; Results and New Aims. 4th International Seminar on Security and Defence in the Mediterranean, CIDOB, Lizbon.
- Xydıs, Stephan G. 1977. Cyprus: What Kind of Problem. Cyprus Reviewed. A Seminar on The Cyprus Problem, Lefkoşa.

C- Gazeteler, Süreli Yayınlar ve Ansiklopediler

Akşam	Vatan	Habertürk	The Times of Israel
Sabah	Cyprus Mail	Greek Reporter	Radikal
Havadis	Yeni Düzen	Star	Kıbrıs
Star Kıbrıs	Kıbrıslı	Benim Kıbrıs’ım	Bosphorous Naval News
Cumhuriyet Strateji			

Ç- Basın Açıklaması, Konuşma, Bildiri ve Raporlar

- 1- Dönemin KKTC Dışişleri ve Savunma Bakanı Taner Etkin’in 11 Mart 1997 tarihinde Lefkoşa’da düzenlenen “Yurtdışında Yaşayan Kıbrıslı Türkler IV. Kongresi’nde yaptığı konuşma.
- 2- KKTC Dışişleri Bakanlığı ve Savunma Bakanlığı’nın Avrupa Parlamentosu’nun 9 Ekim 2002 tarihli aday ülkelerle ilgili açıklamasına karşılık aynı gün yayımladığı bildiri.
- 3- KKTC Kurucu Cumhurbaşkanı merhum Rauf R. Denktaş’ın 23 Nisan 2002 tarihinde Strasbourg’da Avrupa Birliği toplantısında yaptığı konuşma
- 4- European Parliament Secretariat Working Party Task-Force “Enlargement”, Turkey and Relations with the European Union, Briefing No.7, PE 167.407/rev.3, Lüksemburg, 10 Şubat 2000.
- 5- Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Kıbrıs Sorununa Alternatif Açılımlar; Çok Bileşenli Adım Modeli, USAK Rapor No. 08-02, Ankara, 2008, s. 8.

6- Anadolu Ajansı Basın Açıklaması, 28 Temmuz 2011

D- Elektronik Kaynaklar

<http://www.politikcity.de/forum/archive/index.php/t-17320.html>

<http://www.diplomatikgozlem.com/TR/belge/1-4908/akdenizde-tehlikeli-oyun.html>.

<http://www.ulusalkanal.com.tr/dunya/turkiyeden-intikam-icin-noble-dina-adi-verildi-h2137.html>.

http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Society_&_Culture/nobledina.html

www.eud.org.tr/TR/Genel/BelgeGoster.aspx?F6E10F8892433CFFAAF6AA849816B2EF7E588974FB372C6B

“Report of the Secretary-General on his mission of good offices in Cyprus 1 April 2003”

http://www.cnnturk.com/2012/dunya/03/23/rum.meclisinden-ingiliz.usleri.karari/654425_0/index.html

<http://www.haberpan.com/merkel-rum-kesimi-hataydi-haberi/>.

<http://www.odatv.com/n.php?n=merkel-kibris-konusunda-neden-karar-degistirdi-1201111200>

eastern mediterranean university

center for

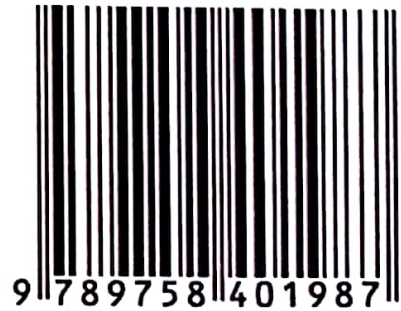
The book constitutes the proceedings of the 9th International Congress on Cyprus Studies, organized by Eastern Mediterranean University on April 24-25, 2014

Bu kitap, 24-25 Nisan 2014 tarihlerinde Doğu Akdeniz Üniversitesi tarafından düzenlenen 9. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi'nde sunulan bildirileri içermektedir.

doğu akdeniz üniversitesi

emupress

Print & Design: EMU Printing-house